

ION LUCA CARAGIALE

MOMENTE ȘI SCHIȚE. NUVELE ȘI POVESTIRI

• 1 •

MOMENTE ȘI SCHIȚE •

• **LACHE ȘI MACHE (NUVELĂ)** •

Multe și mărunte s-au vorbit despre inseparabilii Orest și Pilad din antichitate, însă, cu drept cuvânt, vremurile de acum se vor mândri cu povestirea istoriei lui Lache și Mache, căci în adevăr acești doi oameni nu pot avea decât una și aceeași istorie: ei vor da exemplu veacurilor viitoare despre puterea prieteșugului.

Cine a cunoscut pe unul a cunoscut și pe celălalt, fiindcă amândoi mai aproape trăiesc, mai aproape dorm, decât chiar frații cei lipiți din Siam.

Cine zice Lache zice Mache și viceversa. Cel dintâi s-a născut la Severin tot în ziua și ceasul în care a văzut cel de-al doilea lumina la Dorohoi: pe amândoi i-a tras ața la București, pentru a îmbrățișa cariera de copist.

Dacă, la vreo răspântie vezi arătându-se mutra unuia, așteaptă puțin și vei vedea și pe celălalt, care, întârziind pentru cine știe ce, își grăbește pasul ca să-și ajungă jumătatea; în adevăr jumătate, căci Lache și Mache nu sunt decât unul și același în două fețe, doime de o ființă și nedespărțită.

Viața lor seamănă foarte mult cu un sistem solar dublu, în care fiecare joacă pe rând rolul centrului, pe când celălalt i se rotește împrejur. Când

buzunarul lui Lache înfățișează o greutate oarecare, dânsul este soarele sistemului, iar Mache planeta respectivă. A doua zi însă vedem că Mache strălucește cu jiletca palpitândă, iar Lache gravitează în spațiu, urmându-l foarte ascultător.

Amândoi fumează, însă niciunul nu are tabachere, și de aceea nici nu cumpără tutun, fiindcă s-ar usca în buzunar. Astfel când Mache se întâmplă să-ți ceară o țigară, trebuie să-i dai două, sau dacă nu, dânsul face o țigară venerabilă de senator, și după ce-ți mai ia și câteva foițe de hârtie, merge să-mpartă prada cu celălalt.

Dacă vreun cunoscut voiește să cinstească cu o cafea pe Lache, acesta refuză cinstea în favoarea lui Mache, și astfel cunoscutul e silit să-i cinstească pe amândoi.

La teatru merg câteodată amândoi la galerie cu un singur franc: unul plătește, iar celălalt intră pe mofturi cu contramarca aceluiași bilet.

Biliard nu joacă niciodată, fiindcă în orice caz tot o jumătate din ei ar trebui să păgubească – ar fi absurd ca și când ar conspira tatăl împotriva fiului, ori sf. Duh împotriva tatălui. Când au poftă de joc, unul ia la carambolaj pe vreun ageamiu vădit, și cât ține partida, cel ce nu joacă stă împrejurul biliardului, făcând toate chipurile ca să demoralizeze pe adversarul jumătății sale.

Pentru că-și plătesc cinstit datoriile, când și le pot plăti, Lache și Mache se bucură de oarecare credit la cafeneaua unde beau regulat, mai de multe ori nu cu banii lor, cafea după masă. De aceea și chelnerul îi trece pe o singură foaie a catastifului, la una și aceeași partidă. Când datoria a atins o cifră prea mare, trecând spre exemplu peste doi lei, atunci cel care intră întâi pe ușa cafenelii – acela fiind deocamdată soarele sistemului – plătește socoteala.

Lache și Mache sunt tineri cu carte; ei știu de toate câte nimic, așa sunt adevărații enciclopediști. Lache este înalt la închipuire, Mache e adânc. Așa dânsii iau parte cu mult succes la toate discuțiile ce se ivesc la cafeneaua lor obișnuită: poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemului constituțional, progresele electricității, microbii, Wagner, Darwin, Panama, *Julie la Belle*, spiritism, fachirism, *l'Exilée* ș cl., ș cl.

În cea dintâi săptămână după luarea lefii, principiile lor se întemeiază: pe recunoașterea ordinii și scopului providențial în mersul omenirii; pe adevărul că omul nu este numai o vită, care trăiește pentru a mânca și a bea, ci un agent dumnezeiesc, însărcinat cu o misie înaltă în complexul universului; pe necesitatea guvernului aflător la putere; în fine, pe temeieri pur conservatoare.

Deodată însă cu ieșirea celor din urmă gologani din jiletcele lor, Lache și Mache părăsesc aceste principii „uzate” și „falșe”; atunci lumea și

omenirea sunt numai o confuzie fără plan nici ordine; guvernele toate sunt rele, dar cel mai rău e cel de față; omul este un joc nenorocit al oarbeii întâmplări, o victimă a societății – principii aproape anarhiste – totul se stinge într-un mormânt! – amar scepticism!

„Mănâncă și bea, Lache ori Mache! că cu atâta ai să te alegi!” își zic ei adânc blazați.

Din nenorocire, ei își dăruiesc așa moderne povețe tocmai după o săptămână de la luarea lefii.

Și cine și-ar închipui că această inestricabilă armonie a lor era cât p-aci să se strice odată. Lache era înamorat și își făcea curtea în mahalaua depărtată a slăbiciunii sale, însoțit de Mache. Persoana – din greșeală, desigur – începu să palpитеze pentru acesta.

Imprudenta, la biletul anonim al unuia, răspunse celuilalt: *D-sale d-lui Mache, funcționar*. Adresantului îi fu peste puțină să disimuleze, față cu nefericitul prieten, aerul de satisfacție pe care-l dă omului orice triumf de care el nu era sigur. Figura adresantului era radioasă, a lui Lache lugubră: pentru întâia oară de când se cunoșteau, cele două chipuri avură două deosebite feluri de expresie – și ce deosebire fatală!

De aci, urmă grozavul fenomen al rupturii prieteșugului lor. În acea zi, vremea s-a stricat, cerul s-a turburat, și cu trăsnete înfricoșate a căzut ploaie și piatră cât oul de găscă asupra Bucureștilor, după care s-a arătat pe cer și o cometă cu coada zbârlită, spre marea indignare a astronomilor români, care uitaseră s-o treacă la calendarul anului.

În seara acelei zile nefaste, Lache, bând trist și zdrobit cafeaua, a fost întrebat cu mult interes de toți mușterii și chelnerii din cafenea, că ce s-a făcut Mache. El răspundea cu adâncă amărăciune și cu glasul înecat:

„De unde pot pentru ca să știu eu?... Nu știu!” Pentru a o suta oară era să i se adreseze aceeași întrebare, la care probabil el ar fi răspuns cu aceleași amare cuvinte, când Mache, plouat ca un cotoi aventurier, intră în cafenea: nu se văzuseră de douăzeci și trei de ceasuri și trei sferturi! Acea ce se petrecu în momentul acela între ei nu se poate scrie cu nici un fel de condei. Amândoi cu lacrimi în ochi se repeziră în brațe unul la altul cum se repede fierul la magnet:

– Lache!

– Mache!

Atunci, cerul se-nsenină de tot, trăsnetele și grindina se depărțară, iar steaua cu coadă pieri de pe cer spre marea mulțumire a astronomilor români, care se mângâiară, că, dacă uitaseră a o prevesti la călindarul anului, nu fusese cel puțin decât o cometă nesperioasă.

Claponul, 1877-1878; reluată în *Moftul român*, 1893, 3 febr.

● TEMĂ ȘI VARIAȚIUNI ●

▫ **TEMA** ▫

Aseară, pe la 6 ore, un foc a izbucnit la o casă peste drum de cazarma Cuza în Dealul Spirii. Mulțumită activității pompierilor și soldaților, focul, deși bătea un vânt puternic, a fost năbușit în câteva minute. Pagubele nu prea sunt însemnate.

(Universul)

▫ **VARIAȚIUNI** ▫

▫ **1** ▫

De patru ani împliniți aproape de când reacțiunea ține în gheare Belgia Orientului, care din lipsă de energie în evoluțiunea ei către progres, un progres bine definit de aminteri prin spiritul tradițional și istoric, și ocazionat întrucâtva, deși jenat oarecum, de evenimentele economice din urmă, în care duplicitatea reacțiunii a întrecut toate marginile și a atins limita tuturor speranțelor de îndreptare, speranțe ce nu pot fi întemeiate pe câtă vreme reacțiunea cu oamenii ei fatali, care nu se tem nici de lege, nici de Dumnezeu, nici de judecata, nepărtinitoare dar aspră, a Istoriei, au avut cinismul prototipic și revoltător s-o declare, cu cea mai enormă dezinvoltură și exuberanță într-o memorabilă ședință a parlamentului, care a avut imprudența, sau, mai bine zis, impudența de a-și pune botul pe labe și, strigând ca mamelucii *mea culpa*, au trecut la ordinea zilei, ordine de zi pe care Istoria unei țări, ce se mai bucură de cea din urmă doză de respect de sine, trebuie s-o înregistreze cu dezgust și rușine, doarece când *sic volo, sic jubeo* domnește într-o țară ca maximă de înaltă politică și când, ca rațiune de stat, se constituie bunul plac al unor reacționari fiefați, nu ne putem aștepta decât la atâtea și atâtea infamii de tot soiul și altele încă, dar însă nu credeam pentru ca să ajungem aici, nu credeam, o mărturisim *coram populo*, oricât am fi crezut de infamă reacțiunea concentrată și atotputernică, să ajungem și la incendii ca acela ce s-a petrecut în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza, care trebuie să serve cetățenilor de învățatură și să rămâie o pată neștersă și indelebilă asupra acestui negru regim, pretins alb¹, regim al incendiului, căci dacă pompierii, opera venerabilului și bătrânului general Florescu, nu stingeau focul, cine știe cât mai ardea!!!

(Un ziar opozant fără programă, nuanță liberală-conservatoare)

▫ **2** ▫

Aseară iust² la orele când puneam ziarul ediția a cincea supt presă, în Dealul Spirei vis-à-vis de casarma Cuza, un incendiu a sbucnit.

Din cauza vântului violinte, care sufla puternic de la occidente spre oriinte, incendiul a produs o mare panică printre cetățiani și cetățiane.

Pompiarii cu câțiva serginti și oficiari – generarele era absinte – au mers la localitate, unde cu greu au sbutit să năbușească sinistrul, care apăruse deja la steriorile casei atinse.

Cu această ocasiune vom repeți declarațiunile făcute în organul nostru de atâtea ori, privitoare la instituțiunea pompiarilor.

Am zis, zicem și de datorica noastră este să o repețim mereu protivnicilor noștri de la guvern:

Speriința ne-a probat până la evedință că: până când nu vom avea pompiari-cetățiani, până când nu vom avea cetățiani-pompiari nu vom sbuti să ridicăm această instituțiune la treapta la care ea în Occidente s-a ridicat.

Să avem patriotismul a lăsa deoparte spiritul de partită și să ne întrebăm:

Până când cu spediinte?

Este cineva pompiar? – trebuie să fie și cetățian;

Este cineva cetățian? – trebuie să fie și pompiar.

Aceasta este eficace, este ecitabile, speditiv, iust.

Speriința din Dealul Spirei până la stremitate ne-a probat că sperietura cetățianilor și cetățianelor nesperiinți adesea causa lățirii straordinare a sinistrelor este.

Să căutăm deci:

A avea pompiari-cetățiani, A avea cetățiani-pompiari.

Numai cu condițiune d-a fi și cetățian cineva un bun pompiar este, și viceversa.

Și se-nțelege că aceea ce zicem în cetăți despre cetățiani, vom zice la sate despre sătiani: pompiari-sătiani, sătiani-pompiari.

Dar ne vor întreba protivnicii noștri:

Cine va comanda pe pompiarii-cetățiani? pe pompiarii-sătiani?

Răspundem:

Ingeniarii, Ingeniarii competenți, inteliginți, prudinți, indipendinți, speriinți.

Numai astfel instituțiunea pompiarilor, puternică, va da roade scelinți.

(Un ziar opozant cu câteva programe, nuanță trandafirie)

□ **3** □

Décidément Maître Printemps n'est pas gai cette année-ci: du vent, de la pluie, de la pluie, du vent. Nos mondaines perdent leurs heures à regarder le baromètre, qui, insensible comme cette vieille Mère Nature, baisse, baisse toujours, on dirait les actions du Panama. Le Dieu Plaisir et la Fée Bamboche s'entêtent à tenir fermés leurs temples, en dépit des vœux de leurs fervents fidèles; partant, plus d'encens sur leurs autels jadis si chargés de fleurs. C'est insensé comme on ne s'amuse plus en cette malheureuse fin de siècle, qui n'en finit plus avec ses surprises ravacholiennes.

Hier un grand incendie a eu lieu dans le Dealul Spirii. Faute d'amusement, une émotion vaut toujours mieux que l'ennui. Le coup d'oeil était vraiment assez pittoresque. Beaucoup de monde à l'incendie. Notons en passant M-me Chose, une brune descendue d'un cadre de Murilio, en robe de chambre, superbe dans son négligé transparent; M-me Machin, un Rubens, non moins élégante, toute rouge d'émotion; la toute jeune M-me Bigoudiano, un rêve brillant de Watteau, ravissante avec sa chevelure blonde or qui frise naturellement sans aucun artifice, un bouton de rose sur le point de s'épynouir aux rayons de Phoebus, harmonisant très-heureusement avec le ton rougeâtre des flammes légèrement estompé par le voile de la fumée. J'en passe et des meilleurs, dont le nom m'échappe. Puis un essaim de jeunes filles, fraîches comme des violettes qu'on vient de cueillir au bord du ruisseau limpide, les unes plus charmantes que les autres, et que l'incendie avec ses flammes, qui rappelaient les contes fantastiques d'Hoffmann, et les braves et infatigables pompiers avec leurs manoeuvres paraissaient beaucoup amuser.

Après l'incendie, chambrée des plus selectes chez le rôtiiseur du coin.
(Un journal chic)

▫ 4 ▫

Mai multe ziare ale opoziției vorbesc cu un zgomot asurzitor despre un incendiu ce ar fi avut loc în Dealul Spirii peste drum de cazarma Cuza. Cu această ocazie încăleacă iar pe faimosul dumnealor *Dada*³ aruncând în spinarea reacțiunii (*sic*) răspunderea pentru acest sinistru. Întru cât trebuie să pună publicul temei pe spusele acestor foi, ce nu mai au cătuși de puțin respect de adevăr, iată:

Din sorginte oficială aflăm că nu a fost nici un incendiu ieri în Dealul Spirii. Sinistrul cel grozav este o pură invențiune ieșită din fantazia nesecată și din bogatul arsenal de calomnii ale adversarilor noștri.

(Un ziar oficios)

Voința națională, 1885, 22 aug; vol. *Note și schițe* (1892), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

● 25 DE MINUTE... ●

„...Fiți toți joi în gară la-nălțimea patriotismului vostru, care nu s-a dezmințit niciodată, mai ales în așa plăcute, putem zice chiar fericite ocaziuni!

Cetățeni!!

Săptămâna viitoare este o zi solemnă pentru orașul nostru!!!”

Astfel se-ncheia proclamația adresată de câteva zile de părintele orașelului Z... către administrații săi, afișată pe cale publică și reprodușă în capul ziarului oficios *Sentinela Ordinii* cu acest frumos *motto*:

Evenimentele mari fac totdeauna să tacă micile pasiuni!

Toată lumea era în adevăr plină de entuziasm, deși *Drapelul Libertății*, dirijat de decanul avocaților, își termina articolul său de fond cu cuvintele:

„...Vom căuta să fim cât se poate mai parlamentari. În zadar mișeii de la primărie convoacă lumea la gară! Declarăm sus și tare că joi nu va fi entuziasm, ci numai o meschină și dezgustătoare paradă oficială. Să înceteze dar cu infamele lor mistificațiuni!... Săptămâna viitoare nu poate fi o zi solemnă; ea nu va fi decât un moment trist pentru concetățenii noștri!”

Directorul, care era însărcinat a gira afacerile prefecturii – districtul neavând deocamdată titular – la citirea acestor șiruri răutăcioase, a șoptit cu zâmbetul său diplomatic:

– Om vedea!

Joia multășteptată a sosit. Vodă și doamna, plecând în străinătate, trebuie să se oprească douăzeci și cinci de minute în gara din marginea orașelului Z... De dimineață, peronul gării, decorat cu împletitură de brad, cu marca județului, stegulețe tricolore și covorul cel roșu al primăriei, este înțesat de lume – garnizoana, garda civică, școalele, autoritățile, notabilii și cât public a mai putut încăpea.

Directorul a plecat de la șapte de-acasă spre a lua, împreună cu primarul, cele din urmă dispozițiuni la fața locului. Nevasta lui a rămas să se gătească și să vie mai târziu la gară cu copiii și cu amicul. Amicul este un profesor foarte tânăr, care locuiește cu directorul de un an de zile; el dă și lecții la copii și redijează *Sentinela Ordinii*; e băiat bun și scrie minunat: se dă ca aproape pozitiv că tot el a scris proclamația.

Acum tot e gata... Directorul se duce la o extremitate a peronului și-și aruncă privirile la mulțimea adunată până în cealaltă extremitate... Atunci îi clilesc de departe în minte cuvintele *Drapelului*, și-și mângâie favoritele cu mulțumire...

Dar sunt zece fără zece... și cocoana nu mai vine... Ce să fie? Trenul domnesc s-a anunțat de la stația apropiată... În patru minute trebuie să fie

aici... Toți ochii joacă între ceasornic și capătul liniei... Încă trei minute... Două... Un minut... S-aude șuierul cald...

— La o parte, domnilor! zice grav șeful gării potrivitându-și bine șapca roșie.

Iată-l! Pieptul lat al locomotivei s-arată la cotitura liniei. Arătarea crește, crește mereu, sforăind semeț și alunecând cu eleganță maiestooasă către peron. Cazanul fierbe, fanfara țipă, școlarii intonează imnul – un concert monstru... Vagonul domnesc intră la peron. Un freamăt furnică de colo până colo prin mulțime. Deodată, și glasurile copiilor și țipetele trâmbițelor și clocotitura norului fierbinte care se smacină captiv în pântecele mașinii sunt acoperite de urale zguduitoare... Trenul se oprește, conform programei oficiale, la zece ore precise; suveranii cobor din vagon cu suita, iar consoarta directorului n-a sosit încă!

Se face prezentarea autorităților și notabililor, după care vodă trece între bărbați, iar doamna între dame.

Întâiul clopot! Directorul, foarte nervos, mână un vătășel călare s-aducă numaidecât pe cocoana, pe copii și pe domnul profesor.

Măria Sa doamna e foarte veselă de conversația damelor; dar dumnealor o iau repede și se-ntind la vorbă... Una o povățuiește pe doamna să se păzească pe drum de răceală:

— Nu te juca, soro! boala n-alege...

Doamna mulțumește de binevoitoarea povață și asigură că s-a-ngrijit bine, a luat haine d-acasă... În acest timp, directorul tremură de neastâmpăr.

Al doilea clopot! Măriile Lor fac un pas înapoi pregătindu-se să se suie... Directorul, asudat și înecat de emoție, s-apropie să ție un discurs. Lui vodă:

— Măria Ta!... nu plecați!... nu trebuie să plecați!... D-abia al doilea clopot a sunat: n-a sunat nici măcar al treilea A! dacă ar fi sunat al treilea, atunci aș înțelege să vă grăbiți... Dar nu! Și chiar să fi sunat al treilea... să zicem!... n-aveți grije: nu pleacă trenul fără Măriile Voastre... s-a dat ordin în consecință!... Așadar, având aceasta în vedere, cu onoare sunteți invitați să binevoiți a lua în considerațiune... că acest district, acest oraș, în fine toți concetățenii noștri v-au iubit atât și au făcut sacrificii!...

Apoi, cu mai multă căldură, doamnei:

— Să nu plecați măcar Măria Voastră!... N-a venit încă toată lumea!... mai sunt dame, mai sunt copii, mai sunt amici, care ar dori să vă vază ca pe o mamă!

Vodă, zâmbind foarte bucuros, zice:

— Mai stăm, mai stăm, domnule director.

— Mersi! răspunde acesta în culmea emoției...

Și, lăsând pe suverani, aleargă la capătul peronului, se suie în picioare pe o bancă și se-nalță în vârful deștelor, făcând către șoseaua dinspre oraș semne violente cu batista. În adevăr, pe șosea vine o trăsură în goană, urmată de un vătășel călare.

– Aide, soro! aide, nene, pentru numele lui Dumnezeu! că m-ați omorât!

– Vezi! nu-ți spuneam eu că-i târziu! zice palpitând cocoana către profesor.

Directorul își introduce pe peron familia și strigă sever către macagiul care stă drept, cu mâna gata pe cureaua clopotului:

– Să nu tragi!... Nu e voie să suni! Măriile Lor n-au isprăvit încă; mai au treabă aici!

Apoi către suverani:

– Măriile Voastre, am onoare pentru ca să vă recomand familia mea: consoarta mea, copiii mei, amicul meu!

Și pe urmă către copii:

– Sărutați mâna!

Copiii se aruncă și execută ordinul. Măriile Lor sunt din ce în ce mai veseli.

– Am auzit, dragă, zice doamnei nevasta directorului, că ați fostără cam bolnăvioară! Mi-a părut grozav de rău... Încă-i ziceam lui dom' profesor, amicul nostru, zic: vezi dumneata, dacă o prințesă și tot nu se poate pune cu voia lui Dumnezeu; dar noi aștia!... Dar acu te-ai făcut bine... Se vede... Fie, că frumoasă ești! să nu-ți fie de deochi! să trăiești!...

Totdeodată unul dintre copiii domnului director, care privesc foarte curioși pe suverani, își scobește o nară cu degetul. Mama îi dă o palmă peste mână.

– Nu ți-e rușine să bagi mâna-n nas!... șezi frumos! te vede madam Carol!

Copilul plânge, domnul profesor îl smucește de mână și-l bagă la arest în sala de așteptare clasa a doua. Măria Sa doamna intervine pe lângă domnul director în favoarea micului vinovat, care urlă tare în arest. Tatăl cedează înaltei influențe și dă drumul băiatului:

– Taci din gură, măgarule! și sărută mâna Măriei Sale: dumneai s-a rugat să te iert!

Suveranii s-au urcat și se arată plini de veselie la fereastra vagonului. Directorul se hotărăște în sfârșit, după stăruința șefului gării, să permită a se suna al treilea. Trenul se pune în mișcare. Urale și muzică. Bărbații fac semne de adio cu pălăriile, damele *bezele* călduroase; directorul se șterge de sudoare obosit, iar nevasta lui strigă cât se poate către doamna:

– La revedere! *bon amusement!* Nu ne uitați p-acolo! la revedere!

Când trenul a pornit bine, o altă trăsură sosește în goană mai turbată. Decanul avocaților coboară trăgându-și după dânsul cocoana, care trage după dânsa o interminabilă rochie de catifea verde cu funde de *satin rose*. Amândoi își fac loc cu furie prin mulțime, care acum a rupt rândurile și iese în dezordine.

– A plecat? zice dezolată cocoana.

– Da, a plecat, i se răspunde.

– Cum se poate? trenul stă totdeauna treizeci și cinci de minute!

– Țsta era tren domnesc, *ma chère*, zice nevasta directorului.

– Ce? era să v-aștepte vodă și doamna pe dv.? adăugă profesorul cu un zâmbet răutăcios de superioritate.

– Așa? vociferează decanul. Am înțeles!... Astea sunt iar intrigile lui dom' director: carevasăzică numai dumnealui și familia și... amicul dumnealui să vază pe Măriile Lor!

Pe urmă, întorcându-se la lumea care se duce:

– Iată, fraților, o probă mai mult că astăzi opozițiunea este considerată ca afară din națiune... Foarte bine... Vom lua act și de aceasta și vom protesta!

Decanul și familia sa au fost multă vreme la cuțite cu directorul și cu familia acestuia, deși damele erau surori. Chiar o polemică, „cât s-a putut mai parlamentară”, s-a urmat cu privire la aceasta, între cele două ebdomadare locale, *Drapelul* decanului și *Sentinela* amicului.

Tocmai la niște alegeri, o persoană de-naltă influență, aflând despre vrajba celor doi cumnați, a stăruit de i-a împăcat, promițând serios că și anul viitor va fi o zi solemnă pentru orașelul Z... și atunci trenul domnesc o să se oprească acolo un ceas... și douăzeci și cinci de minute.

Constituționalul, 1889, 8/20 aug.; *Convorbiri literare*, XXIII, 1890, 1 martie; vol. *Note și schițe* (1892), *Schițe* (1897), *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

● „MOFTUL ROMÂN” ●

– *Moftul român* a înviat!

– Adevărat a-nviat!

Iată cuvintele cu care trebuie să se salute în aceste zile de sărbători toți nepoții divului Traian, toți aceia în vinele cărora curge sânge de roman.

Să mai așternem aci o programă a *Moftului român*, credem de prisos. Sunt opt ani acu de când această foaie a văzut lumina pentru întâia dată.

Voim a fi consecvenți, și astfel dăm drept program aceleleași linii pe care le-am pus în fruntea acestei foi la prima-i apariție.

Eu: Ce mai spun gazetele, nene?

Nenea: Mofturi!

Eu: Ce era azi la Cameră?

D. Deputat: Mofturi!

Un cerșetor degerat: Fă-ți pomană: mor de foame!

Un domn cu bundă: Mofturi!

Un june cu revolverul în mână: Acrivițo! dacă nu mă iubești, mă omor!

D-ra Acrivița (*făcând două gropițe asasine în obraji*): Mofturi!

Dr. Babeș: Feriți-vă de apa nefiltrată: are germenii tuturor boalelor.

Un mitocan (*fudul*): Mofturi!

Eu: Dar domnii X... Y... Z... n-au nici un merit, nici o capacitate, nici un talent spre a fi puși în fruntea unor instituțiuni care... și în sfârșit despre onestitate... de!

Un amic (*tăindu-mi vorba și dând din umeri*): Mofturi!

Pacientul (*foarte impacient*): Doctore, mor!

Doctorul (*foarte liniștit*): Mofturi!

Librarul: Iată o carte nouă, foarte interesantă.

Un june cult (*dând cu dispreț volumul la o parte*): Moft!

Un ipohondru: Ar trebui mai multă îngrijire: doamne ferește! să nu ne pomenim la primăvară cu ciuma!

D. Primar (*foarte serios*): Mofturi.

Un cetățean: Săriți!

D. Procuror (*grăbindu-se să suie la club*): Mofturi!

Eu: Eu crez că de astă dată guvernul a avut dreptate.

Un pesimist suprimat (*scrâșnind fieros*): Mofturi!

Eu: Trebuie să mărturisim, cu toată părerea de rău, că în administrație... uneori se fură foarte des.

Un optimist rămas în slujbă (*zâmbind foarte blajin*): Mofturi!

Un orator opozant: Câteodată, autoritățile... prin abuz de putere, se întâmplă prea de multe ori să comită...

Un ministru: Mofturi!

Un tată de familie: Am auzit că de la o vreme se-ntinde printre o seamă de tineri din București niște apucături oribile.

Un altul cu mai mulți copii (*râzând*): Mofturi!

X...: Măine seară e o eclipsă de lună.

Z...: Mofturi!

Iar eu: À propos, iese o gazetă nouă.

Publicul: Moft!

Moft! Mofturi!

O, Moft! tu ești pecetea și deviza vremii noastre. Silabă vastă cu nețărmit cuprins, în tine încap așa de comod nenumărate înțelesuri: bucurii și necazuri, merit și infamie, vină și pătenie, drept, datorie, sentimente, interese, convingeri, politică, ciumă, lingoare, difterită, sibirism, vițiuni distrugătoare, suferință, mizerie, talent și imbecilitate, eclipse de lună și de minte, trecut, prezent, viitor – toate, toate cu un singur cuvânt le numim noi românii moderni, scurt: MOFT.

În genere națiile mari au câte un dar sau vreo meteahnă specifică: englezii au spleenul, rușii nihilismul, francezii *l'engouement*, ungurii șovinismul, spaniolii morga, italienii vendetta etc., românii au Moftul!

Trăiască dar *Moftul român!*

Foaia ce reapare astăzi, cu titlul ei eminent național, sperăm că va fi formula sinceră și exactă a spiritului nostru public.

Și acuma, dragă *Moftule*, mergi iar de-ți fă și tu rostul în lumea asta. Locul tău aici este, a ta e vremea de astăzi.

Aruncându-te din nou la lumină, strigăm cu toată căldura: Dumnezeuul părinților noștri, el care a știut totdeauna să protejeze România, aibă-te în sfânta sa pază! deie-ți norocul ce-l merită orice moft român pe acest pământ stropit cu sângele martirilor de la 11 iunie 1848, 11 februarie 1866, 8 august 1870 și 14 martie 1888 ș cl., ș cl.

Publicului român, care-ți este tot sprijinul, îi zicem: ajută-ne și Dumnezeu te va ajuta; iar ție-ți dorim: *Moftul român* să fii, dar caută pe cât se poate de nu fi moft!

Moftul român, 1893, 24 ian.

● MOFTANGII ●

▫ **RROMÂNUL** ▫

Moftangiul este eminent român; cu toate astea, înainte de a fi român, el este moftangiu.

Născut dintr-o familie săracă dar onestă, el este fiul operelor sale, și, deși democrat prin naștere, el face parte din aristocrația inteligenței, a meritului, științei, artei, culturii ș. Cl.

Dar... născut dintr-o veche familie de adevărați boieri, care au știut

totdeauna să pună interesul patriei mai presus de interesele de clasă renunțând la privilegii, el, aristocratul get-beget, este adevăratul democrat...

Moftangiul este patriot hotărât, naționalist exclusiv, român până în măduva oaselor! toată lumea trebuie s-o știe!

Guvernamental, sau, când din nenorocire nu se poate asta, opozant, moftangiul felicită România în cazul întâi, o deplânge în cazul al doilea, în ambele cazuri o iubește până la nebunie. De aceea, el urăște cu furie tot ce nu e român, tot ce nu e național.

El stimează agricultura, dar visează o industrie mare națională, care să ne scape de tributul ce-l dăm străinilor: ceea ce-l înspăimântă este o cucerire a României pe terenul economic de către infamii de străini, ajutați de copiii vitregi ai țărișoarei lui!

E om de partid, câtă vreme nu-i vorba decât de vederi asupra politicii interioare. Îndată însă ce e vorba de a ne prezenta față cu străinii, el crede că toți românii trebuie să uite micile pasiuni și, dându-și mâna frățeste, să pășească strâns uniți față cu primejdia economică, politică, socială și culturală a Națiunii! Inimicul comun este străinul! jos Străinismul!! sus Românismul!!!

Oricine gândește altfel... e un trădător!

Moftangiul se găsește în toate clasele sociale; speța lui furnică pe toate căile de comunicație (afară de rare excepții, cu bilet gratuit) și e încuibată din cele mai mândre palaturi până în cea mai modestă odaie de *hôtel garni*.

Moftangiul poate avea sau nu profesie, poate fi sărac sau bogat, prost ori deștept, nerod ori de spirit, tânăr, bătrân, de un sex sau de altul sau de amândouă, el a fost, este și va fi român adevărat... Să te păzească Dumnezeu să ataci România lui oricât de pe departe, căci moftangiul român e aci gata să te zdrobească.

Moftangiul român este:

Din clasele primare până la bacalaureat – anarhist;

De la bacalaureat până la primul examen de universitate – socialist;

De la primul examen până la licență – progresist;

De la licență până la slujbă – liberal;

De la slujbă până la pensie – conservator.

De la pensie încolo, împărtășește principiile tinerimii universitare... Fii sigur că ai să-l găsești oriunde e vreo manifestație mai mult sau mai puțin politică ori nepoliticoasă a studenților mai mult sau mai puțin români!

▣ **RROMÂNCA** ▣

Fiică de arendaș, de negustoraș, de funcționăraș, de avocat, de ofițeraș, de popă – să fi fost *papà* bulgăroi, sârbotei sau grecotei – moftangioaica este româncă și prin urmare nobilă, *et par conséquent* nu poate suferi moșicimea.

Ea este patronesă în comitetul unei sau mai multor societăți române de binefacere sau de cultură națională.

Moftangioaica română vorbește românește numai *avec les domestiques*, încolo franțuzește – acu ia lecții de limba engleză.

În fiecare zi, moftangioaica răstoarnă prăvălii întregi, de la raftul de sus până la cel de jos, căutând *eșantiioane* și negăsind, *malheureusement*, niciodată ce-i trebuie. Bogată ca și săracă, adeseori i se-nlâmplă din distracție, când se uită negustorul în altă parte, să-i scape ceva în manșon sau sub rotondă⁴.

Moftangioaica își oprește totdeauna cupeul d-a curmezișul stradei.

Pentru dânsa sunt numai două orașe în care poate trăi cineva: *Paris et Bukarest!*

Dânsa are unul sau mai mulți adoratori, nu de plăcere sau de pasiune, ci de datorie: o femeie de așa înaltă extracțiune trebuie să aibă un *suivez-moi*.

Bogată, n-are plăcere mai mare pe lume decât să-și arate unei amice sărace toaletele și să-i spuie prețul lor fabulos, și apoi proiectele, planul și devizul toaletelor viitoare.

Moftangioaica săracă este foarte discretă; de aceea, nu disprețuiește fondurile secrete, ba chiar din contra. Pentru cine conspiră, e prudent să evite pe moftangioaica română.

Crudă, adică necoaptă, primește cadouri de la răscopți bogați; răscopț, face cadouri la săraci necopți, adică la cruzi:

– Ah! crudule!

Când e vorba de lista „victimelor” ei, moftangioaica română uită șirul, numele și datele; are însă în privința aceasta despre amicele ei o memorie prodigioasă.

Când vrei să flirtezi cu moftangioaica, se rățoiește și fleorțăiește. Îi vorbești serios, râde; glumești, e foarte serioasă; o saluți, d-abia moțăie; o iubești, te spune târgului.

Moftangioaica e amatoare de înmormântări de lux. Trecând prin fața cluburilor, jalnica scoate capul afară din cupeu. După cimitir, *un tour au bois*, cu ochii plânși și cu chipul încadrat în dantelă neagră, este obligatoriu.

Moftangioaica e o româncă bravă: ea știe suferi, cu hotărârea și eroismul caracteristice românului, tortura concertelor clasice, *fort en vogue*: astăzi... Astfel, dacă-ți plac muzica, ferește-te să mergi la acele concerte: de

câte ori orchestra o avea un pianissimo, moftangioaica *commencera à causer fortissimo...*

Moftangioaica suferă în genere de stomac; oricând are să iasă în lume seara, nu mănâncă toată ziua în vederea corsetului. Astfel, e prudent să nu o prea iei la vals: suflarea ei te face să-ți aduci aminte cu mult regret de mirosul violetelor de Parma.

Poftită ori nepoftită, ea trebuie să se afle la toate balurile de rigoare, ale curții, ale societăților, ale lumii mari, la reprezentațiile prime, extraordinare sau de gală.

Ea e abonată la *L'Indépendance roumaine* și trebuie să figureze neapărat în *Carnetul* lui Claymoor.

Fiecare moftangioaică spune bucuros din fir în păr toată conversația care a avut-o cu prințesa moștenitoare „aproape o jumătate de ceas” la balul din urmă de la Cotroceni. Câte moftangioaice au fost la bal – că nu lipsește una! – vezi dumneata câte jumătăți de ceasuri a ținut acel bal minunat.

O moftangioaică gătită și împopoțonată de șapte ori mai scump decât s-ar putea explica prin mijloacele consoartelui d-sale, dacă o întrebi ce părere are despre prințesa:

– Fie, *mon cher*; nu zic! e tânără; frumușică, și *vous voulez*; da... prea e luxoasă!

Când vorbește de regina, zice: *la pauvre!*

La balul Curții mai ales, cum s-a abținut toată ziua de mâncare, abuzează de șampanie, de icre, de înghețată, de bomboane – nu de plăcere ori de lăcomie, nu!... de datorie... O dată supează cu un „amic”, pe urmă cu un curtezan, mai despre ziuă, se-nțelege, vine și rândul lui dumnealui: „Aide, cocoșelule, la bufet!” Așa, după înghețată, mănâncă iar icre moi, și după Pomery *extra-sec frappé*, iar ciucalată fierbinte... A doua zi, doctorul *high-life* se vede silit a-i prescrie o cutie și jumătate de capsule de ricin.

După fiecare *bal du monde*, a doua zi, caii doftorilor *mondains* aleargă până le iese limba de un cot.

Culmea supărării – să o scape din vedere Claymoor.

Culmea ambiției – un minister pentru bărbat și un secretariat pentru amic.

A! să nu uit...

Când vezi două moftangioaice amestecându-și alifia de pe buze și Țocăindu-se cu multă căldură, să știi că nu se pot suferi.

– *Ah! ma chère, je ne puis la sentir!*

▫ **SAVANTUL** ▫

Important bărbat – bărbat serios.

Membru în toate societățile culturale naționale și internaționale, preferă dintre acestea pe cele de ginte latină. Dacă nu e încă în Academie, are să fie.

E un exemplar de lux în galeria moftangiilor români și costă scump.

Teorii nouă din cărți vechi – invențiuni pe care străinii, vrăjmașii Rromâniei, apucă de le fac mai-nainte – studii speciale – misiuni la stațiuni balneare – comisiuni și delegațiuni – conferințe savante, un fel de *pot-pourri* de fapte diverse științifice – apoi direcțiuni de instituțiuni și publicațiuni – toate acestea trebuie să coste scump.

Tipul nostru iubește, mai presus de orice, Știința și Rromânia, cărora le sacrifică activitatea, liniștea, sănătatea, familia sa, tot. El susține că știința, deși esențial umană, trebuie, mai ales la o națiune mică și tânără ca a noastră, să fie națională. El constată în fiecare moment cu mândrie progresul prodigios al științelor rromâne.

El dirijează un institut național savant sau, dacă încă nu până acuma, va inventa unul sau două pentru a le dirija – institute absolut indispensabile Rromâniei, care este și trebuie să fie centrul și farul cultural în Peninsula Balcanică... Ar fi o rușine să lăsăm pe Bulgaria să ne ia înainte!

De exemplu. Este absolut indispensabil să întemeiem un institut pentru domesticirea, prăsirea și educația licuricilor – *lampyris resplendens* – având misiunea de a studia un nou sistem de luminare a orașelor rregatului cu aceste interesante gânganii fosforescente. Închipuiască-și acu orice rromân cu dorr de țarră câtă economie și ce lumină! strălucitoare, gratuită și – igienică!

Dar pentru asta, savantul nostru, bărbatul ingenios, patriotul neobosit, care a descoperit această luminoasă idee, trebuie să călătorească în cele două emisfere, spre a studia, *primo*: deosebitele sisteme de luminare a capitalelor mari, *secundo*: diferitele spețe de *lampyris resplendens*... După spusa entomologiștilor, există până acuma vreo patruzeci, afară, se-nțelege, de acele pe care le va mai descoperi savantul nostru.

Moftangiul științific este sacrosanct.

Nici un guvern nu cutează, nu gândește măcar să se atingă de el și de institutul lui; sunt lucruri inviolabile: ar fi un guvern care ar vrea să stingă lumina, să rearunce România în obscuritate! Din contra, la fiecare buget nou, trebuie să se crească cifra respectivă – progresul științei reclamă și alt progres: progresul paragrafului respectiv.

Și toate acestea, fiindcă știința e mai presus de luptele politice; guvernele sunt trecătoare, știința e eternă: într-o țară eminentemente constituțională, apa trece, moftangiii rămân.

Când moftangiul e un imbecil, îi pasă de critică mai puțin decât îi pasă

unui suveran african de opiniile presei europene; când are oarecare talent și spirit, critical iritează și-l neodihnește ca pe o cochetă bătrână care se teme să nu se afle în sfârșit că are dinți falși și păr prepus. De aci se vede cum între moftangii, cei de spirit și cu oarecare talent sunt mai slabi de înger decât imbecilii.

Culmea moftangiului savant: a-și comanda statuia încă din viață și a prezida la inaugurarea ei și la apoteozarea sa – a acestui mare luptător național în ogorul științei rromâne!

Moftul român, 1893, 3, 11 și 19 febr.

● UN PEDAGOG DE ȘCOALĂ NOUĂ ●

D. Mariu Chicoș Rostogan, distinsul nostru pedagog absolut, și-a început cariera printr-o memorabilă conferință didactică.

Vom da aci mai la vale conferința în rezumat, apoi câteva note, luate, după natură, despre activitatea în *praxă* a eminentului pedagog.

Trebuie prealabil să spunem că d-sa, totdeauna înainte de *e* și *i* pronunță pe:

– ca *gn* franțuzesc,

T ca k,

D ca *gh*,

G ca j,

C ca ș.

Aceasta pentru ușurarea citatelor din vorbirea d-sale pe care voim să le transcriem pe cât se poate cu pronunțarea lor originală. Cititorul va suplini părțile din cale afară originale, pe care ne-a fost prea greu să le transcriem exact, ca de ex.: *gn* și *ğ*.

▫ 1. CONFERINȚĂ ▫

„Onorat aughitoriu,

„Vom căuta să ne roskim astăzi ghespre metoda ghe a prăda grămakica în jenăre și apoi numai doară ghespre metoda intuikivă și ghespre răspunsurile neapărake, neșăsitake ghe lojica lucrului, amăsurat inkelijinții școlerului!”

Așa începe d. Conferențiar. Cui nu a asistat la conferința aceasta trebuie să-i spunem că pedagogul pune întrebările și presupune și răspunsurile. Așa că urmarea, deși s-ar părea o conversație între pedagog și școlar, este însuși corpul conferinței. Iată rezultatul acestei superioare opere didactice.

Urmează conferențiarul:

Pedagogul: No! ce-i grămakica?

Școlerul: Grămakica iaște...

Pedagogul: No că-z ce iaște? că-z doar nu iaște vun lucru mare.

Școlerul numai apoi se reculeje și răspunghe: Grămakica iaște o știință ghespre cum lucră limba și lejile mai apoi la care se supune aceea lucrare, ghin toake punturile ghe veghere.

Pedagogul: Bravo, mă! prostovane! (îi zic așe doară nu spre admonițiune, ci spre înghemn și încurăjare). No, acuma, spune-ne tu numai cum se împart substankivele? Școlerul, la întrebarea aceasta a mea doară, musai să răspunză, nețăsare, amăsurat priceperii și rățiunii sale:

Școlerul: În substankive care se văd și substankive care nu se văd – reșpeckive concreke și abstracke!

Pedagogul: Apoi mergem mai gheparte pe ogorul pedagogic și punem cheskiunea doar:

Ați auzit voi, copii, ghespre jăn? Ce iaște jănul?

Școlerul răspunghe: Jănul e cumu-i lucru: masculin, femenin și ekerojen au neutru, reșpeckive ghe bărbat, ghe femeie și ghe ce nu-i nici bărbat, nici femeie.

Pedagogul: Exemple doară...

Școlerul apoi musai se exprime astfel:

Calul îi substankiv masculin; iel se schimbă în iapă, ș-apoi ghevine femenin.

Pedagogul: No! dar neutru?

Școlerul (inoțent cumu-i, el nu poake da exemplu aghecvat; eu, pedagogul, atuncia-s gata să-i dau ilustrățiunea keoriei)...

Pedagogul: Neutru! Neutru mai apoi, dacă-i calul masculin și iapa femenină, neutru-i catârul, carele nu-i nici cal, nici iapă, nici măgar, nici cal: e catâr, aghică corșitură, ghe îmbele jenuri, și mai gheparke pentru aceea se konzultă zoologhia, care-i o altă știință naturale, și doară *naturalia non sunt turpia!*

— După aceea doară, școlerul musai să fie, în rățiunea sa puerilă, eghificat pe gheplin ghe jănurile tuturor substankivelor.

Vine numai dup-aceea cheskiunea makemakică... Spune-ne tu doară, Bârsăscule! (zic eu școlerului) ce înțăleji tu prin curbă, o linie curbă?

Școlerul: Care nu-i ghireaptă...

Pedagogul (*zâmbind cu bunătate*): No! care nu-i ghireaptă! bine! da' cumu-i, dacă nu-i ghireaptă?

Școlerul mai apoi vine la aceea înduplecare a rățiunii că musai va să

răspundă minken:

E o linie oablă, oablă, care mere și mere și mere și iarăși se-ntoarce ghe unghes a purces.

Pedagogul (*jucându-și serios rolul*): Bine! răspuns limpeghe! chiar6! reșpeckive esact... No acuma, spune-ne cine au invăntat numerele?

Școlerul acuma, după memorare numai, căci memoria e, cum zice Tubinghen, pur animală, răspunghe ca animalul: Numerele pare, reșpeckive cele cu soțiu, le-au invăntat Pitagora, iar mai apoi cele impare, reșpeckive cele fără soțiu, le-au invăntat Eratoskenes!

Bravo!

Cum veghe, onoratul aughitoriu, toake răspunsurile școlerului după metoada intuikivă moghearnă sunt neșesitate prin lojika lui, proprie vorbind născândă, dar completaminke formată printr-o educațiune aghecvată cercustanțelor, probăluike ca gherivând ghin natura noastră, carea lucră pe cum e mânată mai gheparke.

Într-o viitoare conferență, vom cuvânta apoi ghespre această natură iarăși în aplicațiunile sale în raport cu pedagogia, cu beserica și cu ișcoala!

(*Aplauze. A doua zi, pedagogul nostru este numit în slujbă profesor „ghe pedagogie în jenăre și ghe limba makernă în șpețial”. Să-l vedem la lucru.*)

▫ 2. O INSPECȚIUNE ▫

Profesorul: Că-z onorat domnul inșpectore va binevoi doară un momânt să asculke aplicațiunea metoaghii intuikive.

Inspectorul (*se așază, scoate carnetul și condeiul și ascultă*)

Profesorul: Mă! prostovane! tu ăla ghe colo... Spune-ne tu doară: ce iaște ființă și ce iaște lucru, mă?

Elevul: Lucrul, dom'le, este care nu mișcă, și ființă pentru că mișcă!

Profesorul: No! dar ornicul meu... prostule! ființă-i ori lucru?

Elevul: E lucru, dom'le!

Profesorul: Că-z doar mișcă, mă! auzi-l! (*Bagă ceasul în urechea elevului*)

Elevul (*ferindu-se*): Da, dar dacă nu-l întoarcem, nu mișcă.

Profesorul (*satisfăcut*): Bravo! (*către domnul inspector*;) Ș-apoi doar ăsta-i ghintre cei megghiocri... Bine! (*Elevul trece la loc*) Tu, mă! ălălant ghe lângă el... Căke picioare are boul, mă?

Elevul: Patru, dom'le!

Profesorul (*vesel*): Ei, pe dracu! că-z doar n-o să aibă șapke!... Și ce e boul cu patru picioare? lucru ori ființă? Ha?

Elevul: Ființă, dom'le!

Profesorul: Dar masa ființă-i?

Elevul: E lucru, dom'le!

Profesorul: No! că-z n-are și ea patru?

Elevul: Da, dar nu se mișcă, dom'le!

Profesorul (*și mai vesel*): Ei! pe dracu! să se miște... poake doară că cu spirikismus!

Inspectorul (*tușește tare și caută să schimbe vorba*): Mă rog, cum îl cheamă pe elevul acesta?

Profesorul: Anibal Ionescu.

Inspectorul: Răspunde bine.

Profesorul (*cu siguranță*): Că-z ăsta-i ghintre cei bunișori!... No! la gheografie acum... Mă! tu ghe colo... Spune-ne tu doară toake ștakele Europei.

Elevul: Franța, dom'le.

Profesorul: Franția, bine!

Elevul: Anglia, dom'le.

Profesorul: Iașke!

Elevul: Germania, dom'le.

Profesorul: Ghermania.

Elevul (*se pornește repede; profesorul dă din cap afirmativ la fiecare nume de stat cu satisfacție și cu mândrie*): Elveția, Rusia, Suedia, Italia, Belgia, Olanda, Turcia, Bulgaria, România, Serbia, Muntenegru și Grecia... dom'le!

Profesorul (*încruntându-se*): Și apoi mă: care, mă?

Elevul: Atâtea, dom'le!

Profesorul (*începând să scrâșnească*): Dar Șpania, mă?

Elevul (*intimidat*): Și... Spania, dom'le!

Profesorul (*mai aspru*): Dar Șpania, unghe-i Șpania?

Elevul:...?!

Profesorul (*magistral*): Șpania-i lângă Portocalia, mă boule, și vițăversa!

Elevul (*aiurit*): Și... Spania și Portocalia, dom'le!

Profesorul (*din ce în ce mai sus*): Și mai care?

Elevul (*pierdut*): Vițăvercea, dom'le!

Profesorul (*indignat*): Nu Vițăvercea, mă! Dănimarca, mă! Dania, mă! (*șoptind amenințător printre dinți*:) Dania tatână-tău! (*energic*:) Mergi la loc, boule!

Elevul (*pleacă obidit la loc*)

Inspectorul (*conciliant*): Ei, oricum, tot a știut destul de bine.

Profesorul (*încă fierbând de ciudă*): Pe dracu! știut! Traiane Ghiorghiescule! Vină tu... Spune-ne tu doară, s-audă și onorat domnul inșpector: dacă sunt în lume apoi căke le veghem doară, cine le-au făcut pe toake?

Elevul (*sigur*): Natura, dom'le!

Profesorul (*zâmbind cu bunătaie filosofică*): Ei, pe dracu, Natura!... Dar pe Natura aia cine au făcut-o, mă prostovane?

Elevul: Dumnezeu, dom'le!

Profesorul: Dar vezi bine că Dumnezeu, că-z doar nu tată-tău și mumă-ta!... No! acuma... noi, românii, musai doară să șkim pe cum că: ghe unghes ne trajem noi?... ghe unghes?... spune!

Elevul (*energic*): De la Traian, dom'le!

Profesorul: (*făcând cu ochiul inspectorului, care stă în admirație*): Și cine era Trăian?

Elevul: El era un om bun!

Profesorul (*emoționat*): Bun, drăguțul ghe el! zic zău lui Dumnezău, bun!... Și cu cine s-au bătut el?

Elevul (*brav*): Cu turcii!

Profesorul (*râzând cu mult chef*): Pe dracu! Că-z unghes erau turcii până atunci în Europa... Mai târziu doară apoi s-or ghescoferit turcii... (*puternic*;) Cu dacii, mă!

Elevul (*mai brav*): Cu draci!

Profesorul: Că zău lui Dumnezeu că cu draci s-o bătut!... Dar mai apoi, Ștefan cel Mare și Michaiu Bravul cine au fost?

Elevul (*mândru*): Ei erau oameni buni.

Profesorul (*aprobând cu tărie*): Buni, mă!... și s-au bătut...

Elevul (*cu multă mândrie națională*): Cu draci!

Profesorul (*entuziast*): Cu draci! zic zău lui Dumnezeu!... Merji la loc!... Bravo, prostovane! (*Către inspector, care e transportat*;) Că-z ăsta doară iaște un școler emininke!

Inspectorul: Are și mult talent!

Profesorul (*cu siguranță*): Ei! pe dracu, talent!... că-z talent nu-i doar ghe vreo samă! asta-i lucru anticvat... Cu metoaghele mogherne doară, totul zace numai în aplicățiune!... No! la muzică acuma... Spune-ne, Popăscule: ce-i muzica?

Elevul: Muzica este care cântă, dom'le.

Profesorul (*nemulțumit*): Nu așa, loază! Nu cuvânta doară ca râtanii... vorbește ca școlerii. Dă-ne tu numai ghecât ghefinația chiară și aghecvată!

Elevul: Muzica este...

Profesorul: Ce?

Elevul: Este când...

Profesorul (*foarte nemulțumit și repetând definiția*): Muzica iaste aceea care ne găghilă urechile într-un mod plăcut... (*printre dinți aparte, școlarului*;) Ia sama doară să nu ți le găghil eu ție într-un mod neplăcut!

(*Se aude clopotul de ieșire*)

Inspectorul (*se ridică; copiii fac și ei ca inspectorul*): Domnule profesore, sunt foarte mulțumit. Metoda dumitale e admirabilă...

Profesorul (*tăindu-i vorba cu mândrie*): Că-z asta doară e metoada lui Peștaloțiu!

Inspectorul (*urmând*):... și zelul dumitale vrednic de laudă... (*Către elevi*;) Voi, băieți, căutați a profita de știința bunului vostru profesore și nu uitați că de la voi așteaptă mult patria, România, pentru viitor!

Profesorul (*conducând cu multe reverențe pe inspector și încântat de rezultat*): Că-z eu ce le tot spun boilor, onorat domnule inspectore?... Apoi dacă-s porci și n-au ghestulă aplicățiune!

▣ 3. AJUNUL EXAMENELOR ▣

Profesorul: No! mâine apoi începem doară! Câți ghintre voi au *ștuduit*, or mere mai gheparke; câți au fost putori și n-au ștuduit, trebuie că rămân repekinți. Acuma doar numai să vă muștruluiesc că cum să fiți la aceea înălțime la carea caută a fi școlerul întrucât priveșke educațiunea prințipială, respeckive la o conduită exămplară față ghe azistenții care vor fi ghe față. (*Către un școlar din fund*;) Închighe gura, boule, că-ți întră musca... (*Băieții rîd*) Silențium⁸!... Școlerul caută să fie curat îmbrăcat...

Școlarul Ionescu: Mie mi-a făcut mama haine nouă, dom'le.

Profesorul: Ei! mă-ta! că-z doară nu era să ți le fac eu! (*Râsete*.) Silențium, măgarilor! Educațiunea prințipială mai apoi ne obligă la respect către cei mari, și la înfățișare moghestă, care iaște ca un ghecorum⁹ al juneții... (*Răspicat și sever*;) Că pe carele îl voi veghe că rânjaște, ori se zbenGUIAște, apoi minken acelui măgar i-oi lunji eu urechile... măcar de-ar fi ficior ghe *Erzherzog*¹⁰!...

Școlarul Popescu: Dom'le, tata a zis ca să-i spui de câte ori ne tragi de ureche, ca să vorbească la Cameră.

Profesorul (*cu un ton de mângâiere*): Că-z astea nu le-am spus pentru kine. Pe kine doară ke cunosc ca un școler emininke... Le-am spus numai

pântru porcii eilanți!... No! acuma să probăluim câke o țără ghin makerie... Popăscule! (*O plesnitoare și-apoi alta și-ncă una pocnesc în zidul din spatele profesorului; acesta sare în sus speriat*) Hoghi a fene eghemek¹¹! Cine a fost porcul și măgarul...? (*Toată clasa râde*) Cine?... Minken musai să aflăm cine nu a știut reșpectul? (*Fierbe de ciudă.*)

Mai mulți școlari: Popescu, dom'le!

Profesorul: Popăscu? Nu se poake... Popăscu doară-i un școler emininke.

Școlarii: Popescu, dom'le.

Profesorul: Acela care mai face asta, lasă-l apoi doară... Popăscule... dacă cineva ke-ntreabă să-i spui numai câke operațiuni avem în aritmekică, cum vei răspunghe?

Popescu: Trei, dom'le.

Profesorul: Nu-s mai mulke?

Popescu: Cinci.

Profesorul: Nu-s mai puține?

Popescu: Două.

Profesorul: La ghereptul vorbind, sunt numai două în prințipiu, sporire și scăghere ghe unitake; numai doară, după diferanțiarea lor în praxă, ghevin că-s patru; aghițiunea, substrațiunea, multiplicățiunea și ghiviziunea. No! bine! meri la loc... Spune numai lui tată-tău să vină mâine să ne onoreză. (*Altă plesnitoare*)... *O fèkete kukio!* ¹² Cine-i porcul și măgarul?

Toți: Popescu, dom'le!

Profesorul (*necăjit*): Silențium! Ioanescule! dacă cineva ke întreabă că-s câke-s emisferele pământului, tu ce vei răspunghe?

Ionescu: Două, dom'le!

Profesorul: Nu-s mai mulke?

Ionescu: Nu, dom'le!

Profesorul (*iritat*): Ba da, loază!

Ionescu: Care, dom'le?

Profesorul: Acele care sunt, boule! emisferul austral, emisferul boreal, mai gheparte apoi emisferul oriental și emisferul ocșidăntal, măgarule! Meri la loc, vită! Vine mâni-ta, mâine?

Ionescu: Nu, dom'le, că spală la mama lui Popescu.

Profesorul: No bine, că-z tot n-avea ce procopseală să vază. (*Un pumn de plesnitori; profesorul sare cât colo.*) *O fène ș-o fèkete kukio!* (*Turbat:*) Care e iar măgarul și porcul care n-are reșpect?

Toți: Popescu, dom'le... (*Râd*)

Profesorul (*potolindu-se*): No! *Silențiu!* Luați aminke doară la muștruluiala care v-am făcut... Mâine este ziua când pukem zice, pedagoji și școleri, față cu onorata azistență care va fi ghe față: *finis coronat opus*¹³!... În educatione et virtute... (*Copiii fac zgomot... Popescu se caută să mai găsească o plesnitoare. Profesorul iese repede, înjurând teribil ungurește.*)

▫ 4. EXAMENUL ANUAL ▫

Două mahalagioaice asistă la examenul copiilor lor.

Profesorul, pedagogul nostru absolut, ascultă pe copiii mahalagioaicelor.

E foarte aspru și fără chef.

Mamele stau înțepate pe scaune, unde s-au așezat fără să fie poftite.

Profesorul (*către elevul Popescu, care n-a răspuns la trei întrebări*): No! prostule, dacă nu știi pe estea, care-s ghe tot simple și jenărale, apoi spune-ne rățiunea pântru carea români au kins să urmeză o polikikă jermână pe timpul lui Mihaele Bravul?

Popescu:...?

Profesorul: No! spune odată!

Popescu:...?!

Profesorul (*energic*): Meri la loc, boule! (*Către mama lui Popescu, care este foarte mâhnită:*) Că-z prost l-ai făcut, cucoană! Apoi ăștuia doară numai paie să-i dai să mănce. (*Mama lui Popescu plânge*) Că-z geaba te mai bocești acuma! nu-l mai dreji. Are să mai steie încă șapke ani repekinke... Ioanescule! (*Mama lui Ionescu tușește foarte mișcată*) Cumu-i pământul, mă?

Ionescu: Mare, dom'le!

Profesorul: Pe dracu mare! L-a măsurat mâni-ta să vază mare-i. Pe lângă alke astre, bunăoară Saturnus, au Neptunus, au Iupităr, pământul nostru doară-i o scârbă! nici cât să chiorăști un șoarece... Nu-i vorba ghe mare, mă prostovane! e vorba cumu-i?

Ionescu: Se-nvârtește, dom'le.

Profesorul (*răstindu-se puternic; mama lui Ionescu se sperie*): No! apoi? dacă se învârke cumu-i! în trei colțuri, animale?

Ionescu: Nu, dom'le!

Profesorul: No, dar?

Ionescu: Rotund.

Profesorul: Vezi așa, loază!

(*Se face un zgomot la ușă. O doamnă din înalta societate, doamna Ftiriadi, intră împreună cu un mops gras, care vine să se gudure pe lângă pedagog.*)

Profesorul (*întâmpinând-o foarte emoționat*): Onorată doamnă, eu încă mă recomand! (*Ia cățelul în brațe*)

Doamna Ftiriadi (*foarte volubil, și pe un diapason mult mai-nalt*): Am venit pentru băiat... Să-ți spun drept că nu vream să-l aduc să dea examen la școala publică, nu vream să se amestece cu fel de fel de băieți rău-crescuți... Dar a stăruit tată-său... zice că e ordin de la minister... Și de-aia l-am trimis la d-ta, care-i cunoști caracterul lui ambițios, de când îi ești meditator.

Profesorul: Binevoiască numai onorata doamnă să ieie loc. (*Către Ionescu, care așteaptă în picioare:*) Tu meri la locu-ți... De hatârul mâni-tii, pe kine nu ke las repekinke! No! meri!

(*Ionescu merge la loc*)

Ioneasca (*ridicându-se*): Sărut mâna!

Profesorul (*demn*): No bine, poți mere. (*Ia scaunul Ioneaschii și-l pune lângă doamna nou-sosită, și așază cățelul pe el; mopsul, multumit, îl linge pe nas. Mahalagioaicele ies foarte umilite.*) No, acuma tânărul Ftiriadi! Spune-ne, s-audă și ilustra matroană, onorata ta mamă: nu-i așa că pământul se-nvârke în jurul soarelui trei ani câte 365 ghe zile și mai apoi în al patruilea în 366 ghe zile?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul (*face semne de aprobare doamnei Ftiriadi care, foarte satisfăcută, se scoală de la locul ei, drege cravata băiatului, îl sărută și se așază iar la loc*): No, nu-i așe că presiunea se ghemonstră sufițiente prin cele două emisfere (*doamna Ftiriadi tușește tare*) ghe Maggheburg?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul: (*către clasa întreagă*): No, boilor, vegheți numai exămplu ghe aplicățione! (*Către micul Ftiriadi:*) No, încă una ș-apoi basta! Spune-ne: nu-i așe că Ioane Corvin ghe Huniaghe, și Makiaș Corvin, și-apoi dup-aceia doară toți magnații maghiari fost-au români ghe-ai noștri?

Micul Ftiriadi: Da, dom'le.

Profesorul: Bine! Bravo!! Emininke!!!

Doamna Ftiriadi: Mersi, domnule profesor... Sunt foarte mulțumită... O să-i spui și lui Ftiriadi câtă osteneală-ți dai cu copiii...

Profesorul: Ilustră doamnă, că-z asta ni-i misiunea. Datoria ni-i să luminăm jenărațiunile june; că-z fără instrucțiune și educățione, un popor doară e învins astăzi în lupta pentru existență, și cine-i învins, apoi acela dă-l dracului! vorba lăkinească: *una salus vickis nullam șperare salukem*¹⁴!

Moftul român, 1893, nr. 3, 10, 20 și 34; vol. *Schițe ușoare* (1896)

● POVESTE DE CONTRABANDĂ ●

S-a zis că, în război, culmea ar fi să descoperi un obuz care să poată străbate orice cuirasă și o cuirasă pe care să n-o poată străbate nici un obuz. La vamă, culmea ar fi să găsești un vameș căruia să nu-i scape nici un contrabandist și un contrabandist pe care să nu-l prinză nici un vameș.

Am citit undeva sau mi s-a povestit, nu știu bine, o anecdotă, care sper că va interesa pe cititorii acestei reviste. Iat-o.

Vameșii francezi pe granița despre Belgia sunt de o asprime și de o istețime nemaipomenită. Fiscul francez are aci nevoie de copiii cei mai de rasă din cauza contrabandelor de mărfuri de lux și mai ales de dantele. Călătorii, mai cu seamă cei bănuți, sunt supuși la revizii și scotoceli, care răzlesc totdeauna până la piele.

Se-nțelege de la sine că pentru călătorii feminini este o anume sală de revizie și femei revizoare.

A amăgi, a dejuca vigilența acestui Argus fiscal s-ar părea absurd; sunt însă oameni și mai ales femei, care încearcă uneori – nu că fac profesii din contrabandă – să treacă în Franța, pentru personală întrebuințare, obiecte de lux, în genere dantele belgiene. Și nu rareori reușesc; fiindcă un călător care se vede cât de colo că vine de departe, că nu face călătoria pentru vreun câștig sau pentru afaceri, ci numai de plăcere, un călător care este însoțit de o familie întreagă, având aerul sigur și nepreocupat, prezentându-și bagajele cu fruntea sus la revizie, poate strecura prin cutele și căptușelile hainelor și câte o bucățică de dantelă. Aerul onest și franc îl scapă adesea de bănuiala celor mai neîncrezători oameni din lume, care desigur sunt vameșii – adesea, însă nu totdeauna.

Călătoria odată pe drumul de fier de la Bruxelles la Paris o doamnă tânără. La o stație pe drum, se urcă în același compartiment un domn cu o înfățișare foarte elegantă, purtând pe mână un palton căptușit cu mătase. Domnul salută foarte politicos și se așază într-un colț în fața doamnei.

Cum sunt călătorii, după câteva minute se rupe tăcerea și încep întrebările indiscrete:

– Doamna merge departe?

– Da, domnule, merg în Franța.

– A! în Franța.

– Da, mă-ntorc acasă.

– A, acasă... Și doamna a fost la Bruxelles?

– Da, domnule.

– O călătorie de plăcere, desigur...

– Da, am fost la o rudă...

– A! la o rudă... Și n-ați profitat de ocazie să cumpărați ceva dantele?

Sunt foarte ieftine și de o calitate superioară celor franțuzești... E peste

putință să cumpărați așa dantele fine în Franța fără să le plătiți întreit decât în Belgia...

Doamna schimbă puțin fața – o schimbare care pentru niște ochi nedepriși ar fi trecut nebagată-n seamă. Domnul însă având ochii foarte pătrunzători, adăugă surâzând și privind țintă cu toată siguranța în ai doamnei:

– Spuneți drept, ați luat multe?... Pentru că trebuie să știți că la vamă... vi se pot întâmpla grozave neplăceri, dacă nu știți lua niște deosebite precauțiuni... Or să vă caute la sigur, și orice marfă nedeclarată e confiscată, și deosebit sunt și amende, câteodată, după gravitatea cazului, și pedepse...

– Atunci – zise doamna schimbând bine fața – atunci sunt pierdută...

– Nu tocmai... n-aveți teamă încă... poate să scăpăm... e foarte posibil să treceți... Eu sunt foarte cunoscut la vamă; trec p-acolo de două-trei ori pe săptămână. Intrăm în sala de revizie împreună, declarați bagajele și ați scăpat... Aveți dantele pentru o sumă foarte mare?

– Cinci mii de franci.

– Și, unde le aveți, sunt cel puțin bine prinse?... să nu se observe vreo umflătură neobișnuită.

– Sunt cusute în căptușeala corsajului, zise doamna tot mai îngrijată.

– N-aveți teamă, vă trec eu; cu mine n-au să vă bănuiască.

– A! domnule, cât sunteți de galant! cum să vă mulțumesc?

– A! nu e nimica, doamna mea; călătorii sunt datorii să se ajute între dânșii în contra accidentelor, tâlharilor și vameșilor... A! și dacă ați ști ce plăcere simț când pot înșela pe vameși, pe care nu-i pot suferi și cu care am de furcă așa de des!

Din vorbă-n vorbă iată că trenul sosește-n sfârșit la vamă.

Domnul dă doamnei brațul drept cu o mișcare foarte elegantă, își ia pe mâna stângă paltonul și înaintează cu pasul sigur; doamna îl urmează plină de încredere și de recunoștință, stăpânindu-și cât se poate mai bine emoția.

Sunt în fața revizorului:

– Domnule revizor, zice galantul cavalier, dați pe doamna aceasta în primire revizoarelor... s-o scotocească bine; are în căptușeala corsajului dantele de peste cinci mii de lei [*sic*]. Rog să se facă procesul-verbal și să nu se uite tantiema¹⁵ mea de denunțător... Trec mâine să ne socotim pentru toată săptămâna.

Infam! Auzi meserie! Auzi mijloc de a-și câștiga o bucată de pâine pentru un bărbat în toată firea! A!

Să fi fost doamna aceea grasă sau sângheroasă, poate din amestecul indignației, rușinii, necazului de pagubă și de păcăleală, ar fi rezultat o fatală congestie cerebrală. Era însă slăbuță și de un temperament nervos;

amestecul amar al acestor deosebite sentimente dete loc la o scrâșnire de dinți, la o privire plină de cel mai înalt dispreț și la următoarele cuvinte pronunțate cu toată liniștea și dignitatea cerută de o așa subțire situație:

– E de prisos să mă caute, domnule revizor; ceea ce a spus acest onest tovarăș de călătorie este exact. Trec eu singură în sala de revizie ca să predau impiegatele d-voastră dantelele.

Apoi, întorcându-se către protectorul ei, adăugă cu un zâmbet nespus:

– Îți mulțumesc, scumpul și demnul meu cavalier, de omenia d-tale.

Tonul cu care au fost spuse cuvintele „acest onest”, „scumpul și demnul”, „omenia” nu se poate descrie.

Doamna s-a executat; dantelele i-au fost confiscate. Contrabandista s-a suit în vagon și a intrat, destul de supărată, cum trebuie să-și închipuiască oricine, în Paris.

Trecuseră câteva zile de la această scenă. Doamna se afla acasă și se gândea cu necazul încă fierbinte la mișelia neagră a aceluia om, la cât de adânc poate să meargă infamia omenească.

Servitoarea aduce o carte de vizită: D. *Cutare* și spune că acest domn dorește cu multă stăruință să fie primit pentru că are o afacere importantă de aranjat și nu poate întârzia la Paris decât până seara.

– Poftește-n salon.

Mosafirul intră. Peste un moment intră și doamna... Dumnezeu, tu care ții vămile văzduhului!

Cine era?

Infamul!

– Ieși!

– Doamna mea, am să ies după ce vă voi da o mică explicație...

– Ieși!!

– Vă datoresc...

– Ieși!!!

– Șase mii de franci, pe care vă rog să-i primiți.

– Ce?

– Iată-i... Vă rog să-i numărați, sunt șase bilete.

Și pune biletele pe masă.

– Ce-nsemnează asta, domnule?

– Asta însemnează – răspunse cu multă volubilitate vizitatorul – că dantelele dv. Au costat cinci mii de lei, iată-i; eu am luat premiu ca denunțator o mie de lei; cinci și cu una, șase. Aceștia sunt banii dv. Cât despre supărarea ce v-am făcut-o, vă cer milioane de scuze; vă rog,

iertați-mă, trebuia să vi-o fac, veți vedea că nu puteam altfel. În privința aceasta, pentru că vina mea nu se poate plăti cu bani, vă rog să fiți bună a primi, împreună cu scuzele mele cele mai umilite, și această garnitură de dantele, care vă rog să credeți sunt cu mult superioare pe lângă cele ce vi s-au confiscat; acelea le-am văzut, era marfă ordinară. Ia uitați-vă mă rog la marfa asta... vedeți ce lucru fin.

— Cum, domnule? întrebă doamna amețită, carevasăzică... d-ta...

— Eu nu sunt spion fiscal cum ați crezut... sunt negustor cinstit... Trebuia să vă dau pe dv. Ca să-i pot orbi să trec eu: aveam în căptușeala paltonului o avere întregă – cele mai fine, aproape trei sute de mii *netto* – Bruxelles... Cu modul acesta – adăugă domnul râzând – am trecut până acum de patru-cinci ori, așa că dobitocul de revizor e convins perfect că eu fac profesie de spion și că trăiesc din tantiemele lui... tantiemele lui! Atâta rău... Dar mă grăbesc și nu voi să abuzez mai mult de bunăvoința dv. Doamnă, sunt al dv. Cu tot respectul și considerația.

Doamna a râs din toată inima și, dacă a râs, se-nțelege a primit și darurile și scuzele cinstitului negustor.

Lumea ilustrată, 1893, nr. 2

● JUSTIȚIE ●

Judele de ocol: Carevasăzică, d-ta Leanca văduva, comerciantă de băuturi spirtoase...

Leanca: La Hanul Dracului...

Jud.: Știu... Lasă-mă să-ntreb.

Leanca: Plătim licența, domn' judecător...

Prevenitul: Oleo!

Jud.: Tăcere!

Leanca:... E păcat pentru mine, domn' judecător...

Jud.: Lasă-mă să te-ntreb...

Leanca: Te las...

Jud.: Carevasăzică, d-ta Leanca văduva, comerciantă de băuturi spirtoase, ce reclami de la prevenitul Iancu Zugravu?

Leanca (*cu emoțiune treptată*): Eu, să trăiți, săru'mâna, domn' judecător, eu sunt o femeie sârmană, Dumnezeu mă știe cum mă chinuiesc pentru o pâine... De-aia și pusesem de gând de la Sfântu Gheorghe să las prăvălia, care nu mai poate omul de atâtea angarale pentru ca să mai mănânce o bucățică de pâine, și nu ne mai dă mâna să plătim licența.

Prevenitul: Licența o plătește domn' Mitică.

Leanca: Domn' Mitică?... să fie al dracului care minte?

Jud.: Tăcere! Nimini n-are voie să vorbească până nu-l întreb eu.

Leanca: Dacă zice dumnealui că domn' Mitică!... Eu, domn' judecător, săru'mâna, poci să jur că sunt curată la sufletul meu!

Jud.: Nu e vorba de asta!... Spune cum s-au petrecut lucrurile și ce reclami de la prevenit?

Leanca: Eu, domn' judecător, reclam, pardon, onoarea mea, care m-a-njurat, și clondirul cu trei chile mastică prima, care venisem tomn-atunci cu birja de la domn' Marinescu Bragadiru din piață, încă chiar domn' Tomița zicea să-l iau în birjă...

Jud.: Pe cine să iei în birjă?

Leanca: Clondirul... că zicea...

Jud.: Cine zicea?

Leanca: Domn' Toma... se sparge...

Jud.: Cine se sparge?

Leanca: Clondirul, domn' judecător!

Jud. (*impacientat*): Femeie, ce tot bârâi?... Răspunde odată lămurit la ce te-ntreb eu! Ce pretinzi d-ta acuma de la prevenit?

Leanca (*cu volubilitate*): Onoarea mea, domn' judecător, care m-a-njurat dumnealui, pardon facu-ți și dregu-ți, și mi-a spart clondirul, că nu vrea să-mi plătească... (*cu obidă*) Că eu sunt o femeie sărmană, și e păcat! vine dumnealui gol pușcă și bea până se face tun, și pe urmă, dacă am vrut să chem vardistul, dumnealui zice că mă sulemenește cu chinoroz și vrea s-o tulsească, ș-a căzut peste tarabă și s-a făcut praf...

Jud.: Ce s-a făcut praf?

Leanca: Clondirul cu mastică; și pe urmă vrea să fugă.

Jud.: Cine?

Leanca: Dumnealui.

Jud.: Ei, ce pretinzi?

Leanca: Onoarea mea și trei chile de mastică prima...

Jud.: Bine, șezi și taci.

Leanca: Care vine dumnealui...

Jud.: Taci!

Leanca: Tac, da...

Jud.: Taci odată!

Leanca: Am tăcut!

Jud.: Iancu Zugravu! Ce ai d-ta să răspunzi la pretențiile reclamantei?

Prevenitul (*e afumat și pronunță foarte îngălat*): Eu, domnule

judecător, dumneaei zice, pardon, iar ai venit, mă porcule? că dumneaei n-are niciodată o politică vizavi de mușterii. Eu zic... dacă domn' Mitică...

Jud.: Cine-i domn' Mitică?

Leanca: Domn' judecător, uite, săru'mâna, ș-acuma e beat...

Jud.: Taci! nu te-ntreb pe d-ta. (*Către prevenit:*) Cine-i domn' Mitică?

Prev.: Domn' Mitică?... nu-l cunoști pe domn' Mitică? (*râzând ironic*) Al dracului domn' Mitică!

Jud.: Vorbește serios! Cine-i domn' Mitică?

Prev.: Carevasăzică, domn' Mitică de la pricepție. (*Cu un zâmbet de fină intenție*) Pricepi dumneatale acușica cum vine vorba noastră. (*Face eu ochiul.*)

Jud.: Ce-are-a face domn' Mitică?

Prev.: Dacă i-a plătit licența.

Leanca: Să fie-al drac...

Jud.: Taci! (*Prevenitului:*) Nu e vorba de licență, e vorba de clondirul cu mastică.

Prev.: A căzut de pe tejghea, domn' judecător; era pe margine.

Jud.: Cine l-a-mpins?

Prev.: Piaza rea, fincă zicea că cheamă vardistul... Eu nu vream, că sunt comersant...

Leanca (*dându-i cu tifla*): Comersant de piei de cloșcă.

Jud.: Te invit să fii cuviincioasă aici! aici nu-i permis să dai cu tifla!

Prev. (*vesel*): Bravos, domn' judecător! ai văzut și dumneatale acușica ce pramatie e dumneaei?

Jud.: Nu-ți permit să fii necuviincios aici... (*aspru*) M-ai înțeles?

Leanca (*veselă*): Hahahà! Bravos, domn' judecător!... să spuie ce comerț învârtește...

Jud. (*mai aspru*): Taci, că te dau afară!

Prev.: Hahahahà! Brav...

Jud. (*foarte aspru*): Răspunde! ce comerț faci d-ta?

Prev.: Am fost zugrav de case român, domn' judecător... Dac-am văzut că mă omoară concurența străinilor, am deschis tombolă cu obiecte la Moși.

Jud.: Da' de chinoroz cum a venit vorba?

Leanca.: Am vrut numai s-o speriu c-o stric (*face cu ochiul*), pardon, la ficsonomia obrazului...

Leanca: Să mă sperii? N-ai venit odată cu căciula umplută cu chinoroz...?

Prev.: Las-o p-aia! aia-i altă căciulă! (*judelui*) Aia a fost la politică...

nu-nțelege dumneaei... fomeie...

Jud.: Bine, toate bune, dar de ce vii beat la judecătorie?

Prev. (*obidit*): Dacă n-am aminteri coraj, domn' judecător!...

Jud.: Destul!

(Condamnă pe prevenentul Iancu Zugraru la șapte lei despăgubire civilă și doi lei cheltuieli de judecată.)

Leanca: Da, domn' judecător, onoarea mea, săru'mâna, nereperată, cum rămâne?

Prev. (*malițios*): Las' că ți-o reperează domn' Mitică!

Moftul român, 1893, 21 febr.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

● HIGH-LIFE ●

O țară eminentemente agricolă trebuie să aibă un *high-life*.

Ce este? ce numim *high-life*?

Este crema unei societăți.

Ca naștere? – nu.

Ca talent? – nu.

Ca avere? – nu.

Că onestitate? – nu.

Ca bravură? – nu.

Atunci... ca ce?

Știu eu?

Poți fi feciorul celui din urmă râtan; poți merita să fii hrănit cu paie; poți fi sărac lipit și incapabil a munci de două parale; poți fi o spurcăciune bună de aruncat în canal; un laș de cea mai deplorabilă speță – asta nu te-mpiedică de a face parte din *high-life*.

Vei merge alături cu un descendent direct al cutărui cruciat; vei concura pe toți oamenii distinși la favoruri și onoruri; vei cheltui și vei trăi ca un mare rentier; vei putea arunca disprețul tău oamenilor de treabă și sfida pe orice brav.

Și toate cu un succes desăvârșit.

Cum asta? vor întreba nedumiriții.

Iacă bine. Mergeți pe stradă, la Șosea, la spectacole, în magazine, în baluri, la București, la Constanța, la Sinaia, mergeți, vedeți și spuneți și dv. Cum.

Iată ce bănuim noi.

Orice popor clasic – și suntem doară un popor clasic – fie cât de creștin, are nevoie de un Olimp, și fiecare Olimp trebuie să-și aibă mica lui cronică scandalosă.

Să ne amintim cu respect de Jupiter, de Venus, de Mercur și mai cu seamă de tânărul Ganimed, și să ne felicităm că avem și noi Olimpul nostru.

Voiți un Jupiter? Iată-l: un om este bunicul copilei sale proprii și prin urmare tatăl nepoțelei sale.

Voiți o Venus?... Dar atunci, o să ne cereți și un Mars, una fără altul nu merge... Căutați-i și poate-i veți găsi.

Un Mercur?...

Un Ganimed?...

Dar sunt destui.

Ce-i lipsește acestui Olimp? O mitologie metodică.

O vom da.

Moftul își ia rolul lui Esiod. În curând dar: „Teogonia Națională sau Moftologia Olimpului Român”.

Moftul român, 1893, nr. 14

● CUM SĂ ÎNȚELEG ȚĂRANII ●

Straja satului vine la casa unui țăran și-i bate în geam. Se încinge o conversație:

- Hei, mă din casă!
- Cine?
- Tu!
- Eu?
- Păi cine!
- Ce-i?
- Cum ce-i?
- Păi ce-i?
- Ai o scrisoare!
- Cine, mă?
- Tu.
- Eu?
- Păi cine.
- Ad-o-ncoa!
- Ce, mă?

- Scrisoarea.
- Ce scrisoare?
- Știu eu ce scrisoare?
- Trebuie să plătești!
- Ce, mă?
- Cum ce?
- Ce să plătesc?
- *Porto.*
- Cine?
- Tu.
- Eu?
- Păi tu.
- Ce porto, mă?
- Iaca, porto.
- Cum așa?
- Păi, știu!
- Nu-i plătită?
- Ce?
- Scrisoarea.
- Ehei!
- Cum ehei?
- Ai să dai, măi!
- Ce?
- Bani.
- Ce bani?
- Porto.
- Cât, mă?
- Ce cât?
- Câți bani, mă? – 15.
- Cum 15?
- Păi!
- Dar de ce, mă?
- Nu știu.
- Iaca 15.
- Așa.
- Ei, dă-mi-o!

- Ce, mă?
- Scrisoarea.
- Ce scrisoare?
- Care ai adus-o.
- Eu, mă?
- Păi cine?
- N-am adus-o.
- Păi cum?
- Nu-i la mine.
- Asta-i!
- Cum asta-i?
- Unde-i, mă?
- Cine?
- Scrisoarea.
- La primărie.
- Ba la dracul!
- Ba, așa.
- Păi, cum?
- Să te duci să ți-o iei.

Vatra, 1894, p. 91

● GROAZNICA SINUCIDERE DIN STRADA FIDELITĂȚII ●

Sub acest titlu, citim în *Aurora*, ediția de dimineață:

Azi-dimineață, întreagă strada Fidelității a fost viu emoționată de o senzațională dramă pasională. Pe la orele șapte a. m. Vecinii fură alarmați de niște țipete sfâșietoare, care porneau de la casa cu nr. 13. În această casă locuiesc de multă vreme doamna Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic Nerone Popescu, fost profesor de limba latină, împreună cu cei doi copii ai săi, Cicerone Popeseu, elev de administrație, și domnișoara Porția Popescu. La țipetele îngrozitoare, toți mahalagiii se adunară în grabă și îndată aflară ce era: o sinucidere!

Domnișoara Popescu de mai multe săptămâni căzuse într-o stare de melancolie și de abatere sufletească, încât nu mai mânca, nu mai bea, nu mai dormea deloc. Cu o zi înainte de a lua fatala hotărâre, arătase semne de mare neliniște; a cerut să mănânce și să bea. După ce a dejunat cu mare poftă și s-a săturat, a-nceput deodată să plângă, zicând către doamna

Zamfira Popescu:

– Mamițo, eu nu mai pot să trăiesc! eu vreau să mor!

La aceste cuvinte, mama i-a răspuns:

– Mofturi! ia fii bună și te-astâmpără... Las' că o să-ți treacă!

Porția însă a adăugat:

– Ai să vezi!... Dar dacă mor, jură-mi, mamițico, jură-mi că o să-mi pui pe mormânt boboci de trandafir!

Bobocii erau florile ei favorite.

Doamna Zamfira Popescu schimbă vorba, fără să se teamă de vreun sfârșit total, deoarece Porția, care era foarte simțitoare, de multe ori, în momente de supărare, amenința că se va sinucide. Din nenorocire, de astă dată amenințarea fusese mai mult decât serioasă.

Ce se-ntâmplase?

Azi-noapte, pe când fratele său lipsea după obicei și mamițica dormea, Porția scoase gămăliile la o duzină de cutii mari cu chibrituri și le aruncă într-o cinzeacă de rachiu de drojdii. Așteptând să se dizolve fosforul, sărmana fată se așeză la masă și scrise cu toată limpezimea de minte o scrisoare către mamița și către frățiorul ei, prin care le cere pardon de durerea ce le o cauzează și le declară că moare deoarece este părăsită de tânărul Mișu Z..., până zilele trecute student în medicină și astăzi doctor de plasă. Într-un post-scriptum apoi, conjură încă o dată pe dezolata mamă să nu uite de boboci.

Când a terminat scrisoarea, gămăliile de chibrituri erau dizolvate. Porția înghiți păhăruțul, dându-l cu voluptate peste cap, și merse să se culce în patul ei, așteptând cu resemnare moartea. Aceasta nu întârzie să se anunțe prin niște oribile crampe de intestine. Nenorocita, covârșită de dureri, sări în sus și-ncepu să țipe spunând tot:

– Mor! Mor!... ah! Mișule, fii fericit!... Scăpați-mă! scăpați-mă!... sunt încă tânără! Nu! nu! nu vreau să mor!

Atât putu să zică și căzu în convulsiuni. Într-o stare disperată a fost transportată iute la spitalul cel mai apropiat.

Cât despre d. Mișu Z., cauza acestei nenorociri, iată ce am putut afla în pripă...

Acum vreo patru-cinci ani, un tânăr student sărac de vreo 21 de ani, prietenul lui Cicerone Popescu, îndată ce dete bacalaureatul și se înrolă ca voluntar, se așeză în pensiune, într-o odaie mobilată, la doamna Zamfira Popescu, cu casă, masă, îngrijire, în fine de toate. Tânărul Mișu Z..., foarte vioi și drăcos, limbut și caraghios, nu întârzie să inspire Porției una din acele pasiuni care decid de viața unei femei. În curând o relațiune amoroasă nebună se contractă între ei. Această relațiune a durat până mai acum vreo

două luni, când tânărul, care studia medicina și pe care toți îl numeau pentru aceasta „doftorașul”, își luă diploma, și imediat, având oarecare protecții – mama lui este jupâneasă-n casă la moșia unui înalt personaj – căpătă un post de medic de plasă. Își poate oricine închipui lovitura ce „doftorașul” i-o dete Porției, când îi spuse că el are s-o părăsească și să meargă la post. Fata începu să-i facă niște scene, aci duioase, aci fieroase, așa încât el înțelese că pasiunea ei contrariată brusc ar fi primejdioasă, și astfel se hotărî să joace comedia. Pentru a adormi temerile victimei sale și a o asigura că și-a schimbat cu desăvârșire hotărârea de a o părăsi, el alergă la ajutorul unui prieten redactor, făcându-l să-i publice prin ziarul *Lumina* următoarea notiță:

„Aflăm, că tânărul doctor Mișu Z..., care și-a susținut cu un succes strălucit teza sa despre *Simptomele la diverse intoxicații violente*, și care a fost numit doctor de plasă, refuză categoric a primi acest post. Era în adevăr absurd ca un așa distins elev al Facultății noastre de medicină să se înfunde într-o provincie. Tânărul doctor e hotărât a rămânea în București, unde va practica arta sa, așteptând să se prezinte la primul concurs pentru obținerea unui post la vreunul din spitalele Eforiei. Nu ne îndoim de succesul simpaticului nostru amic”.

Ultima umbră de bănuială și de temere a d-rei Popescu fu risipită prin citirea acestor rânduri. Ba ceva mai mult, tânăra sentimentală, văzând reîntoarcerea iubitului ei, deveni și mai pasionată. Ea nu știa că totul este o farsă. Nu-și putea închipui, în naiva ei sinceritate, ce surpriză îi pregătea acela pe care-l adora. „Doftorașul” nostru, ca să poată pleca fără vorbă și să-și ia și bagajul, care consista într-un geamantan și câteva cărți, făcu un plan infernal. Obținând un bilet de lojă la Dacia – probabil un bilet de favoare, căci se va vedea că individul nu era decât un chilipirgiu – merse cu damele, mama și fata, la teatru. Peste câteva minute după ridicarea cortinei, pe când damele urmăreau cu cel mai viu interes desfășurarea comediei, el se sculă și, pretextând că merge la bufet să le aducă prăjituri și apă rece, plecă frumușel din lojă. Coborî, ieși din teatru, se aruncă într-o birjă, merse acasă, își luă bagajul, se duse la gară și se sui în tren. Un moment femeile crezură că doftorașul s-a încurcat la bere în bufet, după obicei. Dar, trecând și actul al doilea, o idee trecu ca un fulger prin mintea tinerei abandonate. Repede alergară acasă. Intrară în odaia lui: bagajul și cărțile nu mai erau acolo. D-ra Popescu a avut o criză nervoasă îngrozitoare, din care nu și-a revenit decât tocmai a doua zi. De atunci, disperarea ei a mers tot crescând până ieri, când durerea morală devenindu-i insuportabilă, s-a hotărât a pune capăt nenorocirii sale prin moarte.

Când oare se va face un exemplu cu acești domnișori, care se introduc în familii oneste, sub pretext de prieteșug, spre a corupe copilele și a le arunca în ghearele desfrâului sau în ghearele morții, ca în cazul de față?

Mărturisim că nu-nțelegem deloc nepăsarea parchetului, care nu intervine, deși i s-a adus la cunoștință cazul, punându-i-se în vedere și documentul trist rămas de la nenorocita victimă.

La ediția de seară, alte amănunte.

Apoi, în ediția de seară:

Am alergat la spital unde fusese transportată d-ra P. Popescu și am cerut să văz pe internul de serviciu. Am avut deocamdată noroc: eu cerusem unul și m-au întâmpinat doi – doi tineri destul de politicoși și foarte, prea veseli, pentru atmosfera tristă în care trăiesc. În adevăr, trebuie să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atâtor suferințe și mizerii omenești. Am rugat pe domnii interni să-mi permită a vedea pe d-ra P. Popescu, de soarta căreia se interesează cititorii noștri. Au început amândoi să râză.

– Tânăra?... cu chibriturile? m-a întrebat unul, apăsând ironic pe fiecare vorbă... Ehe! dumneata să fii sănătos!

– A murit! am strigat eu.

– Ei, aș!

– Atunci?

– Nu mai este aici! i-a trecut și i-am dat drumul. Adiniauri a plecat mititica cu mamița!

Și-ncepură iar să râdă amândoi.

– Dacă n-a luat chibrituri destule! cine strică?

– Dar mi se pare – zisei eu – că o duzină de cutii mari...

– Ei, aș!... nici o duzină de gămălii... Pentru d-ra Porția a fost porția prea mică; cum e dumneaei solidă, îi trebuie o porție mult mai zdravănă!

Deși am fost revoltat de modul cum cei doi tineri își râdeau de nenorocirea bieteii creaturi, făcând jocuri de cuvinte triviale și neroade asupra numelui ei clasic, am voit să profit de ocazie și să mai culeg câteva informațiuni asupra „doftorașului”. În adevăr, îl cunoșteau. La prima mea întrebare despre dânsul, au început iar râsul lor, care mă enerva:

– Se săturase bietul „doftorașul”... În sfârșit a scăpat! zise unul.

– Mare răbdare a avut! închipuie-ți, atâția ani de-a rândul, tot o porție, și ce porție!

– Iar? am strigat eu indignat, și, fără să-i mai salut, am plecat.

Tot drumul până la redacție m-am gândit câtă prăpastie este între educațiunea spiritului și educațiunea inimii, și cum neglijând pe aceasta din urmă nu poți, cu toată învățătura, produce decât monștri sociali. Iată cazul celor doi tineri, care, mâine-poimâine, vor fi chemați în societate să exercite cea mai nobilă și mai umanitară profesiune. La ce altă profesiune se cere

mai multă dragoste și milă de aproapele său, mai multă delicatețe de sentimente, mai fină pricepere a cutelor sufletului omenesc? Medicul!... Dar medicul este un duhovnic mângâietor; el trebuie să se apropie de nenorocitul suferind cu blândețea cu care Mântuitorul s-a apropiat de Lazăr; numai astfel știința, ajutată de înălțarea sufletului, poate face miracolul!... Mâine, acești doi tineri vor fi medici, și astăzi râd și-și bat joc, într-un mod atât de vulgar, de suferința extremă care a determinat pe nefericita tânără să prefere luminii vieții bezna nimicului! Iată roadele înaltei noastre culturi universitare. Foarte mulțumim de așa cultură!

Dar, în fine, bine că a scăpat biata fată!... Asta desigur o s-o facă mai cuminte... Mai la urmă, cine știe ce noroc poate avea!

În aceeași seară, citim în *Lumina*:

Un confrate a publicat azi-dimineață o știre de senzație, despre sinuciderea unei copile,perate din cauză că ar fi fost trădată de amantul ei, un doctor proaspăt – un întreg roman pasional à la Ponson de Terrail sau Jules Mary, o întregă melodramă à la d'Ennery.

Am fost și noi curioși să vedem ce este adevărat din toată comedia aceea și am mers după informațiuni.

Un amănunt caracteristic trebuie să-l dăm cititorilor dintru început: când noi ne-am transportat în localitate, sinucisa din strada Fidelității, d-ra Porția Popescu, se-ntorsese de la spital unde, de aminteri, putem afirma cu siguranță, nici n-avusese nevoie să meargă. În adevăr, doza de chibrituri pe care o luase fusese cu totul nensemnată. Din aceasta și din cele ce vor urma, se va convinge oricine că n-a fost deloc vreo hotărâre serioasă de sinucidere, ci numai o demonstrație, cu scop a interesa pe infidelul „doftoraș”.

Trebuie mai întâi să spunem că tânăra amăgită, delăsată, abandonată, nenorocită, numără peste de două ori mai multe roze decât îi trebuiesc cuiva pentru a-și putea administra liber averea și răspunderea personală – adică o vârstă cam de 44-45 de ani. Sunt vecine în mahala care o estimează chiar la mai mult. Astfel, d-na X... moașă, una dintre primele eleve ale răposatului doctor Capșa, proprietară alături cu d-ra în chestiune, ne-a afirmat că-și aduce aminte exact de timpul când își clădea casele răposatul Nerone Popescu, pe care parcă-l vede încă în cămașă de noapte și-n papuci, conducând lucrările zidăriei în persoană și înjurând ungurește pe salahori (era în vacanța mare), deoarece, în același an d-sa, d-na X... moașă, s-a născut. Ei bine, pe atunci, Țica, adică Porția, era fetiță măricică; se juca cu papușile.

Tânăra delăsată stă și în avere tot așa de binișor ca și-n vârstă. Are împreună cu mama sa, după legea veche, pensia veteranului profesor Nerone Popescu, de la care a mai moștenit casele din strada Fidelității, două prăvălii de cârciumă, cu pivniță, grădină și vie în strada Viișoara, producând net

1200 lei anual; apoi se zice că avea și vreo 12 mii de lei în bonuri la casa de depuneri; dintre aceștia însă se presupune că ar fi atins ceva pentru cheltuielile de studii ale „doftorașului”.

Foarte romanzoasă, ea ținea mult la societatea tinerilor studenți, slăbiciune contractată de demult, de vreo douăzeci și cinci de ani, de pe când tatăl său Nerone ținea în mahala o mică fabrică de bacalaureat. De amintiri toți mahalagiii zic: unde sare capra, sare și iada; se pare că și mama a avut odinioară multă slăbiciune de „boboci”. De vreo trei-patru ani acuma, Porția primise în pensiu pe tânărul Mișu Z..., student în medicină, și imediat contractase pentru el o pasiune nebună.

Medicinistul, băiat săracuț, găsind așa de călduros adăpost și culcuș, nu căutase deloc a contraria pasiunea gazdei sale, care era o binefacere cerească pentru el; din contra, o alimentase cu multă metodă. Această relațiune destul de nepotrivită dură până ce, după câțiva ani de studii, tânărul își susținu teza. De mult îi erau peste cap favorile d-rei Țica; se hotărî să scuture jugul când nu mai avea nevoie să-l poarte. Stăruî și, prin protecțiuni, căpătă un post de medic de plasă. Când voi să plece, pasionata Porția îi puse piciorul în prag: scene sfâșietoare, rugăciuni fierbinți, amenințări teribile de sinucidere și chiar de asasinat. „Doftorașul” plictisit, neputând pleca fără bagaj și voind să evite scandalul în mahala, se hotărî să recurgă la un subterfugiu, la aceea ce – ierte-ni-se expresia tipică și consacrată – în argotul studentesc se numește un *chiul*.

Câteva zile se prefăcu apucat de o rentoarcere de pasiune turbată, apoi, când adormi bine orice prepus, conduse pe cele două dame la teatru; le lăsă în lojă, și el cu bagajul se sui în tren pentru a se prezenta la post.

Urmarea acestui roman tragicomic îl știe publicul din darea de seamă lirică și senzațională a confraților noștri de la *Aurora*.

Și... iată cum se scrie istoria!

În momentul când așternem aceste rânduri, d-ra Porția Popescu este în afară de orice pericol, precum era de amintiri și-n momentele crampelor, prea puțin serioase ca să poată compromite o sănătate așa de robustă.

Un amănunt curios iarăși este faptul că d-ra, cu o zi înainte de demonstrațiunea ei romantică, suferea grozav de măsele. D-ra are dinții foarte stricați și suferă mult de asta când răcește; e probabil că această infirmitate, ca și cearcănele vinete de pe obraz, se datorește abuzului nemăsurat al gogoșilor de ristic. Din cauza durerilor prea frecvente de măsele, a și contractat de mult obiceiul fumatului. Ei bine, după crampele ce le-a suferit din pricina chibriturilor, i-a trecut cu desăvârșire durerea de măsele. Poate că fosforul!

A treia zi, *Lumina*, ediția întâia, scrie:

Aseară, în fața otelului Continental s-a petrecut un scandal

nemaipomenit.

Primul nostru redactor, d. Mihail Constantinescu, se plimba pe dinaintea otelului, convorbind despre cestiuni politice cu d. Deputat N...

Pe când nici nu gândea, doi indivizi, un ofițer de intendență și un elev de administrație, i se pun în față.

Cel din urmă, cu un ton provocător, îl întreabă:

– Mă rog, d-ta ești d. Mihail Constantinescu, directorul pamfletului care se intitulează *Lumina*?

– Eu! răspunse amicul nostru.

– Ești un mișel! strigă individul cu un ton și mai provocător.

– Și cine ești d-ta, mă rog, care-mi spui aceasta? întreabă calm amicul nostru, retrăgându-se trei pași.

– Sunt Cicerone Popescu!... Ai atacat familia mea! ți-ai permis să ataci familia Popescu!

Și fără a mai da timp amicului nostru să facă încă un pas înapoi, se repezi și-l lovi în obraz cu pumnul, umplându-l de sânge.

Într-o clipă lumea se strânse. Mai mulți inși săriră în ajutorul primului nostru redactor, care se aruncă, după întâiul moment de surpriză, înhăță de piept pe agresor și, după ce-i dete o corecțiune meritată, îl duse urmat de atâția martori la secția apropiată, unde se încheie cuvenitul proces-verbal.

Agresorul descreierat era fratele persoanei ridicule, pasionată de „boboci”, despre care am vorbit în numărul nostru de alaltăieri – domnișoara tinerică de 45 de ani trecuți, Porția, Țica Popescu, din care confrății de la *Aurora* au vrut să facă cu orice preț o eterică eroină de roman sentimental.

S-a *sezisat* parchetul și s-a reclamat Ministerului de Război.

Sperăm că atât justiția, cât și suprema autoritate militară își vor face datoria față cu acest tip și infam și ridicul de bătauș.

Vom reveni.

Apoi în *Aurora* de dimineată:

Ieri seara un atac infam a fost îndreptat în contra directorului nostru d. Constantin Mihăilescu, în Piața Teatrului.

Pe când d-sa voia să treacă drumul către fotografia Mandy, trei inși care aveau aerul a fi într-o stare de ebrietate patentă, ridicându-se de pe scaune de dinaintea berăriei Gambrinus, i-au tăiat drumul. Unul dintre ei îl interpelează cu cuvintele:

– D-ta ești d. Constantin Mihăilescu, directorul *Aurorei*?

– Eu! și ce poftiți? cum vă numiți? cu cine avem onoarea? întreabă râzând amicul nostru și retrăgându-se câțiva pași.

– Sunt doctorul Mișu Zaharescu! Cum ți-ai permis să te atingi de numele de Zaharescu?!

Zicând acestea, bețivul aplică o lovitură puternică cu bastonul peste capul directorului nostru; din norocire, însă, bastonul fu împiedicat de pălărie și nu atinse decât ușor sfârcul urechii amicului nostru. Mai multe persoane sărind, mizerabilii agresori, care erau numitul erou și ridicul și infam al dramei din strada Fidelității și doi interni doctoranzi, s-au suit degrab' într-o birjă și au fugit de furia mulțimii indignate.

Parchetul a fost *sezisat*.

Denunțăm onor. Consiliu sanitar faptul mișelesc al celor trei felceri, adoratorii lui Gambrinus, și cerem o pilduire severă.

Înțelegem ca un doctor să-șiucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul și cu scalpelul; dar trei doctori să facă un consult pentru a ucide cu parul pe stradă oameni sănătoși, asta este prea mult!

Dacă d. Director general al serviciului sanitar nu-și va spune cuvântul, vom reveni.

Peste câteva zile, citim în *Universul*:

Doctorul Mișu Zamfirescu a fost suspendat de către consiliul sanitar din postul de medic de plasă pentru neglijență în serviciu.

În fine *Aurora* reproduce după *Lumina*:

Aflăm cu deosebită plăcere logodna gentilei domnișoare Porția Popescu, fiica doamnei Zamfira Popescu și a repausatului profesore, veteran al corpului didactic, Nerone Popescu, cu simpaticul dr. În medicină d. Mișu Zaharescu. Îndată după cununie, tânăra pereche va pleca ia Montpellier, unde eminentul elev al facultății noastre merge a-și completa cercetările științifice.

Felicitările noastre călduroase tinerei și simpaticei perechi.

Epoca, 1897, 1 și 2 aug.; *Moftul român*, 1901, 15 iulie; vol. *Momente* (1901), *Novele, povestiri* (1908)

● TELEGRAME ●

Onor. Prim-Ministru, București.

Directoru prefecturi locale Raul Grigorașcu insultat grav dumnezeu mami și palme cafinè16 central. Amenințat moarte. Viața onorul nesigure. Rugăm anchetați urgent faptu.

Costăchel Gudurău, avocat, aleg. Coleg. I, fost deputat.

Onor. Prim-Ministru, București.

Repet reclama telegrama No... Petiționat parchetului. Procoror lipsește

oraș mănăstire maici chef. Substituit refuzat până vini procoror. Tremur viața me, nu mai putem merge cafinè. Facem responsabil guvern.

Costăchel Gudurău, avocat, aleg. Coleg. I, fost deputat.

Procuror Tribunal X...

Anchetați urgent scandalul Costăchel Gudurău cu directorul prefecturii și raportați imediat.

Ministrul Justiției.

Ziarului „Aurora Română”

București.

Az pitrecut scenă nostimă piața noastră. Madam Atenaisa P. Al cărui nume trecem sub tăcere, care părăsit soțul cetățean onorabil, pentru romanse cu individ infam localitate, întâlnind nefericitul soț, capatat bună lecție moralitate în public, care aprobat. Această fimee fără inimă neroșind amenințat cu sbiri puteri, deoarece complicele directoru prefecturi.

Corespondent.

Onor. Prim-Ministru, București.

A doua oară atacat palme picioare piața endepedenți acelaș bandit director scandalos însoțit sbiri. Situația devenit insuportabilă. Oraș stare asediu. Panica domnește cetățeni.

Costăchel Gudurău, avocat ecțetera.

Procuror Trib. X...

Repet ordinul telegrafic. Cercetați imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău la cafeneaua centrală și în Piața Independenței și raportați urgent.

Ministrul Justiției.

Onor. Prim-Ministru, București.

Faceț înceta atacuri contra fratemeu Costăchel bandă infamă talari ziua meaza mare sub conducerea personală directorului Raul Grigorașcu. Reclamat tronului.

Iordăchel Gudurău, mari proprietar, aleg. Col. I, fost senator M. Sale Regelui, Sinaia.

Bandiți regimului acest secol lumină bagiucurind constituția ce ați giurat voit uidi di două ori cafinè central și piața endepedenți fratemeu fost reprezentant națiuni. Victima frică merge telegraf sigur al treilea atentat bandiți. Implorăm garanția vieți onorului contrar siliți face justiție singuri. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău, mari proprietar, aleg. Col. I, fost senator, Procuror Trib. X...

Pentru ultima oară repetăm ordinul privitor scandalul Costăchel

Gudurău. Dacă până mâine dimineață n-avem raportul dv., veți fi considerat ca demisionat.

Ministrul Justiției, Ecs. Sale Ministru Justiției, București.

Raport.

Cercetat imediat cazul și cu respect raportez urgent.

Acu cinci zile duminică, fiind absent anchetă județ, orele 2 p. M. Directorul prefecturi Raul Grigorașcu afla cafinè central jucând table cu căpitan Pavlache intedență. Mare devenă foarte iritat pronunțat Dumnezeu mami, nu personal cineva, ci ghinion. Atunci Costăchel Gudurău care sta altă masă criticând guvernul gura mare, sculat și apostrofând directoru strigat *ba pe al măti* și ridicat bastonu. Directoru parând rapide lovitura aplicat agresorului palme și promițând cavalierește duel. Agrisorul plecat înjurând amenințând guvern de bandiți, propriile cuvinte.

Cu respect adaog spre cunoștința dv. Între ambi suscitați ură veche cauză politica și familie. Femeia nepotului lui Costăchel Gudurău, anume Albert Gudurău, unul din capii înverșunați opoziție locală, divorsată, iar ei bănuesc Raul directoru cauza divorsului, acuzând trăește cu mencionatu concubinagiu, dar vrând s-o iee socie legitimă, care reclamat restituțiunea dotei și parafernei¹⁷ di 2 mii lei obținând titlu executoriu, iar opoziția promis răzbunare pretinzând paraferna cheltuită cu luxul di notoritate publică.

În consecință alaltăeri nepotul lor însoțit de moșii lui pândind piață fosta socie insultato public foarte grav. Dama chemat sergent stradă care nefiind niciunul urcat birjă un cal plecând degrab huiduită di toți trii și cu vorbe triviale incapabile a vi le reproduce. Sosit imediat directoru prefecturi ofensat polițai ipistați cerut cont. Dar agrisori fugind, directoru prins Costăchel și întrebat *pentru ce insulti dame mișălule* și apucat de pept, dar el răspuns *să nu mai dai mizerabile canalie*, încât directoru apărându-se tras două palme, atunci agrisorul smucind voit fugi și directoru prima furie lovindu-l piciorul spate gios.

Cred nu trebuie dăm altă urmare până parchetul nu sezisat în regulă.

Binevoiți, d-le ministru, etc.

Procuror Trib. X...

Directorul Prefecturii X...

Vă invit căutați aplanarea diferendului cu familia Gudurăilor.

Contrariu, puneți guvernul în situațiune prea delicată. Nu convine acum, în așteptarea campaniei electorale, ca agenți superiori ai autorității să dea loc la scandaluri, din toate punctele de vedere regretabile.

Ministrul de Interne.

D-lui Ministru de Interne, București.

Interese familie obligă părăsi funcțiune. Rog dar respectuos primi demisia me postul director prefecturii pe ziua di poimâne când prefect întoarce concediu.

Raoul Grégoraschco.

Onor. Prim-Ministru, București.

Fratemeu Costăchel Gudurău avocat, alegător col. I, fost reprezentant națiuni legitimă apărare contra treilea atac mișelesc bandiți amenințând viața, fost az arestat procoror. Victima arest torturată ca inchiziță. Cuțitul os.

Iordăchel Gudurău, mari proprietar, aleg. Col. I, fost senat.

Ministre Intérieur, Bucarest.

N'acceptez point démission cousin Raoul. Pauvre jeune homme, embêté par cochons opposition, veut faire coup de tête. Ne point se fier aux crialleries de ces canailles. Și Raoul se retire, ce crétin de préfet capable de tout compromettre. Pourrais plus garantir situation locale. Se duce dracului giudețul.

— Ami Général Grégoraschco, Procuror Trib. X...

Raportați imediat cauza arestării lui Costăchel Gudurău. Ar fi bine să înceteze odată scandalurile de acolo. Purtarea parchetului dv. Lasă de dorit. Cercetați dacă arestatul suferit maltratări arest. Avem denunțări că ar fi fost torturat poliție. Răspundeți telegrafic.

Ministrul Justiției.

Directorul Prefecturii jud. X...

În interesul serviciului, demisia respinsă. Rămâneți la post.

P. Ministrul de Interne secretar general Z...

Ecs. Sale Ministrul Justiției, București.

Bandă desperată opozanți îndârjiți sub conducerea Costăchel Gudurău, Iordăchel Gudurău și nepot Gudurău, Albert divorsat Atenaisa Perjoiu, atacat directoru prefecturi față grădina primăriei. Acesta apărat bastonu, lovit cap Iordăchel, Costăchel tras revolver spart glob lampa centrul grădini electrică. Panică, asasin arestat. Luăm prim interogatoriu. Garantăm invențiuni fictive torturile.

Procuror Trib. X...

M. Sale Regelui, Sinaia.

Fratemeu Costăchel omorât torturi secret beciurile poliției locale. Familia orfană cerem liberarea cadavrului reclamând satisfacție la picioarele tronului. Trăiască Dinastia.

Iordăchel Gudurău, mari ecțetera ecț.

Procuror Trib. X...

Aci denunțare Costăchel Gudurău mort arest în urma torturilor. Vă facem răspunzător. Răspundeți la moment, dacă nu vreți să fiți telegrafic destituit.

Ministrul Justiției.

Ecs. Sale Ministrul Justiției, București.

Costăchel Gudurău liberat az dimineață lipsă probe intenție asasinat. Împacat cu directoru. Pupat toți piața endepedenți. Mâne sară logodna Raul madam Atenaisa Perjoiu. Dânsa renunțat orice pretenție revendicare parafernă de la Albert Gudurău, dând înscris primit toată suma.

Adiniauri ora două post meridiane avocatul statului Pamfil mort subit cafinè central. Medic primar constatat caz apoplecsie cerebrală.

În considerația vechimii mele di magistrat procuror de aproape douăzeci și trii di ani, fiind înaintat în vrâstă și o familie numeroasă devenind misiunea de minister public pre gră pentru mini, vă rog respectos a mi se acorda mie postul de avocatu statului, pe care o voiu îndeplini cu zel și activitate.

Binevoiți etc.

Vechiu procuror trib. X...

Dl. Președinte al Consiliului, București.

Avocatul public Pamfil mort subit. Raportându-mă la depeșa confidențială de azi noapte, cu respect stăruesc a se numi în postul rămas vacant persoana știută, de care acuma garantez.

P. Prefectul de X...

Directorul Raoul Grégoraschco.

D-lui Costăchel Gudurău, avocat, fost deputat etc.

X...

În urma bunelor recomandatii din localitate și în considerația titlurilor dv., d. Ministru al Domenelor v-a numit avocat al statului în locul decedatului Antonache Pamfil. Cu poșta de mâne primiți decretul oficial.

Șeful de cabinet al Ministerului Domenelor.

Universul, 1899, 15 oct; vol. *Momente* (1901), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

● PROCES-VERBAL ●

Astăzi Miercuri 27 Oct. Anul una mie nouă sute orele 1 p. M.

Noi comisarul secției 55 după reclamația părților și anume domnișoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnișoara Lucreția Ionescu de profesiune

rentieră împreună cu mătușa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră și d. Stavrache Stavrescu de profesiune proprietar, după ce l-am eliberat adi dimineață de la secție, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la fața locului pentru scandalul provenit, s-a pronunțat cu vociferări la adresa guvernului, care este un obicei al său cunoscut de toți concetățenii din această suburbie și în contra noastră chiar în eseciciul funcțiunii, transportându-ne în strada Grațiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cestiune al sus mencionatului proprietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnișoarei Matilda Popescu cu mama sa pe șase luni, de la Sf. Dumitru corent până la Sf. Gheorghe următor și pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a complecta chiria, iar domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa trebuie să se mute și pretinde că nu vrea, deși proprietarul susține că i-a rămas pe trecut datoare 22 lei, lăsând și soba stricată, care d-sa contestează și nu lasă nici o mobilă amanet, constatând următoarele:

Având în vedere că d. Stavrache Stavrescu, proprietarul imobilului din strada Grațiilor No. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiași proprietar cu No. 13 simplu, iar în stânga un loc viran tot al aceluiași proprietar nengrădit depunându-se fel de fel de murdalăcuri de către vecini cum și de trecători, pentru care i s-a făcut în mai multe rânduri proces de contravențiune asupra salubrității publice, iar imobilul respectiv cu No. 13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliță și o bucătărie, toate de cărămidă și o magadie de scânduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract în regulă încă de la Sf. Gheorghe trecut domnișoarei Lucreția Ionescu pe un an, iar acum sub felurite pretexte refudă, nevoind să considere absolut nimic.

Considerând că domnișoara Lucreția Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, când se știa că are domiciliu, neașteptându-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somațiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal și de aceea nu i-a dat nici o importanță, credând că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu intră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutați din mână, fiind prin urmare altă chestiune, și soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, și astfel nu voiește a evacua, deși sus disul proprietar i-a dat mobilele afară oprindu-i amanet un șifonel cu oglindă șlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei și o lampă sistem cu două fitiluri de porțolan cu abajur pentru suma de 18 lei, contestând patru care pretinde proprietarul iar dânsul susține.

Având în vedere că d-șoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputând sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea amenință a se strica și începând să pice poate să i-o ude, și se păteadă fiind pluș de culoare delicată, și deoarece a părăsit orice alt domiciliu știind că a dat arvună de cincideci de lei și că poate conta cu siguranță iar proprietarul a

încuiat imobilul și a luat cheia, prin urmare nu cedează să lase a intra măcar un lucru cât de mic până ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alți 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai pață și cu domnișoara Matilda Popescu, căci s-a saturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci zile, adică la 1 Noiembrie.

Considerând că din cercetarea ce am făcut-o aseară, când am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului și nouă ca agenți ai forței publice de către sus-numitul proprietar, dar am crezut de cuviință a nu mai continua nici un scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secție pe provocator până i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că până la sosirea noastră ambele chiriase împreună cu mama și mătușa lor l-ar fi insultat și chiar l-ar fi lovit, încât de-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeași natură în strada Pacienții.

Având în vedere că după cum redută din declarațiile părților, aseară ar fi venit domnișoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama sa d-na Ghioala Popescu ca să vadă când începe să se mute domnișoara Lucreția Ionescu și cu mătușa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să râdă spunând că parol, dumneavoastră ați luat casa! iar la întrebarea domnișoarei Matildii Popescu că de ce râde, vechile chiriase au răspuns că dânsle o au casa până la Sf. Gheorghe, atunci au început noile chiriase să râdă, iar la întrebarea d-șoarei Lucreții Ionescu că de ce râde noile chiriase au răspuns că dânsle au dat arvună în regulă, și atunci au început să caute pe proprietar, căci era ascuns în casa sa de alături.

Considerând că la pretențiunile chirișelor sus-numitul proprietar a amenințat cu dare afară din casă pe d-șoara Lucreția Ionescu și pe mătușa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria și având chiar pe trecut o datorie de 22 de lei și soba stricată, d-na Anica Ionescu exesperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie și soba nu era așa, pe câtă vreme d-șoara Matilda Popescu a dis că dacă se știe cu casa încurcată pentru ce face escrocherie și o mai dă și la alții! iar proprietarul i-a răspuns că cu dumneata nici nu vorbesc până nu văz toată chiria că n-am poftă și de alt bucluc, și atunci pretinde dânsul că toate chirișele au sărit asupra-i caudându-i lediuni.

Având în vedere că după intervenția noastră pentru a împăca pe părți am luat în cercetare și actele constatând că în chitanța dată de sus-numitul proprietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnișoarei Matilda Popescu nu se specifică numărul 13 bis ci dice numai 13 simplu iar amândouă imobilele sunt la fel identice cu deosebire că amândouă au fața pusă altfel către răsărit și către apus lipite spate-n spate, pentru ocadie ca să poată sparge didul de la mijloc și să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerând că toate chiriașele promet ca în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriașele vechi să plătească și chiria pe semestrul următor, care proprietarul se-nvoiește, iar d-șoara Matilda dice că sametegal¹⁹ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat casă providoriu până la Sf. Gheorghe, iar proprietarul care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeași stradă la No. 12 vidavi, unde a rămas neînchiriat pretindând amatorii că strada de curând construită nu are canal și tramvaiu.

Având în vedere că în fine s-a convins proprietarul că e mai bine cu o bună manieră pentru ca să rămâie prin urmare domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabilede la No. 13 simplu, și nu rămâne nici cu imobilul de la No. 12 nenchiriat nemaivând speranță după Sf. Dumitru, deoarece fiind pe sedon de iarnă lumea s-a grăbit și a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat predentul proces-verbal spre a servi la trebuință părților.

Comisar secției 55, Mitică Pișculescu.

Universul, 1899, 29 oct; vol. *Momente* (1901), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

● C. F. R. ●

Doi amici, Niță și Ghiță, șed la o masă în berărie și vorbesc încet despre cine știe ce. Ușa stabilimentului se deschide cu zgomot, și intră foarte vesel un mușteriu nou, un om mai mult tânăr ca bătrân. După toate aparențele, sosește dintr-un alt stabiliment similar, unde trebuie să fi stăruiet mult. Noul-sosit se uită la mesele ocupate, pare c-ar căuta o cunoștință, și-și oprește în sfârșit privirile asupra celor doi amici. Cu pas mai mult hotărât decât sigur, vine drept la masa lor.

Mușteriu cel nou îngălează silabele, pe unele prea slabe neglijându-le chiar de tot.

Mușteriu: Salutare, neică.

Niță și Ghiță: Salutare.

M.: Îmi dați voie?

N.:... Poftim...

M.: Nu vă deranjez, ca'vas'zică.

G.:... Nu.

M.: Vorbeați ceva secret?

G.:... Aș!

(Tăcere)

M.: Frate... o fi târziu?... că pe-al meu l-am dat să-l dreagă...

N.: Unu fără un sfert.

M.: Umbli regulat?

N.: După gară.

M.:... Mița acu trebuie să fie... Cât ai zis că e?

G.: Unu fără un sfert.

M.:... între Ghergani și Conțești... Am lăsat-o să plece cu șeful... *(Bate tare-n masă)* Bine, frate, eu nu beau nimic, ca'vas'zică?... Dă-mi o halbă...

(Niță și Ghiță se uită unul la altul, întrebându-se reciproc din ochi cine este amicul.)

Amicul *(ciocnește halba cu paharele amicilor și bea)*: Pardon... un moment. *(Pleacă)*

G.: Cine e amicul? îl cunoști?

N.: Nu.

G.: E cam trecut...

N.: Ce cam! e bine de tot.

Amicul *(se-ntoarce la loc)*: Frate, e târziu? Câte să fie?

N.: Unu și zece.

A.: Acuma sunt în gară la Titu: mănâncă gogoși la madam Mari, ca'vas'zică.

G.: Cine, nene?

A.: Mița, nu ți-am spus?... Băiete, o halbă.

N.: Frate, cine e Mița asta? fă-mă să-nțeleg.

A.: Cum? nu știi?

N.: Nu.

A.: Nevastă-mea, frate.

G.: Bine, nene, nu ți-e frică s-o lași singură noaptea pe drum?

A.: Păi nu ți-am spus că nu e singură?... e cu șeful...

N.: Bine-bine, înțelegem noi, dar... în sfârșit, tocmai d-aia... parcă... dè... o femeie singură...

A.: N-ai grije! Cupeu separat... Intri, închizi lumina, tragi perdeluțele și te-ncui pe dinăuntru: cupeu de servici, ca'vas'zică sepa'at! *(face cu ochiul.)* Poți să dormi până dincolo de Filiași... Trenul 163... ăl mai bun pentru noi ăsta e: trenul 163... *(Cei doi amici râd)* Câte sunt acuma?

N.: Unu și jumătate trecute.

A.: A plecat din Titu... A trecut și de Mătăсарu. Mița acu trebuie să-i tragă la soamne...

G.: Da' șeful?

A.: Și șeful... Pardon... un moment. *(Pleacă)*

N.: E dulce.

G.: Bărbat de zahăr.

N.: Stăi, să vedem ce fel de persoană e Mița.

A. *(se-ntoarce la loc)*: Singură, n-aș lăsa-o eu! știi! femeie tânără, nu face să umble singură... Sunt măgari care n-au maneră și...

G.:... Dacă o fi și curățică...

A. *(pufnește de râs)*: Curățică!... Mița, curățică!... Ce vorbești, dom'le? Îmi pare rău... Frumoasă, dom'le! îngheață puțul... Stăi, să vezi... *(Se caută în buzunar, scoate portofelul și din portofel o poză, pe care o trece amicilor. Amicii privesc lung poza cu niște ochi plini de admirație.)* Ei? așa e?

N.: Strașnică, domnule!

G.: Minune!

A. *(mândru)*: Aș! poza e moft! s-o vezi în natură, dom'le... e ceva... ca'vas'zică... Mă rog, destul! s-o vezi în natură!

N.: E naltă?

A. *(cu siguranță)*: Potrivită.

G.: Blondă?

A.: Aur, nu altceva. Uite păr! Crezi că-l face cu fierul? Aș! natur... S-o vezi dimineața, cum drăcuiește, că nu și-l poate descurca... E lucru mare!

N.: De câți ani e?

A.: Cam de câți zici d-ta, după poză?

N.: De vreo douăzeci și cinci.

A.: Vezi?... Și mai zici că-n poză te fletează... N-a-implinit nici douășunu.

G.: Fie, nene, să vă trăiască! ați știut ce-ați ales... Și o iubești?

A.: Ei, bravos!... Cum să n-o iubești!... E lucru mare, domnule, când îți spui. Apoi în gară la noi, e comedie! Toți pasagerii, când trece trenul ziua, toată lumea, uite așa întoarce capul și se uită la ea, la fereastră – că stăm sus în gară.

N.: Da... șeful unde șade?

A.: Tot sus.

G.: Șeful e familist?

A.: Aș! Nu vrea să se-nsoare; zice că nu ține la femei. Ce mai râde Mița de el, e lucru mare! Mereu îl tachinează, și să vezi ce e frumos, că el se

supără! Odată, nu știu cum l-a tachinat, că s-a certatără strașnic – n-a vorbitără... o zi-ntreagă...

N.: Și pe urmă?

A.: Pe urmă s-a-mpăcatără; trebuia să se-mpece, n-avea-ncotro! dacă mâncăm împreună, ca'vas'zică! știi, vine de stă cineva vizavi la masă... nu se poate! A stat ei serioși cât a stat, și mă făceam și eu serios, și zice șeful: „Pardon, mașer, v-am călcat!” și pe urmă ne-a pufnit pe toți râsul...

G.: Da' șeful ce fel de om e?

A.: Foarte bun băiat...

N.: Nu adică de bun; dar ce fel de om e? în vârstă?

A.: Ei aș?... nici de treizeci de ani... Să vezi, dom'le, frumusețe de băiat! Stai, că am uitat să vi-l arăt. *(Scoate iar portofelul și din portofel o altă poză.)* Uite. *(Amicii iau poza și o privesc cu oarecare gelozie.)* Așa e?

G.: Voinic bărbat!

A.: Aș! să-l vezi în natură. Mai nalt ca d-ta! și încă în poză nu iese roșu!... Să-l vezi când își pune șapca roșie, așa cam la o parte... Strașnic, dom'le! mustățile alea negre ca abanosul și niște sprâncene! Când trece trenul, toate cocoanele cu ochii la el, să-l soarbă și mai multe nu! Dacă n-ar avea șapcă roșie, l-ar deochea diavolițele!

N.: Da, scuză-mă, să te-ntreb, copii aveți?

A.: *(râzând foarte tare)*: Ce vorbești, nene?... sunt însurat numa de cinci luni...

N.: Așa?... apoi atunci, nu e vremea pierdută; o să aveți...

A.: Așa nădăjduim și noi... Câte ceasuri sunt?... ia vezi...

G.: Două ș-un sfert.

A.: Acuma intră în Leordeni.

N.: Mă rog, da' dumneata ce ești acolo la gară?

A.: Eu?... Magazioner... Mai luăm un rând?

G.: E cam târziu: mâine am canțilerie de dimineață...

A.: Numa un rând... Băiete! trei...

N.: Și acuma ești în concediu?

A.: Ce conged! Ce să mai cer conged! Mă-nvoiește șeful când vreau să plec. Pot să lipsesc și câte trei zile; mai ales acuma, cu criza asta, nu prea e atâta lucru!

G.: Nene, dă-mi voie să-nchin în sănătatea soției dumitale... Să vă trăiască!

A.: Mersi!

N.: Și eu închin în sănătatea șefului d-tale... Să vă trăiască!

A.: Mersi!

G.: (*dă să bea, îi răsare și pufnește*): Nene! (*Cu multă căldură*) Nene! lasă-mă să te pup! (*Se pupă cu magazinierul*) Ești mai dulce ca mierea! (*Râd toți*) Mult aș vrea să cunosc pe șeful și pe soția d-tale! (*Cu duioșie*) Ce-or fi făcând ei acuma?

A.: Dorm tun... Câte ceasuri ai?

N.: Trei fix.

A.: A intrat în Pitești... La Pitești stă treiștrei de minute...

(*Cei doi amici îl îmbrățișează pe rând și-l pupă cu multă căldură.*)

G.: Nene! ești un om fericit!... să trăiești!

A.: Asta, ce-i drept, așa e... sunt fericit, slava Domnului! Nevastă frumoasă am, să-mi trăiască! slujbușoară bunicică am – de! orișicât să zici, magazinier... dacă nu curge, pică! de șef încai, ce să mai zicem! ți-este ca și un frate, odată ce ți-e cumnat, ca'vas'zică!

(*Amândoi amicii, după ce au râs tare, rămân foarte nedomiriți.*)

N.: Cum, cumnat?...

A.: Dacă-i fratele Miții!... Da' ce credeai?

G.: Atunci, n-am făcut nimic...

A.: Cum n-am făcut nimic?...

N.: Noi gândeam...

A.: Cum, nene? Apăi dacă nu-i era frate bun, se putea?! Cum, adică? era să las așa mândrețe de femeie... noaptea... cu așa frumusețe de bărbat?... în cupeu de servici!... (*face cu ochiul*) sepa'at, ca'vas'zică!... (*râde cu multă poftă*) știi că-mi place! Câte ceasuri ai?

N.: Ce-ți pasă?

A.: Vorba e, vreau să știu unde e Mița acuma.

N. (*plictisit*): Trei și jumătate trecute.

A.: A plecat din Pitești... Ai să mergem undeva, să bem câte un jvarț.

G.: Nu mai mergem.

A.: De ce?

N.: Nu mai ai nici un haz!

Universul, 1899, 26 nov.; vol. *Momente* (1901), *Momente, schițe, amintiri* (1908)

● ACCELERAT No. 17 ●

Un individ purtând pe umeri o șubă largă, cu o căciulă mare pe ceafă, stă la masă în restaurantul Gării de Nord și bea ceai. Are un geamantan de

pânză cu cercuri de tinichea alături pe un scaun, și pe masă un sac de piele neagră, prin mânușa căruia își ține petrecută bine mâna stângă până la încheietura brațului. După figură, după maniere și port, trebuie să fie vreun negustor, ori arendaș din provincie.

Un domn bine îmbrăcat, blană cu guler de astrahan și căciuliță asemenea, bea cafea la altă masă, fumează și se uită din când în când către provincial, care nu ia seama deloc că-l observă cineva, în același timp, domnul trage cu ochii la ușă: așteaptă desigur pe cineva, și cu nerăbdare.

Negustorul plătește ceaiul. Îndată, iată și hamalul vine să-i spună că trenul a tras la peron; îi ia geamantanul de pânză și vrea să-i ia și sacul de piele, ca să-l ușureze pe pasager; dar acesta își trage repede mâna cu sacul și refuză serviciul. Sacul nu e mare, dar trebuie să fie greu, fiindcă pasagerul, ridicându-se, trebuie să-l țină și de dedesubt cu mâna dreaptă. Hamalul pornește spre ușă; negustorul după el.

Domnul, care n-a scăpat din ochi nici o mișcare, s-a ridicat și el și pornește pe urma negustorului la câțiva pași.

Negustorul s-a suit într-un vagon de clasa întâia, și șade pe coridor cu sacul lui în brațe.

Domnul se plimbă de colo până colo pe peron, trăgând cu ochiul aci către partea pe unde vin pasagerii, aci către geamul la care stă în picioare omul cu sacul, pe când acesta se uită foarte distrat pe geam la mișcarea de pe peron.

Mai sunt cinci minute...

Domnul de pe peron se vede bine că fierbe de nerăbdare... În sfârșit, un om îmbrăcat modest, un fel de fecior de casă, făcându-și greu loc prin mulțime, sosește gâfâind cu un geamantan frumos de piele rusească, cu un tartan și cu un bilet de clasa întâia.

– Dobitocule! era să mă faci să scap trenul!...

Apoi, luându-și bagajul și biletul, trage la o parte pe fecior și îi șoptește pripit și cu un aer foarte sever.

Mai sunt două minute.

Domnul, ajutat de fecior, se suie în vagon unde e negustorul. Acesta, îndată ce s-a suit domnul, trece din coridor în cupeu, pe când domnul face fel de fel de semne de inteligență feciorului său, care stă drept în față-i pe peron.

Fluierul întâi... Apoi numaidecât al doilea... Frânele se desfac... Trenul a pornit.

Domnul intră în cupeu după negustor, care s-a dezbrăcat de șubă și șade cu sacul pe mână.

– Bonsoar, zice domnul.

– Bonsoar, răspunde negustorul.

Și domnul se așază pe fotoliul din față, după ce și-a pus geamantanul în plasă și tartanul la căpătâi.

Doi-trei kilometri tăcere.

– Mergeți departe? întreabă domnul.

– De! departe și nu departe...

– Până la Mărășești...

– Până la Mărășești?

– Da. Dar dv.?

– Și eu tot până la Mărășești.

– Vezi?... După daraveri...

– Da, după daraveri. Dar dv.?

– Tot după daraveri.

Conducătorul... Taie biletul domnului și întinde mâna către negustor...

– 753, zice omul, care pare că deja moțăie, și pune mâna în buzunar să arate cartă...

Conducătorul salută și pleacă.

– Aveți cartă permanentă? întreabă domnul. Sunteți poate la Senat...

– Ba nu... am bilet de abonament... Am multe alergături și-mi vine mai ieftin...

Chitila...

– Puțină lume astăzi în tren. În tot vagonul suntem numai noi și încă un pasager în alt cupeu. E bine... putem dormi până la Mărășești! zice domnul, lungindu-se pe fotoliuri și acoperindu-se cu tartanul.

– A! eu nu dorm niciodată în tren, zice negustorul... Știți, umblu cu bani... Pungași...

– Frate, să fie adevărat?...

– Ei, bravos! Nu s-a-ntâmplat și mai acu o lună?...

– Eu, drept să-ți spun, nu m-am gândit niciodată... S-o fi întâmplat așa o dată.

– Numa o dată?

– În clasa întâia?

– Tocmai în clasa întâia, firește, zice negustorul. Mie, ce să-ți spui? mi-e frică al dracului. Mi se-ntâmplă câteodată să am sume mari cu mine... bunăoară ca acuma...

– Glumă e să mă arză odată cu o avere de om.

– Patruzeci de mii de franci!...

– Să ferească Dumnezeu! M-ar omorî! adaugă provincialul.

– Nu ți se pare dumitale că e prea cald aici? întrebă domnul, ștergându-se de sudoare.

– Nu, răspunde negustorul, e tocmai potrivit.

– Mie mi-e grozav de cald.

Și domnul iese să se răcorească puțin în coridor.

Peste câteva momente, domnul se reîntoarce la locul lui.

– Mă rog, zice provincialul, trenul ăsta se mai oprește undeva până la Ploiești?

– Da... la Periș, două minute.

– La Ploiești, ne dăm jos, să luăm câte-o dulceață...

– ...Ne dăm, dacă vrei, zice domnul distrat, ca de pe altă lume, și se trânteste să doarmă, învelindu-se cu tartanul peste cap.

Trenul a plecat din Periș. Negustorul scoate un măr din buzunarul șubei și începe să ronțăie.

Deodată domnul se ridică:

– Peste puțină să dorm... teribil de cald!

Apoi, dă geamantanul jos, îl deschide și scoate un șipușor elegant; deșurubează dopul și oferă negustorului.

– Cognac...

– Mersi... De zece ani nu mai pun spirtoase în gură...

– E extrafin...

– Mersi... Sunt oprit...

Domnul, mâhnit de refuz, înșurubează la loc dopul, pune șipușorul în geamantan, pe care-l aruncă iar în plasă. Apoi, suflând greu de căldură, iese iarăși în coridor, unde se plimbă de colo până colo.

Provincialul se lungește bine, punându-și sacul căpătâi.

Conducătorul:

– Biletele pentru Ploiești, domnilor!...

Domnul din coridor dă discret biletul său... și reîntră în cupeu, trăgând ușa cu multă băgare de seamă ca să nu deranjeze pe negustor, care are probabil intenții să ațipească.

– Puteți umbla cât de tare, zice omul culcat; nu dorm. Unde pot eu dormi?... Mă lasă să dorm căpătâiul ăsta? Și zicând asta, bate cu palma pe săculeț, care sună foarte plin.

Domnul scoate portabacul și oferă negustorului:

– Regale...

– Mersi, zice omul cu sacul; de zece ani m-am lăsat de tutun... Sunt

oprit...

Apoi, după o pauză lungă:

— Apropo, ziceai dumneata adiniauri... de pungăși... în tren. Să vezi ce s-a-ntâmplat unui negustor, un prieten al meu!... Venea cu doi inși de la Roman în clasa-ntâi... I-a luat vreo opt mii de lei... Știi cum? Unul i-a tot dat să bea niște vin dulce cu dresuri, și altul i-a dat să fumeze o țigară, cu afion, cu dracu știe ce... A adormit omul buștean... Când s-a trezit la București cu capul buimac, era singur în vagon, și tot, blană, geamantan, bani, ceas, tot îi luaseră.

— Ei! i-o fi luat și inelele din deget, zice domnul, râzând ciudat.

— De unde știi asta? întreabă iute negustorul.

Apoi, după o pauză scurtă, râzând și el:

— Firește că i-a luat și inelele.

— Intrăm în Ploiești...

— Ne dăm jos? întreabă provincialul, și, ridicându-se, își petrece mâna prin mănuașă sacului și ia bunda pe umeri.

Domnul stă o clipă la gânduri; apoi:

— Ne dăm... Nu-ți iei, adăugă zâmbind ironic, și geamantanul?

— De geamantan nu-mi pasă! câteva boarfe de schimbat.

Ploiești... Trenul stă la peron.

Negustorul coboară cu sacul; domnul după el cu geamantanul de piele rusească și tartanul... Dar n-apucă să facă trei pași, și dau piept în piept cu doi vlăjari, niște mitocani, care parcă le-ar ține drumul. Domnul vrea să dea pe de lături.

— Scurt mișcarea! comandă cu autoritate negustorul, și cele două namile au și-nhățat strâns pe domnul, fiecare de câte o mână... Orice luptă ar fi zadarnică!

— Luați-i sacul! ordonă aspru negustorul.

Oamenii ascultă.

— Legați-l bine!...

Pe urmă, către domnul, care tremură din toate încheieturile și nu protestează câtuși de puțin față cu așa sălbătăcie:

— Apoi, de când mă freci, amice! cât o să umblu după d-ta?... Cognac, a?... extrafin... Țigarete, a?... Regale, a?...

Universul, 1899, 10 dec.

● **URGENT...** ●

Școala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 654 - 15 noiembrie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z... *urgentă.*

Domnule Primar, Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută octombrie cu No. 597 asupra necesității de lemne pe care o simte școala, vă rugăm ca de urgență să binevoiți a ne trimite cantitatea prevăzută, căci vremea se strică și amenință să nu mai putem urma cursurile fără combustibil.

Primiți, vă rog, Domnule Primar etc.

Directoare, Aglae Poppesco.

Școala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 683 -1 decembrie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z... *urgentă.*

Domnule Primar, Referindu-ne la adresa noastră din luna trecută noiembrie 15 cu No. 654, avem onoare a vă repeta cu insistență rugăciunea ce v-am făcut în privința lemnelor de încălzit necesare școalei de fete No. 1 din această urbe, care se află în lipsă de căldură suficientă pentru studii pe timpul de iarnă, mai ales așa de aspră cum este cea actuală, încât elevele sunt incapabile a mai scrie cu mâinile înghețate, și chiar profesoarele sufăr neputându-se dezbrăca în clasă, fiindu-le temperatura așa de exagerată, încât, cum se poate ușor constata, este de nesuferit, amenințând cu maladii atât pe profesoare cât și pe eleve.

Vă rugăm dar să luați măsuri urgente pentru întâmpinarea acestei situațiuni anormale, contrariu va trebui să reclamăm Onor. Minister nemaiputând lua nici o răspundere.

Primiți, vă rog, Domnule Primar etc.

Directoare, Aglae Poppesco.

Revizorul școlar al distr. X... No 4599 - 15 decembrie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z... *urgentă.*

Domnule Primar, Astăzi 15 decembrie făcând inspecțiunea reglementară la școala de fete No. 1 din Urbea Z... am fost întâmpinat de doamna directoare Aglae Poppesco împreună cu doamnele profesoare Areti Ionesco, Sevasti Ionesco și Aristi Poppesco, care toate s-au plâns de starea de mizerie în care a ajuns școala din cauza lipsei de combustibil, pe care îl refuză Onor. Primărie locală, pe care în nenumărate rânduri au rugat-o prin adrese oficiale, care se văd la dosar, dar care n-au avut până în prezent nici un rezultat.

În adevăr, vizitând apoi clasele am găsit o temperatură incapabilă de a putea fi suferită mai ales de copii, din care cauză se pot chiar îmbolnăvi de vreo boală infecțioasă, ceea ce ar împiedica urmarea regulată a cursurilor reglementare, fiind silite a se întrerupe până la stingerea contagiunii epidemiei, precum s-a mai întâmplat pe căldurile cele mai mari, dar atunci

nu din cauza focului, ci a apei, chiar cu câteva zile înainte de examenele anuale, ceea ce produce o enormă confuziune pedagogică.

Având dar acestea în vedere, vă rog, Domnule Primar, să binevoiți a dispoza ca să se satisfacă cât mai urgent nevoile școlii.

Primiți, vă rog, Domnule Primar etc.

Revizor școlar, Lazăr Ionescu-Lion.

Școala de fete No. 1 din Urbea Z... No. 13 – 8 ianuarie.

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice etc.

Urgentă.

Domnule Ministru, În repețite rânduri am cerut la Onor. Primărie locală să ne libereze combustibilul de care are școala noastră necesitate din cauza gerului aspru prin care trecem în acest anotimp fără nici un rezultat, așa încât tremurăm de viața noastră și a elevilor, care nici nu mai vin la școală încă dinaintea vacanțelor, fiindcă părinții au aflat și temându-se nu le mai permit până ce nu vom putea da foc.

Însuși D. revizor școlar Lazăr Ionescu-Lion a vizitat școala, constatând lipsa noastră de căldură și a înaintat o adresă încă din anul trecut 15 decembrie cu No. 4599, către D. primar local, dar și aceasta a rămas tot literă moartă, căci școala se află în aceeași mizerie, încât nu se mai poate zice că aceasta este o umanitate, lăsând astfel să sufere elevii.

Așadar ne adresăm cu cel mai profund respect d-voastre spre a lua urgent orice măsuri veți crede de cuviință pentru a face să înceteze barbaria prezentă.

Binevoiți, D-le Ministru etc.

Directoare, Aglae Poppesco.

Ministerul Instr. Publice și Cultelor. 10001 – 15 ianuarie.

D-sale D-lui Revizor școlar al distr. X... urgentă.

Domnule Revizor, Doamna Aglae Poppesco, directoarea Școlii de fete No. 1 din urbea Z..., ni se plânge că Primăria locală nu dă școlii lemnele necesare pentru încălzitul claselor.

Anexându-vă raportul doamnei directoare, vă invităm a face imediat o anchetă la școală și a ne raporta de urgență.

Primiți etc.

P. Ministru, indescifrabil.

P. Director, asemenea.

Revizorul școlar al distr. X... No. 103 – 1 februarie.

D-sale D-lui Ministru al Instr. Publice și Cultelor.

Urgentă.

Domnule Ministru, Imediat ce am primit ordinul dv. cu no. 10001 din 15 ianuarie, m-am transportat la școala de fete No. 1 din urbea Z... și am constatat că raportul doamnei directoare respective este în totul adevărat.

În adevăr, am găsit din cauza frigului pe jumătate școala despopulată complet, iar restul tușind toate și dureri cu umflături în gât, pentru care chemând pe D. medic al urbei, a constatat mai multe cazuri de amigdalită, adică gâlci, care poate degenera mai cu seamă la copiii anemici și limfatici, prin diferite complicațiuni foarte adesea contagioase.

De aceea, D. medic a opinat că ar fi mai bine dacă s-ar închide școala, spre a nu lua proporțiuni mai mari.

Cu cel mai profund respect viu dar a vă ruga, în interesul salubrității, să-mi dați de urgență un ordin în consecință, sau să interveniți pe lângă Onor. Primăria locală să libereze combustibilul de care simte nevoie cursurile.

Binevoiiți, D-le Ministru etc. Revizor școlar, Lazăr Ionescu-Lion.

Ministerul Instr. Publice și Cultelor. No. 20302-15 februarie.

D-sale D-lui Primar al Urbei Z... urgentă.

Doamna Aglae Poppesco, directoarea școalei No. 1 de fete din acea urbe, se plânge că Onor. Primărie, după repetite cereri, nu-i liberează lemnele necesare pentru încălzit, din care cauză sufăr cursurile.

Vă invit dar, domnule primar, ca de urgență, să satisfaceți conform legii, juste reclamațiuni ale doamnei directoare.

Primiți, D-le Primar etc.

P. Ministru, nedescifrabil.

P. Director, asemenea.

Camera Deputaților. Sesiunea prelungită. Ședința de la 1 martie.

D. Al. Lingopolu: Am cerut cuvântul ca să fac o întrebare d-lui Ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice: știe oare d-sa în ce stare de mizerie s-a aflat iarna aceasta școala de fete No. 1 din urbea Z... lipsită de combustibilul necesar deoarece nu i l-a liberat Primăria locală, bântuită de boale din această cauză și conform avizului medicului local chiar suprimarea cursurilor?

D. Ministru al Cultelor: Răspunz onor. deputat că, în urma raportului revizorului școlar local, ministerul a luat măsuri urgente ca Primăria să libereze conform legii combustibilul necesar acelei școale.

Primăria urbei Z... No. 3712-15 martie.

D-sale Doamnei Directoare a Școalei de fete No.1. din urbea Z... urgentă.

Doamnă!

Mâine veți primi la școala ce cu onoare o dirijați 5 (cinci) care de lemne cer curat, prima calitate, și vă rugăm să binevoiiți a ne răspunde urgent de primirea combustibilului.

Primiți, D-nă Directoare etc...

P. Primar, Niță Necșulescu ajutor.

Secretar, Athanasiu Eleutherescu.

Universul, 1899, 17 dec.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● REPORTAJ ●

Revolta națională apărea sub direcția mea acu vreo cinsprezece ani, pe vremea cabinetului Brătianu. Era o gazetă eminentemente combativă, făcând crâncenă opoziție.

Tăria noastră nu stătea atât în articole de fond sau în polemice, cât în informațiuni de senzație țesute cu observațiuni veninoase. Turbasem și pe public, și pe politicieni, și mai ales pe confrați, cu descoperirile celor mai intime secrete ale culiselor politice, sociale și chiar familiale. Poliția înnebunea căutând în zadar să afle izvorul știrilor Revoltei.

Și ce simplu lucru! Toate le aflam de la o damă din societate, care le lua într-adins pentru noi de la un stâlp al puterii, un om foarte de sus. Câtetrele părțile erau interesate să lucreze cu cea mai perfectă discrețiune: bărbatul de stat își exercita prin canalul nostru micile răutăți și marile intențiuni, dama câștiga frumos de la noi, iar noi țineam recordul gazetelor bine informate. Oricine ar fi citit însă cu destulă luare-aminte foaia noastră ar fi trebuit măcar să bănuiască: pe câtă vreme pe toți oamenii de la putere îi tratam cu ou și cu oțet, pe bărbatul nostru de stat îl maltratam cu zahar și cu apă de trandafir.

Dar, din nenorocire, izvorul informațiilor a trebuit să ne sece odată. Bărbatul de stat a căpătat misiunea pe care o vâna de mult și a părăsit Capitala; astfel, am rămas – dama, dezolată fără bunul ei amic, iar noi, și mai dezolați, fără informații. A voit dama să ne servească cu știri din alte izvoare; dar au început să plouă dezmințirile, și confracții s-au pornit să-și verse focul asupra Revoltei, care, „fără nici un scrupul”... „mincinoși! infami!... caraghioși!...” în fine toate grațiozitățile de care sunt capabili niște confracți geloși de un îndelungat succes.

Atunci, am luat un reporter special.

Câteva zile am scăpat de dezmințiri și de invectivele confracților... Da! dar ce informații, Dumnezeule! Judecați singuri:

„Azi s-a ținut un consiliu de miniștri, la Ministerul de Interne”.

„Primul-ministru va pleca mâine sâmbătă la Florica. Probabil că se va întoarce luni sau marți, dacă nu se va hotărî să rămână acolo mai multe zile”.

„D. ministru al Cultelor a lucrat ieri, miercuri, cu M. Sa Regele”.

„Aflăm cu plăcere logodna d-lui Alexandru Popescu, vechi funcționar, cu

doamna Alexandrina Ionescu, mama tânărului poet Horațiu Ionescu, impiegat la biroul de servitori de pe lângă Prefectura poliției Capitalei. Toate urările noastre de fericire junei perechi”.

„După cererea doamnelor Tudorița Ștefănescu și Fani Teodorescu, s-au permutat, întâia în postul de moașă la plasa Z... în locul celei de-a doua, iar cea de-a doua în aceeași calitate la plasa X... în locul celei d-întâia”.

Când a intrat reporterul meu de dimineață, l-am întâmpinat spunând:

— Domnule Caracudi, nu merge așa! Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta. Informații sunt astea? Firește că s-a ținut azi un consiliu de miniștri, fiindcă acolo în fiecare joi se ține câte unul!... Firește că primul-ministru va pleca sâmbătă, după regulă, la Florica, ca în toate sâmbetele, și se va întoarce, iar după regulă, ori luni, ori marți, ori miercuri, ori în altă zi!... Firește că ministrul Cultelor a lucrat ieri la palat, fiindcă miercurea este ziua fixă de lucru a acestui secretar de stat cu Regele!... Și pe urmă... Ce-mi pasă mie de logodna junei Alexandrina!... ce interes poate avea pentru cititorii noștri permutarea moașelor d-tale!... Ce? vrei să omori Revolta, nene?... spune!

— Ba nu!

— Atunci!... Mie îmi trebuie, domnule, informațiuni politice de senzație.

— Dacă nu sunt, domnule director...

— Trebuie să fie!... Altfel, cu regret, amice, nu ești bun de noi!

— Am înțeles, domnule director.

— Pleacă, aleargă! Vâră-te peste tot, în lume, în localuri publice și oficiale, în cercuri politice; scotocește, miroase, află, află, află!

D. Caracudi a plecat foarte hotărât. Peste câteva ceasuri, pe seară, se întorcea mândru. Avea de ce. Aflase lucruri cu deosebire interesante de la un personaj politic, al cărui nume nu vrea să-l spună. Între altele, iată:

1. O mare nențelegere în sânul Consiliului de Miniștri;
2. O criză ministerială iminentă;
3. Intenția guvernului de a spori efectivul armatei și anii de serviciu;
4. Zgomote despre un grav incident diplomatic;
5. Un divorț scandalos în lumea mare.

— Ei, ai văzut?... zic. Cine e amicul care ți-a comunicat toate astea?

— Asta nu se poate, răspunse Caracudi; am dat parola de onoare să nu-i spun numele. De aminteri, dacă ar afla că l-am trădat, nu mi-ar mai spune nimic aldată.

— Bravo, domnule Caracudi! frumoasă recoltă. Așa da! dă-i înainte! d-ta ai apucături americane; vei avea un frumos viitor ca ziarist român.

Și în adevăr, pe fiecare zi reporterul a mers progresând, așa încât, în scurt timp, Revolta, compromisă oarecum în ultimele două săptămâni, se ridică la vechiul ei nivel de popularitate, ba chiar mai sus. Niciodată atâta succes... Bravul meu Caracudi! De exemplu:

„Putem spune, din sorginte autorizată, că ieri s-a petrecut la palat o scenă, care caracterizează situațiunea întreașă ca imposibilă de susținut. Guvernul e pe ducă. La ediția de seară amănunte”.

Apoi, la ediția de seară:

„Se știe că Regele de mult își dă seama de starea nenorocită în care a ajuns țara, și nu pierde nici o ocazie pentru a-și manifesta nemulțumirea față cu guvernul Vizirului²⁰. Regele pândea de mult momentul când să spună verde șefului colectivității²¹ ce crede despre această politică descreierată. Astfel, ieri, când Vizirul a mers la obișnuita audiență, Regele s-a închis cu dânsul în cabinetul de lucru, luând cele mai stricte precauțiuni a nu fi auzit de nimeni, și i-a tras Vizirului o săpuneală numărul unu, făcând critica amănunțită și foarte aspră a acestei politice, care consistă în a tolera «jafuri, asasinate și procese scandaloase», după propria expresie a Vizirului.

Tot timpul, Vizirul a tăcut cu ochii în pământ, galben la față ca un cadavru.

La sfârșit, Regele, arătând că situația a devenit intolerabilă pentru țară și pentru Coroană, a spus răspicat:

Nu mai merge, domnilor, nu mai merge!

S-a observat chiar de servitori aerul plouat al Vizirului la ieșirea din palat”.

De prisos a mai spune ce succes a avut gazeta noastră seara. Ediția pentru Capitală s-a epuizat în câteva momente, așa că am fost siliți să tragem încă o mie de exemplare (încă trei, am spus noi a doua zi).

„Al dracului Caracudi! gândeam eu. De unde le află? Trebuie numaidecât să știu de unde le află”.

Toate stăruințele mele pe lângă el au rămas infructuoase; peste puțină să aflu sorgintea de unde căpăta atâtea știri. Încăpățânarea lui m-a scos din răbdări. M-am hotărât să-i dejoc rezistența, smulgându-i secretul într-un mod fie chiar nedemn.

A doua zi, o zi încântătoare de toamnă, reporterul mi-a spus de dimineață:

— Mi se pare că pentru ediția de seară o să am o informație în legătură cu cea de ieri, cu scena dintre Rege și Vizir. Adiniauri când veneam încoace, am văzut pe Vizirul intrând iar la palat... Să vedem... Mă duc... Mă-ntorc într-un ceas cu informația...

„De astă dată trebuie să te prinzi!” am zis în gândul meu, și imediat mă

luai pe urmele lui mai discret decât un bătrân detectiv.

Caracudi, fără a bănuși câtuși de puțin, ieși pe bulevard în Calea Victoriei. Un moment, se opri la fereastra unei prăvălii de galanterie; apoi, urmă înaintea cu pas potolit. Ajungând în colțul stradei Nouă, se opri la Capșa, așezându-se afară la o mesuță. Eu stam în colțul otelului de Boulevard. Vreo douăzeci de minute m-a ținut așa, el pe scaun și eu în picioare... S-a sculat și a apucat spre palat. După el... Dar, din nenorocire... în dreptul lui Oteteleşeanu, la deschizătura largă a Pieței Teatrului, l-am pierdut din ochi prin mulțime... Caut în sus, caut în jos; nicăieri... S-a suit desigur în vreun otel, unde are întâlnire cu omul lui – vreun deputat, senator... ori știu eu? Când mă disperasem și porneam să mă-ntorc la redacție, cu gândul a reîncepe jocul la prima ocazie, iată-l pe omul meu că iese din prăvălia de specialitate a Regiei cu un pachetel în mână... Și-a luat tutun!... Apucă tot în sus spre palat... După el... Dar, trecând pe dinaintea tutungeriei, mi-arunc ochii să văd dacă nu e cineva acolo cu care să fi comunicat... În prăvălie, nimeni, afară de vânzătoarea și impiegatul. Trecând pe la palat, Caracudi taie drumul, salută pe cineva de la fereastră și urmează domol înaintea. Ajungând și eu în fața palatului, trag cu ochiul și văd la geam un tânăr ofițer de roșiori... Caracudi își ia seama mai încoace de Episcopie; se întoarce în loc și pornește înapoi... Mă ascunz repede într-un gang. Trece la vale... Ies după el la potrivită distanță, ținând ochii la pălăria lui cenușie ca argintul. În dreptul palatului pălăria cenușie salută iar... Iar ofițerașul...

„Nu cumva?...” gândesc eu.

Reporterul apucă la dreapta pe lângă grădinița palatului... în strada Sf. Ionică... După el... În intrarea Rosetti... În Cișmegiu... Trece puntea... Merge drept la bufet... Eu stau ascuns lângă movilă și nu-l iert din ochi... Bea cafea și fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întâlnire cu omul de la care ia informațiile... Îl așteaptă... Îl aștept și eu... Reporterul scoate blocul din buzunar și scrie... E o vreme splendidă, și grădina, sub cerul limpede de toamnă, e mai frumoasă ca totdeauna. În aer liniște; ici și colo pică încetinel frunze galbene, învârtindu-se-n clipe largi până la pământ în jurul coadelor veștejite, și de departe s-aude glas de lebădă...

Dar omul meu a isprăvit de scris; plătește, se scoală și apucă spre locul unde mă aflu... Mă dau binișor pe după movilă. Pornește spre intrarea Rosetti înapoi... După el... Iese prin strada Brezoianu... Suie bulevardul... Acum grăbește pasul... și eu pe al meu... Unde mă duce?... Să vedem...

La redacție. Intră... Dau fuga. Când intru, Caracudi scoate blocul.

— Ei? întreb eu.

— Stai să vezi! răspunde cu un zâmbet triumfător, și-mi pune îndată sub ochi, cu indicația caracterelor „compacte” de întrebuițat, următoarea informație:

„Am dat aseară o informațiune relativă la scena petrecută ieri la palat între Suveran și Vizirul. Astăzi suntem în pozițiune a da, din același izvor autorizat, amănunte asupra urmării acelei scene, care stau în legătură cu zgomotele înregistrate de noi despre o iminentă criză ministerială.

Astăzi, Vizirul, cu aerul foarte abătut, a urcat treptele palatului pe la 9 dim. Regele l-a făcut s-aștepte mai mult de o jumătate de oră în anticameră. În vremea aceasta, servitorii și ofițerii de serviciu au observat că Vizirul ofta adânc, gândindu-se la frumoasele zile de la Aranjuez, când tăia și spânzura, bucurându-se de încrederea fără margini a Suveranului, care acuma, dumirit – mieux vaut tard que jamais – îi întoarce spatele ca unui lacheu, de serviciile căruia stăpânul este absolut nemulțumit, și pe care vrea să-l dea afară, ca pe orice lacheu netrebnic.

În fine, Suveranul, primind pe Vizir în cabinetul de lucru, i-a repetat aceleași imputări asupra intolerabilei situațiuni. Vizirul, tremurând și cu glasul plin de lacrimi, a zis:

- Atunci, Sire, nu mai rămâne alta de făcut decât...
- Decât? a întrebat Suveranul.
- Decât...

Și neputând pronunța cuvintele: «... să-mi dau demisia și să mă retrag în viața privată...», s-a pornit pe plâns, ca o babă bătrână copleșită de parapon.

Precum se vede, zilele politice de jafuri, asasinate și procese scandaloase sunt numărate. Nu mai va fi vorba de astă dată de o remaniere ministerială parțială, de o cârpeală după cunoscuta sistemă vizirială, ci de prăbușirea completă a șandramalei colectiviste”.

– Bravo, dragă Caracudi! am strigat eu. Ești mai tare decât puteam să-mi închipuiesc! Tu ești norocul Revoltei naționale!... Decât... să-mi dai voie să-ți spun că acuma știu...

- Ce?
- Izvorul de unde capeți informațiile... Îl cunosc...
- Aș!
- Pe ce te prinzi?
- Pe ce poftești.
- Pe un dejun la Iordache... Primești?
- Primesc, zise Caracudi, sigur că mă bea.
- Vrei să-ți spun de unde?
- De unde?
- Vino-ncoace...

Îl trăsei atunci la o parte, în cabinetul meu de director, închizând ușa cu

mai multă precauție ca Regele când vrea să vorbească Vizirului, și-i șoptii răspicat, privindu-l diabolic până-n fundul ochilor:

— Din Ciș-me-giu!

Caracudi se făcu mai galben ca Vizirul din informația lui. Dar... și augur augurem – strângându-i mâna cu efuziune, mă grăbii să-i adaug:

— Nu face nimic asta!... Sunt foarte mulțumit de serviciile tale... Revolta fără ele n-ar plăti o para chioară, cu toate articolele și foiletoanele noastre... Hai să dejunăm!

Am dejunat minunat. Caracudi clipea din ochi foarte mulțumit.

— Mă rog ție, l-am întrebat eu la cafea, după ce-i spuseseam itinerarul lui de dimineață în toate amănuntele – mă rog ție, când e vreme bună ca astăzi, înțeleg; dar cum faci când e vreme rea?

— Când e vreme rea?... stau acasă.

— Mai bem o înfundată?... Asta o plătesc eu.

Știu c-am răs!... Am plătit, el dejunul și eu suplimentul, și ne-am întors foarte veseli la redacție.

— Trei ceasuri!... Caracudi! strig eu; repede după informații! Caută-le cât mai „senzaționale”!

— La moment! răspunde bravul meu reporter și pleacă grabnic spre palat.

Eu rămân în odăița umbroasă a redacției să-mi scriu articolul de fond: Ce gândește Suveranul... Să vedem, ce poate gândi Suveranul?...

Moi pana în călimări și picotind cu capul plecat pe masă, mă gândesc... mă gândesc...

Ce vreme splendidă!... Ce frumoasă trebuie să fie grădina acum către seară sub cerul limpede de toamnă... Ce liniște în aer... Parcă văd cum pică încetinel ici și colo frunzele galbene, învârtindu-se în clipe largi până la pământ în jurul coadelor veștejite... și parcă de departe auz glas de lebădă...

Al dracului Caracudi!...

Ia să vedem acum: ce gândește Suveranul?

România jună, 1899, 23 dec.: vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● HIGH-LIFE ●

Tânărul Edgar Bostandaki este suplinitor la catedrele de muzică, desen, gimnastică, scrimă și religie de la gimnaziul clasic înființat de curând în urbea sa natală. Gimnaziul are până acuma numai clasa întâia și e întreținut de comună; se speră că la anul viitor se vor completa patru clase, trecând totul pe

seama statului. Deși încărcat cu predarea a cinci cursuri importante de gradul secundar, tânărul suplinitor găsește destulă vreme să frecventeze societatea înaltă din localitate, unde trece drept un perfect gentilom. În adevăr, Edgar este un tânăr care are multe succese în saloanele din Târgul Mare. Vorbește franțuzește de când era mic și se pricepe foarte bine la mode și confecțiuni, așa că nu o dată este consultat asupra acestui capitol. Profesia de cronicar high-life nu este ușoară, fiindcă trebuie să scrii despre dame, și damele sunt dificile, pretențioase, caprițioase. Spui de una o vorbă bună, superi pe alta; spui rău de alta, atunci nu mai poți pretinde că ești un om galant; insiști cu deosebire asupra uneia, dai loc la bănuiele; neglijezi pe vreuna, îi inspi o ură primejdioasă. Mai ales într-o societate foarte restrânsă și foarte aleasă ca societatea din Târgul Mare, un cronicar de salon trebuie să-și drămuiască atenția cu cea mai mare strictete. Grea profesie, ce-i drept; însă tânărul Bostandaki, om de spirit și cu educațiune distinsă, a fost parcă născut a fi cronicar high-life. Cronicele lui, în formă de corespondență, le publică într-un ziar cotidian din cel mai apropiat oraș mare de provincie.

Dar, va zice cineva:

— Bine! însă cronicarul este și el om, mai ales dacă e tânăr; trebuie să aibă și el simpatiile și preferințele, antipatiile și aversiunile sale. El stă într-un colț al salonului cu carnetul său în mână și privește la vârtejul valsului; în acest vârtej, ochii lui trebuiesc să deosibească între toate pe câteva, mai grațioase, și, între aceste câteva mai grațioase, pe una, nentrecută, adorabilă.

— Ei, da, răspunz eu, înțeleg ce spuneiți. Însă cronicarul de salon trebuie să-și calce pe inimă, să fie discret și imparțial. Și asta n-o poate oricine, cum o poate Turturel.

— Care Turturel?

— Edgar Bostandaki... Turturel este numele pe care i l-au dat în copilărie, alintându-l, papaia, mamaia și duduile, surorile mai mari... Turturel – așa-i că sună bine? – este pseudonimul destul de transparent cu care Edgar își semnează cronicile.

Ei! și totuși, cât de corect și de discret, cât de galant și de imparțial, însuși Turturel a greșit odată un carnet mondain.

Din inițiativa unui comitet compus de damele din înalta societate a Târgului Mare, reședința subprefecturii Plășii de Mijloc, s-a dat în saloanele otelului Regal de acolo „Un mare bal filantropic, al cărui venit se va împărți giumatate în folosul umanității suferinde și giumatate pentru sporirea fondului de întreținere a gimnaziului clasic local, până la trecerea lui în bugetul statului”. Maiorul a oferit muzica militară, pe care a adus-o cu trenul de la reședința prefecturii.

A fost un bal cum nici într-o capitală de județ nu se poate mai splendid.

Damele, pline de devotament pentru nobilul scop al petrecerii, s-au întrecut în toalete. Uniforma și fracul au fost minunat reprezentate, deși frac nu purtau decât subprefectul, primarul și Turturel; restul sexului urât purtau unii redingotă, alții jachetuță scurtă. Onorurile balului le-au făcut comitetul damelor, sub președinția tinerei doamne Athenaïs Grégoraschko, soția subprefectului. S-a petrecut până la șapte dimineața, când aurora cu degetele ei de roză a venit să bată la ușa orizontului și să stingă cu privirile ei lumina petroleului, amintind infatigabililor dănțuitori că trebuie, cu regret, să se despartă.

A doua zi, d. Turturel pune la postă pentru gazetă, un carnet mondain, cu notița: „Rog a se trimite, după obicei, 50 de exemplare pi adresa mē”. Seara, cronicarul citea în fața comitetului damelor, al cărui secretar era, darea de seamă asupra rezultatului operei de binefacere. De prisos să reproducem textul întreg al acestei lucrări de caracter oficial. Ne mărginim a-i da concluziunile: „Venit brut, 575 lei; cheltuieli, 368 lei; beneficiu net, 207 lei; 103 l. 50 B. pentru sporirea fondului de întreținere a gimnaziului; 103 l. 50 B. pentru umanitatea suferindă”.

După ce au mulțumit comitetului de dame, d. Edgar Bostandaki în numele gimnaziului, iar D. primar în numele umanității suferinde, ședința oficială s-a ridicat. Apoi s-a-nvârtit un maus. Peste două zile, iată că multașteptatele exemplare din Vocea zimbrului sosesc. Ele conțin cronică atât de dorită: Cum se pitrece la noi...

Extragem la întâmplare câteva rânduri:

„...Sâmbătă sara s-a ținut în fine la noi strălucitul bal filantropic sub prezența grațioasei doamne Athenaïs Grégoraschko, născută Perjoiu...

...O enormă afluență de tot ce Târgul Mare are mai distins, fiecare ținând să mulțumească încântătoarei prezidente inițiatoare, preamabila doamnă Athenaïs Gregoraschko...

...În acordurile muzicii militare, care intonează cu destul brio un vals vaporos, perechile pornesc ca duse pe niște valuri, în care se pierde conștiința, iar timpul pare că s-a oprit pe loc ca să admire cum trec în vârtej fierbinte, uimitor, nebunesc, atâtea ș-atâtea flori, parcă smulse de vântul aprig al pasiunii... Doamna Athenaïs Grégoraschko, regina adorabilă a valsului adorat...

...Dar, la un semnal, ușile din fund se deschid... Supeul! Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinerețe, un moment de odihnă și de reconfortare!... Doamna Athenaïs Grégoraschko face onorurile, luând loc în capul mesei, cu grația nespūsă care o caracterizează...

...Dopurile pocnesc, pare c-am fi la un atac de tiraliori, care nu sparie deloc pe bravii convivi... Șampania curge-n valuri. Doamna Athenaïs Grégoraschko dă semnalul și aci; ridicând în sus cupa plină de delicii, ca

divina Hebe, atinge de buzele reci buzele sale calde, cu acea delicatețe poetică cu care fluturelul atinge caliciul unui miosotis...

Dar muzica ne cheamă. Trăiască valsul! Doamna Athenais Grégoraschko, infatigabilă silfidă”.

Aici o îngrozitoare greșeală de tipar... A doua zi duminică dimineața, la cafeneaua din centru, spiritualul cronicar high-life citea mai multor tineri din localitate carnetul lui: Cum se pitrece la noi. Tinerii îl ascultau cu multă admirație și poate cu mai multă invidie: e desigur fericit un tânăr care dispune, pe lângă talentul stilului, de o coloană de publicitate, ca să se facă, firește, atât de plăcut damelor! Pe când se comenta articolul și autorul căuta să explice amicilor săi ce înseamnă „divina Hebe” și „calici”, iată că deodată intră D. subprefect, Raoul Grégoraschko, soțul „infatigabilei silfide”. D. subprefect salută în dreapta și în stânga cu gravitate, apoi, drept în fața lui Edgar Bostandaki și cu un ton neobișnuit de aspru:

— Domnule Turturel! uite-te la mine... Te opresc, magariule, să faci de mauvaises plaisanteries pi conta doamnei Grégoraschko, soția mè!

Apoi face un ocol prin cafenea bufnind:

— A-t-on jamais vu pareille insolence!

Edgar nu pricepe deloc... Însă Raoul se întoarce iar și, gesticulând cu cravașa, de care nu se desparte niciodată:

— Altă dată, dacă-ți mai permiți di aieste, îți rup urechile!

— Dar...

— Urechile! m-ai înțăles? espèce d'imbécile!

Și iese turbat, făcând să șuiere aerul sub jocul cravașei. Toată lumea rămâne uimită. Din ce pricină?... Hebe?... Calici?...

— Nu înțeleg deloc, zice Turturel, dând din umeri cu totul nedomirit.

Pe când fiecare caută cu de-amănuntul să găsească în cronică motivul penibilei scene, iată că intră în cafenea D. maior Edmond Buzdrogovici, grație amabilității căruia opera filantropică avusese concursul grațios al muzicei militare. Fără să salute și vădit foarte supărat, Edmond se apropie de Edgar, cu așa pas și aer strașnic, încât Edgar se ridică drept în picioare în fața lui Edmond.

— Domnule! zice Edmond, fierbând ca un samovar; dumneata ești acela care scrii porcăriile aieste?... Răspunde!

Și-i vârî lui Edgar gazeta sub nas. Edgar, ferindu-se, răspunde hotărât:

— Da!

— N-o fost și madam Buzdrogovici, soția mè, la bal?

— Ba da!

— Atunce, di madam Buzdrogovici, soția mè, pentru ci n-ai pominit

nimică?... nici chiar numele!... Să fi fost fără compliment – nu pretinde!... dar nici macar numele?!

– *Domnule maior...*

– *Mișălule! strigă Edmond.*

Și, scurt mișcarea! până să-i zică unul dintre amici „Ăra! da stăi, bri omule!” îi trage două palme vajnice și iese.

– *Nu mai înțeleg nimic, pi onoarea mè! zice Edgar și iese și el.*

Universul, 1899, 24 dec.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● MITICĂ ●

– *Mitică... și mai cum?*

– *E destul atâta: Mitică – de vreme ce și dumneata îl cunoști tot așa de bine ca și mine. Firește că trebuie să-l cunoaștem: îl întâlnim atât de des – în prăvălii, pe stradă, pe jos, în tramvai, în tramcar, pe bicicletă, în vagon, în restaurant, la Gambrinus – în fine pretutindeni.*

Mitică este bucureșteanul par excellence²². Și fiindcă Bucureștii sunt un mic Paris, și Mitică, se-nțelege, este un mic parizian.

El nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate; dar ceea ce-l distinge, ceea ce-l face să aibă un caracter marcat este spiritul lui original și inventiv.

Mitică este omul care pentru fiecare ocaziune a vieții găsește un cuvânt de spirit la moment, și pentru asta simpaticul parizian al Orientului este foarte căutat și plăcut în societate.

Mitică are o magazie, un arsenal, o comoară de vorbe, de întrebări, de răspunsuri, care fac delicia celor ce au fericirea să-l cunoască.

Mai cu seamă pe provinciali, micul nostru parizian îi epatează cu verva lui scânteietoare.

El, de exemplu, inventează pe negândite vorbe ca:

„Cea mai frumoasă fată din lume nu poate da decât ce are!” sau: „Viața este un vis, moartea o deșteptare!” ori:

„Ei! madam Popescu, nu există roză fără spini!”

Închiptuiți-vă ce efect fac toate astea asupra spiritului doamnei Popescu!

Dar toate astea sunt vorbe sentimentale, lirice, melancolice, și deși și-n genul acesta Mitică este destul de tare, e încă și mai tare în genul ușor, picant și ironic.

„În genul acesta, cel puțin, pot pentru ca să zic că n-am rival!” zice Mitică – și cu drept cuvânt.

Exemple...

Când n-are tutun, îți cere „o țigară... suvenir”.

Când merge să se-mprumute cu bani:

– Unde ai plecat, Mitică?

– La vânătoare de lei.

Îi zici:

– Mitică, faci cinste?

– Nu pot, monșer, că mă strânge un ciorap.

Până în anul 1900, când mă-ntâlnea la Sf. Vasile, îmi zicea:

– De un an nu ne-am văzut!

Dar în anul acela l-am găsit în seara de 31 decembrie la Gambrinus, tot acolo l-am întâlnit a doua seară, la 1 ianuarie.

L-am salutat; s-a făcut că nu mă cunoaște. După multă stăruință, și-a adus în fine aminte cine sunt:

– Scuză-mă, neică – a zis Mitică – te uitasem: e un secol de când nu ne-am mai văzut!

Ceri într-o băcănie:

– Băiete, o țuică!

– Nu-i da, domnule, c-o bea! zice Mitică.

– Am deseară lojă la operă; mergi cu mine? zice Mitică.

– Merg... Ce se cântă?

– Relax, în cinci acte!

Intri la Gambrinus; te apropii de Mitică și-l saluți; el îți răspunde amabil:

– Adio!

Îl saluți la plecare; el îți răspunde:

– Să-mi scrii!

– Ai parale, Mitică?

– Nu umblu cu metal; mi-e frică de trăsnet.

– Birjar! slobod? întreabă amicul nostru.

– Da, conașule!...

– Atunci, du-te-acasă.

– Dă-mi cusurul²³, zic negustorului.

– Nu-i da, d-le, întrerupe Mitică; dumnealui n-are nici un cusur.

Un prieten ghindoc se-ntinde să-și ia pălăria dintr-un cuier prea-nalt. Mitică îi strigă:

– Pune o coală de hârtie sub picioare!

Mitică zice despre un prieten destituit:

— *L-a-naintat...*

— *L-a făcut inginer de poduri...*

Și când e în culmea vervei adaugă:

— *...detașat cu serviciul în Cișmegiu: dă muștele afară!*

Te plângi lui Mitică de cine știe ce; el nu vrea să asculte, fiindcă „petiție fără timbru nu se primește”.

La restaurant:

— *Iaurt ai? întrebă el.*

— *Este...*

— *Dă-mi vreo câțiva centimetri.*

În loc de „usturoi”, zice „vanilie sârbească”, în loc de „vin”, zice „flanelă de Drăgășani”, și-n loc de „bilet de bancă”, „poza lui Traian”.

Când pleacă pe jos, te invită:

— *Hai, că te iau în dreapta.*

Mitică se urcă pe platforma dinainte a tramvaiului electric; vagonul pornește; în culmea vitezei, deodată amicul nostru strigă manipulantului:

— *Oprește! ți-a căzut biciul!*

Mitică stă cu mai mulți prieteni în colț la Continental, pe Piața Teatrului. Un prieten salută și sare pe platforma din urmă a tramvaiului, care merge către Sf. Gheorghe:

— *Arde-l, birjar! strigă Mitică.*

— *În toiul alegerilor, unde-și pune Mitică al meu candidatura?*

— *La Bucureștii-Noi.*

— *La ce colegiu?*

— *La colegiul al patrulea²⁴.*

Te doare măseaua. Ce doctorie îți recomandă Mitică?

— *Rădăcină de clește.*

Ai cerut o bere și o lași să-i treacă puțin spuma; Mitică zice:

— *Bea-ți berea, că se răcește.*

La Gambrinus:

Mitică, la plecare, către băiatul care a servit:

— *Băiete, mi se pare că mi-a picat o bănuță; vezi, dacă o găsești, mi-o dai înapoi diseară; dacă nu, ia-o tu bacșiș.*

— *Câte ceasuri sunt, Mitică?*

— *Câte a fost ieri pe vremea asta.*

— *Apropo, zice Mitică, de câți ani ești?*

— De... atâția.
 — Tocmai cât măgarul mitropolitului!
 Ți-ai cumpărat o blană nouă. Te întâlnești cu Mitică, în loc de „s-o porți sănătos!” îți zice:
 — Bravos! blană ai; acuma, junghi îți mai trebuie!
 — Ți-aș face curte, domnișoară, zice Mitică unei tinere telegrafiste, dar vai! n-am curaj; ah! știu cât ești de crudelă!
 — Cum, domnule Mitică? de unde știi?
 — Parcă eu n-am aflat cum bați depeșile!
 Mitică te roagă să pui o vorbă bună la Ministerul de Război, dacă ai vreun prieten, ca s-o numească pe soacră-sa, moașă militară”.
 Trenul de plăcere merge-ncet; Mitică zice:
 — A ostenit caii.
 Ori, mai bine:
 — A uitat să dea grăunțe la cai!
 Trenul se oprește la o stație; Mitică:
 — A oprit, să le dea apă.
 E polei. Cade un domn. Mitică strigă:
 — Chegle-carambol!
 Cade o doamnă:
 — S-a rupt gazometrul!
 Ș.cl., ș cl., ș cl.
 Al dracului Mitică!
 Universul, 1900, 14 ian.; retipărită în broșură (1902)

● AMICI ●

Domnul Mache șade la o masă în berărie și așteaptă să pice vreun amic; e vesel și are poftă de conversație. N-așteaptă mult. Peste câteva momente, iată că-i sosește unul dintre cei mai buni amici, d. Lache. D. Lache e fără chef. S-apropie și șade și el la masă. Cititorul mă va ierta că nu dau nici o indicație de ton, de acțiune și de gamă temperamentală în tot decursul dialogului – indicație atât de necesară pentru citire caldă – și va suplini însuși cu imaginația această lipsă.

Lache: Bonsoar, Mache.

Mache: Bonsoar, Lache.

L.: Ai venit de mult?

M.: Nu... De vreo zece minute... Iei o bere?

L.: Iau.

M.: Băiete! două mari... (Către Lache:) Da... ce ai? te văz cam...

L.: Nu prea am chef...! Sunt obosit... Am stat azi-noapte târziu la Cosman, până la ziuă.

M.: Cu cine?

L.: Cu niște amici... Am vorbit foarte mult de tine.

M.: Da?... Ce?

L.: E!... mai nimic... fleacuri! Nu știi cum sunt oamenii noștri?

M.: Adică... cum? mă vorbea de rău... mă-njura...

L.: Uite, vezi! ăsta e cusurul tău – exagerezi.

M.: N-ai spus tu?

L.: Ce-am spus eu? nu ți-am spus nimica... Ți-am spus că așa sunt oamenii... Tu vrei numaidecât să te laude toată lumea, și să nu-ndrăznească nimeni să-ți facă o critică, fie cât de mică. Vezi, ăsta e cusurul tău – prea te crezi.

M.: Ba nu mă crez deloc, să mă ierți; da' mă mir că nu găsiți alt subiect de conversație decât pe mine...

L.: Dacă a venit vorba... Mai la urmă, nu te-a vorbit nimeni de rău pe față... firește că n-ar fi îndrăznit: știe ce buni amici suntem... Da' știi, așa, ciupeli.

M.: Cam ce?

L.: Secături... Mai ales unul dintre ei nu te poate suferi, și ți-e amic.

M.: Cine-i ăla?

L.: Ei! asta e!... Ce-ți pasă?

M.: Aș vrea să-l știu.

L.: Nu se poate.

M.: Parolă de onoare că nu-i cer nici o socoteală; n-am să-l fac niciodată să-nțelegă că am aflat ce-a spus...

L.: Mai întâi, nici nu știi ce a spus...

M.: Ce-a spus?...

L.: Uite, ăsta e cusurul tău – ești curios.

M.: Bine, frate, firește că sunt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea, mai ales de amici, ca să știu cui să mă încrez, cum să mă apăr.

L.: Mai luăm câte una mică?

M.: Da.

L.: Băiete, două mici...

(Pauză. Chelnerul aduce paharele cu bere.)

M.: Ei?

L.: Ei!...

M.: Ei! ce spunea amicul?

L.: Nu te poate suferi... Nu știu cum venise vorba de oameni deștepți, și zic eu: „Uite, Mache e băiat deștept”... că tu știi că eu te-am considerat totdeauna ca foarte deștept, nu că mi-ești amic, fiindcă mai la urmă, să-mi dai voie să-ți spun, n-am nici un interes să-ți fac curte... Acu, ce să mai vorbim?... te cunosc și mă cunoști, slavă Domnului! toate defectele le pot avea; dar trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate – sinceritatea; și-ți spun sincer că mi-ar părea foarte rău să vie tocmai amici și să zică, mă-nțelegi...

M.: Bine, monșer, cine zice?

L.: Tu.

M.: Eu?

L.: Văz că te uiți la mine așa, cu un aer care de! parcă vrei să-mi zici că nu crezi.

M.: Da' mai întâi ce să crez? că nu mi-ai spus nimic. Mi-ai spus că unul dintre amicii cu care erai aseară nu mă poate suferi, și că tu ai susținut că eu sunt deștept.

L.: Am susținut, firește.

M.: Dar amicul meu, care nu mă poate suferi?

L.: Apoi tocmai la asta vream s-ajung; dar dacă mă întrerupi mereu!: Uite, vezi! ăsta e cusurul tău – întrerupi!

M.: Ei! iaca nu mai întrerup; spune, ascult.

L.: Când am zis eu că ești deștept, întâi a zâmbit așa, adică: „Prost ești!” mie, și pe urmă zice: „O fi deștept, nu zic; dar e cam... zevzec”.

M.: Zevzec!

L.: Zevzec.

M.: Ei! după ce mă judecă dumnealui pe mine că sunt zevzec?

L.: După multe, care le spunea el...

M.: Cam ce?

L.: Că ți-ai neglijat totdeauna slujba...

M.: Nu-i adevărat!

L.: Că era să te dea afară, până acum de vreo trei ori...

M.: Minte!

L.: Că joci cărți, și rîd toți de tine ca de o mazăre!

M.: Eu, mazăre!

L.: Că bei...

M.: Ce beau?... două-trei pahare de bere pe zi.

L.: Că te-ai însurat fără zestre.

M.: Treaba mea!... Ce măgar!... Mă rog ție, cine e măgarul ăsta, aș vrea să-l știu...

L.: Ți-am zis de la-nceput că nu ți-l spui.

M.: De ce să nu mi-l spui, dacă zici că mi-ești amic sincer.

L.: Ca să mă pui de față?... N-am poftă.

M.: Pe onoarea mea că nu... Îți jur pe ce am mai scump că nici n-am să-i pomenesc vreodată. Vreau să-l știu numai, ca să mă feresc de el și să-l disprețuiesc.

L.: Nu se poate, Mache.

M.: Pe onoarea mea! Mă rog ție, spune-mi-l.

L.: Uite, vezi, ăsta e cusurul tău – ești indiscret. Înțelege românește că nu ți-l spui. Eu am toate defectele câte pofțești; da trebuie să mărturisiți toți că am și eu o calitate – eu sunt discret... nu-mi place să umblu cu plosca.

M.: Atunci, dă-mi voie să-ți spun că nu-mi ești amic cum te credeam.

L.: Eu! nu-ți sunt amic ție? eu? Bravo! Mersi...

M.: În sfârșit, un amic...

L.: Dacă sunt eu prost... și-ți spun... Da' iacă tac... și aldată să-mi dai cu tifla dacă ți-oi mai spune ceva... (Către chelner:) Băiete, încă două mici...

M.: Și... numa atâta a zis amicul de mine?

L.: A zis mai multe... Da-n sfârșit, ce-ți pasă?

M.: Nu-mi pasă nimic... dar sunt curios să văz până unde merge mișelia omului... Zici că mi-e amic.

L.: Bun.

M.: Amic deaproape?

L.: Da.

M.: Și ce mai zicea?

L.: Nu-ți mai spui, că te superi... Că asta trebuie să mărturisești și tu că e cusurul tău – te superi.

M.: Pe onoarea mea, nu mă supăr...

L.: Zicea de nevastă-ta... că...

M.: Că ce?

L.: Că... În fine, prostii! ce să-ți mai spui?... Da! dar i-am tăiat nasul. Nu-ți permit, zic, să te atingi, mă-nțelegi, de onoarea femeii amicului meu!

M.: Cum! de onoarea nevestii mele?

L.: Că e prea frumușică și prea tânără pe lângă tine; că te-a luat fiindcă era săracă, dar...

M.: Dar ce?

L.: Că la teatru mereu... Zic: „Are lojă gratis!” – „Da, zice el, la Șosea cu bicicleta de două ori pe zi, dimineața și seara?” – „Tot gratis!” zic eu. – „Da vara la Sinaia, tot gratis? zice el; de unde atâta lux?”

M.: Mare canalie!

L.: Și pe urmă a făcut aluzie aproape pe față la un alt amic...

M.: La cine?

L.: Nu-ți spun...

M.: Ascultă-mă, Lache! să știi că mă supăr serios!... Trebuie numaidecât să-mi spui...

L.: Dacă nu vreau.

M.: Trebuie să vrei! auzi! fiindcă-ți trag palme, mă-nțelegi!

L.: Ei, uite, vezi? ăsta e cusurul tău – ești violent.

M.: Cusur, necusur, numaidecât să-mi spui la cine a făcut infamul aluzie?

L.: Vrei numaidecât să știi?

M.: Da!

L.: La Fănică.

M.: La bărbatul sorii nevestii-mi! la cumnatu-meu?

L.: La Fănică, la cumnatu-tău.

M.: Mizerabilul! canalia! Cine e? trebuie să-mi spui numele lui!

L.: Uite, vezi? ăsta e...

M.: Nu vreau să știu nimic!... Trebuie să mi-l spui!...

L.: Nu-ți spun!...

M.: Îți trag palme, mă-nțelegi!

L.: Ia poftim!... Ei! apoi nu mă lua așa repede, că... Auzi dumneata! Dar nu strici tu; eu stric... Viu și-ți dau de știre să te păzești de amici, să nu te-ncrezi în oricine ca un zevzec, și-ți atrag atenția asupra ce spune lumea despre onoarea ta și a nevestii, și tu, în loc să-mi mulțumești, te rățoiești la mine... O să mă faci să te evit altă dată...

M.: Carevasăzică, nu vrei să-mi spui?

L.: Nu.

M.: Mersi.

(Cheamă pe chelner și plătește. Pauză lungă, în timp ce Mache bate toba cu degetele pe masă, având aerul că plănuiește ceva adânc. Un mușteriu nou-venit, anume Tache, se apropie de masa celor doi amici.)

Tache: Bună seara.

Lache și Mache: Bună seara.

Tache: Mare secătură ești, amice Lache... Mă faci să-mi pierz noaptea până despre ziuă, să te aștept ca un caraghios la Cosman.

Lache: Mă rog ție, scuză-mă... Eram zdrobit de oboseală; nu mai puteam; am stat să mă odihnesc și eu o noapte ca oamenii; m-am culcat de la opt aseară.

Mache (drept în picioare, izbuclnind furtunos): A! carevasăzică te-ai culcat devreme! n-ai fost az-noapte la Cosman?... Acu știu cine e amicul. Poftim! (Două palme strașnice și pleacă.)

Lache: Uite, vezi! ăsta e cusurul lui – e măgar!... și violent!... și n-are manieră!

Universul, 1900, 11 febr.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● FIVE O'CLOCK ●

Five o'clock pe englezește însemnează cinci ceasuri. În lumea mare, fiecare damă-și hotărăște o zi pe săptămână (jour fixe), când primește, la ceasurile cinci după-amiază, vizite și face mosafirilor tratație cu ceai; de aceea se mai zice și five o'clock tea, adică pe românește ceaiul de la cinci ceasuri. În genere, damele din lumea mare publică în carnetul lui Claymoor, spre știința numeroaselor lor cunoștințe, ziua lor de primire. De exemplu, citim în l'Indépendancé Roumaine:

Madame Esméralde Piscopesco, five o'clock tea tous les jeudis.

— *„Azi e joi. Haide – zic eu – la madame Piscópscó”.*

Feciorul în frac și cu mânuși albe mă introduce în salonul splendid al somptuosului hôte! Piscopesco. Dar nu văz pe nimeni... A! în fund! auz, în salonașul intim de cel mai pur stil Louis XV, ciripind pe-ntrecute, ca doi scatii, două glasuri de coconițe. Merg acolo. Madam Mândica Piscopesco cu surioara sa, Madam Tincuța Popesco. Coccoana Mândica mă-ntâmpină cu grația-i obișnuită. Mărturisesc drept... Am mare slăbiciune de ceea ce francezul numește la causerie²⁶ și de aceea frecventez bucuros cercurile mondains. Îmi place adică, pe românește, să stau de vorbă cu damele din lumea mare. Găsesc în conversația lor mult mai multă grație decât în conversația bărbaților. Femeile știu să spună o mie și o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decât spun bărbații lucrurile cele mai serioase... O floare, o panglicuță, o deosebire d-abia simțită între două nuanțe, un nimic, distilate prin mintea subtilă a unei femei și exprimate prin acele dulci modulațiuni de voce și prin jocul acela încântător al luminilor ochilor, capătă, pentru mine cel puțin, un farmec indicibil²⁷. Iată-mă dar în elementul meu... Aci desigur am să petrec câteva momente delicioase.

Eu: Madam Piscopesco, dați-mi voie...
Măndica: Vii tocma la pont...
Tincuța: Ai fost...?
Măndica: Taci tu!... Las' să-l întreb eu... Ai fost aseară la circ?
Eu: Am fost.
Tincuța: Cine mai...
Măndica: Taci, soro! n-auzi? (Către mine:) Ai văzut pe Mița?
Eu: Pe sora matale?
Măndica: Nu... Pe Mița, pe Potropopeasca a tânără?
Eu: Da; era într-o lojă în fața mea...
Măndica (Tincuții): Ai văzut?
Tincuța (mie): Cu cin'...
Măndica: Taci!... (Mie:) Cu ce pălărie era?
Eu (încurcat): Cu...
(Tincuța vrea să mă-ntreperupă.)
Măndica (astupându-i gura cu mâna): Cu o pălărie mare...
Eu (răsuflând): Da...
Măndica (Tincuții): Ai văzut? (Mie:) Bleu gendarme...
Eu: Da...
Măndica (mie): Cu pamblici vieux-rose...
(Eu dau din cap afirmativ.)
Măndica (Tincuții): Te mai prinzi aldată?
Tincuța: Stăi, să vedem... (Mie:) Era cu bărbatu-său?
Măndica (Tincuții): Taci tu!
Tincuța: Apăi, lasă-mă și pe mine, soro! Tot tu?
Măndica (mie): Era cu Potropopescu?
Eu (încurcat): Mi se pare că...
Măndica: Nu era cu Haralàmbina?
Eu (și mai încurcat): Cu care Haralàmbina...?
Tincuța: Cu mă-sa.
Eu:...
Măndica:... O bătrână mică, urâtă, parcă-i o smochină uscată, și gătită-gătită...
Eu (răsuflând): Da.
Tincuța: Cu părul roșu văpsit...
Eu: Da, da.

Tincuța (Măndichii): Ai văzut?

Măndica: Ce să văz?... parcă mă-sa nu știe! (Mie:) A venit cineva în lojă la ele?

Eu:...

Tincuța: Mitică...

Eu: Care Mitică?

Măndica: Ei! care Mitică...

Tincuța: Lefterescu, locotenentul...

Eu: Să mă credeți, cuconițelor, pe onoarea mea vă spun, că nu pot să zic, pentru că eu...

Măndica: Pentru că dumneata ești cavaler și nu vrei să spui.

Tincuța: Da' pe Lefterescu l-ai văzut în circ?

Eu: Mi se pare că era într-un stal, drept în fața mea.

*Măndica: Lângă loja ei!... (Tincuții:) Ai văzut? Ai înțeles acum pontul?...
Vezi, dacă ești proastă?*

Tincuța: Peste poate!

Eu (aruncând o privire pe fereastră și văzând o trăsură închisă, care a tras la scară): Vorbești de lup și madam Potropopesco la ușă.

Tincuța: Ea!

Măndica: Vezi ce obraznică e!...

*Eu (având un presentiment și luându-mi pălăria): Doamnelor, dați-mi voie să vă salut... Îmi pare bine că vă găsesc totdeauna vesele și grațioase...
Eu trebuie să mă retrag.*

Tincuța (tăindu-mi calea): Așa degrab'?

Eu: Vă asigur că... o afacere... urgentă...

Măndica (acoperindu-mi ușa): Fără să iei măcar un ceai?

Eu (apăsând din ce în ce mai mult de negrul meu presentiment): Parol...

Măndica: Tocma acu?

Tincuța (smulgându-mi pălăria): Peste poate!

(Eu, trebuind să cedez, cad zdrobit pe un puf.)

Feciorul: Madam Potropopesco.

(Măndica se face roșie, Tincuța vânăată, eu galben. Madam Mița Potropopesco apare, uimitoare de frumusețe și de toaletă ca totdeauna, purtând pălăria bleu gendarme. Cele trei dame se sărută foarte afectuos.)

Mița: E un ger afară, mașer, că nu-ți poți face o idee... Dacă o ținea așa toată noaptea, se duce dracului rapița!

Eu: Nu crez... Am vorbit cu arendași...

Mița: Aș! Nu mi-a scris azi Potropopesco al meu?
Mândica (Miții): Ai fost aseară...
Tincuța (Mândichii): Taci tu! Las' să-ntreb eu. (Miții:) Ai fost aseară la circ, madam Potropopesco?
Mița: Da.
Mândica: Sin...
Tincuța: Taci!... (Miții:) Singură?
Mița: Nu; cu maman.
Tincuța: Cu maman?... Bravo!
Eu (sculându-mă): Doamnelor, eu...
Mândica (împiedicându-mă să-mi iau pălăria, și încet): Tocma la pont? (Merge să apese nasturele soneriei.)
Tincuța: Și... era multă lume la circ?
Mița: Foarte multă.
Mândica (sunând prelungit): Ce slugi dobitoace! (Feciorul vine.)
Mândica: Nu te-am chemat pe dumneata; treaba dumitale e să stai la ușă; unde e dobitoaca de Roza? Ce face cu ceaiul? (Feciorul iese.)
Tincuța (Miții): Era cineva dintre cunoscuți?
Mița: Mai nimeni... Era Constandineasca, Dumitreasca, Vasileasca, Georgeasca, Ogretinencile...
(Roza, subreta, apare.)
Mândica: Ce faci cu ceaiul ăla?
Roza: E gata, conică.
Mândica: Apăi, de ce dracu nu-l aduci odată?
Roza: E gata, în salon.
Mândica: Atunci, de ce nu spui, proasto! (Roza pleacă bombănind.)
Mândica: Să nu bombănești, obraznico!
(Toată vremea asta, madam Tincuța Popesco tace, bătându-se pe palma stângă cu un cuțit de sidef pentru tăiat corespondența; pe când madam Potropopesco se consideră în oglindă, drăcuindu-și un cârlionț rebel din frunte care nu vrea să stea cum trebuie. Madam Piscopesco cu un gest degajat ne pofteste în salonul cel mare, la ceai. Un samovar și un serviciu de argint cu coroană de conte dasupra monogramei E. P.
— Esméralde Piscopesco – de toată frumusețea.)

Tincuța (Miții): Apropo, nu mi-ai spus cine mai era la circ.
Mița: Ba, ți-am spus... Ogretinencile...
Tincuța: Nu... Dintre bărbați...
Mița: Dintre bărbați?
(Eu trec repede din salonaș și-mi iau pălăria.)
Măndica: Nu iei ceaiul?
Eu (ținându-mi în sus și bine pălăria): Ba da.
Tincuța: Mitică... nu era?
Mița: Mitică?... nu știi care Mitică...
Tincuța: Lefterescu!... locotenentul!
Eu (frigându-mă cu ceaiul, către Măndica): Pardon, eu trebuie să...
Mița (râzând foarte veselă, către Tincuța): A! Lefterescu! Mitică al dumitale...
Tincuța: Ba al dumitale, obraznico!
Mița: Ba al tău, mojico!
(Eu, scăpând din mână paharul cu ceai, împing pe madam Piscopesco cât colo, dau în lături pe fecior și într-o clipă sunt în curte. În poartă întâlnesc pe bravul Lefterescu.)
Eu: Un' te duci?
Mitică: La five o'clock, la madam Piscopesco.
Eu: Fugi, nenorocitele!
Universul, 1900, 25 febr.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● ATMOSFERĂ ÎNCĂRCATĂ ●

E o zi posomorâtă de primăvară; dar e zi de sărbătoare, mare repaus dominical... Ai observat și dumneata, cititorule, câte progrese a făcut opinia noastră publică de când avem legea repausului dominical?... E zi de sărbătoare. Pe stradele principale este o mișcare febrilă neobișnuită. Mulțimea circulă cu mare greutate; grupuri se aglomerează la răspântii, unde discută fierbinte; toată lumea e cuprinsă de nervozitate... Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de pușcă – din norocire, moravurile poporului nostru sunt mai blânde decât ale altor popoare, mai civilizate chiar – miroase a... ghiontuială. Dar ce e? De ce fierbe lumea? Se face o manifestație populară monstră în contra guvernului, care vrea să treacă prin camere à la vapeur legea pentru înființarea monopolului băuturilor spirtoase! De când ne bucurăm de binefacerile regimului parlamentar, n-a trecut această țară printr-o agitație mai grozavă.

Drept să spun: să merg la manifestație, n-am curaj fiindcă am aflat că guvernul este hotărât să reprime cu toată energia mișcarea populară, și n-am poftă să-mi stric vreun os pentru o simplă curiozitate de gură-cască. Pe stradă să mă plimb, e foarte frig; și afară de asta, te pomenești că mă încurc în vreo discuție și-mi capăt beleaua... Cine știe dacă nimeresc să mă adresez în mulțime cuiva de aceeași părere cu mine; și-n astfel de împrejurări, un om ca mine, care nu înțelege mândria eroismului civic, trebuie ori să discute cu oameni de-aceeași părere, ori și mai bine să n-aibă nici o părere. Dar dacă n-ai nici o părere, în astfel de împrejurări, când mai toată lumea are o părere, ești în primejdie să superi pe oricine are una. E mai bine așadar să mă retrag discret într-un colț și să tac. Intru într-o berărie și aștept să pice din moment în moment ediția de seară a ziarelor politice... Sunt tare nerăbdător să aflu ce a fost la manifestație.

E lume destulă și-n berărie. Un cunoscut mi se așază alături.

— Ei! ce zici?

— Ce să zic? răspund eu... Bine.

— Cum bine? Asta e bine?

— Dè! zic; știi și eu?

— Cum, știi și eu? Dacă dumneata, cetățean care te pretinzi...

— Ba, zic, mă iartă, nu mă pretinz deloc.

— Nu e vorba că te pretinzi, dar ești; ești un om, carevasăzică, mai instruit, și ai datoria, mă-nțelegi; fiindcă, dacă unul ca dumneata stă indiferent și nu se interesează, atunci să-mi dai voie să-ți spui...

— Nene, zic eu...

— Ce nene?... Aoleu! vai de biată țara asta! O s-ajungă rău, domnule! o s-ajungă rău!! fiindcă nu mai este patriotism și totul se vinde, și sunt oameni, mă-nțelegi, care ar merita...

Și omul meu ridică tonul așa de tare, încât toată lumea dimprejur își întoarce privirile către masa noastră... Eu aplec ochii și cu tonul foarte blajin:

— Să mă crezi că și pe mine...

El, ridicând tonul și mai sus:

— Ce, și pe dumneata?... Când vine, mă-nțelegi un guvern ca bandiții, fiindcă n-are cine să-l oprească de a lovi în tot ce e mai scump, pentru care nu mai există nici o apărare, fiindcă tăcem toți, și eu și dumneata și dumnealor (arată pe cei de la mesele apropiate) ca niște lași, fără nimica sacru, mă-nțelegi! firește că are să-și bată joc de poporul întreg... A! dar nu mai merge! Poți dumneata, mă-nțelegi, să zâmbești și să ridici din umeri, parc-ai fi străin, nu...

— Dar nu ridic din umeri, domnule! nu zâmbesc, domnule! mă iartă!

— Țal! strigă omul meu, foarte supărat...

Chelnerul n-aude.

– Țal!!

– Lasă, zic, plătesc eu...

– Mersi! Las' că avem și noi cu ce plăți atâta lucru!... Nu ne-a jupuit până acum de tot guvernul bandiților dv.!

– Al meu? guvernul meu?...

– Las' că știm noi... Țal!!! surdule!

Plătește și pleacă foarte necăjit.

Nu mai vin gazetele... N-apuc să-mi aduc aminte de gazete, și iată o altă cunoștință se apropie și-mi cere să-i permit a sta lângă mine.

– Ei?

– Ei? repet eu.

– Îți place ce fac mizerabilii?

– Care mizerabili?

– Ei, care mizerabili! derbedeii! bandiții, care socotesc că, dacă se strâng două-trei sute, beți, gata pe scandal... Oameni disperați, domnule, care pentru un pisoai omoară pe tat-său... Dar astă dată li s-a-nfundat... Auzi dumneata!... În carne vie are să tragă, în carne vie!

– Dè, nene! zic eu...

– Dar adicăte, ce poftiți dv.? adicăte, cum o ieși o ceată de dalcauci, de haimanale de-ale dv. în uliță cu reteveiu, guvernul...

– Iartă-mă, zic; înțeleg să combați pe haimanale, dar să susții că sunt ale mele...

– Ce să te iert!... Dv., oameni inteligenți, sunteți de vină, fiindcă stați indiferenți. Ia să fi mers dumneata cu mine și cu dumnealor toți (arată pe cei de la celelalte mese dimprejur) să fi mers, ca niște cetățeni convinși, să facem și noi o manifestație... Dar nu! Noi stăm ca blegii în cafenele, și-n berării, și-n cluburi, și lăsăm pe toți apelpisiții, care ard să puie iar mâna pe slujbușoare, ca să-și facă de cap și să răstoarne sub felurite pretexte...

– Nene, zic, t-ei supăra, nu t-ei supăra, eu în politică, nu m-amestec, pentru că...

– Pentru că?

– Pentru că... mi-e frică...

– Frică?... bravo!

Și omul meu începe să râză:

– Atunci, dă-mi voie să-ți spun, adicăte, că ești o mangafa...

– Sunt funcționar, domnule...

– Tocmai de-aia, trebuie să aperi guvernul...

— Da' ce? zic eu, cam plictisit... guvernul n-are altă apărare decât pe un conțepist ca mine?...

Omul meu îmi dă cu tifla, se scoală și pleacă grăbit, fără să-și plătească halbele, pe care le-a băut una după alta... Las' că i le plătesc eu! și nu-mi pare rău: mai puțin costă două halbe decât crudele lectiuni de civism...

Dar iată sosește un băiat cu gazetele. Lumea i le smulge. Iau și eu două: una guvernamentală și una opozantă. Sunt om care iubesc adevărul și fiindcă-l iubesc, știu să-l caut. De mult mi-am făcut rețeta cu care, în materie politică, îl poți obține aproape exact. De exemplu, gazeta opoziției zice:

„...la această întrunire a noastră, alergaseră peste 6000 de cetățeni, tot ce are Capitala mai distins ca profesiuni libere, comercianți, proprietari ș. cl...”

Gazeta guvernului zice:

„...la această întrunire a lor, d-abia se putuseră aduna în silă vreo 300 de destrăbălați, derbedei, haimanale...”

Atunci, zic eu, au fost la acea întrunire 3000 și ceva de oameni, fel de fel, și mai așa și mai așa.

Pe când deschid gazeta guvernamentală, să mă uit la ultimele informațiuni asupra scandalului, iată că, intrând pe ușa din dos, vine la masa mea un domn ca de vreo treizeci și cinci de ani și mai bine, cu o barbă neagră foarte bogată, însoțit de un tinerel ca de vreo paisprezece ani – probabil fiu-său. Amândoi, tatăl și fiul, se așază sans façon la masa mea, și tatăl foarte răgușit, îmi zice cu ton de aspră imputare:

— Ce citești porcăria aia, domnule?

— Pardon, zic eu...

Dar până să-i mai zic ceva tatălui, fiul îmi smulge gazeta, o rupe și o azvârle sub picioare...

— Domnilor! vreau să zic eu...

— Ce, domnilor? țipă băiatul... Credeți că n-aveți să plătiți infamia?...

— Ce infamie, domnule?

— O să vă arătăm noi dv. tutulor, care vă solidarizați cu regimul banditesc...

— Cu regimul monopolurilor! adăugă tatăl.

Înțelegând că un tată așa de răgușit n-ar putea fi niciodată pentru monopolul băuturilor spirtoase, zic:

— Mă iertați, domnilor, dar... cu cine am, mă rog, onoarea?

— Cu studenți! strigă băiatul.

— Bine, dumneata se vede... dar tata dumitale...

— Care tată?

– Dumnealui!

Și arăt pe omul cu barbă.

– Nu-i sunt tată, domnule, strigă omul răgușit...

– ...Suntem camarazi...

– Camarazi!! strig eu. Camarazi? și încep să râd...

– Domnule! strigă bărbosul, nu-ți permit să insulti tinerimea universitară!

Eu chem degrabă chelnerul, plătesc iute și plec, după ce salut frumos pe cei doi tineri camarazi.

Universul, 1900, 10 martie; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● TEMPORA... ●

Acum câțiva ani, unul dintre cei mai de seamă studenți ai Universității noastre era și tânărul Coriolan Drăgănescu. Avea inteligență vie, caracter de bronz, temperament de erou; pe lângă acestea, natural înzestrat cu un talent de orator de o putere irezistibilă. Se-nțelege că posedând astfel de calități, Coriolan trebuia să ajungă în fruntea camarazilor lui. El conducea toate mișcările studențimii. De câte ori generoasa tinerime universitară, nemaiputând sta indiferentă față de împrejurările politice, se hotăra să-și spună și ea cuvântul ei, Coriolan îi strângea rândurile, o organiza, o îmbărbăta, o înflăcăra și o ducea – la statua lui Mihai Viteazul. Până aci, Coriolan era mare, era incomparabil; dar aci, la statua eroului de la Călugărenă, era prodigios. Cuvântarea lui era așa de zguduitoare, încât auzindu-l, te mirai de nepăsarea eroului de bronz: cum oare nu descalecă, precum odinioară comandorul lui Don Juan, spre a face și el o demonstrație?

De câte ori auzeam pe Coriolan înflăcărând tinerimea generoasă – și l-am auzit de multe ori – mă gândeam că tânărul acesta și-a întârziat intrarea în lumea terestră cel puțin cu două-trei sute de ani. A! el trebuia să se nască pe vremea când tirania sugruma popoarele, când nu erau încă proclamate drepturile omului, când lumea gemea cu grumajii striviți sub călcâiul despotismului. Aș fi vrut să văz pe tirani față-n față cu Coriolan Drăgănescu! Desigur, proclamarea drepturilor omului n-ar fi întârziat atâta. Dar astăzi? astăzi când ne bucurăm de atâtea libertăți, când nu se mai pomenește măcar de tiranie, când opera progresului nu mai are nici o piedică... Și cu toate acestea, chiar astăzi, sunt așa de dese împrejurările în care ordinea publică ar fi turburată fără amestecul tinerimii generoase.

Spre a da o idee despre Coriolan Drăgănescu și despre activitatea lui de tribun al tinerimii, nu voi face fraze pompoase; mă voi mărgini a reproduce câteva pasaje din Amicul poporului, de pe vremea când acest tânăr mergea

foarte des la statua lui Mihai... Să vedem.

„Tinerimea universitară, având ca totdeauna în fruntea ei pe distinsul student în drept, eminentul tânăr Coriolan Drăgănescu, a pornit din Cișmegeiu în corp compact, voind să meargă la statua lui Mihai Bravul, unde dorea să aducă, în aceste momente de doliu pentru țară, pentru popor, pentru națiune, prinosul ei marelui erou al naționalității noastre.

Deși studenții înaintau în cea mai perfectă ordine, la colțul bulevardului au fost opriți de un cordon de sergenți, de agenți secreți și bătauși.

În zadar tânărul Coriolan Drăgănescu, împreună cu toată tinerimea, a protestat în numele drepturilor înscrise în Constituție. Mizerabilii polițiști nu i-au lăsat să treacă.

Atunci, bravul tânăr Coriolan Drăgănescu a strigat: «Fraților! la Mihai Bravul! după mine, la Mihai Bravul!» și a voit să înainteze.

Tinerimea entuziastă a voit să urmeze pe bravul ei tribun. Atunci zbirii au început să lovească în dreapta și-n stânga cu ciomegele și cu tesacele...”

Apoi:

„Tânărul Coriolan Drăgănescu, bravul student, care se afla în fruntea tinerimii universitare aseară pe bulevard, a fost arestat de către bandiții poliției. El se află ținut la secret, fără să poată comunica; nici cu părinții. Se crede că a fost lovit grav și torturat în arest; pentru aceea, mizerabilul jude, rușinea magistraturii, al cărui nume ne facem o datorie de pudoare a nu-l pomeni în coloanele noastre, nu permite nimănui a da ochi cu tânăra victimă a acestui regim de teroare!”

Și alta:

„Guvernul a nebunit! Mizerabilii își fac de cap!

Aseară, pe când studențimea, adunată la statua lui Mihai Bravul, asculta cu inima încordată, cu sufletul transportat, patrioticul și magistralul discurs al tânărului și eminentului student Coriolan Drăgănescu, asupra dreptului ce-l are poporul de a protesta contra guvernului banditesc, poliția a dat năvală asupra acelora care vor fi mâine fala țării, și, lovind, zdrobind, zdrelind orbește, și-a făcut loc până la statua eroului de pe treapta căreia vorbea oratorul.

A fost o scenă de teroare de nedescris.

La vederea agenților avântați, care voiau să pună mâna pe el, tânărul Coriolan s-a suit repede pe statuă, și-ntr-o clipă a fost în picioare pe coapsa calului, de unde a strigat: «Fie toată lumea martoră la această nouă infamie a celui mai infam dintre regimuri!»

Dar bandiții l-au apucat de picioare. Atunci bravul tânăr a luat pe la spate în brațe trupul lui Mihai Bravul și s-a încleștat de el cu putere. Bandiții îl trăgeau de picioare așa de tare, încât, dacă tânărul nu ceda și nu lăsa pe

Mihai Bravul din brațe, atunci ori ar fi frânt trupul de bronz al eroului, ori acele fiare sălbatice i-ar fi smuls picioarele din încheieturi.

Nu! nu! acest guvern a-nnebunit!...”

Acesta era Coriolan Drăgănescu... Și cu toată prodigioasa lui activitate de tribun politic, el nu și-a neglija studiile decât foarte puțin. A frecventat regulat cursurile la Universitate șapte-opt ani, și nu cu puțină bucurie părinții, rudele și numeroșii săi amici au citit într-o zi în Amicul poporului următoarea notiță la ultime informațiuni:

„Aflăm cu deosebită plăcere că tânărul Coriolan Drăgănescu, eminentul student al Universității noastre, și-a susținut cu succes teza de licență în drept, tratând cu talent despre Ordinea publică în statul modern. Eminentul tânăr a fost viu felicitat de membrii comisei. Din parte-ne, ne facem o datorie a-l felicita asemenea, dorindu-i strălucita carieră pe care desigur cu talentele sale o merită”.

Licențiat în drept! tânăr eminent! irezistibil orator! caracter mare! idei generoase!... Desigur, mi-am zis eu, iată un cetățean de mare viitor. Frumoasă carieră!... Îl avusesem totdeauna în vedere pe eminentul tânăr. Isprăvile lui ca student erau așa de zgomotoase, încât mai în fiecare zi trebuia să auz, să citesc sau să pomenesc de acest frumos nume, Coriolan Drăgănescu! Parcă a fost însă un făcut... După ce am citit notița despre obținerea licenței lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată atât de celebru, și era firesc lucru: îl uitam fiindcă nu mai mă-mpiedicam de el la tot pasul. De mult acum îl uitasem de tot. Era vreme turbure. Chestiuni politice acute; criză economică, agricolă, financiară; călcări mai mult sau mai puțin grave ale pactului fundamental – toate acestea iritaseră mult opinia publică. Studențimea era în fierbere și pusese de gând să manifesteze. Ce s-o fi făcut astăzi la statua lui Mihai Viteazul? Ia să vedem. Am luat Amicul poporului și am citit:

„Au trecut de culmea infamiei! Săriți, cetățeni! Regimul a turbat!

Fapta de azi a acestor tâlhari a întrecut tot ce se putea închipui din partea unor așa lăpădați de lege și de Dumnezeu!

Studenții au fost schingiuiți, zdrobiți, măcelăriți!

Bandiții regimului au avut ordin să tragă-n carne vie și au tras!

A fost ceva și oribil și murdar!

Sângele generoasei tinerimi române a roșit marmora albă pe care se ridică statua celui mai mare erou român!

Să nu crează însă bandiții că nu va veni ceasul pedepsei!

Uciagașii tinerimii sunt notați și nu vor scăpa de răspundere măcar de s-ar ascunde în gaură de șarpe...

Îndeosebi, promitem nerușinatului inspector polițist, canaliei ordinale,

mișelului fără rușine, sălbaticului zbir și călău antropofag, care răspunde la dezgustătorul nume de Coriolan Drăg...”

Universul, 1900, 17 martie; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● 1 APRILE ●

Desigur, având cineva inspirație, poate minți și mistifica pe altul ori în ce zi peste an; dar la zi-ntâi de aprilie este un fel de datorie, pentru cine ține la tradițiuni, să mință și să mistifice, inspirat ori nu. Oricât s-ar părea de comună arta mințitului, artă pe care o profesază omenirea întregă cu atâta pasiune – prima artă frumoasă, pe care a profesat-o speța noastră – tot, ca orice artă, unii o fac cu mai puțin, alții cu mai mult talent, cu mai mult sau mai puțin succes. Izvorul ei stă în acea putere nepătrunsă a spiritului, pe care o numim imaginațiune, și firește că oamenii nu sunt deopotrivă înzestrați cu acea putere. Apoi, imaginațiunea este și ea condiționată la fiecare individ de temperamentul și caracterul lui. Astfel, sunt minciuni, și mistificări vesele, inteligente, delicate; altele stupide, grosolane, lugubre chiar. De exemplu, tânărul Costica Petrăchescu, controlor al unei mari administrațiuni publice, este vestit printre camarazii lui, atât cei din serviciul central cât și cei din serviciul exterior, pentru talentul cu care știe să mistifice la 1 aprilie. Nu se poate o imaginație mai bogată. Nota caracteristică a invențiunilor tânărului controlor este nota lugubră. Câteva specimene din celebrele-i mistificări vor da o idee exactă cititorului despre talentul lui d. Petrăchescu. Sunt din anul trecut, 1 aprilie 1900:

Domnului Teodor Ionescu, impieगत clasa III, Direcția generală X... București.

Dragă Tudorache, Imediat ce vei primi scrisoarea mea, suie-te în tren și vino aci. Este neapărată nevoie de prezența ta. Unchiu-tău Panait este foarte greu bolnav; l-a lovit iar apoplexia și doctorii nu mai dau nici o speranță de scăpare; cel mult până mâine-seară poate s-o mai ducă. Am vorbit cu madam Ionescu, mama ta, și mi-a spus să-ți scriu, fiindcă singură nu știe ce măsuri să ia în caz de nenorocire. Prăvălia lui unchiu-tău Panait a rămas pe mâna băieților și a lui Iordache, tejghetarul, așa că, dacă n-ai fi tu aici la cazul fatal, cine știe cu ce vă alegeți la moștenire!

Fă-ți curaj! toți o să trecem prin asta! așa e viața noastră! toți suntem muritori!

Te aștept la sosirea trenului în gară.

Al tău fidel amic, C. Petrăchescu.

Domnului Panait Mistopolu, comersant, Târgul Y...

Preastimate neică Panait, Nepotului dumitale Tudorache Ionescu,

impiegat clasa III la direcția noastră generală, i s-a întâmplat o mare nenorocire. Dintr-o disperare de amor, pe care-l trata cu o fată de la mașinile de scris ale serviciului central, a nebunit și a vrut aseară să-și spintece pânțele în canțilerie, cu niște foarfeci mari de la registratură. Au sărit mai mulți camarazi și, cu mare luptă, i le-au putut smulge din mână. Atunci, bietul Tudorache a-nceput să cânte și să joace, și pe urmă s-a repezit să strângă de gât pe unul dintre camarazi, crezându-l că este amanta lui care-l trădează.

Te rog, nu spune lui madam Ionescu, mama nenorocitului, și așteaptă-ne mâne dimineață în gară la sosirea trenului. Doctorii au spus că altă scăpare nu e decât liniștea în sânul familiei. Mâine-l aducem pe bietul Tudorache.

Fă-ți curaj, neică Panait; așa e viața omului, n-ai ce-i face! dar păcat de el, că era tânăr!

Încă o dată, nu cumva să lipsești din gară ca să-l iei în primire pe bolnav.

Al d-tale, cu tot respectul, C. Petrăchescu.

De prisos să mai spunem ce și-au spus a doua zi, la 1 aprilie, dis-de-dimineață, d. Teodor Ionescu, impiegat clasa III din Direcția generală X..., și: respectabilul său unchi Panait, când s-au întâlnit, la sosirea trenului, pe peronul gării din Târgul Y...

Dar alta:

Telegramă.

Mandache Smărăndescu, impiegat Direcția generală X... București.

Casele voastre și prăvălia aici piața mare în flăcări. Răspuns plătit 10 cuvinte.

Petrăchescu.

D. Costică Petrăchescu, controlorul, are strânse legături de prietenie cu reporterașul unei mari gazete bucureștene. Îi dă, foarte emoționat, următoarea informație pentru ediția de dimineață:

„Aseară s-a-ntâmplat în gara N... un teribil accident.

Trenul de persoane sosind pe linia a doua, publicul a dat năvală către peron, trebuind să traverseze șinele liniei întâia.

O damă în vârstă, voind și ea să treacă mai la urmă, s-a-mpiedicat în rochie și a căzut pe șine. A voit să se scoale, când iată trenul accelerat, care intră în gară cu o viteză nenchipuită.

Nenorocita femeie se ridicase și ieșise de pe șine; dar fiindcă bătea un vânt puternic și, poate, din pricina curentului provocat de iuțea locomotivei, pulpana rotondei umflată a fost apucată de botul mașinei. Într-o clipă femeia a fost smulsă, învârtită în loc și apucată sub roți.

Toată lumea țipa. În zadar! mecanicul n-a putut opri decât prea târziu, când nenorocita era cu desăvârșire zdrobită – o masă de carne informă.

Victima acestui teribil accident e doamna Tincuța Costandineasca, soacra d-lui Iancu Dimitrescu, impieगत clasa I în Direcția generală X...

Nenorocita lasă o frumoasă avere fiicei sale, d-nei Dimitrescu.

Condoleanțele noastre neconsolatului ginere”.

Iarăși de prisos a spune că în aceeași zi chiar, la ediția de seară de 1 aprilie, ziarul, felicitând pe ginere, a anunțat cu bucurie că a fost indus în eroare de un mișel, că d-na Constandinescu nici nu se afla în ziua de 31 martie în tren.

A! Dar nu numai d. Costică Petrăchescu, controlorul, are imaginație! și, afară de asta, în fiecare an e câte un 1 aprilie!

*Domnului Costică Petrăchescu, controlor al Direcțiunii generale X...
Târgul N...*

Dragă Costică, Am să-ți dau o veste foarte bună. Aseară în sfârșit am putut să punem mâna pe noul buget, pe care direcția l-a ținut foarte secret până acuma.

Ai avut mare noroc. Din posturile de controlori s-au suprimat două, și s-a înființat încă un subinspector, pe lângă ceilalți șapte, care trebuie să controleze pe cei cinci controlori.

Ești înaintat în noul post.

Leafa noului subinspector este de 350 de lei pe lună, afară de diurnă; adică, vei căpăta încă 50 lei diurnă, peste ce aveai în calitate de controlor, și noi tot cu ce aveam rămânem.

Halal să-ți fie! se vede că ai bună protecție!

Dar, în orice caz, nu crede că suntem invidioși; suntem buni camarazi și te felicităm. Aseară am băut câte un pahar în sănătatea ta. La revedere! Amicii tăi sinceri, Teodor Ionescu, Iancu Dimitrescu, Mandache Smărăndescu.

Alta:

D-lui Costică Petrăchescu, subinspector etc. etc.

Dragă Costică, Am aflat de la nepotu-meu Tudorache că te-a înaintatără. Foarte bine a făcutără. Amploiat ca dumneata deștept de treabă n-a mai avutără ei. Să-ți spui drept că ne-am bucuratără și eu și soră-mea, mama lui Tudorache, ca de copilul nostru. Să trăiești și la mai mare!

Al d-tale ca un părinte, Panait Mistopolu.

Telegramă.

Subinspector Costică Petrăchescu etc. etc.

Ginerele spus înaintare. Felicitările noastre sincere.

*Tincuța Costandineasca, Direcția generală X... Serviciul administrativ
no. 15.245-31 martie 1901.*

Domnului Costică Petrăchescu, controlor etc. etc.

Domnule, Prin noul buget 1900-1901, suprimându-se, pe motive de economie, postul de controlor în care funcționați, vi se aduce la cunoștință că rămâneți în disponibilitate până la alte dispozițiuni.

Primiți etc.

Director general N. N...

Universul, 1900, 31 martie; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● LA PAȘTI ●

10 ceasuri și jumătate seara, în Sâmbăta Paștelui...

„Marele Magazin de Coloniale, Delicatese, Comestibile et Colori și mare Depou de Vinuri et Băuturi Indigene et Streine”, cu firma „La trei struguri tricolori”, și-a lăsat obloanele și închis gazometrul.

Tânărul Lache, funcționar comercial la acest mare magazin, își pune costumul cel nou și cravata cea nouă, își încalță ghetele cele noi cu bizețuri, își ia pălăria cea nouă și pornește.

Douăzeci și patru de ore de absolută libertate...

Să-l urmărim ceas cu ceas și pas cu pas.

11 și jumătate sâmbătă noaptea.

Clopotul de la Mitropolie...

Un tun...

Lache trece podul de la Palatul Justiției în direcția sud.

Al doilea tun...

Lache a intrat în curte la Doamna Bălașa.

În biserică nu mai e loc.

Lache stă afară... Se închină... Cuprins de o adâncă evlavie, își aduce aminte cu dor de părinții de la Otopeni.

Încet-încet, tot vârându-se, reușește să suie treptele de la intrarea templului.

Aude corul... dar nu poate vedea decât marele policandru, învăluit într-o ceață groasă.

Se ridică în vârful picioarelor, rezemându-se cu mâinile întâi pe umerii unei cocoane, care-l face obraznic și măgar, pe urmă pe una dintre coloanele de marmură imitație.

Stă câteva minute cu capul întins și în vârful picioarelor. Parcă ar vedea mai bine așa, însă o gheată, a din dreapta, îl supără când stă în vârful picioarelor.

*Lache rabdă cât rabdă, apoi se hotărăște să se mai lase și pe călcâie.
Lumânările se aprind.*

Lache scoate din buzunar o portocală³⁰, îi trage coada afară și ia, de la cocoana care l-a făcut măgar și obraznic, lumină.

12 și un sfert...

Lache suie la Mitropolie cu portocala aprinsă.

Suind, gândește... La ce? La un lucru foarte ciudat: de ce totdeauna gheata din dreapta supără mai tare decât cea din stânga? Și apoi: de ce la suiș supără gheata din dreapta mai tare decât pe drum drept?

1 și trei sferturi...

Lache coboară dealul Mitropoliei, ținând strâns portocala aprinsă...

Ciudat lucru! la coborâș, gheata din dreapta parcă supără și mai mult ca la suiș...

Cu cât îl strânge gheata, cu atât Lache strânge portocala... O strânge până o sparge.

Suflă, o stinge și o pune în buzunar.

5 și jumătate dimineața...

Lache umblă pe stradă fără să știe exact unde vrea să meargă, fără să fi hotărât cum să înceapă petrecerea de Paști.

Ciudat lucru însă!

Și pe loc drept, gheata din dreapta supără tot așa de tare ca și la suiș ori coborâș.

7 ceasuri dimineața...

Lache se-ntâlnește cu un amic, alt funcționar comercial, tot comestibile et colorii.

— Christos a-nviat!

— Adevărat a-nviat!

Oricât să zici, teribilă potriveală! Ghetete la fel!

Da, dar pe amicul nu-l supără gheata din dreapta – îl supără a din stânga.

A! carevasăzică, atunci – ce e de făcut?

E lucru simplu. Lache ia la braț în stânga pe amicul său, care primește bucuros, și așa pornesc înainte, rezemându-se unul de altul în partea piciorului la care nu-i supără gheata.

8 ceasuri dimineața.

Sunt pe bulevard...

Lache are o idee: să șază pe o bancă.

Amicul aprobă ideea lui Lache...

Șed, și unul întinde piciorul din dreapta, adică Lache, iar celălalt întinde piciorul din stânga, amicul, carevasăzică...

Și șed așa foarte melancolici, privind cum trec fel de fel de trecători și de trecătoare, unii mai încet, alții mai iute, ba unii chiar aleargă, parcă ar fi cu picioarele goale.

9 ceasuri.

Lache zice:

— Ai să mai umblăm... mai rău e când șezi!

Și amicul zice:

— Și mie mi se pare...

Se ridică și, mușcându-și fiecare buza de jos, iar se iau la braț.

Spre Cișmeziu...

Coborând, văd cadre atârinate pe grilajul grădinii...

Amândoi, amatori de bele-arte, au deodată același gând: să stea puțin să se uite la cadre.

Se opresc, rezemându-se bine unul de altul și ridicând picioarele de afară: Lache pe cel din dreapta, cum ține pe amic de braț în stânga; iar amicul, pe celălalt.

Dar o galerie de pictură este cea mai obositoare distracție intelectuală.

După câteva momente de admirațiune, Lache zice:

— Ai să umblăm... e rău când stai!

Și amicul zice:

— Și mie mi se pare.

Atunci pornesc ca doi frați din Siam și încet-încet trec la maidanul Duca. 10 ceasuri.

Lache și amicul se dau în leagăn, fiecare întinzând piciorul din partea unde s-au ținut la braț...

Parcă vântul face bine, la început...

Dar peste câteva momente, cei doi amici se satură de leagăn și pornesc după metoda lor.

1 și jumătate după-amiază.

Lache s-a desfăcut pentru un moment de brațul amicului, care stă rezemat de un perete al vestibulului Teatrului Național.

Lache cumpără de la casă două staluri III la Sânzeana și Pepelea.

E îmbulzeală la casă.

Un glas sfâșietor:

— Nu mă mai călca și d-ta, domnule!

4 și jumătate D. a.

S-a isprăvit spectacolul...

Lache coboară, cu amicul său la braț, cele trei trepte ale vestibulului.

Se opresc în fața băncii, pe trotuar.

O inspirație trece prin mintea lui Lache:

— Hai să ședem!

Șed, și Lache zice:

— Eu o scot.

— Și eu o scot, zice amicul.

Atunci fiecare își scoate gheata de la piciorul din partea unde se ținuseră de braț, adică Lache pe a din dreapta, și amicul pe a din stânga.

O, sfântă libertate!

Am putea pentru ca să zicem că nu e ceva mai sfânt pe lume! și putem pentru ca să afirmăm că n-au fost vreodată două picioare mai fericite decât acum piciorul drept al lui Lache și piciorul stâng al amicului său.

De fericire, ele nu mai știu ce să facă cu degetele lor – parcă ar cânta la clavir.

Și teribilă potriveală, domnule! amândoi poartă ciorapi crem și cam largi, care vin de fac cute și, firește că, dacă face cute ciorapul, e mai rău când e gheata strâmtă.

Foarte frumos pe piața Teatrului! stai, mă-nțelegi, la umbră și te uiți... și vorbești și râzi, și se mai zbicesc și ghetele de lacrimile picioarelor...

5 ceasuri D. a.

Lache zice:

— Hai să mergem!

Amicul zice:

— Hai!

Și amândoi își potrivesc ciorapul crem, trăgându-l bine și făcând o cută sistematică sub călcâi... Apoi, fiecare își ia gheata și vâără piciorul în ea...

Vârful merge... călcâiul nu vrea, scârțâie, și picioarele, care au gustat odată libertatea și lumina, încep să palpite și să zvâcnească nebunește la ideea că o nouă eră de sclavie și de-ntunerice trebuie să înceapă: o adevărată revoltă, care n-ar putea fi năbușită decât cu praf de federvais³¹; dar praful lipsește, și revolta triumfă.

Lache zice:

— Nu merge!

— Nu merge! zice și amicul.

Și amândoi lasă ghetele jos, fiecare în partea lui, și amândouă picioarele

încep iar să joace din degete ca niște mâini de harfonistă.

8 ceasuri D. a.

Lache și amicul beau bere la Gambrinus, unde e lume destulă.

Amândoi sunt cu piciorul respectiv liber și cu câte o gheată alături.

Plătesc și vor să plece.

Se apleacă să-și ia fiecare gheata.

Caută în zadar: ghetete lipsesc amândouă.

Un mare hohot de râs pornește dintr-un colț al berăriei.

Toată lumea se uită într-acolo.

Ce e?... Un câine englezesc al unui ofițer, câine dresat la circ să servească pe stăpân ca fecior în casă, face sluj ținând două ghetete-n gură.

9 ore seara.

Lache și amicul stau în trăsură picior peste picior, cel de deasupra numai în ciorap crem.

Lache zice:

— Hai să le schimbăm! să vedem.

— Haide... Oprește, birjar.

Genială inspirație a avut Lache!

Ghetete schimbate merg minunat. Dau drumul birjarului și se întorc în târg cu tramvaiul, la Mitică Georgescu.

Dar, vai! fatalitate, ca să zicem așa!

La Mitică, amândoi sunt forțați să scoată iar câte una, însă acum viceversa: Lache p-a din stânga și amicul p-a din dreapta... și cu mai multă precauțiune decât la Gambrinus – fiecare și-o ține dinainte pe masă...

Universul, 1900, 14 aprilie

● D-L GOE... ●

Ca să nu mai rămâie repetent și anul acesta, mam'mare, mamița și tanti Mița au promis tânărului Goe să-l ducă în București de 10 mai.

Puțin ne importă dacă aceste trei dame se hotărăsc a părăsi locul lor spre a veni în Capitală numai de hatârul fiului și nepoțelului lor. Destul că foarte de dimineață, dumnealor, frumos gătite, împreună cu tânărul Goe, așteaptă cu multă nerăbdare, pe peronul din urbea X, trenul accelerat care trebuie să le ducă la București. Adevărul e că, dacă se hotărăște cineva să asiste la o sărbătoare națională așa de importantă, trebuie s-o ia de dimineață. Trenul în care se vor sui ajunge în Gara de Nord la opt fără zece A. m. D. Goe este foarte impacient și, cu un ton de comandă, zice încruntat:

– Mam'mare, de ce nu mai vine?... Eu vreau să vie!

– Vine, vine acuma, puișorul mamei! răspunde cocoana. Și sărută pe nepoțel; apoi îi potrivește pălăria.

Tânărul Goe poartă un frumos costum de marinar, pălărie de paie, cu inscripția pe pamblică: le Formidable, și sub pamblică biletul de călătorie înfipt de tanti Mița, că „așa țin bărbații biletul”.

– Vezi ce bine-i șade lui, zice mam'mare, cu costumul de marinel?

– Mamițo, nu ți-am spus că nu se zice marinel?

– Da' cum?

– Marinal...

– Ei! ziceți voi cum știți; eu zic cum am apucat. Așa se zicea pe vremea mea, când a ieșit întâi moda asta la copii – marinel.

– Vezi că sunteți proaste amândouă? întrerupe tânărul Goe. Nu se zice marinal, nici marinel.

– Da' cum, procopsitule? întreabă tanti Mița cu un zâmbet simpatic.

– Mariner...

– Apoi dè! n-a învățat toată lumea carte ca d-ta! zice mam'mare, și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de mariner.

Dar nu e vreme de discuții filologice: sosește trenul – și nu stă mult.

Trenul este plin... Dar cu multă bunăvoință din partea unor tineri politicoși, care merg până la o stație apropiată, se fac locuri pentru dame. Trenul a plecat... Mam'mare își face cruce, apoi aprinde o țigară... Goe nu vrea să intre în cupeu; vrea să șadă în coridorul vagonului cu bărbații.

– Nu!... nu e voie să scoți capul pe fereastră, mititelule! zice unul dintre tineri lui d. Goe, și-l trage puțin înapoi.

– Ce treabă ai tu, urâtule? zice mititelul smucindu-se. Și după ce se strâmbă la urâtul, se spânzură iar cu amândouă mâinile de vergeaua de alamă și scoate iar capul. Dar n-apucă să răspundă ceva urâtul, și mititelul își retrage îngrozit capul gol înăuntru și-ncepe să zbiere:

– Mamițoo! mam'maree! tantii!

– Ce e? ce e? sar cocoanele.

– Să oprească! zbiară și mai tare Goe, bătând din picioare. Mi-a zburat pălăria! să oprească!!!

Tot într-un timp, iacătă conductorul intră să vază cine s-a suit de la stația din urmă.

– Biletele, domnilor!

Cocoanele arată biletele dumnealor, explicând d-lui conductor de ce nu poate și Goe să facă același lucru: fiindcă biletul era în pamblica pălăriei, și, dacă a zburat pălăria, firește c-a zburat cu pamblică și cu bilet cu tot. Dar

avea bilet...

— Parol! chiar eu l-am cumpărat! zice tanti Mița.

Conducătorul însă nu înțelege, pretinde bilet; dacă nu, la stația apropiată, trebuie să-l dea jos pe d. Goe. Așa scrie regulamentul: dacă un pasager n-are bilet și nu declară că n-are bilet, i se ia o amendă de 7 lei și 50 de bani, și-l dă jos din tren la orice stație.

— Dar noi n-am declarat-o? strigă mamița.

— Ce e vinovat băiatul, dacă i-a zburat pălăria? zice mam'mare.

— De ce-a scos capul pe fereastră? eu i-am spus să nu scoată capul pe fereastră! zice cu pică urâtul.

— Nu-i treaba dumitale! ce te-amesteci d-ta? zice tanti Mița urâtului...

— Uite ce e, cocoană, zice conducătorul, trebuie să plățiți un bilet...

— Să mai plătim? n-am plătit-o dată?

— Și pe dasupra un leu și 25 bani.

— Și pe dasupra?...

— Vezi, dacă nu te-astâmperi? zice mamița, și-l zguduie pe Goe de mână.

— Ce faci, soro? ești nebună? nu știi ce simțitor e? zice mam'mare.

Și, apucându-l de mâna cealaltă, îl smucește de la mamița lui, tocmai când trenul, clănțănind din roate, trece la un macaz. Din smucitura lui mam'mare într-un sens, combinată cu clătinațura vagonului în alt sens, rezultă că Goe își pierde un moment centrul de gravitate și se reazimă în nas de clanța ușii de la cupeu. Goe începe să urle... În sfârșit, n-au ce să facă. Trebuie să se hotărască a plăti biletul, pe care are să-l taie conducătorul din carnetul lui. Păcat însă de pălărie!... Ce-o să facă d. Goe la București, cu capul gol? și toate prăvăliile închise!... s-ar întreba oricine, care nu știe câtă grijă are mam'mare și câtă prevedere. Cum era să plece băiatul numai cu pălăria de paie? Dacă se întâmplă să plouă, ori răcoare? Și mam'mare scoate din săculețul ei un beret tot din uniforma canonierii le Formidable.

— Te mai doare nasul, pușorule? întreabă mam'mare.

— Nu... răspunde Goe.

— Să moară mam'mare?

— Să moară!

— Ad' să-l pupe mam'mare, că trece!

Și-l pupă în vârful nasului; apoi, așezându-i frumos beretul:

— Parcă-i șade mai bine cu beretul!... zice mam'mare scuișându-l să nu-l deoache, apoi îl sărută dulce.

— Cu ce nu-i șade lui bine? adăugă tanti Mița, și-l scuișă și dumneai și-l sărută.

— Lasă-l încolo! că prea e nu știi cum!... Auzi d-ta! pălărie nouă și biletul! zice mamița, prefăcându-se foarte supărată.

— Să fie el sănătos, să poarte mai bună! zice mam'mare.

Dar mamița adăugă:

— Da' pe mamițica n-o pupi?

— Pe tine nu vreau! zice Goe cu humor.

— Așa? zice mamița. Lasă!... și-și acoperă ochii cu mâinile și se face că plânge.

— Las' că știu eu că te prefaci! zice Goe.

— Ți-ai găsit pe cine să-nșeli! zice mam'mare.

Mamița începe să râză; scoate din săculeț ceva și zice:

— Cine mă pupă... uite!... ciucalată!

Mamița pupă pe Goe, Goe pe mamița lui și, luând bucata de ciucalată, iese iar în coridor.

— Puișorule, nu mai scoate capul pe fereastră!... E lucru mare, cât e de deștept! zice mam'mare.

— E ceva de speriat, parol! adăugă tanti Mița.

Pe când Goe își mânâncă afară ciucalata, cocoanele se dau în vorbă de una, de alta... Trenul aleargă acuma despre Crivina spre Periș.

— Ia mai vezi ce face băiatul afară, mamițo! zice mamița către mam'mare.

Mam'mare se ridică bătrânește și se duce în coridor:

— Goe! puișorule! Goe! Goe!

Goe nicăieri.

— Vai de mine! țipă cocoana! nu-i băiatul! Unde e băiatul!... s-a prăpădit băiatul!

Și toate cocoanele sar...

— A căzut din tren băiatul! Țațo, mor!

Dar deodată, cu tot zgomotul trenului, se aud bubuituri în ușa compartimentului unde nu intră decât o persoană.

— Goe! maică! acolo ești?

— Da!

— Aide! zice mam'mare! ieși odată! ne-ai speriat!

— Nu pot! zbiară Goe dinăuntru.

— De ce?... te doare la inimă?

— Nu! nu pot...

— E încuiat! zice mam'mare, vrând să deschidă pe dinafară.

- Nu pot deschide! zbiară Goe disperat.
- Vai de mine! îi vine rău băiatului înăuntru!

În sfârșit, iacătă conductorul cu biletul: primește paralele și liberează pe captiv, pe care toate trei cocoanele îl sărută dulce, ca și cum l-ar revedea după o îndelungată absență. Și mam'mare se hotărăște să stea în coridor, pe un geamantan străin, să păzească pe Goe, să nu se mai întâmple ceva puișorului. Puișorul vede o linie de metal în colțul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul mașinii și începe să tragă.

- Sezi binișor, puișorule! să nu strici ceva! zice mam'mare.

Trenul își urmează drumul de la Periș către Buftea cu mare viteză. Dar pe la mijlocul kilometrului 24, deodată s-aude un șuier, apoi semnalul de alarmă, trei fluiere scurte, și trenul se oprește pe loc, producând o zguduitură puternică.

„Ce e? ce e?...” Toți pasagerii sar inspăimântați la ferestre, la uși, pe scări...

- Goe! puișorule! Goe! strigă tanti Mița și se repede afară din compartiment.

Goe este în coridor... De ce s-a oprit trenul?

Cineva, nu se știe din ce vagon, a tras semnalul de alarmă. Din ce vagon?... Asta e ușor de constatat; manivela semnalului nu se poate trage decât rupându-se așa înnodată și cu nodul plumbuit. Personalul trenului umblă forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea, așa de tamponate că-i trebuie vreo zece minute mecanicului să-și încarce iar pompa de aer comprimat și să poată urni trenul din loc. În toată vremea asta, conductorii și șeful trenului aleargă din vagon în vagon și cercetează aparatele semnalelor de alarmă.

Cine poate ghici în ce vagon era ruptă așa plumbuită și răsturnată manivela? Ciudat! tocmai în vagonul de unde zburase mai adiniauri pălăria marinerului! Cine? cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puișorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela.

Trenul se pornește în sfârșit, și ajunge în București cu o întârziere de câteva minute. Toată lumea coboară. Mam'mare așază frumușel beretul lui Goe, îl scuipe pe puișor să nu-l deoache, îl întreabă dacă-l mai doare nasul și-l sărută dulce.

Apoi cocoanele se suie cu puișorul în trăsură și pornesc în oraș:

- La Bulivar, birjar! la Bulivar!...

Universul, 1900, 12 mai; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● LA MOȘI... ●

Vagoane de tramvai galbene și albastre, tramcare, trăsuri boierești, căruțe mitocănești și biciclete și lume multă pe jos... De pe atâtea strade și căi, ca de pe atâtea brațe ale unui fluviu uriaș, se varsă, ca-ntr-o mare zgomotoasă, pe bariera de la capul podului Târgului de Afară, valuri peste valuri de omenire. Precum este greu să se mai întâlnească două picături de apă odată ce au apucat să intre fiecare după soarta ei în largul mării, așa ar fi și pentru două persoane să se mai găsească, rătăcite odată în învălmășeala Moșilor, dacă n-ar fi cumiți să-și hotărască mai dinainte locul și momentul de întâlnire. De aceea, foarte cuminte au făcut madam Georgescu a lui d. Mitică ceaprazarul și madam Petrescu a lui d. Guță de la minister și cu tanti Lucșița, moașa diplomată, de și-au dat rendez-vous: la trei ceasuri fix în pavilionul central la berărie – cine vine întâi așteaptă pe ceilalți.

În interiorul unui vagon închis al tramvaiului vechi, stau înghesuite, pe banchete și-n picioare, treizeci și patru de persoane suferind foarte tare. Între toate acestea, una suferă mai grozav – e cucoana Lucșița; fiindcă toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, pe câtă vreme dumneaei suferă pe lângă toate astea și de foame. Când se oprește vagonul la Sf. Gheorghe, se face roșie, apoi galbenă și pe urmă simte o sudoare rece, și iar fierbințeală și iar răcește, și răsuflă greu, ștergându-se pe sub bărbia grasă, și zice:

– Uff! dacă știam, mai bine luam birza (că vorbește cam peltic).
Teribelă căldură! mor!

Vagonul pornește de la Sf. Gheorghe și intră în Calea Moșilor... Parcă umblând, tot e mai bine, tot se mai face nițel curent. Curentul astâmpără puțin căldura; dar foamea nu se poate astâmpăra cu o slabă suflare de vânt. A fost desigur o mare imprudență din partea acestei dame să plece de-acasă așa, trei ceasuri după dejun, fără să guste ceva, mai cu seamă că, din cauză că se grăbea să nu scape ora de rendez-vous la pavilionul central, a dejunat așa de ușor: trei ouă răscoapte, o căpățână de miel cu borș, niște stufat, prune cu carne, friptură la tavă și salată de castraveți, trei cinzecuri cu sifon și o cafeluță.

La Zece Mese, vagonul se oprește iar. Cocoana Lucșița se simte foarte rău. Pe trotuar, lângă ferestrele vagonului, se aude, acoperind tot zgomotul stradei, glasul unui bragagiu. Moașa se scoală cu o hotărâre supremă și, pardon în dreapta, pardon în stânga, își face loc până la ușă; împinge cu puterea disperării pe toți de pe platformă și dă să sară; vagonul se pune-n mișcare; moașa se aruncă jos făcând un pas fals. Bragagiu, de două ori salvator! Dacă nu-l apuca în brațe, cine știe ce se-ntâmpla cu cocoana Lucșița, cum e corpolentă și robustă!

Într-un colț e puțintică umbră. Acolo îl atrage ea pe salvatorul ei și bea

una după alta două litre de bragă. Braga este, ca băutura, foarte răcoritoare și igienică; iar ca mâncare, cea mai ușoară și totdeauna cea mai reconfortantă. În câteva clipe, moașa Lucșița s-a simțit rentremată; sfârșeala și acel sentiment de pierzare, care-i vine omului când simte un gol de chaos la lingurea, au dispărut cu desăvârșire. Dar este târziu: două ceasuri și trei sferturi... Vagoane după vagoane trec toate pline cu vârf: un locșor nu se mai găsește. La fiecare vagon, cocoana moașa face semne cu umbreluța, cu batista, strigă: „oprește!”

— Nu mai e loc!

Și vagoanele își urmează drumul cu indiferență. Dar iată că se aude prin toată uruiala un sunet de timbru: un vagon se oprește. Doi tineri eleganți de pe treapta platformei de dinainte se dau jos scuturându-și pantalonii și pulpanele redingotelor de contactul cu mitocanii. Locuri goale! Cocoana moașa se aruncă cu toată bravura, apucă bara de fier, suie treapta, împinge, se vâără și ajunge pe platformă. Un tânăr, strivit sub presiunea cocoanei, zice:

— Pardon, doamnă! Nu vedeți că nu mai avem loc?

— Eu văz că este! răspunde cocoana Lucșița.

— Da; da' dumneavoastră sunteți corpulentă!

— Bine că ești dumneata subțirel!... Pe mine așa m-a făcut Dumnezeu, voluptoasă!... Cui i plățe... cui nu...

— Taxa, mă rog! strigă conductorul.

Cocoana Lucșița scoate din portofel biletul pe care-l avea din Piața Teatrului. Conductorul observă biletul.

— Țsta nu-i de la mine.

— Da' de la ține? întrebă cocoana.

— De la alt vagon.

— Da' țe? nu e tot vagonul vostru? Am plătit până la bareră... m-am dat zos...

— Dacă v-ați dat o dată jos, întrerupe conductorul, trebuie să plățiți a doua oară.

— A doua oară? Bravos! frumoasă sarlatanie!

Dar în sfârșit plătește și ia biletul nou. Vagonul sosește la barieră. Cocoana Lucșița coboară. Din amândouă colțurile vine profumul de mititei: e o senzație neplăcută pentru cine e sătul; dar cui i-e foame, profumul acesta-i pare mai bun decât odagaciul. Cocoana Lucșița se pornește cu nările umflate spre unul dintre colțuri, ca o panteră atrasă de mirosul țapului sălbatic.

— Băiete! doi mititei!

Reconfortată, o ia pe jos și intră în pavilionul central, unde o așteaptă cu nerăbdare compania.

— Mitică! zice cocoana moașa, după ce rupe o bucată de turtă dulce de la madam Georgescu; fați ținste?... Mă! băiete, o halbă!... dar să nu-mi pui guler de ghenear!

Târgul e în toiul lui... Lume, lume, e ceva de speriat, pe onoarea mea!

După ce plătește d. Mitică, zice madam Petrescu:

— Haideți întâi pe la oale, că am promis să cumpăr un fluieraș pentru băiețelul lu' madam Ionescu, stăpâna casei.

— Haide.

Și au plecat spre oale.

Când să treacă drumul, coana moașa zice:

— Stați!

Gogoși prăjite în ulei! Sahanul clocotește... Una... două... trei...

— Aide, țațo! lasă-le focului de gogoși! nu simți că miroase a rânțed? Iar o să-ți strici stomacul.

— Ba, să mă ierți! nu miroase deloc a rânțed.

La oale... A cumpărat madam Petrescu fluierașul și au pornit toți la grădină la Iliad. Când să intre, strigă cocoana moașa la unul cu fes:

— Mă! dzeanabet, ăla cu sampanica! ad-o limonadă!...

Și după ce bea:

— E rețe, bravos! mai ado una.

Pe urmă trag toți planeta de la o italiancă cu papagalul. D. Mitică a citit planeta cocoanii Lucșiții:

„Ai să pați multe după inima ta cea largă; dar să ai curaj, căci vei trăi până la adânci bătrânețe în mare fericire”.

— Ei, ass! țe să mai paț; dacă n-am pățit eu cât am fost zună! acuma, haber n-am!

Pe urmă d. Mitică a tratat-o pe tanti cu două bărdace de floricele calde.

Lăutari cu țambalul, și flașnete, și claranete cu toba mare, și trâmbicioare, și fluierașe, și hârâitori, și clești clănțanind pe grătare, și strigăte, și zbierete, și chiotel! – e o plăcere!... și un miros de grătar încins – e o bunătate!... S-a așezat prin urmare compania noastră la o masă, și a comandat cârnați și fleici și două baterii cu sifon mare.

— Mă băiete! a strigat coana moașa... la fleiți să le pui țimbru, m-ai înțeles? și să le frețe bine cu țeapă, m-ai prițeput?

Și trage-i pe urmă fălci!

— Ce cioar'le, țațo! zice madam Georgescu; iar mănânci?

— Țe mănânc? țe-am mai mâncat?

Și s-a făcut roșie ca sfecla și a băut un macmahon pe nerăsuflete. Dar

deodată, ca printr-un farmec, se opresc într-o clipă și lăutarii, și cimpoierii, și claranetele și toate glasurile, și în acea clipă se aude banca pe care stă coana Lucșița făcând ca o cadență de fagot; apoi, iar pornește cu mult brio grandioasa simfonie: muzici, jucării, clești, glasuri...

— Țe? țe râdeți? zice coana moașa roșie ca focul.

— Nu-i nimica! strigă d. Mitică. Sifonul meu a făcut așa.

— Ce sifon? zice madam Petrescu. Nici n-ai pus mâna pe el!

— Parcă dumneata n-ai văzut sifoane să scârțâie fără să le atingi! dacă răsuflă la mașină...

Dar până să explice d. Mitică, moașa s-a sculat repede și s-a pierdut în învălmășeală.

— Unde-i țața? unde-i coana moașa?

— S-a dus în grădină, zice d. Mitică, să mai tragă o planetă!...

Al dracului d. Mitică!

Universul, 1900, 5 iunie; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● TREN DE PLĂCERE ●

S-a hotărât, carevasăzică...

Madam Georgescu – Mița Georgeasca – cu d. Georgescu – Mihalache – pleacă la Sinaia cu trenul de plăcere. Însă, de mult madam Georgescu a promis „puiului” să-l ducă odată și pe el la Sinaia; prin urmare, trebuie să-l ia și pe puiul; dar puiul nu merge nicăieri fără „gramamă”; prin urmare, și pe gramamă trebuie s-o ia. Puiul este mititelul Ionel Georgescu, în etate de cinci anișori împliniți, unicul fruct până astăzi al amorului părinților săi; iar gramamă este cocoana Anica, mamița mamițichii puiului.

Trenul de plăcere pleacă din Gara de Nord sâmbătă după-amiază, la orele trei fără cinci. Sâmbătă, așadar, de la amiază, amândouă aceste doamne încep să se pregătească de plecare. Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale: bluza vert-mousse³², jupa fraise écrasée³³ și pălăria asortată; umbreluța a roșie, mănușile albe și demibotinele de lac cu cataramă; ciorapii de mătase vârgați, în lungul piciorului, o bandă galbenă și una neagră, despărțite cu câte un fir stacojiu. Cocoana Anica se-mbracă în negru, așa se-mbracă dumneaei de când a pierdut pe răposatul Nicula; culoare deschisă n-a mai purtat, decât acuma de curând, barej conabiu³⁴ la cap. Cât despre puiul, nici nu mai încape discuție – el va purta la Sinaia uniforma de ofițer de vânători ca prințul Carol. Până să potrivească mamița pe madam Georgescu, până să-mbrace pe puiul și să-i puie sabia, iată că s-a făcut ceasul două fără douăzeci. La ceasurile două fără un sfert, iată sosește și d.

Georgescu cu un muscal cu cauciuc. Cum intră și dă cu ochii de gramamă, strigă:

— *Cocoană! încă n-ai plecat? să știi c-ai pierdut trenul! Până s-ajungi la tramvai, cum umbli d-ta; până să-l apuci, că poate n-ai noroc să-ți treacă tocmai atunci; până să ajungi la gară – s-a isprăvit! n-are să te aștepte trenul pe dumneata...*

Apoi, văzând pe gramamă că tândălește căutând niște chei:

— *N-auzi, cocoană, că scapi trenul?*

Cocoana Anica pornește, și madam Georgescu după ea:

— *Mamițo, știi unde am vorbit să ne-ntâlnim: în salon de clasa-ntâi... Ai auzit?*

Gramamă a plecat să caute tramvaiul. D. Georgescu cu familia și cu un coșuleț elegant de provizii – salam, opt ouă răscoapte, un pui fript, două jimble, sare, piper, în sfârșit tot ce trebuiește – se urcă în birjă și:

— *La gară, gaspadin!*

De douăzeci și cinci de minute, familia Georgescu stă în salon de clasa-ntâi, și gramamă nu mai sosește. Ceasornicul arată două și jumătate... Madam Georgescu începe să devie impacientă. Trei fără douăzeci și cinci... Mai sunt douăzeci de minute; la casă se dau bilete, și cocoana Anica nu mai vine. D. Georgescu începe a bănuși că n-are să trebuiască a mai lua patru bilete, poate că trei or s-ajungă, și pornește din salonul de așteptare să meargă la ghișet. Dar în ușă întâlnește piept în piept pe gramamă, care nu mai poate de gâfâială.

— *Uf! nu mai poci! zice cocoana Anica.*

Dar d. Georgescu îi numără parale potrivite pentru un bilet de dus și întors clasa III, și-i arată ghișetul respectiv.

Peste câteva minute, trenul sboară-nspre Carpați.

— *Biletele, vă rog, domnilor, zice politicoș conductorul, intrând în primul vagon de clasa-ntâia. D. Georgescu arată două bilete.*

— *...Mititelul... al dv.? întrebă conductorul arătând pe ofițerașul de vânători, care s-a suit cu picioarele pe bancheta de catifea.*

— *Da! dar n-a-mplinit patru ani... Nu trebuie să ne-nveți dumneata pe noi regula, zice madam Georgescu.*

Conductorul salută politicoș și trece mai departe.

— *I-ai spus mamiții (întrebă discret madam Georgescu pe consoartele dumneaei) să bage de seamă să nu-i fure cineva coșul?*

D. Georgescu dă din cap și se mulțumește să zică numa:

— *Hâhî!*

Mai discret încă, întrebă d. Georgescu pe consoarta d-sale:

— I-ai dat ceva parale?

Madam Georgescu răspunde consoartelui tot așa de laconic cum i-a răspuns și dânsul.

— Cât?

Madam Georgescu arată mâna cu cele cinci degete răsfirate: cinci – adică, o băncuță.

Treizeci de bani, tramvaiul de la Zece Mese până la gară: carevasăzică gramamă are încă douăzeci de bani pentru ca să cumpere două legături de vișine la Comarnic. Și-n adevăr, le și cumpără, și le și mănâncă pe jumătate până la Valea Largă, cu sâmburi cu tot. Trenul sosește la Sinaia regulat. Lume – destulă. Dar cu toată-mbulzeala, cine știe să-și facă un plan bine hotărât, nu se rătăcește niciodată. Familia Georgescu știe perfect ce are să facă pas cu pas și minută cu minută. Astfel, madam Georgescu cu d. Georgescu și cu puiul se urcă-n birjă și merg drept în parc, unde muzica militară cântă cadrilul *Les petits cochons*, să se asigure de o odaie cu două paturi la Regal; iar gramamă cu coșul merge la Mazăre să se asigure de o odaie cu un pat: e atât de aproape Mazăre de gară, că nu face pentru ca să mai dai parale la birjă. D. Georgescu însă dă unui băiat un ban, să ducă după gramamă coșul.

S-a întunecat... Lămpile electrice încep a sclipi. Puiului i-e foame. D. Georgescu lasă pe madam Georgescu pe o bancă în aleea principală, unde e toiul promenadei de lume bună, și pleacă cu puiul la gramamă. Fatalitate! La otel Mazăre i se spune că n-a fost odaie goală și că a trimis-o pe jupâneasa la otel Manolescu, devală. D. Georgescu coboară cu bravul ofițeraș de vânători, care este foarte obosit și flămând. La Manolescu, iar fatalitate! n-a fost odaie goală, și a trimis-o pe jupâneasa la otel Voinea, în Izvor. D. Georgescu suie cu bravul ofițeraș, după ce i-a cumpărat o franzelă și i-a dat să bea apă. Trecând spre Izvor, se abate prin parc să spuie lui madam Georgescu, nu cumva să-și piarză răbdarea așteptându-l. Fatalitate! Madam Georgescu lipsește de pe bancă. D. Georgescu lasă un moment pe puiul, care nu mai poate umbla, să se odihnească pe bancă, face câțiva pași în sus, apoi în jos, să găsească pe madam Georgescu. Madam Georgescu, nicăieri! Se-ntoarce să ia pe puiul, să-l ducă la Voinea și să se-ntoarcă apoi în parc, unde trebuie până în fine să găsească pe madam Georgescu. Fatalitate! Puiul lipsește.

— Pardon, zice d. Georgescu către un domn care stă pe bancă, n-ați văzut un copilaș frumușel, îmbrăcat în uniformă ca prințul Carol?

— Ba da... Acu a plecat cu o damă...

— Cu o damă înaltă, cu o bluză verzuie și cu jupă...

— N-am băgat de seamă; dar am auzit că dama-i zicea „puiule” și băiatul „mamițico”.

— Pardon, încotro a pornit?

— Încoace, răspunse domnul, arătând înspre Mazăre. Dama zicea că-l

duce pe puiul la gramamă.

D. Georgescu pornește înapoi la Mazăre... Acolo i se spune – fatalitate! – că madam Georgescu a fost acum cu puiul și, negăsind pe gramamă, a plecat devale la Manolescu. Degrab' la Manolescu...

– A fost o damă cu băiețelul cu care ați fost d-voastră și i-am spus tot cum v-am spus d-voastră, că n-am avut odaie, și am mânat-o la Voinea.

D. Georgescu suie și pornește cu pas regulat către Izvor. Ajunge foarte obosit și asudat la Voinea... Fatalitate! La Voinea nu se află nici madam Georgescu, nici puiul, nici gramamă, nici coșul.

– Ce-i de făcut?

Cu toată inteligența lui, d. Georgescu stă câteva momente pe loc fără să poată răspunde la această întrebare... Va trebui să răspundă însă...

– Ce?

Pentru cine nu e deprins să se cațere pe munți, putând trece ca o capră din valea Prahovei în a Ialomiței, Sinaia nu se poate compara mai nimerit decât cu un stomac: o încăpere mai mult sau mai puțin largă, având două deschizături destul de strâmte. Te-a înghițit odată Sinaia, nu mai poți ieși decât ori pe sus, spre miazănoapte, către Predeal, ori pe jos, spre miazăzi, către Comarnic. Prin urmare, își face d. Georgescu următoarea judițioasă socoteală:

„Trebuie să fie în Sinaia, că n-au avut pe unde zbura”.

N-apucă să isprăvească această gândire, și cineva, venindu-i drept în față, sub lumina unei lămpi electrice, îi zice:

– Să-mi scrii, nene Georgescule!

– Adio, Mitică...

– Te așteaptă-n parc madam Georgescu cu familia Vasilescu și cu locotenentul Mișu.

– În parc?... Să-mi scrii, Mitică!

– Adio și n-am cuvinte, nene Mialache!

D. Georgescu îndoiește pasul... intră în parc; caută peste tot... Madam Georgescu – fatalitate! – nicăieri. Obosit, omul șade pe o bancă, să răsuflă, și, pentru prima oară, după o alergătură de cinci ceasuri, înjură în gând... Pe cine?... Pe coana Anica... Dumneaei a făcut toată încurcătura, dumneaei face toate încurcăturile... Dar... nu strică dumneaei; el strică; nu trebuia s-o ia; trebuia s-o lase la București... Șezând astfel pe bancă-n parc, în prada unor gânduri destul de nefavorabile cocoanei Anichii, d. Georgescu nu ia seama că muzica a plecat și că lumea încet-încet s-a strecurat, mergând fiecare către culcușul său. A! e grozav să ai ființe iubite, rătăcite departe de tine, și să nu știi la un moment în ce loc se află, ce fac, ce li se întâmplă, ce vorbesc, ce simt, ce gândesc despre tine... le e lor dor de tine, cum ți-este ție de ele? etc., etc.

„Unde dracul s-a băgată?” zice d. Georgescu...

Și iar o înjurătură – de astă dată la adresa tuturilor celor trei ființe iubite, pe care le caută fără să le găsească. Dar iată că un glas simpatic îl trezește pe d. Georgescu din urâtele-i gânduri.

– Bravos! d-le Mialache! bravos!

Este coana Anica, mamița lui madam Georgescu.

– Cocoană! strigă ginerele, sărind drept în picioare... Unde umblați, cocoană?

– Bravos! tot dumneata-ntrebi...

– Firește că eu, dacă nu știu... De cinci ceasuri de când umblu după dv.

– După noi!... Ce spui, frate?... Dar la Oppler nu puteai să vii? A nemerit orbul Brăila... și d-ta...

– La Oppler te-am trimis eu pe d-ta? strigă d. Georgescu scos din pepene... La Oppler? Dracul era să știe că d-voastră sunteți la Oppler? Eu v-am căutat la Mazăre, la Manolescu, la Voinea, în parc.

– La Voinea?... Nu mi-a zis Mița că ne-a găsit loc la Vasileasca?...

– Când ți-a zis Mița că ți-a găsit loc la Vasileasca?...

– Când ne-am întâlnită pe bulivar...

– Când v-ați întâlnită pe bulivar?...

– Când mergeam la Voinea... ne-am întâlnită, că nu l-am găsit.

– Pe cine?

– Pe Voinea... Fincă ne-am întâlnită cu Mândica.

– Care Mândica? zbiară d. Georgescu.

– Vasileasca, omule! și cu Mița...

– Ei! și unde e acuma Mița?

– Nu ți-am spus?

– Când mi-ai spus?

– Mialache! ești nebun? Nu ți-am spus că te așteaptă la Oppler cu Vasileasca și cu fratele Vasileaschii, locotenentul Mișu de la itidență?

– Dar puiul?

– L-am culcat.

– Unde?

– Nu ți-am spus?

– Cocoană! ești nebună? când mi-ai spus?

– Nu ți-am spus că am tras la Mândica?

– Ei?!

– Nu zbiera așa!... Ei! ne-a dat un pat pentru puiul în odaie la copiii ei,

și Miții i-a dat odaia lui Mișu, și el doarme pe canapea în antreluță...

Din vorbă-n vorbă, au ajuns la Oppler. La Oppler, fatalitate! Toate luminile sunt stinse.

— S-a dusă ră la Vasileasca acasă.

D. Georgescu și coana Anica suie încet pe drumul prăpăstios către strada Furnica. E o noapte caldă, cu lună plină... Cu cât suie, cu atât se desfășoară la picioarele drumeților panorama mirifică a Sinaiei, cu simetricele ei constelații de lampioane electrice. Vederea aceasta o încântă pe coana Anica... D. Georgescu e mai puțin simțitor față cu mareața priveliște și înjură bombănind. Au ajuns în sfârșit la Villa Mândica. Puiul doarme cu copiii Vasileaschii; dar, fatalitate! Madam Georgescu lipsește. A plecat.

— Unde?

— A plecată ră acușica toți, zice servitoarea somnoroasă, la Sfânta Ana.

— Și d. Mișu locotenentul? întrebă coana Anica.

— Și dumnealui, răspunde slujnica.

— Du-te și dumneatale repede, Mialache! zice cocoana.

Dar d. Mialache izbucnește:

— Ce? cocoană! ce? sunt nebun? dumneatale mă socotești cal de poște?

— Nu striga, că scoli copiii!

— De cinci ceasuri de când alerg după dv., ca un turbat, nu e destul? Nu mai mă duc.

— Du-te, Mialache mamă! zice foarte rugătoare cocoana; o să-i faci mare plăcere Miții și la toți.

— Nu mai poci...

— O să te căiești, Mialache!

— De ce să mă căiesc?... Nu mă duc! n-o găsesc nici acolo... Mai bine, adu coșul.

Când zice d. Georgescu acestea, orologiul de la Castelul Peleş se aude-n depărtare bătând noaptea jumătate. Cocoana scoate coșul de sub canapea, slujnica aduce o sticlă cu vin, și d. Mialache se pune să supeze cu coana Anica. La supeu, d. Mialache povestește cu de-amănuntul toate peripețiile prin care a trecut; iar cocoana Anica cum s-a întâlnit ră cu madam Vasilescu și cu toată compania și cu locotenent Mișu, care e mucalit al dracului „și cântă teribel”. Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el și madam Georgescu; iar gramamă, în odaia copiilor, cu puiul.

Dormeau încă profund când, pe la cinci și jumătate dimineața, un zgomot strașnic, clopoței de trăsură, lăutari și chiote, i-a smuls din brațele lui Morfeu³⁵. Se-ntorcea compania de la Urlătoare, cu lăutari: madam Vasilescu, madam Costandinescu, nepoțica ei, domnișoara Popescu, și d. Vasilescu și

madam Georgescu și locotenent Mișu... Fusesse o partidă de plăcere improvizată, o fantazie a locotenentului.

— *Vezi, cocoană? zice d. Mialache lui gramamă. Vezi? dacă mă luam după vorba d-tale și mă duceam și la Sfânta Ana!...*

Ah! a fost o plăcere ce va rămânea neuitată... Pe lună, cu trăsurile la pas, și dasupra armoniei apelor de munte și șoaptelor pădurii, lăutarii acompaniind încetinel și d. Mișu cântând menuetul, pe care-l cântă regulat muzica în parc și care-i place atâta lui madam Georgescu!... De aceea, cu sufletul încărcat de fermecătoare amintiri, seara, la București, când își face toaleta de culcare, madam Georgescu zice oftând:

— *Ah! mamișo, menuetul lui Pederaski36!... mă-nnebunesc!*

Universul, 1900, 4 și 11 aug.; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● ULTIMA ORĂ!... ●

Mă aflu în toiul conflictului româno-bulgar, în parcul de la Sinaia. Vreme splendidă, deși prea călduroasă, și o mișcare neobișnuită: pe de o parte afluența trenurilor de plăcere, ale căror bilete, fiindcă luna cădea între două sărbători, erau valabile până miercuri dimineața; astfel, se-ngrămădea lumea pentru bâlciul de a doua zi marți, Sf. Maria, când e și hramul mănăstirii; pe de altă parte, era hotărâtă pentru după-amiază plecarea Suveranilor noștri spre străinătate.

Fizionomia parcului era destul de caracteristică. Persoanele oficiale – Curtea regală era în mare doliu – redingotă și mănuși negre, pălărie înaltă; generalii și ofițerii în uniformă de mare ținută; mult public de elită și lume de jos destulă. Unii stăteau la mese în față bufetului, pe când alții se plimbau în sus și-n jos.

Așteptând să-mi aducă o cafea, mă pomenesc bătut pe umăr cu multă discreție... Un amic, reporter de ziar. A venit să asiste la plecarea Suveranilor, spre a face cuvenita dare de seamă în ziarul său, un ziar foarte belicos.

— *Ai aflat?*

— *Ce? zic eu.*

— *Carevasăzică, nu știi nimic?*

— *Ce, frate?*

— *Aseară s-au prins doi inși, un bulgar și un italian.*

— *Unde?*

— *Pe bulgar l-au prins la Valea Largă, când se cobora din tren și pornea pe jos către Sinaia. Au găsit la el două revolve, două cuțite și mai multe scrisori iscălite de Sarafoff, de Dimitroff, de Trifanoff și de ăsta... cum îl*

cheamă, frate?... de...

— ...De Ciciu Penciu...

— Da, de Ciciu Penciu...

— Ei! și?

— Ei! și... a vrut el s-o întoarcă, s-o răsucească; s-a contrazis și l-au arestat.

— Și acuma unde e?

— E închis la cazarma vânătorilor în deal.

— Ei! dar italianul?

— Care italian?

— Italianul pe care l-a prins.

— Nu, nene; nu-ți spui că e bulgar?

— Bine, ăsta pe care l-a închis la cazarma vânătorilor, da, bulgar; dar ăla pe care spuseși că l-a prins la Bușteni... nu era italian?

— A! da! ăla, da, ăla era italian...

— Ei! cu ăla cum stă lucru?

— Vine din America... S-a găsit la el un pachet de dinamită, cam de vreo patru kilograme, otravă și...

— Și mai multe scrisori...

— Da, mai multe scrisori... De unde știi?

— Ei, bravo! se putea fără scrisori?... Fac prinsoare că scrisorile sunt de la Bresci și de la Luccheni...

— Exact.

— Și - întreb eu - ce s-a făcut cu acest anarhist? Unde l-au închis? Tot la cazarma vânătorilor?

— Aș! ăsta e teribil... că le-a scăpat!

— Cum se poate?

— Da, le-a scăpat frumușel. Pe când voiau să-i ia dinamita și să-l lege, repede a dat brânci unuia dintre agenți, pe alt agent l-a răsturnat cu o lovitură de picior în pânțele, pe urmă a scos un pumnal și un revolver și amenințându-i s-a făcut nevăzut... Se crede că s-a ascuns în pădurile Peleşului... S-au luat cele mai strașnice măsuri, ca să fie prins... Înțelegi ce primejdie!

— Bine, zic eu, astea trebuie să le dai la gazeta d-tale.

— Firește că le dau... Acu mă duc la telefon... Stai puțin, mă-ntorc îndată... îți aduc știri din București.

Și a plecat amicul meu la telefon. Rămânând singur, iată văd un ofițer de vânători cunoscut.

— Iubite căpitane, iartă-mă că te rog un lucru: nu s-ar putea să văz și eu

pe bulgarul...

— Care bulgar?

— Bulgarul prins la Valea Largă... care e arestat la d-voastră la cazarmă în deal?

— Un bulgar arestat la noi la cazarmă?... Poate de acum douăzeci de minute încoace... Acuma viu de acolo...

— Nu, frate, arestat de aseară... S-a găsit la el două revolve, două cuțite și mai multe scrisori de la Sarafoff, de la Dimitroff, de la Trifanoff și de la Ciciu Penciu...

— Fugi, monșer! Cine ți-a spus gogoșile astea?... N-avem nici un bulgar arestat... Poți, dacă vrei, să mergi să te convingi. Salutare, mă grăbesc; e târziu, trebuie să dejunez mai devreme; escortăm pe Maiestățile Lor la gară.

Când căpitanul a făcut câțiva pași, iată se întoarce de la telefon reporterul meu foarte încruntat.

— Nu știi nimic...

— Ba știi, zic eu; știu că bulgarul dumitale nu există la cazarma vânătorilor: acum am vorbit cu căpitanul... (și i-l arăt pe căpitanul, care se depărtează prin mulțime) mi-a spus că sunt toate gogoși, că la cazarma lor nici pomeneală n-a fost despre vreun bulgar.

— Da?... bravo! În adevăr că acum nu mai există nici un bulgar la cazarma dumnealor... Dar pentru ce?... Pentru că nu l-au păzit cum se cade și l-au lăsat să scape. Bine c-am aflat-o și pe asta!... Dar în sfârșit, asta n-are atâta importanță; asta e veche... Să-ți spun ce am aflat acum la telefon din București... E lată rău! războiul e declarat.

— Ce?! zic eu îngrozit.

— Douăzeci și trei de ofițeri români și treisprezece soldați, făcând exerciții pe malurile Dunării, între Călărași și Giurgiu, au fost înconjurați de echipajul unei șalupe bulgare, care debarcase pe teritoriul nostru, dezarmați, făcuți prizonieri, încărcăți în șalupă și trecuți pe malul bulgar.

— Cum se poate?

— Vezi dar că nu mai putem sta cu brațele încrucișate... Stai un moment... Mă duc la telefon, să dau amănunte despre evaziunea bulgarului...

— Care bulgar?

— Bulgarul care a evadat de la cazarma vânătorilor.

— Ce amănunte, domnule? De unde știi și amănuntele?

— Ce-ți pasă?

Și zicând acestea, bravul meu aleargă la telefon.

Mă ridic înecat de vestea războiului... am nevoie să mă mișc, nu mai pot sta locului.

La câțiva pași, un grup de domni, între care și un domn ministru, de care am deosebita onoare a fi cunoscut.

Mă apropii cu respectul convenit și salut... D. ministru îmi răspunde foarte politicos și îmi întinde mâna. Mă miră mult că D. ministru nu pare îndestul de emoționat de lovitura echipajului șalupei bulgare.

— Scuzați-mă, îndrăznesc eu, domnule ministru... E adevărat?

— Ce? întrebă D. ministru, zâmbind ca și cum ar înțelege ce sentimente mă muncesc.

— ...O șalupă...

— ...Bulgărească... zice D. ministru accentuându-și mai bine zâmbetul.

— ...Da... zic eu.

— Liniștește-te... N-a făcut până acum nici un prizonier român.

Apoi, către toți:

— Hotărât, oamenii aceștia vor să smintească lumea!

Pe urmă către mine:

— Ei, cum îți vine dumitale să crezi așa baliverne?

— Dè! domnule ministru, zic eu, știu eu ce să mai crez și ce să nu mai crez? De exemplu, istoria cu evaziunea bulgarului.

— Care bulgar?

— Care a fost prins aseară la Valea Largă și închis la cazarma vânătorilor din deal... zice că a reușit să fugă.

Ministrul și toată lumea din grup încep să râză.

Dar eu urmez:

— Și anarhistul pe care l-au scăpat la Bușteni, care venea din America cu patru kilograme de dinamită...

— Nu v-am spus eu, zice D. ministru, că o să smintească lumea?... Uite-n ce stare l-au adus chiar pe un om ca dumnealui, care dè! orișicât... om cu condei...

Zicând acestea, D. ministru ne salută frumos și după ce mai mă-mbărbătează încă o dată, asigurându-mă că războiul nici n-a început, nici n-are să-nceapă, se depărtează.

Amețit, mă reîntorc la scaunul meu și șez la loc, să aștept pe D. reporter, care trebuie să se-ntoarcă de la telefon.

Nu aștept mult; iată-l.

— Ei? întreb eu. Mai ai ceva nou din București?

— Se vorbește cu stăruință despre asasinarea unui judecător de instrucție.

— Nu mă-nnebuni!... Dar știi ce am aflat eu?... Acu am vorbit cu

ministrul X...

- *Cu ministrul X?!*
  - *Da.*
  - *Ei?*
  - *E mai lată decât toate!*
  - *Ce?*
  - *Podul de pe Dunăre...*
  - *Ei? podul de pe Dunăre...*
  - *Podul de la Cernavoda...*
  - *Ei? podul de la Cernavoda...*
  - *Nu-nțelegi?*
  - *A sărit în aer?!*
  - *Da, zic eu; cum ai ghicit?*
  - *Mi s-a spus ceva la telefon, dar nu credeam... Mă duc să dau confirmarea știrii. Și pleacă glonț.*
  - *Stai! strig eu.*
  - *Mă iau după el, îl ajung și-l opresc:*
  - *Nu uita să telefonezi că de trei zile escadra bulgară bombardează Constanța.*
  - *Constanța?... Bine!*
- Universul, 1900, 18 aug.; vol, Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)*

● **BORIS SARAFOFF!...** ●

Pe vremea conflictului româno-bulgar...

La cunoscuta ospătărie Enache, în compartimentul popular, unde unele feluri de bucate se servesc și cu jumătatea de porție, se află, către ora două după-amiază – oră la care toată lumea de rând a plecat de la dejun – o companie de patru tineri, urmând o dispută destul de animată.

Cine sunt acești tineri?

Asta puțin importă. Să zicem că-i cheamă A, B, C și D.

Cine sunt acești tineri?

Asta importă mai mult, și asta o s-o înțelegem, dacă vom urma cu atenție călduroasa lor dispută.

Să ascultăm...

A. (către D.): Poftim! Două fără douăzeci și cinci! Unde e?...

D. (foarte îngrijorat): Știu și eu?... În orice caz, nu stric eu!

A. (către D.): Da' cine?... eu?...

B. (către D.): Dumneata strici, firește! Dacă nu erai dumneata, nu-i pierdeam urma! Nu ne scăpa așa!

C. (către D.): Dacă dumneata nu te simțeai capabil să-l aduci negreșit, de ce te-ai băgat?

D.: Domnilor eu vă spun că vine, mi-a zis că vine, dar că nu ne mai spune nimic. I-am promis pe parola de onoare că nu-l mai întreb nimic, și mi-a promis negreșit să dejuneze aici cu noi: trebuie să vie! Peste puțină să nu vie!... Câte ceasuri sunt?

C.: Două fără douăzeci!... (dezolat) Nu mai vine!

A. și B. (dezolați): Nu mai vine!

C. (către D.): Pentru ce n-ai stat la ușă, să-l iei în trăsură când a ieșit?

D. (dezolat): Am stat... la ușa dinspre Doamna Bălașa, pe unde iese totdeauna...

B.: Ei?

D.: Am stat până la unu... A-nceput ploaia... Am reintrat în palat, l-am căutat la biroul lui... Plecase!...

A.: Ieșise pe ușa principală dinspre cheiul Dâmboviții.

B.: (către D.): Vezi că ești zevzec?

D.: De ce, domnule?

B.: Fiindcă trebuia să bănuiești că-ți poate scăpa... De ce l-ai pândit la ușa palatului? Nu știai că palatul mai are și alte ieșiri? Trebuia să-l aștepti la ușa cabinetului când iese... Ai văzut cum ți-a tras chiulul?

Oricine înțelege, crez, din această fierbinte convorbire, că cei patru tineri nu pot fi decât niște infatigabili reporteri de ziar, și că persoana căreia i-au pierdut urma, fiindcă a știut să le scape cu atâta dibăcie, nu poate fi altul decât inteligentul jude de instrucție de pe lângă onor. trib. Ilfov, simpaticul meu amic J. Th. Florescu, care a mandat și ordonat tutulor agenților forței publice să-i aducă, de unde or ști, pe numiții Boris Sarafoff, Vladimir Kovaceff, D. Davidoff, D. Troleff, D. Iconomoff și Al. Burlacoff, pentru a fi ascultați asupra inculpărilor ce li se aduc pentru faptele prevăzute și penate de art. 47 combinat cu art. 226 și 332 din cod. pen.!

Dar până să execute agenții forței publice ordinul neobositului jude de instrucție, să urmăm a asculta disputa tinerilor reporteri...

C.: Domnilor, ora este două fără un sfert... Crez că e de prisos să mai așteptăm... (Cu ironie) Să mulțumim amicului D... de inteligența cu care a știut să conducă urmărirea omului nostru și să mergem să ne vedem de treburi.

A. și B. (cu mult sarcasm către D.): Mersi, monșer...

D.: Dar...

Toți ceilalți trei: Mersi, monșer, și la revedere...

Zicând acestea, pornesc să iasă. Dar D., atins până-n suflet de malițiozitatea confrăților, li se pune în cale și, emoționat, după ce a făcut, încruntându-și fruntea, apel la o inspirație, le zice cu un ton suprem:

— Domnilor! un moment!... Știu unde este!... Câte ceasuri sunt?

— Două fără zece.

— Stați aci! Vă conjur să mă așteptați o jumătate de oră... Dacă la două și douăzeci nu sunt cu el aici, atunci... vă dau voie să nu mă mai stimați... Mă duc! Vi-l aduc!! Trebuie să vi-l aduc!!!

Și, zicând acestea, omul rănit de sarcasmul confrăților și iritat de chiulul fugarului urmărit a pornit ca glonțul unui anarhist.

Deși sceptici în privința rezultatului promis cu atâta avânt, cei trei confrăți se hotărăsc să aștepte, și, pentru a scurta chinul așteptării, comandă o semi-baterie cu sifon. Dar n-apucă să vină băiatul, și o birjă, cu coșul ridicat și cu burduful tras, se oprește din goana mare dinaintea ospătăriei.

Un moment, birjarul, un muscal, vorbește cu mușteriu, apoi desprinde burduful. Mușteriu se dă jos și intră în compartimentul popular al ospătăriei. Muscalul a și plecat.

Mușteriu cel nou este un om înalt și bine făcut; ochi pătrunzători; fruntea mică, încadrată într-un păr aspru și des, de culoare castanie bătând în roșcat ruginiu; bărbia și buza încadrate asemenea în niște mustăți și o barbă de același fel și aceeași culoare. E îmbrăcat într-un chip neobișnuit în orașele europene – haine de dimie groasă, tivite cu șiret de lână, dar croite tot nemțește, însă cam nepotrivite pe trup; pe dasupra, un fel de ipingea de aba pentru vreme rea; în cap, o șapcă de plisă neagră cu cozoroc de piele, cum sunt șepcile birjărești; în picioare, cizme mari răspândind mirosul caracteristic al iuftului rusesc îngrijit cu untură de pește.

Acest tip exotic, de o înfățișare foarte hotărâtă și energică, atrage firește atenția de argus a celor trei tineri confrăți, care-și schimbă, ca niște fulgere, priviri arzătoare de mirare și curiozitate. Tipul se duce la o masă mai departe de ei, lângă fereastră, trage cu precauție perdeluța – care, în compartimentul unde se servesc unele feluri de bucate și cu jumătatea de porție, stă totdeauna dată la o parte – și dă să se așeze pe scaun. În mișcarea ce face ca să-și ridice vingherca de la spate așezându-se, îi cade din buzunar, făcând mult zgomot, un revolver de calibru mare, ca revolverele militărești, împreună cu o carte de vizită. Vădit contrariat de aceasta și neputându-și îneca o exclamație de necaz, s-apleacă, ia repede arma și o pune la loc în buzunar. Apoi, bate tare în masă.

Băiatul intră cu semi-bateria comandată de cei trei confrăți, le-o așază

pe un scaun și trece la noul sosit.

– Listî! zice tipul, cu tonul aspru și cu un pronunțat accent străin.
Băiatul dă lista.

– Țuicî și ciorbî schembè³⁷ și ărdei! comandă tipul.

Cei trei confrăți privesc aiuriți, pe când tipul, ca și cum ar pricepe că este subiectul celei mai diabolice scrutări, își mută. scaunul, întorcându-le spatele.

– Carta de vizită a rămas jos! șoptește unul dintre confrăți. Uite, jos! între piciorul scaunului, la stânga, și-ntre piciorul mesei, la piciorul lui...

În adevăr, tipul, grăbindu-se să-și ridice arma, a uitat jos carta de vizită.

– Ce-i de făcut, să punem mâna pe ea?

– Bine să-i fie lui D. judecător! Vezi? dacă nu fugea de noi și venea să dejunăm împreună!... Vezi ce a pierdut!

– Și dobitocul de D... aleargă cine știe pe unde după dumnealui!

– Atât mai rău pentru ei! și atât mai bine pentru noi!

– Ce-i de făcut?

– Ce-i de făcut?

– Ce-i de făcut?

Toate aceste replici se urmează pe șoptite foarte repede, pe când tipul, care și-a mâncat ciorba de schembea, comandă:

– Vărzî! porții mare, mî! și ărdei și vin!

– Și pe urmă? întreabă băiatul.

– Pî urmî, fleicî și ărdei!

Până să execute băiatul comanda, tipul se scoală de la masa lui și, cu mâinile la spate, se duce să se uite la reclama ilustrată, atârnată pe peretele dimpotrivă. Unul dintre confrăți se scoală și se repede spre masa de la care s-a ridicat tipul; dar tipul iute se-ntoarce în loc, îl ajunge la masă, tocmai când vrea să s-apele spre piciorul din stânga al scaunului și-l împinge binișor, dar cu destulă putere, la o parte. N-a trebuit mai mult decât trei-patru secunde, ca să se săvârșească această manoperă. Tipul se așază la loc pe scaunul lui, de astă dată cu mai multă precauție ca întâia oară, iar tânărul ziarist merge să facă asemenea la masa lui. De astă dată carta de vizită nu se mai vede; a dispărut sub talpa ciubotei din stânga a stăpânului ei. Confrății își mușcă buzele.

– Să dăm de știre poliției!

– N-am făcut nimic!... Trebuie să știm noi mai întâi cine e tipul ăsta. Dacă este ce bănuiesc eu, apoi atunci captura lui s-o facem noi... Și atunci să poștească iar D. judecător să ne mai facă fasoane!

- Unde dracul e dobitocul de D...?
- E două și jumătate...
- Crezi că mai vine?... E rușine să se-ntoarcă singur...

Pe când șoptesc acestea tinerii noștri, tipul se scoală și, trecând pe lângă ei, cu capu-ntors fără să-i privească, iese, cine știe pentru ce, pe uscioara care duce în dosul ospătăriei. A ieșit urmărit de privirile celor trei confrăți, și n-a apucat să se-nchiză bine uscioara după el, și toți trei au dat să se repează la piciorul stâng al scaunului... Nenorocire! Carta de vizită lipsește din locul știut.

- I s-a lipit de talpa cizmei! zice unul dezolat...

Și toți se-ntorc în loc, și toți dau un țipăt de triumf... În adevăr, carta s-a lipit de talpa cizmei; dar cizma trecând pragul uscioarei, carta s-a dezlipit. Este colo jos, murdărită de noroiul de pe talpă, dar sclipind totuși ca un soare strălucitor. O ridică și – ce citesc?

Boris Sarafoff, président de Comité macedo-andrinopolitain, Grand Maâtre etc. etc.

El! Boris Sarafoff! la București!! Boris Sarafoff!!!

- Boris Sarafoff trebuie prins! prins de noi!

Cât e de scurtă viața omului, progresul n-ar fi fost posibil, dacă omul n-ar fi avut darul să învețe din păteala altuia, să se folosească de experiența aproapelui său. Astfel, o amintire trecu ca un fulger prin mintea celor trei tineri confrăți: cum scăpase judecătorul de instrucție din mâinile amicului lor D...? Foarte simplu: pe când D... îl pândeia, de bună-credință, la o ușă de ieșire a palatului, D. judecător ieșise pe alta. Dar dacă D... ar fi avut inspirația să-l pândească la ușa de ieșire a cabinetului, pe D. judecător, așa e că nu-i putea scăpa? Prin urmare: numai o ușă de ieșire are ospătăria Enache? Nu! are trei. Carevasăzică, dacă, pe când dânșii îl așteaptă pe Sarafoff în compartimentul unde se servesc unele mâncări și cu jumătatea de porție, îi vine numitului Sarafoff inspirația să plece pe altă ieșire?

- Dar nu și-a terminat dejunul... A comandat fleică...
- Ce-are a face! A simțit că e bănuț și firește a renunțat la fleică.
- Dar cum să plece? nu și-a plătit socoteala...
- Ba ce! un asasin să mai aibă așa scrupuluri...
- Dar ipingea și-a lăsat-o-n cui... trebuie să vie să-și ia ipingea! mai ales că afară e o ploaie teribilă.
- Aș! un om așa de îndrăzneț ca Sarafoff are să se teamă de ploaie! vezi bine!

Se-nțelege că toate aceste raționamente, pentru care mie-mi trebuiesc atâtea cuvinte greoaie, s-au săvârșit într-o clipă printr-o schimbare de priviri – tot așa, într-o noapte adâncă, la sclipirea fulgerului, se vede o cale limpede.

Nu e vreme de gândit prea mult! Cei trei confrăți îs pe urmele lui Sarafoff, trec pe lângă bucătăria ospătăriei și merg spre fund, să se pună deaproape la pândă. La zgomotul pașilor lor, răspunde o tuse înfundată: Sarafoff n-a scăpat! Sarafoff este acolo! Il așteaptă...

— Dar dacă sparge zidul și iese prin curtea de-alături?... șoptește unul.

— Mai așteptăm câteva momente și, dacă nu iese, spargem ușa, intrăm după el și-l scoatem de urechi afară!

Sarafoff nici gând n-a avut să fugă... Apare foarte liniștit... Cu aceasta își susține totdeauna prestigiul un om reputat îndrăzneț – cu liniștea. La înfățișarea lui Sarafoff, care ține mâna dreaptă în buzunarul unde e revolverul, cei trei confrăți fac un pas înapoi; el înaintează un pas; ei fac doi înapoi; el doi, ei trei... Aceasta, nu doar de lașitate... E o tactică prudentă: vor să-l înconjure, să-i ia orice posibilitate de mișcare, să-i taie toate ieșirile. Astfel, unul merge la portița gangului de serviciu, altul la ușa compartimentului celui mare, și celălalt la ușa compartimentului unde Sarafoff s-a întors, s-a reșezat la masă și continuă să dejuneze cu liniștea celei mai nevinovate conștiințe. A! criminalul! Dar de data aceasta nu mai scapă! El va fi prins de cei trei bravi jurnaliști, care-l vor da pe mâna justiției implacabile și incapabile a-l apuca fără ajutorul lor. Și cu această ocaziune, se va vedea o dată mai mult cât se poate câștiga când totul merge după principiul așa-numitului „schimb de bune proceduri”. Dacă în trista afacere bulgaro-macedo-română, justiția a făcut colosale servicii presei, apoi, în schimb, presa, prin cei trei valoroși membri ai ei, va fi făcut un serviciu imens justiției, dându-i în mână pe numitul Boris Sarafoff, creierul și sufletul infernalului complot bulgar, pentru a fi ascultat asupra inculpărilor ce i se aduc pentru faptele prevăzute și penate de art. 47 combinat cu art. 226 și 332 din cod. pen.

Sarafoff a terminat dejunul și a plătit socoteala. După reverențele ce i le face băiatul care a primit plata, se poate crede că Sarafoff a fost galantom și a dat un bun bacșiș. Tânărul reporter, care stă la pândă, simte un fior: Sarafoff s-a ridicat de pe scaun... Desigur vrea să plece... A sosit deci momentul suprem. Dacă asasinul, văzându-se în fața primejdiei de a fi prins, în disperarea lui, trage?... Un așa om e capabil de orice! Dar prima emoție trece: tânărul vede că Sarafoff n-are deloc intenția să plece, și mai observă că bulgarul n-are câtuși de puțin aerul că ar lua seama la dânsul.

Sarafoff s-a ridicat de la masă și se plimbă de colo până colo, parcă ar aștepta pe cineva! Asta ar fi și mai frumos! Ar avea haz să fie aici, la Enache, convocat comitetul macedo-andrinopolitan.

„Să așteptăm dar!” își zice tânărul.

Câteva momente se petrec fără ca să se schimbe ceva, material sau psihic, în situațiunea aceasta așa de încordată. Dar o birjă se oprește dinaintea ospătăriei, și din birjă se coboară tânărul D... care a alergat până

acuma după judecătorul de instrucție. Confratele din ușă îl întâmpină, și cu tonul înecat:

— Ci, haide, nene, odată! pentru numele lui Dumnezeu! unde umbli? Așa e că nu l-ai găsit?

— Nu, monșer, am umblat ca un nebun peste tot; imposibil ca să-l gădesc! parcă s-a ascuns în pământ!

— Puțin ne pasă acuma de dumnealui!... Uite-te bine la omul acesta! Și, zicând asta, arată pe bulgarul care, cu mâinile la spate, se uită la reclama ilustrată din perete.

— Un bulgar, probabil!

— Da, un bulgar... Știi anume cine?

— Cine?

Drept răspuns, confratele arată foarte discret cartă de vizită plină de noroi. D... dă un țipăt... Bulgarul n-aude, n-a-vede. Se întoarce în loc și urmează să se plimbe cu mâinile la spate de colo până colo...

— Ce facem? întrebă D... uimit.

— Îl pândim aci.

— Il denunțăm poliției.

— Peste puțină! Ai răbdare... Trebuie să avem răbdare... Sarafoff așteaptă aici pe Kovaceff, Davidoff, Troleff, Iconomoff și Burlacoff...

— De unde știi?

— Ce-ți pasă? Aici e convocat comitetul macedo-andrinopolitan... Trebuie să-i prindem pe toți... Dacă dăm acum alarma, stricăm tot! Trebuie să-avem răbdare!

— Dar ceilalți unde sunt?

— Membrii comitetului?

— Nu! băieții noștri.

— Sunt la posturile lor... Noi nu suntem zevzeci ca dumneata, să lăsăm ieșirile neocupate.

Până să protesteze D... contra acestei răutăți, o altă birjă se oprește în fața ospătăriei: este muscalul care l-a adus aci adineaori pe prezidentul comitetului macedo-andrinopolitan. Un tip absolut bulgăresc coboară și intră...

— Kovaceff! șoptește tânărul confrate către D...

Kovaceff se apropie cu mult respect de Sarafoff și-i spune foarte încet ceva la ureche.

— Trebuie să pice și ceilalți! șoptește tânărul jurnalist.

Dar Kovaceff ia ipingeaua din cuier și o ține lui Sarafoff, care o îmbracă

pe mâneci.

– Vor să plece!

– Pleacă!

– Opriți-vă, asasinilor! strigă cei doi confrați tăindu-le drumul spre ușă. Dar asasinii îndrăzneți îi imping, făcându-și loc de trecere...

– Săriți! Asasinii!! Sarafoff! Kovaceff!!!

Ceilalți doi confrați aleargă la acest zgomot, urmați de toți băieții de la Enache. Însă, până să sosească toți, Sarafoff și Kovaceff au biruit și au reușit să ajungă la trăsura lor... În luptă, Sarafoff și-a pierdut peruca și, punând un picior pe scărița trăsurii, când vor toți să-l înhațe, își smulge barba.

Toată lumea rămâne trăsniță.

Cine?... Cine?!... Cine e Sarafoff?!

...Este inteligentul judecător de instrucție, care știe să scape eu atâta dibăcie de urmărirea reporterilor! este simpaticul nostru amic J. Th. Florescu, care a mandat și ordonat etc. etc.

Dar Kovaceff?

Grefierul lui Sarafoff.

Profitând de aiurirea urmărilor săi, Sarafoff s-a suit cu Kovaceff în birjă și strigă muscalului:

– Mână iute, gaspadin!

Birja pornește în goană... Tânărul D... se acață ca ștregarii de la mahala dinapoia trăsurii.

– Dă cu biciul dindărăt! strigă Kovaceff.

Universul, 1900, 25 aug. și 1 sept.; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● BACALAUREAT ●

Când ies de dimineață din casă, o trăsură din trap mare intră pe strada mea: în trăsură madam Caliopei Georgescu, o bună prietenă. O salut respectuos. Cum mă vede, oprește trăsura înfigând cu putere vârful umbreluței în spinarea birjarului.

– Sărut mâna, madam Georgescu, zic eu, apropiindu-mă.

– La dumneata veneam! răspunde cucoana emoționată.

– La mine?

– Da... Te rog să nu mă lași!

– Să nu mă lași! Trebuie să-mi faci un mare serviciu amical... La nevoie se arată amiciția; să vedem cât ne ești de prieten!

— Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot...
— Poți!... să nu zici că nu poți... știu că poți... trebuie să poți!
— În sfârșit, ce e? de ce e vorba?
— Dumneata cunoști pe... Știu că-l cunoști!
— Pe cine?
— Ți-este prieten... știu că ți-e prieten! să nu zici că nu ți-e prieten!...
— Cine?
— Popescu, profesorul de filosofie.
— Suntem cunoscuți, ce e drept; dar iar așa de buni prieteni, nu pot să zic.
— Las' că știu eu...
— Ei?
— Ei! trebuie numaidecât să te sui în birjă cu mine, să mergem la el, să-i vorbești pentru Ovidiu.

Cititorii trebuie să știe că madam Caliopi Georgescu are trei copii – Virgiliu, Horațiu și Ovidiu Georgescu. Virgiliu este în anul al treilea la Facultatea de drept; Horațiu în al doilea, și Ovidiu vrea să intre în anul întâi, la aceeași facultate. Ovidiu trece acum examenul sumar de șapte clase liceale, și, cu toată bravura lui, pe cât spune cocoana Caliopi, după ce a biruit toate obiectele, s-a înțepenit la Morală.

— Închipuiește-ți, zice mama emoționată. Să-l persecute pe băiat! să-i zdrobească băiatului cariera!... Cum este el simțitor, e în stare să se prăpădească... Știi ce mi-a zis? „Mămișo, dacă pierz un an, mă omor!”... E în stare, cum e el ambițios... Închipuiește-ți, să-i dea nota 3, și lui îi trebuie 6... și la ce? tocmai la Morală... Acu dumneata îl cunoști pe Ovidiu de când era mic... Știi ce creștere i-am dat!...

— Ei! bravo!
— Auzi, tocmai la Morală... Suie-te, te rog.
Și, zicând acestea, cocoana îmi face loc lângă dumneaei în trăsură.
— N-ar fi fost mai bine, madam Georgescu, zic eu, să fi mers d. Georgescu în persoană la profesor?... Știți... D. Georgescu, om cu greutate... ca tată, altfel... Eu... dè... străin...

— Aș! ți-ai găsit! Georgescu! Nu-l știi pe Georgescu ce indiferent e cu copiii. Dacă ar fi fost după Georgescu, nici Virgiliu, nici Horațiu n-ar fi fost în facultate... Despre partea lui Georgescu, rămâneau baieții fără bacaloriat... Suie-te, te rog.

— Dar nu e nevoie de trăsură, madam Georgescu, mă duc pe jos.
— Vai de mine! Dacă avem trăsură... Suie-te, te rog...
A trebuit să mă sui, și am plecat.

- Unde mergem? întreb eu pe cocoana Caliopi.
- La profesorul...
- Nu știu unde șade...
- Știu eu... ce-ți pasă! La dreapta, birjar. Și cocoana lovește tare cu umbreluța peste brațul drept al birjarului.
- Mână mai iute!
- Lovește la stânga, lovește la dreapta, apoi iar la dreapta, apoi la stânga; în fine, înfige iar vârful în spinarea birjarului, care oprește.
- Uite, zice madam Georgescu, căsuțele alea galbene de lângă băcănie; intri în curte, casele din fund la dreapta... Acolo șade... Eu te aștept aici.
- Mă dau jos din birjă și pornesc ridicând rugi călduroase la cer, să dea Dumnezeu să nu fie acasă D. profesor de filosofie. Intru, ajung la locuința lui, bat. Cerul n-a voit s-asculte rugile mele: D. profesor este acasă... Cum să încep? Să-l iau pe departe... zic:
- Frate Popescule, ciudate sunt și programele și regulamentele școlilor noastre: prea se dă o egală importanță tuturor obiectelor de studiu și asta e dăunător mersului, adică, vreau să zic, progresului; căci, în definitiv, ce vrea să facă școala din tinerele generațiuni, care vin și caută, mă-nțelegi, o cultură sistematică, pentru a deveni cetățeni utili, fiecare în ramura sa de activitate socială?
- Profesorul se uită la mine aiurit, fără să înțeleagă. Eu urmez:
- Bunăoară, am văzut absurdități în școlile noastre; am văzut copii cu excelente aptitudini la studii, condamnați a sta un an repetenți, fiindcă n-au avut notă suficientă la muzică sau la gimnastică. Înțelegi bine că un an de întârziere, pentru inaptitudine la muzică sau la gimnastică!... Dar asta, trebuie să convii și dumneata, e tot așa de absurd ca și când ai împiedica pe un tânăr dispus să învețe dreptul, să piarză un an, fiindcă nu e tare la Morală... Ce are a face Morala cu cariera de avocat, pe care vrea tânărul să o îmbrățișeze?... Ba nu, spune d-ta!
- Profesorul holbează ochii la mine și mai aiurit... Văzându-l așa, îmi zic: nu merge! nu merge cu sistema mea pe departe! Trebuie apucat boul de coarne.
- Uite, frate Popescule, să lăsăm chestiile de principiu. Știi de ce am venit la dumneata?
- Ba!
- Am venit să te rog să dai lui Ovidiu Georgescu, pe care l-ai examinat ieri la Morală și i-ai dat nota 3, să-i dai nota 6...
- Să nu zici că nu poți!... Știu că poți! trebuie să poți!
- Atunci trebuie să le dau la toți!

– Să le dai la toți!

– Bine, dar...

– Să nu zici că nu poți! Știu că poți! trebuie să poți!... să le dai la toți!

Sunt toți copii de familie bună!

Profesorul – e și el om de familie bună – zice:

– Bine! dacă sunt de familie bună, vom căuta să le dăm la toți nota 6.

– Îmi promiți?

– Pe onoarea mea de profesor!

Am plecat încântat. Madam Georgescu mă aștepta foarte nerăbdătoare:

– Ei?

– Ei, le dă la toți...

– Cum la toți?

– Firește... fiindcă toți sunt de familie bună.

– Cum de familie bună?

– Ca Ovidiu.

– Nu-nțeleg.

– Le dă, zic eu, notă bună la toți băieții.

– Și lui Ovidiu?

– Mai ales... Le dă nota 6 la Morală, pentru că toți sunt de familie bună.

După-amiază, primesc de la madam Georgescu o scrisorică, prin care mă anunță că Ovidiu a obținut nota dorită și mă roagă să iau prânzul diseară la dumnealor. Se-nțelege că n-am lipsit a profita de grațioasa invitațiune.

A fost o masă splendidă. S-a băut șampanie în sănătatea lui Ovidiu Georgescu, urându-i-se o strălucită carieră. Coccoana Caliopi, în culmea fericirii, a sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prâslea, cu examenul căruia s-a încheiat deocamdată palpitațiile ei de mamă.

– Uf! mi-a zis norocita matroană română, oferindu-mi un pahar de șampanie: am scăpat! Am dat și bacaloriatul ăsta.

Universul, 1900, 15 sept.

● PETIȚIUNE... ●

E în toiul verii, când serviciile publice încep dimineața la 7 și sfârșesc la 2 D. am. Toată noaptea a bătuit căldură apăsătoare și acuma, pe un cer senin, a răsărit soarele, amenințând cu groaznică dogoare. Ce are să fie peste zi?

Sunt 7 ceasuri fără 10 minute de dimineață. În biroul registraturii generale a unei mari administrațiuni, impiegatul își pregătește registrul,

așteptând să bată ceasul, ca să ridice oblonul de la fereastră pe unde i se înmânează corespondența oficială și petițiile particulare. Pe când se șterge de sudoare, gândind la cine știe ce, aude ciocănituri la oblonul lăsat. Se uită la ceasul său, regulat adinauri după cel oficial: 7 fără 5 minute... Dă din umeri, se șterge iarăși și gândește mai departe... Ciocăniturile de afară au trecut; dar peste câteva momente iar încep cu mai multă tărie și insistență. Impiegatul dinăuntru se uită la ceas: 7 fără 2 minute. Dă din umeri, se șterge de sudoare și-și urmează gândurile intime... Ciocăniturile se-ndoiesc cu violență... În sfârșit, cele două minute au trecut: ceasul arată 7 punct. Impiegatul trage zăvorul și ridică oblonul, lăsând fereastră închisă numai cu geamul. Se uită afară. La geam, e un domn, care așteaptă; probabil acela ciocănea. Impiegatul ridică și geamul.

— Dv. ciocăneați așa?

— Da.

— Dv. nu știți că biroul se deschide la 7?

— Ba da.

Și zicând aceasta, domnul vâra adânc capul pe fereastră înăuntru; impiegatul, surprins de această mișcare, se dă-napoi și lasă din mână geamul mobil, care pică peste gâtul domnului ca tăișul unei ghilotine. Domnul vrea să tragă afară capul, dar nu poate.

— Ridică! domnule! strigă domnul cu ochii mari.

Impiegatul ridică binișor fereastră; domnul își retrage capul.

— Ce poftiți?

— Am o afacere de registrat...

Și domnul iar vrea să vâre capul. Dar impiegatul prinde de veste, lasă repede geamul, care atinge vârful nasului domnului.

— Poftiți pe ușă, înăuntru, dacă aveți vreo afacere! strigă impiegatul, făcând acelui domn semn cu mâna pe unde poate intra în birou.

Domnul ascultă, pleacă de la fereastră și-ndată apare în ușă. Este un om nici prea tânăr, nici prea bătrân; pare foarte ostenit, și un ochi deprins ar pricepe îndată că domnul acesta n-a dormit noaptea. E asudat și prăfuit; mișcările îi sunt nesigure ca și articularea vorbelor. Apărând în pervazul ușii, ține într-o mână pălăria de paie, cam ghemuită; cu cealaltă mână se ține de nas.

— Era să-mi tai nasul!... Știi ce teribil m-ai lovit?

— Pardon!... dar nu stric eu... Dacă vârați așa capul...

— Nu face nimic... N-aveți un scaun?

— Poftiți.

Domnul șade alături de birou...

— Teribil sunt de ostenit...

Zicând acestea, domnul se uită lung la un pahar ce stă pe masă aproape gol, și din care a băut impiegatul.

— Mă rog, dacă nu vă supărați, aveți apă?

— Da.

— E rece?

— Potrivită.

— Nu-i puneți gheață?

— Ba da.

— Așa? Îi puneți gheață?

— Firește!

— E flir... e fir...? ăsta...

— Da, avem filtru.

— Monșer! te superi dacă te-oi ruga pentru un pahar de apă?... Teribil mi-e de sete!

Impiegatul sună; un aprod se prezintă.

— Un pahar cu apă...

Apoi, după o pauză, către domnul:

— Ați zis că aveți o afacere...

— Da, am o afacere.

— Aici la noi?

— Da, la dv... o afacere... Pesemne că acum s-a dus s-o scoată din puț...

— Cum s-o scoată din puț?

— Apa... că văz că nu prea are amicul de gând să vie...

Aprodul intră. Domnul ia paharul și-l soarbe întreg pe nerăsuflăte, apoi, ridicând niște ochi foarte dulci și plini de mulțumire, către aprod:

— Mersi... Dacă nu te superi... mai îmi dai unul?

Aprodul pleacă. Domnul, după ce s-a căutat prin toate buzunarele, către impiegat:

— S-a dus dracului! am pierdut-o!

— Ce?

— Ce, nece... e vorba, am pierdut-o?

— A fost o petiție...

— Nu, frate, batista... Monșer, te superi dacă te-oi ruga să-mi dai batista d-tale?... numai un moment.

Zicând acestea, ia de pe masă batista impiegatului și până când acesta să scoată măcar o exclamație, se șterge cu ea la gură de apă.

— *Și dumneata nădușești ca mine.*

Impiegatul dă să-și ia batista înapoi; domnul își trage mâna, se șterge de sudoare și pe urmă la nas; apoi înapoiază batista, punând-o iar la loc pe masă.

— *Și eu nădușesc al dracului!*

Impiegatul ia batista și o trânteste departe în partea cealaltă a mesei; apoi se așază, ia condeiul și-ncepe a trece hârtii la registru. Aprodul intră, aducând al doilea pahar. Domnul ia paharul și-l dă pe gât; pe urmă, cu tonul dulceag, făcând semn să-i treacă batista:

— *Dacă nu te superi...*

Impiegatul se face că n-aude. Domnul se scoală, trece pe dinaintea mesei în partea cealaltă, se apleacă peste ea și ia batista. Impiegatul vrea să i-o apuce; dar domnul s-a șters pe frunte și la nas; pe urmă, aruncând batista la loc:

— *Mersi!*

— *Domnule, zice impiegatul, zici că ai venit cu o afacere... Mă rog... Noi n-avem timp aici să stăm de vorbă... Nouă ne plătește statul leafă, să lucrăm... Mă rog, ce afacere?*

— *Stăi că-ți spun... E cald al dracului!*

Se duce la butonul soneriei, pe care-l apasă. Soneria zbârnâie lung.

Impiegatul, impacientat:

— *Destul, domnule! Ce poftești?*

— *Dacă nu te superi, încă un pahar... mi-e sete al dracului. Azi noapte am umblat forfota cu niște prieteni... Nici n-am dormit... Știi...*

După o pauză:

— *Nu-i așa că se cunoaște că n-am dormit?*

— *Ba bine că nu!*

— *Pe unde n-am fost!*

Aprodul vine. Domnul, cu multă politețe:

— *Drăguță, dacă nu te superi, m-aș ruga... încă un pahar cu apă...*

Aprodul iese. Domnul, către impiegat, cu delicatețe:

— *Aveți mult de lucru?*

Impiegatul:

— *Nici prea-prea, nici foarte-foarte... potrivit.*

Aprodul aduce paharul. Domnul îl bea pe nerăsuflăte; către aprod:

— *Mersi!*

Apoi către impiegat:

— *Dacă nu te superi, te-aș ruga... batista...*

— *Domnule! strigă impieगतul; înțelege odată că nouă nu ne plătește statul aici ca să stăm de vorbă; avem treabă; n-aveam vreme de conversație... Spune: ce poftești? Aici n-are voie să intre nimeni fără afaceri. Ce afacere ai?*

— *Ce afacere?*

— *Da! ce afacere?*

— *Am dat o petițiune... Vreau să știu ce s-a făcut. Să-mi dați un număr.*

— *Nu ți s-a dat număr când ai dat petiția?*

— *Nu.*

— *De ce n-ai cerut?*

— *N-am dat-o eu.*

— *Da' cine?*

— *Am trimis-o prin cineva.*

— *Când? în ce zi?*

— *Acu vreo două luni...*

— *Nu știi cam când?*

— *Știu eu?*

— *Cum, nu știi? Cum te cheamă pe d-ta?*

— *Nae Ionescu.*

— *Ce cereai în petiție?*

— *Eu, nu ceream nimic.*

— *Cum?*

— *Nu era petiția mea.*

— *Da' a cui?*

— *A unui prieten.*

— *Care prieten?*

— *Unul Ghiță Vasilescu.*

— *Ce cerea în ea?*

— *El, nu cerea nimic.*

— *Cum, nu cerea nimic?*

— *Nu cerea nimic; nu era petiția lui.*

— *Da' a cui?*

— *A unei mătuși a lui... Știa că viu la București și mi-a dat-o să o aduc eu.*

Cum o cheamă pe mătușa lui d. Ghiță?

— *Nu știu!*

— *Nu știi nici ce cerea...*

— Ba, mi se pare că cerea...

— Ce?

— Pensie!

Impiegatul, ieșindu-și din caracter și zbierând:

— Domnule, aici este Regia Monopolurilor! aici nu se primesc petiții pentru pensii! Du-te la pensii, acolo se primesc petiții pentru pensii!

— Așa? la pensii, carevasăzică?

Merge la sonerie, apasă butonul; soneria zbârnâie foarte lung.

— Destul, domnule!

— Uite ce e: dacă nu te superi, te-aș mai ruga pentru un pahar cu apă. Aprodul intră.

— Uite ce e, drăguță, dacă nu te superi, te-aș mai ruga pentru un pahar cu apă.

Aprodul iese.

Impiegatul bufnește și scrie cu ochii plecați în registru.

— Așa?... carevasăzică, la pensii?

Aprodul vine. Domnul ia paharul.

Impiegatul, după ce l-a lăsat să bea în tică, către aprod:

— Dă-l afară!

Domnul, plecând, foarte politicos:

— Mersi... Mă duc... Așa? carevasăzică, la pensii, carevasăzică?!

Universul, 1900, 29 sept.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● MICI ECONOMII... ●

În ajunul lui Sf. Dumitru, amicul meu Iancu Verigopolu stă înfipt în colțul otelului Continental, privind la trecători. Ne salutăm și intrăm în vorbă. Are frumos caracter amicul meu Verigopolu: totdeauna egal, fără a se lăsa alterat măcar de orice împrejurare; și mărturisesc drept că nu-l pot admira îndeostul pentru aceasta. Dumneata, bunăoară, ori eu, sau un altul, n-am fi în stare să ne înfigem în colțul otelului Continental pentru a privi la mișcarea de pe stradă, cu sângele rece al unei persoane absolut lipsite de grija zilei de mâine – în ce momente?... în ajunul lui Sf. Dumitru... și când?... când am ști bine că a doua zi trebuie să părăsim casa unde am locuit, fără să știm deloc unde o fi casa-n care avem să ne transportăm calabalâcul. Dar pavajul de piatră rece ni s-ar părea desigur mai fierbinte decât smoala clocotită! ne-ar arde tălpile! am alerga nebunește, și nu ne-am putea astâmpăra până când nu am ști tot așa de bine unde vom ajunge mâine cu troacele noastre, pe cât știm

de unde vom porni cu ele. Ei bine, amicul meu Iancu Verigopolu, știind bine că a doua zi se mută, fără a ști deloc unde se mută, stă înfipt în colțul otelului Continental, amuzându-se a privi la trecători.

— Bine, Iancule, întreb eu, fără să cred ce-mi spune; serios, omule, că nu știi unde vă mutați?

Zic vă mutați, fiindcă amicul meu e însurat.

— Ma parol, monșer!...

Și râde... Eu, fără să spun o vorbă, îl privesc uimit de admirație...

— Ce te uiți așa?

— Te admir, zic, monșer... Eu, în locul tău...

— Dar ce e mai frumos, e că n-am sfaț, monșer!...

— ...Adică, vorba vine că n-am sfaț; așa tot am câțiva franci... Aide să luăm un aperitiv... Câte ceasuri sunt?

— Șapte și zece.

— Tocma bine... Aide spre Episcopie; mi-am dat întâlnire cu nevastă-mea la Tripcovici, la șapte și jumătate.

Pornim la deal, și merg plin de respect alături cu acest filosof antic, pe care atât de puțin îl pot afecta micile mizerii ale vieții. Dumneata, ori eu sau altul, dacă ne-am afla în situația amicului Verigopolu, n-am putea desigur trece prin mulțimea care forfotește liniștită pe Podul Mogoșoaii, fără să vedem în fiecare dintre acele ființe un motiv mai mult de amărăciune pentru sufletul nostru destul de amar. Și drept să spun, mergând alături cu filosoful meu, de mai multe ori mi-a trecut prin gând: ce aș face eu, dacă aș fi în situația lui, și el ar merge alături cu mine, fiind în situația mea?... L-aș maltrata, desigur... M-ar irita apropierea lui așa de mult, încât l-aș acuza d-a dreptul că el, ocrotit de stăpânul destinelor omenești, mi-a răpit partea mea de bine în această scurtă trecere pe sub lumina soarelui!... Ei bine, el - nu!... el mă pofteste la un aperitiv... Admirabil caracter!... Gândind astfel, pe când el salută în dreapta și-n stânga cu cea mai senină amabilitate pe trecătorii cunoscuți, ajungem la Episcopie, tăiem drumul și intrăm la Tripcovici.

— Două vermuturi franceze! comandă Iancu.

Scoate punga din buzunar, apoi, din pungă, două patace, și mi le arată. Le pune apoi la loc în pungă, și vără la loc punga-n buzunar.

— Asta e tot ce am pe sufletul meu... Și încă și astea mi le-a dat nevasta din micile ei economii...

Apoi, schimbând brusc ordinea de idei:

— ...Pentru că dacă nu era canalie d. Georgescu, eu tot aș mai fi rămas în slujbă; nu demisionam... Dar pentru o mizerabilă leafă de trei sute de lei pe lună, adică, vorba vine, trei sute... în mână iei două sute cînzeci și șase și cînzeci de bani... să rabzi toate șicanele, toate aroganțele și toate lipsele de

educațiune ale unui șef... Mai luăm câte unul?... Băiete! încă două!...

— Da, frate Iancule, zic; dar, oricum, în ziua de azi... atâta vreme fără leafă... cam greu.

— Greu, negreu, nu poți dacă ai caracter... Mai luăm câte unul?... Băiete!...

— Mersi, frate Iancule, zic eu: două, destul.

— Nu se poate... Nu știi vorba neamțului?... Alle guten Dinge...

— ...sind drei³⁹...

— Păi vezi!... Băiete! Încă două...

— ...E și cam târziu...

— Câte?

— Șapte și jumătate trecute.

— Stai încă un minut... acu trebuie să pice și nevastă-mea...

Eu, cu gândul în altă parte, întreb:

— În definitiv, n-ai putea dumneata, cu atâtea cunoștințe, să găsești altă slujbă?

— Să-ți spun drept, monșer, mi s-a propus să-mi dea cineva o recomandăție la primărie; dacă găsesc ceva serios, ca să am cel puțin sigure șapte-opt sute pe lună, înțeleg; dar ca să mai mă-ncurc, să-mi pierz independența pentru o mizerie, nu; asta n-o mai fac... Ce te uiți așa curios?

— Nene, zic, te admir din ce în ce mai mult!...

— ...Ca să mai am a face iar cu cine știe ce mațe-pestrițe ca d. Georgescu... mai bine, lipsă! mai bine, sărac și curat!

„Ce om!” zic eu în gândul meu... când iată văd, la lumina lămpii electrice, că se oprește o trăsură, un muscal, în fața prăvăliei, și din trăsură coboară o damă elegantă, care intră repede la noi. A!... este încântătoarea soție a amicului meu, madam Aglae Verigopolu.

— M-aștepți de mult, cocoșelule? întreabă ea pe soțul ei, care-i sărută cu multă galanterie mânășă albă.

— De câteva minute, puică... răspunde el, pe când eu fac mânășii albe omajul pe care i l-a făcut și soțul.

— Știi că ne mutăm mâine?

— Unde? întreabă el fără cea mai mică turburare de surpriză.

— Ce-ți pasă!... Salon, patru odăi, baie, bucătărie, odaie de servitori, pivniță, singuri în curte, tout à l'égout, grădiniță.

— Scumpă?

— Două mii patru sute...

— În patru rate...

– Nu... i-am dat pe șase luni înainte...

Și zicând aceasta, doamna trage din manșon punguța, din care scoate o hârtiuță, chitanța proprietarului.

– Contractul îl facem după ce ne mutăm; am luat-o pe trei ani.

La toate astea, eu fac o figură așa de imbecilă, încât amicul Verigopolu mă-ntreabă:

– Ce te uiți așa curios?...

Zic:

– Nu... dar... vezi... adiniauri... și acu... noroc!...

– Ei! monșer, dacă n-ar fi ea cu micile ei economii!... Închipuiește-ți că astă-vară la Sinaia...

Dar doamna ne-ntreabă:

– Dv. aveți poftă de vorbă, mie mi-e foame... Bine, cocoșelule, mie nu-mi dai un aperitiv?

– Băietate! încă trei.

– Mersi, zic...

– Nu se poate... Vorba neamțului... Alle guten drei Dinge sind vier⁴⁰.

Trebuie să cedez insistențelor doamnei Verigopolu și să primesc a prânzi la dâșii. Deși a fost vorba că merg à la fortune du pot (adică, pe românește, să te mulțumești cu ce s-o găsi), amica mea cumpără fel de fel de mezeluri și o sticlă de marsala. Doamna scoate punguța și plătește socoteala toată. Ne suim toți trei în birjă și paidiom, gaspadin! E un deliciu să mergi pe asfalt cu roate de cauciuc. Oprim la altă băcănie: nu-i încă vremea stridiilor; atunci – trei sute grame icre moi.

– Paidiom, gaspadin! na leva, na prava... na prava, na leva!

Am sosit... Coborâm iute, Iancu și eu, și dăm doamnei Verigopolu mâna. Femeia sare jos ca o căprioară:

– 'erssi!

Apoi, către muscal:

– La unsprece fix, Ivanușca!

Intrăm... Minunată mâncare și mai ales veselă petrecere!... Păcat că trec așa de repede ceasurile de mulțumire!... Când au trecut trei ceasuri?

– Coconiță, zice servitoarea, a venit Ivanușca!

Doamna trebuie să meargă negreșit la o mătușică a ei. Înainte de a pleca, doamna cheamă dincolo pe cocoșelul ei, să-i spună cine știe ce. Apoi, ne suim cu toții în birjă. Noi, bărbații, ne coborâm în Piața Teatrului; doamna merge înainte la tanti.

– Luăm câte-o tizănă? îmi zice Verigopolu.

– Mersi, dragă Iancule; nu pot bea șampanie: îmi face arsuri...

– Atunci, ce?

– O bere...

– Bine... eu iau tizănă, tu ia bere.

Intrăm la Cooperativa...

...Sunt douăsprezece trecute...

– Țal! strigă Iancu.

Și aruncă pe masa de marmoră o hârtie de o sută. Eu mă uit iar ca un imbecil...

– Ei! monșer, dacă n-ar fi micile ei economii!

Universul, 1900, 27 oct.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● INSPECȚIUNE ●

Mai mulți prieteni – impiegați în diferite administrații publice – stau de vorbă, la masa lor obișnuită: într-o berărie, despre chestiunile la ordinea zilei. Firesc lucru ca, dintre toate, să-i intereseze una mai cu seamă: e vorba de nenorocirea unui coleg, vechi impieगत, reputat până mai zilele trecute ca un funcționar model, ca un om de o probitate mai presus, de orice bănuială, și care fuge din țară lăsând în casa publică o foarte însemnată lipsă de bani. Fiecare dintre camarazi comentează în felul său această tristă aventură: unul înfierează cu toată asprimea fapta, altul nu și-o poate explica îndestul, altul încearcă să găsească o scuză pentru fugar; în fine, d. Anghelache deplânge pe nenorocitul acela, „care nu e decât o victimă a neglijenței altora!” La această părere, aruncată cu toată seriozitatea de d. Anghelache, toți ceilalți fac niște ochi mari: din aceasta, vede d. Anghelache că amicii lui nu i-au priceput deloc vorbele, și astfel se simte obligat a le da explicațiunile necesare. Și nu trebuie să uităm a spune că dintre toți cel mai competent în materie este d. Anghelache: d-sa este mânuitor de bani publici într-o mare administrație.

– Firește că nu este el de vină, zice d. Anghelache. El este victimă a neglijenței altora!

– De câtă vreme nu a fost controlat? De câți ani nu a venit vreun inspector să-i verifice casa?... Mizerabilii!

– Dă-mi voie! Carevasăzică, dacă mânuiește cineva bani publici și nu este controlat la vreme, asta însemnează că delapidarea, că necinstea lui ar fi scuzabile?... Să mă ierți!

– Ba nu te iert deloc! strigă foarte tare d. Anghelache, bătând cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești!

Cine n-ar cunoaște bine pe d. Anghelache și-ar explica tonul și manierele

acestea violente prin numărul paharelor de bere consumate; însă camarazii îl cunosc destul ca să caute o altă explicație; pe când o caută în zadar, d. Anghelache înghite pe nerăsuflăte încă un pahar și urmează din ce în ce mai cu căldură:

— Dumnealor să-i tragă păcatele nenorocitului! Dumnealor l-au mâncat! Dacă la cea dintâi ciupeală, ar fi venit un domn inspector și i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsă mai nimic... Așa e?

— Așa e!

— Și dacă i-ar fi zis: „Amice, îți lipsesc patru-cinci sute de lei din casă; ia fii bun d-ta și-i pune imediat la loc, și aldată socotește mai bine; că foarte curând am să vii iar să te vizitez, și-ți declar că nu-ți voi mai vorbi tot astfel; imediat voi raporta cui de drept!” Așa e că nu se nenorocea omul?

— Așa e!

— Apoi dacă e așa, strigă d. Anghelache foarte tare, trântind cu paharul în masă, dacă e așa, de ce vă faceți că nu-nțelegeți? ori sunteți idioți?

Idioți! Cuvântul acesta face pe camarazi să nu mai înțeleagă nimica. Ca să pronunțe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvânt desigur trebuie să fie scos din țâțâni. Însă ce?... ce l-a putut scoate astfel din țâțâni pe d. Anghelache? Iată ce nu pot înțelege camarazii. Dar d. Anghelache bea încă un pahar și foarte enervat urmează:

— Știți dv. câți bani îmi trec mie pân mână?

— Mii!

— Vezi că ești prost?

— Nene Anghelache!

— Mii, ai?... Sute de mii, boule!

— Nene Anghelache!

— Ce, nene Anghelache? ce, nene Anghelache?... Țal! Țal!! Țal!!!

— Nene Anghelache, spargi paharul!

— Nu vezi că bat de un ceas, și nu vrea să vie mizerabilul!... Țal!!!

În sfârșit, mizerabilul vine... D. Anghelache își plătește consumația plus un pahar, care trebuie să vie.

— Milioane, neghiobule! strigă d. Anghelache. De când crezi d-ta că n-a mai dat pe la mine cineva, să-mi verifice casa?

— De când?...

— De acum unsprezece ani, de când am luat-o în primire... Mișeii!

— Pentru că te cunosc toți că ești un funcționar corect!

— Corect! strigă d. Anghelache fierbând... Corect! De unde știi dumnealor că sunt corect?... Canaliile!

Și aduce paharul la gură.

– Cine poate crede de dumneata că nu ești om cinstit?...

Cinstit!... Când aude acest cuvânt, d. Anghelache se scoală drept în picioare cu paharul ridicat în sus, și, în culmea furiei:

– Nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! că vă sparg capul!

Trânțește paharul de masa de marmură, prefăcându-l în țandări, și iese turbat pe ușă. Lumea toată din berărie își întoarce privirile spre masa camarazilor, care au rămas consternați. Câteva minute, în timp ce chelnerul șterge urmele accesului de violență al d-lui Anghelache, tac toți, căutând fiecare în ochii celorlalți o lămurire...

– Am înțeles! zice unul.

– Să știi c-a făcut-o! adăugă altul.

– E pierdut, nenorocitul!

În momentul acesta, iată că intră în berărie un domn matur. Camarazii de la masă îl salută respectuos. El se apropie cu bunăvoință de dânsii și le întinde mâna cu un aer de vădită superioritate.

– Bună seara, băieți.

– Bună seara, d-le inspector.

– Îmi dați voie?

– Mai încape vorbă!... și D. inspector se așază în locul unde cu câteva minute mai-nainte a șezut d. Anghelache.

– Ce mai nou? întreabă noul-venit.

– Mai nimica, d-le inspector... S-au dat lefurile astăzi.

– Da?... Eu n-am fost astăzi la minister, am dormit toată ziua; ieri-noapte în tren n-am putut închide ochii; era plin de deputați și de senatori... M-a chemat telegrafic ministrul să viu de la gară drept la dânsul acasă... De mâine începem să călcăm rând pe rând toate casele... Istoria nenorocitului celuia care a fugit în America a pus pe gânduri pe D. ministru.

Cuvintele inspectorului finanțiar produc asupra camarazilor o așa de puternică zguditură, încât unul, fără să vrea și fără să știe pentru ce, zice: „An-ghe-la-che...”

– Cum ți-a dat prin cap de Anghelache? întreabă inspectorul... Cu Anghelache vreau să încep mâine... tocmai pentru că știu că la el merge lucrul mai ușor... Ei! dacă ar fi toți mânuitorii de bani publici ca Anghelache...

– An-ghe-la-che...

– ...n-ar mai trebui inspectori finanțari! Tot vrea guvernul să facă economii – ne-ar putea suprima pe toți... Ei! ca Anghelache, mai rar, așa corect și serios!

— *An-ghe-la-che!... șoptește aiurit impiegatul, pe când ceilalți tac zdrobiți.*

Dar D. inspector nu observă cât e de curioasă înfățișarea camarazilor, sau, dacă o observă, o atribuie naturalei constrângerii pe care trebuie s-o simtă niște inferiori având plăcerea și onoarea să stea la aceeași masă într-un loc public cu un superior. D. inspector are să se scoale de dimineață a doua zi pentru ca să pornească a face surprize mânuitorilor de bani publici. A băut un pahar mare, îl plătește, apoi întinde cu multă bunăvoință mâna tuturilor inferiorilor și se retrage. Un moment, camarazii rămân în picioare, ca țintuiți, fără a se hotărî să mai șează jos ori să plece, când unul din ei rupe tăcerea:

— *Ce-i de făcut?*

— *Nenorocitul!*

— *Trebuie să-i dăm numaidecât de știre... Imposibil să-l lăsăm așa... Când l-o vedea pe inspector mâine, îi cade dambla.*

— *Trebuie să-l găsim... să-l luăm cu binișorul!*

— *Anghelache?... Se-mpușcă!*

— *Nu l-ai văzut ce iritat era?*

— *Îi lipsește mult!...*

— *Încăi să se facă nevăzut!...*

Repede camarazii plătesc consumațiile, ies, se suie toți trei într-o birjă și pornesc către locuința nenorocitului lor camarad. Anghelache e flăcău, stă cu soră-sa și cu mama lor, în Dobroteasa. E aproape unu după miezul nopții...

— *Trebuie să doarmă nenorocitul fără grijă...*

— *Aș! fără grijă! nu l-ați văzut în ce hal era?*

— *Eu gândesc că-și face bagajele...*

— *Să-l luăm cu binișorul...*

Au ajuns... În casă nu e nici o lumină. La fereastra odăii de la pod, unde doarme Anghelache, perdeaua este ridicată.

Mahalaua e cufundată în deplină tăcere; nici o mișcare alta decât pâlپiiala rarelor becuri de gaz. Unul dintre camarazi bate discret la geam: nici un răspuns. Mai bate o dată: același rezultat.

— *Doarme dus!*

— *Bate mai tare!*

— *Cine e? întrebă un glas tânăr dinăuntru.*

— *Bate mereu!*

— *Cine e?*

Și la fereastră, apare o icoană albă cu mâinile încrucișate pe piept... E domnișoara Eliza, sora lui Anghelache. Camaradul care a bătut zice foarte

emoționat:

— Dormeați, domnișoară Elizo?

— Da, d-le Costică... Ce e?

— Mă scuzați că v-am deranjat somnul... Nenea Anghelache n-a venit?

— Nu!

— Ne dați voie să-l așteptăm...

— Îl așteptați degeaba... a trimis vorbă aseară pe la zece cu un comisionar, să stingem și să-ncuiem, că nu vine la noapte acasă... E poftit la o petrecere cu niște prieteni și nu crede să scape până la ziuă...

— Nenorocitul!... Noapte bună, domnișoară Elizo!

— Mersi!

Și icoana cea albă se retrage de la fereastră stingându-se-n întuneric.

— Ce e de făcut?

— După el!... Trebuie să-l găsim undeva.

— Mână, birjar!

— Nenorocitul!

Unde?... unde să fie nenea Anghelache?... De atâtea ceasuri acuma, bunii camarazi îl caută, alergând prin întunericul nopții de colo până colo, când în birje, când pe jos – degeaba! Au fost de-a rândul peste tot, de câte două și trei ori, prin toate localurile de noapte, pe unde și-au putut închipui că s-o fi încurcat, după cunoscutu-i obicei la luarea lefii... Au mers mai departe: l-au căutat și pe unde nu trebuia să-l caute... Anghelache nicăieri! Biruiți de osteneală, demoralizați de atâta nesucces, au intrat încă o dată într-o cafeneluță, unde gazul apune după ce a răsărit soarele. În odăița din fund, un alt camarad... La lumina spălăcită a becului „Auer”, chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir în urma chinurilor: e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sunt încleștate; nasul tras; ochii pierduți în extaz. În mâna-i asemenea albă, ca și cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sânge, ține o linguriță, cu care amestecă, încet, încet de tot zahărul într-o ceașcă plină cu șvarț. Din când în când oftează din adânc pe nas, umflându-și nările. Cum îl văd, camarazii se apropie de el și-l salută. El le zâmbește – zâmbetul sfânt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cerești, lumina vieții eterne – și urmează să amestece în ceașcă fără a schimba câtuși de puțin măsura mișcării. Camarazii, înțelegând starea sufletească a camaradului, s-așază discreți la o masa alături și comandă cafele... Dar unul are o inspirație și, mai puțin discret decât ceilalți, se adresează către omul care amestecă-n ceașcă:

— Mitică... nu cumva ai văzut în astă-seară pe undeva pe nenea Anghelache?

Mitică zâmbește și face semn din cap că da. Toți trei camarazii se ridică

drept în picioare:

— *Unde?*

Mitică face semn cu palma stângă pe masă adică: aici.

— *Când?*

Mitică face din buze un semn și ridică din umeri, adică: n-aș putea spune precis, când...

— *Spune, nene, păcatele mele! strigă unul scos din răbdare... Când a plecat?*

Mitică amestecă cu mâna dreaptă și arată cu cea stângă spre ușă, adică: acușica plecat.

— *Ci vorbește, domnule! ești mut? ce dracii! Unde a plecat?*

Mitică lasă lingurița și zice cu o sforțare supremă:

— *'A... 'ăp... 'ăpt...*

Și caută să prinză iar lingurița.

— *Unde?*

— *...'ptăiie!*

Și prinde lingurița și-ncepe iar s-amestece.

— *Băiete! strigă unul dintre camarazi.*

Chelnerul vine...

— *A fost în urma noastră pe aici nenea Angelache?*

— *Da!*

— *A fost pe aici!... Când?*

— *Adineaori...*

— *Nu i-ai spus că l-am căutat? că avem o afacere foarte importantă și să ne aștepte?*

— *Ba da.*

— *Și ce-a zis?*

— *A zis: „ce afacere importantă? să mă slăbească!”*

— *Nenorocitul!*

— *Și nu știi unde a plecat?*

— *...'ptăiie!*

— *Cum?*

— *La lăptărie, tălmăcește chelnerul, care e deprins cu vorba lui d.*

Mitică.

Peste câteva momente, o birjă iese în goană pe la capul podului către Șosea...

La lăptărie, întuneric beznă.

- Ce-i de făcut?
- Înapoi, birjar!
- Haid' iar acasă. Trebuie să se fi întors.
- Ești nebun? Tocma-n Dobroteasa? Ne-apucă ziua pe drum...
- Dar putem să-l lăsăm așa?... Dacă nu știe nimica, se duce la canțilerie, și-l prinde acolo inspectorul... Trebuie să știe ce-l așteaptă...

Se face în adevăr ziuă când camarazii ajung în Dobroteasa... Nenea Anghelache n-a venit acasă. Sunt șapte ceasuri... Peste două ceasuri, fiecare trebuie să fie la postul său. În definitiv, au conștiința împăcată că și-au dat toată osteneala să-l scape, ca buni camarazi și amici. Oamenii au făcut tot ce puteau face; de acuma, aibă Dumnezeu grijă de Anghelache! Cei trei camarazi se despart, să meargă fiecare la treaba lui. Unul dintre dâșii, care lucrează în aceeași administrație cu Anghelache, ia însărcinarea să comunice la dejun ce s-a mai întâmplat. Și, în adevăr, peste câteva ceasuri, la douăsprece trecute ceilalți doi camarazi se-ntâlnesc la birtul lor unde al treilea vine tocmai la unu să le comunice lucruri de o extremă gravitate.

Pe la unsprezece ceasuri, când trebuia să se deschiză casa, a venit inspectorul financiar, și, așteptând pe Anghelache, s-a pus să cerceteze registrele. Pe la unsprezece și jumătate, s-a trimis un aprod cu birja acasă la Anghelache să-l cheme, că-l așteaptă inspectorul. Aprodul s-a-ntors după douăsprezece cu răspuns că d. Anghelache n-a mai dat p-acasă de ieri-dimineață, că noaptea a trimis vorbă să nu-l aștepte cucoanele, că nu vine. La vorbele aprodului, inspectorul a-nceput să râză... pe urmă a cerut lumânare și ceară, a pecetluit casa și a plecat spunând că se-ntoarce la trei.

– Nenorocitul de Anghelache!

Imediat după dejun, camarazii se reped în Dobroteasa. Dar și acuma același rezultat – Anghelache nu se află. Din Dobroteasa apucă la stânga, să iasă pe chei spre Piața Mare. Trecând prin fața morgei, văd căruța funebră: un nou oaspete a venit, sătul de căldurile vieții, să coboare în răcorosul otel. Camarazii își fac cruce și, privindu-se unul pe altul, se-ncruntă, ca și cum ar voi să gonească unul din mintea altuia un gând, același, pe care unul altuia și l-au ghicit.

– Sărmanul Anghelache!... Unde-o fi Anghelache?

La șase seara, la Gambrinus, tânărul comunică celorlalți doi urmarea inspecțiunii. La trei fără un sfert, inspectorul s-a înființat la casă și iar a mai cercetat registrele, și iar a trimis zadarnic pe aprod în Dobroteasa. Apoi a încheiat un proces-verbal, dispunând că, dacă și a doua zi casierul nu se va prezenta la post, să se cheme lăcătușul. Pe când povestește camaradul, iată că vine un băiat cu gazete; fiecare dintre cei trei prieteni ia câte una și-și aruncă ochii pe ultimele informațiuni. Unul dă un țipăt și încremenește cu gazeta-n mână.

— Anghelache!

Atât poate zice și întinde gazeta, în care fiecare citește:

„Azi-dimineață s-a găsit la Șosea spânzurat un om bine îmbrăcat în vârstă ca de 40-45 de ani. Din ordinul procurorului, cadavrul, asupra căruia nu s-a găsit nimic alta decât un plic cu adresa Anghelache M., mărunțiș în monete nouă de nichel ca de șaptezeci de bani și un ceasornic de argint cu monograma A. M., a fost transportat la morgă”.

— Bravo! nene Anghelache!...

— Da! mai bine moartea decât dezonoarea!

— Sărmanul nenea Anghelache!

Și toți trei camarazii se despart cu inima zdrobită.

A doua zi, la dejun...

— S-a deschis casa...

— Îi lipsește mult?

— Nimic nu lipsește!

— S-a găsit în plus un pol de aur românesc din 70, învălit într-o foiță de țigară.

— Trebuie să mergem la morgă să-l vedem! eu nu m-astâmpăr până nu-l văd!

Și pornesc iară toți trei. La morgă se pregătesc servanții a-l preda pe Anghelache să-l ducă acasă, fiindcă i s-a stabilit complet identitatea și l-a reclamat familia. Camarazii s-au apropiat de masa pe care stă camaradul lor...

— De ce?... de ce, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr.

Dar, nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspundă.

Universul, 1900, 24 nov. și 1 dec.; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● TRIUMFUL TALENTULUI... ●

Au fost odată-ntr-o școală de provincie doi buni camarazi – Niță Ghițescu și Ghiță Nițescu. Amândoi erau potriviți la-nvățătură și la purtare. Niță însă se deosebea, și nu numai de Ghiță, dar chiar de toți copiii ceilalți, prin talentul lui la scris, de care se minuna cu drept cuvânt toată lumea, în anul al patrulea de școală primară, Niță ajunsese să scrie așa de frumos, încât, adesea, puse alături, caietul lui ai fi zis că este modelul de caligrafie tipărit, iar modelul de caligrafie, scris de mână; pe câtă vreme, Ghiță scria nu se poate mai urât; pe lângă că-i era mâna dreaptă șubredă, fiindcă-i degeraseră degetele, de mic, n-avea băiatul nici apucătură din ochi la lucru de piguleală.

Așa, isprăvind clasele primare, s-au despărți cei doi buni camarazi, ca să meargă fiecare după norocul lui. Ghiță s-a dus la țară pe lângă tată-său, care era negustor cu dare de mână; iar Niță, copil sărman, a apucat spre Capitală, ascultând de sfatul dascălului său:

— Fătul meu, tu părinți n-ai, carte multă nu ți-e dat să-nveți, că nu prea ești deștept, slugă nu te poți face, că ești cam leneș... Ți-a dat și ție Dumnezeu un dar: ai icoană la scris; ție cu condeiul ți-e dat să te hrănești. Du-te la București, acolo ai să intri copist în vreo canțilerie și-ncet-încet, cum te știu că n-ai purtări prea rele, cu vremea ai să-naintezi.

Niță a ajuns în Capitală și s-a pus să-și caute de lucru. A făcut cunoștință ba cu unul, ba cu altul, recomandându-și talentul și căpătând din toate părțile complimente și dovezi de admirațiune. Dar afară de acestea n-a reușit deocamdată să capete nimic mai mult. Niță nu și-a pierdut speranța și bine a făcut; căci iată că-ntr-o seară o cunoștință i-a spus:

— Mâne dimineață, la ceasurile unsprezece, să te afli la Ministerul de Interne: se ține concurs pentru trei posturi de copişti; desigur ai să capeți unul.

Se-nțelege că Niță n-a lipsit a se înființa la vreme. Concurenții, în număr de vreo treizeci, au fost introduși într-o sală mare; aci, în fața comisiunii, compusă din directorul ministerului ca prezident, subdirectorul ca viceprezident și trei șefi de birou ca membri, li s-a dictat de către unul dintre aceștia cu glas tare timp de cind-șase minute. Apoi D. președinte a zis:

— Destul! acum fiecare să-și iscălească proba.

Deși dictarea mersese cam prea iute, Niță s-a uitat lung pe foaia lui, înainte de a o iscăli, a zâmbit mulțumit de sine, apoi, a iscălit și a înmânat-o cu mult respect unui domn membru, care a strâns toate probele. Peste doua zile, s-a dat rezultatul concursului... Numele Niță Ghițescu nu figura între cele trei numiri.

— Și ce frumos scrisesem, domnule! a zis Niță, mâhnit, cunoștinței sale.

— Un tânăr nu trebuie să dispere de la întâia încercare, i-a răspuns cunoștința; mai sunt încă șapte ministere; or să se mai ivească locuri.

În adevăr, peste câteva luni, se ivesc două locuri la alt minister. Niță nu lipsește a se înființa. Și iar mulțime de concurenți, iar comisiune, iar dictare, iar formalitățile obișnuite, și a doua zi iar nu se află între cele două numiri numele Niță Ghițescu.

— Și ce frumos scrisesem, domnule! zise Niță cunoștinței lui.

— Răbdare, tânărule! n-a intrat vremea-n sac; o să-ți vie și rândul dumitale; mai sunt șase ministere; or să se mai ivească locuri.

A trecut câtva timp, și iată că s-au ivit câteva locuri la al treilea minister. Același rezultat pentru d. Niță Ghițescu. Firește însă că, oricât i-ar fi

crescut mâhnirea, Niță n-avea de ce să dispere: mai erau încă cinci ministere; trebuia să se mai ivească locuri. Și s-au ivit, pe rând, locuri încă la patru ministere, și s-au ținut concursuri, și d. Niță Ghițescu a luat parte la fiecare concurs, și, după fiecare rezultat de concurs, concurentul nostru a zis, din ce în ce mai mâhnit:

– Și ce frumos scrisesem, domnule!

Și cunoștința lui i-a răspuns:

– Nu dispera, tânărule! a mai rămas încă un minister, tocmai acela unde se cere cu dinadinsul caligrafie pentru acte și documente; trebuie să se ivească acolo vreun loc.

Parcă a prorocit cunoștința lui Niță: n-a trecut o săptămână, și iată că s-a publicat concurs pentru un post de perfect caligraf la acel ultim minister. S-a pus d. Niță pe brânci, în așteptarea concursului, să-și facă mâna, exercitându-se în fiecare zi, pe hârtie velină, la fel de fel de scriituri – engleze, italice, gotice, batarde, ronde, majuscule, minuscule, ș cl., în fel de fel de mărimi, de la doi centimetri până la un milimetru, și cu și fără transparent. Era acuma gata... Dar, în ajunul concursului, se-ntâmplă, cum se-ntâmplă în orice poveste, să se-ntâlnească – cu cine? cu o veche a lui cunoștință, cu bunul său camarad de odinioară, cu Ghiță Nițescu, băiatul cu degetele degerate.

– Ghiță!

– Niță!

Și din vorbă-n vorbă, află Niță că tata lui Ghiță, după ce a scăpătat, a murit, că Ghiță a venit la București cu scrisoare de recomandatie către ministrul la ministerul căruia se ține mâine concursul, că ministrul l-a primit foarte bine și i-a spus că a doua zi, la ceasul fix, să se prezinte la minister, să ia parte negreșit la concurs.

– Tu! la concursul de mâine? a zis pufnind de râs Niță.

– Da, eu...

– La concursul de mâine?

– Ei! da... la concursul de mâine.

– Dar tu știi pentru ce loc e concurs, Ghiță?

– Nu...

– Pentru un loc de perfect caligraf, amice Ghițică!

– Apoi, dacă mi-a ordonat ministrul să merg... se poate?

– Apoi, mă prezint și eu, Ghiță.

– Bine, prezintă-te și tu.

– Cu mine! la caligrafie, Ghițică?

– Cu tine la caligrafie... Eu știu ce mi-a ordonat ministrul.

– Bine!

Cu așa ton a pronunțat Niță acest bine! încât Ghiță, după câteva momente de gândire tăcută, i-a zis:

— Niță... eu am venit în București cu ceva părăluțe... tu zici că ești tinichea de tot... Eu... dacă vrei tu...

— Ce să vreau?

— Eu ți-aș da ție trei-patru poli... să...

— Să ce?

— Să mă lași, să nu vii la concurs...

— Eu?!

— Eu tot am recomandație...

— Să poftești la concurs cu recomandația dumitale!

Dar iată că în acest moment se apropie cineva de cei doi prieteni – este cunoștința lui Niță.

— Domnule Ghițescu, aș avea să-ți spun ceva...

Niță lasă pe Ghiță la o parte.

— Domnule Ghițescu, bucură-te; ai scăpat de concursuri prin ministere; ți-am găsit un loc la o litografie, un loc plătit mult mai bine ca unul de copist, și în care poți să-ți faci un mai frumos viitor. Primești?

— Primesc... Dar un moment...

Și Niță, după ce a gândit o clipă foarte adânc, face la dreapta-mprejur și se-ntoarce lângă Ghiță.

— Ghiță, tu vrei să-mi dai trei-patru poli, să nu mă prezint la concurs... Eu am o combinație mai bună și pentru tine și pentru mine...

— Care?

— Din contra, să ne prezentăm amândoi la concurs; tu ai recomandație, eu caligrafie; să iscălesc eu cu numele tău proba mea, și tu, să iscălești proba ta cu numele meu...

— Ei! dacă ai vrea...

— Vreau.

— Pe onoarea ta?

— Pe onoarea mea!... Să-mi dai cinci poli.

— Îți dau.

Și Ghiță se și execută. Niță ia hârtia de o sută, o pune-n buzunar, și cei doi camarazi se despart, amândoi foarte mulțumiți, dându-și întâlnire pe a doua zi la minister, fix la unsprezece. A doua zi, printr-o întâmplare neexplicabilă, nu s-au prezentat la concursul de perfect caligraf decât doi candidați: firește, erau vechii camarazi. Niță s-a purtat foarte galant; pe câtă vreme mâna degerată a camaradului său tremura de emoție pe hârtia

ministerială, Niță, cu toată siguranța, făcea pe coala lui adevărate tours de force. Au isprăvit și și-au iscălit probele, după învoiala din ajun, fiecare cu numele celuilalt. Ieșind de la concurs, în sala de așteptare, Ghiță a mulțumit cu efuziune camaradului său, iar acesta i-a zis:

— Numai doi am fost: recomandație ai, caligrafie am, slavă Domnului! să fie cât de ai dracului, pe cine o să numească?

N-apucă, să termine vorba Niță, și ușa se deschise.

— Rezultatul concursului! strigă solemn prezidentul comisiei. S-au prezintat doi concurenți: dd. Niță Ghițescu și Ghiță Nițescu. A reușit domnul...

— Domnul?... întrebare într-un glas cei doi concurenți.

— Domnul Niță Ghițescu!

— Dați-mi voie, domnule director, zise Niță atins, pe când, Ghiță nu știa ce să creadă; trebuie să fie o greșeală! poate că n-ați văzut bine probele!

— Cum! întrebă aspru directorul, prezidentul comisiei.

— Slavă Domnului! adăugă Niță... ne cunoaștem ce putem... Trebuie să fie, nu Niță Ghițescu, ci Ghiță Nițescu.

— Domnule! nu-ți permit să fii rău-crescut!... mă-nțelegi? Am zis bine: a reușit d. Niță Ghițescu!

Dar d. Niță Ghițescu nu s-a lăsat biruit de asprimea d-lui prezident al comisiei; foarte obraznic, a strigat și mai tare:

— Nu se poate, domnule director! v-ați înșelat! uitați-vă la probe!

Tonul cu care a zis „uitați-vă la probe!” a făcut un efect straniu asupra superiorului: i-a impus, parcă; acest domn a răspuns:

— În fine, errare humanum est... Să vedem...

Și zicând acestea, a scos din buzunar un plic, pe care camaradul lui Niță-l cunoștea bine, și din plic a tras o scrisorică; s-a uitat pe ea cu băgare de seamă și, cu tonul mult mai blând, zâmbind:

— Știi că ai dreptate dumneata?... Așa e!... Vezi?... confundasem... În adevăr, a reușit d. Ghiță Nițescu.

— Așa da! a răspuns plin de satisfacție d. Niță Ghițescu.

Și D. director, grav, se retrase-nchizând ușa.

Universul, 1900, 12 dec.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● BÙBICO... ●

Nouă ceasuri și nouă minute... Peste șase minute pleacă trenul. Un minut încă și se-nchide casa. Repede-mi iau biletul, ies pe peron, alerg la tren, sunt în vagon... Trec de colo până colo prin coridor, să văz în care

compartiment aş găsi un loc mai comod... Aci. O damă singură, și fumează, atât mai bine! Intru și salut, când auz o mârâitură și văz apărând dintr-un paneraș de lângă cocoana capul unui cățel lățos, plin de funde de panglici roșii și albastre, care-ncepe să mă latre ca pe un făcător de rele intrat noaptea-n iatacul stăpânii-si.

— Bùbico! zice cocoana... șezi mumos, mamă!

„Norocul meu, gândesc eu, să trăiesc bine!... Lua-te-ar dracul de javră!”

Bùbico se liniștește puțin; nu mai latră; își retrage capul în paneraș, unde i-l acoperă iar cocoana cu un tărănaș de lână roșie; dar tot mârâie înfundat... Eu, foarte plictisit, mă lungesc pe canapeaua din fața cocoanii și-nchiz ochii. Trenul a pornit... Prin coridor umblă pasageri și vorbesc. Bùbico mârâie arțăgos.

— Biletele, domnilor! zice conductorul, intrând cu zgomot în compartimentul nostru.

Acum Bùbico scoate capul foarte sus și, vrând să sară afară de la locul lui, începe să latre și mai grozav ca adineauri. Eu întind biletul meu conductorului, care mi-l perforează. Conductorul face un pas către cocoana, care-și caută biletul ei în săculețul de mână, pe când Bùbico latră și chelălăie disperat, smucindu-se să iasă din paner.

— Bùbico! zice cocoana... șezi mumos, mamițo!

Și-ntinde biletul. Când mâna conductorului s-a atins de mâna cocoanei, Bùbico parc-a-nnebunit. Dar conductorul și-a terminat treaba și iese. Cocoana își învelește favoritul mângâindu-l „mumos”; eu mă lungesc la loc închizând ochii, pe când Bùbico mârâie înfundat, ca tunetul care se tot depărtează după trecerea unei grozave furtuni. Acum nu se mai aude deloc. Dar auz hârșitul unui chibrit: cocoana își aprinde o țigaretă... Încă nu mi-e somn. De ce n-aș aprinde și eu una? A! degrabă să nu pierz trenul, am uitat să-mi iau chibrituri. Dar nu face nimic... S-o rog pe mamița lui Bùbico... Scot o țigaretă, mă ridic și dau să m-apropii de cocoana. Dar n-apuc să fac bine o mișcare, și Bùbico scoate capul lătrându-mă mai furios decât pe conductor; latră și chelălăie și tușește și...

— Bùbico, zice cocoana, șezi mumos, mamițico!

„Lovi-te-ar jigodia, potaia dracului!” zic în gândul meu. N-am văzut de când sunt o javră mai antipatică și mai scârboasă... Dacă aş putea, i-aș rupe gâtul.

În zbieretele disperate ale lui Bùbico, mamițica îmi dă s-aprind. Îi mulțumesc și m-așez în locul cel mai depărtat din compartiment, de teamă că n-am să mai pot rezista pornirii și am să-i trag la cap când și l-o mai scoate din paner.

— Frumușel cățel aveți, zic eu cocoanei, după câteva momente de tăcere; da' rău!

— Aș! nu e rău, zice cocoana; până se-nvață cu omul; dar nu știți ce cuminte și fidel este, și deștept! Ei bine! e ca un om, frate! doar că nu vorbește...

Apoi către paner, cu multă dragoste:

— Unde-i Bùbico?... Nu e Bùbico!...

Din paner se aude un miorlăit sentimental.

— Să-i dea mama băiețelului zăhărel?... Bùbico! Bùbi!!

Băiețelul scoate capul cu panglicuțe... Mamița degajează din țoalele în care dospește-nfășurat și-l scoate afară. Bùbico se uită la mine și mârâie-n surdină. Eu, apucat de groază la ideea că nenorocitul ar încerca să mă provoace, zic cocoanei:

— Madam! pentru Dumnezeu, tineți-l să nu se dea la mine! eu sunt nevriscos, și nu știu ce-aș fi în stare... de frică...

Dar cocoana, luând în brațe pe favorit și mângâindu-l cu toată duiosia:

— Vai de mine! cum crezi d-ta?... Noi suntem băieți cumiți și bine-crescuți... Noi nu suntem mojici ca Bismark...

— Ha? zic eu.

— Bismark al ofițerului Papadopolinii.

Dându-mi această explicație, cocoana scoate din săculețul de mână o bucățică de zahăr:

— Cui i place zăhărelul?...

Bùbico (făcând pe bancă sluj frumos, cu toată clătinătura vagonului):
Ham!

— Să-i dea mamița băiatului zăhărel?

Bùbico: Ham! Ham!

Și apucă bucățica de zahăr și-ncepe s-o ronțăie... Cocoana scoate din alt săculeț o sticlă cu lapte, din care toarnă într-un pahar; apoi:

— Cui i place lăptic?

Bùbico (lingându-se pe bot): Ham!

— Să-i dea mamița lăptic băiatului?

Bùbico (impacient): Ham! Ham!

„Ah! suspin eu în adânc; lua-te-ar hengherul, Bùbico!”

Dar cocoana apropie paharul aplecat de botul favoritului, care-ncepe să lăpăie, și lăpăie, și lăpăie, până când un pasajer se arată la ușa compartimentului nostru, uitându-se-năuntru. Bùbico se oprește din lăpăit și se pornește să latre ca o fiară, cu ochii holbați și mușcând în sec și clănțănind din dinți, și tușind, și...

„Vedea-te-aș la Babeș, jigăraie îndrăcită!” gândesc eu, și prin mintea

mea încep să treacă fel de fel de idei, care de care mai crudă și mai infamă.

Pasajerul s-a retras de la geam. Bùbico s-a potolit. Coccoana toarnă iar lapte-n pahar și bea și dumneaei. Eu simt cum mă năvălesc, din ce în ce mai irezistibile, ideile negre.

— À propos, zic eu, madam, vorbeați adineaori de Bismark... al...

— Al ofițerului Papadopolinii...

— Ei! ce e Bismark?

— Un dulău de curte... Era să mi-l omoare pe Bùbico... Papadopolina are o cățelușă, Zambilica, foarte frumoșică! șade alături de mine; suntem prietene; și dumnealui (arată pe Bùbico:), curte teribilă! (către Bùbico:) Craiule!... (către mine) Mizerabila de servitoare, o dobitoacă! i-am spus, când l-a dus afară de dimineață – că nu știi ce curat e! – zic: „Bagă de seamă să nu scape, să se ducă iar la Papadopolina, că-l rupe Bismark... dulăul ofițerului, care șade cu chirie la ea (tușește cu mult înțeles). Eu nu știu ce făceam pân casă, când auz afară chelălăituri și țipete... Strig: „Bùbico! Bùbico! unde e băiatul?!” Alerg... Mi-l aducea dobitoaca pe brațe; d-abia-l scoseseră ea și Papadopolina, și soldatul ofițerului din gura dulăului. Ce să-l vezi?... tăvălit, leșinat și moale ca o cârpă. Zic: „Vai de mine! Moare băiatul!” Stropește-l cu apă! Dă-i cu odicolon la nas!... Ce-am pățimit, numai eu știu... Două săptămâni a zăcut... Am adus și doftor. Da-n sfârșit, slavă Domnului! a scăpat... (către Bùbico:) Mai merge la Zambilica băiatul?

Bùbico: Ham!

— Să te mănânce Bismark..., craiule!

— Ham! ham!

Și sare de pe bancă jos, în vagon, și apucă spre mine.

— Coccoană! strig eu, ridicându-mi picioarele; eu sunt nevricos, să nu se dea la mine, că...

— Nu, frate! zice cocoana, nu vezi că vrea să se-mprietenească? Așa e el: numaidecât simte pe cine-l iubește...

— A! zic eu, având o inspirație infernală; a! simte pe cine-l iubește... vrea să ne-mprietenim?... Bravo!

Și pe când cățelul se apropie să mă miroasă, iau un pachetel de bomboane, pe care le duc în provincie la un prieten; îl deschid, scot o bomboană și, întinzând-o în jos, cu multă blândețe:

— Cuțu, cuțu! Bùbico băiatul! Bùbi!

Bùbico, dând din coadă, se apropie mai întâi cu oarecare sfială și îndoință, apoi încurajat de blândețea mea, apucă frumos bomboana și-ncepe s-o clefăie.

— Vezi că v-ați împrietenit! zice cocoana cu multă satisfacție de această apropiere.

Apoi îmi spune genealogia favoritului... Bùbico este copilul lui Garson și al Gigichii, care era soră cu Zambilica a Papadopolinii, ceea ce, carevasăzică, însemnează că Zambilica este mătușa lui Bùbico după mamă... În timp ce cocoana-mi povestește, eu, înfrângându-mi aversiunea și dezgustul în favoarea unui scop înalt, întrebuițez cele mai înjositoare mijloace spre a intra în bunele grații ale nepotului Zambilichii. Și-n adevăr, Bùbico se tot apropie de mine, până se lasă să-l iau în brațe. Simț că mi se bate inima de teamă ca nu cumva, printr-o mișcare ori privire, să trădez un plan mare ce l-am croit în adâncul conștiinței mele. Cocoana nu se poate mira îndestul de prietenia ce-mi arată Bùbico, pe când eu cultiv cu stăruință această prietenie atât de scumpă mie, prin mângâieri și bomboane.

— Ei vezi! cum v-ați împrietenit... Ce e, Bùbico? ce e, mamă? iubești pe domnul? da?

Și Bùbico răspunde, gudurându-se în brațele mele:

— Ham!

— Așa? ai trădat-o, carevasăzică, pe mamița?... craiule!

Bùbico: Ham! Ham!

— Trebuie să fii om bun! Nu trage el la fitecine...

— Firește, coconiță; simte câinele; are instinct.

Când zic acestea, iată că trenul se oprește în Crivina. Pe peron se aud lătrături și ceartă de câini. Bùbico dă să se smucească din brațele mele; eu îl țiu bine; el începe să latre îndârjit către fereastra vagonului. Trenul pornește iar, și Bùbico, întorcând capul către partea de unde s-aude depărtându-se cearta semenilor lui, latră mereu! eu îl mângâi să-l potolesc; el, când nu se mai aude nimic, ridică botul spre tavan și începe, în brațele mele, să urle... în brațele mele!

„Ah! Bùbico, zic eu în sine-mi, mângâindu-l frumos; de capu-ți!... vedea-te-aș mănuși!”

Dar Bùbico urlă mereu.

— Doamnă, zic eu, rău faceți că-l țineți așa de aproape pe Bùbico și acoperit așa în caldură, poate să turbeze... Chiar așa, aici e prea cald.

Și zicând acestea, mă scol cu Bùbico-n brațe și m-apropii de fereastra vagonului. Pun pe Bùbico binișor jos lângă mamița lui și cobor geamul, aplecându-mă să respir. Afară, noapte neagră ca și ideile mele.

— Bine faci! să mai iasă fumul de țigară, zice cocoana.

Intrăm pe podul Prahovii... Mă-ntorc, iau o bomboană, i-o arăt lui Bùbico, care s-apropie de mine bâțâind frumușel din coadă.

„Pe memoria lui Plutone și a fidelului său Cerber⁴¹! zic eu în gând; jur că au mințit acei care au cântat instinctul câinilor! E o minciună! Nu există!”

Bùbico îmi ia bomboana; îl iau iar în brațe și mă dau lângă fereastră,

ridicându-l în dreptul deschizăturii. Aerul răcoros, trecându-i pe la bot, face mare plăcere lui Bùbico. Scoate limba și respiră din adânc.

— Să nu-l scapi pe fereastră!... pentru Dumn...

Dar n-apucă mamița să rostească-ntreg sfântul nume al Creatorului, și Bùbico dispăre ca un porumbel alb în neagră noapte, înapoi spre București, zburând – la Zambilica, probabil. Mă-ntorc cu fața spre cocoana și, prezentându-i mâinile goale, strig exasperat:

— Doamnă!

Un răcnet!... A-nnebunit cocoana!

— Repede, doamnă, semnalul de alarmă!

O duc la semnal și o-nvăț cum să-l tragă. Pierdută de durere, execută mișcarea cu o supremă energie. Trenul, stop! pe loc. Clătinătură colosală. Emoție generală-ntre pasajeri.

— Cine? cine a dat alarma?

— Dumneaei! zic eu către personalul trenului, arătând pe cocoana leșinată.

Trenul se pune din nou în mișcare. La Ploiești, cocoana s-a deșteptat din leșin; zdrobită de nenorocire, trebuie să răspundă la procesul-verbal ce i se dresează pentru întrebuițarea semnalului. Pe când, în mijlocul pasajerilor grămădiți, cocoana se jelește, eu m-apropii de urechea ei și, c-un rânjet diabolic, îi șoptesc răspicat:

— Cocoană! eu l-am aruncat, mânca-i-ai coada!

Ea leșină iar... Eu trec ca un demon prin mulțime și dispar în noaptea neagră...

Moftul român, 1901, 29 apr.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

41 În mitologie, câine cu trei capete care păzește intrarea în Infern

● „ROMÂNII VERZI” ●

Spiritul de asociație, trebuie să constatăm cu bucurie, a luat un mare avânt la noi.

Numărul deosebitelor societăți române, pe față sau secrete, este astăzi aproape incalculabil.

Românul cât trăiește trebuie să fie membru în mai multe societăți; ba ceva mai mult, sunt români care, chiar înainte de naștere, sunt membri în „Cornelia, societatea mamelor române pentru ajutorul mutual în caz de naștere”; iar alții, chiar după ce mor, continuă a fi membri activi în societatea de îngropăciune mutuală: în schimbul unei neînsemnate cotizațiuni, orice

membru, la caz, Doamne ferește, de moarte, are dreptul a fi îngropat cu muzica.

Ca orice român, am căutat și eu să fac parte din cât mai multe societăți. Până mai zilele trecute, eram membru la opt; astăzi, grație stăruințelor celebrului meu amic, eminentul pedagog Mariu Chicoș Rostogan, am onoare a fi membru la nouă. A noua, cea din urmă, îmi pare mie că este societatea cea mai binevenită; ea răspunde la o mare și arzătoare necesitate națională. Cititorul se va convinge îndată cât de urgentă nevoie aveam de înființarea noii noastre societăți.

Dar să lăsăm pe promotorul înființării acestei societăți să vorbească...

„Noi, românii verzi, purcedem de la următoarele principii sănătoase de progres național:

A iubi neamul său e peste putință din partea aceluia care nu urăște celelalte neamuri.

Un neam nu poate avea vrăjmași în propriile sale defecte; vrăjmașii lui sunt numai și numai calitățile altor neamuri.

De aceea, un neam nu trebuie să-și piardă vremea a se gândi cum să-și îndrepteze defectele și cum să-și cultive calitățile; el are altceva mai profitabil de făcut: să le numere defectele și să le ponegrească sau d-a dreptul să le tăgăduiască altora calitățile.

Prin urmare, un neam trebuie să aibă veșnic groază de celelalte, deoarece existența unuia n-are altă condiție decât compromiterea completă a altuia.

De aci, necesitatea imperioasă a exclusivismului național celui mai extrem.

Bărbatul care are copii cu o femeie de alt neam, sau viceversa, crește la sânul lor niște monștri, care jumătate vor iubi până la nebunie neamul în mijlocul căruia au văzut lumina, iar jumătate îl vor urî cu înverșunare.

Să ferească Dumnezeuul străbunilor noștri pe orice român sau orice româncă să dea naștere la așa specimene teratologice!

Acestea sunt principiile care ne-au călăuzit când am pus bazele noii noastre societăți.

Noua noastră societate este chemată să deștepte spiritul public național, solidarizând pe toți românii; de aceea sperăm, nu! nu sperăm, suntem siguri că toți românii – și când zicem toți românii, înțelegem nu pe toți levantinii, care se dau drept români, ci pe românii adevărați – se vor grăbi să se-nscrie împreună cu familiile lor în rândurile noastre”.

După această esențială expunere de motive, ne grăbim a da aci, în strâmtul spațiu de care dispunem, câteva extracte din

● STATUTELE SOCIETĂȚII „ROMÂNII VERZI” ●

▫ **Cap. I** ▫ **Despre numele, membrii și emblema societății** ▫

Art. 1 – Se înființează în România o societate româna cu numele de „Românii Verzi”.

Art. 2 – Oricine poate face parte din această societate, fără deosebire de sex, de etate sau de culoare politică, dacă este român sau româncă verde.

Art. 3 – Emblema Societății va fi un român verde zdrobind falnic cu călcâiul său șarpele străinismului, care scrâșnește și țipă.

▫ **Cap. II** ▫ **Despre datoriile membrilor societății în genere** ▫

Art. 4 – Membrii de orice sex și etate ai societății „Românii Verzi” sunt datori să urască tot ce e străin și tot ce e de la străin, tot ce nu e român verde sau tot ce nu e de la român verde.

Urmează apoi mai multe articole unde se enumera cu de-amănuntul tot ce nu este verde românesc și care trebuie sistematic respins de orice membru al societății, ca, de exemplu, sentimentele neromânești, tendințe și idealuri neromânești, artă neromânească, idei și spirit neromânești.

Apoi:

Art. 9 – Se exceptează de la această regulă capitalurile neromânești.

Statutele prevăd înființarea unui organ de publicitate al societății cu titlul de Românul Verde, pus sub direcțiunea unui comitet de 40 membri, iar comitetul sub președinția eminentului meu amic, M. Ch. Rostogan.

În acest comitet nu vor putea figura mai mult de jumătate membri nevârștnici.

Ziarul Românul Verde va fi redactat de toți membrii societății: fiecare membru, indiferent de vârstă sau sex, va fi dator a colabora măcar o dată la lună cu un articol de fond.

Se-nțelege de la sine ce idei e chemat să propage Românul Verde.

Mai departe, statutele arată că îndată ce societatea „Românii Verzi” va număra o sută de membri, se va declara constituită și va proceda la alegerea comitetului.

▫ **Cap. III** ▫ **Despre datoriile membrilor minori ai societății** ▫

Art. 30 – Membrii minori ai societății, indiferent de etate și de sex, sunt datorii a fi cât se poate mai curați.

Art. 31 – Ei sunt datorii a asculta pe părinții lor de ambe sexe, de preferință pe acei care sunt membri activi ai societății.

Art. 32 – Acei care urmează la școală nu pot, sub nici un cuvânt, să se joace cu conșcolari străini: ei trebuie să se joace numai cu conșcolari români verzi, de preferință cu membrii activi ai societății.

Art. 33 – Membrii minori ai societății sunt obligați a obține note bune numai la profesorii români verzi, de preferință la acei care sunt membri activi în societate.

▫ **Cap. IV** ▫ **Despre datoriile membrilor de sex feminin** ▫

Art. 40 – Membrele societății sunt datoare să fie virtuose ca niște matroane romane.

Art. 41 – Membrele societății sunt datoare să devie bune mame române.

Art. 42 – Ele sunt datoare a naște copii sănătoși după preceptul străbun: mens sana in corpore sano.

Art. 43 – Membrele societății care sunt încă june domnișoare sunt datoare să se mărite numai cu români verzi, de preferință dintre membrii activi ai societății.

Art. 44 – La cazul când o jună domnișoară s-ar mărita cu un român verde, care însă nu face parte din societate, este datoare a-l înscrie imediat printre membrii activi.

Art. 45 – Îndată ce o membră devine mamă, ea este datoare să-și înscrie imediat copilul în Societatea „Românilor Verzi”.

Art. 46 – Membrele societății sunt datoare a-și boteza copiii cu nume străbune ca Reea-Silvia, ca Tiberiu, ca Cicerone, ca Caracala, ca Cornelia, ca Catone etc.

Art. 47 – Membrele mame sunt datoare să dea copiilor lor o educație maternă în limba maternă. Sub nici un cuvânt apoi, nu-i slobod să încredințeze educațiunea copiilor la alte guvernante decât românce verzi.

Art. 48 – Ele sunt datoare a da singure să sugă copiilor, alăptându-i în același timp cu sentimente și idei de român verde, conform, statutelor de față.

Art. 49 – În cazul când un membru nu ar avea lapte sau, întâmplător, nu i-ar fi sfârscul mamelelor perforat sau s-ar gădila prea tare, sub nici un cuvânt

nu va putea lua o doică străină, care ar da copilului să sugă lapte străin, alăptându-l în același timp cu sentimente și idei străine; ci va fi datoare să ia o doică româncă verde, de preferință o membră activă a societății.

În capitolul despre membrii de sex masculin ai societății, statutele impun aceleași obligațiuni și taților ca și mamelor, afară, se-nțelege, de obligațiunile privitoare la alăptare.

Se înțelege că orice abatere de la îndatoririle statutelor atrage după sine: întâia oară un avertisment, a doua oară o amendă și a treia oară excluderea, în ședință plenară, a membrului vinovat, din societatea „Românilor Verzi” și declararea lui ca străin de neam.

Abaterea de la îndatoririle privitoare la alăptare atrage după sine de la întâia oară pedeapsa excluderii.

Moftul român, 1901, 6 mai

● CĂLDURĂ MARE ●

Termometrul spune la umbră 33° Celsius... Subt arșița soarelui, se oprește o birje în strada Pacienței, la numărul 11 bis, către orele trei după-amiază. Un domn se dă jos din trăsură și cu pas moleșit s-apropie de ușa marchizei, unde pune degetul pe butonul soneriei. Sună o dată... nimic; de două ori, de trei... iar nimic; se razimă în buton cu degetul, pe care nu-l mai ridică... În sfârșit, un fecior vine să deschidă.

În tot ce urmează, persoanele toate păstrează un calm imperturbabil, egal și plin de dignitate.

Domnul: Domnu-i acasă?

Feciorul: Da; dar mi-a poruncit să spui, dacă l-o căuta cineva, c-a plecat la țară.

D.: Dumneata spune-i c-am venit eu.

F.: Nu pot, domnule.

D.: De ce?

F.: E încuiată odaia.

D.: Bate-i, să deschidă.

F.: Apoi a luat cheia la dumnealui, când a plecat.

D.: Carevasăzică, a plecat?

F.: Nu, domnule, n-a plecat.

D.: Amice, ești... idiot!

F.: Ba nu, domnule!

D.: Zici că nu-i acasă.

F.: Ba-i acasă, domnule.

D.: Apoi, nu ziseși c-a plecat?
F.: Nu, domnule, n-a plecat.
D.: Atunci e acasă.
F.: Ba nu, da' n-a plecat la țară, a ieșit așa.
D.: Unde?
F.: În oraș.
D.: Unde?
F.: În București.
D.: Atunci să-i spui c-am venit eu.
F.: Cum vă cheamă pe d-voastră?
D.: Ce-ți pasă?
F.: Ca să-i spui.
D.: Ce să-i spui? de unde știi ce să-i spui, dacă nu ți-am spus ce să-i spui? Stăi, întâi să-ți spui: nu te repezi... să-i spui când s-o întoarce că l-a căutat...
F.: Cine?
D.: Eu.
F.: Numele d-voastră...
D.: Destul atâta! mă cunoaște dumnealui... suntem prieteni...
F.: Bine, domnule.
D.: Ai înțeles?
F.: Am înțeles.
D.: A!... Spune-i ca să ne-ntâlnim negreșit.
F.: Unde?
D.: Știe dumnealui... Da' să vină neapărat.
F.: Când?
D.: Când o putea.
F.: Prea bine.
D.: Ai înțeles?
F.: Am înțeles.
D.: A!... și dacă vede pe amicul nostru...
F.: Care amic?
D.: Știe dumnealui!... să-i spuie că nu s-a putut reuși cu afacerea știută nimic, fiindcă am vorbit cu persoana... Nu uita!
D.: Se poate să uit?
D.:... și zice că acuma e prea târziu, dacă n-a venit la vreme; căci dacă

venea măcar cu câteva zile înainte, altă vorbă!... poate că s-ar fi putut... ține minte!

F.: Țiu, domnule...

D.:... deoarece nu plecase încă mătușa persoanei care s-a dus pentru ca să dea arvună tutorelui minorilor, și el nu aflase încă, deoarece nu-i spusese nepotul cocoanei, cu care era afacerea ca și terminată, dacă mai avea răbdare până luni seara, când trebuie neapărat să se întoarcă avocatul, fiindcă s-a dus cu o hotărnicie; dar acum, cu regret, este imposibil din mai multe puncte de vedere, care le știe dumnealui... Așa să-i spui.

F.: Bine, domnule.

Domnul pleacă... Feciorul dă să închiză... Domnul se-ntoarce.

D.: A!... știi ce? nu-i spune nimic, fiindcă poate nu ții minte exact persoanele. Trec eu mai bine deseară să-i spui... La câte vine d. Costică seara la masă?

F.: Care d. Costică?

D.: Stăpânu-tău.

F.: Care stăpân, domnule?

D.: Al tău... d. Costică.

F.: Pe stăpânu-meu nu-l cheamă d. Costică; e propitar...

D.: Ei! și dacă-i propitar?

F.: Îl cheamă d. Popescu.

D.: Și mai cum?

F.: Cum mai cum?

D.: Firește... Popescu, propitar, bine... și mai cum?

F.: Nu pot să știu.

D.: Nu-l cheamă Costică Popescu?

F.: Nu.

D.: Nu se poate.

F.: Ba da, domnule.

D.: Apoi, vezi?

F.: Ce să văz?

D.: Îl cheamă Costică!

F.: Ba, Mitică.

D.: Mitică?... peste poate!... Ce stradă e aici?

F.: Numărul 11 bis.

D.: Nu e vorba de 11 bis.

F.: A zis domnul că nu vrea să puie 13, că e fatal.

D.: N-are a face 13... eu te întreb de stradă. Ce stradă e asta?
F.: Strada Pacienții...
D.: Strada Pacienții?... imposibil!
F.: Nu, domnule, e strada Pacienții.
D.: Atunci, nu e asta.
F.: Ba-i asta.
D.: Nu.
F.: Ba da.
D.: Eu caut din contră strada Sapienții, 11 bis, strada Sapienții, d. Costică Popescu.
F.: Așa?
D.: Așa.
F.: Atunci, nu e aici.
D.: Foarte bine.
Domnul pleacă și merge la birje. Birjarul doarme pe capră. Caii dorm la oiște.
Domnul: Haide, birjar!
Birjarul: Nu slobod... este muștiriu, mo roc...
D.: Care muștiriu?
B.: Nu știi la mine, mo roc...
D.: De unde l-ai luat?
B.: Ghe acolò, mo roc.
D.: Apoi, nu sunt eu?
B.: Ie! la domnu este, mo roc.
Domnul suie... Birjarul trage bice... Caii se deșteaptă și pornesc. Domnul se ridică-n picioare, la ceafa birjarului.
D.: Ascultă-mă; știi dumneata unde e strada Pacienții?
B.: Ala nu știi, mo roc.
O babă trece. Domnul oprește birja.
Domnul: Mă rog, jupâneasă, știi dumneata unde e strada Pacienții?
Baba: Asta e, măiculiță.
D.: Ei, aș!... Teribil e de ramolită!... Mână-nainte, birjar!
Birja pornește. Domnul face semn să oprească la o băcănioară în colț, unde pe prag moțâie la umbră un băiat cu șorțul verde.
Domnul: Tânărule, ce stradă e asta?
Băiatul: Strada Pacienții...

D.: Ești un prost!... Înainte, birjar!

Birja merge încă o bucată bună... Un sergent de stradă stă pe o bancă la poarta unei curți mari. S-a descălțat de cizme să-și mai răcorească picioarele. Domnul face semn: birja oprește.

Domnul: Sergent!

Sergentul: Ordonăți.

D.: Mă rog, nu știi dumneata unde e strada Pacienții?

S.: Chiar asta e.

D.: Imposibil.

S.: Da, domnule, asta e.

D.:... la d. Popescu, numărul 11 bis...

S.: Ei, da, mai în sus, pe mâna stângă, niște case galbene-n curte, cu marchiză...

D.: A!... Atunci feciorul e un stupid!... Mersi!... Întoarce, birjar!

Moftul român, 1901, 18 mai; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● MOȘII (TABLĂ DE MATERII) ●

Turtă dulce – panorame tricoloruri – bragă – baloane – soldați – mahalagioaice – lampioane – limonadă – fracuri – decorațiuni – decorați – donițe – menajerii – provinciali – fluiere – cerșetori – ciubere – cimpoaie – copii – miniștri – pungași de buzunare – hârdaie – bone – doici – trăsuri – muzici – artiști – fotografii la minut – comedii – tombole – Moftul român nr. 8 – oale – steaguri – flașnete – înghețată de vanilie – fleici – stambă – câni – pelin – călușei – scrânciob: cele din urmă invenție care era și la expoziția americană – pinteni – biciclete – cai – vite – jandarmi – basmale – telegrafiști – nepoate – mătuși – țate – neni – unchi – veri – văduve – orfani – portretul țarului – „Moartea vânătorului” – icoane – bricege – săpun – lumânări – panglici – prescure – măcelari – grâu – cofeturi pentru colivă – bețivi – căciuli – cojoace – căpestre – boi – hârâitori – Prima societate de bazalt și teracotă – Stella – sticle – fân – cercuri doage – buți – plăpumi – saltele – perne – flori – scaune – paturi – mese – beteală – oglinzi – cercei – inele – ibrice – turci – lighene – doftorii de bătători – săpun de pete – madipolon – ace englezești – mere – portocale – năut – floricele – șerbet – răcoreală – Marsilieza – lulele – luleaua neamțului – Deșteaptă-te, române! – sacâz – sifoane – ciucalată – academele – plesnitori – tunuri – călușari – smochine – păpuși – poame – capul vorbitor – Leul de mare – „Vasilache” – copilul cu trei picioare – încercarea puterii – distracția americană – belciuge – fonografe – războiul român pentru țesut – mingi – urcioare – bere – cruci – Dumnezei – fluiere – alune prăjite –

Bragadir – fisticuri – Luther – beigăla – Opler – călăreți – orbeți – birjă – schilozi – automobile – zamparagii – guvernamentali – opozanți – Visul Maichii Precistii – Minunile lui Sf. Sisoie – Alexe, omul lui Dumnezeu – borangic – țâri – sardele – lămâi – brânză – urdă – cașcaval – slănină – roabe – velințe – altițe – bibiluri – fote – perdele – ștergare – marame – furci – căldări – pirostii – lopeți – albi – copăi – fedeleșuri – porci – mătânii – paiate – rogojini – parfumuri – ciorapi – iminei – ghetete – cizme – papuci – mătăsării – piepteni – drâmburi – darace – cobze – pomadă – clarinete – maimuțe – orice obiect 30 de bani – certuri – chefuri – aldămașuri – tămbălăuri – „Numai 40 de bani ocaua de Drăgășani, vechi veritabil!” – „5 bani cafea gingirle!” – nuci – sare – salam de Sibiu – „Hop și eu cu Țața Lina! adevărata plăcintă română și cozonaci moldovinești!” – prafuri de pureci – covrigi – roșcove – frânghii – stafide – curele – sei – hamuri – clopote – căruțe – coșuri – bomboane – rahat – muzici – gogoși – pălării – testemele – muște – popi – cocoane – mateloți – impiegați – pensionari – suprimați – popor – seniori – dame – M. M. L. L.

– A. A. L. L.42 – târgoveți – târgovețe – țărani – țărance – intelectuali – artiști – poeți – prozatori – critici – burgheji – tramcare – tramvaiuri – capele pârlite – jupe călcate – bătăături strivite – copii pierduți – părinți beți – mame prăpădite – guri căscate – praf – noroi – murdărie – infecție – lume, lume, lume – vreme frumoasă – dever slab...

– Criză teribilă, monșer!

Moftul român, 1901, 18 mai.

Maiestățile Lor – Altețele Lor.

● LANȚUL SLĂBICIUNILOR ●

Am și eu o slăbiciune, și eu sunt om! dorințele grațioasei mele prietene domnișoara Mari Popescu sunt pentru mine porunci, la care mă supun, cu atât mai bucuros cu cât văd că prietena mea nu abuzează niciodată de influența nemărginită ce știe bine că exercită asupra-mi. De astă dată, ce mare lucru-mi cere?

Stimate amice, Știu ce prieten ești cu profesorul Costică Ionescu și cât nu e în stare să-ți refuze o rugămintă. Mă-ndatorezi până-n suflet, dacă obții de la el pentru elevul Mitică Georgescu din clasa IV liceul X... la latină nota 7, fără de care, băiatul, care mi-e rudă de aproape, rămâne și anul acesta repetent, ceea ce ar fi o mare nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mai bune – și pentru mine o mare mâhnire.

Cu cele mai afectuoase salutări, a dumitale bună prietenă, Mari Popescu.

A! irezistibilă grație, cum știi de frumos să poruncești! Și ce bine s-a nimerit! Ionescu are și el o slăbiciune, și el e om! ține la mine și nu e în stare să mă refuze. Repede mă arunc într-o birjă și alerg la Ionescu, profesorul de

latinește.

— Dragă Costică, viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; știu cât pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de față, fiind vorba, mă-nțelegi, de o chestiune care mă interesează în așa grad, încât dacă n-aș fi pe deplin convins că tu, care mi-ai dovedit totdeauna, fără să dezminți niciodată o afecțiune, ce pot zice că la rândul meu... în fine...

— În fine, zice Ionescu, am înțeles... Nu trebuia să mă iei așa pe departe. Vii să mă rogi pentru vreo loază de elev de-ai mei!

— Nu e loază, Costică; e un băiat dintr-o familie dintre cele mai bune: mi-e rudă.

— Cine știe ce leneș, ce dobitoc!

— Nu-i adevărat, dragă Costică; este un băiat prea cumsecade... Să nu mă lași!... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi; știu cât pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit a mă-ndoi un moment că în cazul de față, fiind vorba, mă-nțelegi, de o chestiune...

— Ei, lasă astea! știi că ții la tine; ce mai încap între noi astfel de fraze banale?... Ce notă vrei să-i dau pârlitului tău de protejat?

— 7, dragă Costică!...

— Apoi, dacă n-o fi știind nimic animalul!

— Ei, acum și tu! zi că nu știe; parcă el o să fie cel dintâi și cel de pe urmă care să treacă fără să știe... Te rog, dragă Costică! dacă rămâne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui – o familie dintre cele mai bune – și pentru mine o mare mâhnire...

— A! irezistibilă milogeală prietenească! zice Costică; ce bine știi tu să poruncești! Aide! să-ți fac hatârul și de data asta... să-i dau nepricopsitului 7.

— Merci, dragă Costică, mare pomană-ți faci!

— Cum îl cheamă?

Eu caut repeden buzunare scrisoarea d-rei Mari Popescu... Nu e... Zic lui Costică:

— Un moment!

Și ies ca din pușcă, sar în birjă și alerg acasă... Acasă, scrisorica nicăieri... Fuga la d-ra Popescu.

— Prea grațioasa mea prietenă, lucrul merge bine; am obținut de la profesor nota dorită; decât, acuma am nevoie să știu numele protejatelui matale... Cum îl cheamă pe tânărul?

— Ți-am scris numele în scrisoarea mea.

— Da, dar scrisoarea dumitale am rătăcito acasă printre alte hârtii, și lucrul este urgent: ca să nu pierd vremea căutând-o, am venit la d-ta... Cum îl cheamă?

— Zău, nu mai ții minte, zice dragălașa mea amică; pentru că, drept să-ți spun, madam Preotescu, o bună prietenă a mea, la care ții foarte mult – nu sunt în stare să-i refuz nimica – m-a rugat să-ți scriu, că știe că ții foarte mult la mine și nu mă refuzi niciodată, și ești prieten cu D. profesor Costică Ionescu, care ține foarte mult la d-ta și nu e-n stare să-ți refuze nimic.

— Atunci, ce e de făcut? zic.

— Du-te d-ta la madam Preotescu și întreab-o cum îl cheamă pe băiatul pe care mi l-a recomandat ca să ți-l recomand d-tale.

— Sărut mânușițele!

Și alerg la Preoteasca... Zic:

— Madam Preotescu, uite la ce am venit să vă deranjez: ați recomandat amicei mele d-rei Mari Popescu pe un tânăr, să mi-l recomande mie, să-l recomand amicului meu Costică Ionescu, profesorul...

— Da!

— Ei! cum îl cheamă?

— Nu ți-a scris Mari?

— Ba da, dar am rătăcit scrisoarea, și d-ra Popescu a uitat cum îl cheamă și m-a trimis să-mi spuneți d-voastră.

— Eu... drept să-ți spun... nu mai mi-aduc aminte, pentru că i-am avut numele pe o însemnărică, pe care am lăsat-o la Mari; dar putem afla de la Diaconiasca – șade aci aproape – ea m-a rugat, că știe cât ține Mari la mine, și d-ta nu refuzi nimic lui Mari și d. Costică Ionescu, profesorul, pe d-ta nu te refuză niciodată.

— Atunci, zic, cum facem?

— Stăi nițel, să trimiț să cheme pe Diaconiasca; este aci alături.

N-aștept mult. Madam Diaconescu vine. Dar, fatalitate! și dumneaei se află în aceeași necunoștință despre numele junelui nostru protejat: însemnărica i-a dat-o amicei sale madam Preotescu.

— Ce-i de făcut?

— Aleargă la Iconomeasca!

Aleg la Iconomeasca... De acolo, la Sachelăreasca... Pe urmă la Piscupeasca... În sfârșit, am dat de izvor... Tânărul este nepoțelul lu' madam Piscupescu, băiatul surioarei dumneaei, al lu' madam Dăscălescu: Mitică Dăscălescu.

Nimic nu refuzăm – madam Piscupescu lu' madam Dăscălescu, madam Sachelarescu lu' madam Piscupescu, madam Iconomescu lu' madam Sachelarescu, madam Diaconescu lu' madam Iconomescu, madam Preotescu lu' madam Diaconescu, d-ra Popescu lu' madam Preotescu, eu d-rii Popescu, și mie amicul Costică Ionescu... Aleg la Costică Ionescu.

— Dragă Costică, să nu mă lași... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi, știu cât pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit a mă-ndoi un moment...

— Lasă, omule, fleacurile...

— Să-i dai nota 7, cum mi-ai promis...

— Cui, frate?

— Lui Mitică Dăscălescu!

— Mitică Dăscălescu!... Nu ții minte să am vreun școlar cu așa nume.

— Nu se poate!

— Să vedem!...

Și se uită în cataloage.

— Nu; n-am niciunul Mitică Dăscălescu, în cursul inferior; ai făcut confuzie; trebuie să fie în cursul superior.

Alerg... de astă dată drept la madam Piscupescu.

— Madam Piscupescu, de ce clasă dă examen nepoțelul matală?

— De clasa VI!

— A! zic eu... Bine!

Și dau fuga-napoi la Ionescu; zic:

— E în clasa VI Mitică Dăscălescu al meu.

— Atunci nu e la mine, e la Georgescu; îl cunoști pe Georgescu?

— Nu. Tu nu-l cunoști? ți-e coleg.

— Ba da, ține foarte mult la mine, nu e-n stare să-mi refuze nimic.

— Atunci, zic eu, mă rog ție, nu mă lăsa!... știu că pot conta pe amiciția ta și nu-mi permit...

— Iar?... ești cu birja... hai de mă du degrabă la Georgescu.

— Haide.

Ajungem... Aștept în birjă pe Ionescu. Peste câteva momente iacătă-l.

— Ai avut mare noroc c-am venit tocmai la pont; dacă mai întârziam un sfert de ceas, până la două, mergea cu cataloagele la școală și trecea notele în matricolă: protejatul tău avea un 3.

— Și acuma?

— Are 7.

Uită-te, am gândit eu, ce vasăzică o întârziere de câteva minute: cum poate nenoroci pe un tânăr! Rămânea Mitică Dăscălescu iar repetent, cu toate că ține la el atâta mamiță-sa Dăscăleasca, la care ține Piscupeasca, la care ține Sachelăreasca, la care ține Iconomeasca, la care ține Diaconeasca, la care ține Preoteasca, la care ține mult grațioasa Popeasca, la care ții foarte mult eu, la care...

Moftul român, 1901, 24 iunie; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● LA PELEȘ ●

— *Doăsp'ce trecute, Mândico! ce naiba faci, soro?*

Așa strigă cocoana Lucșița, foarte nervoasă, intrând în odaia unde-și face toaleta madam Piscopesco.

Iar madam Piscopesco, din fața oglinzii, răspunde și mai nervoasă:

— *Uf! lasă-mă dracului și dumneata, mamițo! nu vezi cum m-a pocit dobitoaca? fir-ar afurisită să fie!*

Dobitoaca este guvernantă la copii, și piaptână și pe madam Piscopesco; cocoana Lucșița este mama lui madam Piscopesco, iar madam Piscopesco este soția lui d. Piscopesco, proprietarul uneia dintre cele mai elegante și mai confortabile vile din Sinaia, vilă care poartă frumosul nume al fiicei cocoanei Lucșiții, vila „Esmeralda”.

De la șase ceasuri dimineața, pe când soarele nu s-a ridicat bine peste Piscul Câinelui, locuitorii vilei „Esmeralda” umblă de colo până colo, cuprinși toți ca de niște friguri.

Ce este? ce s-a-ntâmpat în familia Piscopesco pentru ca toată lumea din vila „Esmeralda” să fie așa de emoționată și de nervoasă?

O bucată de bristol⁴³ care strălucește deasupra vrafului cărților de vizită lăsate de amicii din lumea mare la vila „Esmeralda”, ne va răspunde la această întrebare. Să ne aruncăm ochii pe acea bucată de bristol și vom afla că din înaltul ordin al Maiestăților Lor, doamna și domnul Zefir Piscopesco sunt invitați pentru astăzi, la ora 1 d A. A lua dejunul la castelul Peleș!

— *Unde-i dobitoaca, mamițo? trăsni-o-ar Dumnezeu s-o trăsnească! zice madam Piscopesco, ciufulindu-și tare necăjită cârlionții de la ceafă, care nu vor să stea cum vrea dumneaei.*

— *Lasă-mă, soro, să te potrivesc, îi zice coana Lucșița.*

Și trage lângă fereastră-n lumină pe frumoasa ei fiică; ia fierul de frizat de dasupra flăcării de spirt, îl apropie de buze, suflă-n el și-l vâă apoi în cârlionții rebeli.

— *Ești nebună, soro! țipă madam Piscopesco, ce dracu! chioară ești?... m-ai fript!*

— *Dacă te miști, dacă bâțâi mereu din picior! Fie; soro, la naiba! că prea ești nevriceasă!... A să văz.*

Și coana Lucșița se uită-n ceafa grăsulie a lui madam Piscopesco și o scuipe, pe de o parte să-i mai potolească ustureala, pe de alta să n-o deoache: în adevăr, are de ce să se mândrească o mamă.

Apoi, cu mai multă atenție, supune și aranjează cârlionții rebeli așa de frumos că madam Piscopesco a și uitat de arsură.

— Douăsp'ce și un sfert, soro! ce dracu faceți? tot nu te-ai mai isprăvit?... vrei să-ntârziem? nu face pentru ca să ne aștepte, mai ales întâia oară!

Dar madam Piscopesco, fără s-asculte vorbele domnului Zefir Piscopesco, și încovoindu-se de talia ei elegantă în fața oglinzii, așa ca să-și poată vedea turnura, întreabă:

— Sunt bine la spate, mamițo?

— Ești surdă, soro? zbiară cu severitate d. Piscopesco, vrei să ne atârne lingurile de gât? nu face pentru ca să ne aștepte! întâia oară! înțelege-mă!

— Uf! fir-ar a dracului și-afurisită de viață! zice madam Piscopesco. Unde-mi sunt mânușile?

Caută cocoanele-n sus... caută-n jos...

— Cheamă pe dobitoaca... Unde-i dobitoaca? fir-ar a dracului să fie! ea știe unde le-a pus.

— Uite-le! strigă coana Lucșița.

— Haide odată, soro! că te las și merg singur!

Sunt douăsprezece și jumătate.

Încă o privire-n oglindă.

În sfârșit, madam Esmeralde Piscopesco suie în trăsură cu soțul său.

— La Peleş! și mai iute! zice către birjar d. Piscopesco, după ce și-a încrucișat brațele și s-a așezat bine.

Birjarul mână.

— Mamițo! strigă madam Piscopesco, uitându-se-napoi către coana Lucșița, care de pe verandă o scuipe, să n-o deoache; mamițo, bagă de seamă la cheile dulapului, că iar fură zahar dobitoaca, fir-ar a dracului să fie!

Moftul român, 1901, 12 aug.

43 Hârtie de calitate superioară, groasă și netedă

● VIZITĂ... ●

M-am dus la Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietenă, ca s-o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilăș foarte drăguț de vreo opt anișori. N-am voit să merg cu mâna goală și i-am dus băiețelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atențiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori în uniformă de mare ținută. După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorții

agriculturii – d. Popescu tatăl este mare agricultor -, despre criză ș cl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că de la o vreme i se urăște chiar unei femei cu petrecerile, mai ales când are copii.

– Să-ți spun drept, cât era Ionel mititel, mai mergea; acu, de când s-a făcut băiat mare, trebuie să mă ocup eu de el; trebuie să-i fac educația. Și nu știți dv. bărbații, cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Pe când doamna Popescu îmi expune părerile ei sănătoase în privința educației copiilor, auzim dintr-o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrână:

– Uite, coniță, Ionel nu s-astâmpără!

– Ionel! strigă madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

Apoi, către mine încet:

– Nu știi ce ștreqar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaugă:

– Coniță! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne mașina!... Astâmpără-te, că te arzi!

– Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin' la mama!

– Sări, coniță! varsă spirtul! s'aprinde!

– Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe ușă, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luând o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

– Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină când face cafea, că dacă te-aprinzi, moare mama? Vrei să moară mama?

– Dar, întrerup eu, pentru cine ați poruncit cafea, madam Popescu?

– Pentru dumneata.

– Dar de ce vă mai supărați?

– Da' ce supărare!

Madam Popescu mai sărută o dată dulce pe maiorașul, îl scuipe, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută militărește și merge într-un colț al salonului unde, pe două mese, pe canapea, pe foteluri și pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiță și o tobă. Atârnă toba de gât, suie pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbița la gură și, legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână și să sufle în trâmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu n-aud nimica. Îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așa de aspru; ea nu aude nimica.

– Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui!

Nu e frumos, când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbița și toba tac, adaug:

– Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

– Maior! strigă mândrul militar.

– Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; și maiorul nu cântă cu trâmbița; cu trâmbița cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă și merge-n fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalecă, scoate de după gât toba, pe care o trânteste cât colo; asemenea și trâmbița. Apoi începe să comande:

– Înainte! marș!

Și cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce-ntâlnește-n cale. În momentul acesta, jupâneasa cea răgușită intră cu tava aducând dulceața și cafele. Cum o vede, maiorul se oprește o clipă, ca și cum ar vrea să se reculegă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, și maiorul, dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un țipăt de disperare.

– Ține-l, conică, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care, în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudența să iasă din neutralitate și să intervie în război, primește în obraz, dedesubtul ochiului drept, o puternică lovitură de spadă.

– Vezi? vezi, dacă faci nebunii? era să-mi scoți ochii... Ți-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă și să te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei și o sărută... Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceața, mă pregătesc să sorb din cafea...

– Nu vă supăra fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

– Vai de mine! la noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... și dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Și zicând „dumnealui”, mama mi-arată râzând pe domnul maior.

– A! zic eu, și dumnealui?

– Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu țigara-n gură, să te prăpădești de râs... ca un om mare...

– A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu: tutunul este o otravă...

– Da' tu de ce tragi? mă-nterupe maiorul lucrând cu lingura în cheseaua de dulceață...

– Ajunge, Ionel! destulă dulceață, mamă! iar te-apucă stomacul...

Maiorul ascultă, după ce mai ia încă vreo trei-patru lingurițe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

– Unde te duci? întrebă mama.

– Viu acu! răspunde Ionel.

După un moment, se-ntoarce cu cheseaua goală; o pune pe masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabachera cu țigaretele regale, scoate una, o pune în gură, și mă salută militărește, ca orice soldat care cere unui țivil să-i împrumute foc. Eu nu știu ce trebuie să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul, și mă-ndeamnă să servesc pe domnul maior. Întind țigareta mea, militarul o aprinde pe a lui și, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admira îndestul, pe când mama îl scuipe, să nu-l deoache, și îmi zice:

– Scuipe-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul și-a fumate țigareta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu și-ncepe s-o trântescă. Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde tulbură grozav liniștea ciucurilor de cristal.

– Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi? Vrei să moară mama?

Dar maiorul s-a-ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână: o trântescă cu mult necaz de parchet. Eu aduc spre gură ceașca, dar, vorba francezului, entre la coupe et les lèvres...⁴⁴ mingea îmi zboară din mână ceașca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, culoarea oului de rață.

– Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ți-am spus să te-astâmperi... Vezi! ai supărat pe domnul!... Aldată n-o să-ți mai aducă nici o jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

– Nu e nimica! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu nițică apă caldă!...

Dar n-apucă să termine, și deodată o văd schimbându-se la față ca de o adâncă groază. Apoi dă un țipăt și, ridicându-se de pe scaun:

– Ionel! mamă! ce ai?

Mă-ntorc și văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii pierduți și cu drăgălașa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

– Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi deschei repede mondirul la gât și la piept.

– Nu-i nimica! zic eu! Apă rece!

Îl stropesc bine, pe când mama pierdută își smulge părul.

– Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce-și mai vine în fire; vezi? Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucru bun. Aldată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniștită cu scumpul ei maior afară de orice stare alarmantă, și am ieșit. Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Când

am ajuns acasă, am înțeles de ce maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul – ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

Vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

44... de la pahar la gură... (fr.)

● ȚAL!... ●

Țal... Ce este țal?

Este un substantiv român împământenit; înainte de-mpământenire, era verb german; însemna a plăti – se scria zahlen și se citea țal'n.

Foarte des se-ntrebuințează acest verb în lumea noastră, unde, cumpărându-se toate, trebuiesc toate plătite.

Când s-au înființat și la noi în țară berăriile, în secolul trecut, fiindcă la-nceput toți berarii și chelnerii erau nemți, s-a introdus și acest verb țal'n, dar numai în formă de infinitiv imperativ, cu însemnarea: să plătesc! să plătim!

În multe limbi europene, între care și franceza și germana, infinitivul se întrebuințează ca imperativ impersonal, și la pozitiv și la negativ; dar, în limba noastră, forma infinitivului, și numai prescurtată, se-ntrebuința, mai-nainte, ca imperativ, numai la persoana a doua singulară și numai cu negațiune. Exemple:

„Taci, domnule! Nu țipa, cocoană!”

„Plătește, nene! Nu plăti, țapo!”

Ce se-ntâmplă însă?

De la o vreme, grație dezvoltării neconținut crescânde a agriculturii, industriei și comerțului României (pentru care totuși, trebuie să mărturisim, rămâne încă destul de făcut), luând căile noastre de comunicațiune un așa de-mbucurător avânt, onor. Direcțiunea generală a C. F. R. A avut ocaziunea să constate sărăcia limbii române, și a trebuit să recunoască necesitatea introducerii, prin regulamente, a infinitivului ca imperativ impersonal, fără ca și cu negațiune; și asta (onoare ei!) pentru toți călătorii, fără excepție de clasă sau distanță de parcurs, la toate trenurile, fie accelerate, fie de persoane, mixte sau de marfă.

Astfel, în toate vagoanele noastre de călători, citim: pe uși: „A nu se deschide până trenul oprește”; pe ferestre: „A nu se pleca în afară”; pe semnalul de alarmă: „A nu se trage decât în caz de mare pericol”;

În altă parte: „A nu se întrebuința în timpul opririi în stațiuni”;

În clasa III: „A nu se scuipa pe covoare”.

Iar în vagoanele de marfă, afară bineînțeles de cele cu încărcătură inflamabilă neasigurată: „A nu se fuma”.

Critica istorică modernă ne învață că mersul înainte sau înapoi al omenirii este stăpânit de legi fatale; progresul odată urnit, ori într-un sens, ori într-altul, nu poate fi oprit de nimeni, de nimic! Așa, inovația onor. Direcțiunii generale C. F. R. A prins: încet-încet, pretutindeni la noi se introduce infinitivul ca imperativ chiar fără negație, pentru orice persoană și ocaziune.

Astfel, pe o sticlură de doftorie cu prafuri care s-așază la fund, citești: „A se scutura bine înainte de a se întrebuinta”, iar pe o cutiuță de alifie: „A se spăla întâi bine cu săpun partea, apoi a se unge și a se lega cu o cârpă curată – după povață”.

La colțul unei case trase mai înăuntru de linia veche a stradei, citim, sub o ferestruică cu brizbize: „A nu se face murdării pe zidul casei mele”.

Mergem mai departe, după legea progresului, și citim: „A nu se lipi afișe și orice alte necurățenii”.

La Moși, pe stâlpii unui mare umbrar de berărie: „A se plăti la moment. A nu se vorbi vorbe proaste. A nu se face scandal. A nu se pleca cu paharele și alte obiecte”...

În școlile primare, chemate, afară de instrucțiune, să dea și o educațiune civică tinerelor noastre generațiuni, adică nu numai să le lumineze spiritul, dar totodată să le cultive inima și să le formeze caracterul, fiindcă o națiune are nevoie, ce e drept, de ridicarea nivelului intelectual, dar iarăși fără caractere nu merge – în școlile primare, zic, citim pe toți pereții: „A nu se sufla nasul cu degetele. A se purta batistă curată”.

Iar când trage clopotul de ieșire, D. profesor se coboară de pe catedră și zice elevilor, care fac zgomot, ridicându-se nerăbdători din bănci:

– A se tăcea! A se asculta!... Mâine vine D. revizor: a se ști bine Mircea cel Bătrân și Revoluția de la 48, Unirea Principatelor-Unite și Ștefan cel Mare!...

Băieții pornesc ca niște mici dorobanți ce sunt, bătând din talpă ostășește, foarte mândri – onoare lor! – pe când D. profesor strigă după ei, până ce ies pe poartă:

– A se ieși în ordine! A nu se face măgării pe stradă! A nu se-njura! A se păstra igiena! A nu se mânca mult rahat!

D. profesor, pedagog învățat, este nu numai infinitiv, este categoric imperativ.

Atâta destul despre imperativ! să ne întoarcem la substantiv, de unde am pornit.

Vom citi, la vreme, în Dicționarul Academiei Române, când va apărea:

Țal – substantiv comun, de genul masculin pentru amândouă sexurile – impiegat comercial sau impiegată comercială; persoană însărcinată într-un

local public de consumațiune cu încasarea plăților de la consumatori.
Declinare regulată.

Nominativ – Țalul primește plata;

Genitiv – chiulurile Țalului;

Dativ – i-a tras două palme Țalului;

Acuzativ – a chema Țalul; sau: l-a-njurat pe Țal;

Vocativ – Țal!

În general, Țal are numai singular; la ocaziuni de-mbulzeală însă (ca, de ex., sărbători naționale, vreo înmormântare de lux, ori vreo manifestațiune politică), în localurile mari, așezate la vad bun, trebuiesc și trei Țali. Atunci, la pluralul provizoriu, se declină:

Nominativ – Țalii sunt murdari;

Genitiv – obrăznicile Țalilor;

Dativ – li se trag chiuluri destule și Țalilor;

Iar, a doua zi, când nu mai e năvală și „nu mai face trebuință”, patronul suprimă pluralul; dă afară (acuzativ) doi Țali, și rămâne numai cu singularul abitual – cu un Țal – destul!

Dar să lăsăm chestiunile academice, și să vedem cât înțeles filosofic, chiar din punctul de vedere al vieții practice, poate cuprinde acest cuvânt de o singură silabă – Țal.

Am un prieten care-mi zice totdeauna:

– Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinți care să-nțelegă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea! Păcat că nu m-au dat să-nvăț filosofia! eu ieșeam filosof, să nu crezi că spun mofturi! filosof: asta era nacafula mea, nu negustor!

Și-n adevăr, Mitică este un cap filosofic. Totdeauna când ne vedem, trebuie să-mi toarne un aforism remarcabil. Cel din urmă, de exemplu, trebuie să-l comunic, având mai ales în vedere împrejurările interesante în care mi l-a spus.

Alaltăieri, întâlnindu-mă, zice:

– Nene Iancule, tocmai pe d-ta te căutam; deseară mănânci la noi – să nu zici nu! Avem un prânz!... și pe urma, o surpriză... mare!... În sfârșit, imposibil să refuzi! Graziella ține foarte mult...

Pe consoarta amicului meu o cheamă din botez Nastasia, dar, de mult, toată lumea-i zicem Graziella... Este pseudonimul ei – o intelectuală... Multă activitate... A publicat, în diferite reviste de la noi și din străinătate, studii sociologice, importantissime, după cum susțin directorii respectivi... Graziella trebuie să fie cu un an mai tânără ca mine, dacă nu mai în vârstă; dar tot plăcută, plină de inimă, de avânt, de entuziasm... Nu putem zice că a fost

frumoasă Graziella; dar grațioasă... și... oameni cu dare de mână.

Nici cuvânt, prin urmare, să refuz invitațiunea prietenului meu.

Ne-am întâlnit seara la Mercur – a se lua un aperitiv imperativ! – și apoi ne-am suit în sanie. Mitică, foarte vesel pe drum, mi-a debitat acest frumos aforism:

– Nene Iancule, toate mulțumirile în lumea asta trebuiesc plătite. Dacă le plătești cu anticipație, ți se par mai ieftine; dacă le plătești după, ți se par prea scumpe.

– Bravo, Mitică!

– Ei! nu, nene Iancule, pe onoarea mea, să fi dispus eu de părinți care... Dar, în sfârșit!

Am ajuns... Casele lui Mitică luminate a giorno... Sunăm...

Graziella ne-ntâmpină radioasă...

– Gândeam că n-ai să vii, îmi zice.

– Se putea să nu ascult, scumpa mea amică, de ordinele d-tale?

Suntem, cu toții, invitați vreo doisprezece inși, toți lume aleasă din litere, științe, arte, dintre care vreo șase reporteri.

Ușile spre sala de mâncare se deschid.

La masă!... Dau brațul Graziellei...

Un prânz împărătesc! și tot lucruri ușoare:

Mezeluri, salam, ghiudem, limbă, lucurini, măslina, icre de știucă și negre; supă de clapon cu patèle; pană de somn rasol; clapon ciulama; chifteluțe marinate cu tarhon; pârjoală de nisetru; patricieni la grătar; un purcel la frigare; cataif, tortă; brânzeturi, fructe diverse; vin alb, negru, șampanie etc.

Am mâncat din toate; trebuia! ca mai în vârstă în litere, științe și arte, eu stam la dreapta stăpânei casei.

După ce foarte greu m-am ridicat de la masă, pe la zece fără un sfert, am trecut în salon, unde ne așteptau țigări, țigarete, cafele, des bonbons et des liqueurs – adică pe românește bomboane și lichioruri... Îmi beau cafeaua și zic amfitrionului meu încet:

– Dragă Mitică, am consumat frumos, n-am ce zice; îți mulțumesc... Eu trebuie să mă retrag; mâine, foarte de dimineață, am treabă și sunt și cam rebegit de vremea asta; trebuie să mă culc mai devreme... Cum am face rost de o sanie?

– Ei! bravo, răspunde el, nene Iancule! Cum se poate să pleci așa, fără țal?

Și râde...

– Vezi că mâine trebuie... zic eu.

Dar el mă-ntre rupe:

— Peste poate, nene Iancule! are Graziella să citească un studiu nou al ei; nu ți-am spus că, după-masă, e și o surpriză... mare?... Uite-o, te caută.

M-a găsit Graziella... La rândul ei, îmi dă brațul, și trecem, urmați de toată lumea, în alt salon, unde trebuie să ascultăm lectura studiului celui nou:

Femeia în istoria și în poezia poporană a românilor, în trecut, în prezent și-n viitor...

Acest studiu va constitui subiectul a trei conferințe ce se vor ținea de către autoare la Ateneul Român.

Ce mai încapе vorbă?... s-a isprăvit!...

Ne așezăm pe fotoliuri... Autoarea la masă, între două candelabre; eu, în fața ei; lângă mine, cam la spate, Mitică; de jur-împrejur, ceilalți, mai tineri ca mine în litere, științe și arte.

Se începe:

„Tabla capitoalelor.

— Introducție: Ce a fost femeia în timpii primitivi, în Anticitate, în Evul Mediu, în timpii moderni... Ce are a fi, ce trebuie să fie în timpii viitori.

— Cap. I: Femeia la români, în istoria și în literatura poporană, poezie, basme, proverbe, zicători, ghicitori etc., ca bunică, mamă și soacră, ca soție, fiică, nepoată și noră... în trecut...”

Și așa mai departe, în prezent și-n viitor.

După citirea tablei capitoalelor, Mitică s-apeacă la urechea mea și, râzând înfundat, îmi șoptește:

— Țal! nene Iancule...

Eu întorc gâtul să-i răspund ceva; iar autoarea, ridicând ochii de pe teancul de file, zice foarte grațios, dar destul de imperativ:

— Mă rog, a se asculta toți când se citește!...

Și citește...

Simt, la un moment, capul prietenului Mitică de la spate, căzându-mi dulce pe umăr... mă-ntorc și-i zic ridicându-l:

— Ce faci, Mitică?

— Mă rog, a nu se conversa nimini când se citește!...

...Și citește...

...Voi, patruzeci și nu știu câte mii de sfinți mucenici!... Să spun pe larg chinul meu?... de ce?... Să-și facă un martir din jertfa lui o glorie?... Nu! asta i-ar întuneca aureola... A mea trebuie păstrată pură, luminoasă, strălucitoare!... N-am furat-o!... Totuși, chinul mă biruie... Casc o dată, că s-aude peste masă, de unde, cu un zâmbet grozav:

— Mă rog, a nu se căsca!...

...Și citește... Și Mitică, de la spate, e fericit pe umerii bunului său amic, nenea Iancu.

...În sfârșit, la două și zece antemeridiane, introducția și două părți ale primului capitol s-au citit... Rămân așadar a se citi în viitoarele ședințe, după-masă, urmarea din primul, celelalte două capitole și concluziunea, apoi notele...

Toți s-au ridicat de pe fotoliuri... Aplauze...

S-au risipit straniile celeste visuri ale chinului trecut dincolo de marginile puterii de-nregistrare a conștiinței!... Scutur din umărul meu pe Mitică... Voi să mă ridic... Nu pot... Sunt amorțit... înțepenit... Amicul meu, reconfortat, mă ajută, făcând să-mi trosnească încheieturile... Sunt în picioare... Sărut mâna crudei Grazielle... Mitică mă duce până la sanie.

— Dragă Mitică, mulțumesc din suflet pentru buna ta invitațiune! am petrecut minunat – onoare ție!... zic eu cu un ton pe care filosoful meu îl înțelege până-n fund...

— Dè! nene Iancule; eu ți-am spus: așa e în lumea asta – a se plăti orice consumație!

— Mână, birjar!

E un ger!... Sania se dezlipește cu greu din loc și pornește scrâșnind, pe când amicul meu îmi strigă, râzând, infinitiv:

— Țal! nene Iancule!... a se revedea!

Mă-ntorc și-i strig și eu categoric:

— A se slăbi, Mitică!

Universul, 1909, 2 martie; vol. Schițe nouă (1910)

● REPAUSUL DOMINICAL ●

Petrecerile cu mult înainte pregătite rar se întâmplă să iasă bine; câtă vreme, cele încinse așa din întâmplare, pe negândite, aproape totdeauna izbutesc frumos...

De ce oare?

— De ce, de nece – nu trebuie să ne batem mereu capul să filosofăm, să tot căutăm cauza la orișice... Destul să constatăm cum se petrec lucrurile, și din constatarea asta să tragem învățătura că: nici la petreceri de mult puse la cale să nu mergem cu prea mari închipuiri de veselie, și nici să stăm la îndoială când, pe negândite, ni se ivește prilej de petrecere – să mergem cu voie bună, dacă n-avem altă treabă mai serioasă de făcut – zic mai serioasă, fiindcă, în viața noastră scurtă și trudită, nici petrecerea nu e ceva atât de nesperios cum spun câțiva înțelepți, unii ursuzi și alții fățarnici.

Așa cel puțin gândesc eu, și de aceea am petrecut așa de frumos alaltăieri noaptea.

Joia trecută, 21 mai, neavând treabă, mă plimbam încet pe Calea Victoriei, pe la șapte seara, privind la forfoteala aceea de calești, birje, automobile – ce mulțime! ce eleganță! ce belșug!... cum rar se vede chiar în orașele cele mai prospere – și mă gândeam: cine or fi aceia care au scornit de la o vreme că-n țară e sărăcie, că s-a scumpit traiul și că suntem amenințați de o criză agricolă? ce moftangii!

Pe când gândeam așa, iacătă, dau piept în piept cu amicul meu Costică Parigoridi – care, contrariu felului său cunoscut de toți, are acum aerul unui om prea puțin vesel.

– Monșer, îmi zice, nevastă-mea s-a dus la țară cu copiii, la neamurile ei, tocmai în Muscel... Eu n-am vrut să merg... mai întâi mi-a fost lene să mă scol așa de dimineață; și pe urmă, drept să-ți spun, nu-mi plac petrecerile patriarhale; eu sunt orășean; mie-mi place orașul... dar... nu duminicile și sărbătorile... N-am văzut ceva mai urât pe lume decât un oraș mare în zilele de repaus dominical! Toate prăvăliile cu obloanele lăsate ca pleoapele în somn!... Ce somn! Peste tot închis!... Să vrei să te spânzuri, n-ai de unde să-ți cumperi un ștreang... Lipsa asta de activitate, de viață, de mișcare comercială mă apasă pe umeri, mă trage și pe mine la somn; și nu pot dormi măcar – parcă sunt în stare de insomnie... Și când mai văd și toată mitocănimea asta parvenită, prostimea asta elegantă, învârtindu-și roatele cu cauciuc în neștire, îmi vine fel de fel de idei... primejdioase... De un ceas umblu să dau de un prieten... parcă toți au intrat în pământ!

– Iată, m-ai găsit pe mine, îi zic eu.

– Bine că te-am găsit, nene Iancule! Afurisit să fie repausul dominical!

– Dragă Costică, recunosc, în adevăr, că un oraș mare în repaus dominical nu este așa de frumos ca în plină activitate; și mie-mi face aceeași penibilă impresie ca și ție... Decât, ia să ne gândim și la oamenii care muncesc, o săptămână întreagă, de dimineață până seara târziu... Nu le trebuie și lor o zi de odihnă?

– Da, răspunde amicul meu; dar în loc să se odihnească, își fac bășici pe tălpi umblând toată ziua gură-cască, și seara cad morți de oboseală.

– Bine; dar s-au recreat... au petrecut...

– Da! s-au îmbătat!

– Dar ce să facă?... să citească psalmii proorocului David?... Și pe urmă, dă-mi voie să-ți spun că-mi pare rău să te aud pe tine, spirit modern, suflet așa de uman, vorbind astfel despre lumea muncitoare... și asta numai de necazul urâtului... Să presupunem că se-mbată și poporul... Ei! și?... parcă...

– Înțeleg ce vrei să zici!

- ...Ei! apoi?
- Nu știi, monșer; dar sunt plictisit ca un cățel pe care stăpânul l-a uitat încuiat în casă... Îmi vine să urlu de urât... Ai treabă?
- Deloc.
- Unde mânânci astă-seară?
- Indiferent.
- Vrei să mâncăm împreună?
- Mai ales.
- Unde zici?
- Unde poftești.

Pornim amândoi la vale. Pe drum, Costică, privind la obloanele prăvăliilor, bombănește mereu... În dreptul lui Capșa, întâlnim pe alt prieten; îl luăm, fără vorbă multă, ca de rechiziție; la răspântia bulevardului, încă doi; îi înhățăm; în dreptul legațiunii rusești, încă unul; e prizonier... Curios lucru! toți foarte plictisiți de repausul dominical; și cu cât banda sporește, cu atât dispăre plictiseala! Toți șase – oameni de condiție frumoasă în societate – ajungem, aproape binedispuși, la Iordache, în Covaci.

Sus, pe terasă...

– Domnilor, zice Costică, trebuie să știți că, grație întâmplării fericite că v-am întâlnit, mi-au fugit din minte niște idei foarte negre... Dacă, adiniauri, nu întâlneam pe nenea Iancu, mergeam, cum eram de plictisit, drept la gară, să mă arunc sub roatele primului tren la-ndemână. Vă mulțumesc... Sunteți salvatorii vieții părintelui copiilor soției mele, care era să citească mâine, la Câmpulung, în Universul, încă o nouă tragică sinucidere la stația B. M.!... Ei bine, faptul acesta, că, din fericire, v-am întâlnit, combinat cu faptul, nu mai puțin fericit, că astăzi este ziua mea onomastică, Sf. Împărați Constantin și Elena, ne obligă: pe mine să vă rog, iar pe d-voastră să primiți, a face eu cinste astă-seară.

Îl sărutarăm cu toții și, care mai de care, îi urăm:

– La mulți ani, Costică! cu noroc, sănătate și veselie!... Și cinstit socru, dragă Costică!

Pe urmă, din parte-mi, îi cer scuze că am uitat să-l felicit, fiindcă, necăzând sub prescripțiile legii repausului dominical, nu țin niciodată socoteala sfinților.

Costică se-ntoarce-n loc și deodată, vesel ca totdeauna, strigă:

– Băiete! aperitive, lista și răcitori în lege! să vie!

Știu c-am petrecut!...

Ce chef!... și, dacă trebuie să fim drepți, Costică a plătit de două ori petrecerea improvizată – și cu bani și cu spirit – ce vervă!... Din când în când,

constatând că lăsăm, să se răcească” paharele noastre pline, ne striga, ridicând pe al său:

— Jos repausul dominical!... Să lucrăm!... lucrați, domnilor!

Iar noi, împărtășind părerile lui, lucram cu stăruință...

Ce activitate!

Cinci ore fără-nterupere, pe nerăsuflăte...

Cam pe la deșteptatul rânduricilor – țal!... Aperitive, 18; baterii, 8; șampanii, 12 și 22 pachete de regale... și 5 rânduri de marghilomane.

Foarte – cum m-aș putea exprima în termeni mai aleși, adică mai potriviți? – foarte... gata, coborâm frumos, însă pe tăcute – nu o tăcere lugubră, totuși solemnă... Ne reculegem.

Ajungem jos, unde moțăie câțiva birjari, pândindu-și prada matinală; ne oprim puțin, să aspirăm până-n adânc praful sănătos ridicat spre firmament de târnul municipal. Costică, după o sfortăre eroică, întreabă:

— Un'e me'gem?

Noi medităm un moment... Eu ridic din umeri... Ceilalți, ca și mine.

— Bi' jar!

Și, câte doi, câte doi, binișor, ne-am așezat frumușel în trei birje. Eu cu Costică pornim în frunte... Zic, eu acuma, lui Costică:

— Un'e me'gem?

Costică ridică din umeri, și pe urmă mă sărută; îi plătesc prompt cu aceeași monedă.

Din Covaci, apucăm la dreapta-n sus pân Șelari; din Șelari apucăm la dreapta pân Lipscani; din Lipscani, la stânga – și Costică mă sărută și zice:

— Eș' du'ce, 'ne Iancule!

— Sun' tu'tă, Co'tică!

— Tu'tă du'ce, 'ne Iancule!

Și râzi... Și, dând să mă pupe încă o dată, nu știu cum face, că-mi ridică pălăria, care-mi zboară afară din trăsură, înapoi spre Iordache.

— Bi'jar!... pă'ria lu 'nea Iancu!

Oprim... Birjarul mi-aduce pălăria. Costică mi-o pune pe cap... mai îndesat... ca să nu-mi mai zboare... Și râzi... Și ne pupăm dulce. Dar unde ne aflăm? Pe bulevardul Colței, aproape de Piața Victoriei.

— Un'e me'gem, mă, 'mboule?... știi? întreabă Costică pe birjar.

— La Lăptărie, conașule; cum să nu știu?

— E 'mb'avo! îi răspunde Costică; și pe urmă către mine: auzi ce ide' f'umoasă a'vut 'mbou!

Dar celelalte două birje nu se mai văd în urmă noastră.

— Ne-a t'ădat, ca niște lași, 'ne Iancule!

Aerul de la șosea ne face mult bine. Ajungem la Lăptărie. Plin!

Acolo, cei patru amici, care au sosit, prin Calea Victoriei, înaintea noastră, ne așteaptă; ei nu puteau crede că i-am trădat ca niște lași. Câte un pahar de șampanie, la botul calului! – etc.!! etc.!!!

Se face ziuă... Rândunelele au și plecat la vânătoare... Reintrăm în Capitală, în căutarea unui jvarț cu cognac fin... Am găsit...

Ciudat efect face cafeaua tare!... Ni s-a dezlegat limba... Ieșim... E lumină mare... O aglomerație... Un accident?... Să anunțăm Salvarea!... Ne apropiem...

Un cetățean șade jos pe marginea trotuarului și nu vrea să se scoale, cu toate insistențele sergentului.

— Ce e? întreb pe sergent.

— E repausul dominical, domnule: nu mai poate umbla: trebuie să-l ridic de-aici, să nu-l calce vreo trăsură... Haide, sus!

Și dă să-l ridice; cetățeanul se lasă greu din balamale, scapă din brațele omului ordinii și se așază iar la loc. Îl privesc de aproape... îl cunosc... Este un excelent culegător tipograf, om în vârstă și foarte cumsecade. Zic:

— Scoală, monșer, nu face pentru d-ta să te dai în spectacol... ești om serios, tată de familie...

— Ba, pe tat'to! răspunde el.

— Îmi pare rău, adaug eu, că n-ai înțeles bine morala mea...

— Ba am înțeles; dar vorba mea e: unde găsim noi acuma ciorbă de burtă?

— D-tale ți-ar trebui acuma un jvarț cu cognac fin... nu știi ce bine ți-ar face!

— Moft!... am băut acuma jvarț la Comșa... ciorbă de burtă! n-auzi?

Dar Costică, foarte-ncântat de vorbele acestea, zice:

— N'ne Iancule, schembea, ca'vas'zică?... știi că are o idee frumoasă! hai la o schembea!

L-am suit pe cetățean în birjă și am pornit la piață. Pe drum cetățeanul dormea strașnic în brațele lui Costică.

— Uite la el, în ce hal! zice Costică... Uite, domnule, efectele nenorocite ale repausului dominical!

— Dragă Costică, zic eu, oricum, lumea noastră are nevoie și de asta, de repaus dominical, după atâta trudă... Și mai la urmă, toți, toți suntem niște... stricați.

Și cu toții ne-am dus prin urmare să ne dregem lângă hală.

Adevărul e că schembeaua dreașă bine, cu puțin ardei roșu, este, la

ocazie, superioară cafelei cu cognac fin – drege... lucru mare!

*După schembea, pe la șapte de dimineață, în toiul hălei, luăm seama că
amicul nostru, culegătorul, a dispărut dintre noi.*

– Ne-a trădat, zice Costică; amicul d-tale este un laș!

*Dar n-apucă să isprăvească vorba, și iată iar amicul meu, spălat și
dichisit, cât s-a putut mai bine... A fost la bărbier.*

– Ei! acuma, unde mergem? îl întreabă Costică.

*– Eu, răspunde omul nostru, mă duc la atelier... După repausul
dominical începem la șapte... Sunt șef de echipă, nu pot să fac blau⁴⁵. S-a
scuzat dacă ne-a făcut cumva vreo necuviință, ne-a mulțumit frumos de
cinstea ce i-am făcut și a plecat la treaba lui.*

Noi – am dejunat – mai devreme – la Lăptărie – până seara.

Universul, 1909, 25 mai; vol. Schițe nouă (1910)

⁴⁵ A face blau – a lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare

● 2. ● **NUVELE ȘI POVESTIRI** ●

● O FĂCLIE DE PAȘTE ●

Leiba Zibal, hangiul de la Podeni, stă pe gânduri la o masă sub umbrarul de dinaintea dughenii, așteptând diligența, care trebuia să fi sosit de mult: e o întârziere de aproape un ceas.

Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal; dar așa cum e prins de friguri, tot e o petrecere pentru el să ia pe rând una câte una fazele ei mai însemnate...

Precupeț, vânzător de mărunțișuri, samsar, câteodată și mai rău poate, telal de straie vechi, apoi croitor și ștergător de pete într-o ulicioară tristă din Ieși – toate le încercase după accidentul care-l făcuse să-și piarză locul de băiat într-o mare dugheană de vinațuri. Doi hamali coborâseră în beci un boloboc sub privigherea băiatului Zibal. O nențelegere se ivi între dânșii la împărțeala câștigului. Unul din ei luă un crâmpei de lemn ce-l găsi la-ndemână și lovi în frunte pe tovarășul său, care căzu amețit și plin de sânge la pământ.

Băiatul, văzând sălbăticia, dete un țipăt de alarmă, dar mizerabilul se repezi să iasă din ogradă și, trecând pe lângă băiat, ridică mâna asupra-i... Zibal pică leșinat de spaimă. După o zăcere de câteva luni, când se întoarse la stăpân, locul lui era ocupat.

Atunci începu lupta grea pentru viață, care se îngreună și mai tare prin căsătoria lui cu Sura... Răbdarea însă ostenește soarta rea. Fratele Surei, hangiu la Podeni, muri, și hanul rămase lui Zibal, care urmă negoțul pe seama lui.

Aici se află el acuma de cinci ani.

Are strânsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite, o marfă care totdeauna face parale. De sărăcie a scăpat Leiba, dar sunt toți bolnavi, și el și femeia și copilul – frigurile de baltă.

...Și oamenii sunt răi și pricinași în Podeni!... Ocări... batjocuri... suduituri... acuzări de otrăvire prin vitriol... Dar amenințările!

Amenințarea este mai grea pentru un suflet ce se clatină ușor decât chiar lovitura. Ceea ce muncește acu pe Leiba mai mult decât tremurătura frigurilor este o amenințare.

„A! goi₁ ticălos!” gândește el oftând.

Ticălosul este badea Gheorghe – pe unde o fi! – un om cu care Zibal a avut o daraveră foarte neplăcută.

Gheorghe venise într-o dimineață de toamnă la han, obosit de drum; ieșea din spital – zicea – și căuta de lucru. Hangiul l-a luat în slujbă. Dar Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz... suduia mereu și mormăia singur prin ogradă. Era o slugă rea, leneș și obraznic... și fura.

Într-o zi a amenințat pe balabusta îngreunată, care-l ocărâse cu drept cuvânt, s-o lovească în pânțele... aldată a asmuțit un câine asupra lui Strul cel mic.

Leiba i-a făcut numaidecât socoteala și l-a trimis. Dar Gheorghe nu voia să se ducă; el pretindea cu violență că s-a fost tocmnit pe un an. Atunci hangiul a spus că merge în deal la primărie să ceară vătășei ca să-l alunge.

Gheorghe a vârât repede mâna în sân strigând: „Iudă!” și a voit să se năpustească asupra stăpânului.

Din norocire, sosea atunci o haraba încărcată cu mușterii. Gheorghe a început să rânjească, zicând:

„Ce, te-ai spăriet, coane Leiba?... Iaca mă duc”.

Și apropiându-se crunt peste tarabă de Leiba, care se dete cât putu înapoi, îi șopti: „Să mă aștepți în noaptea Paștelui, să ciocnim ouă roși, jupâne... Să știi că ți-am făcut și eu socoteala!”

Atunci intrară mușteriii în dugheană.

„Să ne vedem sănătoși la Înviere, coane Leiba!” adăugă Gheorghe depărtându-se.

Leiba a mers la primărie, apoi la subprefectură, să denunțe pe amenințător, cerând să fie pazit. Subprefectul, un tânăr foarte vesel, a primit întâi peșcheșul „modest” adus de Leiba, pe urmă a început să râză de jidanul fricos și să-l batjocorească. Leiba a stăruit călduros să-l facă a înțelege gravitatea lucrului, cum era hanul izolat departe de sat și chiar de șosea. Dar subprefectul, cu un aer mai serios, l-a povățuit să fie cuminte: nici să nu mai pomenească de așa ceva, ca să nu deștepte în adevăr, într-un sat unde oamenii sunt răi și săraci, poftă de călcare.

Mai târziu, peste câteva zile, îl căutară pe badea Gheorghe un pomojnic și doi călărași: era bănuț pentru o pricină.

Ce bine era să-l mai fi răbdat Leiba măcar până la sosirea acestor oameni!... Dar Gheorghe era acu cine știe unde...

Deși asta se petrecuse de mult, totuși, în mintea omului prins de friguri, se repeta bine impresia figurii lui Gheorghe, a mișcării lui vrând să scoată ceva din sân și a cuvintelor lui amenințătoare. Cum se deștepta așa de limpede acea amintire?

Era sâmbăta Paștelui.

Sus pe deal, în satul depărtat ca la doi kilometri printre bălți, se auzeau clopotele bisericii... Și se aude așa de ciudat când ai friguri: aci foarte tare, aci aproape deloc... Noaptea care venea era noaptea Paștelui: scadența făgăduielii lui Gheorghe...

„Dar poate că l-au prins până acuma!”

...Oricum, Zibal mai stă la Podeni doar pân' la câștiul viitor. Cu capitalul lui se poate deschide un negoț frumos în Ieși... în târg, Leiba o să fie sănătos, o să șază aproape de comisie... O să cinstească pe comisar, pe ipistat, pe sergent... Cine plătește bine este bine păzit.

Într-un târg așa mare, noaptea e zgomot și lumină, nu întunec și tăcere ca în valea singuratică a Podenilor. E un han în Ieși – acolo în colț, ce loc bun pentru o dugheană! – un han unde toată noaptea cântă fetele la café-chantant. Ce viață zgomotoasă și veselă! Acolo găsești la orice ceas, zi și noapte, pe domnul comisar cu fetele și cu alți poreți.

Ce mai trebuie multă bătaie de cap aici, unde, mai ales de când cu drumul-de-fier, care ocolește foarte pe departe mlaștinele, gheșeftul scade mereu?...

– Leibă! strigă Sura dinăuntru, sosește diligența, s-aud zur-gălăii.

Valea Podenilor este o văgăună închisă din patru părți de dealuri păduroase. În partea despre miazăzi, mai cufundată, se adună, din șipotele ce izvorăsc de sub dealuri, niște băltaie adânci, deasupra cărora se ridică ca niște perii stufiguri dese de rogoz. Între partea băltoasă și partea mai ridicată despre miazănoapte, în mijlocul văii, stă hanul lui Leiba: e o clădire veche de piatră, sănătoasă ca o mică cetățuie; deși terenul e mlaștinos, hanul are zidurile și beciurile bine uscate.

La glasul Surei, Leiba se ridică greoi de pe scaun, întinzându-și membrele obosite; el cată lung în zare către răsărit: nici pomeneală de diligență.

– Nu vine; ți s-o părut... răspunde el balabustei, și se lăsă iarăși jos.

Foarte trudit, omul își încolăcește brațele pe masă și-și așază pe dânsel capul, care-i arde tare.

La căldura soarelui de primăvară, care începuse să încingă fața mlaștinelor, o moliciune plăcută cuprinse nervii omului, și gândul începu să depene pe fusul conștiinței bolnave mai rar și tot mai rar și înmuind treptat formele și colorile închipuirilor...

Gheorghe... Noaptea Paștelui... Talhar... Ieși... O crâșmă în miezul târgului... O dugheană veselă, care merge bine... Sănătatea...

Și ațipi...

...Sura lipsește cu copilul de mult d-acasă.

Leiba iese în ușa dughenii să se uite în calea ei.

Pe ulița mare e o circulație vie, o nentreruptă fâșiitură de roate pe răzoare, acompaniată de ciocăniturile ritmate ale trapătului de potcoave pe luciul asfaltului.

Deodată însă circulația se oprește, și dinspre Copou se văd venind o grămadă de oameni, gesticulând și strigând foarte mișcați. Mulțimea pare că escortează pe cineva: militari, o streajă și fel de fel de public. La toate ferestrele caselor, la toate ușile dughenelor se înghesuiesc privitorii curioși.

„Aha! gândește Leiba, o pus iar mâna pe un talhar!”

Cortejul se apropie. Sura se dezlipește din mulțime și urcă lângă Leiba pe treptele crâșmii.

„Ce e, Sură?” întreabă el.

„E un nebun scăpat de la Golia”.

„Să închidem dugheana, să nu deie peste noi...”, E legat acuma bine; dar adiniauri scăpase. S-a bătut cu toți soldații... Pe un jidan, pe care un goi răutăcios din mulțime l-a îmbrâncit peste nebun, nebunul l-a mușcat de obraz”.

Leiba de pe trepte vede bine; cu o treaptă mai jos, privește Sura cu copilul în brațe.

Este în adevăr un nebun furios, pe care-l țin câte doi oameni de fiecare parte; pumnii îi sunt strâns legați unul peste altul cu o curea tare. E un om cu o chereștea uriașă: un cap de taur, părul negru, des, barba și mustățile aspre și împâslite. Prin cămașa-i, sfâșiată de luptă, se vede pieptul lat, acoperit ca și capul de un stuf de păr. E cu picioarele goale; gura i-e plină de sânge, și stupește mereu firele pe care le-a smuls cu dinții din barba jidanului.

Toată lumea s-a oprit... De ce?

Jandarmii dezleagă mâinile nebunului. Mulțimea se dă într-o parte făcând un loc larg împrejurul lui. Nebunul dă un ocol cu ochii și-și oprește privirile care ard spre ușa lui Zibal; scrâșnește din dinți, se repede țintă pe cele trei trepte, și-ntr-o clipă, apucând în palma dreaptă capul copilului, în cea stângă pe al Surei, le izbește pe unul de altul cu atâta putere că le confundă ca pe niște ouă moi...

Un zgomot s-auzi, o trosnitură care cu nimic nu se poate compara, la întâlnirea celor două titve smăcinate una de alta.

Leiba, cu inima înnodată, ca un om ce cade dintr-o nemăsurată înălțime, dete să țipe:

„O lume întreagă mă lasă cu dinadinsul pradă unui nebun!”

Dar glasul mut nu se supuse voinții.

— Scoală, jidane! strigă cineva trosnind tare cu o nuia pe masă.

— Proastă glumă! zise Sura din pragul crâșmii; să sparii așa omul din somn, țărănoi moji!

Leiba sări drept în picioare.

— Te-ai spăriet, jidane? întrebă râzând glumețul. Dormi la nămiez, ai?... Scoală că-ți vin mușterii... sosește harabaoa poștii.

Și, după prostul său obicei, care irita rău pe jidan, voi să apuce pe Zibal în brațe să-l gâdile.

— Lasă-mă-n pace! strigă hangiul smucindu-se și îmbrâncindu-l cu toată puterea. Nu vezi că sunt bolnav? Lasă-mă-n pace!

Diligența sosește în sfârșit cu aproape trei ceasuri de întârziere. Sunt doi călători, care se așază împreună cu conductorul, poftit de ei, la aceeași masă.

Din convorbirea călătorilor se lămurea bine împrejurarea. La tactul de mai sus al poștii, se întâmplase peste noapte o călcare cu omor în hanul unui jidov. Hangiul omorât ținea și schimbul cailor. Tâlharii îi furaseră, și până să se găsească alții în sat, călătorii curioși putuseră cerceta în voie teatrul crimei.

Cinci victime. Dar amănuntele! Dacă nu s-ar fi găsit casa pră-dată, s-ar fi crezut că a fost o cruntă răzbunare, sau fapta nebuniei religioase. În anecdotele despre sectarii iluminați, se povestesc câteodată executări de așa absurdă sălbăticie.

Leiba tremura scuturat de un puternic acces de friguri și asculta aiurit.

Apoi urmă ceva, care trebuia neapărat să umple de respect pe conductor. Tinerii pasageri erau doi studenți, unul în filosofie, altul în medicină: mergeau să petreacă sărbătorile în orașelul lor natal. Între ei se încinse o înaltă dezbatere academică despre crimă și cauzele ei, și dacă trebuie să fim drepți, medicinistul era mai bine preparat decât filosoful.

Atavismul... Alcoolismul cu urmările-i patologice... Vițiul de concepție... Deformarea... Paludismul... Apoi nevroza! Atâtea și atâtea cuceriri ale științei moderne... Dar cazul de reversie!

Darwin... Haeckel... Lombroso...

La cazul de reversie, conductorul face niște ochi mari, în care strălucește o profundă admirație pentru cuceririle științei moderne.

— Este evident, adăugă medicinistul. De aceea, criminalul propriu-zis, luat ca tip, are brațele peste măsură lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occiputul tare dezvoltat; chipul lui e de o caracteristică asprime și bestialitate, bătătoare la ochii deprinși: e un rudiment de om; e, cum am zice, fiara, care de-abia de curând a reușit să stea numai pe etichetele dinapoi și să-și ridice capul în sus, spre cer, către lumină!

La vârsta de douăzeci de ani, după atâtea emoții, după o bună ospățare cu un vin așa de bine născut și așa de bine crescut ca vinul lui Zibal, o frază de o nuanță lirică, fie chiar din partea unui medicinist, șade bine.

Entuziastul tânăr, între Darwin și Lombroso, găsisese vreme să miroasă și puțin Schopenhauer – „spre cer, către lumină!”

Zibal era departe de a fi priceput „luminoasa” teorie. Pentru întâia oară poate, în aerul umed al Podenilor, se rostogoleau așa de înalte vorbe, așa de nobile subtilități de gândire.

Ceea ce pricepuse însă Leiba mai bine decât oricine, mai bine decât chiar conferențiarul, era ilustrația izbitoare a teoriei; cazul de reversie el îl cunoștea în carne și în oase: era portretul lui Gheorghe. Acest portret, din care până mai adinauri păstra numai trăsurile fundamentale, i se redeștepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate până în cele mai nensemnate amănunte.

Diligența era departe. Leiba o urmărise cu privirile până ce, cotind la stânga, ea se pierduse pe după deal. Soarele scăpătase și el după coasta de la apus, și seara începea să-mpăienjinească dulce formele din valea Podenilor.

Hangiul, posomorât, se puse să rumege în minte tot ce auzise.

...În tăcerea nopții, pierduți în întuneric, un bărbat, două femei și doi copii fragezi, smulși fără veste din brațele binefăcătorului somn de mâna fiarei cu chipul omenesc și jertfiți unul câte unul... Țipetele nebune ale copilului retezate de junghiul care-i despică pânțele... Gâtul spart de secure, prin deschizătura căruia iese, după fiecă gâlgâitură de sânge, o horcăială surdă... Și cea din urmă jertfă, care, năucită într-un colț, asistă la toate astea așteptându-și rândul... Procesul mai grozav decât execuția, jidanul fără apărare în mâna goilor... țestele prea slabe pentru mâinile năprasnice ale nebunului de-adinauri.

Buzele lui Leiba, fripte de friguri, urmau machinal gândul tremurând repede. O scuturătură puternică îl apucă dintre spete; el intră cu pasul împleticit în gangul hanului.

„Fără îndoială, gândește Sura, Leiba nu e bine deloc, e tare bolnav; Leiba are «idei la cap»... Căci ce înțeles poate avea tot ce face el de câteva zile și mai ales ce-a făcut astăzi?”

Crâșma a închis-o înainte de aprinsul lumânărilor, tocmai când se isprăvea șabăsul. De trei ori au bătut mușterii în ușa dughenii, strigând cu glasuri cunoscute să le deschiză. La fiecă bătaie, el a tresărit și a oprit-o șoptindu-i încet și cu ochii sperioși:

— Nu te mișca... Nu voi să între goi aici.

El a trecut apoi sub gang și s-a pus s-ascută pe treapta de piatră a pragului securea de tăiat lemne. Tremură de nu se poate ține pe picioare și nu vrea să se odihnească. Ce e mai îngrijător decât toate, el, Leiba, la întrebările ei stăruitoare, a răspuns aspru și a trimis-o să se culce, poruncindu-i să stingă numaidecât lumina. Deocamdată, ea s-a împotrivit; dar așa de scurt i-a repetat omul porunca, încât dânsa, cu toată obida, a trebuit să se supună, resemnându-se să amine pentru mai târziu lămurirea acestor împrejurări.

*Sura a stins lampa, s-a culcat și acuma doarme alături de Strul.
Femeia avea dreptate... Leiba e în adevăr bolnav.
E noapte deplină. Zibal șade de mult pe pragul ce dă în gang și ascultă...
Ce?*

Zgomote nehotărâte vin din depărtare... Parcă sunt tropote de cai, bubuituri de mai înfundate, convorbiri misterioase și agitate. O încordare înaltă a atenției ascute simțirea auzului în singură-tatea nopții; când ochiul e dezarmat și neputincios, auzul pare că luptă să și vază.

Dar nu e o părere... Pe drumul care abate din șosea încoace se aud venind pași de cai. Zibal se scoală și vrea să se apropie de poarta mare a gangului. Poarta este bine închisă cu o bârnă grea d-a curmezișul, ale cărei căpătâie stau în câte-o bortă în ziduri. La întâiul pas, nisipul strivit sub papucul lui face o scârțâitură prea indiscretă. Zibal scoate picioarele din papuci și rămâne în colțuni. Așa, fără vreun zgomot apreciabil de o ureche neprevenită, el merge la poarta gangului tocmai când călăreții trec prin dreptul ei în pasul cailor. Dânșii vorbesc încet de tot, însă nu atâta încât Leiba să n-apuce foarte bine aceste câteva vorbe:

- S-a culcat devreme...*
- Dar dacă o fi plecat?*
- I-o veni rândul aldată... Da' eu aș fi vrut...*

Nu se mai poate înțelege nimica; oamenii aceia s-au prea depărtat.

De cine era vorba?... Cine să se fi culcat sau să fi plecat?... Cui o să-i vie rândul aldată?... Cine e acela care ar fi vrut altceva?... Și ce altceva vrea acela?... Și ce căutau pe drumul de lături – un drum pe care nu intră cineva decât anume ca să se abată la han?...

O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal..., Să fie Gheorghe?"

Leiba simți că i se sting puterile și se așeză la loc pe prag. Între frânturile de gânduri ce se rostogoleau în capul său, el nu putu prinde un gând întreg, o hotărâre... Aiurit, intră în dugheană, trase un chibrit și aprinse o lampă mică cu petrol.

E o idee de lumină; fitilul e așa de jos lăsat încât flacăra stă ascunsă în interiorul capsulei de alamă; numai prin gratia mașinii apar de jur-împrejur niște bendițe verticale foarte subțiri de-o lumină aproape cu totul moartă... Dar este destul pentru ca să vază bine în ungherele cunoscute ale dughenii... A! e cu mult mai mică deosibirea între soare și cea mai de nimic scânteie, decât între aceasta și întunericul orb!

Ceasornicul țăcănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna și-i stinse mișcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruț în cada cu trei picioare de lângă tarabă și voi să-și toarne rachiu bun dintr-un șip; dar gâtul șipului

începu să clănțănească tare pe buzele paharului. Aceste sunete erau și mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voința lui de a-și birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunță la pahar, lăsându-l să cază domol în apă, și înghiți de câteva ori din șip. Puse după aceasta la loc șipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat. Un moment, se opri înecat de această impresie. Apoi luă lampa și o puse pe firida ferestrei, care da în gang: pe poartă, pe paveaoa și pe zidul din potrivă al gangului se zugrăviră niște bande late de-o lumină cu prea puțin mai deasă decât o închipuire.

Zibal se așeză iar pe prag întinzându-și urechea la pândă...

Clopote în deal... Toacă pentru înviere... Carevasăzică a trecut de miezul nopții; ne apropiem de ziuă... A! dacă ar trece și restul acestei lungi nopți ca jumătatea întâia!

...O trosnitură de nisip strivit sub talpă!... Dar el e în colțuni și nici n-a mișcat măcar piciorul... A doua trosnitură... Mai multe... E desigur cineva afară, aci, foarte aproape. Leiba se scoală apăsându-și pieptul cu mâna și căutând să întoarcă înapoi un nod rebel ce i se ridică în gât.

...Sunt mai mulți oameni afară... Și Gheorghe!...

Da, el e; da, a bătut în deal ceasul Învierii.

Vorbesc încet:

— Dacă-ți spun eu că doarme. Am văzut când a stins lumina.
— Mai bine; prindem cuibul întreg.
— Poarta o deschiz eu; îi știu meșteșugul. Să-i croim ferestuica... Bârna trece pe-aici...

Și se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsoara distanța pe lemn...

Un sfredel mare se aude rozând țesăturile uscate ale blăunii bătrâne de stejar... Zibal are nevoie să se rezeme: el se sprijinește în palma stângă pe poartă și cu dreapta își acopere ochii.

Atunci, printr-un caprițiu neexplicabil al intimelor jocuri, se produse în urechea omului dinăuntru foarte tare și lămurit:

„Leiba! sosește diligența!”

Era neîndoios glasul Surei... O caldă rază de speranță... un moment de fericire... este iar un vis!... Dar Leiba își trage repede mâna stângă: vârful instrumentului, pătrunzând de partea asta, l-a înțepat în palmă.

A mai gândi la scăpare?... Absurd!...

În creierul care ardea, imaginea sfredelului lua niște dimensiuni nemaînchipte. Unealta, învârtindu-se mereu, creștea la infinit, și borta devenea tot mai mare și mai mare, așa de mare în sfârșit, încât, în cadrul ei

rotund, monstrul putea s-apară în picioare fără să se aplece. Ceea ce se petrecea în acel creier ieșea din sfera gândirii umane: viața se ridicase la o treaptă de exaltare din care toate se vedeau, se auzeau, se pipăiau enorme, de proporții haotice.

...Lucrarea din afară urmează cu metodă și stăruință. Leiba a văzut acuma de patru ori pe rând dintele răsucit de oțel pătrunzând în partea lui și trăgându-se înapoi afară.

— Amu, adu heresteul... zise Gheorghe.

O limbă îngustă de herăstrău trece prin borta întâia și începe să ronțăie în mișcări dese și regulate... Planul era ușor de înțeles: patru borte în patru unghiuri ale unui pătrat; între ele herăstrăul trage liniile; în centrul pătratului s-a înfipt sfredelul mai dinainte; când bucata va fi cu totul dezlipită de trupul întreg al lemnului, se trage afară; prin golul rămas, o mână puternică se introduce, apucă bârna, o dă-ntr-o parte și... goii sunt la Leiba în casă.

Și același sfredel, peste câteva minute, are să fie instrumentul caznei lui Zibal și a tuturilor ai lui... Doi găzi or să țină victima răstignită jos, și Gheorghe, cu câlcâiul pe pânțele ei, o să vâre încet, ca în blana de lemn moartă, sfredelul în osul viu al pieptului, adânc, mai adânc, până să atingă inima, pe care s-o oprească din zvâcniturile-i nebune și s-o țintuiască pe loc.

O sudoare de moarte scaldă tot trupul lui Zibal; omul se-n-muie din încheieturi și încet se lasă să cază în genunchi, ca o vită ce-și pleacă sub lovitura din urmă grumazul, pătrunsă că de acuma ea însăși trebuie să se părăsească pe ea însăși.

„Da! s-o țintuiască pe loc!... gândi el pierdut... da! s-o țintuiască pe loc!”

Și rămase tâmp cu ochii holbați pe lumina de la fereastră... Câteva momente el stete astfel încremenit pe altă lume, dar deodată:

„Da, repetă el surâzând cu o clipire fieroasă; da! s-o țintuiască pe loc!”

Se petrecu atunci în această ființă un fenomen ciudat, o completă răsturnare; tremurătura lui se opri, abaterea dispăru și figura-i, descompusă de-o atât de îndelungată criză, luă o bizară seninătate.

El se ridică drept, cu siguranța unui om sănătos și puternic, care merge la o țintă lesne de ajuns.

O linie, între cele două puncte superioare ale pătratului, era pe sfârșite. Leiba se apropie curios să vadă jocul uneltei. Surâsul său se caracteriza acum și mai tare. Mișcă din cap, ca și cum ar fi zis:

„Mai am încă vreme”.

Herăstrăul roase cele din urmă fibre de lângă borta către care tinsese, și începu lucrul între bortele inferioare. „Mai sunt trei”, gândi Leiba, și cu precauția celui mai încercat vânător intră binișor în dugheană. Căută sub tarabă, luă ceva, ieși înapoi cu același tact, ascunzând obiectul ce-l ținea în

mână, ca și cum se temea de indiscreția zidurilor, și se duse în vârful deștelor la poartă.

Dar ceva grozav! lucrarea de afară s-a oprit cu desăvârșire... nu se mai simte nimic.

„Ce-i asta?... Să fi plecat?... S-a dus?” fulgeră prin mintea omului dinăuntru. Și la această închipuire, el își mușcă buza de jos, cuprins de o nepomenită dezolare...

„Haha!” fusese o urâtă amăgire: lucrarea începe din nou, și el se pune a o urmări cu bătaile de inimă a celui mai cald interes. Hotărât, omul nostru era muncit de-o neînțeleasă dorință de a vedea lucrul cât mai degrabă sfârșit.

„Mai iute! gândi Leiba cu nerăbdare... mai iute!”

Acum se auzeau iar clopotele în deal.

— Mai iute, bre, ne-apucă ziua! zise un glas de afară, îmboldit parcă de voința omului dinăuntru.

Lucrătorul porni cu multă activitate. Încă puține mișcări, și toate punctele pătratului sunt unite.

În sfârșit!

Sfredelul trage încetinel în afară bucata în patru colțuri... O mână mare și vânjoasă intră... Până să n-atingă însă bârna pe care o caută, se aud două răcnete, pe când Zibal înfășură cu putere căpătâiul liber al lațului de butucul fix de la ușa gârliciului...

Lațul era ingenios combinat: o frânghie lungă legată cu un căpătâi de un butuc; la o lungime potrivită, pe locul unde era să dispară pătratul scobit, un ochi, pe care Leiba îl ținea deschis cu mâna stângă, în timp ce cu mâna dreaptă ținea strâns celălalt căpătâi. La momentul cerut, Zibal dete drumul ochiului și, apucând repede cu amândouă mâinile căpătâiul liber, cu o smucitură supremă trase înăuntru brațul întreg.

...Într-o clipă operația fusese gata... Două răcnete o însoțiseră, unul de pierzare, altul de triumf: mâna era „țintuită pe loc”.

Se auziră apoi pași depărtându-se grabnic. Tovarășii lui Gheorghe părăseau lui Zibal prada prinsă cu atâta isteție.

Jidanul se repezi în dugheană, luă lampa și cu o învârtitură sigură ridică fitilul sus de tot: lumina captivă între gratii ieși dasupra veselă și victorioasă, redând viață hotărâtă formelor nebuloase din preajmă-i.

Zibal trecu cu lampa în gang. Tâlharul gemea greu; după încordarea brațului se vedea că renunțase la o inutilă zbuciumare. Mâna era umflată și degetele încovoiate... părea că vrea s-apuce. Jidanul apropie de ea lampa. Un fior: frigurile se întorceau iar. Aplecă lumina prea aproape, încât, tremurând, atinse mâna tâlha-rului cu sticla fierbinte: o crispație violentă a degetelor se produse urmată de un vaiet surd...

La vederea acestui fenomen, Zibal tresări... prin ochii lui scăpărase o inspirație excentrică. Începu să râză cu un hohot care zgudui bolta gangului și intră repede în dugheană.

Mijea de ziuă.

Sura se deșteptă deodată... parcă auzise prin somn niște ragete îngrozitoare... Leiba nu era în odaie. Toate cele din ajun îi reveniră în minte. Se petrecea ceva rău. Sări jos din pat și făcu lumină. Patul lui Leiba era nedesfăcut. El nu se culcase deloc.

Unde era?... Femeia își aruncă ochii pe fereastră: pe dealul din față se plimba un stol de lumini mici și vioaie, care se mișcau, săltau, aci ascunzându-se, aci ivindu-se iarăși... Ieșeau de la Înviere. Sura deschise oleacă fereastra; atunci auzi gemete înfundate la poartă. Înfiorată, coborî iute pe scărișică. Gangul era luminat. Ieșind pe gang, femeia fu izbită de o grozavă privediște.

Pe un scaun de lemn, cu coatele pe genunchi și cu barba rezemată în mâini, sta Zibal. Ca un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prinză un secret subtil al naturii ce de mult îi scapă și-l necăjește, Zibal ține ochii ațintiți asupra unui lucru spânzurat, negru și inform, sub care, pe un alt scaun, la o potrivită înălțime, arde o făclie mare. Zibal privește fără să clipească procesul de descompunere a mâinii ce desigur nu l-ar fi cruțat pe dânsul. El n-auzise urletele de-afară ale nenorocitului: era acuma prea interesant ce vedea ca să mai și auză. Zibal urmărise cu nesațiu toate contorsiunile, toate crispațiile stranii ale degetelor, apoi amorțeala cuprinzându-le încet pe unul câte unul – erau parcă labele unui gândac, care se zgârcesc și se întind, se agită în mișcări extravagante, tare, mai încet, încet de tot și apoi înțelenesc sub jocul unui copil crud.

Era sfârșit. Mâna cocea și se umfla încetinel fără mișcare.

Sura dete un țipăt.

– Leiba!

Zibal îi făcu semn să nu-l deranjeze... Un miros gras de carne arsă se răspândea în gang; o fâșiitură se auzi și mici plesnituri.

– Leiba! ce e? repetă femeia.

Se făcea ziuă bine... Sura se aruncă și trase bârna. Poarta se deschise de perete târând trupul lui Gheorghe spânzurat de brațul drept. Mulțimea sătenilor, toți cu făcliuțele de Paște aprinse, năvăli înăuntru.

– Ce e? ce e?

Îndată înțeleseseră ce fusese.

Zibal, care stătuse până aci nemișcat, se ridică grav în picioare. El își făcu loc să treacă, dând cu liniște lumea la o parte.

– Cum a fost pricina, jidane? întrebă unul.

— Leiba Zibal, zise hangiul cu tonul înalt și cu un gest larg, merge la Ieși să spună rabinului că Leiba Zibal nu-i jidan... Leiba este goi... pentru că Leiba Zibal a aprins o făclie lui Cristos!

Și omul plecă încetinel spre răsărit la deal, ca un călător cuminte, care știe că la un drum lung nu se pornește cu pasul pripit.

Convorbiri literare, 1889, 1 aug.; vol. Păcat..., O făclie de Paște, Om cu noroc (3 Novele) (1892), Schițe (1897), Novele, povestiri (1908)

● GRAND HÔTEL „VICTORIA ROMÂNĂ” ●

Eram ș-așa indispus de neodihnă. Toată noaptea trecută moțăisem ghemuit în unghiul unui vagon de clasa o doua, înghesuit de o companie veselă de bucureșteni care se-ntorceau de la expoziție – un potop de impresii și amintiri... Mă despărțisem de ei de dimineață, ș-acu pe-nserate intram în orașelul meu natal, unde nu mai fusesem de copil... Trebuie să mărturisesc că n-am simțit „acele palpitări” care se simt la orice revedere de acest fel; ce-i drept, nici pomii și altele n-au manifestat față cu „vechiul lor prieten” vreo deosebită emoție. De la gară trec prin niște ulițe triste: miroase a scăpătate și părăginire. Asta mă indispuce și mai mult. Să plec cu trăsura-nainte, pe-ntunerice și pe un drum necunoscut? Nu! mai bine să rămân aici o noapte; am nevoie de repaus; să dorm fără cletinătură, fluiere, clopote și mai ales fără impresii mirifice de la Paris. Tocmesc trăsura pe a doua zi la patru și trag la „Grand Hôtel Victoria Română”, în centrul orașului.

Otelul meu are două caturi. Jos e la mijloc gangul, de o parte Restaurant et Berărie, de alta Cafenea et Confiserie. Dinaintea „confiseriei” sunt așezate mese și scaune până la mijlocul stradei; aci se strânge seara societatea aleasă. Acum e plin de lume. Sosirea mea produce senzație. Toți ochii se pironesc asupra-mi. Opresc o cameră și stau la o masă în partea restaurantului să beau o bere... Privirile mă săgetează; pe lângă cei de la mese, ies acuma să se uite la mine și cei din cafenea... Un băiețel ca de vreo cinci ani se scoală de la locul lui, vine binișor la masa mea și se pune, mâncând dintr-o prăjitură, să mă studieze de aproape. „Nicule! vin la mama!” strigă o damă. În zadar; copilul, numai ochi, n-aude. Am rezistat până aci, înfruntând ploaia de săgeți; privirile copilului mă biruiesc. Mă gândesc la bestiile din menajerii; ele, afară de chinul dureros al captivității, mai sufăr unul, care acuma văd eu cât e de neplăcut – să rabzi, fără să le fi solicitat, privirile persistente ale unei mulțimi curioase. Dar dacă ar fi numai privirile! Exemplare din menajerie, publicul este rugat să nu le atingă; pe mine, băiatul, cu mâna plină de spumă de zahar, mă și pipăie! Imposibil de răbdat... O sfortare... Mă scol în sfârșit, evitând privirile copilului, plătesc și intru pe gang... Băiețelul se ține după mine până la scară și stă locului să se uite cum mă sui, până când, făcând cotul scării, îi ies din bătaia ochilor. Am scăpat, dar m-a apucat capul...

...Numărul 9 – odaia mea... E o căldură năbușitoare înăuntru și miroase a vopsea cu terbentină proaspătă... Să deschiz... Ferestrele dau în uliță. În față e o răspântie. În fund se vede foișorul de foc dasupra casei orașului. Pe sub ferestre trece strada „Independenții”, care la dreapta dă în strada, Regală”, strada principală din fața otelului. Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriții, care, manifest indispusă c-am deranjat-o, mi le dă scurt, îmi aprinde lumânarea și pleacă bufnind ușa. De-abia acuma încep să recunosc locul. „Grand Hôtel” stă pe maidanul unde ne jucam în copilărie. Parcă văz încă maidanul plin de popor îngheșuindu-se la o masă, pe care o săptămână a stat zi și noapte o condică enormă deschisă. Era după 11 februarie. De câte ori ieșeam de la școală, iscăleam toți da, și fiecare de mai multe ori... De mici aveam sentimente civice în orașul meu natal!

Ulițele din dosul „Victoriei Române” au rămas cum le știam odinioară. În cele două colțuri ale răspântiei din față, este de o parte un birt și de alta o cafenea mică. De la fereastra mea văd bine ce se petrece peste drum. În cafenea, un individ, aplecat cu pieptul pe biliard, citește o gazetă deschisă mare pe postavul verde; într-un colț, doarme altul cu capul pe masă. Dincolo, în birt, sunt două femei și doi tineri; beau și râd; lângă ei, pe o laviță, cântă doi lăutari. După gesturile și grimasele cobzarului, după mișcările ce le face cu pântecelul, pare a fi un cântec obscen. Dacă n-ar fi trăsurile, care se-nvârtesc mereu pe dinaintea otelului, aș auzi tot...

Zece ceasuri... Să mă culc... Las ferestrele deschise și lumânarea aprinsă și mă așez în pat... Mă doare capul... Băiatul cu prăjitura... Ce ochi!... Oare să fi existând deochiul?... Un neastâmpăr nesuferit îmi furnică din talpă până-n creștet... Insecte!... Iute jos din pat!... Iau lumânarea să văd de aproape... E grozav!... Un popor întreg, ca la un plebiscit... și umblă și aleargă pe cearșaful alb încoace și-ncolo uimite de lumină! Ce să fac?... Trebuie să dorm!... În pat, imposibil... Trag cearșaful, îl scutur bine pe fereastră și-l întind, pe covor în mijlocul odăii; desfac un pachet de tutun, presăr pe cearșaf și mă culc pe jos... Îmi arde toată pielea; nu pot adormi; sunt amețit, nervii iritați – simt enorm și văz monstruos. Lumânarea îmi dă drept în ochi... Mă scol s-o mut și apoi m-așez la loc.

...Deodată sar în picioare... zgomot mare în uliță! Merg degrab la fereastră... O suflare răcoroasă de afară mă înviorează... Cadranul transparent de pe foișorul de foc arată unu ș-un sfert... Când au trecut trei ceasuri?... Am ațipit, prin urmare?... Ce e în stradă?... Măturătorii orașului... Au prins un câine la mijloc. Știu... Asta e o petrecere populară la noi; am văzut-o de atâtea ori...

Câțiva inși se pun la pândă de-o parte și de alta a uliții. Un câine flămând rătăcește căutând dosurile bucătăriilor și unghiurile unde se aruncă gunoaiele. La un semnal, toți se ridică și-l împresoară din toate părțile. O clipă, animalul se oprește înghețat; sângele-i dă năvală la inimă, care-ncepe să

zvâcnească de coaste... E pierdut!... Părul i se zbârlește pe coamă. Un fior îi fulgeră d-a lungul prin șira spinării și-i înconvrigă coada de-a-ndăratele, până-i înfige vârful în pânțele... Ochii turburi caută încotrova un punct de scăpare; dar abia se pune problema în mintea aiurită, și o piatră l-a izbit peste bot, alta la o încheietură, un lemn peste șale și altele plouă... El își iese acum din sine: mașina cea vie dă drumul rezervei de energie – pentru așa moment o păstra – nici gând de economie... trebuie cheltuită toată! Opintindu-se din fundul rărunchilor, animalul s-avântă orbește în fața loviturilor... Un răcnet suprem! sparge rândurile vrăjmașilor, le scapă pintre picioare și fuge uitându-se drept și numa-nainte, fuge mereu până dă de un loc singuratic. Aci s-așază, stins de oboseală, să-și liniștească cutremurul membrelor, să-și lingă rănile și să se vaite discret de durere. Som-nul se capătă mai ieftin decât hrana și deocamdată i-e mai trebuincios: truditul trup se încolăcește binișor, închide ochii triști și adoarme oftând greu din afund.

Toată intervenirea mea acum în favoarea animalului este zadarnică. Degeaba raționez eu de sus de la fereastră că nu le e permis unor oameni ai autorității să turbure liniștea nopții și somnul contribuabililor. Pot eu striga mult și bine: cine m-aude? Hui-duiturile și râsetele acopăr chiar și glasul celui mai interesat, che-lălăiturile animalului. Îl mai văd doar cum se zbate sub loviturile măturoaielor, ridicând cu contorsiunile lui un nor gros de praf... Sunt nervos; nu mai pot privi; dar tot ascult... De mirare... câinele nu mai țipă deloc. A fugit!... Urmează râsete... Mă uit iar. Măturătorii stau tolăniți pe trotuar; iar la lumina felinarelor din colțuri se vede în mijlocul stradei victima lungită – e un cățel mic, alb și lățos... Mă culc supărat la loc. Mai am două ceasuri și scap... Bietul dobitoc!... Acu încep vâjâiturile măturoaielor... Dacă ar fi cățelul favorit al vreunei dame – parc-am văzut una adiniauri la „confiserie” cu un cățel în brațe – și ea ar fi amica vreunui om influent din localitate, atunci măturătorii...

Ceartă jos în cafenea... S-a spart ceva... parcă o ușă cu geamuri trântită cu violență... Țipete de femei, strigăte de bărbați, fluie-rături febrile de gardiști... Aha! a venit stăpâna cățelului. Alerg la fereastră. Nu se mai văd ceasurile la foișorul de foc; lumina de-ndărătul cadranului s-a stins; dar mai sus de foișor, arde clipind în cadență steaua dimineții – se face ziuă... E o grămadă dinaintea birtului din colț... Precupeți, care merg cu coșurile încărcate la piață... Ce să fie?... O femeie numa-n cămașă, cu picioarele goale, cu părul desprins, ține strâns de piept pe un om îmbrăcat în uniformă de poliție. El luptă să scape – ea nu-l lasă. Femeia începe să zbiere răgușit făcând gesturi extravagante:

— Ce, domnule! carevasăzică, dacă sunt o nenorocită, să-și bată joc de mine dumnealui, pentru că e de la poliție?... Și mai întâi, cine ce treabă are? dumnealui a fost amantul meu?

Comisarul, îndreptându-și mondirul boțit la piept:

— *Sergent! e beată... la arest!*

Doi inși o înhață; ea se smucește și dă să se repează iar; dar un sergent voinic o apucă de braț și o-nvârtește-n loc:

— *Nu zbiera și mergi! strigă el scrâșnind și lovind-o greu cu palma peste gură.*

Aud atunci o horcăială-necată și, în cadrul luminat al birtului, văd silueta albă a femeii ridicând în sus brațele goale cu pumnii încleștați și dând capul cu părul despletit pe spate, ca și cum i s-ar fi frânt gâtul. Un moment se răsucește de mijloc, apoi cade țeapănă pe spate în prag... Pun mâinile la ochi și mă dau înapoi...

Lumânarea arde-n fundul sfeșnicului cu flacăra din urmă. Cobor iute, scol pe portar și plătesc. Patru ceasuri... Luceafărul se stinge și el încet-încet: vine soarele... Trăsura m-așteaptă. În câteva minute sunt afară la câmp. Ce dimineață! ce răcoare! și ce singurătate!

Uf!... Niciodată n-am să uit ce bine m-am odihnit o noapte în orașul meu natal, la nr. 9, „Grand Hôtel Victoria Română”!

Convorbiri literare, 1890, 1 febr.; vol. Note și schițe (1892), Schițe (1897), Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● OM CU NOROC! ●

Amicul meu, domnul Manolache Guvidi, este o persoană cunoscută în societatea noastră; e un om cu o avere însemnată, câștigată printr-o muncă onorabilă; e un om inteligent și serios, un bun soț și un bun tată de familie. Cu atâtea calități trebuia să reușească în lupta pentru viață: invidioșii, cu toate clevetirile lor, n-au putut nimic în contră-i.

Odată, în vremea primei sale căsnicii, el avea o mare întreprin-dere publică – aceea a fost începutul prosperității lui, deoarece din câștigul acelei afaceri a ieșit cheagul averii frumoase de care se bucură astăzi. Invidioșii intriganți căutară să-l sape și, după o campanie înverșunată prin grai și prin presă, reușiră să producă în cercurile înalte un curent defavorabil amicului Manolache.

Alergături, protestări, plângeri fură zadarnice din parte-i. Atunci, ca să nu se dea bătut și totuși să nu mai meargă fără folos la locurile oficiale, unde fusese bruscat și amenințat cu rezilierea contractului și cu un proces ruinător, el trimise pe nevastă-sa să parlanezeze cu un personaj de mare influență, care oarecând îl ajutase la nevoie, arătându-i multă bunăvoință.

Domnul Guvidi se cunoștea pe sine; el știa că, cu caracterul său „neîncovoiat și mândru”, n-ar fi putut conduce așa de bine ca soția sa această daraveră delicată. Doamna Guvidi, deși foarte tânără, sub înfățișarea și manierele ei copilăroase, ascundea mai mult tact diplomatic. În adevăr,

bărbatul socotise cuminte: ceea ce omul „tare și aspru”, cum se știa el, ar fi putut compromite, femeia slabă a scos-o cu blândețe la un fericit capăt.

Gurile răuvoitoare au trebuit în sfârșit să tacă ostenite; iar amicul nostru, luat îndeaproape de tot sub puternica protecție a înaltului personaj de care am vorbit, și-a putut urma înainte treburile și realiza câștigul însemnat pe care-l merita munca lui inteligentă și neobosită.

Și nu numai atât: de la această împrejurare s-a stabilit între familia Guvidi și protectorul său o prietenie din cele mai călduroase, care a plutit într-un senin neîntrerupt atâția ani – până când moartea crudă a răpit în floarea vârstei pe doamna Guvidi.

*Sărmana femeie! așa de tânără, așa de frumoasă și atât de iubită!
Cine-și putea închipui! Și ce gol a lăsat ea în urmă-i!*

„Ireparabilă pierdere pentru cei ce rămân neconsolați!”

Acestea sunt cuvintele negre și pline de durere ce le-am citit cu toții pe panglica lată a celei mai frumoase cunune de violete de Parma, când am urmat tristul convoi. Iar pe cununa depusă de jalnicul soț era o vorbă și mai scurtă, și mai sfâșietoare:

„Memorie eternă: Guvidi dezolat!”

Mult a trecut de atunci și timpul, ca mai totdeauna, a alinat „eterna” durere, umplând încet-încet cu uitare golul ce-l lăsase în urmă-i încântătoarea pierdută.

Când golul a fost cu desăvârșire umplut, amicul nostru Manolache s-a însurat a doua oară.

Om cu noroc!

Aceasta, soția a doua, este tot așa de tânără și de frumoasă cum era odinioară răposata; iar cât despre tactul diplomatic, atât de necesar când are cineva daraveri mari și multiple, putem spune că o întrece.

Și de aceea afacerile casei Guvidi & Co. sporesc mereu și merg din ce în ce mai bine: succesul este robul amicului nostru; norocul umblă după omul acesta ca un câine ascultător și credincios.

Mă gândeam tocmai ce roman bogat și senin s-ar putea face din studiul vieții acestui tip de om fericit, pe care-l cunoaștem toți așa de bine în societatea noastră, când iată că primesc prin poștă următoarele:

„Domnul și Doamna M. Guvidi au onoarea a vă ruga să petreceți ziua de duminică la moșia lor Moara-de-piatră.

Adunare restrânsă de intimi.

Ținuta absolut fără pretenție: où il y a de la gêne, il n'y a pas de plaisir.

Nota. La gară v-așteaptă trăsura”.

Stilul e femeia... Grațioasa doamna Guvidi! îi cunosc scriptura și

dictonul favorit, pe care-l spune așa de des și cu o atât de fermecătoare clipire de ochi!

Moara-de-piatră ca moșie e o moșie mică; da, dar ce rai mic!

E așezată la o distanță de douăzeci de minute de la gară. Un parc măreț și un cottage englezesc cum se găesc rar la noi.

Cu cât socotiți că a cumpărat moșia asta? N-o să credeți, căci în adevăr eu însumi n-aș crede, dacă n-aș ști pozitiv. Cu cât?... Cu o pereche de cai roibi... atât! Frumoși cai, ce e drept; dar, oricum, să capeți o moșie, care face două sute cinzeci de mii de lei ca o para, pe o pereche de cai, care mult-mult să facă cinci mii, cinci mii cinci sute!... Aci însă a lucrat un alt factor mult mai puternic decât interesul – patima.

Fostul proprietar al Morii-de-piatră era mult-cunoscutul N..., distinsul sportman, un flăcău destul de copt, putred de bogat, și care, cum îl știm toți, are o pasiune neînfrănată pentru cai. A văzut odată la șosea pe doamna Guvidi cu roibii – îi mâna singură – în cine știe ce dispoziții de spirit se afla omul – se zice că jucase toată noaptea trecută la „Jockey” și pierduse mult – și de atunci n-a mai avut pace nici somn.

Astea le povestește însuși amicul nostru comun, Guvidi.

Caii aceia au devenit pentru N... o marotă, o idee fixă, o boală, cum vreți s-o numiți. Ce n-a făcut ca să-i capete? I-a urmărit pretutindeni; a legat cea mai strânsă prietenie cu Guvidi, a stăruiț, s-a rugat, s-a umilit... în zadar toate. Deși bărbatul stăruișe să-i facă hatârul noului prieten, nevasta nu voia cu nici un preț.

– *Nu fac târgul pe bani! a zis ea odată cu hotărâre.*

– *Atunci, pe ce? a întrebat N... cu tonul omului gata la toate.*

– *Pe... N-o să vrei...*

– *Orice!*

– *Pe Moara-de-piatră! a răspuns scurt femeia, care era acuma parcă mai frumoasă ca totdeauna.*

– *Ei! prea exagerat! a întrerupt Manolache, amestecându-se și el în vorbă din fundul salonului, unde-și citea gazeta.*

– *Ce te-amesteci dumneata în tocmeala noastră?... nu te privește! i-a obiectat doamna încruntându-se ca un copil răsfățat.*

Domnul Guvidi dete din umeri și-și urmă înainte citirea.

– *Îți place mult?... mult? a întrebat N...*

– *Mai mult, desigur, decât îți plac dumatile... caii mei, a zis ea zâmbind cu un fel de răutate sceptică.*

– *Asta este peste putință! a răspuns N... încet și înecat, și ochii lui, care văzuseră multe, așintiți în ochii femeii tinere, sclipiră într-un chip foarte*

ciudat.

— Nu crez până nu mi-ei dovede-o! zise ea și mai încet, accentuându-și bine zâmbetul răutăcios.

Târgul s-a făcut... Nici nu se putea altfel – altfel nu căpăta N... ceea ce dorea cu o atât de adâncă pornire... Roibii au fost ai lui.

Și astfel, de vreo șase ani acuma Moara-de-piatră este pro-prietatea Guvizilor.

Am ascultat de gentila invitație și nu mi-a părut rău. E în adevăr un loc încântător, și am petrecut în sânul acestei familii model cum nu se poate mai bine.

Dar nu era o petrecere ordinară: se rupea turta Nicuței – copila unică împlinea cinci ani.

Câte și ce daruri – o avere!... Între altele o fotografie recentă – încadrată în patru vergele de aur masiv, prinse la încheieturi cu ținte de diamant ca boabele de năut – nașul ținând în brațe cu dragoste pe mica fină, care-i râde cu nevinovăție.

Nașul a făcut o frumoasă surpriză oaspeților: a adus din București muzica roșiorilor.

Ospățul a fost strălucit și balul pe iarbă verde foarte animat și vesel.

A doua zi, luni, având fiecare dintre invitați afaceri de dimineață, am trebuit toți să luăm trenul care trecea la unu noaptea.

O noapte de septembrie limpede ca sticla curată... vreme dulce și lună plină... zece trăsuri mergând la pas și banda roșiorilor cântând un marș triumfal în frunte – de neuitat.

Familia Guvidi cu nașul ne-a condus până la gară.

Ne-am suit în vagon cu toții, după ce am mulțumit gazdelor și îndeosebi doamnei, care făcuse onorurile cu grația ei obișnuită etc...

N..., care n-avea ca noi treabă, a rămas pentru o noapte la Moara-de-piatră. Guvidi, așteptat a doua zi negreșit în orașul P..., unde-l chemau niște afaceri urgente, a rămas în gară s-apuce trenul ce venea din București și cu care noi ne încrucișam la întâia stație.

Se-nțelege că în tren am vorbit toată vremea numai despre petrecerea minunată de cu ziua, și am fost unanimi în a ferici, cu mai multă sau mai puțină invidie, pe amicul Manolache de cât noroc a avut și are.

Doamna Z..., una dintre invitate, o văduvă respectabilă, care știe toate câte se petrec în societatea noastră, și chiar mai multe, ne-a afirmat pe drum – „contând, se-nțelege, pe discreția noastră” – că N..., cum e cam bolnăvicios, și-a făcut testamentul și lasă aproape toată averea sa copilei lui Manolache, pe care o iubește la nebunie.

Și toți, firește, am trebuit să zicem iarăși:

„Mare noroc pe Guvidi!”

Timpuł, 1890, 15 iunie; vol. Păcat..., O făclie de Paște, Om cu noroc (3 Novele) (1892), Schițe (1897), Novele, povestiri (1908)

● PĂCAT... ●

▫ **I** ▫

Un băietan voinic – barba de-abia-i mijește, și sub căciula de oaie părul creț și des... și niște ochi blânzi – și mintos tânăr. Când a plecat de-acasă să meargă la București p-atâția ani în școli, mama lui – de treabă femeie! – l-a sărutat de-atâtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula și iar l-a sărutat, și i-a zis:

– Niță, mamă, te duci frumos și sănătos; să-ți ajute Dumnezeu și Maica Domnului să-mi vii înapoi tot așa!

Și cât era de cuminte bătrânica nu s-a mai putut stăpâni... a biruito plânsul. De multe ori a dat el să plece, și ea l-a ținut să-l mai mângâie încă. Lui i-ardea să se ducă, și măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întârziază plecarea. A plâns și el, ce-i drept, de plânsul ei; dar pe când ochii-i erau triști, închipuirea zbura cu bucurie pe drumul ce i se deschidea lung și necunoscut înainte.

Trei ani de-o neclintită monotonie... Aceleași ceasuri... aceiași pași... trei ani întregi! Al patrulea, deși se anunțase de la început a urma aceeași neabătută cale, păstra pentru mai târziu o noutate, o ciudată surprindere.

Alături cu seminarul, o casă veche boierească... De la ferestrele și de pe pridvorul din spatele ei, se vedea peste zid în curtea de recreație a școlii. Odată, într-o zi de sărbătoare, Niță se plimba singur pân curte cu o carte în mână: rămăsese în școală să se prepare de examenele apropiate. Era o dogmă încâlcită; el ocolea curtea repezind pe de rost cu cartea-nchisă-n mână. Anevoie se putea ține minte așa fraze torturate... Deschise iar cartea...

Trecând prin dreptul zidului, seminaristul tresări: un ghemotoc de hârtie îl lovi pe mână și alunecând peste cartea deschisă sări cât colo înaintea lui. Niță se opri pe loc... Neapărat iar o glumă a vreunui camarad... un miez de pâine muiat în cerneală... sau cine știe ce.

Se uită-mprejur... în curtea școlii nimeni... Lovitura venise dinspre casele de-alături... Ridică ochii-n sus și văzu la cea mai apropiată fereastră vecină, care era deschisă, perdelele mișcându-se ca și cum ar fi fost cineva ascuns îndărăt... Ce-o fi?

Să vedem... Seminaristul s-aplecă și luă ghemotocul: era ceva înfășurat înăuntru... Voi să-l desfacă... o înțepătură... Un ac cu gămălie! Ce păcăleală

proastă!... Supărat, trânti ghemotocul și începu să șteargă degetul împuns, în vârful căruia, după fiecare storsătură, creștea repede la loc o mărgea mare roșie.

Ghemotocul izbit cu necaz de pământ se desfăcu... între cutele lui o floare!... Cu mirare și cu mai multă luare-aminte ca-ntâia oară, el ridică binișor hârtia... în adevăr era o garoaafă – ca sângele ce-i curgea din deget – ruptă de curând...

Desfăcu atunci mai bine... Ceva scris...

Trupul tânăr se simți furnicat din creștet până-n tălpi de un fior fierbinte... Căldura toată i se urcă la frunte. Ascunse în sân hârtia și floarea, cercetă de jur-împrejur cu ochii să nu fi văzut cineva din școală cele petrecute, și fugi înăuntru fără a mai cuteza să ridice ochii la fereastra unde se mișcau perdelele.

Bolnav... Friguri și bătaie de inimă, încât nu se putea ține pe picioare. Părintele-directorul s-a convins că e rău băiatului și l-a trimis să se odihnească. Niță s-a suit în dormitor, s-a aruncat în pat, a scos din sân floarea și biletul și-a citit încă o dată, iar, și mereu:

„Ești frumos... Dacă ai vrea, te-aș iubi mult”.

...Dacă ar vrea!...

Cine să fie? El nu e copil; e flăcău de douăzeci și trei de ani... Cine?... O femeie!

Bolnavul sare din pat, iese din dormitor și fără să mai anunțe pe cineva, după cum cere regulamentul, iese pe poartă. Pe dinaintea caselor vecine, el își potolește pasul și trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură. Ferestrele de la pod sunt toate închise și perdelele lăsate.

El știe că e frumos... Mama i-a spus-o adesea, poate mai adesea fetele din sat, dar desigur mai mult decât toate sora lui Cuțiteiu, Sultana, care nu i-a spus-o niciodată... Cu dragoste amestecată și cu puțină mândrie zâmbește el când îi vine acu în minte mama lui.

S-a înserat bine și seminaristul tot se plimbă de colo până colo pe dinaintea casei unde se află acea femeie care l-ar iubi mult „dacă ar vrea el”... Clopotul pentru cină sună la școală. Asta-l deșteaptă; el grăbește și intră.

Sunt toți la masă; lui nu-i e foame... Merge și se culcă, așezând sub pernă biletul și garoaafa, după ce iarăși privește îndelung icoana acelor vorbe, pe care de-acu nu le mai poate uita vreodată.

Zgomotul celorlalți băieți venind în dormitor îl supără foarte. La intrarea lor, el vârbă iute mâna sub căpătâi, apucă bogăția ascunsă și stă nemișcat... Unii îl întreabă câte ceva... nu înțelege bine ce... el nu suflă, prefăcându-se adormit.

Aproape de miezul nopții... Dorm în sfârșit toți. Niță se scoală încetinel și cu cea mai mare precauție iese; găsește ușa sălii pe pipăite și coboară în

curte... La fereastră lumină... geamurile deschise și perdelele lăsate. El rămâne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume, pe care o visase parcă adesea, dar nu spera s-o vadă vreodată.

Flăcăul își umflă pieptul, întinzându-și brațele, amorțite de friguri, până-i trosnesc încheieturile, când perdelele se dau într-o parte și o femeie pune mâna pe geamuri să le închiză. Seminaristul îngheață; vrea să strige, dar nu poate, și, până să treacă efectul loviturii, fereastra e închisă, perdelele lăsate la loc și lumina stinsă.

Se apropie de ziuă când tânărul se hotărăște să se-ntoarcă-n dormitor... Se trânteste pe brânci în pat, își reazimă inima, în care simte o strânsoare nedefinită, pe mâna dreaptă, și pe cea stângă fruntea caldă – adoarme și doarme dus până la clopotul de gustare.

Trei nopți de pândă... patru... cinci... și tot atâtea zile mai grele ca nopțile; ceasuri de cursuri și de meditații... zgomotul camarazilor, neputința de a sta singur cu închipuirea lui... și frigurile... și ferestrele tot închise... și perdelele vecinic lăsate.

Doctorul, un om de spirit, când părintele-directorul i-a prezentat pe Niță, l-a mângâiat pe tânăr, apucându-l în glumă de tuleiele din barbă, ș-a zis:

— N-are nimic, părinte;... să se plimbe mai des... și-i trece.

Duminica... În sfârșit!

Niță a fost îndemnat de camarazi și de părintele-directorul să iasă la plimbare; el a preferat să stea la școală ca să se poată ajunge cu lecțiile, rămase-n urmă din pricina frigurilor... Firește că superiorul a fost încântat de atâta sârguință.

Dejunul s-a isprăvit... Acum școala este iar deșartă. Silitorul seminarist trece către curtea din fund... Dar dacă ferestrele or fi tot închise?... Nu – și n-apucă să ridice ochii doritori și vede venindu-i prin aer un nou ghem, care-ntr-o clipă îi cade la picioare... Asta nu mai e prins cu un ac – e legat cu o cordeluță roșie:

„Treci la miezul nopții... Te aștept... O să vezi cât te iubesc”.

Și nici o mișcare la perdele... nici o arătare!...

Ziua trece încet... e însă uneori atâta dulceață și-n chinul așteptării! Dar noaptea! niciodată n-au adormit seminariștii așa de târziu!... Din norocire, mai pe urmă nici o piedică.

Sare peste poartă fără zgomot și se-ndreaptă sigur către ținta știută. O femeie în umbra gangului!... El se oprește înecat. Ea îi șoptește: „Vino, te așteaptă!...” Atunci... nu e chiar asta!

El se lasă să-l ia de mână și să-l ducă pân în tuneric încetișor... O scară strâmtă... încăperi întunecoase... iar câteva trepte. Voinicul merge machinal, lăsându-se târât ca un copil somnoros de mâna femeii. La fiecare pas nesigur, la

fiece șovăire, o oprire de un mo-ment, o povățuire discretă, o șoaptă de încurajare și înainte!

Se opresc... Femeia îl lasă de mână... O clipă, părăsit în locul orb și necunoscut, el e-n pierzare – o coloană aplecată căreia i s-ar smulge propteaua de siguranță – aude urechile cum îi țiuiesc de tare și simte genunchii părăsindu-l.

Acum femeia lovește surd cu vârful unghiilor pe o ușă – sunt lângă o ușă – care îndată se deschide.

E lumină înăuntru – lumină albastră... un albastru molcom și leneș... Femeia care l-a condus pân întunerec îl împinge binișor în lumină. Coloana cedând se apleacă, cu toată greutatea trupului puternic de douăzeci și trei de ani, în albastru... și ușa se-nchide pe dinafară.

Vorbe?... încap vorbe?

Cum o femeie știe alinta – cum degetele ei delicate se înfig în mușchii încordați – și gura ei rece ca gheața – și ochii ei beți – și puful mărunț de pe obrazii aprinși zbârlit de fiori – încovoiala lângedă a trupului – izbiturile inimii ei de pereții sânelui – și mirosul fără nume ce-i radiază din rădăcinile părului – și cât e de bine să te părăsești în stăpânirea acestor atâtea simțiri ce te-nvăluiesc din toate părțile ca niște vârteje de aburi calzi saturați de esențe adormitoare...

Cu vorbe să le spun?... Astea se simt și se gândesc, de spus nu se pot spune... A fost o smăcinare a sufletului dulce și dureroasă, o exaltare a simțirii îngrozitoare și delicioasă.

Multe nopți asemenea și fiecare neasemănate... Libațiuni sub razele lămpii albastre; toate nebuniile închipuite și neînchipuite; anecdote picante de care el avea un repertoriu popular așa de bogat; scene de gelozie fără cuvânt și din chiar senin; și jocuri, și mușcături; și lupte, atât de inegale, pentru ea ca putere, pentru el ca farmec... ș-apoi, după atâta oboseală, povestirea reciprocă a celor întâmplare mai-înainte de-a se cunoaște.

El avea puțin de povestit... Așa era de strâmt satul unde trăise și așa de puțin însemnată viața lui până când, l-a înțepat un ac cu gămălie!"... Șiret țăranul – ținea mult la această cădere de frază; știa el bine că, însoțită de sugerea degetului înțepat și de o privire pe sub sprâncenele posomorâte cu bunătate, are să fie cu prisos răsplătită.

Ea însă avea mai multe de spus, și povestea ei era destul de tristă. Cinci ani de viață cu un om istovit, apoi nebun și paralytic; în urmă văduvă, cu un copil bolnav și căpiu – o fetiță, care roade și mănâncă lucrurile din casă și care trebuie păzită foarte de aproape să nu dea foc. Interese mari... o avere colosală... consiliu de familie... soacră și cumnați – niște creaturi aspre și brutale, care fac împrejurii o poliție dezgustătoare.

Și aci, față cu fraza lui de predilecție, venea așa de potrivit:

— Închipuie-ți ce sete mi-e de viață! ce dor mi-era de tine!

Căldura strânsă atâta vreme în ființa aceea frumoasă se revărsa acuma-n afară cu o pornire nebiruită: a fost pentru el scurtă, dar plină acea vreme fericită.

S-a sfârșit însă.

El a trebuit să renunțe la ea, când între ei s-a ridicat zidul consiliului de familie. Acesta firește nu putea îngădui o așa rătă-cire... Plângeri... revoltă – de prisos. O ultimă sforțare din partea disperatului a fost întâmpinată într-un chip decisiv.

Când seminaristul a îndrăznit să nesocotească recomandațiile imperioase ce-i fuseseră comunicate și să calce pragul, pe care aldată pășea la fericirea ce-o socotea un drept câștigat, scump a trebuit să-și plătească pasul imprudent. A fost o maltratare meritată poate, dar oricum prea sălbatică. Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului au făcut exces de zel: nenorocitul, luat fără veste, a fost strivit de lovituri... capul spart, pieptul pisat cu călcâiele. În stare de completă nesimțire, a fost aruncat în poarta școlii, unde l-au găsit, a doua zi dimineața, oamenii de serviciu, mai mult mort decât viu.

Toate alergăturile și stăruințele părintelui-directorul ca să facă a se descoperi și pedepsi criminalii, care atentaseră așa de crunt la viața elevului favorit, au trebuit să înceteze. Bătrânul a fost chemat înaintea înaltelor fețe păstorești. Acelea i-au adus aspre muștrări că nu-și vede de datorie, că nu îngrijește destul de serios de moralitatea școlarilor, și l-au făcut să înțeleagă că, dacă voiește să mai rămână director, n-are să se amestice în cele ce se-ntâmplă afară din poarta seminarului: asta e treaba obrazelor judecătorești, nu a celor bisericesti!

Niță a stat mult între viață și moarte; luni întregi au trecut până să se poată întrema. El n-a murit din asta; dar poate că nopțile pe care mama, chemată în grabă, le-a petrecut la căpătâiul nenorocitului, să-i fi scurtat cu mult zilele bieteii bătrâne. De atunci el a rămas cu o boală de inimă, care i-a cauzat până la moarte multe momente neplăcute.

Dar era întremat... El porni să caute norocul pierdut... Prea târziu... Casele se dărâmau și lucrarea începuse din aripa unde aldată era odaia albastră... Femeia murise... Copila bolnavă era într-un institut de educație în străinătate... Consiliul de familie nu stetea cu mâinile-n sân.

Mai întâi o resemnare sfântă, apoi puțin câte puțin, dacă nu uitarea, cel puțin potolirea dorului sub grămadirea anilor. Zece ani!... Seminaristul este acuma preot – preotul Niță din Dobreni – om așezat și foarte bine văzut de toată obștea.

De dimineață orașul de reședință al județului e foarte animat – târgul anual. Preotul Niță umblă prin strada mare cum se umblă la târg de colo până

colo, oriîncotro, fără o țintă hotărâtă...

Înainte de cafenelii din centru e strânsă lume multă, care privește la ceva și râde în gura mare... Poate un animal savant, care denunță vârsta și vițiile spectatorilor; ori vreo piaiță... ori altceva. Grămada de lume sporește neconținut... Popa urmează după mulțime. Pe trotuarul cafenelii pe scaune și-n picioare stau notabilii orașului – reprezentanții județului în vacanță parlamentară, membrii tribunalului, funcționari de la prefectură, primărie, casierie, ofițeri; de jur-împrejur lumea pestriță de toate treptele stă în semicerc. În mijloc se petrece comedia. Popa Niță se vâra și el.

Ce este? Ce face atâta senzație?

Un copil de vreo opt-nouă ani, zdrențeros și murdar, cu picioarele goale, îmbrăcat în haine nepotrivite – un gheroc mare, a cărui talie îi vine până la glezne, în cap un cilindru turtit – face caraghiozități.

Este un mititel măscărici foarte destrăbălat – jigărit, sfrejit și galben; pulpele-i uscate care se văd prin sfâșiitura nădragilor sunt pline de jupuituri. Așa de prăpădit, este totuși foarte îndrăzneț. Fumează o țigară lungă, se strâmbă-ntr-un chip straniu, păcălește și-njură pe boieri chemându-i după porecla știută. Începe să cânte un cântec rușinos jucând ciamparalele, făcând gesturi și mișcări neiertate... Lumea face un haz nespus... O țărăncă bătrână, care e-n rândul întâi al spectatorilor, rușinată de refrenul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenție diabolică, își caută loc să scape de privirile întoarse asupra-i, se-nchină și zice depărtându-se:

– Cine știe ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil!

Mititelul, obosit, s-a oprit: merge să salute foarte comic cu cilindrul lui enorm pe boieri, și s-așază pe un scaun picior peste picior alături cu domnul senator... Altă țigară... Domnul senator îl tratează cu cafea și rom. Alt „amic” îl mai îmbie încă cu un păhărel... și încă unul...

Copilul se scoală și-ncepe iar jocul... Acu mișcărilor și gesturile sunt și mai deșucheate... Cu-ncețel însă membrele pierd siguranța și simetria mișcărilor; cântecul e surd, articularea inegală... încă o strofă!... Dar gâfâiala îl îneacă... Cântărețul se oprește un moment clătinându-se, moale de mijloc: e galben ca ceara; ochii-i crucesc stinși în fundul capului... O sforțare, excitat de îndemnul unanim al amatorilor!... Oștează adânc, dă să ridice piciorul, se-nvârtește în loc și trupșorul zdrobit atâta se prăbușește greu pe marginea trotuarului.

– Beat mort!

Se grămădise lume prea multă... circulația din obor în oraș era întreruptă... Polițaiul chemă pe un vătășel care ridică de acolo pe micul desfrânat, ca să risipească aglomerația.

Popa Niță, cu pumnii încleștați, se sui pe trotuar și apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce râdeau:

— *E păcat, domnilor! gândiți-vă! Creștini!... Frumos!... Mare păcat!*

Se-nțelege că lumea care se amuzase așa de bine n-a găsit nicidecum la locul ei apostrofa moralistului și i-a plătit-o cu sarcasme groase. Popa nu-și putea găsi liniștea: el bătea nervos cu degetele pe tabla de marmură a mesei, mormăind între dinți fel de fel de exclamații de indignare.

Cafegiul, care știa multe, fu gata ca să-i dea toate amănuntele asupra aceluși copil. De necrezut, dar adevărat... și popa ascultă încremenit:

E un copil de familie bună.

— *O văduvă a unui boier nebun.*

— *Înamorată cu un băiat de la țară, un seminarist.*

— *Însărcinată.*

— *Rușinea lumii.*

— *Merge să nască la moșie.*

— *Moartă din facere.*

— *Copilul e aruncat; crește la o țărăncă bătrână care moare ș-aceea și el rămâne pe drumuri.*

— *Aci în oraș e pripășit de vreo șase luni: a venit să cerșească și, fiind drăcos de fel, din jucărie-n jucărie a ajuns în halul ăsta.*

— *O fată bolnavă, fugită de la școală prin străinătăți, ajunsă rău pe-acolo; găsită pe urmă de epitropi și-ntoarsă în București; aci fuge cu un ofițer, de la ofițer pleacă cu altul.*

— *Cu băiatul a vrut să-și facă pomană un cizmar: l-a luat ucenic! aș! pungașului nu-i ardea de lucru – soi rău! învățat să ceară, să fumeze și să bea. Meșterul l-a bătut o dată părintește; nepricopsitul a fugit, și de atunci trăiește așa: spune obrăznicii, măscări, caraghiozlăcuri, și capătă și el o bucățică de pâine; se-nțolește de la unul ș-altul de pomană, și doar me Dumnezeu știe unde-l ajunge oboseala.*

— *Istoria asta de-aminteri tot orașul o știe; de-aia-l și cheamă „Mitu Boierul”.*

Popa, cu coatele pe masă, strângându-și tâmplele-n pumni, rămase, înecat de sudoare, cu ochii țintiți la o muscă ce umbla mărunțel pe tabla de marmură albă; el urmări insecta până la marginea mesei. Ce socoteală s-o fi făcut în capul cel mic cât un bob de mac nu se poate spune; destul că musca stete pe loc, își dezmoții labele de dinapoi împleticindu-le una de alta, își netezi frumos mustățile cu labele de dinainte, apoi deodată se-nălță și pieri. Omul, deșteptat, se ridică de pe scaun și ieși.

Cercetări zadarnice... Nu putea găsi copilul. Toate informațiile vătășeilor de noapte erau greșite: la cazarma pompierilor, nu era... în gangul poștii, nu... sub șopronul primăriei, asemenea: nici aici, nici acolo. Trei-patru ceasuri de goană după o știre exactă. În piață, vătășelul știe sigur că Mitu

Boierul a intrat adinauri cu mai mulți ofițeri și funcționari la cafeneaua din colț, unde „cântă fetele teatru”.

A făcut o nepomenită senzație popa intrând cu figura lui sperioasă în localul muzelor profane.

— Uite și părintele! a strigat procurorul cu tonul de satisfacție cu care se-ntâmpină de regulă un musafir întârziat. Iar una dintre cântărețe, care ședea pe genunchii casierului la aceeași masă cu tânărul magistrat, a adăugat:

— Blagoslovește, taică părinte!

Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, șuiere, răcnete: „Bravo, popa! Bis, popa!” – Infernal! o menajerie care arde...

Succesul colosal și spontan n-a afectat câtuși de puțin pe omul nostru: zgomotul din fundul acestui suflet covârșea furtuna veselă de-afară. Popa a-naintat hotărât până în mijlocul sălii, a căutat cu ochii în toate părțile și a plecat grăbit de sub ploaia de râsete, de glume răutăcioase și de huiduieli...

Nu e nici aici... Dar nu se poate să se întoarcă la gazdă singur... Peste puțină... Înainte!... Încă un vătășel: poate la Sfântul Ion în curtea bisericii; doarme băiatul uneori și acolo, când e vreme bună...

...Era în adevăr acolo...

La spatele altarului, unde un felinar din răspântie aruncă ra-zele-i afumate, se odihnea mototolit, cu capul pe un mormânt fără nume nici îngrădeală, un om mic... Tocmai acum luă seama preotul cât umblet făcuse și se așeză binișor jos să-și potolească mișcările inimii. El întinse cu sfială mâna spre capul băiatului: atunci simți distinct la arătătorul drept o înțepătură de ac... Da – era aci lângă el pe pământul gol rodul nopților petrecute în lumina albastră. Copil în război cu lumea așa de timpuriu, el parcă-ntr-adins poposise lângă altar, doar o putea intra pe furiș sub ochiul lui Dumnezeu, care, de când îl împinsese la viață, nu se-ndura să-i arunce o dată măcar o căutătură.

„Doamne! șopti popa plin de obidă; uite-te la el, Doamne, uite-te și la el!”

Și apucând bine în brațe mototolul adormit, se sculă puternic în picioare și porni. Băiatul, deșteptat de zguduială, mormăi somnoros o înjurătură și adormi iarăși în brațele care-l strângeau cu atâta patimă.

Pe stradele întunecate ale orașului, omul care-și ducea comoara avu norocul să nu dea de nici o piedică: era ceasul când și felina-rele pot fi stinse, când și vătășeii trebuiesc să doarmă. Ajunse la gazdă, deșteptă vizitiul și pe hangiu, plăți și plecă. A doua zi, înainte de nămieț, erau în Dobreni acasă.

Preoteasa nu putea fi tocmai mulțumită de ce-i adusese bărbatul de la târg. Nu-i puțină greutate să aduci la o stare cuviincioasă un așa gunoi de copil. Tot trupul i-era numai jupuieli și bube din pricina scărpinăturilor și necurăteniei. Câte lăuturi, câte leșii și alifii au trebuit pentru ca să ridice

treptat de pe ființa părăsită coaja în care o înveliseră atâția ani de mizerie!

Copilul s-a lăsat bucuros să facă cu el ce-au vrut. Mai greu de tămăduit decât bubele erau apucăturile și năravurile... Până la urmă însă și acestea au fost să fie învinse: povețele, blândețea, o vorbă aspră la soroace, devotamentul oamenilor buni care-l luaseră la sânul lor cald, și mai ales o boală îndelungată au gonit, dacă nu cu desăvârșire, cel puțin în cea mai mare parte și pornirile și deprinderile rele. Nu e peste putință grădinarului priceput și răbdător să îndrepteze un copăcel fraged pornit să crească strâmb.

Când, scăpat cu totul de vermină, l-au îmbrăcat într-o duminică în haine nouă – mintean cu șireturi de fir, ițărăși albi cu șnur negru de mătase și pălărie cu panglicuță tricoloră, și i-a zis părintele: „Să le porți sănătos, Mitule; să crești mare, cu minte și noroc! copilul a pus mâinile în buzunare, s-a privit serios și-ndelungat în oglindă și s-a pornit pe un râs... și râzi! De râsul lui a-nceput să râză și femeia și bărbatul. Dar când s-a-ntors copilul cu fața la ei și li s-au întâlnit privirile, părintele l-a luat în brațe, l-a sărutat de multe ori și s-a pornit pe un plâns... și plângi!... ș-a-nceput și copilul și femeia.

S-au dus pe urmă la biserică. Mitu în hainele nouă a făcut senzație... Mai ales femeile care mai de care l-au alintat, că era ș-un copil curățel.

Atâta numai rău de tot: Mitu era bolnav – tuse seacă, dureri la lingurea, nu mânca nimic și câtu-i ziua-l trăgea la somn... Friguri?... Deochi?... Lingoare?...

Era boala câinească... zăcea pe prispă la soare... d-abia se mai târa... Doftorii, descântece, degeaba: se gunoia, se istovea văzând cu ochii!... Scurtă căuta să fie bucuria, și cu cât omul o vedea scurtându-se, cu atât îi creștea fioroasa închipuire că azi, mâine o să se sfârșească fericirea găsită pe neașteptate... Iată acum se stingea de tot lumina ce-i răsărise în cale fără veste... vopaița era pe isprăvite.

Preotul ațipise despre ziuă îmbrăcat... Femeia sta tot deșteaptă lângă bolnav, care dormea de o zi și mai bine. Ea puse mâna pe obrazul copilului – rece; aplecă urechea la gura lui deschisă – nimic!

– Scoal', părinte! țipă ea îngrozită... Nu mai suflă!

Omul sări în picioare, luă băiatul în brațe și fugi în curte strigând:

– Săriți, oameni buni! săriți!

Se arăta peste culmea dealului soarele... O mulțime de bărbați și mai ales de femei se strânse. Preotul pusese copilul țeapăn pe prispă și-l bocea în genunchi... O femeie ținea lumânarea.

Dar nu-i mort încă... Un descântec cu apă nencepută... Copilul pare că mișcă... îl ridică de mijloc încetinel... El deschide lin ochii, răsufală și zice cu glas stins:

— *Mi-e foame!*

Bun doftor aerul Dobrenilor! Acea ființă curățită pe dinafară trebuia și pe dinăuntru premenită: asta era treaba lui și a luat-o foarte binevoitor asupra-și. A fost dureroasă și crudă operația; dar era neapărată și din norocire a izbutit.

Băiatul scăpat cu desăvârșire, sânge proaspăt începu să-i rume-nească obrazii, așa de veștezi mai-nainte, și să umple ochii lui, posomorâți și-ntunecoși până aci, de lumină și veselie. Fusese o luptă extremă înfricoșată; viața pășea acuma-nainte strălucitoare și mândră de așa biruință.

Pe când preoteasa Sultana atârna în biserica din Dobreni o icoană frumoasă dăruită Maicii Domnului pentru că-i dăruise ce a fost rugat-o ea, în orașelul de reședință era oarecare mișcare la cafeneaua din centru: se aflase de urma lui Mitu Boierul.

Dispariția lui nu putuse trece neluată-n seamă: era o pagubă reală pentru atâția amatori de giumbușuri. Nu se știa ce să fie: fugise?... murise? În sfârșit se aflase adevărul. O notiță publicată în gazeta locală arăta că, în vremea bâlciului, un popă de țară, care umblase noaptea beat pe la café-chantant, întrebese din vătășel în vătășel despre băiat... Popa desigur îl luase.

Procurorul luă afacerea în mână și, „cu o inteligență și un zel care-i fac adevărată onoare”, descoperi că „victima raptului” se află la popa Niță din Dobrenii-de-plai. Atunci tânărul magistrat, însoțit de forța publică, a plecat la convenita cercetare locală.

Revoltat că vrea să-i ia băiatul, preotul a făcut o elocuentă apărare a cauzei sale...

Un copil bântuit de foame; în prada unor porniri rușinoase și omorâtoare chiar pentru un om copt; desfrânat prin îndemnul lumii batjocoritoare, nesățioasă de petreceri... Scăpat de așa vitregă soartă, întors de la o atât de răătăcită cale – de la moarte la viață... Dormea pe pământul gol, bolnav și îmbătat, cu trupul fript din creștet până în tălpi de pecingine murdară, cu inima smintită de ticăloșie... Ce-ar fi făcut copilul ăsta fără adăpost nici milă, când ar fi început zloata și gerul? Ar fi murit pe o grămadă de gunoi, ca un câine hărbar fără stăpân. Și să zici c-ar fi putut înfrunța atâta vijelie înverșunată! ce-ar fi ajuns?... Spitalul de nebuni... Temnița... Ocna! Cuvântul oratorului câștigase aproape pe toți asistenții... Se vedea pe chipurile tutulor o impresie binevoitoare. Procurorul însă a răspuns scurt și răspicat:

— *Popo, nu poți sechestra minorul! minorul trebuie restituit cui de drept; legea e cu el, legea protejează pe minor!... Dura lex, sed lex!*

Tonul magistral și sever, cuvintele înalte și demne ale procurorului, neapărat că trebuiau să răstoarne impresia ce preotul obținuse cu elocuența-i sentimentală. Și notarul începu să scrie, sub dictarea omului legii,

procesul-verbal.

Era hotărât: îi lua copilul! El nu-l putea lăsa însă!... Dar... i-l ia!

Popa clipi aiurit și văzu înainte sânge... Chiar pentru o faptă sau numai pentru o demonstrație – însuși n-ar fi putut-o spune – el se repezi-n odaie și luă pușca din cui, când cumnatu-său Cuțiteiu, primarul, om văzut și umblat prin multe, intră după el și-l apucă de mână... Și popa înțelese că niciodată, în clipe așa de înalte, inspirația nu trebuie căutată la un kilometru; ea ne stă sub nas – cine se uită departe firește n-o s-o vadă... Popa puse pușca-n cui – descuie lada, scotoci în fund, și lăsă cu multă discreție capacul, așezând la loc velința de deasupra.

Primarul trecu iarăși unde se scria procesul-verbal... Omul legii dicta: „Disponem dar...”

Cuțiteiu întrerupse, cerând foarte respectuos iertăciune magistratului să-i spuie ceva... și ieșiră amândoi în tindă.

– Domnule procuror, șopti primarul cu o anume privire, popa este un om foarte de treabă... Nu-l cunoașteți... Pofțiți, pofțiți!

Și deschizând ușa, introduse foarte politicoș pe junele licențiat în odaia unde-l aștepta nerăbdător părintele... Și așa... se făcură toate bune... Procesul-verbal nici nu trebuia schimbat: totul sta în încheiere. Procurorul întrebă pe notar:

– Unde am ajuns?

– „Disponem dar...” răspunse notarul cu toată gravitatea.

– Nu așa, zise procurorul: „dispunem însă”.

Și spre mulțumirea tuturilor, reprezentantul ministerului public dictă:

„Disponem însă – considerând informațiile cele mai amănunțite, care unanim arată pe sfinția-sa părintele Niță din Dobrenii-de-plai ca pe un om cu cele mai frumoase calități; considerând pe de altă parte progresele fizice și morale realizate, sub îngrijirea sfinției-sale, de către minorul Mitu, supranumit «Boierul» – dispunem a rămânea susmenționatul minor, în completă lipsă de ascendenți, sub paza și răspunderea acestui meritos și caritabil preot”.

Seara a fost masă mare la popa Niță. Domnul procuror a trebuit să cedeze rugăciunilor tuturilor și să-și amâne plecarea pe a doua zi. El „s-a crezut dator” să facă la prânz cele mai sincere și mai călduroase laude sentimentelor umane ale părintelui, „al cărui exemplu nu s-ar putea îndeajuns recomanda”. Domnul procuror vorbea mult și frumos – era foarte vesel; diplomatul Cuțiteiu zâmbea cu mult înțeles făcând preotului cu ochiul, pe când acesta ținea între genunchi pe Mitu și, cu gândul pe altă lume, îi trecea încet cu mâna prin părul bălan și moale.

Unei femei ca preoteasa Sultana, așa de bună cu un copil sărman străin,

trebuia să-i dea Dumnezeu o bucurie – și i-a dat-o: în același an a avut o fetiță... Dar ce bucurie! Multă bătaie de cap și trudă i-a trebuit ca s-o crească – pentru că era și un copil ciudat! De mirare cum dintr-o mamă atât de blajină și supusă să nască așa fire!...

Aveau odată un vițel; îl scosese din necaz – se prăpădise vaca și rămăsese bietul fără țâță... Cine-l îngrijea?

– Ileana – să fi fost p-atunci fetică de vreo doisprezece ani. Cine-l hrănea? Cine se rugase cu cerul și cu pământul de mă-sa s-o lase să culce vițelul plăpând cu ea în casă?

– Ileana. Era o dragoste nemaipomenită. Într-o dimineață însă, ea se sculă bufnind: nu vrea să vorbească nici cu mama, nici cu tata; ei, ca părinții, văzând-o iar în toane rele, o ocărâra; ea fugi în grădină.

Aici s-apucă să se joace ca de obicei cu Priian ăl mic: îl prinse să-l mângâie și, încleștându-și dinții, îl strânse tare de bot. Ori n-avea nici el chef de joc în dimineața ceea, ori îl supăraseră prea tare semnul ei de dragoste, animalul se smuci și se depărtă țâfnind. Ea îl chemă – el n-ascultă... Merse după el – el nu vru... Se răsti la el – Priian fugi... Și tot așa și iar așa... Încăpățânarea lui creștea potrivit cu stăruințele ei. Nu vrea și pace... Obosită, cu tot sângele-n obraji, tremurând de ciudă, ea se duse, luă o bucată de mămăligă și o bardă și se-ntoarse iar... Cum o văzu venind, Priian se-nfipse în copite și bârligă coada... Ea se apropie binișor-binișor... cu mâna stângă întinsă, cu dreapta ascunsă la spate, spunând prietenului ei, care o necăjise, vorbe mângâioase... El ținti asupra-i ochii mari și proști, și cu și fără încredere, aruncându-i din afundul nărilor umede duhoarea dulce de lapte... Stete nemișcat... Fata înaintă lin mâna... Priian întinse botul fraged, dar, până s-apuce bucățica, Ileana. Îi trase una cu sete în stuful creț din frunte: tăișul se-nfipse adânc în osul încă necopt. Capul drăguț al lui Priian se-necă în sânge... Sărmanul se tăvăli și începu să zvâcnească grozav din picioare...

Mama o văzu venind întunecată și stropită de sânge pe obraz, pe mâini, pe piept.

– Ce e?

– Am tăiat pe Priian în fundul grădinii... Ai să-ți arăt!

Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.

– Haină, haină! strigă mama... De ce?

– Iac-așa!

A bătut-o rău;... ea a răbdat – nici o vorbă, nici o lacrimă. Mama însă s-a văicărit mult de mâhnire și de grijă...

Dar când s-a supărat pe tat-său și i-a trântit candela din cui și a umblat fugară trei zile pân pădure, de nu mai știau und' s-o caute?...

Dar mai târziu – fată mare! – când, dintr-o vorbă de nimica, a înșfăcat

în brațe pe Stanca Rării, și niciuna, nici alta s-o arunce de sus de pe tăpșan, unde se făcea hora, de râpă?... Au trebuit doi flăcăi să lupte s-o scape pe Stanca... Păcat de așa frumusețe și mândrețe de femeie să fie așa de cruntă și dârjă!

Pe biata preoteasa Sultana a chemat-o Maica Domnului devreme... A plâns-o mult bărbatul pe blânda femeie, pe care o iubise atâta pentru sufletul ei cel bun, pentru mila ei de sârmanul cules de pe drumuri.

Văduvul nemângâiat și-a măritat fata curând după moartea nevestii: nu mai era de trai – trebuia odată căpătuită.

E un om de treabă ginerele; dar e slab de înger... urât și moale de genunchi... vorbește peltic... pricepe greu... Bun om, cumsecade... dar nu e ce-ar fi să fie – mai ales pentru astfel de femeie, alt bărbat trebuia.

Mitu a crescut mare și voinic... Astăzi el este învățător în Dobreni. Părintele Niță a dorit mult să-l aibă aproape și a izbutit să-l permute aici de acum șase luni, ca să-l poată însura și așeza.

▣ **II** ▣

Toate acestea trec acum prin mintea părintelui Niță și de aceea bătrânul e foarte mâhnit. Zadarnic luptă să gonească gândurile care-l frământă – cântecul de-afară i le încarcă și mai tare: Ileana, fata lui, nevasta lui Matache, șade în curte cu bărbia rezemată în mână și cântă.

Ileana cântă frumos, e știută; dar acuma căldura cântecului este deosebită; glasul ei arde. Omul, care învățase atâtea, asculta mușcându-și buzele: el bănuia... nu, înțelegea bine ce putere a ridicat așa de înalt coardele cântăreței.

O melodie simplă și monotonă – dar câte înțelesuri, câtă pierzare de suflet, câte făgăduieli fără margini și poftă oarbă! Fata cânta tinerețile lui. Cântecul acela îl lua în sus, ca pe niște aripe largi și puternice, și-l ducea îndărăt cu treizeci de ani... Întorcându-se de-acolo-ncoace către clipa de față, număra el unul după altul exact toate belciugele ce-i făcuseră lanțul vieții.

Cântecul Ileanii dura prea mult; nu mai era de suferit: trebuia năbușit. Tatăl ieși pe prispă și-o chemă brusc. Ea tăcu și s-apropie.

– Ileano-Ileano! zise popa muștrător și fulgerând-o cu privirea. E păcat.

– Taică!

– E păcat, adăugă popa și mai apăsător. Rușine și păcat! și ieși pripit din ogradă, fără să se uite înapoi.

El merse drept la învățător... Omul acesta scotea pe Ileana din minți... da, el!

Aici s-a urmat o scenă foarte neplăcută: amare imputări de nerecunoștință de o parte, de alta protestări călduroase de nevinovăție.

Tânărul jura că n-au fost decât poate glume umflate de gura răuvoitoare a oamenilor sau mai bine a femeilor din sat, care dacă nu bârfesc, nu trăiesc. Bătrânul ținea-ntruna, fără s-asculte, că un bărbat în toată firea nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie. Și la urmă scurt: o voință hotărâtă până la sânge a împiedica rușinea și păcatul... Numai decît învățătorul trebuia să ceară permutarea în alt județ; preotul avea mijloace să capete aprobarea imediată. Îi dedia o sumă însemnată; îi găsea o fată bună să-l însoare... Îl iubea ca pe un scump copil al lui... cu mult mai mult decît pe Ileana... Ș-asupra cuvintelor din urmă bătrânul, simțind că-i scade energia, se grăbi să plece fără a mai răspunde la observațiile tânărului, care nu se știa să merite această izgonire.

Preotul porni spre casă; dar deodată se opri... un moment nehotărât... apoi își întoarse pașii – nu vrea să vadă pe Ileana... să meargă la Cuțiteiu... Nu că doar avea să-i spuie ceva, dar simțea nevoia să nu fie singur.

Primarul era acasă. Bătrânii prieteni se așezară pe pălmar... De mâncare n-avea părintele poftă; dar un pahar de vin bun e bun oricând... Cuțiteiu scoase din beci o cană cu spumă... Primarul era foarte vesel și fiindcă nu-i era somn, ca de obicei, avea poftă de lafuri.

Între un om și altul este adesea ca de la o stea la alta. Arde colo un soare uriaș și dincolo altul. Printre învățitoarea pulbere de lumi, un colos de flăcări d-abia zărește pe celălalt ca o scânteie ce clipește pierdută în negura fără fund... Ba câți încă nu se mai zăresc deloc și unul de altul nici măcar nu bănuiesc. Adesea tot așa se pricep oamenii-ntr-ei și pot înțelege unul altuia sufletul.

Steteau aci față-n față cei doi bătrâni și buni prieteni, dar era atât de nemăsurată depărtarea dintre ei! și aceasta reducea pentru Cuțiteiu la proporții ce nici nu mai merită socotite spaimele părintelui. La urma urmelor, ce lucru mare și grozav?... E ceva să se-ntâmpile mai des și mai lesne?... Ce?... Se iubesc doi oameni tineri... Ei! și-apoi!... Lume nu e?

— Eu știam de la-nceput că o să fie-ncurcătură, zise Cuțiteiu cu zâmbetul lui obișnuit... Nici că se putea altfel... întâi numai bănuiam – acu mi-aș pune capul... Stăi să vezi... Duminecă vreo două săptămâni, nu știu ce roboteam până grădină... Numa ce să-i vezi: venea amândoi dinspre gârlă, trecea pe lângă gard încet și vorbea șoptit... N-am putut auzi mai nimic... Atâta doară mi s-a părut că zicea ea: „Nu te crezi!”, da' el zice: „O să vezi!” Am sărit repede din grădină și până s-ajungă ei pe linie, cum umbla domol și se tot oprea pe loc, le-am ieșit înainte la poartă... Se legăna alături parcă mergea pe o apă... Era să treacă pe lângă mine fără să mă vadă.

„Bună dimineața, fină”, zic; zice: „Sărut mâna, nașule”. „Da-ncotro?” „Mergeam și noi la biserică... Ne-am întâlnit mai colea cu neica Mitu...” I-am tras cu ochiul, și zic: „Cale bună, fină”. El a tăcut și s-a făcut roșu ca ardeiful; da' ea, diavoloaica, a-nceput să râză; zice: „Sărut mâna, nașicule!” și-a plecat

amândoi înainte.

M-am uitat lung după ei până a intrat în curtea bisericii... așa mândri!... Ei! ce să mai vorbim degeaba, taică? Dacă așa a făcut Dumnezeu lumea noastră... Am zis și eu așa da, așa-mi place și mie!...

...Ș-apoi, adică ce-ar fi – adăugă Cuțiteiu după o scurtă tăcere – ce ar fi să-l lase pe pârlitul de Matache și să ia pe Mitu?

– Cât oi trăi eu asta nu se poate, zise popa.

– Ce se potrivește!... De ce?

– Că nu voi eu!... Și popa înghiți în sec și, simțindu-și gâtul uscat, bău două pahare unul după altul... ș-apoi încă unul.

– Ei! asta-i... Or să te-ntrebe ei pe tine!... Și dacă-i vorba, tot mai bine să-i fie nevastă decât țiitoare... Uite popa cum se miră! parcă-ntâia oară a văzut d-alde astea... Ce, mă, tu n-ai fost tânăr niciodată? Nu ți s-a-ntâmplat... Iacă mie, cum mă vezi, mi s-a-ntâmplat... și încă la mine... a fost ca nelumea... Acuma poci să-ți spui ca la un duhovnic, c-a trecut de mult... Eu mă-ndrăgisem de cumnată-mea...

Popa făcu o mișcare.

– Da, da, de nevasta lui fratemeu răposatul... Să murim și eu și ea și mai multe nu... Satul tot știa și fratemeu nimic... Bietul răposatul!... bun om, da' prost! parcă-l împingea dracul să m-ajute el. Țiu minte odată zor-nevoie să mă duc eu la târg cu ea, că el avea treabă la deal... Bucuria noastră! Mă și suisem în căruță cu Smaranda, când iacătă maică-ta... Venise s-o luăm și pe ea cu noi. Ce să faci? Am luat-o... O zi întregă n-a fost chip s-o rătăcim pân târg...

Taica mă dăscălea pe-o parte, maică-ta pe alta... Și unul ș-altul o păzea pe Smaranda... Unde să te apropii? Ce mi-a dat păcatu-n gând? Să fug cu ea-n lume... Cine să le fi spus... cum or fi aflat-o și p-asta... nu știu... știu numai atâta că m-a vândut alde taica – să scape de mine și pe mine de păcat.

– Cum?

– Iaca lesne... M-am pomenit într-o dimineață cu larmă mare-n sat, chiote, țipete de muieri și de copii... Ce e? ce e? Alergau aleșii cu ceaușii să prinză flăcăi la miliție... N-apucasem să-mi pui minteanul, și numa iacă Smaranda într-un suflet: „Fugi, Costandine! după tine umblă... fugi că te ia!” Odată mi-a scăpărat pân cap: „Tii! asta hoțul de taica mi-a făcut-o!” că-mi spusese cu vreo câteva zile mai-nainte: „Mă, Costandine, tu ai fi bun de dorobanț... ce nu vrei tu să te bagi la miliție?” „Acu, zic, tot mă ia ei, încai...” Am apucat-o pe Smaranda ș-am smucit-o înăuntru-n odaie... Ți-ai găsit!... Nici n-am atins bine clanța, și iacă și taica cu toporul ridicat: „Ticăloșilor, vă trăsnește Dumnezeu! vă crăpă capul ca la niște câini!...”

Ăia intraseră în curte... Îi dau brânci bătrânului – Dumnezeu să-l

odihnească! – cât colo, ies pe prispă și pui mâna la brâu pe prăsele: „Mă! zic; ă! dintâi de-o pune mâna pe mine... îi vărs mațele!” ș-o iau la fugă spre pârleaz... Ei după mine. Un ceauș de dorobanți venea înainte mâncând pământul și-nvârtea peste cap ștreangul... parcă-l văz ș-acu nalt și spătos cât o namilă. „Dă-te!... nu te da!... ține-aci!” Când să pui piciorul peste gard, mi-a și aruncat lațul de gât și m-a întors înapoi lat pe spate. M-am zbătut cât am putut... da-mi luase apa. Ce să mai lupți cu beregata strânsă-n ștreang! M-a legat cot la cot... și m-a dus...

– Ei, și?

– Ei! și m-a dus. Cine era să mă plătească? taica?!... M-a dus la tact și d-acolo la oraș... Am fugit o dată cu gândul să vii să iau pe Smaranda și să m-apuc de hoție. A pus mâna pe mine, m-a bătut și m-a închis... Am sărit într-o noapte peste zid... A prins de veste straja, s-a luat după mine și m-a-mpușcat în picior – ș-acu am semnul... Mi-a tras o bătaie strașnică... Am stat închis multă vreme până a venit să mă scape – și cu ce cheltuială! – cine te gândești?... Bietul neica, frățină-meu!...

M-am întors acasă... Smaranda avea doi copii... fusese bolnavă... se făcuse urâtă... Când ne-am văzut, ne-a apucat și pe mine și pe ea o rușine...

– Pe urmă?

– Pe urmă m-am căsătorit ș-am trăit cum mă știi... Bodaproste lui bietu taica: el m-a mântuit de păcat... că după cum eram nebun, îl făceam – îl făceam și era făcut...

Venise popa să caute chipurile liniște la cumnatul Cuțiteiu! nu cu vin, cu otravă-l cinstise. Și de aceea se întorcea părintele într-un târziu cam pe două cărări, căutând o inspirație luminoasă și neputând apuca în minte-ai turburată calea spre o hotărâre. O oboseală nespusă, un fel de dezgust mai zdrobitor decât chiar deznădejdea apăsa greu pe amândoi umerii bătrâni.

Carevasăzică el cerea o jertfă – știa de aminteri și el asta tot așa de bine ca și Cuțiteiu – o jertfă care nu se dă de bunăvoie, care trebuie luată cu de-a sila... „Cu de-a sila!...” Și omul grăbi pasul... Ajunse acasă, luă din fundul lăzii și vârî în sân un pachet învelit într-o basma, încălecă și porni... Când răsărea soarele era departe.

Drumul a fost și scurt și lung, lung de neastâmpăr, scurt de gânduri... O să se-nvoiască prefectul?... Un învățător nu poate fi luat în armată... Cum să propuie? ce să zică? cum să înceapă?... Dar dacă n-o izbuti?... Dacă nu s-o putea?... Ei! numai să vrea prefectul și se poate...

Prefectul era o veche cunoștință – procurorul de odinioară. Fost deputat, om bogat acuma, cu putere și influență nemăsurată... S-ar putea dacă ar vrea el... În mâna omului aceuia stetea liniștea călătorului. Acesta și-aducea aminte cât de bun fusese acela cu el... Da, dar acu nu mai era tânărul vesel de p-atunci: trebuia să fie un om matur... Lucrul poate că n-o să meargă așa de

ușor ca aldată...

Și astfel, bătându-se cu socotelile, călărețul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraș... Încă o fugă de cal... În sfârșit!

Intră pe aceeași barieră pe unde acu mai bine de douăzeci de ani ieșise ducând în căruță comoara găsită lângă altarul lui Sfântul Ion... Călărețul ocoli cu dinadinsul stradele principale și piața, nevoind să mai vadă locurile ce fusese odinioară teatrul talentelor micului bufon.

Prefectul locuia la marginea orașului într-o casă de jur-împre-jur cu o grădină mare... La prefect era lume multă... Preotul așteptă în sală. D-abia se așezase cu sfială pe un colț de scaun și auzi deodată în o odaie de-alături un zgomot grozav: ceartă, palme, bușeli, țipete; ușa odăii se deschise smucit, o slujnică urâtă și lălâie, răgind ca o bestie, cu nasul și gura pline de sânge, ieși zăpăcită; după ea numaidecât, o damă mititică și uscată, cu capul plin de funde de hârtie, fierbând și spumegând, cu un clește de sobă în mână, și strigând: „S-o puie la coteț! la coteț!” Una după alta pieriră-ntr-o clipă pe altă ușă.

Popa se ridică-n picioare mai mult de frică decât de respect. Până să-și dea bine seama de ce văzuse, auzi un hohot de râs strașnic și apoi alte țipete, de astă dată jalnice și sfâșietoare – o femeie se chinuia parcă să-și dea sufletul. Ușa se deschise înapoi, și un ungurean intră purtând în brațe pe dama cu capul înfășurat în hârtii... Membrele-i erau înțepenite, gâtul și mijlocul strâmbe, fața ca varul, și din ochii ei mari deschiși peste măsură se vedeau numai gogoșile albe... Gemea și scrâșnea din dinți. Slugoiul, ajutat de două femei, o duse în odaia ei. Peste un moment, el ieși ștergându-se pe mâini – îl mușcase.

– Ce e? îndrăzni popa aiurit.

– Iacă niște păcate!

Și fără multă stăruință, popa află cât e de rea și de bolnavă stăpâna casei, nevasta prefectului... O scorpie!... bate slugile până la sânge, le-nțeapă cu ace, le frige cu fierul de frizat roșit în spirt... și când ostenește, o apucă: râde, plânge, țipă și rămâne ceasuri întregi țeapănă... Trebuie frecată cu perii aspre, bătută cu nuiiele subțiri și afumată cu niște doftorii tari până să-și vie iar în fire.

Popa își făcu cruce și s-așeză la loc s-aștepte. Tocmai târziu, prefectul ieși să conducă până la scară pe un boier bătrân. Isprăvind, dete cu ochii de preot, care sta umilit în picioare. Din două vorbe cei doi vechi cunoscuți se recunoscuseră. Preotul zise încet:

– Aș vrea, să trăiți, domnule prefect, să vă spui un foc al meu... între patru ochi... dar între patru ochi...

Fiindcă mai avea doi musafiri, prefectul pofti foarte politicoș pe popa, cu toate protestările de rigoare ale acestuia, în salonul de-alături, și intră în

birou să expedieze pe cei doi.

Popa trecu în salon și se opri un moment la ușă... De mult nu mai intrase în așa apartament! de mult nu-i mai lovise vederile așa combinație de forme și colori! Era în adevăr minunat. Salonul da în grădină, și reflexul copacilor, trecând prin perdelele de rățea, dedea și mai mult farmec acestui interior și bogat și de gust.

Omul făcu un pas, înaintând ca un călător într-o vale plină de încântătoare amintiri, pe care o revede deodată după o îndelungată pribegire... Uimit, privi de jur-împrejur; dar când ajunse cu privirea în colțul unde bătea-n plin lumina verzuie de la trei ferestre mari, călătorul rămase trăsnit. Un strigăt i se-necă în piept: ochii lui întâlneră căutăturile unui portret mare...

Era o arătare din altă lume – mai dulce, mai bună... fericită! Zâmbea cu același zâmbet neuitat, în care se amesteca multă blândețe cu multă patimă, atâta inteligență limpede cu atâta oarbă pornire... Bătrânul stete mult... mult înaintea ei, și, voind parcă s-aprinză cu privirea lui ochii nemișcați de sus și să-i facă să clipească o dată măcar, măcar o dată, clătină din cap și șopti:

„Ei!... să știi tu ce e acuma pe sufletul meu!”.

– Poftim, părinte, zise prefectul.

Bătrânul tresări:

– Cine e? întrebă el, întinzând mâna spre chipul din perete și fără să se uite la omul ce-l trezea așa de brusc din vis.

– Soacră-mea... mama nevastă-mii... O femeie nenorocită: a murit tânără, sărmana!

Bătrânul se-ntoarse machinal.

– Ei! ce e? spuneți păsul, adăugă prefectul; poftim de șezi.

Popa șezu și tăcu.

– Ai vreo pricină?... vreo daraveră?... spune.

Popa nu zise nimic.

– Suntem singuri, n-ai nici o sfială... Nu ne-aude nimini... Spune, zise foarte binevoitor, deși cu oarecare nerăbdare, prefectul. Dacă e posibil, te cunosc ce om ești, fac tot pentru sfinția-ta.

Bătrânul alunecă de pe scaun și căzu mototol pe covorul moale... Polițaiul, care aștepta afară ordine, era din norocire aci, gata la chemarea superiorului, să ajute pe omul bolnav: l-a descheiat la gât, la sân, la brâu... l-a frecat cu oțet la tâmpile și la inimă... Când își veni în fire, preotul era întins în birou pe canapea... Se încheie degrabă, își ceru iertăciune – era bolnav, bătăi de inimă și amețeli – simțise cum îl ia ca p-o apă, cum i se-ntunecă tot împrejur și cum adoarme... Se ridică, salută și porni să plece.

– Bine, nu mi-ai spus nimic, zise prefectul, făcând semn polițaiului să iasă.

Polițaiul ieși foarte mulțumit de serviciul umanitar ce reali-zase... Popa se căuta mereu în sân, la brâu, prin buzunare, fără să spuie o vorbă... Prefectul, obosit, zise:

— Ei! spune-mi odată...

— Am pierdut-o! răspunse popa naiv, salută și ieși grăbit.

Prefectul dete din umeri... Chemă pe polițai... Polițaiul lipsea, dar trebuia să se întoarcă la moment: plecase în fuga mare – „uitase raportul de noapte la canțilerie!”.

Oricât era de tânără Ileana, înțelesese că taică-său citea în sufletul ei tot așa de bine ca-n cărțile lui de la biserică...

Dacă-i așa, carevasăzică știe și el... Ș-apoi?... să știe! Cine ce treabă are?... Frică?... de cine? de ce? De Matache?... tontul?... cârpa? O să-l lase și pace bună: trai cu de-a sila nu se poate. Cinste?... Vorbe. Rușine?... N-are. Da, să știe tot satul!... I-ar părea rău să nu știe lumea toată!... Are să spuie chiar dânsa... Da, pentru că nu mai poate ascunde focul ce-o arde; trebuie odată să-l dea afară... și cântecul și plânsul pe-nfundate nu-i mai ajung pentru asta. Are să iasă pe drum... nu; are să meargă la biserică și, când o fi tot vileagul strâns, o să strige-n gura mare că-i plesnește inima de atâta chin mut, că fără omul ăsta înnebunește, omoară pe cine i-o ieși înainte și se strânge singură de gât cu ghearele ca o fiară nebună!

Și cu mâinile înfipite în păr, femeia își legăna ca de durere capul frumos într-o parte și-n alta... De din dosul caselor porni – așa de târziu! – semnalul cunoscut: fiara nebună dintr-o săritură fu de gâtul prăzii.

— Ci vino odată! gemu ea. De ce mă chinuiești? Ce vrei? să mor? Zi tu că vrei să mor... Pe sufletul mării din groapă – s-ajung să mă gunoiesc la garduri până or fugi și câinii de mine! să-mi pice carnea putredă de pe oase! să mi se macine oasele până la măduvă! jigăniile pământului să mi se-ncuibe în coșul pieptului și-n țeasta capului: zi tu că vrei să mor... acușica, acilea, mor!

Ochii i se-nchiseră, obrajii și gura îi înghețară, și căzu moale în brațele lui. Când de suflarea bărbatului femeia își căpătă iar glasul, se puse să-i spuie cât de nedrept se supăraseră el pe ea, cât de copilărească și fără temei fusese cearta lor și cât suferise ea de lipsa lui.

...Se zbăteau de mult unul în brațele altuia, când se auzi portița trântită: sosea părintele călare. Amândoi rămaseră nemișcați. Călătorul descălică, luă șaua și dete drumul calului să pască... De departe, din fundul grădinii unde erau ei, se văzu fereastra de la odaia bătrânului luminându-se.

— Să știe el că sunt aici – zise Ileana răsând înfundat și strângându-se ca de teamă lângă Mitu – m-ar omorî!

Preotul stinsese lumina și se trântise pe pat să-și adune gândurile și să facă un plan nou, altă socoteală...

Deși obosit de atâta drum călare, de-atâtea ș-atâtea, nu putea adormi... Încet-încet însă p-aci să ațipească. Era tocmai să pășească hotarul fericit dincolo de care gândurile scapă din știrea noastră ca să alerge și să-și țopăie libere danțurile bizare...

...El sări în sus.

...Umblă cineva pân curte... O ușă se deschide și se-n-chide în casele din față ale fie-sii... Vorbă tainică!... Bătrânul ieși repede... Nimic... S-auzea numai prin răcoarea nopții ronțăiala calului... Fusesse o părere bolnavă... Ocoli împrejurul caselor... Iar nimic... Beznă... Nici o mișcare...

Bătu la fereastra Ileanii... Încă o dată... mai tare... tare de tot... Nici un răspuns...

...Să spargă ușa!... Se duse, luă toporul și se-ntoarse; dar când pipăi să găsească clanța, dete cu mâna de verigă: era pusă și-ncuiată cu lacătul... Nimeni!... Cu capul gol, cu pletele-i cenușii desfăcute și lăsate-n voia vântului, bătrânul ieși pe poartă-n goana mare... La școală încuiat cu lacătul... Îndărăt!... Era lumină la Ileana: se dezbrăca să se culce... Înapoi!... La școală lumină!

El sui dintr-un pas cele trei trepte ale prispiei și se uită pe fereastră: Mitu sta la masă cu capul rezemat pe mână... Frumusețea tânărului, privirile lui pierdute cine știe unde, aerul extatic care-i lumina capul încremeniră pe omul de-afară: acesta-și acoperi ochii să nu mai vază spăimântătoarea icoană. O clipă stete așa, apoi bătu hotărât în ușă, intră desfigurat, se înfipse în prag și izbucni:

— Ce ai tu cu mine? ce? om fără suflet, fără lege și fără Dumnezeu!... Nu răspunzi... ai?... Te-am strâns de pe drumuri, te-am încălzit la sânul meu, și tu vrei necinstea casei mele? tu vrei să mă omori pe mine?... Ce rău ți-am făcut eu ție? Cu ce ți-am greșit? Spune: să mă căiesc și să mă ierți!... Iartă-mă!... Fie-ți milă de un biet păcătos de bătrân... Mitule, copilul meu!...

Și bătrânul cu părul despletit se târa în genunchi și lupta să-i apuce și să-i sărute mâinile cu zorul...

— Părinte! zise tânărul tremurând și căutând să-și scape mâinile. Tu să mă ierți pe mine... Iartă-mă!... Eu nu uit ce-ai fost pentru mine; nu voi să-ți fac nici un rău, nici o rușine. Ea nu mai poate trăi cu bărbatu-său... ea dacă se desparte, eu... o iau...

— S-o iei tu?

— Da, eu; nu mai poci trăi fără ea...

— Omule, ți-e soră!

— Pentru că m-ai crescut.

— Nu!... ți-e soră bună!

— Cum?

— Tu ești copilul meu adevărat... Carnea mea!
— Părinte... vrei să mă amăgești...
— Nu, nu te amăgesc... Am greșit... am păcătuit, și Dumnezeu a vrut să mă bată, și te-a trimis pe tine să mă bați... trebuia de mult să-ți spui taina asta: erai tânăr și eu eram duhovnic... mă puteam eu spovedi unui copil?... Dar atâta dragoste câtă ți-am purtat eu ție... niciodată n-ai înțeles, n-ai bănuțit măcar că eu îți sunt tată cu adevărat?... Pentru că n-ai înțeles, iacătă viu eu, duhovnicul, la tine și mă spovedesc ție și te rog: nu-mi lăsa sufletul în frică de moarte!... Dacă simți că nu poți birui păcatul care te târăște, pleacă, fugi departe: aici e iad și pentru tine și pentru ea și pentru mine!... Să știi eu numai unde ești... Lasă... ție o să-ți treacă... o să te-nsori cu o fată frumoasă... o să ai copii... Las tot aici... și vine taică-tău bun să trăiască lângă tine și să moară fericit, fără buba asta grozavă care-mi roade inima!

Bătrânul se opri pentru că nu mai putea. Mitu ascultase galben. Fără să răspundă sărută mâna preotului, care-l strânse ca și odinioară la piept stropindu-i capul cu lacrimi bogate și calde.

— Acu mă duc, taică, zise el; mă duc!

Și se duse.

De două zile... Acu e a treia noapte de când părăsita anină la fereastră semnul știut, ștergarul înnodat, degeaba... Nu vine. Ea geme în chinurile așteptării, nesiguranței, deznădejdi.

Bolnav pântre străini?... Răpus?... Cu altă femeie?... Să-l caute? unde?... Să aștepte? cât?... Să moară? cum?

Unde e?... Unde?

E aici foarte aproape... Se-ntoarce din depărtări la locul lui... El a cugetat atâta vreme pe drumuri, și-a ajuns să vadă că nu poate lăsa pe nenorocita în necăință, fără să-i zică o vorbă, fără să plângă amândoi împreună păcatul săvârșit din neștiință... Dar dacă preotul, pentru cuvinte de bigotism ori de eresuri sociale, o fi inventat o poveste de fantazie?... Caldă speranță! dragostea lui atunci n-ar fi neiertată!... Dar dacă ar fi adevărat?... Ei, și? La urma urmei el strică?... Ea? Soarta!... Și de aci o întreagă filosofie păgână, în fața căreia orice convenție e eres, superstiție orice credință.

Așa filosofând, a sărit pârleazul și trage cu urechea... Nu poate păși înainte... i-e frică... Un moment voiește să se-ntoarcă și să plece... acu pentru todeauna... Pune piciorul pe pârleaz... Dar se socotește mai bine... Coboară iar îndărăt și stă țintuit pe loc... Stă pe loc de mult între două căi, fără să poată intra nici pe una: trebuie târât ca să se urnească... și are să fie târât.

Lumina de la fereastra părintelui s-a stins. Tânărul lasă să mai treacă timp, apoi face un pas într-o parte ca să vadă dacă la Ileana e aprins... Nu e... Se apropie binișor... Câinele începe să latre... Omul îl cheamă șoptit pe nume; animalul se gudură și se potolește... Acum s-aprinde iar lumina la bătrânul.

Tânărul se retrage lângă pârleaz. Preotul iese... merge la poartă... se-ntoarce, și Mitu îl vede cum trece prin bătaia luminii de la fereastră și se-ndreaptă după câine, ca după o călăuză, cercetând, către fundul grădinii. Ușor, învățătorul trece afară peste gard și se pitulă în dosul crucii mari de sub deal, la răspântie... Câinele sare și el și vine să dea din coadă pe lângă cruce... Preotul se-ntoarce în casă și stinge iar lumina. A început acu o luptă așa de-nordată, încât între zvâcnelile repezi ale inimii nu mai încape nici un moment pentru căință...

Câinele, gonit, ia drumul de ocol; omul sare înapoi în grădină... Ce face femeia? Să fie bărbatul acasă?... Nu e probabil... căruța nu e-n șopron și-n grajd nici un zgomot... Lumină deodată la fereastra Ileanii... ștergarul înnodat... Îl așteaptă... Inima-n dinți!... și freacă cu mâna pe ușă foarte discret.

Un țipet năbușit înăuntru... Ileana suflă-n lumânare și iese. Tremură scuturată din rărunchi de friguri... Ea îl târăște în grădină la locul știut, unde de-atâta vreme așteaptă velința întinsă. Femeia se acață de gâtul lui... El o strânge-n brațe cu putere și dă să-și apropie buzele de ale ei... dar îl cuprinde un fior de groază și-o împinge departe.

Acum pornește potopul ei de vorbe – jurăminte, blesteme, fără șir, dar pline de înțeles; bănuieli de necredință... teama de sațiu... amenințări de crimă și sinucidere... plânsete și rugăciuni de milostivire. El rătează grav cuvântarea ei monstruoasă... și-i spune tot, tot... Ea rămâne-ntâi înlemnită... apoi începe să râză înecat și din ce în ce mai nervos și mai nervos, până când izbucnește cu hohot și, lovindu-l brutal peste brațul vânjos, pe care i-l apucă și-l strivește sub degete:

— Prostule! A răs de tine!... Ai crezut? Nu-i adevărat! Minte!

Și se năpustește asupra lui și-l îngenuche jos la pământ...

O sprânceană alburie se ivește pe coama dealului de către răsărit... Pe lângă crucea din răspântie scârțâie roatele căruțelor ce pleacă din vreme să nu le-ajungă zăduful pe drum... Mitu tresare din somn.

— Se face ziuă, Ileano! scoală degrab!

Sprânceana albă crește și alte roate venind din deal la vale se aud apropiindu-se... o doină din frunză, cântec de drumeț fără griji... și vorbă... Tânărul ridică femeia de jos și-o ajută, cum era amețită, să ajungă până la ușa casei...

E grea despărțirea... O să fie chiar peste putință!

...Bătrânul a dormit rău: bătăile inimii l-au deșteptat prea de multe ori... Se ridică năbușit din pat; îi trebuie aer; merge să deschiză fereastra, dă perdeluța-ntr-o parte, și i se năzărește că vede-n pragul din față două umbre albe ce vor parcă să se topească una-ntr-alta... Se șterge la ochi și se uită mai bine... Da!... Ia pușca din cui și iese-n prag:

— Cine-i?

O flacăra roșcată, un trosnet, la care răspunde împrelung deal după deal
– Mitu a picat fulgerat.

— Ce-ai făcut, nebunule?! răcnește femeia și pornește un pas.

A doua țevă! Ileana cade-n genunchi... se zbuțumă în zadar să se scoale... Vrea să strige... o gâlgâitură de sânge o podidește pe gură... Se moaie de la junghietură și târându-se cât colo, se așază de-a binelea.

Popa aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumează mirosul necăcios de silitră... Trece gardul, suie în clopotniță, se atârână cu amândouă mâinile de funiile de tei și-ncepe să le smucească cu o înaltă energie: cele trei clopote mici și sărace se pornesc deodată să țipe și să se vaite cu o jale nebunească...

Se strânge multă lume.

Popa ia de mână pe Cuțiteiu și pornește urmat de obștea satului. El merge cu toți la locul unde zac cei doi copii nenorociți... Sprânceana mică alburie câtă vreme s-au jelit clopotele s-a făcut trandafirie și mare.

— Eu i-am împușcat, zice bătrânul liniștit... Întâi pe el și pe urmă pe ea... Da, eu!

Și se-ntoarce să-i privească... Ileana a adormit, strângând în brațe genunchii lui frate-său... Popa se apleacă la ea:

— Nu așa, cățea! zice el zâmbind crud... Nu așa, că-i păcat!

Și descleștându-i mâinile calde încă, o dă greoi mai la o parte... A zburat în sfârșit surâsul înțelept de pe chipul prietenului Cuțiteiu... Omul își acoperă prostește buzele învinețite cu o mână, cu alta ochii uzi... Toți stau cu capul gol... Nici o suflare.

Popa se ridică, se-ntoarce spre mulțime cu privirea țintă și-nfricoșat de-ngrijată.

— Inima!... zice el. I...! și se culcă să doarmă somnu-ăl bun lângă copiii săi.

Universul literar, 1892, 27 ian., 3 febr.; vol. Păcat..., O făclie de Paște, Om cu noroc (3 Novele) (1892), Schițe (1897), Novele, povestiri (1908)

● BOBORUL! ●

În secolul nostru s-a născut și s-a sfârșit un stat foarte interesant, pe care nu-i este permis unui istoric conștiincios să-l piarză din vedere. Voi să vorbesc despre Republica de la Ploiești, un stat care, deși a durat numai vreo cinsprezece ore, a marcat desigur o pagină celebră în istoria contemporană. Născută din, prin și pentru popor, pe la două ceasuri în dimineața zilei de 8 august 1870, tânăra republică a fost sugrumată în aceeași zi pe la ceasurile patru după-amiază. Nu face nimica! mărirea și importanța statelor nu se

judecă după extensiunea și durata lor, ci după rolul mai mult sau mai puțin strălucit pe care l-au jucat în complexul universal.

Cadrul meu e prea strâmt ca să pot închide într-însul istoria generală a veselei republice podgorene. Voiesc numai să contri-buiesc și eu la consemnarea materialului necesar unui viitor istoric; și sunt autorizat a o face – eu am fost cetățean al acelei republice. Am asistat la mărirea și decadența ei, și nu în calitate de gură-cască, ci în calitate oficială. Când poporul a călcat poliția, eu m-am repezit și am dezarmat pe un subcomisar de serviciu, luându-i sabia din cui. M-am încins cu ea, și am avut norocul să treacă atunci pe lângă mine Președintele Republicei. Eram de șaptesprezece ani; înfățișarea mea hotărâtă atrase privirile Președintelui – mă numi subcomisar în locul zbirului pe care-l dezarmasem.

Astăzi, când sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei, am curajul s-o spun cu mândrie. Da, am fost unul dintre cei mai aprigi susținători ai ordinii în Republica Ploieștilor. Ceasuri glorioase, n-am să vă uit! Șeful meu, polițaiul, era simpaticul și bravul Stan Popescu, unul din cei 1000 ai lui Giuseppe Garibaldi – voluntir în Italia, voluntir într-o revoluție polonă, vrăjmaș jurat al tiranilor și frate pasionat al poporului. Cu astfel de șef, mergi în foc bucuros pentru o idee mare.

De cu seară din ajun, 7 august, mai mulți conspiratori, între care și Stan Popescu, așteptând vești (de unde? istoria nu poate încă spune), jucaseră, în salonul de la otel „Moldova”, la kilometru. Ce însemnează la kilometru? E un joc inocent, foarte puțin complicat – iată. Jucătorii, indiferent de numărul lor, se așază la o masă în colțul unui salon. Se aduce fiecăruia câte o sticlută de vin. Încep să bea. Când unul și-a isprăvit porția, așază sticla goală pe jos, lângă zid, în lungul salonului. A doua sticlă golită, o așază cu fundul în gâtul celei dintâia, și așa mai departe, până când șirul sticlelor ajunge la zidul din potrivă – la kilometru. Cel ce a ajuns mai întâi la kilometru a câștigat partida – ceilalți trebuie să-i plătească sticlele băute, în proporție dreaptă cu numărul de sticle ce le lipsește lor până la țintă. Se înțelege, când jucătorii sunt toți de talie, se-ntâmplă să se joace o contra și adesea partida să fie remisă. În seara aceea, Stan câștigase cu mare avans partida-ntâia.

Pe la unu trecute, după miezul nopții, când era să se-nceapă o nouă partidă, se aud trei lovituri rare în geam. Toți jucătorii, uitând de petrecerea lor inocentă, se ridică încruntați. Tocsinul⁵ sunase. Cauza sfântă a poporului îi chema pe câmpul de onoare. Era ceasul acțiunii... Toți pornesc tăcuți și hotărâți în grămadă. Ies pe gangul otelului și apucă spre obor. Pâlcuri-pâlcuri vin din toate părțile; se contopesc toate grămadă; cu cât înaintează acest brav popor, cu atât numărul sporește.

La 2 și jum. despre ziuă, telegraful e în mâna republicanilor; toate firele rupte și mai ales casa confiscată.

La 4, ușile temniței de pe drumul Rudului se deschid pentru câțiva

republicani închiși în prevenție.

La 5, batalionul de linie din cazarma de la Sf. Nicolae face act de supunere în mâinile Prezidentului.

La 5 și jum., poliția republicană este organizată; poporul, ca gardă civică a Republicei, e înarmat cu săbii confiscate de la pompieri și de la ipistași, cu puști de vânat, cu pistoale și reteveie.

La 6, în Piața Unirii plină de popor – tocmai pe locul unde se ridică astăzi mândră statua Libertății (cetățenilor ploieșteni, Națiunea recunoscătoare!) – Prezidentul, urcat pe un scaun de tocat cârnați, citește actul solemn al întemeierii Republicii.

La 7, se desfundă în toate răspântiile boloboace, în sunetele marșului eroic de la 48.

La 8, o parte din popor, cu polițaiul și un taraf de lăutari, mergem la grădina Lipănescului.

Aci, pe iarbă, se-ncege un ziafet nepomenit în analele celor mai bătrâne republice. Grătarele sfârâie aruncând în aer valuri de miros fierbinte și gras, ca niște altare antice pe care se ard ofrande unui zeu tutelar. Canalele odată deschise nu se mai închid. Boloboacele golite se rostogolesc hodorogind departe, ca niște ruginite instituțiuni ce nu mai corespund exigențelor moderne, și, în locul lor, se-mping cu greutate alte boloboace pline, ca niște reforme pe care le reclamă spiritul progresist al timpului și interesele vitale ale societății. Ce veselie! ce avânt! ce entuziasm!... A! sunt sublime momentele când un popor martir sfarmă obedele și cătușele tiraniei și, aruncându-le departe, tare de dreptul său, fără ură, uitând trecutul odios, închină des, dar sincer, pentru sfânta Libertate și – te pupă! O!

Eram la Lipănescu-n grădină de vreo câteva ceasuri. Uraganul entuziasmului creștea mereu, când o onoare nenchipuită veni să-l ridice la paroxism. Prezidentul – el, în persoană! – urmat de un adiutant, veni să viziteze petrecerea noastră populară și să spargă o oală cu poporul lui. Marele om ne zise câteva cuvinte. Era încântat de purtarea bravilor săi ploieșteni, care au știut ca totdeauna să se sacrifice pentru libertate. A fost un fanatism, o furie! Oalele toate de pământ, căciulile-n sus și „Ura! Vivat Republica!” Prezidentul a plecat, luând cu dânsul pe Stan Popescu, polițaiul... Încet-încet, cu ultimii cârnați, cu ultimele fleici și oale, se strecură și poporul martir... Probabil cheltuiala frugalei gustări populare rămase să fie trecută în viitorul buget al Republicei.

Mi-adusei aminte că am părinți, care m-așteptau, și mă dusei degrab acasă încins cu sabia mea peste jiletcă. Răposata mama era foarte bună, dar o femeie de modă veche, un spirit reacționar; era departe de a-nțelege importanța politică a formelor democratice. Aflase tot ce se petrecea în oraș și tremura de grija mea văzând că nu viu la dejun. Mi-a făcut o scenă grozavă –

că de ce m-am amestecat cu derbedeii, că doresc s-o fac de răs în mahala, că vreau să grăbesc, poate, sfârșitul lui tata, care era greu bolnav; pe urmă mi-a poruncit aspru să rămân acasă. În zadar am protestat; în zadar i-am spus, arătându-i arma, că am o funcțiune publică de îndeplinit: mi-a luat sabia, pe care a aruncat-o, unde? nu știu, și mi-a încuiat ghetetele și pălăria în scrin. O săptămână m-a ținut astfel captiv, până s-a potolit primejdia. Atât mai bine! Când eu plângeam acasă de ciudă soarta rușinoasă a sabiei mele, ce se-ntâmpla în inima Republicei?

Pe la trei și jumătate după-amiază, în vagoanele de material ale liniei ferate București-Ploiești, atunci încă-n construcție, sosea grabnic în Republică un grozav oaspete. Ce era? Era Reacțiunea. Reacțiunea cu tot ce are ea mai oribil și mai hidos – un batalion complet de vânători sub comanda maiorului Gorjan. Cum puseră piciorul pe pământul sacru, începură vânătoarea după republicani. Reacțiunea căuta însă mai cu seamă pe Prezident; dar acesta, printr-o inexplicabilă coincidență, ieșise prin granița de răsărit a Republicei, bariera Bucovului, pe când Reacțiunea intrase pe granița de apus, bariera Rudului. În trei ceasuri de goană, vânătorii arestară mai bine de șase sute de copii ai poporului. Pușcăria și patru hanuri, prefăcute în pușcării, gemeau de republicani. Cuminte mama! Dumnezeu s-o odihnească. Era o femeie fără multă învățătură, dar ce prevedere politică! Dacă mă prindea Reacțiunea cu sabia la brâu!

Reacțiunea restabili cu brutalitate statu quo ante. Pe Prezident l-au prins călăreții prefecturii către seară de tot, pe drumul Buzăului, dincolo de Lipia, la vreo două poști departe de granițele răsăritene ale Statului său. Când i-au strigat călăreții din goană „Stăi!” el, care era pe jos, a avut curajul să stea. Iar când l-au întrebat: „Ce făceai aici?”, el a răspuns scurt: „Mă plimbam”. Și fiindcă este indiferent, când te plimbi, dacă te plimbi așa ori așa, l-au pus mizerabilii să se plimbe-napoi. Tot înapoi și iar înapoi! niciodată înainte! iată deviza Reacțiunii.

Dar polițaiul?... Ce făcuse Stan Popescu? Se dusese să ia în posesiune jețul lui de mușama în cancelaria poliției. De două zile nu dormise... Partida la kilometru... apoi alergăturile cu poporul... pe urmă festivitatea de dimineață la Lipănescu... entuziasmul... Se simțea zdrobit, și era atât de plăcută răcoarea în cancelarie. O dulce aromeală, foarte naturală după atâtea emoțiuni, după atâta triumf, îi apăsa cu putere brava cerbice. Omul își încrucișă mâinile pe biroul său, își așeză bine capul și, gândind cu drag la viitorul tinerei Republice, adormi butuc. Pe dânsul îl căutau mai întâi după Prezident – a cărui urmă o aflaseră și în goana căruia porniseră călăreții – și l-au și găsit. Maiorul Gorjan, dând ușa de părete, intră cu zbirii săi în cancelarie. Polițaiul horcăie cu capul pe masă. Maiorul face patru pași mari și trage o puternică lovitură cu palma pe masă. Stan Popescu tresare cu ochii cârpiti.

– Cine te-a pus pe tine aici? răcnește strașnic reacționarul.

– Boborul! răspunde foarte răgușit republicanul.

Atâta i-a trebuit Reacțiunii! Când a auzit de bobor, a turbat: l-a și-nhățat pe Stan, și, valvârtej cu el, drept la hanul Călugărului!

Așa s-a sfârșit cu Republica noastră! Așa Reacțiunea a sfâșiat cea mai eroică pagină a liberalismului român!

Epoca, 1896, 21 nov.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● BAIONETA INTELIGENTĂ [GARDA CIVICĂ] ●

De câte ori auz zgomote de război, îmi amintesc cu pietate și cu mândrie de acum atâția ani trecuți, când eram unul dintre aprigii apărători ai Independenței. Pe vremea ultimei conflagrațiuni orientale, am servit în garda civică – „baioneta inteligentă” – în compania din mahalaua armenească. Timpuri eroice! am de la voi frumoase amintiri! Căpitanul meu, d. Guță Cotoi, odinioară sergent în pompieri, era un tip de haidamac, care fusese apoi, pe rând, birjar, cârciumar, binagiu, samsar de slugi, spion de poliție, bătăuș, ș-acum, în sfârșit, urmând unei vocațiuni irezistibile pentru viața politică, se declarase pe față pentru guvern. Era un agent propagandist rabiât – groaza cârciumarilor și altor case publice, spaima birjarilor, lăutarilor, flașnetarilor, alunarilor, salipgiilor și a tuturor câți îi picau înainte în momentele-i de arțag contra ciocoilor. Dar, aminteri, om plăcut, deștept și vesel. Când a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămâiat. Îl cunoșteam de mult – cine nu-l cunoștea în mahala pe d. Cotoi? – zic:

– Frate Guță, te rog, pe mine să mă scutești; sunt slab de constituție.

– Ei, aș! zice. Oftică rusească!... Nu se poate, d-le Iancule... adică... se poate, dacă pui om în loc.

– Atunci pui om în loc.

– Atunci, scoate rubla.

I-am dat-o, și d. Guță a plecat legănându-se și strigând:

– Trăiască ai noștri, d-le Iancule!

Apoi o teribilă înjurătură:... de ciocoi! Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guță iar, și iar mi-a șters carboava, și iar: „Trăiască șcl...” Peste vreo cinci zile, altă rublă; pe urmă, din patru-n patru zile, regulat. Dar toate tiraniile trebuie să aibă un capăt. Am hotărât să mă revolt. Când vine D. căpitanul tun și zice:

– Măine ai servici...

– Neică Guță, zic, oi avea, n-oi avea servici, nu știi, da' rublă știu că

n-am, și nici n-o să mai am de aici înainte. Scurt!

- Atunci... cum?*
- Iac-așa.*
- Atunci te bag la arest.*
- Să poftești!*
- Car'vas'zică nu dai rubla?*
- Nu pot.*
- Bine...*

Și a plecat supărat, înjurând strajnic pe ciocoi. A doua zi, dis-de-dimineată, am auzit goarna, m-am îmbrăcat repede și m-am dus la companie: am luat o pușcă bătrână, care clănțănea din toate încheieturile când umblam; mi-am încins centuronul cu patronțașul peste palton, și am plecat prin lapoviță cu cârdul companiei. Un comisar de poliție ne-a dus în șirag pe Podul Mogoșoaii – era parada Bobotezii. Mai târziu când a venit și căpitanul și m-a văzut, el care mă credea un laș incapabil de a purta o armă, a rămas încremenit:

– Bravos, d-le Iancule! mă lucrași car'vas'zică?... Dar nu face nimica! Trăiască ai noștri!... de ciocoi!

După ce a dat câteva târcoale în fața companiei, a venit iar la mine, m-a tras la o parte și, foarte discret, mi-a duhnit la ureche:

– D-le Iancule, nu face pentru d-ta să stai între boccii... Dă-mi o jumăt' de rublă și du-te acasă.

– N-am nici sfaț, nene Guță, zic eu tare, ca să m-auză cocoanele înghesuite pe trotuar la spatele șiragului nostru.

Dar D. căpitan se-nțepenește-n călcâie și, ca să-mi acopere glasul, strigă răgușit din fundul bojocilor:

– Cumpanie... drepti!

În același moment, s-aud venind din susul stradei niște huiduituri zguduitoare... Ce era? Cine știe cine prinsese un câine jigărit de mahala, îi legase o tinichea de coadă și-l aruncase în mijlocul stradei, să-l dea garda-n târbacă, după o veche datină consacrată a acestei instituțiuni urbane. Apucat între cele două șiruri de bravi, care aveau la spate câte un zid de lume; aiurit de huiduituri, de amenințările puștilor și de loviturile tinichelii, nenorocitul animal fugea făcând niște salturi nebunești și chelălăind într-un chip infernal, pe când garda și publicul făceau un haz nespus. A trecut pe dinaintea noastră ca o vedenie himerică. Încă târziu se auzeau în depărtare huiduituri tocmai pe la Piața Teatrului.

Noi eram companie de elită. Eu stam postat peste drum de Crețulescu, aproape de palat, între doi armeni foarte borțoși, unul basmangiu pe Podul Târgului-de-afară, și altul fabricant de cafea măcinată și alte mirodenii în

Caimata. Acesta-și pusese de degrabă paltonul peste șorțul cu care se acoperea când măcina martinică, și șorțul era cu o palmă mai lung decât poalele paltonului, care se mai scurtase o șchioapă din pricina centuronului încheiat sub burtă. Cafegiului, răzbit de frig, îi curgea nasul enorm plin de guturai, și, om curat ca toți armenii, mă ruga din când în când să-i ții pușca: s-apleca din greu, își ridica șorțul și se ștergea la nas. După aceea, când își lua pușca-napoi, foarte politicos:

— *Mersâm... Am aut noroc; dacă nu am uitat șorțu pa mine, cu ce m-am șters la nas?*

De atunci, n-am mai băut cafea cu caimac! În sfârșit, iată că se-ntorc înapoi spre palat trășurile oficiale... Strigam încă ura, când trecea pe dinaintea noastră escadronul de suită. Jandarmii mândri, cu săbiile scoase, se uitau, pe sub cozorocul chiverelor, la compania noastră, mai ales la mine și la armenii mei, cu un zâmbet așa de ciudat, încât am aplecat ochii-n pământ și, din ceasul acela, mi-am promis să fac toate sacrificiile pentru a mă scuti pe viitor de o așa penibilă situație. Am alergat la d. Cotoi și după multă tocmeală, ne-am ajuns: două ruble pe lună și să mă lase-n pace. I-am dat una înainte și apoi câte una la fiecare cinsprece zile. Am servit regulat patriei, spre deplina mulțumire a comandantului meu, până la desființarea gardei. Și o dovadă că am fost un brav e că D. căpitan a venit odată la mine foarte binedispus și mi-a zis:

— *D-le Iancule, să știi că acuma ne-mparte și nouă, la garda națională, dicorății pentru apărarea Independenței; să știi că te pui pe listă.*

Eu, înțelegând unde vrea să m-aducă d. Guță, i-am răspuns că eu n-am pretenție... am luptat așa, de dragul liberalilor. Dar d. Guță:

— *Trăiască ai noștri, d-le Iancule!... de ciocoi! Da' nu se poate! să dau la toți boccii și mitocanii dicorății și tocmai d-tale să nu-ți dau! nu face! Eu știu că te trec pe listă.*

— *Nu mă trece, că cine știe cât costă... acu sunt cam tinichea.*

— *Ce să coste? un moft... Facem noi pentru d-ta.*

Pe urmă mi-a cerut o jumătate de pol, pe urmă i-am dat o rublă și pe urmă ne-am ajuns cu o rublă și jumătate. M-a încasat și m-a trecut la portofel. Peste vreo câteva zile după desființarea gărzii, m-am întâlnit cu d. Guță – îl făcuseră perceptor, și era foarte vesel! L-am întrebat în glumă:

— *Nene Guță, ce se mai aude cu decorația mea?*

— *...Care decorație...?*

— *Aia... nu ții minte?... o rublă și jumătate...*

— *Dracu să-i știe, d-le Iancule, ce-a făcutără ăia de la comen-duire, că eu le-am trimes de atunci listele; dar acolo e acuma un balamuc cu predarea armelor! Cică s-a furatără sumedenie...*

— Se prea poate, nene Guță; în vreme de război câte arme nu se prăpădesc!

— Poate la alte cumpănii să se fi făcut vrun abuz; dar la noi, nu-mi vine să crez... Ei! da' nu face nimica... Trăiască ai noștri, d-le Iancule!... de ciocoi!

Astfel, din pricina unei neglijențe a comendurii am rămas nedecorat, după ce am luptat atâta! Asta nu e drept! mi-am zis. Sunt sigur că lui Sarchiz cafegiul i-a dat. M-am dus să-l văz. L-am găsit tot cu șorțul cunoscut și cu guturaiul cel vechi; amesteca martinică cu rio ca să facă moca. Din vorbă-n vorbă, zic eu, ascunzând cât puteam mai bine sentimentul de invidie:

— Dumitale cum ți-a dat decorație, frate Sarchiz, și mie nu? că eu încai am plătit înainte.

— Așa am aut orbă... Când ne-a aduce dicorație, platim... Ne-a adus dicorație, am platit.

— Așa...? zic eu dumirit.

— Bei un cafe proaspăt? să-ți fac un gingirlic...

— Nu, nene Sarchiz, mersâm; nu mai metahirisesc⁶ de mult cafea cu caimac!

Epoca, 1897, 19 febr.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● ÎNTRE DOUĂ POVEȚE... ● SCHIȚĂ ●

Cu tot uetul balului, am auzit șoptindu-mi clar la urechea dreaptă: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să te lași amețit de un drăcușor așa de tânăr!” Era o povață foarte cuminte, pe care desigur aș fi urmat-o, dacă aveam numai o ureche; însă de-abia își termină consilierul înțelept propoziția, și, la urechea stângă, altul îmi șopti și mai clar: „Trebuie să fii prea sec de spirit, ca să nu te lași purtat de atâta farmec...” Nu m-am uitat împrejur, să văz cine sunt cei ce-mi șopteau. Îi știam. Erau cei doi consilieri intimi ai mei, care nu mă părăsesc nici un pas, nici o clipă, nici ziua, nici noaptea, nici deștept, nici în somn. Îi cunosc bine pe amândoi, mai bine de cum mă cunosc ei pe mine. Eu sunt sigur de caracterul lor; ei nu se pot niciodată bizui pe al meu. De câte ori nu i-am amăgit, urmând, cu toată povața stăruitoare a unuia – pe care mă prefăceam că o ascult cu tot interesul -, îndemnul celuilalt. Dar e și vina lor: unul mă trage la dreapta, altul la stânga; când unul îmi zice da, altul îmi zice ba, așa că eu, sau trebuie să stau pe loc, așteptând în zadar o împăcare a lor imposibilă, sau trebuie numaidecât să urmez pe unul, și astfel să contrariez pe celălalt. Însă, ce e regretabil pentru mine, e că totdeauna, după ce am urmat pe unul departe pe o cărare, când mă uit înapoi, mă căiesc că n-am urmat

povața celui alt.

Acum, stam singur după perdelele unei ferestre, pitit într-adins în întuneric, pentru a scăpa un moment de persecuția unui drăcușor de cincisprezece ani și a-mi culege mințile. Înțelege bine cititorul că, nu în ironie, numesc pe domnișoara Nina „un drăcușor”: la grandiosul bal, ea venise costumată așa, ca s-adeverească zicătoarea că puiul, și de drac, e frumos... În costumul de mătase neagră, cu clinuri și bendițe stacojii; cu manteluță de catifea, care-i împlinea talia micuță încă neformată bine, mititelul Mefisto avea niște mișcări de o mlădiere diabolică: asta îmi amintea vorba că un drăcușor se poate strecura prin cea mai îngustă crăpătură. Ceea ce mai ales se potrivea de minune cu atributele personajului, erau cei doi ochi negri, care aruncau de sub tichia de catifea niște priviri câteodată insuportabile. În totul era, simțeam bine, o arătare primejdioasă, un prilej de pierzare, de care trebuia să fug făcându-mi cruce.

Din ascunzătoarea mea de după perdele, unde mă refugiaseam scăpându-i pe înșelate, o urmăream cu privirile cum aluneca de colo până colo, ca argintul viu, prin mulțimea pestriță, cu un neastâmpăr febril, după ce, de la categoric până la brusc, refuzase orice invitație la danț. O clipă, o pierdii din ochi; și clipa aceea, în care se stinse, între atâtea colori strigătoare, delicioasa siluetă neagră, mi-a fost, trebuie să mărturisesc, foarte penibilă. Atunci, la urechea stângă auzii, călduros: „Pe tine te caută!” iar la urechea dreaptă, batjocoritor! „Ei așa!” Această replică răutăcioasă m-a ofensat... Așa? am zis; și, dând cu amândouă mâinile perdelele într-o parte, am intrat în lumina balului.

O frumoasă domniță din veacul [al] XVI-lea îmi ieși drept în față. Era o veche cunoștință a mea, care-mi ceru brațul s-o conduc la bufet. Domnița era una din cele mai mândre frumuseți ale societății noastre – și văduvă. Deși favoarea ce-mi făcea era destul de prețioasă, o favoare de care nu se bucurau decât foarte puțini intimi, am fost grozav de contrariat de întâlnirea aceasta prințiară. Dar nu era chip să scap... A trebuit să mă execut. Am pornit cu ilustra mea tovarășă pe latura vastului salon, căutând calea mai liberă, și, pe când îmi spunea că a doua zi e hotărâtă să plece pentru câteva luni în Italia, și că i-ar face mare plăcere să fie însoțită de un om de spirit, amuzant și iubitor de artă, eu căutam, distrat, în toate colțurile, nu cumva voi mai găsi cu ochii norocul ce mi se părea pierdut pentru totdeauna... Să fi plecat?... Aș fi fost dezolat!... Am ieșit din salon pe ușa cea mare și am pornit să coborâm pe scara de marmură către splendidul bufet din catul de jos. Dar, când pășeam a doua treaptă, îmi apără jos, pe spalierul de mijloc al scării de onoare, între ghirlandele de flori luminoase, domnișoara Nina, care suia în fugă din bufet. Cum ne-a văzut, s-a oprit pe loc, în timp ce eu am făcut o mișcare pe care domnița, cu gândul la călătoria proiectată, probabil, a trecut-o neluată-n seamă. Am coborât încet-încet! Nina sta înfiptă în călcâie dinaintea noastră, așteptându-ne să sosim. Mândra domniță, trecând liniștită în fața fetiței, a

mângâiat-o zicându-i cu multă bunăvoință: „Unui așa drăcușor frumușel i-ar șede bine și în Rai”, la care drăcușorul, aruncându-mi o privire aproape infernală, răspunse înțepat: Merci, Madame... și într-o clipă zbură pe scară-n sus și dispăru pe ușa cea mare în salon.

Am intrat cu domnița în bufet, unde era multă lume... Când voiam să aduc la gură o cupă de șampanie, am simțit la spate un fior călduros, ca și cum mi s-ar fi apropiat repede de corp o flacăra, așa că m-am întors brusc în loc... Drăcușorul!... Era în ochii ei o privire atât de hotărâtă și de impunătoare, cu un înțeles așa de categoric și de precis, încât dacă domnița n-ar fi avut buna inspirație a-mi cere singură s-o duc înapoi la fotoliul ei rezervat în salon, aș fi fost în stare să fac o nepolitețe rugându-o, sub orice pretext, cât de stângaci aș fi putut imagina în pripă, să mă scutească de atâta onoare.

Urmăriți la o cuminte distanță de drăcușorul meu, a cărui emanațiune o simțeam de departe devenind din ce în ce mai pătrunzătoare, am pornit înapoi spre salon.

După ce am lăsat la locul ei pe domnița, m-am întors. Rezemată de o coloană de lângă ușa cea mare, Nina mă aștepta. M-am oprit în loc și mi-am cufundat privirile din tot adâncul sufletului asupra siluetei aceleia, care lua proporții miraculoase. M-am dus cu dragă inimă, împins de o putere irezistibilă, drept la ea, fără nici o sfială de cine știe ce ochi bănuitori. Își scosese mânușile roșii, și mâna-i mică, cu care-și apăsa partea stângă a pieptului, strălucea într-un mod uimitor pe pieptarul ei de atlas negru. Figura ei avea un aer simplu – un amestec de răutate inspirată și de profundă imputare. Sprâncenele-i fine erau încruntate, buzele strânse, și fruntea, atât de tânără încă, întunecată. Mi-a luat brațul fără să-mi zică o vorbă, și, fără să-i zică o vorbă, am urmat-o machinal. Brațul îi tremura așa, încât al meu, contagiât, începu să tremure asemenea. Ea mi-l strânse cu putere, și simții distinct cum, sub corsajul de mătase zvâcnea precipitat de pereții coastelor mici resortul neastâmpărat al vieții.

Ocolind cu multă prudență punctele salonului, unde, în grupuri, puteam întâlni cunoștințe indiscrete, trecurăm într-un salonaș turcesc, apoi într-o altă încăpere mai mică, fără să fim împiedicați de cineva, și ajunserăm la o ușă ascunsă în perete. Nina ciocăni de trei ori, într-un mod caracteristic; ușa se deschise; fusei împins înăuntru: drăcușorul intră după mine și trase ușa care se încuie de la sine. Eram în odăița de studiu a d-șoarei Ana, fiica stăpânei casei și prietenă intimă a d-șoarei Nina, cam de aceeași vârstă.

Balul era departe. Nu se mai auzea câtuși de puțin zgomotul lui.

Rămăsei încremenit în picioare, pe când drăcușorul, fierbând și bătând nervos din vârful botinei de lac, își arunca departe mantaua de catifea și mânușile roșii. După ce mă privi apoi îndelung cu ochii pierduți, se trânti pe o canapea, ascunzându-și capul în amândouă mâinile. Stam pe loc, cuprins de un vag sentiment de frică; însă încet-încet, în fața acestei minuni, la care nu mă

săturam să privesc, frica începu să se schimbe într-o delicioasă senzație.

După mișcarea umerilor înțelesei că drăcușorul plângea înfundat cu hohot. Nu mai puteam sta locului; mă repezii fără să știu ce fac și, luând în brațe cu putere drăguțul corp, ușurel ca o pană, îl ridicai drept în sus... Plângea cu adevărat, zbatându-se în brațele mele ca o pasăre sălbatică rănită pe care o culege brutal vânătorul.

„Nino! i-am strigat; nu-i frumos ce faci! un drăcușor nu plânge niciodată!... Te rog!... Nino!”

Pe sub perdeaua de lacrimi, atât de bogate și de ieftine la așa vârstă, ea-mi aruncă drept în ochi o privire nespusă: încet-încet apoi, pleoapele cu genele mari închiseră ferestrele atât de luminoase ale aceluia suflet ciudat; fața se făcu cum e varul, nasul se subție, buzele se albiră și se întredeschiseră, și fermecătorul cap al micului Mefisto se aplecă pe spate, lăsat în gol în afară de brațul meu.

„A leșinat! trebuie deșteptată!” auzii la urechea stângă, care se ridicase la o stare exaltată de sensibilitate, pe când urechea dreaptă era, poate tocmai pentru asta, cu desăvârșire surdă. Atunci, simțind că mi se opresc bătăile inimii, îmi aplecai binișor capul și-mi apropiai buzele mele de ale ei... Erau reci ca gheața... Iar când voiră să se deschiză spre a zice o vorbă – ce vorbă, nu știu – simții că mă ciupește cineva de urechea surdă. Era domnișoara Ana, care sosise pe la spate fără s-o auz, râzând foarte veselă; zdrobită de oboseala danțului, ne spuse gâfâind:

„Destul!... Nino, te caută toți în bal; trebuie să pleci!”

Am îmbrăcat amândoi repede cu manteluța lui pe bietul drăcușor, care era cu totul aiurit; i-am șters frumușel lacrimile, i-am aranjat frizura deranjată sub tichiuța de catifea și i-am deschis ușa secretă. Drăcușorul a stat o clipă în prag, apoi, cu o volubilitate felină, s-a repezit înapoi la mine, să-mi dovedească iute că aceleași buze pot fi reci ca gheața și fierbinți ca flacăra cea mai vie.

Când, după o plimbare de trei ceasuri în sanie, mă întorceam de dimineață de la Șosea, unde mersesem să caut somnul prea greu de găsit acasă, am auzit venindu-mi de departe, pe aripile unui vânt subțire și înghețat, țipătul unei locomotive, mi s-a ridicat de deasupra ochilor vraja minunatei nopți trecute. La urechea dreaptă, care, nu știu de ce, își recăpătase sensibilitatea, mi-a sunat:

„Ar fi o nerozie să nu profiți de ocazia fericită a unei călătorii împreună cu o femeie așa de distinsă”.

„Dar drăcușorul cum rămâne?” mi-a șoptit la urechea stângă.

„Ei așa!” am răspuns.

Am mers în grabă acasă, mi-am făcut repede valiza și am pornit la gară. Trecând pe o stradă de-a dreptul, mi-a venit ideea să câr-mesc la stânga, să

fac un ocol mic, spre a trece pe dinaintea caselor unde locuia Nina. Dar m-am gândit pe dată c-aș putea pierde trenul și am aplecat în jos mâna cu care vream să ating umărul birjarului. Am ajuns la gară cu cinci minute înainte de plecarea trenului. L-aș fi scăpat!... M-am suit vesel. Tovarășa mea de călătorie era de mult la locul ei. A fost foarte mulțumită văzându-mă hotărât în sfârșit s-o însoțesc, și mi-a dovedit aceasta îndestul pe urmă.

Am petrecut în Italia câteva luni, pe care nu le pot uita niciodată; și asta o datoresc înțeleptului meu consilier din dreapta... Dar, precum am zis mai sus, ce e regretabil pentru mine e că, de câte ori urmez pe unul din consilieri departe pe o cărare, când mă uit înapoi, totdeauna mă căiesc că n-am urmat îndemnul celuilalt. Și de aceea, mi-aduc de atâtea ori aminte de mititelul Mefisto și tot de-atâtea ori regret că odinioară consilierul de la stânga n-a insistat mai mult și n-a știut să profite îndestul de surditatea urechii drepte... Scăpam o încântătoare călătorie în Italia... Ei! și?... De unde știi pe ce alte țărături și mai fericite...

Și acum, când e atât de mult de atunci, iată-i pe bunii mei consilieri că tot nu s-au împăcat; unul îmi zice: „Ai făcut foarte cuminte!” iar celălalt: „Mare neghiob ai fost!”

Literatura și arta română, 1897, p. 274; vol. Notițe și fragmente literare (1897), Novele, povestiri (1908)

● CĂNUȚĂ, OM SUCIT ●

A fost odată un om care toată viața lui nu s-a putut potrivi cu lumea – un om sucit.

Mă-sii i-a abătut să-l nască tocmai despre ziuă la lăsata secului de Postul Mare, când se pornise o zloată grozavă. Paștele în anul acela cădea în iarnă de tot. Tată-său a alergat cu brișca la moașa satului tocmai în margine. Moașa dormea; d-abia se-ntorsese acasă de la arendașul moșiei, unde fusese chef. A trebuit vreme până s-o deștepte, până să se-mbrace femeia, până să se urce-n brișcă. Copilul a așteptat cât a așteptat și, până să-și piarză răbdarea mă-sa, care se văita cumplit, și-a pierdut-o el p-a lui și s-a repezit așa fără socoteală în lume, tocmai când s-auzeau clopoștii de la brișca lui tată-său la scară.

Peste vreo patru săptămâni, a venit vremea să-l boteze: Radu, Răducanu, Cănuță – fără praznic la călindar. După ce s-a lăpădat de trei ori de Satana nașu-său pentru el, popa satului a luat copilul în mâini și l-a vârat o dată-n cristelniță: „...În numele Tatălui!...” copilul a răbdat; pe urmă înc-o dată: „...ș-al Fiului!...” copilul a-nceput să urle de apă rece parcă-l băga în foc; iar când l-a vârat a treia oară: „...ș-al Sfântului Duh!...” copilul s-a smucit dintre degetele popii ca o vârlugă, și a scăpat în fundul cristelniței. Popa a scos

mâinile goale din apă, iar nașa a început să țipe:

— Se-neacă, părinte, copilul!... Ce faci?

Popa și-a sumes iute mânecile și l-a scos cât a putut mai degrab la aer. Mititelul era vânăt ca un ficat de bivol bătrân; nici miau nu mai zicea; clipea numai din ochisorii lui cârpiți ca un broscoi în pierzare.

L-au luat de picioare, l-au învărtit, l-au scuturat, l-au frecat, până i-a venit iar sufletul la loc.

— Măă! zice popa; mulți copii am botezat de când sunt preot... să vă trăiască! dar așa copil sucit n-am mai văzut!

Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai când se făcuse copil de-nvățătură... De una, mai bine pentru ei: mare bucurie n-aveau să capete după urmările lui.

Bunică-sa despre tată l-a luat pe copil la oraș și l-a dat la școală. A-nvățat Cănuță cât a-nvățat, până a ajuns cu chiu cu vai în clasa a patra. Într-o zi, dascălul, un om foarte serios, a venit supărat. Cum a intrat în clasă, s-a așezat pe catedră încruntat, a strigat catalogul și pe urmă:

— Cănuță!

— Prezent!

— Câți domni a avut țara românească?

— Mulți, domnule.

— Mulți, mulți, da' câți?... neghiobule!

— ...Câți, domnule?

— Dar tu mă-ntrebi pe mine? ori eu pe tine, prostule?

— Să-i numărăm, domnule...

— Dar pân-acu ce-ai făcut, neghiobule?

— Am învățat la ar'metică, domnule.

— Mergi la loc, nătărăule! Aldată să-i numeri.

S-a dus Cănuță la loc și s-a apucat să numere și iar să numere.

A doua zi a venit dascălul și mai supărat:

— Cănuță!

— Aici.

— Câte feluri de numere complexe avem?

— Multe, domnule.

— Câte, dobitocule?

— Câte, domnule?

— Răspunde tu, boule!

— Să le numărăm, domnule!

— *Acu să le numeri? până acum ce-ai numărat, măgarule?*

— *Am numărat domnii, domnule!*

— *Mergi la loc, vită! Aldată să le numeri.*

Iar s-a dus la loc și s-a apucat să numere câte feluri de numere complexe avem.

A treia zi, dascălul intră turbat:

— *Cănuță!*

— *Prezent!... Numerele complexe...*

— *Nu te-ntreb de numerele complexe...*

— *...Domnii țării românești...*

— *Stăi, întâi să te-ntreb, loază... Câte râuri are Europa?*

— *Mă duc să le număr, domnule...*

Și a plecat Cănuță. S-a dus la bunică-sa acasă și i-a spus că nu mai merge la școală măcar să-l taie. Bunică-sa a alergat la dascăl, și dascălul i-a spus:

— *Babo, dă-l la meșteșug. Poate meșteșugul să-i dea de căpătâi, că nu-i de școală, e copil sucit, una-l întrebi și alta răspunde.*

S-a mâhnit bătrâna, dar s-a gândit: de unde știi? nu e toată lumea făcută să se procopsească-n școală... să-l dau la stăpân; poate acolo să-i fie norocul lui.

L-a dat pe Cănuță la un băcan. A slujit băiatul cât a slujit, când mai bine, când mai rău. Într-o seară, băcanul a încărcat un coș mare cu fel de fel de mezeluri și cu vreo douăzeci de sticle de vin, să le trimeată la un mușteriu. Afară era polei grozav. Cănuță s-a aplecat și d-abia a putut ridica greutatea pe loc limpede în prăvălie.

— *N-o să aluneci cu el, mă? a-ntrebat jupânul.*

— *Dè! jupâne; știi eu?*

— *O să-l poți duce?*

— *E greu...*

— *Haide! s-a răstit jupânul. Dar să dormi și să mănânci, știi? leneșule!*

Cănuță a dat să ridice coșul și n-a putut. Jupânul ca să-l îmbăr-băteze i-a dat un pumn în ceafă; pe urmă, jupânul și încă un băiat au ridicat greutatea și i-au pus-o lui Cănuță în cârcă. Copăcel-copăcel, băiatul a mers câțiva pași până la colțul stradei pe unde presăraseră negustorii cenușă pe dinaintea prăvăliilor; dar când să apuce pe o ulicioară mai neumblată, ca să mai scurteze din drum, tocmai venea o birjă cu caii răscăcârați de teama alunecășului. Băiatul s-a ferit repeden lături și odată, bândâbâc! și sdrong! Cănuță într-o parte cât colo și sarcina din spinare într-alta. Băiatul s-a lovit la cot de i-a secat sufletul; dar s-a ridicat degrab să vază ce s-a făcut coșul. L-a

apucat vârtos de toartă și l-a smucit cu putere. Ciudat lucru! Coșul era acum mai ușor. Când l-a ridicat de la pământ, a-nceput să curgă din fundul coșului ca dintr-o stropitoare ciuruită: se spârseseră sticlele și acum se scurgea rămășița vinului. Ce să facă? La mușteriu, cu cioburi de sticlă nu putea merge. Să fugă? Unde să se ducă?... Să se-ntoarcă la prăvălie! N-are să-l omoare doar.

De omorât nu l-a omorât jupânul, că jupânul nu era om așa de rău...
Dar...

— Unde ai căzut, ticălosule?

— În colț la ulicioară.

— Pentru ce ai apucat pân ulicioară, afurisitule? Nu puteai merge pe Podul Mogoșoaii, pe unde e măturat și cu cenușă pe jos? Ai?

— Ca să nu mai ocolesc, jupâne!

— Să nu mai ocolești?... Ți-e lene să umbli, mișelule!... Patruzeci de franci!... Face pielea ta câtă pagubă mi-ai făcut tu mie?

Și trage-i, și trage-i... I-a tras atâta, încât bietul Cănuță, după ce s-a-nchis prăvălia, nici n-a mai mâncat. S-a culcat îmbrăcat pe mindir și a dormit tun până la ziuă, parcă făcuse un ziafet.

A treia seară îl trimite iar cu marfă la alt mușteriu. Acum era coșul foarte ușurel.

— Măă! să vii degrabă.

— Viu, jupâne.

— Bagă de seamă să mai spargi ceva iar!...

Peste câteva minute vine-n prăvălie o damă și târguiește fel de fel de trebuincioase pentru casă.

— Să-mi dai un băiat să mi le ducă numaidecât cu mine și cu contul, să-l plătesc acasă.

— Care dintre băieții ăi mici e aicea? întreabă jupânul.

— Niciunul! răspunde tejghetarul. Sunt toți duși.

— Dar Cănuță?

— N-a venit încă.

— Veni-i-ar numele...

Dama-și pierde răbdarea; se uită la ceas:

— Atunci, zice, iau o birjă, că m-așteaptă la masă; am musafiri; și trimite dumneata pe băiat mâne, ori poimâne cu contul.

Jupânul, negustor vechi, care cunoștea cât se-ntinde poimânele cocoanei, zice dulceag:

— Dar... știți că... mai este un contișor...

— Ce contișor? zice dama. Orice-o fi, plătește bărbatu-meu când o trece

pe aici.

— E cam de mult, zice jupânul zaharisind și mai tare tonul. De! cu vremea asta, și la noi, negustorii, nu prea merge... Eu zic, conia, mai bine să așteptăm băiatul... zău! mai bine să așteptăm băiatul.

— Carevasăzică, nu am atâta credit la dumneata?

— Mă iertați, sărut mâna, răspunde cu glasul ca miambalul jupânul, frecându-și mâinile.

Apoi schimbând deodată tonul, aspru către tejghetar, pe când intră mai mulți mușterii:

— Băiete! vezi ce-a poftitără domnii.

— Mersi, zice dama foarte înțepată și iese trântind ușa.

Orișicât, să lași să plece așa un mușteriu supărat, o damă, nu face pentru un negustor... Tocmai când se gândea jupânul la asta cu părere de rău că s-a-ntâmpnat, iacăta și Cănuță, alb de mazăriche.

— Unde ai stat până acuma, nemernicule? zbiară jupânul.

— Am fost la d. Popescu.

— La d. Popescu?... un ceas pentru o palmă de loc?

— Am dat pe Podul Mogoșoaii, jupâne; pân ulicioară alunecă.

— Pe Podul Mogoșoaii?... ca să caști gura la prăvălii!...

Și șart! part! o pereche de palme fierbinți peste urechile degerate.

Desigur numai din pricina firii lui pe dos, i s-a părut lui Cănu-ță două palme mult mai dureroase decât bătaia de deunăzi. Deunăzi, după atâta pisăgeală, se culcase fără să se plângă de șale și dormise ca o buturugă; acuma n-a putut s-adoarmă de usturimea urechilor. A plâns înfundat toată noaptea pe mindirul lui până despre ziuă.

Se împlinea acu, peste o minută, a treisprezecea învârteală a pământului împrejurul soarelui de când tânărul Cănuță se grăbise a ieși să se bucure de razele acestuia. Un neastâmpăr nesuferit ridică pe băiat de pe mindir. Cănuță oftă adânc ca și cum ar fi răsuflat întâia dată, își șterse repede ochii ca și cum ar fi văzut întâia oară lumina. În perete ardea o lămpșoară afumată. Toți băieții ceilalți dormeau adânc. Își luă într-o basma lucrușoarele lui, mai nimic, și ieși.

Mijea de ziuă când, rupt de oboseala trupului și mai ales de a sufletului, înghețat de atâta umblet prin frig, bătea în geam la cocioaba bunică-sii, în fundul unei mahalale de la marginea orașului. Baba se deșteptase, își aprinsese candela la icoane și se-nchina.

— Cine e?

— Eu, bunico.

I-a deschis.

- *Ei! ce cauți tu până-n ziuă?*
- *Am fugit de la jupânul.*
- *De ce? a-ntrebat bunica încruntată de cine știe ce urât gând i-o fi fulgerat prin mintea ei veche.*
- *...Pentru că... nu mai vreau să stau.*
- *Nu-ți dă de mâncare?*
- *Ba da.*
- *Muncești prea mult?*
- *Mult... dar... nu mult.*
- *Te bate?*

Băiatul dete din cap și-ncepu să plângă. A vrut bunica să-l mustre, să-l îndemne la supunere – ba, că așa bate stăpânul, să-nvețe băieții minte; ba, că trebuie să aibă copilul răbdare dacă e la stăpân; că dacă n-a vrut să-nvețe carte și nici la stăpân nu vrea să stea, atunci ce-o să se facă el? s-ajungă vagabond, ori pungaș, ori să se prăpădească pe drumuri; că de! e băiat mare acuma, de treisprezece ani... de treisprezece ani!... Și și-a adus aminte baba că adiniauri, acu, a împlinit copilul copilului ei d-abia atâta, și că e destul de mâhnit el și de bătut la ziua lui, când alți copii cine știe ce bunătăți și ce mângâieri au la ziua lor; ce să-l mai mustre și ea?... și tot uitându-se la el cum plângea ca un prost, șezând pe marginea lăzii, cu legătura-ntr-o mână, și se ștergea cu căciula la ochi, a-nceput și baba să plângă ca o proastă...

Când răsărea soarele mare pe un cer limpede ca sticla, Cănuță dormea la căldură în patul bunică-sii. Tot fire sucită! omul când doarme fără grijă, doarme pe-o ureche, nu pe brânci; nici pe una nici pe cealaltă nu voise să doarmă, fiindcă-i erau prea simțitoare de cu seară.

Tot așa și iar așa, pentru nimicuri, a schimbat Cănuță mulți stăpâni. Istoria lui se poate asemăna cu istoria unui pahar care rabdă să-l umpli cu litra și pentru o picătură se supără și dă pe-afară. Și lumea vede măcar ce se petrece cu paharul; dar putea lumea-nțelege ce se petrecea în sufletul lui Cănuță? Paharul stă de față; sufletul lui Cănuță sta ascuns și pesemne era prea mic, prea strâmt – dedea repede pe dinafară.

Multe și de toate a-ncercat el în viața lui, ca să și-o poată cârpi de azi pe mâne. A făcut, fiindcă și el era român, a făcut și politică: a părăsit totdeuna opoziția, din cauza nemărginitei și injustei ei violențe, în ajunul venirii ei la putere, și s-a alipit totdeuna de guvern, care-n definitiv nu era așa de vinovat, cu câteva zile înainte de trecerea acestuia în opoziție. Și pe urmă iar așa și tot așa.

Ducând viață destul de grea, i-a venit și lui ceasul, și s-a însurat ca toată lumea. L-a înșelat la început soacră-sa, nu i-a dat zestrea făgăduită – el a zis și n-a prea zis ceva. L-a înșelat nevasta întâia oară – el a zis prea puține.

A doua oară – n-a zis nimic. Dar odată, la Blagoviștenii, a făcut ce-a făcut și din toată sărăcia a cumpărat un crap mare și borțos, ceva rar: patru chile și plin de icre. L-a dus acasă și a rugat pe nevastă și pe soacră să i-l facă umplut la cuptor cu stafide și cu coconari. Femeile, din una-ntr-alta, mai cu treabă, mai cu vorba, au uitat să scoată peștele la vreme. Când l-a dat la masă – sfarog. Cănuță și-a ieșit din pepene. Fără nici o vorbă și-a lăsat nevasta și a pornit divorț a doua zi cu probe de altă dată; ar fi pornit numaidecât, dar nu se putea, era sărbătoare, mâncare de pește, nu se ținea tribunal.

Femeia era însărcinată. A-nceput să plângă, că ce o să se facă ea fără Cănuță. El n-a vrut s-asculte. De necaz, de mâhnire, femeia a lăpădat la mă-sa și cât pe-aici să piară de boală și de mizerie. A alergat soacră-sa la el:

– Cănuță, maică, fie-ți milă! e nevastă-ta, iart-o! Se prăpădește fata, moare! ce Dumnezeu! Cănuță, maică, pentru un crap!

Aș! Cănuță, bărbat strașnic, o ținea întruna:

– Crap necrap, nu se poate, cocoană! am pornit hârtie, s-a isprăvit.

În sfârșit a scăpat femeia după o îndelungată suferință.

Într-o dimineață, când plecase după daraveri, Cănuță se-ntâl-nește cu nevastă-sa, slabă, legată pe sub fălci: se plimba în Piața Teatrului de colo până colo ca o disperată. O durea îngrozitor o măsea de sus. Fusesse la dentist, dânsul dormea. Îl aștepta să se deștepte; dar nu putuse sta locului; ieșise să se plimbe; stând în salonul de așteptare, i-era frică să nu-nnebunească de durere.

Pe când vorbeau amândoi – c-aminteri nu erau supărați – iată că vine în fuga mare feciorul de la dentist și-i spune să poftească. Femeia pornește hotărâtă; dar după un pas se oprește și, întorcându-se către barbatu-său:

– Ai și tu cu mine, Cănuță; mi-e frică.

Omul merge după ea. Ajung în salonul de așteptare. Femeia cade zdrobită pe un jeț, legănându-și capul strâmbat și aiurit de suferință.

– Pofțiți, zice doctorul deschizând o ușă.

Femeia se scoală și ia de mână, dârdâind ca de friguri, pe Cănuță; amândoi intră după doctor. Ea, albă ca hârtia, se așază pe scaunul de operație. El se face că fluieră ca pentru el singur, ținând mâinile la spate și uitându-se la o cadră din perete. Dar n-are răbdare, vrea să se-ntoarcă... Atunci un țipăt... Gata!

– Haha! zice doctorul. Bine-ai făcut c-ai venit! aveai un abces care se putea sui la ochi, și pe urmă...

– Ei, domnule doctor! zice femeia cu tonul blând al celei mai hotărâte scârbe de viață, după ce se clăti bine în gură... Câte supărări am eu, mă mir cum nu mi-a copt până acu și inima!

Cănuță nu mai fluiera. A plătit vizita doctorului. A plecat cu nevastă-sa. A tratat-o cu cafea cu lapte la Fialcowsky, că nu pusese femeia nimic în gură

de trei zile. Pe urmă s-au suit amândoi într-o birjă; au mers acasă, s-au împăcat și au trăit încă destulă vreme împreună.

Ar mai fi trăit încă bine, dacă nu i se-ntâmpla lui Cănuță să moară. Într-o zi, dintr-un nimic, iarăși pentru un moft – ceruse împrumut o mică sumă unui prieten pe care l-a fost îndatorat pe vremuri cu mult mai mult, și acesta îl refuzase – s-a iritat așa de grozav din ceartă încât i-a venit un fel de necăciune... Rău... rău... până seara a murit. L-au îngropat a doua zi ca pe toți morții.

La șapte ani, i-au făcut după obicei parastas, ca să-i scoată oasele și să i le spele. Era de față la slujbă nevasta și câteva rude. Când au dat groparii de cosciugul lui și i-au ridicat binișor capacul putred, ce să vezi! În loc să stea oasele lui Cănuță de-a lungul și cu fața-n sus, hârca sta-n sus cu ceafa și țurloaieie erau pornite către grătarul coastelor.

– Țsta n-a fost mort bine când l-au îngropat, a zis popa.

– Aș! a răspuns femeia. M-aș fi mirat, Dumnezeu să-l ierte, să-l găsesc la loc... Sfinția-ta nu l-ai cunoscut pe răposatul Cănuță... om sucit!

Gazeta săteanului, 1897, 20 dec., 1898, 5 ian.; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● LA HANUL LUI MÂNJOALĂ ●

Un sfert de ceas până la hanul lui Mânjoală... de-acolea, până-n Popeștii-de-sus, o poștie: în buiestru potrivit, un ceas și jumătate... Buiestrașu-i bun... dacă-i dau grăunțe la han și-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. Carevasăzică, un sfert și cu trei, un ceas, și până-n Popești unul și jumătate, fac două și jumătate... Acu sunt șapte trecute: ăl mai târziu până la zece, sunt la pocovnicu Iordache... Am cam întârziat... trebuia să plec mai devreme... dar în sfârșit!... de așteptat, mă așteaptă...

Așa socotind în gând, am și văzut de departe, ca la o bătaie bună de pușcă, lumină multă la hanul lui Mânjoală, adică, așa-i rămăsese numele; acuma era hanul Mânjoloaii – omul murise de vreo cinci ani... Zdravăna femeie! ce a făcut, ce a dres, de unde era cât p-aci să le vândă hanul când trăia bărbatu-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, și încă spun toți că trebuie să aibă și parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit vreo comoară... alții, că umblă cu fermece. Odată au vrut s-o calce tâlharii... S-au apucat să-i spargă ușa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cât un taur, a ridicat toporul și când a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede! era mort... Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut – amuțise. Erau patru inși. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, și ceilalți doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Când să iasă din curtea hanului, Mânjoloaia începe să strige pe fereastră: hoții! și-n față-le,

iacă zapciul cu mai mulți inși și cu patru dorobanți călări. Strigă pomojnicul: „Cine-i?” Hoții cei doi, fugi care-ncotro! rămâne mutul cu frate-său mort în cârcă. Acu, ce te faci la cercetare? Toată lumea știa că mutul vorbește; cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface? L-au bătut până l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc – degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul...

Până să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de care poposesc în curtea hanului; unele duc la vale chereștea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă... Chirigiii se-ncălzesc pe lângă focuri... de aceea se vedea atâta lumină de departe. Un argat îmi ia calul în primire să-i dea grăunțe la grajd. Intru în cârciumă, unde fac refeneaș oameni mulți, pe când doi țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, țârlâie într-un colț oltenește. Mi-e foame și frig – m-a răzbit umezeala.

– Unde-i cocoana? întreb pe băiatul de la tarabă.

– La cuptor.

– Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu și trec, printr-o săliță, din cârciumă în bucătărie...

Foarte curat în bucătărie... și abur, nu ca în cârciumă, de cojoace, de cizme și de opinci jilave – abur de pâine caldă. Mânjoloaia priveghea cuptorul...

– Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

– Bine-ați venit, cocoane Fănică.

– Mai s-o fi gășind ceva de mâncare?

– Pentru oameni de omenie ca dumneata, și la miezul nopții.

Și repede coana Marghioala dă poruncă unei cotoroașe să puie de masă-n odaie, și pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, și zice:

– Uite, alegeți.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică și ochioasă, știam. Niciodată însă de când o cunoșteam – ș-o cunoșteam de mult: trecusem pe la hanul lui Mânjoală de atâtea ori, încă de copil, pe când trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la târg – niciodată nu mi se păruse mai plăcută... Eram tânăr, curățel și obraznic, mai mult obraznic decât curățel. M-am apropiat pe la stânga ei, cum era aplecată spre vatră, și am apucat-o peste mijloc; ajungând cu mâna de brațul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

– N-ai de lucru? zice femeia și s-a uitat la mine chiorâș...

Dar eu, ca s-o dreg, zic:

– Strașnici ochi ai, coană Marghioalo!

– Ia nu mă-ncânta; mai bine spune ce să-ți dau.

— Să-mi dai... să-mi dai... Dă-mi ce ai dumneata...

— Zău...

Și eu, oftând:

— Fie, că strașnici ochi ai, coană Marghioalo!

— Da' dacă te-aude socru-tău?

— Care socru?... de unde știi?

— Dumneata gândești că, dacă te-ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimini ce faci... Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodești cu fata a mai mare?... Aide, nu te mai uita așa la mine; treci în odaie la masă.

Multe odăi curate și odihnite am văzut în viața mea, dar ca odaia aceea... Ce pat! Ce perdeluțe! ce pereți! ce tavan! toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca sub o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Am vrut să m-așez la masă și, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur-împrejur pe toți pereții – nici o icoană. Zice coana Marghioala:

— Ce te uiți?

Zic:

— Icoanele... Unde le ții?

Zice:

— Dă-le focului de icoane! d-abia prăsesc cari și păduchi de lemn...

Femeie curată!... M-am așezat la masă făcându-mi cruce după datină, când deodată, un răcnet: călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrân, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede și deschide ușa de perete; cotoiul supărat dă năvală afară, pe când aerul rece năpădește-năuntru și stinge lampa. Caută chibriturile pe băjbâite; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace – ne-am întâlnit piept în piept pe-ntuneric... Eu, obraznic, o iau bine-n brațe și-ncep s-o pup... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa; îi ardea obrazii, gura-i era rece și i se zbârlise pe lângă urechi puful piersicii... În sfârșit, iacă jupâneasa aduce tava cu demâncare și cu o lumânare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că țilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar...

Bună mâncare! pâne caldă, rață friptă pe varză, cârnați de purcel prăjiți, și niște vin! și cafea turcească! și răs și vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii! După cafea, zice cotoroașii:

— Spune să scoată o jumătate de tămâioasă...

Grozavă tămâioasă!... Mă apucase un fel de amorțeală pe la încheieturi; m-am dat așa-ntr-o parte pe pat, să trag o țigară cu ale din urmă picături chihlimbarii din pahar, și mă uitam pân fumul tutunului la cocoana

Marghioala, care-mi sta pe scaun în fața și-mi făcea țigări. Zic:

— *Fie, cocoană Marghioalo, strașnici ochi ai!... Știi ce?*

— *Ce?*

— *Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea; da... nu așa dulce...*

Și râzi!... Când vine jupâneasa cu cafeaua, zice:

— *Cocoană, dumneavoastră stați de vorbă aici... nu știți ce-i afară...*

— *Ce e?*

— *S-a pornit un vânt de sus... vine prăpad.*

Am sărit drept în picioare și m-am uitat la ceas: zece și aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceasuri și jumătate! Vezi ce e când te-ncurci la vorbă?

— *Să-mi scoață calul!*

— *Cine?... Argații s-au culcat.*

— *Mă duc eu la grajd...*

— *Ți-a pus ulcica la pocovnicu! zice cocoana pufnind de râs și ținându-mi calea la ușă.*

Am dat-o binișor la o parte și am ieșit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică... Focurile chirigiilor se stinseseră; oamenii și vite dormeau pe coceni, vârandu-se cumiști unii-ntr-alții jos la pământ, pe când pe sus prin văzduh urla vântul nebun.

— *E vișor mare, zise cocoana Marghioala, înfiorată și apucându-mă strâns de mână; ești prost? să pleci pe vremea asta! Mâi de noapte aici; pleci mâne pe lumină.*

— *Nu se poate...*

Mi-am tras mâna cu putere; am mers la grajd; cu mare greutate am deșteptat pe argat și mi-am găsit calul; l-am închingat, l-am tras la scară și m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gânduri, ședea pe pat cu căciula mea în mână, o tot învârtea și-o răsucea.

— *Cât am de plată? am întrebat.*

— *Îmi plătești când treci înapoi, răspunse gazda, uitându-se adânc în fundul căciulii.*

Și pe urmă se ridică în picioare și mi-o întinse. Mi-am luat căciula și-am pus-o în cap, așa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat:

— *Sărut ochii, cocoană Marghioalo!*

— *Umblă sănătos!*

M-am aruncat pe șea; jupâneasa bătrână mi-a deschis poarta, și am ieșit. Rezemat cu palma stângă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul:

peste zaplazul înalt se vedea ușa odăii deschisă, și în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-și cu mâna arcurile sprâncenelor. Am ținut la pas încetinel, fluierând un cântec de lume ca pentru mine singur, până când, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis: hi! la drum! și mi-am făcut cruce; atunci, am auzit bine ușa bufnind și un vaiet de cotoi. Gazda mea știa că nu o mai văz, intrase degrab în căldură și apucase pe cotoi cu ușa, desigur. Afurisit cotoi! se tot vâră pântre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creștea scuturându-mă de pe șea. În înalt, nori după nori zburau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alții pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, când mai gros, când mai subțire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele. Mergând cu capul plecat ca să nu mă-nece vântul, începui să simț durere la cerbice, la frunte și la tâmple fierbințele și bubuituri în urechi. Am băut prea mult! m-am gândit eu, dându-mi căciula mai pe ceafă și ridicându-mi fruntea spre cer. Dar vârtejul norilor mă amețea: mă ardea sub coastele din stânga. Am sorbit în adânc vântul rece, dar un junghi m-a fulgerat pân tot coșul pieptului de colo până colo. Am aplecat iar bărbia. Căciula parcă mă strângea de cap ca o menghinea; am scos-o și am pus-o pe oblânc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea; m-or fi așteptat; pe vremea asta, or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpletecea, parcă băuse și el...

Dar vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină ce-țoasă; începe să cearnă mărunț și-nțepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sângele începe iar să-mi arză pereții capului. Calul a obosit de tot: găfâie de-necul vântului. Îl strâng în călcâie, îi dau o lovitură de biciușcă; dobitocul face câțiva pași pripiți, pe urmă sforăie și se oprește pe loc ca și cum ar vedea în față o piedică neașteptată. Mă uit... În adevăr, la câțiva pași înaintea calului zăresc o mogâldeață mică sărind și țopăind... Un dobitoc!... Ce să fie?... Fiară?... E prea mică... Pun mâna pe revolver; atunci auz tare un glas de căpriță... Îndemn calul cât pot; el se-ntoarce-n loc și pornește-napoi. Câțiva pași... și iar stă sforăind... Iar căprița... Îl opresc, îl întorc, îi dau câteva lovituri, strângându-l din zăbală. Pornește... Câțiva pași... Iar căprița... Norii s-au subțiat de tot: acumă văz cât se poate de bine. E o căpriță mică neagră; aci merge, aci se-ntoarce; aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbița în piept și cu fruntea înainte să-mpungă, și face sărituri de necrezut și mehăie și fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, și-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: „Ța-ța!” și chem căprița cu mâna parcă aș vrea să-i dau tărățe. Căprița se apropie zburdând mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl țin bine. Căprița s-a apropiat de mâna mea: e un ied negru foarte drăguț, care se lasă blând să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din

dreapta peste niște haine. În vremea asta, calul se cutremură și dârdâie din toate încheieturile ca de frigurile morții.

Am încălecat... Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praștia sărind peste gropi, peste moșoroaie, peste bușteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile și fără să știu unde mă ducea. În goana asta, când la fiecă clipă îmi puteam frânge gâtul, cu trupul înghețat și capul ca-n foc, mă gândeam la culcușul bun pe care-l părăsisem prosteste... De ce?... Coccoana Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul se mișca în desagă să se așeze mai bine; mi-am întors privirea spre el: cuminte, cu capul deștept scos afară din desagă, se uita și el la mine. Mi-am adus aminte de alți ochi... Ce prost am fost!... Calul se poticnește: îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecată pe o rână. Arătarea ei m-a amețit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în față... Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Și mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greșit drumul! merg la vale... Unde sunt? Mă uit înainte: porumbiște cu cocenii netăiați; la spate, câmp larg. Îmi fac cruce, strângând de necaz calul cu pulpele amorțite, ca să se ridice – atunci, simț o zvâcneală puternică lângă piciorul drept... Un țipăt!... Am strivit iedul! Pun mâna iute la desagă: desaga goală – am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturându-și capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smucește-ntr-o parte și mă trânteste-n partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe câmp ca de streche și piere-n întuneric. Pe când mă ridic zdruncinat, auz foșneală pântre coceni și un glas de om din apropiere, tare:

– Tiu! Ța-ța! Ptfiu! Uci-gă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

– Care-i acolo? strig eu.

– Om bun!

– Care?

– Gheorghe!

– Care Gheorghe?

– Nătruț... Gheorghe Nătruț, care păzește la coceni.

– Da' nu vii încoace?

– Ba, iaca viu.

Și, dintre coceni, se arată umbra omului.

– Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?... am rătăcit cu vișorul ăsta drumul.

– Da' unde vrei dumneata să mergi?

– La Popeștii-de-sus.

– Ehei! la pocovnicu Iordache.

— Ei, da.

— Apoi, n-ai rătăcit drumul... da' mai ai de furcă până-n Popești... Aicea ești d-abia în Hăculești.

— În Hăculești? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mânjoală...

— Uite-l colea; suntem la spatele grajdului.

— Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gâtul toc-m-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri.

În câțiva pași am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, și umbre mișcă pe perdea... A avut parte cine știe ce alt drumetș mai înțelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviță lângă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a și auzit. Jupâneasa bătrână a alergat să-mi deschiză... Când să intru, mă-mpiedic pe prag de ceva moale – iedul... tot ăla! era iedul gazdii mele! A intrat și el în odaie și a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Știa femeia că mă-ntorc?... ori se sculase de dimineață?... Patul era nedesfăcut.

— Cocoană Marghioalo! atât am putut să zic, și vrând să mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viață, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mâna și, dându-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în brațe.

Parcă văz încă odaia ceea...

Ce pat!... ce perdele!... ce pereți!... ce tavan!... toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca sub o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Aș fi stat mult la hanul Mânjoloalii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă și m-am întors la han, până când, bătrânul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins și m-au dus legat cobză la schit în munte: patruzeci de zile, post, mătăanii și molitve. Am ieșit de-acolo pocăit: m-am logodit și m-am însurat.

Tocma-ntr-un târziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe când ședeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la țară, dinaintea unui borcan de vin, aflu de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraș, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculești: arsese până-n pământ hanul lui Mânjoală îngropând pe biata cocoana Marghioala, acu hârbuită, sub un morman uriaș de jăratic.

— A băgat-o în sfârșit la jăratic pe matracuca! a zis socru-meu râzând.

Și m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu știu câta oară. Pocovnicul o ținea întruna că în fundul căciunii îmi pusese cocoana fermece și că iedul și cotoiul erau totuna...

— *Ei aș! am zis eu.*
— *Era dracul, ascultă-mă pe mine.*
— *O fi fost, am răspuns eu, dar dacă e așa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, și la bune...*
— *Întâi te dă pe la bune, ca să te spurce, și pe urmă știe el unde te duce...*
— *Da' dumneata de unde știi?*
— *Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrânul; asta-i altă căciulă!*
Gazeta săteanului, 1898, 5 febr.; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● DOUĂ LOTURI ●

— *Asta e culmea!... culmea!... strigă d. Lefter, ștergându-și fruntea de sudoare, pe când madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părțile... Nu e și nu e!...*

— *Femeie, trebuie să fie-n casă... Dracu n-a venit să le ia!...*

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de loterie, cu care d. Lefter Popescu a câștigat.

Însă oricine mă poate întreba:

Bine, dacă a pierdut biletele, de unde știe d. Lefter de câștig?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutați, ca de căbulăș, de la D. căpitan Pandele, fiindcă-i spusese mulți, când se tot plângea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mpumut... Și a făcut învoială, pe onoare, față de martori, să dea din câștig, dacă s-o-ntâmpla, zece la sută căpitanului.

Când a cumpărat biletele, d. Lefter a răs pesimist:

— *Ți-ai găsit! eu și noroc!*

Dar D. căpitan Pandele, mai optimist:

— *De unde știi dumneata norocul meu?*

Ș-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele bile-telor.

A trecut mult de la aceasta. Loteriile, amânate de atâtea ori, s-au tras în sfârșit amândouă în aceeași zi. La prima (Loteria „Societății pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța”) lotul cel mare de 50000 lei l-a câștigat numărul 076384; iar la a doua (Loteria „Asociațiunii pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București”) lotul cel mare tot de 50000 lei l-a câștigat numărul 109520.

D. Lefter, până adiniauri, habar n-avea că se trăsese ieri amândouă loteriile. Era seară; omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare,

vorbind în tică despre cum se scumpește viața din zi în zi, când, aude o birjă oprindu-se-n poartă, apoi pași apăsați în curtică și pe urmă bătând cineva tare grăbit la geamlâcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gând: „Hait! iar ne cheamă diseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e șeful), să ne canonească până la miezul nopții, ca să se recomande ministrului că e grozav!” – iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în négligé. D. căpitan Pandele intră ca o furtună și, vorbind din ce în ce mai tare, ca și cum d. Lefter ar fi surd:

– Bine, nene, păcatele mele! de ce n-ai venit la berărie?... se poate să fii așa de indiferent?... te caut ca un nebun de atâtea ceasuri!

– Ne-a ținut până adiniauri turbatul la canțilerie... De ce?

– Leftere!... nu știi nimica?

– Ce?

– Ieri s-a tras loteriile noastre!

– Ei?

– Am câștigat!

– Nu mă-nnebuni!... Cât?

– La amândouă am câștigat loturile mari! ale mari de tot!

Și căpitanul pune pe masă listele oficiale și alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste: 076384 Universitate-Constanța, 109520 București-Astronomie.

Cititorul a înțeles acuma ce caută de trei zile pe brânci soții Popescu.

D. Lefter a trimis turbatului o scrisoare, cerând, cu tot respectul, un concediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte deloc bine. Așa și e; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atâta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, când așa, când aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărâmat de oboseală; a simțit că i se taie încheieturile și așa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă; a moțăit de câteva ori și-a adormit. Femeia a șezut și ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare și de mijloc – se-nțelege, de atâta alergătură și de-atâtea ridicături. Să fi ațipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas și, deodată, se scoală drept, cu fața luminată de raza adevărului...

– Știi unde sunt! acuma știi!... uf!... le-am găsit!

– Unde?

– În jacheta mea a cenușie de vară... Cu ea eram la berărie când le-am cumpărat. Țiu minte bine; le-am pus în buzunarul de la piept înăuntru... Acolo sunt!... sigur!... Adu-mi jacheta!

Pe cât își aducea mai limpede aminte domnul Lefter, pe atât madam

Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea...

- *Care jachetă? întreabă ea aiurită, ca de pe altă lume.*
- *A cenușie.*
- *Leftere! zise femeia punând mâna la sânul stâng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.*
- *Ce?*
- *Am... dat-o.*
- *Ce ai dat?*
- *Jacheta!*
- *Care jachetă?*
- *A cenușie!*
- *Cui?*
- *N-ai spus tu că n-o mai porți?*
- *Cui? cui ai dat-o, nenorocito!*
- *La o chivuță.*
- *Pentru ce?*
- *Pe farfurii.*
- *Când?*
- *Alaltăieri...*
- *Alaltăieri!... fără s-o cauți pân buzunare!*
- *Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei; nu era nimic.*
- *Taci! strigă crunt d. Lefter... Pe câte farfurii ai dat-o?*
- *Pe zece... Destul m-am tocmi: n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai știe ce spune.*
- *Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! poruncește strașnic d. Lefter.*

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune; i le aduce și le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, și altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una și-o suna – porțalan.

- *Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonice.*
- *Și, pac! trântește una jos... țândări! și pe urma paf alta asemenea.*
- *Leftere!*
- *Așa sunt eu, galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef, farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nțelegi, sparg al dracului!*

Și iar pac! paf! până la a din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăvește pe toate, d.

Popescu își scoate batista, își șterge sudoarea frunții și se așază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al ju-decătorului nenduplecat către criminalul care-i stă de față-n picioare:

— La care chivuță? o știi?

— La Țâca, aia tânără frumoasă, care vine totdeauna pe aici, răspunde vinovata, plângând cu inima frântă de târzie căință.

— Știi unde se află această chivuță?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito!

Peste un ceas, pe-nserate, o birjă trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii: pe capră, alături cu birjarul, un sergent; în fund, d. Lefter și D. căpitan Pandele; iar, dinainte, încă un sergent și D. comisar al secției respective, Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra câștigului – se-nțelege, câștig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul știe unde stă chivuța Țâca.

Birja, trecând din greu prin noroi, se oprește în sfârșit în apropierea unei cocioabe de pământ, care șade singuratică într-un peș pe un maidan. Comisarul postează pe sergenți, pitulați, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată la călcări de vizuini; le face semnul clasic al lui Harpocrates⁹, ș-apoi trece, urmat de D. căpitan și de d. Popescu, să bată la ușă... O fetică zdrențuită vine să deschiză. În sălița luminată de pălpăiala a câțiva tăciuni de pe vatră, miroase strașnic a carne cu prune: o ȝigancă bătrână pregătește de cină. Toți trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punându-și mâna la nas.

— Unde-i mă-ta, fa? întreabă D. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zice copila uitându-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

— Aprinde-un muc de lumânare și hai de ne du în odaie, s-o așteptăm. Fata stă la-ndoială.

— Haide! se răstește d. Turtureanu... și toți trei intră, împingând pe fată-nainte.

— Da' ce e? întreabă bătrâna, ridicându-se de la vatră, unde sta stârcită.

— Avem treabă cu fie-ta, cu Țâca...

— Lipsește ceva dintr-o casă... știe ea ce lipsește, adaugă d. Lefter.

— Vai de mine! boiarule, zice bătrâna... N-are Țâca obiceiul... La toate casele boierești o cunoaște pe Țâca... la toate cocoanele mari o știe pe Țâca...

— Haide! nu mai lungi vorba, comandă D. căpitan Pandele, ș-aprinde! cât vrei să mă ȝii în picioare?

— Iac-aprinz... Da' nu se poate, Țâca, boiarule! să ferească Dumnezeu!

eu, pântru Țâca, poci să-mi pui mâna-n foc pântru Țâca... Poate, altă chivuță...

Și zicând acestea, baba a aprins o lumânare de seu ș-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviță, un scaun și o sobiță de tuci. Pe amândouă paturile, stau grămezi de haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate, pe sub paturi și pe laviță fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie...

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare; se re-pede și-ncepe să scotocească, luând și examinând pe rând bucățică cu bucățică, fir cu fir. Câte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra unei așa grămezi pestrițe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, neveștejite! Dar d. Lefter n-are vreme să filosofeze... el caută... caută mereu... Fatalitate! jacheta cenușie nu se află. Când gânduri peste gânduri îi clocotesc în cap, iacătă și Țâca, d-abia ducându-și coșul plin de vechituri noi, foarte obosită de alergătura zilei-ntregi și flămândă: de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toți trei musafirii; d. Lefter o ia de piept:

— Unde mi-e jacheta?

— Care jaghetă?

— Jacheta a cenușie...

— Care jaghetă cenușie?

— Jacheta cu biletele...

— Care belete, boiarule?

— Te faci că nu știi, gașperiță!

— Sa ma trasnească Dumnezeu! sa hie al dracului!

— Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

— Dacă spui, ai bacșiș bun, adaugă D. căpitan Pandele.

— Ce sa spuie, boiarule! zice bătrâna apilpisită: ce sa spuie? vai de pacatele noastre, daca nu știe... auzi colo! ce sa spuie?

— Taci tu! zbiară d. Turtureanu și-i dă brânci babei cât colo în săliță.

Baba își face cruce, iar copila tremură ca varga lângă vatră, unde prunele sfârâie tare-n cratiță.

— Sa n-aibă parte! dă să zică Țâca.

— N-ai fost tu, o-nterupe d. Lefter, în strada Pacienții numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșă, casele ale verzi cu geamlâc, care are o aluniță cu păr dasupra sprâncenii din stânga și se poartă legată la cap cu roșu?

— Ba, am fost.

— Atunci, de ce minți?

— Ba, nu minț, boiarule; am fost. Ei?
— Nu ți-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche și altul pembè îngust pe buză, o jachetă cenușie?
— Ba, mi-a dat.
— Atunci, de ce minți?
— Nu minte, boiarule! zice bătrâna din săliță.
— Taci tu!... Unde e jacheta?
— E pa mine... o port pa dedesubt.
— Ca să nu te prinzi!
— Ba sa hie al dracului care n-o poartă de frig... Sunt borțoasă, boiarule... alerg toată ziua pân zloată – bogdaproste, îmi țâne cald la pânțele și la șale.

— Dezbracă-te! poruncește d. Lefter.
— Iaca...

Și Țâca începe a-și lepăda țoalele de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămașă, se vede jacheta cenușie.

D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept; chivuța se strâmbă, că se gâdilă la sân. În buzunar, nimic; dar în fund are o descusătură... desigur o fi căzut în căptușeală. Țâca scoate jacheta și o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile... În căptușeală, nimic și iar nimic.

— Ce mi-ai făcut biletele? răcnește îngrozitor cu pumnii-ncleștați d. Lefter, pe când ceilalți doi o strâng deaproape într-un colț.

— Care belete? zbiară și chivuța ca o nebună ș-apoi, schimbând tonul, strigă tare către baba din săliță, în țigănește: „Săi, că se sfarojesc prunele de tot!”

— Ce ai spus pe țigănește? urlă d. Lefter.

— Haoleu! încep să se bocească baba și copila, ce năpaste a fost să cază pe noi!

— Să-mi scoți biletele! scrâșnește d. Lefter; să-mi scoți biletele, hoțo! că te omor, mă-nțelegi? te omor!

Și-i trage Țâchii o palmă, s-o năucească. Atunci, toate trei femeile se pornesc pe ragete, să crezi că s-a aprins o cușcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter și cu gravitate:

— Las-o, mă rog... Las' că spun dumnealor la secție.

Apoi iese-n ușă, dă un țignal; sergenții răsar ca din pământ, și haide! le-au pornit pe nemâncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas infructuoasă... Femeile nu știau nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăși limitele prudenței; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter și căpitanului:

— Cu baba și cu fata, dè! merge să le mursici mai zdravăn; dar cu Țâca, nu prea, fiindcă e, pardon, în poziție: dacă se-ntâmplă la secret vreun avort... Nu știi dumneata? Astăzi nu mai poți conta pe inferiori... și nici pe superiori! S-aude... Gazetele atât așteaptă ca să ne persecute... Dar îți spun eu că nu e... Biletele n-au fost în jachetă, pot face prinsoare pe ce poștești... Să vezi, când ți-o mai trece nițel asta... cum să zic? – amorul propriu – așa e tot omul la-nceput când îi vine o surpriză de așa un câștig – să vezi, ai să dai peste ele acasă.

D. Lefter susține că Țâca i-a furat biletele – chivuțele și jidanii nu sunt proști: când cumpără haine vechi, le purică pân toate-ndoiturile.

— Ia, dă-mi-le, mă-nțelegi, la discreție, să stau eu cu dumnealor în tête-à-tête la secret... Să vezi cum scot biletele.

Și zicând aceasta, se uită cruciș fioros și scrâșnește din dinți.

D. Turtureanu răspunde făcând teorii asupra instrucțiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experiențe în serviciul siguranței publice. Așa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase¹⁰ decât bărbații. Dintre bărbați, bulgarii întrec pe toți la răbdare; mai puțin ca toți rabdă țiganii, și țigancele mai puțin decât toate: cum le strângi puțin în corset, „stai, ca spui, mâncate-aș!”

De aceea, le slăbise pe chivuțe, lăsându-le însă tot la secret nemâncate, să se mai gândească – poate!... dar nu-i vine să creadă.

Pe când vorbește d. Turtureanu, D. căpitan Pandele citește gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gânduri. La un moment, d. Popescu se face palid: un domn a intrat în berărie și trece pe lângă masa lor către fund. Este șeful său de la minister, un tip foarte posomorât și din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală și salută; șeful d-abia moțăie din cap și se așază la o masă puțin mai departe.

— Uite, zice D. căpitan și arată celorlalți gazeta, care scrie:

„Precum se știe, cele două mari loterii s-au tras zilele trecute. Numerele care au câștigat loturile cele mari, de câte 50000 lei sunt: la Constanța-Universitate, 076384 – la București-Astronomie, 109520.

Un lucru curios însă; până acuma, fericiții posesori ai numerelor câștigătoare nu s-au prezentat să-și reclame dreptul. Pentru numeroșii noștri cititori și gentilele noastre cititoare, în rândurile cărora am dori din suflet să se afle câștigătorii, amintim că, după șase luni de trageri, nu se mai poate sub nici un cuvânt reclama vreun câștig. Sumele nereclamate până la termenul fatal trec de drept la fondurile societăților respective”.

Cu tot respectul ce i-l insuflă d-lui Lefter șeful său, care-l ochia pe sub sprâncene din când în când cu privirea plină de muștrare – adică: „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că ești bolnav, ca să-mi lipsești de la datorie, și pe urmă-mi bați berăriile... Bravo!” – cu tot respectul acela foarte legitim, d.

Popescu nu se putu stăpâni la propoziția finală din notița gazetei, și izbucni într-un hohot de râs, un râs vânat:

— Hahaha! să știi, nene Turturene, că le găsim tocma a doua zi după termen... Îmi cunosc eu norocul!... Hahaha!

Râsul și vorbele acestea au făcut pe D. căpitan Pandele să sară din loc. El, care până aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfârșit și el să izbucnească... Imputări amare de neglijență, de indiferență, de imprudență! Când are cineva hârtii de valoare așa de mare, nu le lasă să se târâie astfel de colo până colo... Trebuie să fie cineva prea sec! Așa trebuie să pați când faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zezec! scl... Și asupra acestora, D. căpitan pleacă, spumând și înjurând ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic; bate toba încetinel cu deștele pe marmura mesei.

Peste câteva momente, domnul șef, care a plătit paharul său de bere, se scoală și, trecând spre ușă pe lângă masă, zice:

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci, te rog, cel puțin trimite mâne cheia sertarului, unde ai acte publice în întârziere.

— Am fost bolnav, domnule șef.

— Mofturi!...

— Parol, domnule șef; mâne viu negreșit.

— Te rog! zice scurt și apăsat șeful și pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Târziu! Trebuie să meargă la serviciul de noapte: peste un ceas trece inspectorul pe la secție. Pleacă; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birjă; d. Lefter se aruncă după el.

— Merg și eu la secție, nene Turturene, s-o mai văz pe hoața!

D. Turtureanu se-nvoiește numai după ce amicul își dă cuvântul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d. Popescu promite amicului său să-i ridice partea din câștig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

— Pe viitorul și pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secție adineaori; cercetase la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, și liberase pe cele trei femei, îmbunându-le cu vorbe blânde.

— De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis D. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

— Prin urmare, carevasăzică, dacă nici dv., poliția, nu ne protejați contra bandiților, atunci, mă rog, ce mai rămâne? Am înțeles, carevasăzică, cum merge chestia! Nu vă săturați nici cu zece la sută? Cât vreți, cât poftiți,

domnule? șaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Și apoi o cascadă, un torent de invective la adresa autorității, care e compusă din pungași, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: D. inspector, care s-a-nvoit cu țigancele...

— Frumos! sublim! adaugă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ș-apoi, schimbând tonul, cu glasul tunător:

— Rușine pentru acest început de secol! de trei ori rușine!

Prudența și amiciția au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorității în exercițiul funcțiunii, și poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieșit în fuga mare ca un nebun, strigând că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rândul al treilea al salipgiilor; mîjea bine de ziuă, când d. Lefter, după ce rătăcise atîta vreme prin mahalale, ajunsese în sfârșit în maidanul din strada Emancipării, în fața cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuțe...

Poate... poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui vio-lența... și d. Popescu bate cu sfială la ușa sărmanei locuințe... Nici un răspuns... Mai bate o dată, tot așa de discret... Același rezultat... Să bată mai cu inimă!... Dar mai multă inimă n-are... Se apropie în vârful galoșilor de ferestruică și ascultă ce să fie înăuntru... În tăcerea dimineții umede și neguroase, se aud bine horcăieli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin care trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter șezu pe marginea de lemn a prispiei și aprinse o țigaretă... Șezu cât șezu așa, meditând un discurs bine simțit pentru a convinge pe chivuțe că niște femei muncitoare pot câștiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au câștigat totdeauna o bucățică de pâine... Ar fi păcat! și mai la urmă, el a dat de știre: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente și... oneste, șcl...

Deodată, se aude zgomot ușor în casă... În sfârșit, s-au deșteptat... Musafirul se scoală-n picioare, tușește și pune mîna pe bordul pălăriei. În același moment, ușa se deschide și se arată-n prag chipul neșesălat al fetei:

— Haoleu, mamă! săriți c-a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

— Iar ai venit, nebunule? țipă Țăca.

— Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrîna.

Și, pînă să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomenește fleășc drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

— Na belete!

– Sa pui sa ne omoare, nevinovate, la poliție, ai? oțule!

Și după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, și pe urmă care cu ce apuca, baba cu o cratiță, fata cu o scurtătură de lemn și femeia cu un târn, și dă-l tava pân noroi:

– Na belete! na belete!! na belete!!!

Când au ostenit bine chivuțele, a plecat și d. Lefter, destul de ostenit și dumnealui, dar repede, și cu capul gol, de degrab ce-i era – și chivuțele după el:

– Hò! Hò! nu mai vrei belete? sa mai vii la belete! hò! oarrba!!

Pe la șapte și jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grijă. Cocoana, văzând halul omului, s-a pornit pe plâns... De cu seara, venise un prieten de la minister și lăsase o scrisoare...

O citește:

„Dragă Leftere, Astăzi, când am plecat de la canțilarie, d. Georgescu, șeful, mi-a zis să te anunț că, dacă mâne nu vii la serviciu, poți să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire și pune să spargă broasca sertarului tău, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputați și au făcut gură că se trăgănează lucrările. De mâne, începem, pe cât o ține Camera, canțilaria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreșit. Șeful e turbat rău.

Al tău fidel amic, Mitică”

La opt și cinci, d. Lefter, spălat și premenit, suie treptele ministerului. Întreabă pe aprod:

– Șeful a venit?

– Acușica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeți imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbește și intră foarte umilit. Șeful, care se plimbă de colo până colo, cu mâinile în buzunar, cum îl vede, se oprește:

– Ai venit, domnule?

– Da, domnule Georgescu...

– Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule! aici sunt domnul șef...

Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... și aldată, să știi că te dau afară! Statul nu plătește impiegații, ca să facă beții noaptea și ziua să zacă – uite ce prăpădit ești.

– În loc să vie la datorie... M-ai auzit?... Mergi de-mi adu dosarul!

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul și apucă nervos un vraf de hârtii. Când dă să pună vraful pe masă, scapă pântre dește jos o hârtiuță mică îndoită. S-apleacă – o ridică – o privește lung – dă un țipăt.

Toții zeii! toți au murit! toți mor! numai Norocul trăiește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el!... Sunt aci!... aci, biletele!... aci era soarele strălucitor căutat atâta timp orbește pe-ntuneric!

D. Lefter e liniștit – acea liniște a mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan: fața ei este senină fără creț, pe când în fundu-i zac atâtea sfărămături de corăbii înghițite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman!

El ascunde-n sân, între flanelă și piele, într-un plic de pânză, cele două bucățele de hârtie tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surâzând de această reminiscență vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se așază bine în jilțul său de mușama și așterne cu mâna sigură, pe o coală de hârtie ministerială, următoarea compoziție, care, sub forma-i laconică, ascunde atâta bogată ironie:

Domnule Ministru, Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. minister.

Binevoiți etc.

Eleutheriu Popekscu.

Ia apoi dosarul și demisia și intră hotărât la șeful, care lucrează cu nasul vârât în hârtii:

– Domnule șef, iată dosarul Goldstein.

– Bine, răspunde superiorul, fără să ridice capul. Lasă-l aici.

– Și mai iată, „domnule Georgescu”, vă rog foarte mult, și demisia mea.

– Bine... Las-o aici.

– Vă salut.

– Bine... Du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele en gros.

– Mă rog, unde se-ncasează câștigurile de la loteriile care s-au tras alaltăieri?

– Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze și prin noi. Aveți vreun bilet câștigător?

– Am... două câștigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, și arată de departe biletele, ținându-le grațios între două degete.

– Sunt câștiguri mari?

– Măricele... Am amândouă câștigurile mari!

Bancherul deschide niște ochi plini de admirație și zice, dând să ia biletele:

— Dați-mi voie, vă rog.

Dar d. Lefter retrace încetinel mâna, dezdoiește biletele și întrebă:

— N-aveți listele oficiale?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog, zice d. Lefter cu vorbă răspicată, avem o dată:

zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-optzeci-și-patru –
Universitate-Constanța.

— Nu, răspunde bancherul: una-sută-și-nouă-mii-cincisute-două-zeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca: una-sută-și-nouă-mii-cincisute-două-zeci –
București-Astronomie.

— Ba, pardon, zice bancherul... București-Astronomie –
zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-optzeci-și-patru.

D. Lefter nu-și dă seama bine de ce, dar simte o sfârșeală și cade, alb ca porțalanul, pe un scaun lângă cantor¹¹, întinzând machinal mâna cu biletele. Bancherul le ia: se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, și zâmbind și el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid:

— Uite ce e, stimabile: v-ați înșelat... și iacă de unde provine...

Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a-ntâmplat!... Al dracului!...
Dumneata ai la una tocmai numărul care a câștigat la cealaltă și...

— Și... ce?

— ...și viceversa.

Cum aude cuvântul viceversa, d. Lefter se face vânăt ca ficatul și se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă:

— Viceversa! Nu se poate, domnule! peste poate! Viceversa! Asta-i șarlatanie, mă-nțelegi! Vă-nvăț eu minte pe dv. să umblați d-acu-ncolo cu infamii, și să vă bateți joc de oameni, fiindcă este o exploatare și nu vă mai săturați ca vampirii, pierzând toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbește-n mofturile dv. și cu tripotajuri ovreiești de bursă, care suntem noi proști și nu ne-nvățăm o dată minte ca să venim, mă-nțelegi, și să ne revoltăm... da! să ne revoltăm! Așa să știți: proști! proști! proști!

Ș-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi și cu pumnii în cap și să tropăie din picioare, făcând așa un tărăboi, încât a trebuit bancherul să ceară ajutorul forței publice ca să scape de d. Lefter...

Dacă aș fi unul dintre acei autori care se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel...

...Au trecut mulți ani la mijloc.

Într-un târziu, cine vizita mănăstirea Țigănești putea vedea acolo o maică bătrână, oacheșă, înaltă și uscată ca o sfântă, cu o aluniță mare păroasă dasupra sprâncenei din stânga și cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvânt,

nu voia să răspundă la nici o întrebare; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blândă. O singură apucătură denunța oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat: toată ziua, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de străchini, pe care le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuță.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureștilor, trecătorii puteau vedea un moșneag micuț, intrat la apă și scofâlcit, plimbându-se liniștit, cu acea liniște a mării, care, potolită în sfârșit, vrea să se odihnească după zbugiumul unui năprasnic uragan. Bătrânelul se plimba, regulat – dimineața, de colo până colo pe dinaintea Universității – seara, cum răsăreau astrii, de jur-împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake – șoptind mereu, cu un glas blajin, același cuvânt: „Viceversa!... da, viceversa!...” – cuvânt vag ca și vagul vastei mări, care, sub fața-i fără creț, ascunde-n tainicele-i adâncuri stâncoase cine știe câte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute!

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept: după scandalul de la bancher, nu știu ce s-a mai întâmplat cu eroul meu și cu madam Popescu.

Gazeta săteanului, 1898, p. 64; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● ÎN VREME DE RĂZBOI SCHIȚĂ ●

▫ **I** ▫

În sfârșit, ceata de tâlhari căzuse prinsă în capătul pădurii Dobrenilor. Doi ani de zile, vreo câțiva voinici, spoți cu cărbuni pe ochi, foarte-ndrăzneți și foarte cruzi, băgaseră spaima în trei hotare. Întâi începuseră cu hoție de cai; apoi, o călcare, două cu cazne; pe urmă omoruri. Între altele, făcuseră acum în urmă o vizită despre ziuă lui popa Iancu din Podeni.

Popa era un om cu dare de mână; rămas văduv, deși foarte tânăr, trăia cu maică-sa. Îi mergeau treburile cât se poate de bine. În timp de un an și jumătate, cumpărase două sfori de moșie, ridicase un han și o pereche de case de piatră; vite multe, oi, cincisprezece cai, și mai avea, se zise, și bănet. Astea băteau la ochi: toată lumea credea că popa găsisese vreo comoară. La așa stare trebuia, se-nțelege, să se oprească ochii tâlharilor.

Într-o seară, părintele Iancu a făcut prostia să rămână acasă de tot singur: pe bătrâna a trimis-o cu trăsura la târg, cu un băiat; pe un argat l-a mânăat la câmp; pe alți doi, cu carele, după lemne, la pădure. Pe la două după miezul nopții, iacătă oaspeții negri: l-au legat, l-au schingiuit și i-au luat o groază de bani. Norocul bătrânei că lipsea: făcea poate greșeala să țipe, și

tâlharii o omorau, cum s-a și-ntâmplat în altă parte cu o babă, peste câteva zile.

De mirare însă un lucru – popa avea un buiestraș minunat și două iepe de prăsilă: nu i le-au luat. Dar ceva și mai curios – câinii din curte, niște dulăi ca niște fiare, nu dedeseră măcar semn de viață! Hoții au fel de fel de meșteșuguri ca să adoarmă câinii cei mai sălbatici – le dă, pesemne, un fel de mâncare descântată, ori cine știe ce.

Pe preot l-au găsit a doua zi într-un târziu legat butuc, cu mușchii curmați de strânsura frânghiilor, cu călușu-n gură, d-abia mai putând geme. L-au dezlegat degrab, și bietul om a povestit, gâfâind și cu mintea pierdută de groază, tot ce pătimise.

Nu trecură două săptămâni și se auzi de altă călcare – aceea, în adevăr, spăimântătoare.

Arendașul de la Dărmănești a fost călcat de cu seara. Omul trăia acolo cu o rudă bătrână, o babă, care-i îngrijea de casă. Baba a făcut neghiobia să țipe și arendașul, și mai neghiob, a tras cu revolverul. Atâta le-a trebuit! I-au chinuit, i-au fierăstruit până i-au isprăvit. Nu se putea ști cât jefuiseră, desigur însă fusese o sumă însemnată – arendașul vânduse de curând o cățătime mare de bucate.

Dar în sfârșit fărădelegea asta fusese cea din urmă. Oamenii spoiți cu negru căzuseră în lanțurile dreptății az-noapte, tocmai când porneau la o nouă ispravă. Vestea aceasta se-mprăștiase într-o clipă ca o lumină liniștitoare peste cătetrele hotarele bântuite.

Către seară se-ntorcea acasă, călare pe buiestrașul lui, popa Iancu. Și calul și omul erau zdrobiți de umblet. De trei zile popa alergase după daraveri de negustorie – vindea vite și cumpăra porci. Pe unde umblase n-aflase nimica de prinderea tâlharilor lui. Maică-sa îl aștepta cu masa; fiul n-avea poftă de mâncare; îi era degrabă să meargă la neica Stavrache, hangiul, frate-său mai mare.

Hangiul era foarte mulțumit: om cu dare de mână, cu han în drum – mare greutate i se luase de pe suflet. Câte nopți nu dormise el o clipă măcar cumsecade, trăgând cu urechea și așteptând cu inima sărită pe musafirii de noapte! negreșit trebuia să-i vie și lui rândul odată ș-odată.

Preotul intră în cârciumă, tocmai când d. Stavrache se pregătea să-nchiză.

– Neică – zise el privind ciudat și sperios în toate părțile – aș vrea să-ți spui ceva numaidecât.

– Ce?

– Ai să vezi. Închide și aide-n odaie amândoi... am venit la d-ta ca la un duhovnic...

După aerul și tonul tânărului, fratele mai mare nu știa ce să creadă; totuși înțelese că preotul avea lucruri serioase de spus. Trimise pe slugi și pe femeie să se culce, închise obloanele prăvăliei și poarta hanului, și, după ce toată lumea se liniști, intră în odăița unde-l aștepta popa trăgând țigara și oftând greu.

- Ce e, mă?
- Am venit la d-ta ca la un duhovnic... N-aude nimini?
- Aș! cine s-auză?
- Neică Stavrache, zise popa înecat, m-am nenorocit!
- De ce?

Popa a-nceput să plângă cu hohot și să se bată cu pumnii-n cap. Neica Stavrache nu înțelegea deloc.

— Ce mă fac?... ce să mă fac, neică?... spune d-ta, că mi-ești frate mai mare...

Ce avea preotul pe suflet? Ce să aibă? Lucru greu dețeles. firește; așa de greu că d. Stavrache, mai întâi, nici n-a voit să creadă.

Cum s-a putut?... Omul cu greutate, proprietarul cu atâtea acareturi și cuprins, mai bogat decât multă lume dimprejur! – frate-său! preotul – să fi fost capul bandei de tâlhari! Și cu toate astea era adevărat. Dracu-l împinsese! Și nenorocitul își povesti din fir în păr toate isprăvile. Călcarea de la el fusese un marafet ca să adoarmă bănuielile. Cu câteva zile înainte, un notar de sat – era cam beat – dușman vechi al popii, întâlnindu-l la un han pe drum, i-a zis: „Bun buiestraș ai, părinte! ăsta nu mai e cal de popă, e cal haiducesc, să lase toate puterile-n urmă!” și pe urmă: „Bine-ți merge, părințele! mai cumpărași o sfoară de moșie! cum de nu ți-e teamă să te calce tâlharii! pesemne că ești dres!”

Neica Stavrache ascultă în sfârșit și povestirea isprăvii din urmă de la arendașul Dărmăneștilor... Dar nu popa-l omorâse; el luptase cât putuse să-i oprească de la așa crudă faptă; ce era să le faci însă? erau îndârjiți: baba țipa și arendașul a tras cu arma – nu mai era chip să stăpânești pe băieți.

Popa scăpase din cursa întinsă la capătul pădurii numai prin întâmplare: aminteri puneau mâna poterașii și pe el... Dar toți cetașii sunt prinși... Or să-i pună la cazne... ei au să spună tot... tot... Or să pună mâna și pe el... Și popa, apucat de cutremur, își smulgea părul din cap.

- Ce-i de făcut, neică Stavrache? scapă-mă.
- Cum?... Nenorocitul! să fugi! să piei! să te-neci mai bine decât să puie mâna pe tine! în fundul ocniî îți putrezesc oasele!

Pe când vorbea d. Stavrache, deodată s-aud afară zgomot, strigăte și bătăi puternice în obloanele prăvăliei. Amândoi rămân încremeniți.

- Nu deschide! zice popa scoțând un revolver de sub anterieu.

Dar bubuiturile se-ndesesc – sunt oameni mulți afară. D. Stavrache, fără să mai asculte de stăruințele popii, care tremură ca varga, îl împinge cât colo și trece-n prăvălie. Trăgând bine cu urechea, hangiul înțelege că are a face cu o lume veselă: o ceată de răufăcători e mult mai serioasă și mai tăcută; nu râde și nu chiuiește așa cu chef pe la miezul nopții. Și D. Stavrache a ghicit bine. Strigând: „Numaidecât!” aprinde lampa și merge să deschiză.

În adevăr, sunt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă în câteva trăsură, conduși de un ofițer și doi sergenți rezerviști către Dunăre – la război. Poposesc două-trei ceasuri aci, să odihnească și caii; despre ziuă or să se pornească; trebuie s-apuce trenul militar care trece dimineața la stația cea mai apropiată – cale de vreo patruzeci de kilometri. Sunt mușterii buni, băieți cu dare de mână, și cântă și râd și fac fel de fel de nebunii.

D. Stavrache face tot ce poate ca să-ndatoreze pe bravii tineri. După ce au băut binișor, se aștern unul lângă altul, ticsiți în cele două odăi mai mari ale hanului. Foarte obosiți, tinerii fără grijă dorm buștean. Hangiul, posomorât, stă câteva minute la gânduri adânci; dar dodată fața i se luminează: înăuntrul frunții a scânteiat o mare inspirație. Omul trece repede în odaia unde-l așteaptă cu atâta nerăbdare cainicul.

Ce și-au vorbit cei doi frați nu se poate spune, atât de-ncet și de discret și-au șoptit. E destul a arăta numai ce au făcut. Preotul Iancu s-a așezat pe scaun în mijlocul odăiței. D. Stavrache a luat o pereche de foarfeci și a început să-i reteze pletele; apoi tot mai scurt și mai scurt, unde mai bine, unde mai cu scări, l-a tuns la piele, muscălește. Apoi i-a tuns scurt barba, i-a săpunit-o bine și la urmă i-a ras-o cu perdaf. Toate astea foarte degrabă.

La patru despre ziuă, voluntarii s-au deșteptat, s-au pus la rând și s-au numărat. D. Stavrache le-a făcut socoteala, a încasat suma de douăzeci și cinci de lei și, mulțumindu-le, le-a zis:

– Uite ce e... este aici un tânăr care ar vrea să meargă și el volintir cu dv... îl primiți?

– E vârstnic?...

– Da.

– Are părinți? ori copii?

– N-are nimic.

– Are formele gata? a întrebat ofițerul.

– Forme n-are; dar... să le faceți dv.

– Asta nu se poate; trebuie să se prezinte la divizie.

– Da' nu s-ar putea să-l luați cu dv. și să-și facă formele acolo unde vă duceți?

– Ba... s-ar putea.

– Atunci...

Și d. Stavrache aduse în fața camarazilor pe domnul Iancu Georgescu – un tânăr foarte voinic, frumos și curat, ras proaspăt – o înfățișare demnă și severă. Camarazii l-au salutat cu un „ura” puternic de s-a cutremurat hanul, și d. Iancu Georgescu, după ce s-a sărutat de multe ori cu neica Stavrache, a pornit cu vesela bandă, fără să se mai uite-napoi.

De mult nu se mai pomenea acum în sat de preotul Iancu... Se-necase? Îl răpusese cineva? Nici urmă nu lăsase, parcă intrase-n pământ. În locul lui se orânduise alt preot; nu-l putuseră aștepta oamenii cât lumea; nu putea rămânea sat de creștini fără liturghie.

Când d. Stavrache se-ntorcea de la parastasul de nouă zile al maică-sii, pe la-nceputul lui dechemvrie – (bătrâna, după ce zăcuse de inimă rea vreo câteva săptămâni, murise dimineața la 28 noiembrie) – se-ntâlni cu factorul rural... O scrisoare cu timbrul de la Turnu-Măgurele și cu data din ajunul morții bătrânei. Neica Stavrache a cunoscut slova. Repede, omul, deprins a nu mai aștepta zadarnic vești de la acela pe care-l credea pierdut de-a binelea, se închise în odăiță și desfăcu nervos plicul:

„Iubite neică, mai întâi nu lipsesc a cerceta despre scumpa dv. sănătate, a dumitale și a maichii...”

D. Stavrache își șterse ochii cu colțul șorțului și, foarte înduioșat, urmă semnele pe petecul de hârtie, sosit așa de departe ca să aducă în liniștitul sat un fel de răsunet al zbuciumului din locurile războiului. Fugarul era dinaintea Plevnei. Se bătuse cu mare curaj și cu mult noroc în trei rânduri; luase un steag de la inamic, într-o încăierare unde ai noștri erau aproape zdrobiți, fusese numit sergent pe câmpul de onoare, căpătând „Virtutea militară” și o decorație rusească. În curând Plevna era să fie atacată cu toată puterea armatelor aliate.

Curios lucru! Cine ar fi văzut figura lui neica Stavrache, pre-supunând că acela ar fi fost un om deprins să descifreze înțelesuri din chipurile omenești, ar fi rămas în mirare pricepând bine că în sufletul fratelui mai mare nu se petrecea nimic analog cu bucuria la citirea veștilor despre succesul de bravură al răspopitului.

Hangiul mototoli hârtia după ce mai privi bine data: în adevăr, scrisoarea era expedită cu trei zile mai-nainte de luarea Plevnei. Dar acuma... Plevna era luată – asta se zvonise oficial în toate unghiurile țării.

Primarul mai știa, tot din izvor oficial, că voluntarii au să fie liberați zilele acestea spre a se-ntoarce pe la căminuri, fiindcă războiul s-a sfârșit.

– Dar... întrebă distras d. Stavrache, ce s-o mai fi făcut cu tâlharii prinși astă-primăvară?

Tâlharii fuseseră osândiți la diferite pedepse și desigur acum erau și așezați la locurile de muncă.

„Carevasăzică, clipi gândul hangiului, nici vorbă n-a fost la judecată

despre popa, despre capul și gazda tâlharilor. Aoleu! ce mai judecători!

...Dar o să-ndrăznească să se mai întoarcă?

...Dar dacă îndrăznește și se-ntoarce?... Atunci, ce-i de făcut?

...Da! dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

...Dar dacă-i vine așa o nebuneală sergentului să spuie că el e stăpânul averii, întâmple-se orice s-o-ntâmpla! că odată a purtat barbă și plete...

...Da, dar atunci procurorul îl rade și-l tunde de-a binele.

...O veni?... n-o veni?..."

Pe când d. Stavrache își ridică așa de sus interesanta-i clădire de ipoteze, iacătă altă scrisoare: e tot de la Turnu-Măgurele – de astă dată însă e slovă străină... Slovă străină!... Ei! lucru dracului!...

„Salutare, domnule Stavrache, n-avem onoare să vă cunoaștem, dar venim să îndeplinim rugămintea unui brav camarad, sublocotenentul Iancu Georgescu, voluntar înaintat din grad în grad în timp de campanie, mort pe câmpul de onoare de trei gloanțe inimice primite în pânțele. Am stat la căpătâiul lui plângând până când a închis ochii. Mare păcat că s-a prăpădit așa viteaz soldat! Un moment nu a arătat lașitate; deși foarte slăbit de atâta durere și pierdere de sânge, tot glumea; zâmbind și-a cântat singur popește foarte frumos: vecinica lui pomenire! apoi ne-a dat adresa dumitale și ne-a rugat să-ți scriem negreșit să-l ierți, fiindcă acuma s-a spălat în sânge, și să-i spui maică-sii, bătrânii, pe care o cunoști, să-i poarte regulat de grija sufletului. Pe urmă a-nceput să aiurească și s-a sfârșit.

Salutare: subloc. Marin Dobrescu; sergent-major George Popescu”.

D. Stavrache a plâns mult, mult, zdrobit de trista veste. Dar un bărbat trebuie să-și facă inimă; nu trebuie să se lase copleșit așa de durere. A strâns bine scrisoarea; s-a spălat frumos pe ochi; a pus caii la brișcă și a plecat repede la târg să întrebe pe avocat, cu ce forme intră cineva regulat în stăpânirea averii unui frate bun pierdut, care n-are alt moștenitor.

□ **II** □

De mult acuma, d. Stavrache stăpânește mirazul¹² rămas de la frate-său, părintele Iancu, de a cărui urmă nu s-a mai putut da și despre care nici nu se mai pomenește.

Avocatul povețuise destul de limpede pe hangiu...

Un om stăpânește o avere; cu drept ori fără drept, o stăpânește. Câtă vreme nu-l supără nimini, câtă vreme nu se ridică nici o pretenție asupra-i, el n-are nevoie să ia nici o măsură legală. Și mai la urmă situația d-lui Stavrache este mai limpede decât a oricărui proprietar.

— Avere a fost a popii?

- *Da, a copii.*
- *Făcută de el, din munca lui...*
- *Cea mai mare parte.*
- *Popa are copii?*
- *N-are.*
- *Are femeie?*
- *Nu.*
- *Are părinți?*
- *Nu.*
- *Mai are alt frate?*
- *Niciunul, decât pe mine.*
- *Atunci... stăpânește sănătos, a adăugat avocatul, și dacă te-o supăra cineva, atunci vino la mine... Numai unul singur pe lume te-ar putea călca...*
- *Cine? întrebă d. Stavrache.*
- *Popa.*

Moștenitorul zâmbi și cu siguranță răspunse:

- *Aș! nu mai poate călca, săracul!*

Apoi, văzând că răspunsul său prea sigur face o impresie ciudată avocatului, se grăbi s-adauge cu tonul cel mai duios:

- *Cine știe unde s-o fi prăpădit bietul fratemeu, dacă n-a mai venit el la avutul lui de atât amar de vreme!*

Au trecut cinci ani de la război și nimini, în adevăr, n-a supărat pe d. Stavrache, afară decât popa Iancu volintirul, care venea din când în când de pe altă lume să turbure somnul fratelui său. Avocatul avusese dreptate.

Singur popa avea dreptul să neliniștească pacinica stăpânire a hangiului.

Dar orice se-ntâmplă des nu ne mai mișcă; orice minune a treia oară trebuie să ni se pară lucru foarte firesc. Pentru aceea, hangiul primi fără multă emoție vizita înstrăinatului, care venea cine știe de unde, de departe.

D. Stavrache sta în odăiță căutând să desfacă niște socoteli încurcate, când intră nenorocitul fugar.

Stins de oboseală, bolnav, cu fața hiravă și cu ochii-n fundul capului ca în clipa morții, ocașul era-mbrăcat în haina vârgată de la ocnă, de unde scăpase, ca prin minune, pilindu-și lanțurile.

Umblase prin codri nemâncat; trecuse prăpăstii; haina și nă-dragii îi erau numai zdrențe; opincile sfâșiate; palmele și tălpile picioarelor și gleznele pline de sânge. Dar în sfârșit, ajunsese la frate-său.

- *Ticălosule! strigă d. Stavrache, ne-ai făcut neamul de răs! să piei să*

nu te mai văd! Pleacă! Du-te înapoi de-ți spășește păcatele!

Fugarul a plecat oftând și când a ajuns în prag:

— Nene, zice, fă-ți pomană, dă-mi o bărdacă de apă.

Atâta a putut să zică și a picat jos moale ca o cârpă.

Lui d. Stavrache i s-a făcut milă; s-a repezit să-l ridice ca să-l puie pe pat: nu-l putea lăsa să moară ca un câine. Ocașul, în lupta cu moartea, s-a acățat de frate-său cu o mână de gât și cu alta de brațul stâng. Hangiul a dat atunci să-l salte de jos; a încercat o dată, de două, de mai multe ori din răspuțeri – degeaba: toate opintelile și sudorile fuseseră de prisos; trupul greu ca plumbul era peste puțință de dezlipit de la pământ.

Hangiul, simțind că se frânge de la mijloc, voi să dea drumul muribundului și să se ridice-n picioare ca să resufle și să-și reca-pete puterile. Dar încercarea aceasta fu și mai grea decât cea dântâi: ocașul, în ceasul morții, se-nclăștase cu o putere covârșitoare de gâtul și de brațul hangiului.

„Lasă-mă!” vru să strige acesta înecat, dar glasul i se opri în gât.

Se opinti încă o dată cu supremă energie, ridică de la pământ pe nenorocit; dar acesta fu apucat de un cutremur grozav, se zbătu din toate încheieturile și, biruind cu greutatea-i de mortăciune cea din urmă putere de-mpotrivire a lui Stavrache, îl îngenunchie, îl trânti jos și-i puse, ca un luptător teafăr, biruitor, genunchiul pe piept. Apoi, începu să răză ca un nebun scrâșnind din dinți și-i zise:

— Gândeai c-am murit, neică?

A stat mult astfel d. Stavrache supus sub călcâiul ocașului; mult a suferit în ochi rânjeala acelei fiare. Dar când nebunul a voit să-l sugrume, atunci hangiul, smintit și el de frica morții, a făcut o săritură deznădăjduită... Ocașul a sărit cât colo ca un mototol, a bufnit în ușa, ușa s-a deschis de perete, și mototolul a pierit în întunericul nopții.

D. Stavrache era-n picioare, în mijlocul odăii, tremurând din toate încheieturile și făcându-și cruci peste cruci... Dor de frate – bine; dar urâtă vizită!

Până la ziuă, d. Stavrache s-a plimbat pân odaie de colo până colo; s-a-nchinat întruna rugându-se fierbinte pentru odihna sufletului răposașilor, și a băut mereu rachiu bun, ca să-și înde-părteze gândurile rele.

A doua zi s-a dus la biserică și a aprins lumânări pentru sufletele morșilor. Apoi, deși zdruncinat, și-a văzut omul de daraveri, mai pe ici, mai pe colea... mai cu seamă și-a mai petrecut vremea cu niște vin care pornise să se turbure și să se oțetească... acu era limpede ca undelemnul franțuzesc și dulce ca mustul năsprit. Toată ziua nu i-a cerut inima nimica; a băut doar două-trei năș-trape de zeamă de varză; tocmai înspre seară de tot a gustat nișel pește sărat cu usturoi și-a băut câteva pahare de vin nou. Pe urmă s-a-nchinat

frumos și s-a culcat cu gândul la cine știe ce.

Afară ploua mărunțel ploaie rece de toamnă, și boabele de apă prelingându-se de pe streșini și picând în clipe ritmate pe fundul unui butoi dogit, lăsat gol într-adins la umezeală, făceau un fel de cântare cu nenumărate și ciudate înțelesuri. Legănate de mișcarea sunetelor, gândurile omului începură să sfârâie iute în cercuri strâmte, apoi încet-încet se rotiră din ce în ce mai domol în cercuri din ce în ce mai largi, și tot mai domol și tot mai larg. Când cercul unui gând ajunsese-n fine așa de larg încât conștiinței îi era peste puțină din centru să-l mai urmărească din ce se tot depărta – omului i se pare c-aude afară un cântec de trâmbițe... Militari, desigur.

Hangiul ascultă mai bine: cântecul strălucește din ce în ce mai tare. Se apropie.

D. Stavrache iese afară pe prispa cârciumii.

E o zi luminoasă de primăvară.

În adevăr sunt niște militari, o companie care urcă la deal în marș de paradă. Tot satul: oameni, femei, copii, câini fac alai după militari.

Au ajuns în fața hanului. Căpitanul comandă oprirea pe loc.

Hangiul rămâne trăsnit: Căpitanul!

Căpitanul bagă sabia-n teacă și-naintează către d. Stavrache; acesta se dă pas cu pas mereu înapoi până în cârciumă, închide repede ușa și-ncearcă s-o încuie; dar până să clipească, ușa sare din țâțâni și căpitanul s-arată-n prag și, râzând cu hohot, strigă:

— Gândeai c-am murit, neică?

Stavrache trece-n tindă – căpitanul după el; fuge în odăiță – degeaba: nesuferita arătare îl urmărește de aproape.

Nemaiputând răbda prigonirea, hangiul se repede sălbatic și apucă de gât pe căpitan; acesta se lasă fără a face o mișcare.

Hangiul se-ndârjește și-l strânge de gât, îl strânge din ce în ce mai tare: simte cum degetele-i pătrund în mușchii grumazului strivindu-i, afundând beregata, sfărâmând încheietura cerbicii. Dar cu cât strânge mai tare, cu atât chipul căpitanului se luminează; cu cât el scrâșnește, cu atât militarul râde mai zgomotos și mai vesel. Și când d. Stavrache își descleștează deștele amorțite și cade pe o laviță, căpitanul îl întreabă:

— Gândeai c-am murit, neică?

Și rămase multă vreme în picioare, cu mâinile-ncruciate și cu privirea ținută asupra lui Stavrache. Apoi îi făcu un semn poruncitor, la care hangiul se supuse. Ieșiră amândoi pe prispa din drum. Căpitanul dete comanda plecării, trâmbițele sunară, soldații își ridicară armele și urmată de obștea satului compania plecă, în frunte cu căpitanul, al cărui răs acoperea cântecul trâmbițelor și zgomotul mulțimii.

Dis-de-dimineată, d. Stavrache, tremurând de friguri, era la popa satului rugându-l să vie negreșit până seara să-i facă sfeștanie acasă.

▫ **III** ▫

Era o zloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică și vânt vrăjmaș, de nu mai știa vita cum să se-ntoarcă să poată răsufla. Deși aproape de nămieș, în tot satul era astâmpăr desăvârșit ca-n puterea nopții; ba nici glas de câine nu se mai auzea – cine știe în ce adăposturi se odihneau paznicii curților! Drumul parcă era pustiu: care om cuminte să-nfrunte așa tărie de vreme? Pe la toacă, s-a hotărât vântul să bată numai dintr-o parte; ploaia a conținut; a-nceput ninsoare mărunțică și deasă, și s-a pornit crivățul s-o vârtejească. Așa vreme ține trei zile și trei nopți: halal de cine n-are nici pentru vatră, nici pentru căldare!

D. Stavrache n-a mai ridicat oblonul prăvăliei. Singur la tara-bă, ce să facă omul? Mai bea un rachiu, mai morfoleşte un covrig uscat și se gândește mai la una, mai la alta. Dar e frig în prăvălie. Mai înțeleg să se canonească negustorul când știe pentru ce; dar așa, degeaba! Pe așa vreme e de prisos să mai aștepți mușterii. D. Stavrache încuie cizmigeaua¹³, pe urmă prăvălia și trece-n odaie la căldură: călători n-or să mai treacă, și toată lumea din sat știe să intre pe porțiță-n curte și să bată la ușa de dindos.

În adevăr, după ce se dezmoște bine d. Stavrache la gura sobei, iacătă, pe-nseratele, că bate cineva la ușă.

– Care-i acolo? întreabă hangiul.

– Eu, dom' Stavrache, răspunde un glas de copil... Deschide...

Hangiul trage veriga. Vântul de-afară duhnește pe ușă aruncând înăuntru o fetiță foarte rebegită. Copila d-abia poate vorbi; fălcile i sunt înțepenite de frig, deși, pe potrivă de copil sărac, e destul de bine îmbrăcată: are peste cămășuță minteanul lui tată-său; pe picioarele goale niște cizmuluțe vechi ale mă-sii, și pe cap un testemel.

– Ce vrei?

– M-a trimes maica, să-i dai de un ban gaz, și taica, de doi bani țuică. Și fata scoate de sub mintean cu băgare de seamă două clondire.

– Da... zice să nu mai pui gaz în a de țuică și țuică-n a de gaz, ca alaltăieri, că iar mă bate... și... să mășori bine...

– Da' bani ai adus?

– Ba!... zice că să scrii.

– Iar să scriu?

Și d. Stavrache, urmat de fetiță, trece-n prăvălie bolborosind:

– Scrie-v-ar popa să vă scrie, de pârliti!

În prăvălie d-abia se mai vede. Fetița, apropiindu-se de d. Stavrache, care-i toarnă țuică, rămâne cu ochii pe un covrig stingher, uitat pe tarabă. Hangiul s-upleacă sub tarabă să ridice tinicheaua cu gaz; în clipa aceea, fetița întinde mâna, ia covrigul și dă să-l vâre iute sub mintean; dar d. Stavrache se ridică. O fi tras cu coada ochiului, ori știa că fusese un covrig pe tarabă și acu pierise? – că, fără vorbă, lip! o palmă peste fălcuța-nghețată:

— Lasă covrigul jos, hoațo!... De mici vă-nvățați la furat, fire-ați ai dracului!

Fata a lăsat covrigul și a pus mâna la fălcuța-ncălzită. Apoi, a luat cuminte sticlele, le-a ascuns sub mintean și a pornit afundându-se în negura nopții viscoloase.

Hangiul a încuiat ușa, a mai aruncat o răgălie în sobă, a mai băut un păhăruț, a mai cotrobăit pân odaie... Să fi trecut așa ca la vreun ceas, când, prin urletul viforului, i se pare c-aude glasuri de oameni afară... Ascultă cu dinadinsul – urechea nu l-a amăgit. De astă dată se aud și bătăi în ușa de la drum a prăvăliei. Mușterii... Călători... Cine dracu mai umblă pe vremea asta! Hangiul aprinde o lumânare și trece-n prăvălie la ușă, unde cei de-afară bat mereu.

— Care-i acolo?

— Oameni buni!

E o sanie cu clopoței afară. D. Stavrache deschide.

— Bună vremea! zice o momâie de om înalt și spătos, cu o glugă mare, și intră, pe când altul, tot așa îmbrobodit, stă în fața cailor, care nu se pot astâmpăra locului de bătaia vremii.

— Bună să-ți fie inima! răspunde gazda.

— Ne rugăm dumatiale, negustorule, de adăpost pentru la noap-te. Nu mai e chip să mergem înainte; caii, prăpădiți; noi, degerați. Să punem caii la grajd și nouă să ne dai un colțișor până la ziuă.

— Bucuros, zise hangiul... Dar dacă o fi poarta nemețită, e greu de deschis.

Din norocire, poarta era nemețită, însă pe dinafară; pe dinăuntru, fiind adăpostit dinspre partea hanului, locul era limpede. Doi argați ieșiră din grajd, poarta trosni spărgându-și lipiturile de gheață, sania fu trasă-n curte și caii puși la iesle.

Cei doi musafiri suiră pe prispă, își scoaseră glugile, se scuturară bine de zăpadă și intrară-n căldură. Se vedeau, pe cât se poate vedea pe-ntuneric, oameni cu dare de mână, cirezari, orzari, ori cine știe ce...

Când d. Stavrache se-ntoarse peste câteva minute în odaie, aducând pe tavă vin și pahare, găsi pe unul din musafiri în picioare încălzindu-se lângă sobă, acela care intrase întâi; celălalt era culcat pe pat cu fața la perete:

drumeț obosit, se-ntinsese să-și dezmorțească oasele.

— N-ai ceva mezelic?

Se afla... Măslina, costițe de rămător afumate, pastramă și tele-mea... Pe când gazda căuta în prăvălie, cu ușa de la mijloc deschisă, auzi pe musafiri vorbind așa de încet că nu putu înțelege un cuvânt. Dar întorcându-se cu mezelicul, văzu că fusese o părere. Amândoi musafirii erau tot la locurile de mai-nainte; ba cel culcat începuse să sforăie.

— Lasă-l să se odihnească: e foarte trudit! zise cel din picioare, și așezându-se singur la masă, începu să guste cu mare poftă.

Mâncând, firește, începu vorba.

— Strașnic viscol, domnule!

— Da' de unde sunteți dumneavoastră?

— De departe...

— Și încotro vă duceți?

— Nu știu... Să mă crezi că nu știu. M-a luat prietenul cu el așa, tovarăș de drum, și uite ce sfântă de vreme ne-a apucat.

— Ciudată vorba dumată! zise hangiul, ridicând sprâncenele; să umble omul așa pe drumuri fără să știe unde merge...

— Ei de! răspunse simplu musafirul; vezi?

Și-și urmă gustarea liniștit. După ce se gândi nițel, gazda:

— Dumneavoastră sunteți... negustori?

— Nu.

— Focționari...

— ...Știi, nici tocma funcționari; dar... cam așa.

— Am înțeles: vorba vine, umblați la inspecții.

— Ba nu!

După o pauză, în timp ce musafirul bău unul după altul două pahare de vin:

— Bravo! bun vin ai, domnule Stavrache.

— De unde știi că mă cheamă Stavrache?

— Mi-a spus prietenul.

— Da... dumnealui... de unde știe?

— Știu eu? Mi-a spus pe drum, că mi-era frică să nu înnoptăm pe așa vreme; zice: n-ai grijă; mânem aici aproape, la han la neica Stavrache.

— Pesemne că m-o fi cunoscând dumnealui! zise hangiul și dete să se apropie de pat, să vază mai bine pe omul care dormea cu fața la perete.

Când, deodată:

— Cum să nu te cunosc, neică Stavrache, dacă suntem frați buni? zise omul de pe pat, răsând și ridicându-se drept în picioare în fața hangiului.

Tot viforul care urla în noaptea grozavă să fi năpădit dintr-odată în țeasta lui Stavrache nu l-ar fi clătinat mai cu putere decât înfățișarea și vorbele acestea!

Hangiul deschise gura mare să spună ceva, dar gura fără să scoată un sunet nu se mai putu închide; ochii clipiră de câteva ori foarte iute și apoi rămaseră mari privind țintă, peste înfățișarea aceea, în depărtări nenchipuite; mâinile voriră să se ridice, dar căzură țepene d-a lungul trupului, care se-ntinse-n sus, nălțându-și gâtul afară din umeri, ca și cum o putere nevăzută l-ar fi tras de păr vrând să-l desprindă de la pământ, unde parcă era înșurubat... Dar după acest moment dântâi, trupul se înfundă repede mai jos chiar decât fusese, apăsându-și gâtul în umeri, ca și cum puterea nevăzută îl scăpase de păr; mâinile se ridicară și-ncepură să frământa-n sec din degete; ochii-și întoarseră privirile din adânci depărtări de-afară afundându-le treptat înăuntrul bolții capului, în alte depărtări mai adânci poate; gura se-nchise și fălcile se-ncleștară.

— Șezi, neică, zise fratele mai mic, așezându-se la masă.

Hangiul ascultă.

— Te miri, firește, că mă vezi...

Hangiul zâmbi.

— Mă credeai mort, nu-i așa?... Aș! scrisoarea din urmă a fost o glumă...

Hangiul începu să râză.

— Uite, neică Stavrache, la ce-am venit noi... E vorba pe dreptate frățescă... Dumneata ai la mână chezășie averea mea. Eu... de! până acuma m-am învățat în lume cum am putut; de aproape doi ani nu te-am supărat... Acu... ce să-ți mai spui?... Am umblat cu banii reghimentului... și de-aia am venit... Să nu mă lași! nu mai e vorba de dreptate: de pomană îmi dai... Nu bei și dumneata cu noi?

Zicând acestea îi întinse un pahar. Stavrache luă paharul; îl duse spre gură, dar gura rămase-ncleștată. Tremurând și, ca și cum ar fi băut, deșertă paharul peste bărbie pe sân.

Musafirii se uitară lung unul la altul.

— ...Dacă până poimâine n-am cinsprezece mii, trebuie să mă-mpușc... Neică! adăugă omul cu multă căldură; neică! să nu care cumva să mă lași... Nu zici nimic?

Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniștit; se duse drept la icoane; făcu câteva cruci și mătănii; apoi se sui în pat și se trânti pe o ureche, strângându-și genunchii în coate.

Pe când musafirii steteau nedumiriți, uitându-se când unul la altul, când

la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare și să geamă.

Dormea?... Visa urât?... Așa de repede s-adoarmă?... Se preface?...

Dar n-apucară să-și pună din ochi atâtea-ntrebări, și horcăielile se porniră ca un clocot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul adormit tremura tot mai tare și mai tare clănțănind din dinți.

Fratele se apropie de pat și atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine știe ce vis. La acea ușoară atingere, un răcnet! – ca și cum i-ar fi-mplântat în rărunchi un junghi roșit în foc – și omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-ncleștate, cu gura plină de spumă roșcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa și o trânti de dușumea, făcând tot țândări.

Lumânarea căzând se stinse, și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai înalt, dete alt răcnet zguduitoare și se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

– Săi, că mă omoară!

Tovarășul voi s-apuce pe Stavrache de la spate; acesta părăsi pe cel trântit, se-ntoarse-n loc și-nhăță pe celălalt de gât: într-o clipă la pământ.

– Mă strânge de gât! vrea să mă muște!

Atunci începu o luptă crâncenă. Pe lângă o necovârșită putere față cu amândoi uniți, hangiul mai avea și o repeziciune de mișcări nenchipuită. S-ar fi sfârșit rău pentru musafiri înfiorătoarea tăvă-leală, dacă nu-i dedea fratelui prin minte o stratagemă. Scoase cureaua de la brâu... Stavrache, ocupat cu tovarășul, nu luă seama că i se întâmpla ceva la picioare; fratele i le apucă, le-nfășură de două ori strâns bine și închise capătul curelii în cataramă; apoi îl apucă pe la spate dându-i cu sete pumni în cerbice. Stavrache lăsă pe tovarăș, dete să se-ntoarcă în loc; dar picioarele nu se mai putură cumpăni. Fratele îi trase un pumn strașnic în furca pieptului, așa că Stavrache șovăind nu-l mai ajunse cu mâinile și se prăbuși ca un taur, scrâșnind și răgind.

Viscolul afară ajuns în culmea nebuniei făcea să trosnească zidurile hanului bătrân.

Până să se ridice hangiul într-un cot, îl răstigniră jos. Îi prinseră fiecare câte o mână, i le răsuciră-n loc, frângându-le degetele pe dos, apoi cu mare silă le împreunară pe amândouă din susul capului și i le legară strâns cu brâul tovarășului, pe când Stavrache îi scuipea și râdea cu hohot. Acu era legat butuc.

– Caută lumânarea! zise fratele stins de puteri, ștergându-se de sudoare.

Tovarășul se sui în pat, luă candela de la icoane, să caute lumânarea printre lucrurile risipite pe jos. O găsi și-o aprinse. Cum îi dete lumina-n ochi,

Stavrache începu să cânte popește.

- *Ce-i de făcut! zise tovarășul cu groază.*
- *N-am noroc! răspunse fratele.*

Zdrobit de luptă și de gânduri, omul se așeză încet pe pat și privi lung asupra celui țintuit jos, care cânta-nainte, legănându-și încet capul, pe mersul cântecului, când într-o parte, când într-alta.

Gazeta săteanului, 1898, 5 dec., 20 dec.; 1899, 5 ian., 20 ian. și 5 martie

● CAUT CASĂ... ●

Caut casă cu chirie, caut și nu găsesc. E absurd ce se petrece la noi, în București! În fiecare an, se clădesc sute de binale, acareturi peste acareturi, și, în loc să scază, chiriiile cresc. Și ce construcții! tot cum nu-mi convin mie.

– *Aide-nainte! strig eu samsarului, care mă poartă de azi-dimi-neață. Înainte, jidove rătăcitor!*

- *A! iată încă una... Asta e a douăsprecea astăzi.*
- *S-o vedem și p-asta.*

E făcută parcă numai și numai să fie admirată de dinafară. Firește că în pragul iernei nu caut o casă cu chirie pentru a o admira din curte – adică din uliță, fiindcă n-are curte. Pe dinafară, șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale. Înăuntru, trei chichinețe, din care una n-are lumină decât de la ușa coridorului, ce duce la atenanțe – cocoana, stăpâna casei, zice: independențe. Independențele! Deschid ușa să le văz și repede o-nchid, la loc; m-a-necat! E foarte cald în odăițe – o căldură năbușitoare.

- *Dar, întreb, a fost cineva bolnav aci?*
- *Nu!*
- *Parcă ați făcut foc.*
- *E tinicheaua de la acoperiș. Știți, când e soare... Dar când plouă, se răcorește.*
- *Dar à propos, sobe nu văz.*
- *Sunt coșurile de zid... Puneți sobă cu cărbuni... Așa am pus și noi: e mai economie.*
- *Și cât pe an?*
- *Două mii.*
- *Înainte, jidove rătăcitor!*

Ahasverus răsuflă din greu; scoate o basma murdară cu care-și curăță fruntea de sudoare și pornește... Eu, după el.

Atunci, ca în fața beduinului călător prin pustiul de nisip, începe să mi se ridice la depărtată zare fata morgana. Iat-o cât e de luminoasă! Bun și

neuitat adăpost! E casa lui Hagi Ilie lumânăra-rul, de la Sf. Gheorghe din Ploiești, unde am stat atâta vreme cu chirie până să-mi completez studiile și să-mi obțiu diploma de patru clase primare la școala domnească. Cu cât mijesc ochii mai tare, cu atât bătrâna mea prietenă apare mai limpede între cei patru salcâmi venerabili... Iată și liliicii... Au înflorit a doua oară – semn de toamnă lungă... Îmi trimit de departe florile albe mirosul lor onest. Să ne apropiem binișor și să intrăm în grădina care parcă n-are fund. Grădina asta – s-o vezi noaptea pe lună! Atunci să-i mănânci discret prunele brumării. Iată ce frumusețe de prune. Dar gutuile... Și perlele astea de iarnă... Astea se mănâncă tocma-n postul Paștelui. Și vița, uite ce încărcată e!

Uitați-vă departe până-n ulucile care d-abia se zăresc colo jos. Toată câmpia aceasta plină de bălării uriașe e curtea caselor. Nu simțiți cum miroase a bălărie răscoaptă de soare? Grădina de alături e vestită pentru vișinele ei turcești. Gardu-l poți sări ușor, dar trebuie mare băgare de seamă, nu cumva să simță stăpânul: aleargă foarte iute și are un bici, care arde ca focul; e mai rău dacă te ajunge cu sfârșul când vrei să sai gardu-napoi. Ia uitați-vă acuma la casă. Ce mândru se țuguiază acoperișul cu șindrila, îmbrăcat spre miazănoapte cu mușchi verde moale și purtând în vârful-i un urcior smălțuit care scipește în soare. Ce mare și stufoasă a crescut urechelnița! Iată dasupra gărliciului, din care izvorăște așa potrivită răcoare, pridvorul larg.

Dar ia să suiți numai, după mine, cele nouă trepte până-n pridvor. Vedeți cât de frumos se ține pe stâlpii lui bondoci de stejar cioplit! Ce cuminte adăpostește de bătaile arșiței și apelor cerului! Să trecem acum din pridvor în sală. Ce largă încăpere! Colea, la dreapta, două odăi; dincoace, la stânga, alte două. La deschizătura ferestrelor se vede cât de groase sunt zidurile. Pe firida uneia din ele, șed fără primejdie șase borcane respectabile de murături. Ce ziceți de sobe? Cu ce dignitate magistrală stau, proaspăt văruite, la locurile lor, gata să prezideze o dezbateră, întruna din ședințele lungilor nopți de iarnă! Și iată cum, alătura de perete, protectorul nebiruit, departe de ferești și de uși, se odihnesc paturile copiilor, cu fața către lumina vetrei și cu căpătâiul sub icoane...

— Iacă alta! îmi strigă Ahasverus, stingând din ochii-mi arătarea cea albă. Iacă alta!

De închiriat!

...Iar monumentală! iar terra-cotta! iar ferestre ca la Palatul Justiției. S-o vedem și p-asta... a treisprezecea. Intrăm. Începem minunat... O entré zugrăvită pompeian... Un motiv, în toată pictura, îmi atrage cu deosebire atenția: e un amoraș verde, fluturând pe fundul cărămiziu și purtând în mânușițe, dasupra capului, un ghiveci cu trandafiri albaștri. În stânga, salonul; e în trei colțuri... Locul este tăiat cu o foarte pronunțată oblică pe linia stradei, care se realiniază acum toamna căci alinierea de astă-primăvară a fost greșită. La mirarea mea că văz un salon în trei colțuri, stăpâna casei,

care e marșandă, robes et confections, îmi deslușește că toate casele de pe strada aceasta sunt așa: adică au toate câte un salon în trei colțuri, fiindcă toate locurile sunt tăiate en biais. Sofrageria e luminată de sus, din tavan, prin pod.

— E cam strâmtă... îndrăznesc eu.

— Vai de mine! zice marșanda. Cum strâmtă? e destul de comodă: doi metri cizzeci pe trei treizeci.

Două odăi de dormit. Nici un perete neperforat. Doi au câte două ferestre; alții doi câte-o ușă... Și răspund spre apus. Ce nopți plăcute de vară! Ce somn unsuros și ce cămăși de noapte lipicioase! Peste drum e o magherniță cu fel de fel de poame și mustărie... și muște...

— Dar eu am copii; paturile copiilor... nu știu unde le-aș putea pune la adăpost... știți, iarna...

— Iarna, puteți astupa o fereastră; bateți o saltea și pe deasupra o scoarță.

— E cam departe de centru.

— Aveți tramvaiul nou, la o distanță de zece minute de aici... și de acolo mai e nițel și dai în bulevard. Sobe le-ați văzut?... sunt de porțelan, de la Bazalt.

— Și mă rog, cât costă pe an?

— Pe un an nu le putem da... cel puțin pe trei...

— Dar cât pe an?

— Douămii-cinsute...

— Pornește, strig eu aspru, jidove rătăcitor!

Ahasverus se supune poruncii seculare. Ieșim...

A-nserat; m-a răzbit foamea. Isaac e zdrobit de atâta umblet. Îi dau doi franci de cheltuială.

— În sfârșit, îmi zice rătăcitorul, plictisit de atâtea dificultăți din parte-mi; în sfârșit, ce fel de casă vrei? poate să ți-o găsec eu singur, fără să mai alergi și dumneata.

— Ce casă vreau? zic eu și mai plictisit. Uite ce casă vreau... Vreau o casă cu șase odăi mari, fiecare nu mai mult decât cu o fereastră și o ușă, cu sală de baie, cu bucătărie, două odăi pentru slugi, cu parchete, cu apă-n curte și-n odăi, cu tout à l'égout, cu seră, cu grădină de fructe și grădină de flori și un havuz mare, în mijlocul curții... Asta vreau!

— Pe unde să fie?

— În centru... pe linia tramvaiului.

— Și cât vrei să dai pe an?

— Între o mie și o mie o sută...

- Bine, zice Ahasverus oftând resemnat, și vrea să plece.
- Stai! zic eu. Ia seama, Isaac, să nu fie cu zidul la uliță, să-mi scârție cu cărbune pe zid când ies de la școală... M-ai înțeles?

Universul, 1899, 17 sept.; vol. Momente (1901), Momente, schițe, amintiri (1908)

● LA CONAC ●

Din Poenița vine domol la vale un călăreț tânăr în buiestru țăcănit...

N-are de ce să gonească: soarele nu s-a ridicat nici de două sulițe; înainte de nămieț, are să ajungă la conac, la Sălcuța, dincolo de jumătatea drumului... Acolo stă un ceas, să dea grăunțe calului; până la toacă, e-n oraș, la boierul. Gândindu-se la boierul, se pipăie-n sân – legătura cu bani stă bine.

A trecut de cotul dealului la câmp deschis.

E a doua zi de Sfântul Gheorghe. Ceru-i fără pată cât de slabă în tot largu-i de jur-împrejur. La vale, în zare adâncă, sclipește undoind aerul dimineții calde, iar în păduriștea de mesteacăn de pe poala din bătaia soarelui, păsările primăverii se-ngână și care de care se-ntrec în feluri de glasuri.

– *Da-ncotro, -ncotro, flăcăule? întreabă cineva din urmă pe tânărul călăreț.*

Acesta întoarce capul. Din urmă îl ajunge un alt călăreț. De unde a răsărit omul acesta? fiindcă, tot drumul, tânărul, măcar că și-a întors privirile de multe ori pe calea umblată, nu a luat seama să mai vină cineva după el; chiar a gândit: câtă singurătate de dimineață pe un drum așa de căutat întotdeauna!

– *La vale... răspunde tânărul. Da' dumneata?*

– *Tot la vale.*

Și cu vorba aceasta, strângându-și calul în pulpe, trece alătura înaintașului.

– *Drum bun, flăcăule!*

– *Și dumitale!*

– *Bine că te-ntâlnii!... Mi-e urât să fiu singur, mai ales la drum.*

Călătorul după chip și port e un negustor, vreun orzar ori cirezar, de care umblă pân sate după daraveri; un roșcodan grăsuliu, cu fața vioaie; cârn și pistrui; dar om plăcut la înfățișare și tovaroș glumeț; numai atâta că e șasiu, și când se uită drept în ochii tânărului, îi face așa, ca o amețeală, cu un fel de durere la apropietura sprâncenelor.

Merg ei astfel domol alături în buiestru țăcănit, vorbind mai de una, mai

de alta, și rămâne lucru hotărât că se opresc împreună la conac pentru o gustare; și din vorbă-n vorbă, nici nu prind de veste când ajung aci aproape să intre-n Sălcuța. Cotind la stânga, de după tufișul movilei pe care stă biserica, li se arată, ca la o bătaie de glonț, coperișul nou de tinichea al turnului strălucind în soare.

Tânărul îndeamnă calul ținând scurt zăbala. Tot așa și negustorul. Calul ia vânt. Trecând prin fața bisericii, flăcăul își face cruce. Atunci aude pe tovaroșul, rămas câțiva pași înapoi, râzând grozav. Întoarce capul: tovaroșul, nicăieri... Mare minune!... Unde a putut pieri? a intrat în pământ?

Nu... E la han... Îl așteaptă sub umbrar...

Flăcăul nu a luat seama că negustorul i-a fost trecut înaintea. Firește că așa a trebuit să fie: în pământ n-ar putea intra un călăreț cu cal cu tot...

La conac, tingirile și căldările clocotesc, grătarele sfârâie, cântă lăutarii, forfoteală și larmă mare, și clopote și clopoței, pe care le sună vite și cai mișcându-și capetele.

Tovaroșii de drum, după ce atârnă de gâtul cailor trăistile cu grăunțe, se așază la o masă. Negustorul scoate din geanta lui un șip cu rachiu și cinstește pe tânărul... Bun rachiu!... O căldură plăcută cuprinde măruntaiele, și ce poftă de mâncare!... Mâncarea e bună și vinul și mai bun... Negustorul bea și-mbie pe tânăr, și tânărul, voinic, se ține bine: pahar la pahar și dușcă la dușcă...

Încet-încet, tovaroșii s-au înfierbântat bine... Dar... le trebuie vin, și degeaba bat în masă și strigă: nimeni nu-i aude. E îmbulzeală mare înăuntru în prăvălie și afară sub umbrar. Pierzându-și răbdarea, negustorul se scoală de la masă și merge-n cârciumă. Tânărul stă foarte aprins la locul lui, se șterge de sudoare și suflă din adânc.

Celălalt se-ntoarce mânând înaintea o fată voinică și frumoasă, care, cu mânecile cămășii sumese până la subțiori, aduce pe o tavă uscătură și udătură. Ajungând prin îmbulzeală la masă, șașiu se uită lung la tânăr, ba-i mai face și cu ochiul către fată.

Fata lasă tava pe masă și pornește. Flăcăul vrea s-o apuce de braț; ea scapă și pleacă; el o cheamă-napoi; ea-și întoarce capul râzând, dă din umeri, parc-ar zice: „acu n-am vreme de jucării!” și intră-n prăvălie. Șașiu se uită la flăcău și iar îi face cu ochiul: „după ea!” Flăcăul se scoală hotărât drept în picioare și urmează calea ce i-o arată ochiul tovaroșului...

A trecut de mult de nămieș și încet-încet au plecat, unii câte unii, cărauși, negustori și drumeți alții, care la deal, care la vale, și lăutarii au tăcut și s-a liniștit de tot și s-a limpezit locul.

La conac a mai rămas prea puțină lume... Într-o odaie, ațipesc așa după masă cei doi tovaroși, fiecare pe câte un pat... Fata le aduce cafele... Acu nu-i mai e degrabă; poate sta și de vorbă cu un drumeț. Negustorul se uită șașiu la fată, se uită șașiu la băiat și merge să vază ce mai e pe dincolo, pân odaia

unde s-au pus niște orzari să-nvârtească un stosișor...

Acu, ce mai una-alta? Multă vreme nu poate sta de vorbă o fată care are atâta treabă... N-apucă să plece fata, și roșcodanul intră-napoi. Tânărul s-a culcat de-a binele... Aș! E vreme de dormit acuma? Trebuie să meargă îndată după tovaroș în odaia d-alături, unde e pont mare de câștig: orzarii sunt și mai buni de iubit – joacă și prost și gros.

– Hai, scoală!

Între orzari, cine să fie?

– Neica Dincă, unchiul, frate bun cu taica flăcăului nostru.

Nu stau mult la vorbă ca să înțeleagă unchiul de unde vine și unde se duce tânărul. Vine de acasă și se duce la oraș, să plătească boierului câștul întârziat, cincizeci de galbeni, pentru sfoara de moșie din Poenița, pe care o ține taică-său în arendă.

Și jocul pornește iar...

Tânărul se vâără și el... și joacă.

– Mă țângăule, zice unchiul, ia-ți calul și mergi de-ți caută de treabă!... Ai auzit?...

Dar țângăul se uită în ochiul tovaroșului, care-i stă în față, și se face că n-aude. Merge-nainte și bine merge; are un noroc nemaipomenit.

– Mă secul! zice unchiul. Ți-e destul... Pleacă!...

Aș!... S-a-nserat de tot; nu se mai vede cartea; se aprind lumânări.

– Mă băiete! a-nnoptat... Ce faci?...

– Lasă-mă, unchiule!

– ...Bine! răspunde omul bătrân și joacă-nainte...

Dar jocul e joc și norocul noroc... Începe cartea flăcăului să se schimbe și să meargă tot d-a-ndăratele... Sudori peste sudori... Tânărul se oprește și stă la gânduri, uitându-se ca-n gol; dar întâlnește ochiul tovaroșului, care-i dă o povață mai tare decât cea mai tare poruncă... Pune mâna-n sân și scoate legătura... Înainte... Unchiul ridică ochii spre nepot, zâmbind cuminte, și, fără să mai zică o vorbă, îi apleacă cu multă luare-aminte asupra mesei.

E trei după miezul nopții... S-a dus arenda!... și două inele și ceasul!... S-ar fi dus și calul și șaua, dacă unchiul și orzarii n-ar fi suflat la lumânări și n-ar fi mers să se odihnească... Cine a câștigat?... Cine a știut să joace, firește: unchiul și cu unul dintre orzari, tovaroșul lui; alți doi orzari au pierdut, nu tocmai cât nepotul, adică nu tot ce aveau; dar au pierdut și ei destul de frumos pe potriva unor negustori nu tocmai tari.

Acu, toți jucătorii dorm, fiecare la odaia lui. S-a-nnorat de pe la miezul nopții și e întuneric adânc.

Flăcăul nostru stă pe prispă cu fruntea-ntre mâni, pe când, în picioare,

drept, în față-i, stă tovaroșul său de drum. Înecat de gânduri, tânărul ridică fruntea-n sus și-i pare că vede în întunericul nopții strălucind ochiul ciudat care l-a stăpânit toată ziua.

— Ce-i de făcut? întreabă.

— Dorm toți butuc, șoptește cald șasiul... Ușa e scoasă din țâțâna de jos... Dacă o ridici binișor, poți intra pe dedesubt; poți pe urmă s-o descui pe dinăuntru și să ieși frumos. Intră încetinel; lasă-te pe vine; mergi pe dibuite la paturi; ascultă bine unde răsuflă, și trece-le cu basmaua asta pe la nas fiecăruia... O dată să tragă-n suflet din mirosul ăsta, și nu se mai deșteaptă până la ziuă, să-i tai cu fereștrăul.

Și zicând acestea, îi dă basmaua-n mână și-l împinge pe flăcău încet-încet spre ușă. Băiatul trece basmaua în mâna stângă și, ștergându-se de sudoare:

— Doamne! Doamne! suspină el și cu dreapta-și face cruce.

Atunci un hohot strașnic se aude... Flăcăul se-ntoarce-n loc. E beznă-mprejuru-i, și nicăieri ochiul luminos al tovaroșului. Tânărul se moleșește din toate-ncheieturile și se prăbușește pe prispă.

...Se face ziuă...

— Scoală, mă! aici ai adormit, procopsitule? zice un glas cunoscut. Flăcăul se trezește buimăcit.

Unchiul îl cheamă în odaie; nepotul ascultă d-abia târându-se pe picioare.

— Cât ai pierdut, mă?

— ...Tot.

— Cât tot?

— Ce-am avut eu... și...

— Și ce mai?

— Și... arenda.

— Cinzeci de galbeni?

Nepotul dă din cap punând ochii-n pământ.

— Cine te-a pus să joci, dacă nu știi jocul?

— Dracul m-a pus!

— Nu ți-am spus de trei ori să pleci?

— Da.

— N-ai înțeles că te luam la sigur?

— Nu.

— Prostule!

Și unchiul trage din brâu un pungoci mare, scoate o mână de bani și

numără pe masă.

— Numără-i și tu. Sunt cinzeci?

— ...Da.

După o tăcere, în timp ce băiatul a strâns banii, i-a legat și a vârât adânc legătura în sân:

— Cu mine să joci tu, mă! țângăule mucos?

Și-i arde părintește două palme strașnice.

— Altă dată să nu te mai apuci să joci cu oameni bătrâni, dacă nu știi juca! Ia-ți acu banii și pleacă degrabă la boierul... Uite... mai ține doi lei de parale, să ai ce mânca pe drum.

— Sărut mâna!

În câteva clipe, băiatul e călare...

— Ei! ce stai? nu pleci?

— ...Unchiule, să-ți faci pomană, să nu spui taichii, că mă omoară!

— Dacă te faci băiat de treabă, nu-i spui.

— Mă fac... sărut mâna!

Și flăcăul dă călcâie buiestrașului.

— Mă! strigă după el unchiul. Ia seama, că te ia dracul dacă te mai iei după el, nătărăule!

Către seară, tânărul, flămând și-nsetat, trece pe dinaintea conacului de la Sălcuța în buiestru-mbășicat. O fată naltă și voinică cu mânecile sumese până la subțiori, stând rezemată de un stâlp al prispei, se uită lung după călăreț. El apleacă bărbian piept, strânge scurt zăbala și îndeamnă calul la iuțeală. Vrea și el să se uite o dată înapoi, dar a apucat să cotească la dreapta pe după movila bisericii, și prispa conacului nu se mai poate vedea.

Ajungând la cotul dealului, unde apucă drumul spre Poenița, buiestrașul găfâind își potolește puțin mersul la urcuș.

Soarele, scăpătând la apus, se uită îndărăt cu stăruință caldă la păduriștea de mesteacăn, unde atâtea pasări ale primăverii se cheamă, se-ntreabă și-și răspund, se-ngână și se-ntrec în fel de glasuri, întorcându-se fiecare pe la cuibul său.

Gazeta săteanului, 1900, 5 martie; vol. Momente (1901), Novele, povestiri (1908)

● MONOPOL... ●

În vara anului 1907, aflându-mă în străinătate și având în țară daraveri, m-așez în trenul Berlin-București, cu gândul să m-abat o zi-două pe la Iași, unde să vizitez pe niște vechi și buni prieteni, familia Ronetti Roman.

A doua zi, mă cobor în gara Pașcani la 12.30 p m. Numai decît întreb cu respect pe un domn impiecat de mișcare foarte tânăr, care poartă o șapcă prea matură, odinioară desigur stacojie, pe ce linie este tras trenul ce trebuie să plece peste câteva minute spre Iași”...Domnul impiecat îmi răspunde politicos că, în legătură cu Berlin-București, pleacă din Pașcani spre Iași numai un tren, la 4.10, cu sosirea la 6.5 p m.”

— Dar...

— Știu, mă-nterupe ghicindu-mi gândul; este și un tren cum vrei dumneata; dar acela nu umblă...

— Este, dar nu umblă?

— ...nu umblă decât pe zezonul băilor.

— Am înțeles, răspund eu pe jumătate dumirit.

Firește, e prea de timpuriu, înainte de sfârșitul lui mai, să-nceapă băile... Dar nu știam să fie acuma și-n Berlin pătimași care vin să se caute la băile din Iași.

Trei ceasuri și jumătate în Pașcani – cam prea mult!... Dar ce pitoresc!

Ce glodăraie și colbăraie!... Ce abdomene de copii malarici! și se joacă și rîd – cam trist, dar tot rîd!... Ce grav municipalul care ține ordinea la fântâna din piața gării, unde se-mbulzesc multe vite însetate!... Ce jigăraie de câini costelivi cu ochi rătăciți și coada-ncârligată înspre pânțele, furnizori ai amicului meu doctorul Lebel!... Și, cu tot regimul nostru protecționist, nici o fabrică de mănuși în tot ținutul!... Ai de ce să ți se rupă inima – de mila oamenilor, firește, după a vitelor și a câinilor. Bine că avem o S. P. A.; să sperăm că încet-încet, cu vremea, vom ajunge s-avem și o S. P. O.

— 4.10... Am pornit. Mergem și înaintăm domol în sus spre Ruginoasa, și ne apropiem de culme.

Soarele, aplecându-se către piscurile Ceahlăului, se ascunde după grămezi uriașe de nouri, care se tot ridică una peste alta venind dimpotrivă, pe când largile adâncuri din dreapta urcușului nostru se-nvăluiesc treptat în umbră.

Blânda melancolie a țarinilor moldovenești – un cântec de neam mîhnit, din glas copilăresc, ajungând la mine limpede din de-departe vale – închipuirea marelui sinistru de acum două luni – apropierea de Iași... Apoi dulci amintiri din zilele primei nesocotite tinereți – gândiri amare din pragul cu deșarte regrete al bătrîneții... Toate mă-mpresoară, și care de care luptă să mă-ngenunche și să mă copleșească... Pe lângă astea, suflarea de monstru astmatic a locomotivei și țăcănitul din ce în ce mai obosit al roatelor. E penibilă mișcarea în alt tempo decât al sufletului...

În sfârșit, tica-taca, încetinel, ajung cu voia lui Dumnezeu joi seara, 24 mai, în gara Iași, unde sunt întâmpinat nu se poate mai frățește de prietenii

mei.

Mă gândesc, cum sunt obosit de drum și de atâtea impresiuni, să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de șapca odinioară stacojie: nu s-a deschis încă „zezonul”. Mă mulțumesc să mă spăl la bunele mele gazde cu apă de Vichy-Célestins; apa comună de Iași e mult mai gustoasă și mai hrănitore, dar costă mai scump și cam irită pielița, mai ales vara.

E, cum spusei, la sfârșitul lui mai. Găsesc iubitul meu Iași în tremurul alegerilor generale... Ce febră! peste 43 de grade; aproape să se coaguleze albumina!

Fierbe lumea de grija cea mai mare ce poate – cum să zic? – posedă pe un adevărat român – așa-numita despuiare a scruti-nului... Scrutinul este pentru noi modernii, adică românii moderni, un fel de zeu, care s-arată în toată maiestatea lui despuiat: Apollo resplendescens¹⁶...

Ziua de vineri, 25 mai, mi-o consacru deci de dimineață să vizitez redacția Opiniei (o instalație în adevăr europeană; chiar un telefon; cam năzuos – e încă june), unde, în calitatea mea de confrate mai în vârstă, sunt primit cu destulă considerație. De aci, voi să contemlu apariția zeului – pe un potop de ploaie, să crezi că s-au rupt băierile firmamentului.

De cu noaptea a-nceput a turna, și toarnă... Piețele, ogrăzile, locurile virane sunt mări și lacuri; ulițele, fluviuri și niagare... Caii înoată; birjele plutesc; tramvaiele par niște vapurașe de curse intraurbane, ca la Hamburg.

Mă plâng unui amic, impiegat superior, om cu carte, de furia elementului.

– Las', coane Iancule, îmi zice, ploaia aiasta-i bună după atâtea călduri dropicale!

Și mă conving că are omul toată dreptatea... De trei ori binecuvântat diluviu!

1) ad rem¹⁷: căldurile au fost, ce-i drept, foarte tari și înainte de vreme;

2) ad locum¹⁸: se spală Iașii; nu-i vorba, Iașii sunt un târg tare curat; dar orșicât, cineva, cât de curat să fie, tot nu strică să se și spele din când în când; măcar dacă nu se spală singur, să se lase spălat;

3) ad personam¹⁹: servitoarea bunelor mele gazde a avut inge-nioasa inspirație să pună la gurile zgheaburilor toate cofele și putinile din casă... Las să se premenească umplutura de mai multe ori până curge limpede de tot, și mă spăl bine cu apă de ploaie – excelentă pentru pieliță.

Din adâncul sufletului zic: Domnul fie lăudat! el, care ne trimite răcoare după călduri tropicale; care ne spală câteodată cu d-a sila; care ne dă apă așa de ieftină, mult mai ieftină decât cea din Vichy – o bagatelă.

Mă aflu, cum zisei, la Opinia înainte de amiazi. După ce, ca musafir, îmi fac datoria să țin pe tinerii confrăți vreo trei sferturi de ceas, cu palavre, încep

a pricepe că le cam stau pe suflet... Eu n-am treabă; toată ziua mi-e de petrecere; pe când ei ard în toiul bucătăriei, unii cu condeiele-n mână, altul cu telefonul la ureche, celălalt cu nasul în listele electorale... În trei-patru ceasuri trebuie s-apară foaia.

— Domnilor, zic, de-acu vă las.

— Dar de ce te grăbești, coane Iancule?... de ce nu mai stai oleacă, olecuță?

Olecuță! diminutivul acesta îmi pare un categoric superlativ.

Tineri politicoși! nu-mi ascund pălăria, nici umbrela, nu-mi fac nici o violență... Mă lasă să plec... E și vremea. În față, la Mitropolie, sună 5 antemeridiane... La 12 fix ziua, sună în față la Mitropolie cinci antemeridiane; la 12 fix noaptea, 5 postmeridiane – dar foarte regulat.

Am plecat, spre marele regret al confrăților, pe când potopul se-ntețește din ce în ce. Mă urc în luntrea mea cu un triton bătrân care tușește strașnic și strănută... Simptome alarmante la așa vârstă... Se vede bine că, în atribuțiunile amicului nostru doctorul Jocu, nu intră și inspectarea animalelor marine.

— Avanti, gondoliere! strig.

Bravul gondolier îi trage câteva tritonului cu coada lopeții. Bălăcind contra torentului, navigăm încet-încet la deal.

Unde să merg? La Smirnov, or la Ermacov? Sunt amândoi imperfecti; dar la primul merge colegiul I; eu merg la colegiul II, cu intelectualii. Oprim la Ermacov. Debarc. Am călcat pe pământ ferm.

Sui scăricica, intru, când... simt că-mi fuge pământul de sub picioare și, cât p-aci, dacă nu sare cineva repede să m-apece, dau să cad pe spate înapoi afară, în valuri. Ca fulgerul mă săgeată un gând sinistru: un atac de dambla!... Sunt pierdut!... Dumnezeule! aibi milă de familia mea rămasă departe în străine locuri... Ce bucurie pe mine când, cu toată supărarea gleznei din pricina alunecării, aflu, după primul moment de groază, că damblaua mea a fost numai niște sâmburi de masline risipiți – pi gios!

Dugheana e plină de amici, toți funcționari publici și profesioni liberele. Așteaptă aci de mult să se oprească potopul, și, așteptând, ca să le pară timpul mai scurt, iau aperitive, țuică, mastică, pelin, mișmaș și gustă mezeluri, salam, ghiudem, cașcaval, masline...

Firește, mai cu samă cum sunt vesel că n-am avut dambla, intru și eu în combinație.

...Și aperitive, și mezeluri, și vorbă, și discuție asupra „situațiunii dificile în care se găsește țara în urma tristelor evenimente, ca să zicem așa, și-n fața atâtor reforme ce această situațiune le reclamă imperios, dacă ne putem pronunța astfel”, și apoi „asupra trecu-tului, prezentului și viitorului,

ideilor și programului fiecărui ales și fiecărui candidat” – și dezbaterei, și vorbă, și aperitive, și mezeluri, și aruncăm sâmburii – pi gios!...

Dar e unu și jumătate; m-așteaptă la dejun. Am stat aci un ceas și mai bine! Vezi cum trece de ușor vremea vorbind despre chestii grele!... Cu multă prudență, de teama unui al doilea atac, mă mișc și vreau să-mi plătesc consumația. Dar amicii protestează: astăzi este rândul de plată al amicului X..., care a repurtat, ca orator la o întrunire electorală, un fenomenal succes...

Încă un rând de aperitive și masline, și aruncăm sâmburii... Eu mă lipesc bine cu talpa de dușumea... Și încă un rând... cel din urmă! și masline, și aruncăm...

– Socoteala! în total!

Nu-i mult! Mezeluri și masline, 3,15; băuturi, 17,05; total 20,20.

Amicul X..., după ce plătește galant, se suie în gondolă cu mine; locuiește în drumul meu, pe un canaletto – să-l las acasă.

Pornim.

– Coane Iancule, îmi zice, 'm par' rău amu, după su'cesul meu, c-am cedat și nu mi-am pus cand'atura!

Face economie de silabe, probabil fiindcă mai avem puține momente de petrecut împreună; vrea omul cât mai scurt să-mi spună cât mai multe. Și, cum se clatină gondola pe valuri, amicul adaugă:

– Aveam o ide' de refo'mă... Nu mai me'ge, monșăr, cu țărani... S'bețivi!... T'eb'e un mo'opol al... ac'... (gondola se clatină) al... ac'cololului!...

Ne-am oprit. Ne pupăm în gondolă ca doi patricieni de pe timpul ilustrului doge Francesco Morosini. Se dă jos încetinel pe trotuarul plin de apă și intră, learcă de ploaie, pe portalul bătrânului său palazzaccio.

– Ia sama (îi strig), pe San Giovanni, padrone mio! nobilul meu senior, să nu-ți fi rămas vreun sâmbure de maslină pe talpă!

El se-ntoarce-n loc, smulge cu vârful degetelor o sărutare unsu-roasă de pe buze și mi-o aruncă magnific din depărtare.

Sunt opt ceasuri și trei sferturi... Gondola așteaptă... Îmi iau rămas-bun de la grațioasa mea gazdă și plec cu Ronetti Roman la gară.

După ce-i mulțumesc de afectuoasa primire, urc în vagon.

– Amice, zic, știi d-ta cu ce mă duc eu de la Iași la București?

– ...Cu trenul.

– Da, cu trenul, firește; dar nu numai cu trenul, merg și cu o idee...

– ...O idee de reformă!

– Trebuie de înființat numaidecât un monopol al ac'cololului...

Trenul s-a pus în mișcare... M-a plec pe ușa vagonului:

– ...la sate!... pentru rurali!

● PASTRAMĂ TRUFANDA ●

În portul Kavalei, de pe coastele Archipelagului – până nu se pomenea de vase cu abur – într-o dimineață se pregătea o corabie mare, încărcată cu mărfuri și cu mulți călători, să pornească spre coastele de răsărit, la Iafa, în Asia Mică.

Între călătorii aceia, se afla și unul Iusuf, un negustoraș, mergând la Ierusalim după daraveri. Omul se suise de cu vreme pe corabie, să-și găsească loc bun și se așezase jos turcește, pe chilimul lui, mai la o parte, ca să nu stea în drumul corăbierilor, care umblau de colo până colo sarta-ferta²⁰, strângând fringhiile și-ntinzând pânzele, ca pe orice vas când mai sunt câteva clipe până să pornească dezlegat în largul apelor.

Iusuf sta liniștit și trăgea ciubuc, cu gândul pe de o parte la drumul lung ce-l avea de făcut, pe de alta la casa pe care și-o părăsea de nevoie... Când erau toate aproape gata, și căpitanul se suia la locul său, să dea semn de plecare, s-aude de pe mal, pân zgomotul și forfoteala mulțimii de lume – unii cu treabă, alții numai așa gură-cască, precum e-n orice port la sosirea și plecarea unui vas mare – s-aude un glas strigând:

– Iusuf! Iusuf! unde-i Iusuf?

Și până să se ridice Iusuf, să vadă dacă pe el îl cheamă, și cine, iacătă trece peste punte în corabie, gâfâind de alergătură, cu un sac în spinare, Aron, un ovrei negustor, vecin cunoscut al lui.

– Bine că te gălesc, dragă Iusuf, zice Aron; tot mergi tu la Ierusalim; fă-mi, te rog, o bunătate frățească... Uite sacul ăsta cu niște haine – nu-i greu; nici douăzeci de oca – să-l duci lui fratemeu Șumen... știi unde șade... Vrei?

– De ce să nu vreau? a zis Iusuf; nu-l duc în spinare; pe corabie e destul loc; de la Iafa la Ierusalim, tot o să iau or cămilă, or catâr, cum mi-o veni mai bine la-ndemână... ți-l duc bucuros.

– Și să-i zici lui Șumen, dar să nu uiți! că numaidecât să facă păcum i-am scris eu cu hainele astea rămase de la tata... și...

Ar fi vrut Aron să mai spuie ceva, dacă nu-ncepea să se legene corabia de plecare; a lăsat sacul lângă Iusuf și a sărit repede afară pe mal. A pornit vasul cu pânzele umflate, și până s-a depărtat bine, încă mai auzea Iusuf glasul lui Aron:

– Păstrează-l bine! să nu mi-l prăpădești!

Seara, i-a prins bine călătorului sacul prietenului; l-a pus căpătâi și, fiind marea liniștită, a dormit odihnit până la ziuă; dar toată noaptea a visat că mânca lucru sărat – firește, răsuflând aerul mării.

Când s-a deșteptat, a simțit mare poftă de mâncare, și iar i s-a părut că-i miroase a sărătură. A băut o cafea, a tras ciubuc; parcă i s-a mai potolit foamea, și s-a tolănit iar cu capul pe sac. După ce a stat puțin așa, se ridică iar...

„Bre, zice în gândul lui, eu am mai umblat pe mare, dar așa miros plăcut de sărătură!... ce să fie asta!” Când se pleacă să-și strângă chilimul și căpătâiul, simte miros și mai tare; apropie nasul de sac și-nțelege sigur că din sac iese ce iese. Deznoadă sfoara și desface; când colo, peste ce dă? Sacul nu era cu haine, era plin îndesat cu pastramă trufanda.

„Al dracului șarlatanul de Aron!... ca să nu mă-ndemn să gust o bucățică din pastrama lui, m-a mințit că sunt haine”.

Și gândind astfel, i-a lăsat gura apă... A scos din brâu cuțitașul, din legătura lui o bucată de pâine, și din sac o halcă de pastramă. A tăiat o felie... a gustat... Strașnică aromă! A mâncat Iusuf fru-mos, și a legat sacul la loc.

Din pricină că a-ntâlnit și vânturi în potrivă, ba de vreo câteva ori chiar furtuni, a umblat corabia mai bine de o lună până la Iafa. În vremea asta, Iusuf, care se spurcase la lucru bun, a tot dezlegat sacul și a mâncat; ba, a mai și vândut, cu paralâcul și cu bucata, să nu mai stea să cântărească, la alți călători, care nu sufereau și puteau să mănânce pe mare; și, firește, marfă bună, năvală mare; așa că, încet-încet, i-a tot scăzut căpătâiul, și când a ajuns la Iafa mai rămăsese-n sac numai frumusețea aceea de miros.

De la Iafa, s-a luat Iusuf cu mai mulți călători, și au mers pe catări până la Ierusalim. Pe drum, i-a dat unul și altul să guste din pastrama lor...

— Ei! zice Iusuf, pastramă ce-am avut eu pe corabie, de la noi, de la Kavala! aia pastramă!... Ia, mă rog, poftiți dv. de vedeți numa ce aromă frumoasă! (și le da sacul pe la nas). Păcat că nu mi-a mai rămas! să fi văzut... și fragedă... și grasă... o bunătate! așa pastramă, zic și eu...

Ajungând la Ierusalim, s-a gândit Iusuf: „Ce să mai mă duc la Șumen cu sacul gol? Frate-său, Aron, or din nebăgare de seamă, de degrabă, a luat un sac cu pastramă, în locul sacului cu haine; or că, de calic, să nu mă lăcomesc, m-a mințit. Orcum, am mân-cat-o? am mâncat-o: o să i-o plătesc cinstit omului când m-oi întoarce la Kavala, și atâta tot... Nu mai mă duc la Șumen!” Și s-a dus să-și vază de daraverile negustoriei lui. După ce și le-a isprăvit, s-a-ntors înapoi la Iafa, acolo s-a suit pe altă corabie și a pornit înapoi spre casă. Pe drum, mânca din pastrama altora, dar mirosea sacul lui Aron, și mereu, la toți călătorii:

— Ei! pastramă, dacă vreți, să poftiți la noi, la Kavala! – acolo pastramă!... E mai ales unul, Aron, un prieten al meu, face strașnică... Ia vedeți numa ce frumusețe de aromă!... Geaba! ca la noi, la Kavala, pastramă!...

Și, seara, se culca cu capul pe sacul lui Aron și visa noaptea că mănâncă sărătură; iar dimineața când se scula, își mirosea căpătâiul, și gândea:

„Cum ajung la Kavala, drept la Aron mă duc, după pastramă; să o fac eu, crestată și pârlită la spuză, ușor, să nu-și scoată sarea...”

Și-i lăsa gura apă lui Iusuf.

Cum coboară pe pământ la Kavala, să fi zis c-a dat în bobi! pe cine vede-ntâi?... pe prietenul Aron – parcă știa că sosește și-l aștepta cu patru ochi.

– Bre, Aroane, de ce ești șarlatan și mă minți că-n sac sunt haine vechi de la tată-tău?... de frică să nu ciupesc din pastramă...

Aron s-a făcut odată galben, și, cuprins ca de un fior, d-abia a putut bâigui:

– Ce? ce?

– Câte ocale era în sac, bre?...

Dar Aron mai rău:

– Ce? ce?

– ...Că, să spun drept, ca om cinstit ce mă știi... eu... pe drum... ți-am mâncat pastrama toată, și...

Dar Aron țipă o dată și-ncepe să se plesnească peste ochi cu palmele, să se bată cu pumnii-n cap, să-și smulgă barba și perciu-nii; se vaită și urlă, ca de cine știe ce nenorocire grozavă.

– Ce urlă, bre, așa, și faci atâta țărăboi? câte ocale a fost, eu sunt negustor de treabă, nu tăgăduiesc: ți le plătesc pân' la para.

Aș! ovreiul cade jos, se tăvăleşte, bătându-se cu fruntea de țărână și urlând mai tare, parcă-i ieșit din minți.

– Bine, bre, ți le plătesc; n-auzi?

Se scoală ovreiul de jos, apucat ca de turbă, îl înhață de piept pe Iusuf, și, haide, techer-mecher²¹ cu el, la cadiu, la judecată!

Cadiul face cercetare cum a mers pricina.

Iusuf spune tot cum s-a-ntâmplat: că el, întâi, a crezut că sunt haine; că, pe urmă, după aromă, a descoperit șmecheria, și a găsit în sac pastramă de oaie, și, ca omul, la drum lung, s-a-ndemnat și... a mâncat-o; dar el, negustor cinstit, nu tăgăduiește, și se dă dator să plătească până la para.

În vremea asta, Aron se jelește mereu smulgându-se de barbă:

– Bine, bre, zice cadiul, dacă omul nu tăgăduiește și se dă dator să-ți plătească cinstit până la para, ce mai faci gură?... ai?...

– Să plătească? urlă ovreiul... să plătească?... ce să plătească?... pe tată?... poate el să plătească pe tată?

– Care tată, bre? întreabă Iusuf.

– Tata meu!

- Care tată, bre? întreabă cadiul.
- Tata meu, Leiba Grosu, care a murit... și Iusuf l-a mâncat.
- Pe cine l-am mâncat, bre?
- Pe tată!
- Când, bre, l-am mâncat eu pe tat-tău?
- Când a fost pe corabie...
- A fost tat-tău cu mine pe corabie?
- A fost!
- Și l-am mâncat?... eu?
- Tu! tu!
- Efendi cadiu, zice Iusuf, nu vezi că e nebun ovreiul?
- Nu sunt eu nebun! zbieră Aron; tu ai fost nebun, că ai mâncat pe tată!
- Mai spune o dată: care tată?
- Tata meu, Leiba Grosu, care a murit!... parcă n-am spus?
- Apoi dè, efendi! zice Iusuf.
- Carnaxi! 22 nu mai zbierați, strigă cadiul... Stați, că nu mai înțeleg nimic!... Bine, nu zici că tat-tău a murit?
- A murit!
- Bine, dacă a murit, cum era să mai umble pe corabie, bre?
- A umblat!
- După ce a murit?
- După!
- Cum, bre?
- Tată, când a murit, m-a jurat să-l trimit să-l îngroape în pământul sfânt al Ierusalimului, că acolo vrea el să putrezească... și eu m-am gândit că oasele tot nu putrezesc; le-am îngropat aici, și carnea am făcut-o pastramă... Iusuf s-a-ngălbenit deodată și s-a apucat cu mâinile de pântece.
- ...și, a urmat jelindu-se Aron, m-am gândit, de ce să nu fac economie la transport; am pus pastrama-ntr-un sac și i-am dat lui... să-l ducă la Ierusalim, la fratemeu, Șùmen, s-o îngroape acolo, că el a știut... Și el a mâncat pe drum pe tată!... Ce să fac eu acuma?
- Când le-a auzit toate astea Iusuf, i s-a-ntors inima pe dos; a-nceput și el să se bată cu pumnii-n cap și-n pântece, și să se vaite:
- M-a spurcat jidanul, efendi cadiu! aman! m-a spurcat! Ce mă fac eu acuma?
- Tu de ce-ai mâncat? zbiară Aron.
- N-ai zis tu că sunt haine?

– Și parcă trebuia să le mănânci?

– De ce nu mi-ai spus drept, că e tat-tău?

Și iar ovreiul, vei! și turcul, aman! Cadiul, ascultându-le toate, a zis:

– Bre! de treizeci de ani judec aicea la Kavala lume după lume, cu fel de fel de pricini; dar încă așa nebuni și așa pricină ciudată nu mi s-a mai înfățișat... Asta... să aveți răbdare... că trebuie să chibzuiesc mai adânc!...

Și, după ce a chibzuit și iar a chibzuit adânc, a hotărât ca:

Turcul să plătească ovreiului, pe prețul zilei, douăzeci de ocale pastramă prima, pe care i le-a mâncat; iar ovreiul să plătească turcului douăzeci de lire, fiindcă l-a-nșelat dându-i un sac de hai-ne, în care nu era haine, ci pastramă, și nu pastramă adevărată de oaie, ci de ovrei. Și pe urmă, cu o vorbă scurtă turcească, i-a dat afară p-amândoi.

Universul, 1909, 13 apr.; vol. Schițe nouă (1910)

● KIR IANULEA ●

Zice că odată, acu vreo sută și nu știu câți ani, a dat poruncă Dardarot, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii, de la mare pân' la mic; unul să nu fie lipsă, că-i scurtează coada și-i lungește urechile! Și, dacă s-au adunat ei cu toții, împăratul s-a tras de țcălie scrâșnind strașnic, a tușit de i-a pârâit jețul, a holbat ochii la ei și le-a zbierat așa:

– Afurisiților! care dintre voi nu e zezec, să-i treacă pe sub nas toate și el să nu bage nimic la cap, trebuie să fi luat seama, ca și mine, că toți oamenii sosiți de pe la dânșii aici la noi nu se plâng decât numa și numa de soțiile lor; toată vina pentru pierzarea lor o aruncă în spinarea nevestelor; pe care-l întrebi de ce a ajuns aici: „femeia” și iar „femeia”. Măi, am zis eu în gândul meu, adevărat să fie asta?... Pe spusele oamenilor, firește, mare temei nu putem pune, fiindcă-i știm ce iubitori de adevăr sunt. Dar iarăși nu-mi vine să las așa lucru ciudat fără de aproape cercetare; căci politica împărăției noastre cere ca să știm tot, fără greșală, nici îndoială... Mai întâi, era să vă poruncesc a supune la cazne feroase pe toate femeile, doar de-om putea afla de la dânsese un crâmpei de adevăr; dar, pe urmă, m-am gândit că nici așa n-ajungem la mare ispravă; le cunoaștem și pe dumnealor cât de-ndărătnice și de-ncăpățânate sunt... Așadar și prin urmare, după multă chibzuință, am hotărât să trimit pe mititelul, pe Aghiuță... Ce? n-a venit Aghiuță?... Unde-i Aghiuță?

Mititelul sta pitit tocma pântre diavolii mărunței de la urmă, și, pe când cuvânta Dardarot, el, trăgând cu urechea, își cântărea coada-n mâini. Cum și-a auzit numele, a lăsat coada și a țipat:

– Aici sunt, Întunecimea Ta!

— Apoi, dacă ești aicea, ce nu te-arăți mai la vedere? Vino-ncoace, proclate! Te dai coadei, ai? Simțiși c-am să te pun la treabă și te pitești, să nu-ți văd mutra, să nu-mi aduc aminte de tine, mititelul taichii!

Și când s-a apropiat Aghiuță de tron, l-a-nhățat Dardarot de urechi și scutură-l, de-i trosnea junghietura – de dragoste multă ce avea pentru el, fiindcă era mititelul mucalit, și când se plictisea împăratul de treburile-mpărăției, pe el îl chema, să-i spuie lafuri și să-i facă giumbușuri.

— Ascultă-mă, Aghiuță puiule... Dumneata numaidecât ai să iei din comoara-mpărătească suta de mii de galbeni aduși alaltăieri cu zgârcitul pe care-l îngropară cu talerul pârlitii de mahalagii, că-ncepuse să le miroasă – zi o sută de mii de galbeni. Apoi, o să te-mpelițezi din cap până-n călcâie în chip de om muritor și să te duci pe pământ, în ce loc ți s-o părea mai potrivit. Acolo – ascultă bine, astâmpără-te cu codița! – să te căsătorești și să trăiești cu nevasta zece ani. Pe urmă să te faci că mori; să-ți lași acolo trupul, și să te-ntorci să-mi dai socoteală una câte una de toate pân câte ai fost trecut ca om însurat...

Bietul Aghiuță! știa el de ce sta pitit pântre plevușcă, măcar că era un drac și jumătate: bănuise ce-l aștepta, că iar o să-i dea cine știe ce grea sarcină. Când a mai auzit că o să aibă a face și cu femeie, a vârât coada-ntre picioare; încă n-o putea uita pe baba la care intrase să slugărească trei ani... Îi dedese baba de lucru – să-i îndrepteze un fir de păr creț: l-a tot muiat cu limba Aghiuță și l-a tras pân degete, zi și noapte fără repaos; de ce-l muia și-l trăgea, de-aia firul se-ncârlionța și mai tare; și așa și iar așa, până i-a ieșit dracului părul pân căciulă; s-a lipsit și de simbrie și de tot, ș-a fugit de la stăpână.

— ...Și să știi, a adăugat Dardarot, după ce a stat puțintel la gânduri, că în toată vremea de zece ani pe pământ, ai să fii supus la toate necazurile, slăbiciunile și ticăloșiile pământenilor... la neștiință, la sărăcie, robie, prostie și la mânie chiar, rămânând să te aperi de toate relele cum ai putea și cum te-o tăia capul... Înțelesu-m-ai puiule?

Ce să mai zică puiul? Nu mai încăpea câr-mâr; că Dardarot, cât îi vorbise, nu-l slăbise din gheară.

— Înțeles, Întunecimea Ta!

— Apoi, dac-ai înțeles, puiule dragă, ce mai stai?

— Dacă nu-mi dai drumul de ureche...

Mare haz a făcut împăratul de vorba asta, și zice râzând:

— Pt! să nu te deochi!

Și l-a stupit pe mititelul în vârful nasului. Pe urmă, i-a lăsat urechea și, fără să mai zâmbească, răcnindu-i fioros „Ai plecat?”, i-a tras un picior drept unde-ncepe să-i zică spatelui coadă. S-a dus de-a berbeleacul puiul până la comoara împărătească; a luat suta de mii de galbeni, și, p-aci ți-e drumul!

într-un suflet, la-mplinirea datoriei.

Pe drum s-a prefăcut în chip de om, nici matuf²³, dar nici prea țângău; om tocmai în puterea vârstei, frumos și arătos; și, după ce s-a gândit, în care loc anume să meargă pe pământ, zice:

„Știi ce?... Am să mă duc la București... cunosc orașul... (că mai umblase de multe ori p-acolo) e loc de petrecere. Banul e scump; învățit bine, aduce peste sută la sută; vorba veche: dacă ești sărac, du-te-ntr-o politie²⁴ bogată... din ce scapă pântre degete altora, poți culege destul; dacă ești bogat, du-te-ntr-una săracă... din orice firimitură dă s-aducă un nevoiaș la gură, îi smulgi peste jumătate”.

Gândind astfel, cum a picat în București, a tras în miezul târgului, la hanul lui Manuc. Acolo, a chemat îndată un samsar și i-a spus să-i găsească fără zăbavă o pereche de case frumoase, cu încăperi multe pentru stăpâni, musafiri și slugi, la aer curat, cu grădină și fântână-n curte, cu pimnițe, bucătării, spălătorii, cu grajduri și șoproane, în sfârșit cu toate câte trebuiesc pentru așezarea cuviincioasă a unui negustor chiabur. La vreo câteva zile, casele erau și dereticate cu tot dichisul – niște case mari în mahalaua Negustorilor; și slugi peste slugi, și cai la grajd, și calești în șopron...

Stăpânul casei, cunoscând păcatul oamenilor și mai ales al femeilor, că or să-l descoasă care mai de care, ca să-i afle rostul – că de unde e, cine e, cu ce trăiește, ce caută aici și câte altele – a chemat pe jupâneasa bătrână – o cotoroanță zugrăvită și smălțuită, pe care o pusese mai mare peste slugi, să poarte cheile și să ducă grija de toate – a poftit-o să șază jos pe chilim, iar el, de pe divan, trăgând ciubuc, s-a apucat a-i povesti pă cum urmează.

– *Uite, dragă kera Marghioalo... Mie, cum ți-am mai spus, îmi zice kir Ianulea... Eu sunt de felul meu din părțile despre Sfân-tagora. Părinții mei, oameni de jos, se țineau cu o livede mică de măslini. Pe când împlineam șapte anișori, le-a venit părinților dorința să meargă la hagialâc; și așa, după ce au făcut rost de ceva parale, m-au luat împreună și ne-am dus călare pe catări până la portul Salonicului. Acolo, ne-am suit pe o corabie mare, care aștepta cu pânzele ridicate-n vânt, ca să pornească spre miazăzi către Iafa. N-a trecut mult; a-nceput să sufle vântul așteptat; s-au umflat pânzele, și am pornit. Trei zile cu soare și trei nopți pe lună am mers tot drept înainte fără nici o supărare. Noi mâncam după datină post. Cam a treia zi, am mâncat la nămieț fasole și ridichi... Ce să te pomenești?... Așa pe la toacă, au început amândoi părinții mei să se ție cu mâinile de pânțe și să se vaite grozav: „mor” și iar „mor”!... Căpitanul, văzându-i cum se zvârcolesc și se zgârcesc în dureri de moarte, a chemat degrab pe un călugăr papistaș, care se suise cu noi pe corabie, om învățat, priceput și la căutarea boalelor. Până să vie acela, bolnavii începuseră să-nvinețească și d-abia i-au putut spune ce mâncaseră – fasole și ridichi. Călugărul a-ntrebat încă o dată:*

– *Înțeleg, fiilor; dar trebuie să-mi spuneți: ați mâncat fasole și ridichi,*

ori ridichi și fasole?

Iar mama i-a răspuns cu glasul leșinat:

– Ridichi și fasole...

– Atunci, nu prea e bine! a zis călugărul.

Și a poruncit să-i frece pe pânțele cu câlți aspri... Dar degeaba i-au frecat până le-au jupuit pielea; că, pe când răsărea luna, tata întâi și mama îndată după el, și-au dat otpustul... Eu, copil, ce să fac?... Mă țineam plângând tot după căpitan și după călugăr, și i-am auzit vorbind așa; zice căpitanul:

– Părinte, dac-o fi holeră, m-am nenorocit; patruzeci de zile nu-mi dă voie să intru-n port, mi se strică marfa și rămâi sărac pe drumuri!

Dar omul învățat i-a răspuns:

– Nu e holeră cum nu sunt eu călugăriță. Asta e un fel de boală care bântuie mai cu samă în postul Paștelui la christianii răsăriteni... Greșesc oamenii – c-așa e bietul om, supus greșelii – mănâncă întâi ridiche și pe urmă fasole... Vezi bine, ridichea își repede tăria-n sus, iar fasolea își năvălește puterea spre partea dimpotrivă; una-mpinge, alta nu se lasă; se-ncinge luptă cu iuțeală mare în măruntaie, cârcei peste cârcei, până se face încurcătură-n mațe, de se sparge praporul – și se prăpădește omul de hurduharismòs – așa zic grecii la năprasnica asta de boală.

– Dar nu se ia?

– Deloc; n-ai nici o grijă.

I-au înfășat frumos pe bieții părinții mei în niște cearșafuri curate; le-au aprins câte o lumânare de ceară la cap; un alt călugăr grec i-a prohodit și, de dimineață, când s-a arătat soarele dasupra talazurilor – „vecinica lor pomenire!” – una! două! trei! i-au aruncat în adâncime... Pe mine, văzându-mă plângând, și-a făcut pomană căpitanul de m-a luat pe procopseală – întâi slugă, pe urmă ajutor, mai apoi tovarăș... Nu-ți mai spui, dragă kera Marghioalo, pân câte necazuri am trecut; câte ocări, înjurături și bătăi am înghițit; de câte ori era să pier în vultoare; de câte ori m-au amăgit împrejurările și înșelat lumea – mai ales de când am încă-puit eu singur o corabie și m-am apucat de negoț pe seama mea, fără alt stăpân nici tovarăș decât norocul meu! Nu-ți mai spui cum am scăpat odată cu viața numa-n pielea goală, că, după ce umblasem șapte luni pe ape, tocmai când să intru în Țarigrad, mi s-a aprins corabia încărcată cu cositor și chihlibar de peste două mii de lire, pe care le cumpărasem cu piper și curmale nici de trei sute! Nu-ți mai spui câte și mai câte am pătimit, prin atâtea depărtări, pe mări și pân țări, cu fiarele, și, încă mai grozave, cu oamenii!... Destul să-ți spui că, încet-încet, m-am chivernisit cumsecade, ajungând să am o stare destul de bună pe potriva mea... Am învățat, cât am colindat pân lume, purtările cele frumoase; știi destule limbi străine – încai despre a rumânească, pot zice, fără să mă laud, că o știi cu temei; măcar că de viță sunt arvanit și nu prea am

învăţat buche, dar, drept să-ţi spun, la asta nu mă dau pe nici un rumân, fie cât de pricopsit cărturar. Îmi plac cu deosebire limba şi lumea de-aici, şi, aşa, fiindcă m-am săturat de atâtea primejdii ale călătoriilor, de atâtea bătaie de cap şi de inimă ale negoşului, am venit să m-aşez aici, în Valahia, la Bucureşti; să mă bucur în isihie²⁵ de rodul îndelungatei mele trude...

— Doamne, kir Ianuleo, a zis kera Marghioala; pân multe ai mai trecut şi dumneata!... Dar să nu-ţi pară rău! încă n-ai pătimit ca atâţia alţii degeaba! Frumos eşti, voinic eşti, bogat eşti! de trăit ştii să trăieşti! Halal să-ţi fie!

Iar kir Ianulea a adăugat:

— Uitam ceva... Ascultă, rogu-te bine, dragă kera Marghioalo: să nu care cumva să aflu că ai spus la vreun vecin, ori altcuiva – da măcar tatii, de s-ar întoarce din fundul mării – câte le aflaşi acu de la mine, că, vezi dumneata? câtă nevoie am de slujba dumitale, ca femeie cinstită şi credincioasă ce te ştiu; cât sunt eu de blând şi cât eşti de bătrână, nu-ţi caut!... te cotonogesc! îţi rup ciubucul ăsta pe şale şi te dau ş-afară din pâine cu ocară!... Ai priceput?

— Vai de mine! a zis bătrâna; s-ar putea?... N-am obiceiul!... În viaţa mea n-am mâncat labe de pui!... Hei! kir Ianuleo; eu am slujit la case mari boiereşti... Câte am văzut ş-am auzit eu!... n-am vreme acuma să ţi le povestesc!... dar, lasă...

— Ei, eu atâtea-ţi spui dumitale... te nenorocesc!... s-a isprăvit!

— Să mă omori! a zis jupâneasa şi n-a mai stat; s-a ridicat de pe chilim şi a plecat degrabă cu cheile la treburile ei.

Până seara, toţi ai casei; până-n două zile, mahalaua-ntreagă; până-ntr-o săptămână, tot târgul... toată lumea a ştiut istoria lui kir Ianulea mai bine chiar decât el; corabia arsese de trei ori; chihlibarul prăpădit făcea douăzeci de mii de lire; iar de atunci, în post, nu mai mănâncă nimini ridichi cu fasole, toată lumea mănâncă fasole cu ridichi.

Cu azi, cu mâine, a făcut cunoştinţă kir Ianulea cu fel de fel de negustori, ba şi de boieri; a-nceput să meargă pe la ei şi să-i poftească pe la el, la sindrofie. Şi la toată lumea plăcea, fiindcă era om deştept şi blând, cu multă ştiinţă despre ale lumii, cu purtări alese şi, mai vârtos, cu dare de mână: levent şi galantom, pătruns de filotimie²⁶ şi de hristoitie²⁷ – într-un cuvânt, adevărat om de omenie. Astfel, care dintre negustori ba chiar dintre boieri aveau mai multe copile decât stare, umblau cu dinadinsul să-l ginerească. În vremea asta, el şi pusese ochii pe o tânără din vecini – o chema Acriviţa, fata a mai mare a lui Hagi Cănuţă, toptangiu pe vremuri. Hagiul, vădov, era om de seamă, însă cam ifiliu²⁸ pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete, una după alta gata de măritat, şi încă doi feciori – băieţi buni, aminteri, da' cam nepricopsiţi; aşa că puţină nădejde de zestre de la Acriviţa. Dar zestre-i trebuia lui kir Ianulea? Fata era vestită de frumoasă; numai atâtea cusur avea şi ea, că se uita, uneori, nu todeuna, cruciş; dar tocmai asta îi

plăcea lui cu deosebire. Fata-l plăcea și ea pe el... A cerut-o hagiului, iar acesta, fără nazuri multe, i-a dat-o.

Fiind și kir Ianulea, ca tot omul, supus slăbiciunilor omenești, era stăpânit de patima fuduliei; îi plăcea să trăiască domnește, numa-n petreceri scumpe, împărțind în dreapta și-n stânga daruri prețioase. Așadar, a făcut o nuntă strălucită cum nu se mai pome-nise vreodată în mahalaua Negustorilor; încât bărbații ziceau: „Trebuie să fie putred de bogat arvanitul!... Văzuși, nene, ce bine a lovit-o sărăcia de hagiul!”, iar femeile: „Poftim, soro, noroc pe chioara lui Cănuță!”

Cum a adus-o kir Ianulea în casă cu lăutari, parc-a întors-o pe dos. Până la sfârșitul cununiei, duminică seara, era blândă și supusă ca o mieluşea; dar, luni dimineața, s-a ridicat din pat ca o leoaică... A chemat toate slugile, femeii și bărbații; s-a uitat o dată chiorăș de i-a băgat în spaime pe toți și, de față cu bărbatu-său, le-a zis:

— Să știți că de azi încolo sunt eu stăpână aici! Și să mai știți că cu Ianuloaia n-o să vă meargă cum vă mergea cu prostul de Ianulea! și încă să mai știți că eu am toane; pe cine m-o supăra cu atitica măcar, îl plesnesc și-l trimit numaidecât la agie²⁹ să-și ia merticul³⁰ și de-acolo! Scurt!... Ați înțeles?... Aid-acuma! ieșiți afară!

De atunci, zi cu zi, cocoana se făcea mai aspră și mai țanțoșă; și, de ce era ea mai țanțoșă și mai aspră, d-aia kir Ianulea o iubea mai tare; și de ce creștea dragostea dumnealui, de-aia-i creștea și ifosul dumneaei. Toată ziua oftă omul după o vorbă mai dulce, or după un zâmbet... Ea sta tot posacă și-ncruntată. Dacă s-apro-pia de ea și da s-o mângâie, ca s-o mai îmbuneze: „Dragă Acrivițo, de ce ești supărată?” ea-l împingea cât colo:

— Ah! Ianuleo, fugi că n-ai haz deloc... nu vezi?

Alt bărbat, în locul lui, și-ar fi pierdut răbdarea și ori îi pune picioru-n prag, s-o potolească, ori o trimitea-napoi la babacă-său, la Hagi Cănuță... Dar el, unde? Când îl împingea, el îi cădea-n genunchi: „Dragă Acrivițo, iartă-mă!” și da să-i sărute mâinile; dar ea:

— Uf! Ianuleo, scoală-te! nu mai mă plictisi!

— Nu mă scol până nu mă ierți!

— Atuncea, stăi așa până poimâne, dacă poftești!

Și se scula ea și pleca, după ce-i da cu tifla.

Kir Ianulea, ce să facă? Se uita după ea lung cum ieșea înțepată fără să-și întoarcă ochii, măcar că o ruga cu lacrimi să nu-l părăsească așa... oftă, se ștergea la ochi și... o iubea și mai mult.

A mers așa cât a mers, până i-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească și pe altă parte: s-a prefăcut că-l teme, că e zuliară³¹. S-a prefăcut azi, s-a prefăcut mâne, pân-a-nceput chiar să crează. Omul da bani cu

împrumut, și firește veneau la el boieri, cocoane, negustori, slujbași, fel de fel de lume cu daraveri. Cocoana Acrivița sta cu urechea la ușă, s-auză tot; și nu s-a mulțumit s-auză numai; a sfredelit ușa cu un burghiu, ca să și vază. Și-ncai, nu tăcea? îi spunea fără sfială ce auzise și văzuse, și ține-te: că ăla ți-a zis și i-ai răspuns așa; că pe aia ai strânso de mână și i-ai sărutat-o de trei ori, și pe urmă, când a vrut să plece, ai luat-o de mijloc și te uitai la ea așa galeș, și ai dus-o până la ușă și iar i-ai sărutat mâna – și câte alte ponosuri și mai și.

Iar dacă el se jura că pe nedrept îl bănuiește, că el e dator să se poarte politicos cu lumea și mai ales cu cocoanele, ca orice negustor – ea începea să-l ocărăscă, făcându-l nerușinat și mincinos. Nu mai putea kir Ianulea; îi venea să se strângă de gât ca pițigoi și mai multe nu. Dar nici cu atâta nu se mulțumea cocoana. Nu-i era de ajuns cum le încornora toate câte le auzea și le vedea pe ascunsele; ca să afle și mai multe, da bacșișuri la slugi să-l iscodească; ba a pus chiar pe un frățior al ei să nu-l slăbească de pe urma, să-i descopere toate „berbantlâcurile dumnealui”. Firește că nici slugile, nici frățiorul, n-au putut afla nimica, fiindcă omul era un bărbat nu se poate mai de ispravă. Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi, că-i mănâncă pâinea, ca niște „păcătoase, ticăloase și necredincioase”; frățiorului i-a strigat că ori e haple, ori „pes... semne altceva”, și i-a poruncit să nu-i mai calce pragul, că-i rupe picioarele; iar pe slugi chiar în fața lui kir Ianulea, le-a smintit în palme și le-a dat afară.

Cum a schimbat slugile, alte bănuieli și alte certuri... Dar nici nu putem zice așa, fiindcă la ceartă unul spune una, altul alta, ori pe rând, ori amândoi deodată; în sfârșit, are parte fiecare de cuvânt; pe când aicea, țipa, ocăra și blestema numai dumneaei, iar dumnealui asculta, înghițea și tăcea. Aflând slugile că în casa asta nu cântă cocoșul, se dedeau bine cu găina; îi turnau fel de fel de gogoși, care de care mai umflate pe placul dumneaei: că dumnealui face și drege, că umblă așa și pe dincolo; și, fiindcă Ianuloaia era mulțumită cu astfel de slugi, apoi și ele-și făceau de cap; furau de stingeau.

Totodată, Acrivița mai căzuse și la darul foitelor: casa plină de jucători, masă lângă masă – otusbir, ghiordum, ba și stos – și dulcețuri, zumaricale³², vinuri, cafele și vutci, și ciubuce peste ciubuce, ziua până seara, și noaptea până la ziuă. Pe lângă asta, era și agiamie și-nfumurată că nimini nu știe juca mai bine ca ea – și, se-nțelege, pierdea gros. Toate cheltuielile și pierderile astea îl dedeau mult îndărăt pe kir Ianulea; nu se mai ajungea din venituri. De regulă nu zicea nimica; dar așa, uneori, cam în glumă, se-ntâmpla să-i scape și lui câte o vorbă, bunăoară:

– Numa de nu ne-ar bate odată toba cu atâtea cacialmale!

Nu-i trebuia mai mult cocoanei...

– Da' ce? nici atâta petrecere nevinovată să n-am în casa mea?...

Dumneata nu trebuia să te fi-nsurat, dacă te știai pârlit, să iei pe Acrivița, fata

lui Hagi Cănuță, care n-a fost învățată la casa părin-tească să-și mănânce de sub unghie!... Să fi luat o mahalagioacă sărmană, s-o ții încuiată pe măslina și pe mămligă, să-ți spele rufele și să nu se-ndure s-aprinză un muc de lumânare-n casă! ori una, să-ți puie niște coarne, să nu le poți duce!... Nu ți-e destul că sunt cinstită, după ce că-ți rabd, ca o nenorocită, toate ticăloșiile și murdăriile dumitale?... Eu voi să trăiesc, d-aia m-am măritat; aminteri mă duceam la călugărie!... Și-n sfârșit, dacă-ți place, kir Ianuleo! de unde nu, du-t' te plimbă, și să ne vedem când mi-oi vedea ceafa... fără oglinzi!

Într-o zi, stând ei la masă împreună cu o sumă de musafiri, până s-aducă ciorba, a-nceput din chiar senin Ianuloaia să vorbească despre o prietenă măritată, care nu se afla de față: că s-a ținut cu beizadea cutare, un copil! și vodă, supărat foc, era să puie să-i taie coadele și s-o trimiță surghiun la un schit, tocmai în fundul munților; că a prins-o odată bărbatu-său, ziua-n amiaza mare, la Țurloaia, la chiolhan, la iarbă verde, cu consulul muscălesc și cu alți drăn-gălăi; – Țiganii îi trăgeau de unul singur „Măi cazace, căzăcele!” și ea chiuia și juca numa-n papuci, cu palmele-n ceafă, apilpisită, ca un maladeț zaporojean; că-ntr-un rând, a plecat la Căldărușani, s-o spovedească sfinția-sa părintele Ioanichie, și a stat acolo de miercuri în săptămâna patimilor până-n săptămâna luminată după izvorul tămăduirii; – se plimba toată noaptea cu duhovnicu-n luntre pe lună și cânta de răsuna lacul: „Frunzuliță lobodă, of! țațo, gura lumii slobodă!” iar părintele lucra din lopeți și-i ținea isonul pe glas al optulea...

Și câte alte grozăvii.

Musafirii și mai ales musafirele făceau haz; iar bietul kir Ianulea, om cu hristoitie, făcea fețe-fețe. A răbdat el cât a răbdat, și zice, întâi cu destulă blândețe:

– Bine, Acrivițo, scumpa mea! cum poți dumneata, mai ales că știi ce bun prieten sunt cu bărbatu-său... cum poți, fără să le fi văzut toate astea cu ochii dumitale, fără nici un temei, să cati-gorisești astfel pe o prietenă, pe care o primim aproape în toate zilele în casa noastră?... îmi pare rău!

– Ei! apoi vezi bine că dumneata o s-o aperi... că vă scoateți ochii unul la altul!

Și apoi le spune tutulor că acuma prietena nu se mai duhov-nicește la Căldărușani: i-a pus lui kir Ianulea gândul... „să-mi spargă casa!” Da' o s-o prinză odată și n-o s-o ierte cum a iertat-o vodă; o să puie s-o tunză ca la cazarmă pe... și din „muscălească” și „călugărească” n-o mai scoate.

N-a mai putut suferi kir Ianulea; s-a ridicat foarte turburat și s-a răstit odată tremurând:

– Ascultă-mă, Acrivițo! nu-ți dau voie, mă-nțelegi, să mai zici o vorbă măcar despre o femeie care – poți spune dumneata toate murdăriile ce-ți trec prin gândul dumitale! – este mai cumsecade ca dumneata; că dumneata ești,

mă-nțelegi, mai îndrăcită decât talpa iadului, și oricât de blajin să fie omul, îl scoți din toate răbdările! Să taci din gură, scorpie nebună, că pui de te leagă și te trimit la balamuc, mă-nțelegi!

Cocoana s-a ridicat și dumneaei și s-a năpustit asupra dumnealui, să-i arză o palmă; dumnealui s-a ferit repede-ntr-o parte; iar dumneaei, de necaz că nu l-a putut nemeri, a luat castronul cu ciorbă de pe masă și i l-a aruncat în față – l-a opărit de sus până jos. Kir Ianulea și-a ieșit din pepene; s-a repezit cu pumnii-nceștați, s-o pilduiască; dar musafirii s-au pus la mijloc și l-au oprit în piept:

– Nene Ianuleo! stai, omule! nu șade frumos!

Și, pe urmă, către dânsa:

– Mai potolește-te și dumneata, coană Acrivițo, pentru Dumnezeu! nu-l mai turba!

Ți-ai găsit!... S-a pornit cocoana pe răcnete, să rădice mahalaua-n picioare:

– Săriiți! săriiți, oameni buni! că mă omoară păgânul, arvanitul!... Mă bați, ai? după ce-ți râzi de casa și de cinstea mea, hoțule și pehlivanule!... Dacă te-ai îmbătat și ai poftă de bătut, du-te de-ți bate țuitoarele de pân fundul mahalalelor, pe care le-ndopi cu pumnii de lire și-n casă te calicești până la lescaie, râtane!... Da' pe mine să mă bați? pe mine, mă! spurcăciune de bădăran?... pe mine, fata lui Hagi Cănuță, să-ndrăznești tu să mă bați, păcătosule, janghinosule și râiosule?!... Stăi tu, că te-nvăț eu pe tine, cenghenè33 turcească!

Și până nu i s-a stins glasul, n-a contenit... Firește că petrecerea n-a mai mers înainte... Au sărit toți musafirii, care mai de care: „Nene Ianuleo!”, „Cocoano Acrivițo!”... că „la necaz spune omul multe”; că „are mâna cinci degete și nu se potrivesc unul cu altul”; că „și măruntaiele din om tot se ceartă uneori”; dar orșicum, „nu e bine să s-auză-n lume de așa-ntâmplări într-o casă de seamă!”... și așa mai departe, cu chiu cu vai, i-au împăcat. Dar, firește, s-a știut îndată în toată mahalaua că „biata Acrivița lui Hagi Cănuță a ajuns de-o bate arvanitul – la masă! față cu musafirii! – după ce o-nșeală cu care-i iese-nainte!” și pe urmă prietenele: „Cum a fost ea crescută, mititica, și pe ce mâini a-ncăput!... o s-o bage-n pământ păgânul!”

Lui kir Ianulea i-a trecut repede necazul și iar „dragă-n sus! dragă-n jos! puiule și suflete!” și orice porunca dumneaei, dumnealui răspundea:

– Cum poftești dumneata, fos-mu, parighoria tu kosmu! (vorbe frumoase, care-nsemnează, pe elinică: lumina mea, mângâierea lumii!)

În vremea asta, cocoana Acrivița se gândea:

„Eu cu budalaua, cu capsomanul ăsta de Ianulea, mult n-am să mai fac purici... Ia să mă gândesc la viitorul meu...”

Astfel, zi cu zi, i-a luat diamanticele și sculele³⁴ și argintăria, și le-a pus la păstrare acasă la Hagi Cănuță; pe urmă, a-nceput să vândă și de pân lucrurile de preț ale casei, despre care „budalaua” habar n-avusese să facă și el, ca orice negustor cuminte, o catagrafie³⁵. Totodată, s-a luat cu binișorul pe lângă el; a-nceput să-l mângâie și să-l mâglisească³⁶. După ce l-a răsucit și l-a fermecat cum a știut ea, când erau într-o seară amândoi singuri la iatac, s-a pomenit kir Ianulea că se repede dumneai și-l ia strâns în brațe și pupă-!... El zice:

— Mă iubești, dragă Acrivițo?

Dar ea, uitându-se la el cruciș:

— Mai mă-ntrebi, Ianulică, fos-mu?

N-a putut kir Ianulea s-adoarmă toată noaptea de bucurie că s-a dat Acrivița lui pe brazdă... De-acu-ncolo, trai, neneco! Despre ziuă, când s-ațipească și el, haț! îl ia dumneai iar în brațe și zice:

— Dragă Ianulică, am să te rog ceva... dar... să nu zici ba.

— Când am zis eu ba la vreo dorință a mătăluță, sufletul meu?

— Uite ce e... Tătița ar vrea să mărite și pe surioarele mele – să nu-i rămâie fete bătrâne-n casă – c-au și-nceput mahalagioaicele (le știi gurița) să le zică „iepele lui Cănuță” – și nu prea are cu ce să le-nzestreze pe potriva lor; că dacă nu era om cinstit și filotim cum e, ar fi avut astăzi stare!... Mulți bani are de luat de pe la boieri mari; ce folos, dacă deocamdată nu-i poate scoate?... Dar, după ce o-nchide el ochii, firește, dumneata ai să fii mai mare între clironomi³⁷; ai să strângi pe boieri în chingi negustorește și o să-ți intri-n bani... Și... așa, m-am gândit să-l ajutăm noi; să le facem fetelor o zestre cât de micșoară; că, de! cine se mai însoară astăzi fără zestre, doar de dragoste?... Numai eu am avut noroc să te gădesc pe dumneata – și plăcut și bogat, și galantom și să mă iubești atâta!

Și pe urmă, strânge-l iar și pupă-l.

— Bine, puică, să le dăm... Cam cât?

— Dè! știi eu?... cam câte o mie, două de galbeni.

— Bucuros, sufletele!... adu-mi aminte mâne să mergem la hagiul, să-i numărăm paralele... Acu, aide, bibilico, să ne culcăm.

Dar ea îl strânge iar și zice:

— Și... pe urmă, uite... Frățiorii mei... Nu e bine să mai stea așa degeaba... M-am gândit să le faci dumneata rost de un căpitălaș, să s-apuce și dânșii de vreo negustorie, că sunt gogeamite gâliganii acuma, nu mai face să se lase tot în spinarea bătrânului: pun-te, masă! scoal-te, masă!... Ce zici dumneata, nu zic bine?

— Dragă puiule, nu știi că eu zic ce zici mătăluță?... Adu-mi aminte mâne dimineață... Acuma, hai să-i tragem un somn.

— Mai dă-mi o guriță, Ianulică, parighoria tu kosmu!

I-a mai dat o guriță, și au adormit ca niște copilași scâldați.

A doua zi, s-a isprăvit daravera: au fost înzestrate surioarele amândouă și amândoi frațiorii încăpuiți; iar peste vreo câteva zile, după ce i-a dăscălit pe larg cumnatul mai mare în toate privințele negoțului, ca om încercat, au pornit, cu chimirul plin, după mar-fă – unul, cu corabia, de la Galați către Smirna înspre părțile răsăritului; altul pân Brașov, spre părțile apusului către Lipsca, în chervan, cum umblau negustorii p-atunci.

Nu mai încăpea-n piele kir Ianulea de fericire... Ziafeturi peste ziafeturi zi și noapte, cu toate bunătățile și trufandalele; chef și tãmbălău cu zeci de musafiri și de lăutari – și tot ce dorea Acrivița trebuia să se-mplinească: Turnul Colții să-l fi cerut pe masă, kir Ianulea pe masă i l-ar fi adus.

Au mers lucrurile tot așa și iar așa; a tot băgat mâinile kir Ianulea în lada cu bani; a tot luat cu pumnul, la loc n-a mai pus nimic, pân-a dat într-o zi cu unghiile de fundul lăzii. N-avusese până-acuma obicei nici vreme să numere ce-avea-n ladă; acu i-a dat în cap să facă și asta, și nu i-a trebuit multă răbdare... Mai rămăseseră vreo trei sute și ceva de lire – să tot ajungă pentru coșniță și cheltuieli mărunte pe vreo două-trei săptămâni... Dar, om cu fire neclintită, s-a gândit așa:

„Ei! ș-apoi?... ce-mi pasă?... Mâne, poimâne se-ntorc băieții cu marfa, ne apucăm de negustorie și, cu stăruință multă și puțin noroc, umplem lada la loc... Pân-atunci, helbet! 38 avem credit destul!”

Și s-a pornit după împrumuturi... Alergau cu limba scoasă samsarii de colo până colo, să-i găsească bani cu orice preț... Pân-acuma el luase dobânzi cam sărate; de acum ajunsese să plătească el camătă din ce în ce mai pipărată. Mai întâi nu s-a prea băgat de seamă; dar n-a trecut mult și a aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea; și mai ales că bântuia p-atunci mare chesat³⁹ asupra târgului, i s-a scurtat omului creditul de tot: cu mai bine de sută la sută și de-abia găsea, și nu vreo sumă mai însemnată, doar num-așa de mezelic. Toată nădejdea lui se răzima pe întoarcerea tinerilor, care, nu-și putea el închipui, de ce zăbovesc atâta, când toți negustorii plecați totodată, ba unii chiar mai târziu, se și-ntorseseră de la tacsid⁴⁰, fiecare cu încărcătura lui, la potrivită vreme.

Pasămite, cumnățeii aveau cuvinte să zăbovească... Tocmai când să-și piarză kir Ianulea răbdarea, iacă-i sosesc, una după alta, două vești destul de urâte... Băiatului dântâi, pe când se-ntorcea de la Smirna, i se cufundase corabia încărcată; iar el, începător în ale negustoriei, a fost uitat s-o asigure... Cel mai tânăr dedese la Lipsca, în iarmaroc, peste alt chilipir: se-ntâlnise cu niște elini, de care mișună todeuna pân îmbulzeala târgurilor mari; hoinărise cu ei pe la berăriile nemțești toată ziua, iar, seara, merseseră-mpreună la cafeneluța unui simbatriot, într-o ulicioară dosnică de lângă Casa Sfatului,

să-nvârtească un endekamisi, și pe urmă, la iuțeală, un stosișor; și așa, de pe la aprinsul lumânărilor până despre ziuă, îl lăsaseră tinichea: nu mai avea băiatul nici cu ce să vie-napoi acasă.

Cum s-a răspândit vorba și despre astea, au intrat la grijă mare creditorii lui kir Ianulea, că rămâne mulfuz, și s-au adunat cu toții la cafeneaua de la Hanul cu Tei, spre a se sfătui ce-i de făcut, ca să-l țină zi și noapte sub de aproape pază, nu cumva s-o șteargă înainte de sorocul plăților, cum au muflujii obicei. Pe de altă parte, văzându-se scos la selemet⁴¹, l-a apucat pe kir Ianulea un fel de groază... Ce are să facă el de-acuma, căzut în sărăcie, în necinste și-n ocară?... Or să-l vâre întâi în temniță, și, pe urmă, când i-or da drumul, să-ntinză mâna pe la porțile ălor de i-a-ndopat cu atâtea bunătați și daruri!... Și încă, treacă-meargă toate!... Dar ce te faci cu fata lui Hagi Cănuță?...

N-a stat mult la gânduri spre a vedea că alta nu-i mai rămâne decât să spele degrabă putina – să se ducă, încotro vedea cu ochii, până dincolo de Mărul Roșu. Astfel dar, în faptul zilei, s-a sculat binișor, a strâns câtă drojdie se mai găsea pe fundul lăzii, s-a dat jos la grajd, a poruncit să-i puie șaua pe un buiestraș tătarec, a-ncălecat, spunând argatului că merge până la Snagov după plătică proaspătă, că are diseară musafiri la masă, a ieșit pe poartă la pas și... pe urmă, cu ochii tot înainte, p-aci ți-e drumul...

Când a luat-o pe sub Mitropolie la stânga, către câmpul Filare-tului, se luminase de răsărit, așa că, suind la deal, pân dreptul Cuțitului de Argint, și uitându-se-napoi în vale, a zărit un pâlc mare de călăreți în goană venind parcă pe urma lui. În adevăr, bănuiala i-era întemeiată... Prinseseră de veste negustorii și porniseră repede după el cu ceauși de la agie. El a vrut s-abată din drumul mare și s-o ia pe sub deal la dreapta; dar a dat de niște șanțuri; buiestrașul s-a poticnit și l-a trântit cât colo... Atunci, omul s-a sculat, a părăsit calul și a apucat-o pe jos. A suit la niște uluci, le-a sărit; pe urmă, alt șanț și ale garduri, până când, rupt de osteneală, ajungând pe culme, s-a oprit în fața viișoarei unui măr-ginaș bondoc și-ndesat, care tocmai se spăla pe ochi de dimineață la soare în prispa cramei.

Kir Ianulea, cum l-a văzut, i-a zis gâfâind:

– Bună dimineața, neicuțule; cum te cheamă?
– Bună dimineața, jupâne... Pe mine Negoită mă cheamă; da pe dumneata?

– Kir Ianulea...

Și d-abia mai ținându-l balamalele, a pâșit pârleazul înăuntru și zice:

– Frate Negoită, fă-ți pomană și mă scapă! Umblă niște dușmani să puie gheara pe mine, să mă nenorocească! Ascunde-mă undeva pe-aici, și eu te fac om bogat... Iar, dacă pân-oi pleca nu ți-oi dovedi că te pot procopsi, atunci primesc să mă dai chiar dumneata pe mâna dușmanilor... Mă rog dumitale,

frate Negoiță, nu mă lăsa-n pierzare! mă rog și iar mă rog!

Negoiță s-a scărpinat în cap stând puțin la gânduri și a răspuns:

— Ascultă-mă, kir Ianulea; ce sunt dușmanii dumitale?... n-or fi boieri?... că de! drept să-ți spun, cu boieri în cârcotă nu mă bag...

— De unde, boieri? sunt negustori...

— Atuncea, te scap...

Cum l-a ascuns sub o claie de haraci, peste care a mai trântit și niște coceni de porumb, iacătă și dușmanii...

— Mă neicuță, a-ntrebat unul, nu văzuși dumneata adiniauri trecând p-aici un negustor – așa ș-așa?

— N-am văzut.

— Ți-am da un bacșiș bun, să ne spui încotro a apucat...

— Păi, dacă nu l-am văzut...

— Spune, mă! a zis un slujitor ridicând gârbaciul...

— Dumneata mă poți și omorî!... da' dacă nu l-am văzut...

— Dacă n-a văzut omul, n-a văzut, zice altul... Hai degrabă-nainte, că pierdem vremea degeaba.

Și au plecat, care călare, care pe jos, unii-ntr-o parte, alții-ntr-alta, alergând ca nebunii... După plecarea lor, Negoiță s-a suit într-un dud mare și s-a uitat pretutindeni roată, să se-ncredințeze dacă s-au depărtat bine; pe, urmă s-a dat jos încetinel și l-a scos pe fugar din ascunzătoare.

— Te-am scăpat! acuma, să te văz, kir Ianulea... te ții de vorbă?

— Dragă neică Negoiță, nu știi cât îți sunt de-ndatorat și cât vreau din tot sufletul să mă țiiu de cuvânt!... Iar ca să-nțelegi că mă pot plăti de dumneata, te rog șezi colea lângă mine să afli cine sunt eu și să asculți toate pățaniile mele.

Și i le-a povestit toate pe șart kir Ianulea lui Negoiță – de cum a fost plecat din adâncuri după porunca împărătească și până-n ceasul de față – toate, cu de-amănuntul toate, pe care Negoiță le-a ascultat cu plăcere mare și cu multă luare-aminte.

— Și acuma, neică Negoiță, ascultă bine cum te pot eu procopsi pe dumneata... De câte ori ai auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie ori din ce loc, ori de ce neam ar fi, să știi că eu sunt ăla. Numaidecât dar să vii acolo, că eu nu ies din ea până nu m-ai goni dumneata... Firește că dacă i-ai da de leac, degeaba n-are să-ți fie... Bărbatul femeii ori părinții fetei or să te răsplătească frumos... Ce zici?... îți vine la socoteală?

— Cum nu! a răspuns zâmbind Negoiță.

Iar kir Ianulea, după ce i-a mulțumit încă o dată, a plecat pe-aci-ncolo. Nu se-ncheiase nici o lună după astea, și coborând Negoiță-n târg cu

niște vișine trufandale de vânzare, a aflat de la precupeți că pe una dintre fetele lui Zamfirache Ulierul din Colentina, a de s-a logodit cu Ilie Bogasierul de la Bărăție, o muncește dracul de vreo zece zile... Ce nu i-au făcut?... Leacuri, descântece, molitve... degeaba! Părinții și logodnicul plâng întruna văzând-o cum se canonește. Vorbește în toate limbile fără să le fi-nvățat, și sporovește și-i turuie mereu gura și spune fel de fel de taine și pâre – de unde le-o mai fi știind.

– Încât o lume, care aleargă s-o asculte, stă și se crucește: ba că „sacul cu lire de la paharnicul Iordache din Dudești, de nu i s-a mai dat de urmă – furat de grămăticul pe care l-au prins pe drumul Olteniței și a scăpat peste noapte din beciurile agiei – se află acuma pus bine, înfășurat într-un testemel ceadiriu⁴², în fundul sertarului de jos de la scrinul de lângă soba din iatac la clucereasa Tarsița, mătușă despre mamă a lui aga, mai tânără ca dumnealui – se-ntâmplă! – și că cine nu-i știe merchezul⁴³ poate scotoci-n sertar cât poftește, că nu-i dă de fundul adevărat”; ba că „adiata⁴⁴ lui Agop, tutungiul de la Sfinți, lăsată nepoati-si, nu-i scrisă de răposatul: a ticluit-o pe urmă, într-o noapte, bărbatu-său Tacor, cafegiul din Caimata, care vinde și suliman și cană de păr... Tacor cu Avedic, paracliserul de la biserica armenească”; ba că „fratele ăla tinerelul, de d-abia-i mijește mustața, călugă-rașul sprâncenat, care șade la preacuvioșia-sa părintele archiman-dritul Hrisant, în curtea Mitropoliei – chip și seamă la-nvățătura cântărilor – este fata a mai micșoară a lui Ristache Muscalagiul de la Ploești”... și câte și mai câte alte bazaconii – cine le mai poate ținea minte?

Cum a auzit Negoită toate astea, și-a desfăcut coșurile la precupeți cu rădicata pe ce a putut rupe și s-a dus d-a dreptul să vază și el pe fata apucată; și cum a ajuns acolo, s-a vârât pântre lumea adunată și-a spus părinților și logodnicului că el o scapă pe fată dacă i-or da o sută de galbeni. Firește că bieții oameni n-au mai stat la gânduri: o sută fie! Iar Negoită s-a apropiat de urechea pătimașei și, făcându-se că o descântă, i-a zis încet și sfios:

– Am venit, kir Ianuleo, după vorba noastră...

– Am înțeles, i-a șoptit duhul; dar, drept să-ți spui, neică Negoită, nu te-am crezut așa de nătărău, să te mulțumești cu o sută de galbeni... Ce o să-ți ajungă ție numai atâta? Trebuie să ceri gros! Dar fiindcă ai greșit, te iert de data asta... Acu mă duc la Craiova, să intru în soția caimacamului. Săptămâna viitoare să te-nființezi acolo... Nu mă face să te-aștept prea mult; mai am și alte trebușoare, nu numai grija dumitale... Caimacamul își iubește nevasta ca ochii din cap, e bogat și darnic. Socotește-te bine în talia asta, că de-acolea-ncolo nu mai ai nici o putere asupra mea; să știi că după aia sunt dezlegat de orice cuvânt și nu mai avem nimica de-mpărțit împreună!

Zicând acestea, s-a depărtat duhul... Tânăra s-a tămăduit. Toată lumea se-nchina; părinții și logodnicul nu știau ce să mai facă de bucurie, iar Negoită, luându-și suta de galbeni, a pornit la vie să se gătească de drum lung.

Și-a vândut a doua zi rodul la un oltean; a treia zi și-a cumpărat un călușel, cu tot dichisul de călărie, de la pătură și șea pân' la ipingea; a patra, dimineața a plecat. Asta era într-o miercuri... Ziua umbla, noaptea se odihnea; așa încet-încet, haidea-haidea, marțea următoare, pe la asfințit, a ajuns drumețul la straja Craiovei, și, de acolo, întrebând din om în om că unde ar putea găzdui un negustoraș ca el, l-au mânat la un han peste drum de o biserică mare.

Cum a descălicat, a dat calul în primirea argaților și a intrat în cârciumă, unde mai erau și alți isnafi⁴⁵, să-și prinză inima cu un ciocan de rachiu și cu ceva mezelic, înainte să meargă la odaie. Înserase binișor. Până să-i frigă niște pastramă, sta la masă pe gânduri; stând așa, aude clopote, și întreabă pe un arnăut, care trăgea ciubuc la altă masă, ce sărbătoare e a doua zi, de se face privighere mare. De la arnăut și de la cârciumăreasă, află îndată că nu-i a doua zi nici o sărbătoare, dar că așa se fac ziua și noaptea slujbe peste slujbe la toate bisericile pentru ușurarea tinerei soții a caimacamului, care e chinuită de duhuri, și nu-i pot da de leac cu nimica: toate babele meștere, toți doftorii de la Sibiu, pricepuți la așa boale, toate maslurile și molitvele, citite de vlădica și arhierii cu patruzeci de preoți – degeaba. Femeia are năvârlii⁴⁶ grozave: întruna sare și joacă tontoroii, că trebuie s-o lege; cât o țin legată, dârdâie din toate-ncheieturile și scrâșnește, parcă ar arde-o în foc; dacă-i dau drumul, iar începe să sară și să țopăie, și țopăie și sare, până o leagă iar; asta de peste o săptămâna, fără clipă de odihnă și fără să primească-n gură măcar o picătură de apă... O lume se-ngrozește; iar soțu-i se jelește ca un nenorocit; și de-aia se fac slujbe peste slujbe la biserici, doar s-o milostivi Maica Domnului cu vreo minune.

Negoiță a dat țoiul repede pe gât, a-mbucat o fărâmă de pastramă, ca orice slugă, de teamă să nu-l aștepte prea mult stăpânul; a dat un icusar⁴⁷ arnăutului și l-a rugat să-l ducă degrabă la curte. Când au ajuns acolo, fierbea lumea, că bolnavei i-era totdeuna mai rău când înnopta... O sumă de cocoane și slujitoare o țineau legată-n cearceafuri ude pe biata tânără, care se zbuciuma din creștet până-n tălpi; preoții-n odăjdii mari o slujeau ș-o afumau cu cădelnițele, iar soțul plângea, făcând mereu la metanii. Când iată că un arnăut vine și zice-n gura mare:

— Măria Ta, nu te supăra!... este aici un om prost, care vine tocmai de la București într-adins; zice că el știe să descânte la boale ca a M. Sale și-și pune capul chezașie că o tămăduie îndată.

S-a ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejzii din urmă, și a strigat:

— Să vie!

Cum s-a arătat Negoiță în prag, până să-l întrebe cineva ce și cum, tânăra s-a potolit din dârdâială, a poruncit, parcă era sănătoasă la baie, să-i scoată cearceafurile; s-a uitat drept la el, a început să râză veselă, ca la

vederea unui vechi prieten de mult așteptat, și i-a făcut semn să vie mai aproape, chemându-l chiar pe nume:

— Bine-ai venit, dragă Negoiță! ce mai faci? sănătoșel? vino-ncoace mai aproape, că am să-ți spun ceva, să nu ne-auză nimeni!

Cine să-și crează ochilor și urechilor?... Negoiță a dat pe toți într-o parte, s-a apropiat prietenește de pătimașă și i-a șoptit:

— Drăguță, să mă ierți că te lăsa să cam aștepți, dar nu știi ce greu drum și ce gloabă de cal am avut.

— Nu face nimica, a răspuns duhul foarte încet; eu plec de aici... De-acuma, te-am procopsit; nu-ți mai sunt dator cu nimica. Să știi prin urmare, neică Negoiță, că asta ți-este a din urmă... Să nu care cumva să te mai văz că te ții de coada mea, că nu mai capeți nimica, dar încă mă și supăr, și dacă m-oi supăra, de! poate să-ți pară foarte rău... Atâta-ți spun...

A pierit duhul... și firește și-a venit pătimașă-n fire, bună zdravănă ca mai-nainte, parcă și mai veselă... Acuma cu câte daruri și cinste l-a-ncărcat caimacamul pe Negoiță, ce să vi le mai înșir eu? – că vi le puteți singuri închipui... I-a dăruit cu hrisov o moșie, s-o stăpânească de veci, și pe deasupra l-a și boierit.

Trăia acuma Negoiță în huzur, ce cu gândul nu gândise, de vreo trei luni și mai bine. Dar într-o zi, tocmai când își făcea după prânz tabietul boieresc, cu cafea și ciubuc în pridvorul lui de la țară, iacătă vede de departe, pe drumul care vine dinspre miazăzi, un vârtej de praf, care se tot apropie... Ce să fie?... Sunt niște slujitori de la curte: vin în goană cu naltă poruncă să-l aducă napristan⁴⁸ la Craiova.

Nu i-a prea plăcut lui Negoiță că i-au turburat tabietul; dar ce să facă?... Ajungând la curte a sărutat mâna stăpânului; acesta l-a luat în brațe, l-a sărutat pe frunte, și i-a zis:

— Prea iubite frate Negoiță, dacă ții la mine câtuș de puțin, să pornești fără clipă de zăbavă spre București: butca e gata; pe drum așteaptă cai de olac⁴⁹ din poște-n poște... Fata Măriei Sale lui vodă, domnița, e apucată cum a fost și nevastă-mea, poate și mai rău, după stafeta ce primii... Numai dumneata o poți scăpa... Aleargă!

„M-am fript!” s-a gândit Negoiță; dar de zis, n-a putut zice nimic.

Caimacamul l-a strâns în brațe, l-a suit în butcă, și, mânați, bre! Surugiii au dat bice și călcâie, pe urmă țipete și chiote... Până a doua zi, pe la ceasul vecerniei, l-au adus pe Negoiță techer-mecher drept la scara palatului domnesc din București.

Vodă și doamna, frângându-și mâinile, l-au întâmpinat în capul scării, și vodă i-a strigat în grecește, cum vorbea p-atunci boierimea:

— Ah! Dumnezeu te-a adus, boierule! Poftim!

Dar Negoiță – de unde să știe grecește? – a răspuns într-o doară:

– Cine nu-l caută îl găsește, Măria Ta, dar cine-l caută! Să vedem!... să-l căutăm!... Dacă s-o putea, și mie mi-ar părea bine. Să vedem...

– Haide!

Și zicând asta, vodă l-a-mpins pe Negoiță până-n sagnasiul⁵⁰ din fundul sălii... Acolo sta domnița grecește pe un covor jos, clătinând mereu din cap ca o păpușă cu gâtul pe sârmă; întruna se chinuia așa de cinci zile cu dinții-nclęștați și fără să-nchidă ochii o clipă.

Cum s-a arătat Negoiță, domnița a stat din cap și a-nceput să țipe, apucată de toate năbădăile:

– Afară! dați-l afară! să nu-l văz în ochii mei pe rântanul de Negoiță! afară!... să vie băbaca!

Negoiță n-a așteptat mai multe și, în loc să se supere că-l gonește cu ocară, a ridicat așa din umeri, parc-ar fi zis: „Dè! dacă nu poftești!”... S-a-ntors în loc și a voit să plece. Dar doamna l-a apucat de mână, iar vodă s-a apropiat de fiică-sa:

– Aicea sunt! uite băbaca matale!

– Nu tu! țipa fata. Nu te-am chemat pe tine! Să vie băbac-al meu!

– Eu sunt băbac-al tău! a zis cu lacrimi fierbinți prăpăditul de bătrân.

Dar copila, țipând și mai grozav:

– Nu! nu ești tu! tu ești urât! tu du-te cu Negoiță! să vie căpitan Manoli Ghaiduri, că el e băbac-al meu adevărat!

La așa vorbe nebunești, doamna a leșinat... Dacă nu era Negoiță s-o apuce-n brațe, cădea lată. Au sărit cocoanele curții și au luat-o s-o frece cu oțet de trandafir și să-i dea pe la nas cu pene aprinse. Iar bietul vodă a-nceput să se bată cu pumnii-n fes, pe câtă vreme copila tot mai tare țipa.

– Să-mi aduceți pe băbac-al meu! pe căpitan Manoli! p-ăla-l vreau eu!

În sfârșit, Negoiță zice lui vodă la o parte:

– Măria Ta, la așa pătimași trebuie să le facem cheful deocamdată; că dacă ne-mpotrivism, îi ațâțăm mai rău.

I l-au adus prin urmare pe căpitan Manoli... Mai rar așa palicar⁵¹! Înalt, spătos și mustăcios – o mândrețe de arnăut! și muiat numa-n fireturi de sus până jos – să fie de fală pentru orice curte domnească!

Cu mustățile lui frumoase înecate de lacrimi, s-a apropiat căpitan Manoli, sluga credincioasă, de fiica doamnei; iar mititica, îndată ce l-a văzut, s-a descruntat deodată, a zâmbit dulce și, ca orice copil supus când roagă frumos pe tată-său să-i facă un hatâr, i-a zis cu multă blândețe:

– Băbacă! te rog, băbacă, dacă mă iubești, să-i tai lui Negoiță nasul și urechile și să-l dai afară ca pe un obraznic... că e botos, e lacom și

nemulțumitor!... să nu-l mai văz în ochii mei, că nu-l pot honipsi⁵²!

Căpitan Manoli iubea firește pe domnița din tot sufletul; dar așa hatâr mare nu-i putea face fără voia stăpânilor. Iar Negoită s-a gândit: „Așa ți-e vorba?... Bine!” pe urmă s-a-ntors la vodă și zice:

— Măria Ta, ia să se dea toți într-o parte, să văz și eu mai aproape pe pătimașa.

I-au făcut toți loc, iar Negoită s-a dus drept la domnița care se zbucluma și răcnea cât putea:

— Afară, Negoită! Ieși afară, mojiucle!

Dar el nu s-a sinchisit de pandoliile ei și i-a vorbit încet:

— Drăguță, eu aș zice să pleci mai bine de bunăvoie...

Aș! fata răcnea mai rău:

— Afară, Negoită!

— Și zi, așa, ai?... Nu vrei?

Ș-a dat s-o apuce de mână. Atunci domnița l-a scuipat în față și i-a ars o palmă de i-a scăpărat ochii lui Negoită. El s-a șters cu mâneca pe obraz și întorcându-se-n loc spre vodă, zice:

— Măria Ta, patima asta vine aicea cu o-mprejurare cum până-acuma n-am mai întâlnit... Că n-ar fi leac de tămăduire, nu zic: dar, singur, eu nu pot face deocamdată nimica... îmi trebuie un ajutor... Am aicea la București, în mahalaua Negustorilor, o prietenă meșteră care știe să tragă de gălci și de năjit; e văduva unuia care și-a prăpădit averea-n risipă și-n desfrâuri; a rămas mufluz, și-a luat lumea-n cap și a lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame... O cheamă Acrivița Ianuloaia, fata lui Hagi Cănuță...

La vorbele astea, domnița a-ncetat deodată cu țipetele, ș-a-nceput să tremure, clănțănind ca-n toiul frigurilor.

— Așadar, rog pe Măria Ta să poruncească a pune iute caii, s-aduc numaidecât pe Ianuloaia.

A vrut să facă un pas: dar domnița l-a apucat strâns de pulpană, țipând apelpisită:

— Stăi, Negoită!

Și... ce să mai lungim acuma povestea? – că o poveste, cât de frumoasă, dacă-i prea lungă, iar nu face – i-a trecut copilei, parcă numai visase cineva c-ar fi fost bolnăvioară; s-a gătit frumos, ș-a plecat veselă cu doamna la plimbare, în butcă deschisă... Patru telegari cu falaitar; doisprece arnăuți călări înainte și tot atâția în urmă fluturându-le fustanele; iar Manoli, sus pe capră, cu mâna dreaptă pe prăselele hangerului din sileaf ⁵³ și cu stânga răsucindu-și mustățile... Și era mare bucurie pe sufletul lui vodă, când se uita de la fereastră cum zbura butca departe...

Negoiță a rămas în gazdă la Curte. Cam a treia zi, aducându-și aminte că mai are și alte daraveri în București, a mers drept la mahalaua Negustorilor, să-i ia urma Ianuloaiei... Casele cele frumoase le vânduseră creditorii... Sărmana! părăsită de bărbat, trăia acuma la tată-său, la hagiul... Acolo, găcind-o, a rămas încremenit de așa frumusețe, mai ales cum se purta ea acuma, cernită de sus până jos, ca orice văduvă jalnică... După ce i-a sărutat mâna, i-a zis:

— Uite, cocoană; eu mă știu dator lui kir Ianulea cu o sută de galbeni; ieri am aflat de nenorocirea dumneavoastră, și ți-am adus datoria... Poftim!

Cocoana a-nceput să plângă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei, că ea nu mai poate – se frige, o să moară de dorul lui. Negoiță i-a răspuns că nu știe nimica; iar, ca mulțumire că bărbatul îndatorase la vreme de mare nevoie, a rugat-o pe cocoana să primească a stăpâni ea de veci vișoara lui de la Cuțitul de Argint, și i-a dat la mână hârtie de danie, întărită cu pecetie domnească. După aceea, ca să se mântuie el odată de slujba doftoritului, s-a gândit câtva și i-a mai spus:

— Cocoană, eu am văzut mult bine de pe urma bărbatului dumitale; în cinstea și pomenirea lui, vreau să te-nvăț ceva, cu care, la prilej, să te salți bine din lipsă... Ascultă rogu-te, cu luare-aminte... De câte ori ai auzi c-a intrat dracu-n vreo femeie, nevastă, fată, măcar fie din orice loc, or de ce neam ar fi... numaidecât să mergi acolo, că nu iese din ea până nu l-ai goni dumneata... Să-i zici pătimașei numai atâta, parc-ai fi-ntâlnind pe omul dumitale:

„Aici mi-ai fost ascuns, Ianulică?... și eu te căutam ca o nebună... fos-mu! parighoria tu kosmu!”

— De unde știi dumneata vorbele astea? a-ntrebat cocoana privindu-l cruciș.

— Le-am învățat, demult, de la un prieten... a răspuns Negoiță, zâmbind la privirea cocoanei; apoi a adăugat:... Numai atâta să-i spui... Pe urmă, s-o apuci în brațe, tot cu gândul la kir Ianulea: să te uiți la ea așa frumos, cum te uiți acuma la mine, s-o săruți cu foc și să n-o slăbești din dragoste până nu-i trece de tot... Firește că, după potrive ipochimenilor, n-are să-ți fie osteneala degeaba... Ai înțeleș?

— Am înțeleș.

— Acuma, rămâi sănătoasă, cocoană! S-auzim de bine!

S-a-napoiat după acestea Negoiță la Curte, unde a stat încă vreo patru-cinci zile, numa-n bunătați și-n cinste mare. Când ședea el sus la masă cu Măriile Lor, cu protipendada și cu evgheniștii ai mai simandicoși, cântau jos pe sub ferestre meterhanele⁵⁴ și jucau soitarii⁵⁵ pentru petrecerea isnafilor ș-a prostimii. A opta zi, s-a hotărât Negoiță să se pornească la urma lui înspre părțile Jiului... L-au căftănit și i-au dăruit vodă și doamna câte trei

pungi de ibrișim cu câte o mie de galbeni; iar domnița, un inel cu o nes-temată cât o alună turcească, și cu sevas⁵⁶ mare l-au petrecut toți până jos în capătul scării.

Căpitan Manoli s-a rugat de stăpâni să ducă el pe Negoiță pân-acasă. Toată vremea, pe drum, l-a-ngrijit căpitanul ca un frate ziua și noaptea, cântându-i din gură și cu tambura manele turcești și cântece de palicari de pân munții lui depărtați – și cânta strașnic; avea și glas și pătrundere. I-a plăcut mult lui Negoiță tovărășia lui Manoli și, ajungând acasă la moșie, s-a crezut dator să poftească și el în gazdă pe căpitanul, care era tot atât de plăcut și de bun, pe cât de voinic și de viteaz... Seara au cinat împreună, cu vin vechi de Drăgășani, cu cafele și ciubuce până târziu; iar, după cină, la care, osteniți cum erau de drum, se cam trecuseră din pahare, căpitanul, cât era de mare palicar, înecându-l deodată așa un parapon, s-a lăsat să-l podidească plânsul ca pe o femeie, și căzând în genuche, i-a zis gazdei:

– Eu sunt sărac, bei-mu (adică prințul meu), n-am să-ți dăruiesc nimica de preț; dar numai Dumnezeu și sufletul meu știu cât îți sunt de recunoscător!... că, dacă se prăpădea fetica, eu – uite, vezi hangerul ăsta?... până-n prășele mi-l băgam în piept!... că, fără copila asta, ce s-ar mai fi făcut Manoli sărmanul, sărmanul Manoli?

Ș-a-nceput să sărute mâinile lui Negoiță și l-a rugat să-i primească-n dar o pereche de mătâni de la Ierusalim.

Câtă vreme căpitan Manoli vărsa aici lacrimi de mulțumire, colo, departe, la București, se jelea de durere mitropolitul, că una dintre nepoțelele î p.s. -sale începuse să aibă pandolii... Dar s-a-ndurat pronia și nu l-a lăsat să plângă prea mult pe robul Iubitoriului-de-oameni... Cum a intrat coana Acrivița pân gangul clopotniței, parcă i-a luat tinerei boala cu mâna... Și a zis bodaproste Ianuloaia când a plecat blagoslovită și mulțumită destul de la Mitropolie.

Iar noaptea aceea chiar, în adâncuri se aduna soborul demonilor dinaintea lui Dardarot, să asculte pe Aghiuță, care se întorsese și el la urma lui cu coada-ntre picioare, rupt de oboseală.

Le-a povestit el toate câte le pătimise dincolo, mai cu șart și mai frumoase decât vi le-am putut eu povesti dumneavoastră. Împăratul a făcut un haz nespus și a zis râzând:

– M-am pătruns acuma cum merge pricina... Halal să-ți fie, dragă Aghiuță! frumos te-ai purtat, n-am ce zice... Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atâta osteneală?

– Întunecimea Ta, spre răsplată, două hatâruri am să-ndrăznesc a cere.
– Spune, puiule dragă.

– Întâi, pe Acrivița și pe Negoiță să nu-i văz vreodată p-aici! Ducă-se la Rai, să se-mpace Sf. Petre cu ei cum o ști.

— Bine... Și al doilea?

— Al doilea, să mă lăsați să mă mai odihnesc și eu puținel acasă, că m-am dehulat de atâtea trebușoare pe pământ.

— Bine, ș-asta!... ai dreptul să dormi trei sute de ani de aci-ncolo fără să te mai supere nimini cu nimic!

Zicând acestea, Dardarot i-a tras un picior după obicei și l-a trimis să se culce.

Și așa, au mers cocoana Acrivița și Negoită, fiecare la ceasul său, în Rai; iar Aghiută s-a pus să-i tragă la soamne... și dormi! și dormi! ș-o fi dormind ș-acuma, dacă nu cumva s-o fi sculat, mititelul, să se apuce iar de cine știe ce drăcii.

Viața românească, 1909, nov.; vol. Schițe nouă (1910)

● CALUL DRACULUI ●

Era odată, la marginea unui drum umblat, o fântână, și lângă fântână ședea o babă, ghemuită pe niște zdrențe de cergă, și morfolea-n gingii un crâmpei de covrig muiat într-o năstrapă cu apă rece. Când vedea drumeț, or pe jos, or călare, or cu carul, lăsa baba covrigul din gură, întindea dreapta și se milogea tânguios numai din vârful limbii: „Faceți-vă milă și pomană, măiculiță, de o biată păcătoasă fără putere!” Dacă-i da cineva ceva, zicea baba: „Bogdaproste, măiculiță! Dumnezeu drăguțul să primească!... de unde dai să sporească și să izvorească!” Rar se-ntâmplă creștin drumeț să treacă pe lângă așa bătrână nevoiașă și să nu se-ndure măcar cu ce, după potrivea lui; dacă nu o lescaie, măcar o fărâmă de pâine; dacă nici atâta, barem o vorbă bună. Când îi zicea vreunul: „Crede, bătrânico, aldată!” ea răspundea: „Crez, măiculiță, crez... să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul!” Pe urmă își muia covrigu-n năstrapă și s-apuca iar de morfolit.

Într-o zi, fiind târg deval, a-nceput dis-de-dimineată să se care într-acolo lume după lume de la deal. La dus, i-au mai zis babei câte unii „crede”; da' spre seară, la-ntors, i-au dat care ce l-a lăsat inima... Păcum e obiceiul la târg: târguiește omul ce târguiește, cumpără, vinde; apoi, mai cu rachiu, mai cu vin, mai cu vorbă, se-nveselește, și pe urmă își mai aduce aminte și de sufletul răposaților și le dă pomană după putere. Și așa, a rămas baba pe ziua aceea mulțumită destul cu traista plină.

Încet-încet, pe-nserate, s-au împușinat drumeții; tot mai rari și mai rari, până n-a mai trecut nimeni după asfințitul soarelui, când s-a arătat și luna la răsărit. Dacă-a-nnoptat bine, a căutat baba-n traistă și a scos niște turtă dulce, căpătată de la una dintr-un cârd de fete, care trecuseră p-acolo cântând, chicotind și făcând fel de fel de nebunii, cum fac toate codanele când se-ntorc aprinse de la joc, că-n târg fusese horă mare. A muiat baba turta dulce, a

gustat-o și zice:

– *Bogdaproste! am avut zi cu noroc astăzi... S-o ție Dumnezeu drăguțul pe fata aia, s-ajungă la bătrâneți frumoase, ca mine!*

Pe urmă s-a înfășat baba-n cerga ei, și-a pus traista căpătâi și s-a ghemuit de-a binele culcată pe partea stângă, cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi... Tocmai bine de dormit!... Nici prea cald, nici prea răcoare; de vânt, nici suflare; pe câmp, așa liniște de toate patru părțile că se puteau auzi cum țârâiau și forfoteau gângăniile, miș-miș pân păiș, și apa cum gâlgăia afară din ghizdul fântânii pintre pietricele – că așa e apa, ca viața omului! atâta numa, că viața curge cât curge și pe urmă stă; dar apa curge mereu de când lumea și cât lumea n-o să mai stea...

Baba-nchisese ochii și, cu gândul cine poate ști la mai ce, ofta din când în când... și nu-i venea somnul; iar se mai gândea, ofta și mișca, să-și potrivească oscioarele mai odihnit, geaba! nu putea măcar ațipi. Se urcase luna cam de două suliți, când iacă, i se pare babei că vin pași de la deal dinspre partea apusului. Trage cu urechea și aude bine că s-apropie drumeț; mijește ochii, și-l și vede aci-aci. Se ridică de mijloc, întinde mâna și-ncepe duios, după canonul ei:

– *Faceți-vă milă și pomană, măiculiță, de o biată păcătoasă fără putere!*

Totdeodată, drumețul a sosit în dreptul fântânii; abate din drum spre babă și-i zice:

– *Bună seara, băbuțo; da... n-ai adormit încă?*

– *N-am adormit, măiculiță; că n-am somn, vai de păcatele mele!*

Drumețul se așază jos lângă babă, în bătaia lunii, și răsufală adânc de oboseală...

– *Da' de unde vii dumneata, măiculiță, de-ai întârziat așa pe drum?*

– *Hei! de unde viu eu... viu de departe...*

– *De departe, ai?... Și... un' te duci?*

– *Hei! unde mă duc eu... mă duc departe...*

– *Departe, ai?... Da... cum te cheamă pe dumneata?*

– *Prichindel mă cheamă...*

– *Da... de câți ani ești?... că te văz crud de tot...*

– *Merg pe șaptesprece...*

– *Da... părinți ai!*

– *N-am, c-am fost copil lăpădat...*

– *Da... frățiori mai ai?... surioare?*

– *Oi fi având, dar nu-i cunosc...*

– *Cum, ăi fi având și nu-i cunoști?... Ce vorbă-i asta?*

– Păi nu-ți spusei c-am fost copil lăpădat?

– Bine, aia am înțeles eu; da' vorba e, vreau să știu...

– Ia ascultă, babo, adică de ce mă-i fi descosând așa?

– Că vreau să știu și eu...

– Da' ce-ți pasă dumitale?

– Cum să nu-mi pese, mă? întreabă baba cu mirare... Știi că-mi placi!

Cum, adicăte! nu trebuie să știu eu ce pramatie de călător primesc noaptea-n gazdă?... ai?

– Da; da' iar așa, să-mi numeri toți dinții din gură...

– Uite, mă!... da' ce, ți-i scoț dacă ți-i număr?

A făcut haz băiatul de vorba babei și zice:

– Aoleu! la bună gazdă avusei noroc să pic!... În loc să mă-ntrebi: „Ai mâncat tu ceva, mă băiete, astăzi?... ți-o fi foame?” dumneata îmi iei tacirul⁵⁷ pe nemâncate.

– Păi ce stric eu?... tu de ce ești găgăuță și taci?... N-ai aflat tu că, până nu plânge copilul, nu capătă țâță?...

– Ba, aia am aflat-o eu; da, dacă m-ai năvălit cu întrebările, când era să-ți spui?

– Vino-ncoace, terchea-berchea!

Și zicând astea, scoate din traistă o costiță de purcel, niște colaci și turtă dulce și mere, și i le dă:

– Ia colea și trage-i fălci, că dinți, slavă Domnului, văz că ai.

A mâncat băiatul cu poftă mare; i-a mulțumit gazdei și s-a aplecat la fântână să bea.

– Ce faci, mă?

– Ce să fac?... vreau să beau.

– Păi, apă rece să bei după costiță afumată? Ia colea!...

Și i-a dat din desagă un clondiraș cu rachiu de izmă.

– Să-nveți de la mine, mă băiete: să nu bei apă după lucru gras, că ți s-apleacă... Ai înțeles?

– Am înțeles... Da' multe mai știi și dumneata.

– Știi, firește; cum să nu știu?... că pân' la vârsta asta, de mă vezi cu ochii verzi, n-oi fi trecut ca un câine pân apă... Vorba aia: uită-te la față și mă-ntreabă de viață... Ehei! fātu-meu; când aș sta să-ți spui cine sunt eu...

– Înțeleg, a zis băiatul căscând; da' vorba mea e, noaptea asta nu ne odihnim noi deloc?... e cam târzior...

– Să se culce cui i-e somn, fātu-meu!... eu știu că mi s-a speriat de tot somnul; pot sta de vorbă pân' la ziuă, dacă poștești...

— Dumneata ăi fi putând, că n-ai umblat toată ziulica, două poștii ca mine, pe jos... Da' eu tare aş vrea să mă odihnesc, drept să-ți spui.

Și iar a căscat.

— Atuncea, zice baba, culcă-te tu, somnorosule; că eu mai stau... Ia cerga și te-nvelește, că despre ziuă se lasă răcoare.

Dacă s-a culcat și s-a-nvelit băiatul, zice baba:

— Întoarce-te pe partea ailaltă, mă; să nu-ți dea luna drept în ochi... Vrei să-ți spui un basm, s-adormi mai bine?

— Spune.

— Da, vorba e, ascuți?

— Ascult.

— ...A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi...

— ...nu s-ar povesti... a mormăit băiatul.

— Bag sama pe ăsta-l știi... zice baba.

— Știu numa-nceputul.

— Ei! începutul nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul și sfârșitul...

Și a urmat așa:

— ...pe când se potcovea purecele cu nouăzeci și nouă de oca de fier și...

— ...și sărea pân' la cer... iar a mormăit băiatul.

— Mă, spune drept... dacă-l știi pe ăsta, să-ți spui altul.

— Dă-i-nainte, babo, și nu mai mă sâcâi!

— Apoi, atunci, tacă-ți fleoanca ș-ascultă!... A fost odată un împărat ș-o împărăteasă, bogați nevoie mare, putrezi de bogați; și se tot ruga la Dumnezeu să le dea și lor măcar un copilaș... și se tot ruga, se tot ruga, și degeaba se tot ruga... Și așa, când și-a pierdut ei toată nădejdea, că erau bătrâni-bătrâni, cocliți de bătrâni, numa iacătă că vine o țigancă, mai bătrână ca ei, și zice să le dea cu ghiocul...

Aude baba ceva și se oprește din povestit...

Prichindel jos sforăia, și luna sus de trei suliți și mai bine...

Baba s-apeacă pe o rână, să-l vază dacă-i învelit cumsecade, că-i era milă de el; când se uită deaproape, vede într-o parte învelitoarea băiatului cam ridicată; i-o apasă... cerga iar se ridică; iar i-o netezește-n jos... cerga iar în sus. Zice baba-n gândul ei: „Ia să vedem mai bine”... și trage încetinel cerga, pune mâna și dă de o coadă!... „Am înțeles!” Lasă cerga la loc binișor peste băiatul adormit, și s-apucă să-l mângâie blând pân pâr; o ia-ntâi de la ceafă și, când ajunge cu mâna spre frunte, dă de două cucuie tari – ce mai încape vorbă? – niște cornițe în lege.

— Ei! zice baba, d-ăștia mi-ai fost?... Lasă, că-ți cunosc eu dumitale

meșteșugul!

Îi înfige o mână-n păr și cu alta l-apucă de coadă și trage ș-așa ș-așa.
Băiatul sare din somn:

— Ce e, babo?

— Bine, mă, pușlama, că n-am să-ți zic mai frumos!... după ce te-am găzduit, te-am ospătat și cinstit boierește, tu, gogeamite flăcău în putere, să-i tragi la aghioase, și eu, o biată neputincioasă, să moțai deșteaptă, să-ți spui basme și să te apăr de muște... ai? Păi ce fel de vorbă-i asta?... Scoală, dulăule, c-ai dormit destul! Uite, ce lună frumoasă!... hai ne plimbăm...

— Ce, nu ți-e bine, babo?... Culcă-te acolo și lasă-mă să mă odihnesc...
Nu ți-am spus ce obosit sunt?

— Ia, nu mai umbla tu cu mofturi... parcă nu știi...

— Of! că multe mai știi!

— Să știi tu, că, dacă-i la o adică, te știi și pe tine cine ești... Cui le tai tu?... ba, că ești copil sărman; ba, că n-ai frați; ba, că ești prăpădit de drum...
Parcă nu ți-am văzut eu podoabele, ghiavole!... Ce crezi?... Hai scoală, să ne plimbăm! n-auzi tu?

Și iar îl zgâlțâie...

— Astâmpără-te, babo, și mă lasă!

— Nu te las, cioflingarule, pân' nu ne plimbăm... num-așa, nițeluș, de colea până colea, doar de mi s-o face și mie somn... Haide, scoală!

— Ei! zice băiatul; m-am găsit beleaua cu baba asta... înțelege odată, babo, când îți spune omul!...

— Da' tu, om ești?

— Da' ce sunt?

— Om, ai? Da' cine moaș-ta a mai văzut om cu codiță și cornițe, mă?...
Vrei să mă tragi pe sfoară, tu, pe mine? Hehei, băiete! nu mă cunoști cine sunt... Eu... d-ăștia mărunței ca d-alde tine... Să-ntrebi odată pe frate-tău, pe Aghiuță - cu ăla barem ne cunoaștem de mult - să-ți spuie el; și tu să-i spui de la mine, c-am zis eu așa, că de ce nu mai dă p-aici?... Ce? e supărat?... Hai ne plimbăm... Scoală odată, că te plesnesc!

Da diavolul - ce alta are de lucru decât să ispitească și să păcălească pe bieții muritori, și să-și bată joc de sufletul lor? - ucigă-l crucea! Ce se gândește afurisitul de Prichindel, văzând că nu-i chip aminteri să scape de babă? se ridică de mijloc și zice:

— Dè! băbuțo, ce să-ți spui?... Cum mi s-a speriat și mie somnul, parcă-parcă mi-ar plăcea să mă plimb pe lună.

— Păi, atunci, ce stai?... Haide!

— Da, da' nu pe jos...

- Da' cum, mă?... călare?
- Călare, firește; călare, merg.
- Uite, mă! tu ești cam țicnit pesemne... Da' un' să-ți gădesc cal acușica?... Ce, acilea sunt grajdurile lui tat-tău, să bați numa-n palme și să-ți vie bidiviul gata la scară?... Îmi pare rău de boiul tău!... ce nu te gândești când vorbești?... nu șade frumos!
- Păi, eu „cal” am zis?... am zis „călare”.
- Adicăte, cum vine vorba asta?
- Și mie-mi pare rău de dumneata, că-mi spuseși adiniauri că știi multe și le-nțelegi pe toate, și atâta lucru, bag seama, nu pricepi...
- Ce să pricep, mă?
- Dumneata vrei să mergem la plimbare...
- Ei! da...
- Ei! eu merg bucuros, da' numa călare merg... Ei?
- Ei?
- Ei! ia-mă dumneata în cârcă, și hai să ne plimbăm... Uite, ce lună!
- Nu ți-e rușine! zice baba; coșcogea flăcăul zdravăn, în floarea vrâstii tale, să te bucuri tu la o biată șontoroagă de bătrână ca mine, fără putere... să te ducă-n cârcă oscioarele mele!... Auzi-auzi!
- Rușine, nerușine, asta e... Dacă poftești, bine, de unde nu, lasă-mă să dorm.
- Așa ți-e vorba?
- Așa... Dacă ești bătrână fără putere, ce-ți mai arde de plimbare?... Stăi de-ți odihnește „oscioarele”...
- Și zicând astea, Prichindel s-a așezat la loc să doarmă... Luna sclipea dasupra de tot... Baba s-a culcat și ea; a-nchis ochii, și a stat așa cât a stat; s-a mai învârtit, s-a răsucit, când așa, când aminterea, și zice:
- Ai adormit, Prichindel?
- Iar, babo?
- Ia, scoală, mă, să-ți mai spui o vorbă...
- Care vorbă?
- Mă Prichindel, da' dacă nu te-oi putea eu duce, mă? că tu trebuie să fii greu, cum te văz eu, voinic...
- Noi să-ncercăm... Ce pagubă?
- Ei! bată-te vina ta să te bată!... Auzi dumneata, neiculiță, drăcia dracului! ce i-a dat lui Tartorul pân cap: zor-nevoie, la plimbare de-a călare!!... Mă băiete, hai mai bine pe jos, că-i mai frumos...
- Pe jos nu pot.

— Nu?

— Nu...

Mai tace baba ce mai tace, și pe urmă:

— *Ei! hai, scoală... să vedem ce putem!... să-ți fac și hatârul ăsta... să nu zici!*

S-au ridicat amândoi... Baba s-a pus piuă, și strigă lui Prichindel:

— *Haide, hopa!*

— *Țin-te bine, babo!*

Și țup odată! în cârca babei; iar baba:

— *Mă băietе, ascultă; să nu te lași greu și să nu-mi dai prea des călcâie ca ageamii!... Apucă-te numa bine cu amândouă mâinile pe după gâtul meu!... Haide, gata!*

...Bine-i spusese baba că ea știe multe și el mai nimic. Prostul de Prichindel – drac-drac, da' n-a-nțeles. Cum a luat-o de gât, baba s-a scuturat de zdrențele și de urâciunea ei și deodată s-a prefăcut într-o femeie tânără și voinică, înaltă și frumoasă ca o zână, strălucind și ea pe pământ cum strălucea luna-n cer – fiindcă baba asta era o fată de-mpărat mare, care, de mititică se dedese la știința fermecelor și la meșteșugul vrăjitoriei, și, pentru păcatele ei, fusese blestemată să se preschimbe în hodoroagă cerșetoare și să nu-și mai ia înfățișarea ei de mai-nainte decât atunci când o putea păcăli pe dracul, ba încă, și atunci, numa pe vremea nopții. Așa, până să vă lămuresc în aste câteva cuvinte, baba, adică fata de-mpărat, or zâna, cum poftiți, era departe cu Prichindel. Alerga ușor ca vântul de parcă n-atingea pământul; îi zbură pe dasupra capului lui Prichindel părul ei bălan despletit; iar în lumina lunii, fâlfâia în fel de fel de ape zăbranicul vioriu țesut în fluturi și-n fire de argint, cu care era-nvăluită...

Mult au alergat așa...

— *Să stăm, să mai răsuflăm! a zis Prichindel amețit, când au ajuns într-o pajiște.*

Dar ea, ce să-l asculte?... De unde-și mai potolise fuga, s-a pornit iar și mai repede, și tot mai repede, pân-au dat într-o luncă plină numa cu trandafiri albi mirositori, și aici a-nceput ea să se domolească și încet-încet să meargă în pas... Apoi, oprindu-se locului, zice:

— *Ascultă!*

Și deodată, în tăcerea aceea plină de lumina lunii, s-a auzit din umbra unui tufiș glas de privighetoare.

— *Îți place, dragă Prichindel?*

— *Strașnic! a răspuns el.*

— *Îți pare rău că ți-ai pierdut somnul pentru plimbare?*

- Ei aș!
- Vrei să mai mergem?
- Hai-nainte!

Și iar a pornit fata de-mpărat...

S-au plimbat mult și multe lunci au văzut cu câte flori! și atâtea cântări de pasări, care mai de care, au auzit!... Dar când, departe de tot dintr-o pădurice ieșeau în largul câmpului înspre răsărit, deodată strigă cu groază Prichindel:

- Se crapă de ziuă!

Ea se oprește scurt, se uită-n zare, vede-n adevăr mijind zorile, și... p-aci ți-e drumul! Și țin-te, goană!... Zbura cum zboară calul-dracului, peste moșoroaie, gropi, mărăcini, bușteni, bălți – că bietul Prichindel vedea jucând pe cer trei luni în loc de una. Cum a sosit într-un suflet înapoi la fântână, l-a aruncat pe diavol cât colo mototol; iar ea s-a scuturat și-ntr-o clipă s-a ghemuit pe cergă jos – tot baba de cu seara... El s-a ridicat zdruncinat de căzătură, și zice:

- Mai rămâi sănătoasă, babo!
- Umblă sănătos, Prichindel maică!

A plecat băiatul șontâc-șontâc înapoi la deal către asfințit unde scăpăta luna... Dar baba strigă după el:

- Mă! n-auzi tu?... când mai vii p-aici?
- Aldată... Cine știe când? a răspuns el fără să se mai uite-napoi.
- Mă băiete, ascultă... să nu uiți să-i spui lui frate-tău că-l aștept

negreșit... Ai auzit?

Da, până să isprăvească ea, băiatul a pierit, parc-a intrat în pământ.

Oftează baba și se culcă; dar n-apucă să-nchiză ochii bine și aude glasuri de drumeți. Se ridică de mijloc și, cu mâna-ntinsă, începe duios, după canonul ei:

- Faceți-vă...

Când unul dintre drumeți îi taie vorba:

- De dimineață te-ai sculat astăzi, băbușo!
- Ce să fac, măiculiță? dacă n-am somn, vai de păcatele mele!...

Faceți-vă milă și pomană de o biată păcătoasă fără putere!

- Crede, bătrâno! zice ălălalt.

Și își văd oamenii de drum.

- Crez, măiculiță, crez! să ne crează Dumnezeu pe toți, drăguțul!

Pe urmă, scoate din traistă o bucățică de covrig, o-nmoaie-n năstrapă și-ncepe s-o morfolească-n gingii.

● ABU-HASAN ● POVESTE ORIENTALĂ ●

Era odată la Bagdad, sub domnia strălucitului calif Harun-al-Rașid, un neguțător bogat, care avea o nevastă bătrână și un fecior, Abu-Hasan, crescut până la vreo treizeci de ani strâns de aproape în toate privințele. Neguțătorul a murit, și Abu-Hasan a intrat în stăpânirea avuției pe care o grămădise tată-său o viață întreagă. Fiul a făcut altfel de cum făcuse tatăl. În tinerețe nu căpătase niciodată o para mai mult decât îi trebuia ca să-și ducă viața; acum a pus de gând să cheltuiască potrivit cu mijloacele pe care i le adusesese soarta. Astfel, și-a împărțit averea în două părți: cu o parte a cumpărat acareturi, care-i aduceau destul venit ca să poată trăi cum se cuvine, fără să s-atingă de capete; iar cu cealaltă jumătate, în bani sunători, a hotărât să se pună pe petreceri, încaltea să-și destoarcă răbdările suferite sub strășnicia în care-l ținuse tată-său până la așa vârstă coaptă; dar s-a jurat că n-are să mai cheltuiască apoi nimica peste această sumă, după ce și-o face toate chefurile. În acest scop, Abu-Hasan a strâns împrejurii o ceată de tineri de vârsta și de teapa lui, și de acolo s-a gândit numa cum să-i facă a-și petrece vremea în chipul cel mai plăcut. Așadar nu s-a mărginit la prânzuri și ziafeturi cu mâncări și băuturi care de care mai rare și mai scumpe; a mai adus și tarafuri de lăutari și cântăreții cei mai vestiți; și pe urmă, dănțuitoarele și dănțitorii cei mai aleși din orașul Bagdad.

Toate chefurile astea, din zi în zi mai costisitoare, l-au aruncat pe Abu-Hasan în cheltuieli atât de nemăsurate, încât n-a putut-o duce așa mai mult de un an. Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuți; ba nici nu-i mai întâlnea oriunde i-ar fi căutat, fiindcă fugeau de el îndată ce-l zăreau, și dacă din întâmplare da piept în piept cu vreunul și vrea să-l oprească să-i spună ceva, acela își cerea iertăciune, că-i e degrabă și n-are vreme de vorbă, și pleca repede p-aci încolo.

Pe Abu-Hasan mai mult l-a mâhnit părăsirea din partea prietenilor, decât îl încântase mai înainte semnele lor de dragoste. Odată, mâhnit, dus pe gânduri, cu capul plecat a intrat în odaia mă-sii și s-a așezat pe marginea divanului departe de ea.

— Ce ai, fiule? a-ntrebat bătrâna. De ce ești așa de pocălțit și n-ai chef deloc? Să fi pierdut tot ce ai pe lume și tot n-ai fi așa de opărit... Știu că, după câte cheltuieli nebunești ce ai făcut, nu-ți mai rămân mulți bani sunători. Erai stăpân pe avutul tău, și eu n-am vrut să mă-mpotrivesc purtărilor tale nesocotite, mai ales știind că ți-ai păstrat cuminte jumătate din avere... Și d-aia nu văd ce te poate adânci acuma în așa de neagră mâhnire.

Pe Abu-Hasan, la vorbele bătrânei, l-a podidit lacrimile, și a zis:

— *Mamă, știi în ce chip m-am purtat un an de zile. Am strâns atâția prieteni împrejurul meu, i-am îndopat cu câte bunătăți mi-a dat prin gând, până n-am mai putut, și acuma când nu mai am ce le da, văd că toți mă părăsesc. Când zic că n-am cu ce-i mai îndopa, mă gândesc la banii pe care-i hotărâsem pentru asta; că despre venitul meu, slavă Domnului, mi l-am păstrat, și acuma știu cum să-ntrebuințez ce din fericire mi-a rămas. Vreau numai să încerc până unde pot merge prietenii mei cu nerecunoștința. O să mă rog de ei să pună fiecare de la mână la mână, să m-ajute a mă sălta din starea nenorocită în care am căzut. Dar asta, precum ți-am spus, o fac numai ca să văz dacă voi găsi la dânșii vreo recunoștință.*

— *Băiete, i-a răspuns mama, nu vreau să te opresc de la ce ai pus de gând; dar îți pot mai dinainte spune că degeaba tragi nădejde. Tu încă nu cunoști ce vasăzică prietenii de petrecere; dar o să-i cunoști...*

— *Mamă, a zis Abu-Hasan, eu înțeleg și cred ce-mi spui; dar tot vreau să mă luminez singur despre mișelia și neomenia lor.*

Abu-Hasan a și plecat; a făcut ce-a făcut și a găsit pe toți prietenii. Le-a arătat în ce mare strâmtorare se afla și i-a rugat să-și dezlege pungile ca să-l ajute. N-a uitat chiar să le spună că în mare parte a scăpătat din pricina cheltuielilor nemăsurate cu atâtea petreceri și ziafeturi, ca doar de i-o atinge la omenie. Niciunul dintre prieteni nu s-a lăsat înduioșat de vorbele lui frumoase, ba, unii chiar l-au dat afară. S-a întors acasă, amărât până în fundul sufletului și i-a zis bătrânei:

— *A, mamă, bine mi-ai spus tu: în loc de prieteni am găsit niște ticăloși nerecunoscători. S-a isprăvit; să nu-i mai văz în ochi!*

Abu-Hasan s-a hotărât dar să se ferească de acu-ncolo de orice galantomie. După ce și-a socotit venitul bine, și l-a împărțit astfel încât să-i ajungă de cheltuială în fiecare zi regulat, dându-i mâna să poftească în toate serile la masă câte un singur musafir, pe care să-l ospăteze cumpătat, dar cuviincios. Pe urmă s-a jurat că acel musafir să nu fie localnic din Bagdad, ci un străin care ar fi picat chiar în ziua aceea, și pe care să-l poată trimite pe-acî încolo după ce l-a găzduit frumos o noapte.

După cum pusese la cale, Abu-Hasan își îngrijea de dimineață să cumpere toate trebuincioasele pentru cină, și pe seară, mergea să se așeze lângă podul Bagdadului; cum vedea un străin, ăl dintâi care-i ieșea înainte, măcar de orice teapă ar fi fost, îl poftea politicos să-i facă cinste a veni să cineze și să petreacă noaptea aceea acasă la dânsul.

Cina lui Abu-Hasan nu era foarte bogată, însă bună și curată, așa ca să poată mulțumi destul pe un oaspete drumeț. Mai ales nu lipsea de la masă vin bun, și veselie, căci în loc să vorbească cu oaspetele său despre politică or despre daraveri negustorești, îi plăcea mai bine să povestească despre lucruri

plăcute și hazlii. De felul lui era om vioi și bun de petrecere, și știa să-nveselească pe un tovarăș oricât de posomorât. A doua zi dimineața Abu-Hasan îi zicea musafirului:

— Când te-am poftit aseară să cinezi la mine, ți-am spus obiceiul meu: să nu te superi că acuma te poftesc să pleci; am eu cuvinte să mă port așa. Mergi de-ți vezi și de treburile dumitale... Umblă cu Dumnezeu!

Într-o seară, când ședea după regula lui la capătul podului, iată că trece califul Harun-al-Rașid, îmbrăcat tiptil⁵⁸ așa ca să nu-l cunoască nimeni. Stăpânitorul acesta, deși avea destui slujbași foarte pricepuți și strașnici, tot voia să cunoască el singur cum merg lucrurile în împărăția lui; și pentru acest scop umbla adesea tiptil în felurite chipuri prin orașul Bagdad. În seara aceea, era îmbrăcat ca un negustor de la Musul, care s-ar fi dat chiar atunci jos de pe corabie în partea dimpotrivă a podului, și în urma lui mergea un rob mare și voinic, o namilă de om.

Califul, sub îmbrăcămintea lui, se vedea a fi un bărbat de seamă, vrednic de toată cinstea. Abu-Hasan s-a ridicat de unde ședea jos și, după ce i-a făcut o temene până la pământ, i-a zis politicoș de tot:

— Preacinstite domnule, bine-ai venit sănătos la noi la Bagdad; te rog preaplecat să-mi faci cinstea să poștești la cină cu mine și să-ți petreci noaptea asta în casa mea, ca să te odihnești bine de oboseala călătoriei.

Și, ca să-l îndatoreze și mai mult a pofti la el, i-a spus în câteva cuvinte ce obicei are dânsul cu musafirii lui.

Califul a făcut haz de gustul lui Abu-Hasan și a voit să cunoască mai de aproape pe acest om ciudat. I-a spus numaidecât că de la un bărbat așa de politicoș e încântat a primi găzduire fie pe cât de scurtă vreme, și că e gata să-l urmeze.

Abu-Hasan, care nu bănuia că soarta îi scosese înaintea un oaspete așa de înalt, se purta cu califul parcă ar fi fost deopotrivă amândoi. L-a dus acasă, l-a băgat într-o odaie foarte curată și l-a poftit să șadă pe divan la locul de cinste. Cina era gata și masa pusă. Mama lui Abu-Hasan, pricepută la bucătărie, le-a dat trei feluri de mâncări: niște porumbei gătiți cu zarzavaturi și cu orez, apoi o găscă la tavă și pe urmă un clapon fript cu patru puișori rumeniți de jur-împrejur. Altceva nimica; dar toate erau bine făcute.

Abu-Hasan a stat la masă în fața musafirului; au mâncat amândoi din toate pe tăcute și pe nebăute, după obiceiul locului. După ce au isprăvit de mâncare, mama lui Abu-Hasan a ridicat masa și le-a adus fel de fel de poame de care se găseau în acea vreme a anului și niște turte uscate de migdale. Când s-a nnoptat bine, au aprins lumânările; apoi Abu-Hasan a adus niște urcioare cu vin și bărdace, le-a pus lângă el și a rugat-o pe bătrână să-i dea de mâncare robului care venise cu musafirul. Când s-au așezat iar la masă, Abu-Hasan a luat o bărdacă, a umplut-o cu vin și, ridicându-se în sus, a zis către musafir:

— *Preacinstite domnule, te poftesc să faci ca mine... Nu știu ce-i fi gândind dumneata; dar, după mine, drept să-ți spun, omul care urăște vinul, vrând să se arate înțelept, nu-i înțelept deloc. Veselia e lucru bun; trebuie s-o căutăm, și s-o găsim în fundul bărdacei!*

Abu-Hasan și-a golit bărdaca, în vreme ce califul i-a răspuns:

— *Vorba dumitale e cuminte, ești un om de ispravă; îmi place că te văz chefliu și vesel, și te rog să-mi torni și mie.*

Abu-Hasan a umplut bărdaca musafirului, zicând:

— *Gustă, te rog, preacinstite domnule, și spune drept: așa-i că-i bunicel?*

Califul a băut; iar Abu-Hasan i-a mai zis:

— *Eu cum te-am zărit pe dumneata, am priceput că ești om care știi ce vasăzică să trăiești. Ce să-ți mai vorbesc?... Sunt nu se poate mai mulțumit și mai vesel că m-am întâlnit astăzi cu un bărbat așa de deosebit cum ești dumneata. Îmi placi foarte mult... Halal să-ți fie! Să trăiești!*

Vorbele lui Abu-Hasan îi făceau mare plăcere califului, care, fiind și el om foarte vesel, își îndemna mereu gazda la băut, ca să o cunoască mai bine. Din vorbă în vorbă, Abu-Hasan a spus cum îl cheamă, cum trăiește, prin ce întâmplări neplăcute trecuse, și a încheiat zicând:

— *Dar nu-mi pare rău că am fost amăgit de prieteni, fiindcă dacă nu se-ntâmpla ce s-a întâmplat, poate nu-mi scotea norocul în cale un străin așa de prețios ca dumneata.*

Califul, mulțumit de lămuririle lui Abu-Hasan, i-a zis:

— *Ești vrednic de laudă, prietene, că ai luat astfel de hotărâre înțeleaptă, și mai ales că te ții de ce ai hotărât și, drept să-ți spun, îți pizmuiesc fericirea. Dumneata ai în fiecare zi plăcerea să primești la masa și-n casa dumitale un om de treabă cu care stai frumos de vorbă și-l îndatorezi așa, încât unde s-o duce să te pomenească și să-ți laude casa, masa și primirea dumitale atât de cuviincioase... Decât, din vorbă-n vorbă, și dumneata și eu nu luăm seama că prea lăsăm vinul să se trezească... Te rog, bea, și toarnă-mi și mie.*

Și așa au băut amândoi înainte povestindu-și unul altuia lucruri plăcute. Acu era târziu; musafirul a spus că fiind obosit de atâta drum cât făcuse, are nevoie de odihnă, și a adăugat:

— *Și pe urmă, nici dumneata nu voi să-ți pierzi odihna pentru mine. Haide, să ne culcăm; și, fiindcă poate mâine dimineață eu am să plec până nu te deștepti dumneata, îți spun de-acuma că am rămas foarte încântat de ospătarea ce mi-ai făcut așa de îndatoritor. Numai de un lucru îmi pare rău, că nu știu cum să-ți arăt recunoștința mea. Spune-mi, rogu-te, dumneata, cum m-aș putea plăti de atâta bunăvoință, ca să vezi că nu ai avut a face cu un nerecunoscător. Un om ca dumneata, nu se poate să n-aibă vreo daraveră, vreo*

nevoie, și să nu dorească a i se face pe plac. Uite, cât mă vezi pe mine așa, negustor, poate să fiu în stare să te îndatorez și eu cu ceva, dacă nu de-a dreptul, măcar prin mijlocirea vreunuia dintre prietenii mei.

La aceste vorbe politicoase ale negustorului, Abu-Hasan a răspuns:

— Preacinstite domnule, nu mă îndoiesc câtuși de puțin că, nu numai așa, doar ca om politicos, îmi arăți atâta bunăvoință. Dar pot să te asigur că eu n-am nici pășuri, nici daraveri, nici vreo dorință, și n-am să cer nimănui nimic. N-am cea mai mică poftă de mărire, și sunt foarte mulțumit cu soarta mea. Prin urmare, foarte-ți mulțumesc numai și numai că ai poftit în casa mea și mi-ai cinstit masa, așa bună, rea, cum s-a putut găsi... Cu toate astea, parcă aș avea și eu ceva care mă supără, dar iar nu până-ntr-atâta încât să-mi pierz liniștea pentru asta. Să vezi ce e... Aici la noi, în Bagdad, fiecare mahala își are geamia ei, cu câte un iman, adică popă, care e dator să facă rugăciunile la ceasurile hotărâte după lege. Imanul de la geamia noastră este un bătrân înalt și uscățiv, posomorât și tare fățarnic. Ctitorii, câteșipatru, vecinii mei, sunt ca și el niște bătrâni ursuzi și zavistnici, lucru mare. În toate zilele se adună împreună cu toții și alta n-au de vorbit decât bârfeli și răutăți, ca să vâre fitiluri și zâzanie în toată mahalaua: crapă de necaz că nu pot să stăpânească dumnealor pe toți mahalagiii noștri, să-i poarte ei de nas după cum le place lor. Ei! vezi, asta mă strânge pe mine de gât, în loc să-și vază popa de legea lui și ctitorii să se îngrijească de geamie, dumnealor se leagă de lume și n-o lasă să trăiască în bună pace.

— Cum văz eu, a zis califul, dumneata ai dori să le mai scurtezi limba acelor bârfitori?

— Precum zici, tocmai! a răspuns Abu-Hasan. Ah! de ce nu mă face Dumnezeu pe mine calif o zi măcar, numa o zi!

— Ei! să zicem că ai fi calif... ce-ai face?

— Ce-aș face?... Aș face ceva să rămână de pomină... I-aș pildui strașnic pe dumnealor, ca să aduc o mulțumire lumii de ispravă; aș pune să le tragă la fiecare ctitor câte o sută de bețe la tălpi și imanului patru sute; să-i învăț eu pe dumnealor, mă-nțelegi, că nu-i treaba dumnealor să turbure viața mahalagiilor, mă-nțelegi.

Califului i s-a părut foarte nostimă ideea lui Abu-Hasan, și zice:

— Îmi place dorința dumitale, mai ales că o văd pornită dintr-o inimă dreaptă care nu suferă să rămâie răutatea nepedepsită: și tare aș dori și eu să ți-o văd îndeplinită... Și de! Poate că lucrul să nu fie chiar peste putință, cum îți închipui... Eu cred că, dacă ar afla ce gânduri ai, califul ar fi în stare să-ți încredințeze puterea lui pe o zi... Și cât mă vezi dumneata, așa, un negustor ca toți negustorii, cine știe de nu ți-aș putea ajuta s-o dobândești.

— Ei! Ia lasă, a răspuns Abu-Hasan, nu-ți mai bate joc de mine și dumneata, cum și-ar bate firește și califul dacă ar afla de nero-ziile mele...

Poate doar atâta, să afle și el de purtările cuvioșilor noștri și să-i osândească el la vreo pedeapsă.

— Ba, Doamne ferește, nu-mi bat joc nicidecum, a zis musafirul, și desigur că nici califul nu și-ar bate... Dar să le lăsăm astea; uite, e aproape de miezul nopții, haide să ne culcăm.

— Bine zici; dar, fiindcă urciorul nostru mai are ceva în fund, eu crez că ar trebui mai întâi golit, și pe urmă să ne ducem la culcare. Un lucru numai te-aș ruga: mâne dimineață când ai pleca, dacă n-oi fi eu deștept, să nu lași ușa de la drum deschisă.

Pe când vorbea Abu-Hasan, califul, ridicând urciorul, și-a um-plut bărdaca și a golit-o, mulțumind încă o dată de buna ospățare. După aceea, pe furiș a aruncat în bărdaca gazdei, așa cât poți lua pe vârful degetelor, dintr-o cutiuță cu niște prafuri, pe care o purta totdeauna cu sine, și peste ele a turnat vinul tot cât mai rămăsese în urciorul; pe urmă, întinzând bărdaca a zis:

— Acuma, te rog, iubită gazdă, să iei de la mine bărdaca asta și s-o deșerți în cinstea și pentru dragostea mea.

Abu-Hasan, foarte bucuros, a luat bărdaca în mâna dreaptă și a ridicat-o-n sus; cu palma stângă la piept s-a-nchinat preaplecat și apoi a băut tot până-n fund dintr-o sorbitură... Dar n-a apucat să lase jos bărdaca goală, și, simțindu-se înmuiat din toate încheieturile, s-a lungit binișor pe divan, unde l-a și furat somnul, așa degrabă, că musafirul a început să râză, și, chemându-și robul, care aștepta gata la ușă, i-a zis:

— Ia-l pe omul ăsta în cârcă, și bagă bine de seamă, când ieșim, în ce loc se află casa, să știi unde ai să-l aduci înapoi mâine când ți-oi porunci.

Și, fără zgomot, au ieșit din casă, robul ducând în cârcă pe Abu-Hasan adormit adânc, și califul, care a lăsat într-adins ușa de la drum deschisă.

Cum au sosit la palat, au mers până în odaia unde așteptau toți curtenii:

— Dezbrăcați-l pe omul ăsta și-l culcați în patul meu.

Curtenii l-au dezbrăcat binișor pe Abu-Hasan, l-au îmbrăcat în halatul califului și l-au culcat frumos în patul împărătesc. După aceea califul a chemat împrejurii pe toți ai curții, bărbați și femei, și le-a zis:

— Vedeți pe omul care doarme colea? Mâne dimineață, la ceasul hotărât, întocmai cum faceți când mă deștept eu, așa să faceți și cu el, fără nici o deosebire, să nu vă mai gândiți la mine câtă vreme v-ați afla în față-i; în sfârșit, până nu poruncesc eu altceva, poruncile lui să fie sfinte: el este califul vostru.

Curtenii și curtenele fără vorbă s-au închinat pân' la pământ, și fiecare s-a gândit cum să se supună mai bine, după puterile sale, poruncilor stăpânului. Întorcându-se la palat, califul trimisese după marele vizir Giafar, și cum a sosit acesta, i-a zis:

— Uite de ce te-am chemat, Giafar: mâine dimineață când vii după porunci, să nu te miri dacă vezi șezând în tronul meu pe omul acesta, care doarme coala. Ascultă-i și-i îndeplinește-i cu sfințenie toate poruncile. Are să se arunce la galantomie, o să-ți poruncească a împărți daruri în dreapta și-n stânga: fă tot ce-ți spune, măcar de-ar fi să-mi sleiești toate lăzile împărăției. Nu uita să vestești pe toți curtenii de la mic până la mare, să-i dea mâine la ceasul hotărât pentru înfățișare înaintea mea toată cinstea ce mi se dă mie... Du-te acuma și caută să-mi faci întocmai pe plac.

După plecarea marelui vizir, califul a mers să se culce și el într-altă odaie, poruncind robului său de încredere, anume Mesrur, să-l scoale mâine până nu s-a deșteptat Abu-Hasan. Și astfel, a doua zi dimineața, califul a trecut într-o cămăruță cu câteva trepte mai jos, de unde de la o fereastră cu gratii putea vedea fără a fi văzut toată odaia unde dormea încă prietenul de cu seară.

Toți curtenii și toate curtenele intrară numaidecât pe rând și se așezară binișor, în tăcere, fiecare după treapta sa, ca după obicei, la locu-i cuvenit. Începuse acum să se lumineze de ziuă; era vremea de deșteptat pentru rugăciunea dinainte de răsăritul soarelui, după cum cere legea musulmană. Curteanul cel care sta lângă căpătâiul califului apropia de nasul adormitului un burete înmuiat în oțet de trandafir. Adormitul strănută îndată și miji din ochi; deși nu era încă destulă lumină, văzu că se află în mijlocul unei odăi mari, foarte bogate, împodobită cu vase mari de aur, cu perdele și covoare țesute de mătase; și de jur-împrejurul lui niște tinere curtene, unele cu harfe, altele cu alăute și cu dairele, gata să înceapă a cânta, și toate de o frumusețe nespūsă; iar la spatele lor niște robi arabi în vestminte strălucitoare, stând toți cu mâinile la piept. Uitându-se la învelitoarea cu care dormise acoperit, văzu că e de catifea stacojie țesută cu fir de aur, și cu mărgăritare; iar lângă pat un veșmânt tot așa, și alături, pe o perină, o tichie de calif.

Văzând toate astea, Abu-Hasan rămase aiurit... și, aducându-și aminte de ce vorbise seara la masă cu musafirul, gândi: „Asta-mi place! Ajunsei acuma și calif! Auzi vis!” Și închizând ochii își așeză iar capul să-și urmeze somnul. Dar un rob, aplecându-se până la pământ, îi zise cu sfială:

— Stăpânitor al credincioșilor, Strălucirea Ta să nu mai adoarmă, e vremea rugăciunii de dimineață, soarele stă să se arate.

Vorbele acestea l-au amețit pe Abu-Hasan: „Sunt deștept or dorm?... Aș! dorm; nu se poate!... dorm!” Și, ținând ochii tot închiși, n-a mișcat. Dar n-a trecut mult, și robul, văzând că nu capătă răspuns, a zis iar:

— Stăpânitor al credincioșilor, Strălucirea Ta să nu se supere dacă iar îndrăznesc a-i spune că trebuie să se scoale, afară numa dacă nu vrea să lase a trece ceasul rugăciunii de dimineață.

„M-am înșelat, gândi Abu-Hasan, nu dorm”.

Deschise ochii bine și, fiind acum ziua mare, văzu foarte limpede tot ce zărise nedeslușit la lumina slabă de-adineauri. Se ridică de mijloc și privi de jur-împrejur zâmbind, ca un om care se deșteaptă plin de mulțumire după un somn bun cu vise plăcute.

Atunci tinerele curtene i se închină preaplecat, și deodată harfele și tamburele, alăutele și dairelele începură o cântare îngerească de care Abu-Hasan rămase atins până la suflet. Cu toate astea tot și-a venit iar la gândul dintâi:

„Bre! ce să fie asta? unde mă aflu eu? Ce e palatul ăsta? Ce sunt minunățiile astea? robii și curtenii ăștia străluciți? frumusețile astea de curtene? și cântările astea care te ridică în slavă? Cum adică? Să nu pot eu înțelege: visez or sunt treaz?”

Când îi treceau prin minte aceste întrebări, iată că s-apropie Mesrur, căpetenia robilor, și-i zice:

— Stăpânitor al credincioșilor, Strălucirea Ta să-mi dea voie a-i spune că n-are obicei să se scoale așa de târziu, afară numa dacă, Doamne ferește, nu se simte bine; așadar, trebuie Strălucirea Ta numaidecât să se suie în tron, că iacătă a sunat ceasul sfatului împărătesc.

După vorbele lui Mesrur, Abu-Hasan înțelese că nu mai doar-me și că prin urmare tot ce i se întâmplă nu-i în vis, ci aieva. Dar încă nehotărât ce are să facă și cum trebuie s-o ia, stetea la gânduri. După câteva clipe de îndoială, se uită lung la Mesrur și-i zise:

— Ia ascultă-mă, cu cine vorbești? și cui îi zici dumneata „Stăpânitorul credincioșilor”?

— Strălucirea Ta, răspunse Mesrur zâmbind, îmi vorbește astfel ca să mă pună la încercare, or ca să glumească... Cine altul să fie Stăpânitorul credincioșilor decât Strălucirea Ta? Mesrur, ticălosul rob, nu poate uita asta, și bănuiește că poate vreun vis urât o fi turburat azi-noapte odihna Strălucirii Tale.

Abu-Hasan pufnind s-a trântit iar cu capul pe căpătâi și... după ce s-a săturat de râs, s-a ridicat iar de mijloc și, întorcându-se către un arap mititel, negru ca și Mesrur, i-a zis:

— Ia ascultă, piciule: spune-mi tu cine sunt eu.

— Preaînalte, a răspuns piciul clipind din ochii-i aplecați, Strălucirea Ta este Stăpânitorul credincioșilor, care ține pe pământ locul Stăpânului lumii.

— Mare mincinos ești, cât ești tu de micuț. Pe urmă a făcut semn unei curtene să se apropie și întinzându-și mâna, i-a zis: Drăguță, fii bună și mușcă-mă de vârful degetului, să văz: dorm or sunt deștept?

Tânăra l-a apucat cu dinții de vârful degetului și i-a strâns pușintel... Abu-Hasan și-a tras repede degetul...

— Nu dorm... Dar cum? cum, fără știrea mea, să ajung eu peste noapte calif? Asta e ceva minunat, de neînțeles... Și zise apoi foarte dulce către frumoasa curteană: Mă rog, spune-mi drept, așa să trăiești, adevărat e, drăguță, că eu... sunt Stăpânitorul credincioșilor?

— Mai adevărat nu se poate, Prealuminate Stăpâne, a răspuns tânăra; e atât de adevărat, că noi rămânem toți pe gânduri văzând că Strălucirea Ta se miră de asta...

Abu-Hasan s-a uitat lung la ea și cu un zâmbet de bunătate, i-a răspuns moțâind din cap:

— Am înțeles! și mătăluță ești o... mincinoasă... Lasă că știu eu bine cine sunt.

Căpetenia robilor, văzând că stăpânul voia să se dea jos din pat, îi întinse mâna și umărul să-l ajute. Cum se puse Abu-Hasan pe picioare, rezemându-se pe umărul robului, curtenii, bărbați și femei, i se plecară până la pământ strigând toți într-un glas:

— Să fie de bine Strălucirii Sale; zi fericită și cu noroc să-i dea Dumnezeu!

— Ah, Doamne, ce minune! a strigat stăpânul... Ce mă culcai aseară, și acu ce mă trezesc?... Vezi cum se poate schimba viața, de cu seara până dimineața... Mare lucru! ce să spun?... Să mor dacă-nțeleg ceva.

Până să-și isprăvească vorba, câțiva curteni l-au și îmbrăcat de sus până jos, pe când ceilalți, curteni și curtene, și robi, arapi, s-au așezat în rând de o parte și de alta, până la ușa prin care stăpânitorul trebuia să meargă în sala sfatului împărătesc. Mesrur, căpetenia arapilor, îl duse până la treptele tronului. Abu-Hasan, rezemându-se pe umărul robului, sui treptele și se așeză în tron.

Totdeodată Harun-al-Rașid trecuse repede la altă fereștrică cu gratii de unde se vedea în sala tronului.

Abu-Hasan, aruncându-și privirile în dreapta și-n stânga, văzu pe toți curtenii și ofițerii palatului stând frumos la rând, drept ca lumânarea, cu ochii ținți în ochii lui, fără să clipească măcar și parcă fără să răsuflă.

Lui Harun-al-Rașid, care se uita cu multă luare-aminte, de sus, prin gratii, îi plăcu dintru-nceput ce vrednic și ce mândru se pricepea Abu-Hasan să-i țină locul.

Îndată ce s-așeză califul pe tron, își ridică fruntea, rezemându-și palmele pe genunchi, și totdeodată marele vizir Giafar se-nchină dinainte-i până la pământ, zicând:

— Stăpânitor al credincioșilor, Dumnezeu s-o acopere cu haru-rile sale pe Strălucirea Ta, iară pe dușmanii ei în flacările Iadului să-i prăvălească!

Abu-Hasan, după câte văzuse și auzise de-adineauri din pat și până

acum, pe tron, începu să creadă că e de-a binele calif. Nici n-a mai voit să gândească prin ce minune a soartei ajunsese aici, și, hotărât, s-a apucat de treabă ca un calif ce era. Astfel a-ntrebat pe marele vizir dacă are să-i spună ceva deosebit. Giafar i-a răspuns:

— Stăpânitor al credincioșilor, emirii, vizirii și toți ofițerii așteaptă porunca să vie a se-nchina Strălucirii Tale.

Abu-Hasan a zis:

— Să poftească!

Marele vizir s-a-ntors atunci către portarul cel mare:

— Stăpânitorul credincioșilor poruncește să-ți faci datoria.

S-au dat de părete ușile, și toți ofițerii cei mari, muiiați din cap până-n picioare numa-n măăsuri și-n fireturi, au intrat, și cu pas falnic unul după altul au venit să se-nchine dinaintea tronului îngenunchind și atingând podeala cu fruntea, după care, iar la rând au mers să se așeze frumos unii de o parte, alții de alta. Când s-a sfârșit ținerea, marele vizir a început să-și facă raportul despre felurite treburi după hârtiile pe care le ținea în mână. Treburile acelea în adevăr nu erau nici foarte însemnate, nici prea încurcate; totuși erau treburi politicești. Abu-Hasan, fără să stea mult pe gânduri, le-a dat la toate dezlegare potrivită, scurt, fără să se-ncurce la vreuna, și toate dezlegările erau nimerite, după cum îl povățuia mintea lui cu scaun sănătos.

Până să-și isprăvească raportul, Abu-Hasan, zărind în mulțimea ofițerilor pe căpitanul poliției, pe care-l cunoștea, că-l văzuse de atâtea ori prin oraș, a zis marelui vizir:

— Ia așteaptă puțintel, am de dat o poruncă grabnică polițaiului... Căpitane, ia poftim mai aproape...

Căpitanul s-a apropiat de tron închinându-se și a ascultat, iar califul a urmat:

— Căpitane, să mergi acu într-un suflet în ulița cutare, din mahalaua cutare (i le-a spus pe nume); în ulița aceea se află o geamie; la geamie acolo, ai să găsești stând la taifas cu iman și patru bătrâiori cu barba albă... Să-i ridici numaidecât și să pui să le tragă, de față cu dumneata: câte o sută de vine de bou la tălpi, fiecăruia dintre bătrâiori, iar imanului, patru sute... Și pe urmă să te întorci fără zăbavă să-mi spui cum mi-ai îndeplinit porunca... Ai venit?

Căpitanul, fără vorbă, s-a închinat adânc și a plecat degrabă să-și facă datoria.

La auzul acestei porunci date așa de scurt și hotărât, Harun-al-Rașid a zâmbit de mulțumire, văzând că Abu-Hasan nu-și pierde vremea cu nimicuri, ci se folosește degrabă de prilejul domniei spre a pedepsi cum se cuvine pe zavistnicii bârfitori.

Totdeodată marele vizir își urma mai departe raportul, și până să nu și-l isprăvească bine, iată se-ntoarce polițaiul și zice:

— Stăpânitor al credincioșilor, am găsit pe iman și pe cei patru bătrâiori stând la taifas în geamia aceea, și ca dovadă că mi-am îndeplinit cu credință datoria întocmai după porunca Strălucirii Tale, am adus și adevărul acesta.

Și scoțând din sân o hârtie a înfățișat-o califului. Abu-Hasan a citit în de-amănuntul arătarea celor petrecute în curtea geamiei și s-a uitat de aproape la numele mahalagiilor, toți cunoscuți de-ai lui, care întăreau cu iscăliturile lor acea arătare, ca martori ce stătuseră de față la săvârșirea pedepsei, și după ce a sfârșit a zis foarte mulțumit către polițai:

— Bun! treci la locul dumitale... Acuma dumneata, vizirule, spune vistiernicului să ia o pungă cu o mie de bani de aur și să o ducă tot în mahalaua aceea unde a fost polițaiu, mamei unuia Abu-Hasan: e om văzut în partea locului, măcar cine îi cunoaște casa. Du-te și te întoarce degrabă.

Marele vizir a dus el însuși punga și i-a spus bătrânei numai atâta că este un dar trimis din partea califului, fără altă deslușire. Bătrâna cu destulă mirare a primit darul; nu-și putea închipui de unde până unde să-i dea prin minte califului a-i trimite ei atâta bănet; de unde era să știe dânsa de cele ce se petreceau la palat?

În vremea cât a lipsit marele vizir, și-a făcut raportul și polițaiul despre toate cele întâmplate peste noapte în tot Bagdadul, fel de fel, pe care le-a ascultat califul cu multă luare-aminte. Întorcându-se vizirul și spunând califului cum îndeplinise întocmai porunca, califul i-a zis:

— Bine; dar nu ți-a dat în gând să întrebi pe bătrâna: fiu-său, Abu-Hasan, e acasă? ce face?

— Ba da, Strălucite Stăpâne, cum nu? am întrebat-o, și mi-a răspuns că fiu-său e acasă, dar că doarme în odaia lui și nu-l poate trezi, fiindcă az-noapte a stat până foarte târziu la petrecere cu un musafir.

La vorbele acestea, califul nu și-a mai putut stăpâni râsul și a râs cu mare poftă, de care firește toată lumea s-a bucurat, văzând veselia stăpânitorului lor atotputernic. Mesrur atunci a făcut un semn către toată adunarea prin care le arăta că sfatul s-a încheiat și că fiecare poate pleca; și au plecat toți, trecând și închinându-se pe dinaintea tronului rând pe rând, ca și la sosire, rămânând împrejurul tronului numai Mesrur, marele vizir și ofițerii de pază. Abu-Hasan s-a coborât de pe tron tot cum se urcase, rezemându-se cu o mână pe umărul credinciosului Mesrur, și cu cealaltă pe umărul unui ofițer voinic, și astfel s-a dus în odaia de unde venise; totdeodată Harun-al-Rașid a trecut la altă ferestruică zăbrelită de unde să poată urmări tot.

Mesrur a dus pe Abu-Hasan într-altă odaie, unde așteptau o droaie de cântărețe, care cum l-au văzut au și început cu toatele să sune din harfe, din

ghitare, din tambure și dairele și să cânte din gură în fel de fel de glasuri, atât de frumos încât Abu-Hasan a rămas fermecat.

De acolo, cu muzicantele după el, Mesrur l-a trecut într-un salon unde sclipeau bogății peste bogății, numai catifele, mătăsuri și aur și nestimate; șapte policandre de aur greu cu câte șapte sfeșnice atârnav din tavanul lucrat în sîdef în feluri de sclipituri care-ți luau ochii. În mijloc sta așezată o masă cu șapte talere tot de aur greu cu mâncări din care se ridicau aburi de deosebite mirodenii. Pe de lături, s-au așezat muzicantele în șapte tarafuri și din fiecare taraf ieșind înainte câte una, una mai frumoasă ca alta, îmbrăcate de sus până jos numa-n borangic străveziu, au venit mai aproape de masă.

Când a intrat Abu-Hasan, cu fetele cântând în urma lui, a stat o clipă în loc aiurit de atâtea minunății. S-a uitat mult de jur-împrejur, din tavanul sclipitor până-n covoarele în care i se îngropau picioarele, și, numa îndemnat de Mesrur, care i-a spus închinându-se plecat că se răcesc bucatele, s-a hotărât să se miște din loc și să meargă a se așeza la masă. Cum s-a așezat el, cele șapte curtene dimprejurul mesei au început să-i facă vânt cu niște apărători de pene mlădioase de păun. Abu-Hasan, încântat, după ce s-a uitat la fiecare din ele zâmbindu-le dulce, le-a zis:

— Drăguțelor, de ce vă osteniți să-mi faceți vânt toate? poate să mă răcorească numa una singură... alelalte șase, mă rog, să poftească la masă alături cu mine, să-mi ție de urât, că mie, ce să spui? oricâte bunătăți să am, singur la masă, nu-mi ticnește...

Tinerele s-au așezat îndată la masă; iar Abu-Hasan, văzând că nu pun nimica-n gură de sfială, le-a dat el la fiecare-n taler și foarte politicos le-a poftit să guste măcar; pe urmă le-a-ntrebat cum le cheamă. Le chema așa: Gură de mărgean, Lună plină, Rază de soare, Bucuria ochilor, Puful piersicii, Vraja inimii. Pe urmă a întrebat pe cea care rămăsese să-i facă vânt să-l răcorească și dânsa i-a spus că o cheamă Acadea de miere. Strașnic de frumoasă.

Abu-Hasan fiecăreia i-a spus, potrivit cu numele ei, câte o vorbă de duh potrivită, așa că adevăratul calif, care le vedea și auzea toate de sus, s-a întărit în credința ce și-o făcuse mai dinainte, că prietenul este un om prețios. Când au văzut tinerele că Abu-Hasan s-a săturat de mâncare, una dintre dânsule, în picioare, a zis către un rob care sta cu mâinile încrucișate la slujba mesei:

— Stăpânitorul credincioșilor vrea să treacă la dulcetuți; aduceți de spălat.

Toate s-au ridicat de la masă, au luat din mâinile robilor, una un lighean de aur, alta o cană cu cioc, tot de aur, și a treia un peșchir de mătase, și îngenunchind câteșitrele dinaintea lui Abu-Hasan, care ședea pe scaun, i-au dat de spălat. După ce s-a făcut și asta, s-a dat deoparte o perdea de catifea și

s-a deschis ușa de la alt salon.

Mesrur a trecut înainte, poftindu-l cu multe temenele pe calif în celălalt salon, încă și mai strălucit și, pe urmă, iar într-altul și mai strălucit, și în fiecare câte șapte tarafuri de cântărețe tot una și una, și mese încărcate cu poame, dulcețuri, prăjituri, fel de fel de bunătăți neînchipuite. L-au plimbat așa toată ziua până a-nceput să însereze. În cel din urmă salon Abu-Hasan a văzut ce nu mai văzuse până-aci:

Pline cu vin împărătesc șapte cane mari de argint și de jur-împrejur niște cupe tot așa suflăte pe dinăuntru cu aur. S-a așezat la masă, încremenit de frumusețea altor tinere care îi așteptau poruncile – a voit să știe cum le cheamă, și a bătut în palme făcând semn tarafurilor de cântăreți să se oprească. Deodată s-a făcut tăcere; iar el, luând de mână pe una dintre cele șapte tinere, care era mai aproape, a poftit-o să șează alături și a întreat-o cum o cheamă, iar dânsa a răspuns: *Salbă de mărgăritare.*

— Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan; bine te-a botezat cine te-a botezat; decât eu tot așa zice că dinții matale întrec toate mărgăritarele din lume... *Drăguța mea Salbă de mărgăritare, tare m-ai îndatora să-mi umpli, cu mânușițele matale, o cupă de vin.*

Fata a îndeplinit porunca. Abu-Hasan, luând cupa plină și privind foarte duios când la cupă, când la fată, a zis:

— *Salbă de mărgăritare, în sănătatea mătăluță... Te rog, fă-mi și matale tot așa hatâr!*

Dânsa își umplu o cupă și, ridicându-o în sus, cântă un cântec cu un glas îngeresc, de care Abu-Hasan a rămas foarte-ncântat. După aceea, luă pe altă tânără și o pofti să șază alături de el, întrebând-o cum o cheamă, iar ea a răspuns: *Steaua zorilor.*

— Nu se putea nume mai potrivit, a zis Abu-Hasan; bine te-a botezat cine te-a botezat, decât... eu tot așa zice că ochii mătăluță întrec toate stelele de pe cer... *Drăguța mea Steaua zorilor, tare m-ai îndatora să umpli două cupe, una pentru mine și alta pentru mătăluță...*

Și tot așa cu una după alta, pe rând, până la cea din urmă pe care o chema Lumina zilei, a băut șapte cupe pline. După aceea *Salbă de mărgăritare* a mai umplut o cupă și foarte veselă a zis:

— *Stăpânitor al credincioșilor, îndrăznesc preaplecătă a mă ruga Strălucirii Tale de un mare hatâr: să bea această din urmă cupă, după ce va asculta și de la mine un cântec pe care, nădăj-duiesc, n-o să-i pară rău că l-a ascultat.*

— *Cu dragă inimă, sufletu-meu! a zis Abu-Hasan luând cupa, ba chiar, ca un Stăpânitor al credincioșilor ce sunt, îți poruncesc să mi-l cânti, că nu se poate o frumusețe de copilă ca matale orce-o face să nu facă frumos și drăgăstos.*

Tânăra atunci i-a cântat din tambură și din gură de l-a ridicat în slava cerului pe calif, care, după ce s-a isprăvit cântecul, i-a strigat cântăreței:

— Să trăiești, draguță. Halal să-ți fie! și a sorbit cupa până la picătura din fund, apoi s-a întors să-i mai zică încă o vorbă, însă d-abia a putut deschide gura mormăind ceva neînțeles; și-a și așezat brațele pe masă, și-a lăsat fruntea pe brațe și a adormit adânc.

Se înnoptase acuma bine. Harun-al-Rașid, care văzuse și auzise tot, a coborât degrabă în salon, bucuros că toate îi ieșiseră după plac. A poruncit să scoată lui Abu-Hasan veșmântul de calif și să-l îmbrace în hainele cu care-l aduseseră aseară la palat. A chemat apoi pe robul cel voinic și i-a zis:

— Acuma ia-mi-l binișor în cârcă și du-te de-l culcă pe divan acasă la el, și când ai ieși, nu uita să lași ușa de la drum deschisă.

În scurtă vreme, robul s-a întors la palat să-i spună califului că îndeplinise porunca întocmai.

Abu-Hasan, întins frumos pe divan, a dormit până a doua zi foarte târziu... Mijind ochii, l-a prins mirarea să se vadă în casa lui, și a-nceput să cheme cu glas mângâios:

— Salbă de mărgăritare! Steaua zorilor! Guriță de mărgean! unde sunteți? Veniți încoace, draguțelor.

Mă-sa, care l-a auzit de alături, a venit în grabă.

— Ce ai, fătu-meu? ce ți s-a întâmplat? Abu-Hasan a ridicat mândru capul și a întrebat:

— Babo, cui îi zici tu fătu-meu?

— Ție, cui să-i zic? nu ești tu băiatul meu Abu-Hasan?

— Eu băiatul tău? ce nu-ți iei seama la vorbă? Eu Abu-Hasan? ce trăncănești? Eu sunt Stăpânitorul credincioșilor, bre!

— Pentru Dumnezeu, fătu-meu, taci să nu te-auză cineva, să crează că ești nebun.

— Nebună ești tu, babo! încă o dată îți spun că eu sunt Stăpânitorul credincioșilor.

— Ah fiule, a strigat bătrâna, ce duh rău te canonește pe tine de aiurezi așa? Nu vezi că ești în odaia ta, în odaia unde te-ai născut și-ai trăit până acuma?

— Mi se pare și mie că ai dreptate, a zis Abu-Hasan, ștergându-se la ochi, parcă așa ar fi. Eu sunt Abu-Hasan, tu ești mama, și amândoi suntem în odaia mea.

Baba gândi că și-a venit fiu-său în simțire și vrea să-nceapă a râde, când Abu-Hasan, de unde ședea lungit se ridică de mijloc, se uită jur-împrejur, apoi își acoperi cu palmele amândoi ochii și strigă strașnic:

— Piei dinaintea mea, scorpie bătrână! Nu sunt fiul tău! Sunt Stăpânitorul credincioșilor, auzitu-m-ai? Piei!

— Pentru numele lui Dumnezeu, fiule, vino-ți odată în fire! Taci, să nu te-auză cineva!

— Să nu te văz! Lipsești!

Biata babă, văzând că nu-i chip dențeleș, a început să se bată cu pumnii în cap și să se bocească. Dar Abu-Hasan s-a mâniat și mai tare, a început s-o înjure, ba, ca un copil blestemat, s-a repezit și-a îmbrâncit-o, dând-o de perete, s-o strivească și mai multe nu.

Bătrâna a început să țipe de s-au strâns mahalagiii. Ce e? ce e?

Au sărit toți și au dat-o într-o parte pe bătrâna...

— Ce faci, Abu-Hasan, ți-ai pierdut mintea și frica de Dumnezeu, omule, de ridici mâna asupra mă-tii?

Abu-Hasan, fierbând de mânie, se uită cu ochii rătăciți la toți de jur-împrejur și zise:

— Cine este Abu-Hasan acela despre care vorbiți?... Cum îndrăzniți să-mi ziceți mie Abu-Hasan?... Mă cunoașteți voi pe mine cine sunt? Eu sunt Stăpânitorul credincioșilor, bre! Afară toți! Lipsiți!

Vecinii au înțeles că omul înnebunise, și, ca să-l oprească de a face vreo boroboacă, l-au legat de mâini și de picioare; dar tot n-au vroit să-l lase numai cu bătrâna; unul dintre ei a alergat la îngrijitorul balamucului să-i dea de știre, și fără zăbavă s-a și întors cu câțiva slujitori, care aduceau cu ei funii, chingi și vine de bou.

Abu-Hasan, cum i-a văzut, a început să se zbućime și să urle, dar îngrijitorul l-a domolit degrabă cu vreo două-trei vine de bou pe spinare; l-au legat burduf și l-au dus la balamuc.

Acolo, după ce i-au tras, după regula casei, vreo cincizeci de vine de bou, l-au închis într-o colivie zebrelită; și pe urmă trei săptămâni d-a rândul același tain în fiecare zi, după care regulat îl întreba îngrijitorul:

— Ei! Spune: tot mai crezi că ești Stăpânitorul credincioșilor? Mă omule, vino-ți în fire, ascultă-mă pe mine...

— N-am nevoie de povețele tale, răspundea bolnavul; nu sunt nebun; dar, dacă ai să mă schingiuești și să mă stâlcești multă vreme tot așa, firește c-o să mă înnebunești de-a binele.

Nenorocita bătrână venea în toate zilele să cerceteze cum îi mai merge; plânga de se prăpădea când îl auzea văitându-se de dureri și-i vedea spinarea și șalele umflate pline de vânătăi, așa că nu mai știa sârmanul pe ce parte să se rezeme, ca să aibă puțină odihnă. De câte ori deschidea ea gura vrând să afle cu vorbă bună, nu cumva și-a mai fi venit în minți, el o ocăra ș-o gonea, încât totdeauna se întorcea acasă nemângăiată, cu gândul că fiu-său nu mai

are leac.

Încet-încet începu să se stingă închipuirea lui Abu-Hasan că fusese îmbrăcat în caftan de calif, că avusese netăgăduită putere de calif, că poruncile lui de calif fuseseră îndeplinite cu sfințenie; începu să se gândească și altfel: „Bine, să zicem că sunt calif, apoi atunci dacă sunt calif, cum de m-am deșteptat la mine acasă? De ce nu m-am trezit înconjurat de robi și de curteni? De ce marele vizir și atâți ofițeri dimprejurul meu m-au părăsit?... Nu, nu se poate... A fost numa vis... Da; dar am poruncit polițaiului să pedepsească pe cei cinci bârfitori și vizirului să ducă o pungă mamei, și poruncile mi-au fost îndeplinite. Atunci?”

...Nu știu nici eu ce să mai zic; nu-nțeleg deloc... Ei! dar câte și mai câte nu le-nțeleg eu și n-am să le-nțeleg niciodată!”

Cam așa se gândea Abu-Hasan când a sosit mă-sa, care, cum l-a văzut așa de zdrobit și de prăpădit, a-nceput iar să se bocească, și pe urmă l-a-ntrebat:

— Ei, fătu-meu, cum îți mai e? cum stai la cap? Te-ai mai dezbărat de duhul necurat care te canonește?

— Mamă, a răspuns foarte liniștit Abu-Hasan, acuma văd și eu bine că am fost ieșit din minți și te rog să mă ierți de păcatul groaznic ce l-am făcut ridicând ca un ticălos nebun mâna asupra ta. Și rog și pe vecinii noștri să mă ierte dacă i-oi fi supărat cu ceva când am fost apucat. Un vis m-a smintit; un vis ciudat din cale-afară, care desigur ar fi smintit pe orice om mult mai cuminte ca mine. Oricum o fi fost, de-acuma știu că a fost numa-nchipuire: sunt sigur că nu sunt stafie de calif strălucit, ci numai și numai bietul Abu-Hasan cu oasele rupte. Da, sunt fiul tău care te-a cinstit totdeauna până în ceasul acela blăstemat al păcatului și care de-acum pocăit are să te cinstească până la moarte!

La aceste vorbe cuminți, mama, plină de bucurie, a strigat:

— Fătu-meu, eu te-am iertat, să te ierte Dumnezeu, și noi să-i mulțumim că te-a mântuit de duhul necurat.

Și numaidecât a alergat bătrâna mângâiată la îngrijitorul balamucului și i-a spus că fiul ei este tămăduit de tot. Îngrijitorul a venit și el, l-a sucit, l-a învărtit cu fel de fel de întrebări, și văzându-l teafăr, în toată firea, i-a dat drumul să meargă-n voie cu mă-sa la casa lor.

Abu-Hasan, întorcându-se acasă, rupt, s-a așezat la pat să-și caute de sănătate. După câtăva vreme, simțindu-se iar în puteri, a-nceput a i se urî să stea serile singur în casă, și astfel s-a hotărât să se apuce iar de tabietul lui de mai-nainte. A plecat așadar într-o seară pe la asfințit, era tocmai zi-ntâi a lunii, a plecat să-și caute un musafir; a mers de s-a așezat ca de obicei la capătul podului și a așteptat să-i pice un străin. Tocmai în ziua aceea avea obicei și califul să umble tiptil prin târg până dincolo de porțile cetății, afară.

Nu se așezase Abu-Hasan de mult pe o laviță, când zări venind de peste pod pe negustorul lui de la Musul, ca și întâia oară cu zaplanul de rob după el. Și sigur fiind că numai de la acest negustor i s-a fost tras lui atâtea boroboațe și supărări, lăsându-i ușa de la drum deschisă, și-a zis în gând: „Doamne iartă-mă, mi se pare că ăsta e vrăjitorul care m-a fermecat!” și a întors ochii în altă parte să nu-l vadă până n-o trece. Califului îi aduseseră știri despre tot ce i se întâmplase prietenului deșteptându-se a doua zi după petrecerea de la palat în casa lui din mahala; și fiind stăpânitor bun la inimă și iubitor de dreptate, s-a gândit să-l ia pe Abu-Hasan pe lângă el de aproape și să-l răsplătească de câte pățise. De aceea acuma, îmbrăcat tiptil, tot ca negustor de la Musul, își căuta prietenul la locul știut. L-a zărit șezând pe laviță și a luat seama că-și întoarce capul într-adins ca să nu-l vadă. Atunci a ocolit binișor pe după laviță și aplecându-se i s-a arătat ochi în ochi, zicându-i:

— Ei!... Dumneata ești, frate Abu-Hasan? mă-nchin cu plecăciune...
Dă-mi voie să te sărut.

La acestea Abu-Hasan, întorcându-și ochii încolo, a răspuns:

— Ba eu nu mă-nchin dumitale cu plecăciune deloc, că n-am nevoie nici de închinăciunea, nici de pupăturile dumitale... Hai du-te, vezi-ți de drum.

— Cum se poate? a zis califul: nu mai mă cunoști? Nu-ți mai aduci minte ce bine am petrecut împreună acu o lună, seara la dumneata acasă, când mi-ai făcut cinste să mă ospătezi așa de frumos?

— Nu! nu te cunosc și nu știu despre ce vorbești... Hai du-te, lasă-mă...

Dar califul nu s-a dat cu una cu două, și a adăugat:

— Nu-mi vine a crede că nu mă cunoști; că doar nu de mult ne-am văzut; trebuie să-ți aduci aminte cum ți-am mulțumit de buna d-tale găzduire, ce bune urări ți-am făcut și cum ți-am făgăduit să te ajut măcar la ce, ca om cu trecere în lumea bună...

— Nu știu, a răspuns Abu-Hasan, ce trecere ai fi având și în ce lume, și n-am câtuși de puțin dorință să ți-o pun la-ncercare; dar știu că după urările d-tale am ajuns nebun... Rogu-te, dacă iubești pe Dumnezeu, vezi-ți de drum; dă-mi pace.

— A! frate Abu-Hasan, să mă ierți; nu mă pot despărți de dumneata în așa chip! trebuie să fii bun încă o dată să mă poftești la dumneata, să mă ospătezi și să mă găzduiești; să am încă o dată cinstea a bea un pahar cu dumneata.

— Măi omule, nu-nțelegi? de câte sute de ori să-ți spun? Du-te cu Dumnezeu, drăguță... Destule am tras după urma dumitale, destule!... mi-e peste cap, nu mai am poftă și de altele!

— Iubite frate Abu-Hasan, prea ești aspru cu mine. Te rog nu-mi mai spune astfel de vorbe care mă mâhnesc. Fă-mi mai bine hatârul și-mi povestește ca la un adevărat frate ce ți s-a-ntâmpat, ca să-ndreptez răul ce

zici că ți l-am făcut, și să-ți cer iertare că, și de ți-oi fi făcut poate vrun rău, n-a fost nici cu voia, nici cu știrea mea; crede-mă, rogu-te, să te crează Dumnezeu!

Negustorul a rostit vorbele acestea cu glasul așa de cald pornit din inimă, că Abu-Hasan s-a mai îmbunătățit, și, după ce și-a întors ochii către el, i-a zis mai blând:

— Poftim de șezi colea lângă mine, să ți le povestesc toate, ca să vezi că nu degeaba sunt supărat pe dumneata.

Și astfel Abu-Hasan și-a povestit toate întâmplările cu de-amănuntul, de când s-a fost trezit din somn dimineața în palat, până a doua zi dimineața când s-a trezit la el acasă, și le-a povestit ca și cum s-ar fi petrecut toate într-un vis; și pe urmă a adăugat:

— Și să nu te miri când îți spun că d-ta ești vinovat de toate câte mi s-au întâmplat; adu-ți aminte că te-am rugat dacă pleci de dimineață, până n-oi fi eu deștept, să închizi ușa de la drum, și d-ta n-ai închis-o, ca să intre duhul necurat să-mi umple capul cu visul acela care, n-am ce zice, era frumos, dar pe urmă numai eu știu ce a tras pielea mea după urma lui. D-ta ești vinovat, că ai fost uituc, de toate câte le-am pățimit.

Pe când Abu-Hasan își povestea foarte aprins pățaniile, negustorul a pufnit de râs: asta l-a mâniat tare pe povestitor, care a strigat:

— Așa? carevasăzică dumneata îmi și râzi în nas când eu mă jeluiesc dumatile de răul care mi l-ai pricinuit? Ori gândești că-ți spun moși pe groși, ca să glumesc cu d-ta?... Poftim, uite colea că nu-ți minții. Uite! Uite!

Și zicând aceasta s-a aplecat de mijloc și descoperindu-și umerii și sânul i-a arătat urmele umflăturilor și vinețelor de pe trup. Califul nu a putut vedea acele semne fără să fie adânc mișcat de compătimire și, foarte mâhnit că gluma mersese prea departe, a luat în brațe pe Abu-Hasan și l-a sărutat foarte duios, zicându-i:

— Ridică-te, te rog, preaiubite frate, și vino... Haide la dumneata acasă... Doresc să mai petrec încă o dată astă-seară cu d-ta... și mâine, cu voia lui Dumnezeu, ai vedea că toate or să meargă bine... bine de tot... ascultă-mă pe mine: mai bine nu se poate...

Încet-încet, cu mângâieri și vorbe pline de bunătate, negustorul a potolit cu totul supărarea prietenului, care i-a zis:

— Eu te iau și astă-seară, dar să te juri că mâine dimineață nu mai uiți ușa deschisă, de la drum, să mă pomenesc iar cu duhul necurat.

Negustorul a făgăduit că de data asta, Doamne ferește, n-are să mai uite. Ridicându-se amândoi de pe laviță, au pornit spre casă; și pe drum negustorul, ca să-l îndemne și mai bine pe prietenul său, îi zicea mereu:

— Ți-am dat o dată cuvântul, ți l-am dat, s-a isprăvit! Să nu mă crezi

vreun terchea-berchea: eu sunt negustor cu vază și om de omenie... în mine poți avea încredere.

Așa, au mers ei amândoi alături, cu robul în urma lor, până au ajuns acasă, pe înserate. Abu-Hasan a aprins lumini în odaie; amândoi s-au așezat pe divan, și masa fiind gata s-au apucat să cineze, ca doi vechi prieteni ce erau. După cină, bătrâna a curățit masa, a adus pometuri, uscături și băutură, și s-a dus lăsându-i singuri. Au băut fiecare îndelete câte cinci-șase bărdace vorbind una-alta despre lucruri neînsemnate... Când musafirul l-a văzut pe Abu-Hasan încălzit bine, i-a deschis vorba despre dragoste și l-a-ntrebat dacă iubise cumva în viața lui vreo femeie.

— Frate dragă, ce să-ți spun? a răspuns Abu-Hasan, mie, cel puțin până acuma, dragostea mi s-a părut un fel de robie; uite, să-ți mărturisesc drept, mie atâta mi-a plăcut în viața mea: să mănânc, nu ceva scump, dar bun și curat, și mai ales să beau un vinișor cum știi eu, dar nu singur; mi-a plăcut să petrec totdeauna cu prietenii, mai ales cu un om deștept... La dragoste nu m-am prea gândit... Dar iar nu pot zice că sunt de tot neștiutor... Dacă s-ar întâmpla să dau peste o femeie frumoasă și veselă ca una dintre celea din visul meu, de care-ți povestii; să văz eu că și ea mă face haz așa cum sunt, că mi-e urât serile cu mine; să-mi cânte frumos și să mă țină de vorbă căutând toate chipurile cum să mă facă s-o plac și eu pe ea – de, parcă-parcă n-aș zice ba... Poate chiar dimpotrivă, m-aș lipi de ea cu tot sufletul și m-aș simți fericit să-i robesc. Ei! dar unde să găsesc eu așa femeie?

Abu-Hasan a oftat ca de un dor mare și, umplând două bărdace, a adăugat:

— Dar ce să ne mai gândim la d-alde astea? Mai bine să ne vedem de petrecerea noastră așa de plăcută... Ia, poftește!

După ce și-a golit fiecare bărdaca lui, musafirul a zis:

— E păcat, un om așa de plăcut, bun și deștept ca dumneata, care cum văz eu ar fi simțitor la dragoste, să duci astfel de viață singur cuc, fără să te bucuri de plăcerile lumii...

— Nu mi-e greu, a răspuns gazda, să-mi duc viața asta liniștită; mai bine așa, decât să dau peste cine știe ce femeie ciudată și ursuză și care să-mi amărască zilele...

Musafirul a luat bărdaca lui Abu-Hasan și a zis:

— Știi ce? las' pe mine; am să-ți găsesc eu ce-ți trebuie dumitale; eu am să te căpătuiesc, și ai să vezi că am să-ți nimeresc întocmai după pofta inimii. Și după aceste vorbe, a turnat vin și i-a întins gazdei bărdaca plină, adăugând: Poftim, poți bea chiar de-acuma în sănătatea aceleia care-ți va face fericirea vieții.

— Fie! a zis gazda, dacă poftești să beau în sănătatea aceleia care... cum îmi făgăduiești, cu toate că nu prea pun temei pe făgăduiala dumitale.

A dat bårdaca peste cap, și, firește, numaidecât l-a luat gaia.

Robul l-a ridicat în cârcă, iar califul, ieșind după el hotărât să nu mai înapoieze pe Abu-Hasan ca întâia oară, a închis bine ușa de la drum.

Ajungând la palat, aceeași punere la cale, aceleași porunci, aceeași rânduială, întocmai toate ca și întâia oară.

A doua zi dimineața, Abu-Hasan când s-a trezit din somn, cam târzior, și a mișcat puțin, au început șapte tarafuri să cânte lin și dulce numai pe jumătate glas. Abu-Hasan a deschis ochii privind de jur-împrejur...

Cântările au conținut deodată. Abu-Hasan a închis iar ochii, și mișcându-și degetele a strigat îngrozit așa de tare încât de sus îl auzea califul:

— Iar m-a apucat! Acuma ține-te! iar la balamuc, iar vine de bou, Doamne Sfinte, ia-mă în paza Ta! Iar mi-a făcut-o afurisitul de musafir! mi-a lăsat ușa de la drum deschisă! iar a intrat la mine duhul necurat! iar mă chinuiește cu închipuiri și cu vedenii!... Nu mă lăsa, Doamne, pradă satanei!

După această scurtă rugăciune, a-nchis iar ochii acoperindu-și-i cu palmele, doar o mai putea adormi. Dar una dintre curtene, pe care o mai văzuse el bine o dată, îi zise, apropiindu-se de căpătâiul lui:

— Stăpânitor al credincioșilor, fiindcă Strălucirea Ta nu se ridică, deși i-am arătat că s-a făcut ziuă, atunci trebuie să-ndeplinim porunca pe care ne-a dat-o pentru asemenea împrejurare.

Și deodată au sărit mai multe fete; l-au ridicat din pat pe sus, l-au pus să sară jos pe un covor în mijlocul salonului. Apoi șapte tinere frumoase ținându-se de mână s-au pornit să joace de jur-împrejurul lui, în vreme ce tarafurile cântau din toate puterile zbârnâind și sunând din dairele.

Abu-Hasan sta pe covor dus pe gânduri, aiurit cu desăvârșire:

„Adică să fiu eu în adevăr Stăpânitorul credincioșilor?” Și gândind acestea a făcut semn către Salbă de mărgăritare și către Steaua zorilor, care jucau. Hora s-a spart, cântările au conținut și fetele s-au apropiat de el, care le-a zis, zâmbind prostește:

— Fetelor, spuneți-mi drept, dar drept: cine sunt eu?

— Stăpânitor al credincioșilor, a răspuns Steaua zorilor, Strălucirea Ta vrea să glumească, ori poate cine știe ce vis i-a turburat închipuirea; asta se poate, fiindcă Strălucirea Ta a dormit astăzi peste obicei. Dacă mi-este îngăduit, am să povestesc Strălucirii Tale toate cele întâmplare până aseară.

Și i le-a povestit cu de-amănuntul cum fuseseră pedepsiți imanul și niște bătrâiori, din mahalaua cutare, cum îi fusese trimisă o pungă cu aur mamei unuia Abu-Hasan tot din mahalaua aceea, cum a petrecut el toată ziua, ce mâncase, cum îi cântaseră, și cum după ce băuse cu ele, adormise...

— Și de-acolea Strălucirea Ta a dormit peste obicei până acuma...

— Haide-haide, a răspuns el clătinând din cap, nu mai spune... Află că de

când v-am mai văzut pe voi, am fost la mine acasă, la mine, Abu-Hasan, acolo am lovit-o pe mama, apoi de-acolo m-au dus la balamuc, unde am stat legat ferecat trei săptămâni și-n toate zilele am căpătat tain câte cinzeci de vine de bou... Și voi vreți să crez că toate astea au fost vis, ai? Haida-de! mai bine spuneți că vreți să râdeți de mine...

— Stăpânitor al credincioșilor, a zis Steaua zorilor, suntem toate-n stare să jurăm pe tot ce are mai scump Strălucirea Ta, că tot ce ne spune e numa un vis. Strălucirea Ta n-a ieșit de aici de ieri-seară, și d-atunci a dormit toată noaptea nemișcat până acuma.

— Bine, bine, a răspuns el, eu auz ce spui matale; dar, mă rog, ia uitați-vă și coala...

Și descoperindu-și umerii le-a arătat tuturor urmele loviturilor.

— Poftim, mai spuneți că nici astea nu sunt aievea, că doar le simț și acuma durerea...

Apoi a chemat aproape pe un ofițer și i-a spus:

— Apucă-mă cu dinții de vârful urechii și strânge; să văz de visez ori sunt deștept...

Ofițerul a îndeplinit porunca așa că Abu-Hasan a dat un țipăt; atunci deodată s-au pornit ghitarele, tamburele, dairelele și glasurile să sune din rășputeri, iar tinerele și ofițerii să dănțuiască chiotind ca niște nebuni. Abu-Hasan, în fierberea de zgomot, s-a ridicat de jos și numa-n cămașa de noapte s-a repezit între dănțuitoare, a apucat pe două de mâini și s-a pornit să sară și să țopăie mai nebun ca toți... Și trage-i danț, și ține-o aci, și nu te da!

Califul, de sus, de la ferestruică, n-a mai putut, a deschis gratia și hohotind de râs a strigat tare încât a acoperit tot zgomotul:

— Stăi, Abu-Hasan, oprește-te, că mă omori, nu mai pot!

La glasul califului au amuțit toți, încremenind pe loc. Abu-Hasan s-a oprit și el ca toată lumea și, întorcându-și capul în sus, a dat cu ochii de negustorul de la Musul și într-o clipă, ca și cum i s-ar fi ridicat o perdea de pe ochi, a înțeles cine era negustorul. Dar asta nu l-a zăpăcit; ba, dimpotrivă, văzând acuma limpede că toate fuseseră aievea, a pătruns îndată noima glumei și a răspuns de jos, vesel:

— Ei! dumneata ești, negustorul?... Îmi pare bine... Și te mai plângi că te omor... când numa d-ta ești de vină pentru toate câte le-am pățit... D-ta ai poruncit să-mi bată imanul și pe bătrâorii mahalalei, că nu eu, eu de asta mă spăl pe mâini... În sfârșit, d-ta ești capul răutăților, și eu sunt păcălitul...

— Ai dreptate, Abu-Hasan, a răspuns de sus califul, și gata sunt să te răsplătesc de tot ce ai pățit cum vei socoti tu însuși de cuviință.

După aceste vorbe califul a coborât în salon, și după ce tinerele curtene l-au îmbrăcat pe prietenul din cap până-n călcâie numa-n mătăsării, califul l-a

luat în brațe și l-a sărutat, zicându-i:

— De acuma, Abu-Hasan, ești ca și un frate pentru mine; cere-mi orice gândești că-ți poate face plăcere și al tău să fie!

— Stăpânitor al credincioșilor, a zis Abu-Hasan, preaplecăt rog pe Strălucirea Ta deocamdată numai atâta înaltă bunătate să-mi faci: să-mi spună cu ce mijloace mi-a zăpăcit astfel capul, vreau să știu, ca să-mi pot liniști de-a binelea mintea cletinată.

Califul a binevoit să-i facă pe plac și i-a povestit toate cele întâmplate, pe care cititorul le cunoaște cu de-amănuntul.

— Tu însuși mi-ai povestit, a adăugat califul, câte ți s-au întâmplat de a doua zi-ncolo. Nu-mi puteam închipui că ai să pați și să suferi atâtea după urma unei glume; dar fiindcă eu am făcut greșeala, tot eu trebuie s-o îndreptez; eu sunt dator a te înlesni să uiți toată supărarea ce fără să vreau ți-am pricinuit. Spune-mi, te rog, ce pot face pentru asta.

La acestea, Abu-Hasan, mai încântat ca de orice până acuma, a răspuns cu glasul înecat de bucurie:

— Stăpânitor al credincioșilor, oricâte rele am pățit s-au șters din amintirea mea din clipa când am aflat că mi-au fost pricinuite de califul, de domnul și stăpânitorul meu. Cât despre bunătățile cu care îmi făgăduiește atât de milostivă Strălucirea Ta să mă acopere, nu mă îndoiesc cătuși de puțin; dar fiindcă pe mine nu gândul oricărui foloase din lume m-a putut stăpâni, și fiindcă mi-este îngăduit să aleg eu ce-mi place, atunci iată ce-ndrăznesc a-mi alege: să mă pot cât mai adesea apropia de Strălucirea Ta, ca să am toată viața fericirea a mă închina înainte-i și a o slăvi.

Această din urmă dovadă de deșteptăciune și de mărinimie din partea lui Abu-Hasan i-au câștigat întreagă dragostea califului.

— Dragul meu prieten, i-a zis acesta, din suflet îți mulțumesc că numai atâta lucru ușor mi-ai cerut, pe care din toată inima ți-l dau: oricând poțtești poți intra aici în palatul meu să te apropii de mine.

Totodată, a poruncit să-i dea o locuință în palat pe seama lui, și i-a dăruit o pungă plină cu aur. Abu-Hasan s-a închinat până la pământ dinaintea califului, iar acesta a plecat acolo unde erau adunați mai marii împărăției așteptându-l la sfat.

Vestea despre întâmplarea lui Abu-Hasan s-a răspândit îndată în tot Bagdadul. Fiindcă era din fire om cu inima deschisă și cu vorbele lui prietenoase și cu glumele lui bine potrivite împrăștia veselie oriunde se afla, califul nu se mai putea despărți de el și la fiecă petrecere trebuia să-l aibă alături; uneori îl lua chiar la soția sa Zobeida, căreia îi povestise toată istoria. Domnița aceea care îl făcea mult haz pe Abu-Hasan a luat seama de mai multe ori că de câte ori venea la ea califul cu prietenul lui, prietenul trăgea mereu cu coada ochiului la una din roabele ei, pe care o chema Vraja inimii, și astfel

Zobeida s-a hotărât să-i spună odată califului, când erau singuri:

— Iubite stăpâne, eu am luat seama că de câte ori vine Abu-Hasan nu-și mai ia ochii de la Vraja, și ea, cum îl vede, se zăpăcește de nu mai știe ce face; știi că eu țiu la fata asta, cum și Măria Ta ții la Abu-Hasan. Ce zici? n-ar fi bine să-i căsătorim?

— Draga mea, a răspuns califul, îmi pare foarte bine că mi-ai adus aminte; eu chiar i-am fost făgăduit prietenului Abu-Hasan să-l căpătuiesc, să-i găsec o femeie pe placul lui, și atât mai bine că s-a nimerit să și-o găsească el singur...

Până să isprăvească bine califul, iată-i intrând amândoi, Abu-Hasan și Vraja inimii.

Abu-Hasan, auzind ce pusese la cale stăpânul lui preaiubit, a căzut în genunchi și a zis:

— Nu puteam primi o soție mai scumpă din mai binecuvântate mâini: dar oare pot nădăjdi că are să se învoiască și Vraja?

— Tu ce zici? a întrebat-o Zobeida pe fată.

Fata n-a știut răspunde nimic; numai s-a roșit până-n vârful urechilor și cu mâinile la sân și-a plecat fruntea, ceea ce arăta mai bine ca oricâte vorbe frumoase că și ea e fericită a se supune la ce hotărâse preaiubita ei stăpână.

Nunta s-a făcut îndată la palat, după care multe zile au urmat petreceri pline de veselie, iar apoi însurăței au fost lăsați să se bucure în pace de dragostea lor. Abu-Hasan și soția sa într-adevăr se iubeau foarte, și afară de ceasurile când trebuia să se înfățișeze înaintea califului și a Zobeidei, toată vremea și-o petreceau nedezlîpiți unul de altul. Adevărul e că Vraja inimii avea toate darurile cu care să poată robi pe Abu-Hasan; nu numai că era frumoasă, dar, după dorința lui, știa să-l înveselească serile, la masă, ținea una cu el și la glume și la bårdacă.

Așa au trăit ei amândoi împreună cuminți, veseli și fericiți sub ocrotirea strălucitului calif Harun-al-Rașid și a minunatei Zobeide, până la adânci bătrâneți.

Postum, în vol. Abu-Hasan (1915)

● REFERINȚE CRITICE ●

În O scrisoare pierdută, pe cei doi institutori, agenții lui Cațavencu, îi cheamă Ionescu și Popescu (primul Ionescu și primul Popescu ai lui Caragiale). Aceasta însemnă că ei sunt de extracție populară, feciorul popei și feciorul lui Ion. Fac parte dintre cei care se ridică din poporul de jos. (Până atunci „poporul” era burghezia.) E un episod al „ridicării noroadelor”, care începe mai pronunțat atunci.

Aceste nume, împreună cu Diaconescu, Protopopescu, Iconomescu (feciori de diaconi și preoți, de diferite grade; mulțimea lor constată faptul real că, la începutul „ridicării noroadelor”, mai ales preoții, mai înstăriți sau deja diferențiați de norod, putea furniza fii cu oarecare învățătură de carte, ca să ocupe funcțiile create de formele nouă – deocamdată funcțiile mici), așadar, aceste nume vor mișuna, mai târziu, în Momente. Aproape nici nu-i va chema altfel, decât atunci când autorul îi va numi cu numele de botez, și atunci se vor numi Lache, Mache, Tache, Mitică etc.

Dar cum aceste nume, pe lângă evocarea extracției populare, sunt, prin frecvența lor, aproape nume comune, Caragiale a mai intenționat să evoce și lipsa de individualitate a acestor personaje, caracterul lor de gloată, o ceară amorfă, pe care formele nouă și urmările lor au lăsat aceeași pecetie – urâtă, după sentimentul lui Caragiale.

E natural ca pentru el toate aceste nume să aibă ceva comic. Comicul lor vine din cauză că ele îi evocă mahalaua. Dar sunt comice și prin frecvența lor, prin faptul că au ajuns ca niște nume comune. Frecvența, uniformitatea aceasta e „du mécanique plaqué sur du vivant”.

Și-n adevăr, acei pe care el îi numește Popești și Machi în Momente n-au individualitate.

— Marele creator de oameni Caragiale n-a creat în Machi și în Popești individualități pentru că, după el, n-au individualitate nici în viața reală. Formele nouă i-au redus la unitate, i-au făcut la fel de ridicoli. Comicul fiecăruia e comicul întregii categorii. Unul suferă de „situația” țării, altul suferă de „lacuna” din codul penal – aceasta e singura deosebire.

Marele creator Caragiale a reușit să facă acest tour de force de creație, se poate zice negativă: să nu dea nimic individual acestor tipuri, ci numai pecetea categoriei lor.

În comedii, unde avea de creat caractere, n-a procedat așa. Acolo personagiile, oricât de neînsemnate, au nume foarte individuale. [...]

De altfel, pe vremea când a scris comediile ori în timpul când și-a plasat acțiunea pieselor, abia începuse „ridicarea noroadelor”. Abia începuse ascensiunea lui Mache și Popescu. Chiar dacă n-ar fi fost motivul principal – nevoia impusă de genul literar de a crea individualități – realismul, supunerea la obiect, trebuia să impue lui Caragiale sgârcenie de Popești.

Ce rol are la Caragiale numele în conceperea personajului se poate vedea mai bine decât oriunde într-o schiță din Momente, unde a luat ca erou un Mache, dar l-a pus într-o situație serioasă și tragică. E Inspecțiune, în care e vorba de sinuciderea unui casier.

Schița are ca personaje exact personajele din celelalte Momente.

Dar aici pe erou îl cheamă Anghelache, tot nume de om din clase inferioare, dar rar și mai serios și nemaiutilizat de Caragiale aiurea. Iar

celelalte personaje din Inspecțiune (adică Lachii, Machii, Ioneștii și Popeștii din alte schițe) aici n-au nume. Caragiale le-a ascuns numele, căci dacă-i numea, trebuia să-i cheme ca în toate schițele, cu atât mai mult cu cât e vorba de o petrecere la o berărie între exact aceiași „amici” din restul Momentelor.

Dar acești funcționari acum nu mai vorbesc fleacuri. Ei sunt îngrijorați de soarta lui Anghelache, pe care o presupun teribilă. Iată de ce Caragiale n-a putut să le spună pe nume. Numele acestea comicizate atât de mult de el ar fi dăunat atmosferei grave a bucății. (Când însă, în peregrinațiile lor nocturne, ca să dea de urma lui Anghelache, întâlnesc un amic al lor care nu luase parte la afacerea asta gravă – acesta are nume și-l cheamă firește: Mitică.) [...]

În Caragiale se vede gradația. De la Mița Baston la Mari Popescu și de la Mari Popescu la Esméralde Piscupesco. De-atunci încoace, a trecut vreme – și Esméralde a născut pe Pulchérie. E istoria întreagă a „ridicării noroadelor”, a evoluției burgheziei noastre simbolizată și prin nume, tot mai moderne și mai occidentale.

Această problemă a numelui Caragiale n-o uită niciodată, atât de mult numele face parte din procesul său de creație. Într-o schiță, pe două mahalagioaice vechi le cheamă Ghioala și Anica. Pe fiicele lor: Matilda și Lucreția. În altă schiță, în care institutoarea dintr-un târgușor e Aglae Popesco (aici occidentalizarea a lucrat teribil la nume) și secretarul primăriei Athanasiu Eletherescu (Tanase Lefterie a fost înnobilit prin etimologism) – pe consilierul comunal, așadar simplu cetățean, mahalagiu de modă veche, îl cheamă încă Niță Necșulescu (modernizat și el din Neacșu).

În toate aceste schițe e vorba de Muntenia.

În schițele cu subiect din Moldova (plasarea subiectului în Moldova se cunoaște după limba personajilor), lucrul se schimbă cu totul. Aici personajii se numesc: Gudurău, Perjoiu, Grigorașcu, Buzdrugovici, Bostandaki etc. – iar numele de botez sunt: Costăchel, Iordăchel, Athenais, Edmond, Raoul etc.

– Pronumele acestea sunt foarte individuale și chiar cu o nuanță de „originalitate”, adică de bizarerie. Prin această originalitate, ele amintesc numele din Gogol [...]

Formele nouă, burghezirea, ridicarea noroadelor etc. sunt fenomene mai ales muntenești. Și de aceea Caragiale a urmărit fenomenul mai ales în Muntenia. Moldova a rămas la urmă. A rămas mai veche. Aceasta l-a frapat pe Caragiale și aceasta o redă prin numele personajilor. [...]

Iar șarjarea acestor nume moldovenești este dreptul autorului comic, cum am văzut. Această șarjare este făcută cu mult simț al realităților. Aceste nume ne evocă perfect caracterul de special, de învechit, de „original”, de „survivance” – de tot ceea ce a redat și Gogol în opera sa. [...]

În opera lui Caragiale problema numelor proprii e mai importantă decât

în opera altor scriitori, pentru că opera lui e comică, și într-o astfel de operă, numele e o însușire mai esențială a personajului decât în alte genuri literare.

Dar problema aceasta la Caragiale a fost mult mai complicată. Numele nu aveau să caracterizeze tipurile din punct de vedere al caracterului. Ele trebuiau să caracterizeze și clasa socială, veche sau nouă, a personajilor, originea lor etnică, proveniența lor muntenească ori moldovenească și rolul lor social, pentru că opera lui are ca obiect moravurile dintr-o vreme de tranziție, adică de amestec între vechi și nou, indigen și străin etc.

Numele din opera lui Caragiale analizează toate aceste stări și toate aceste deosebiri. Luminează, în felul lor, istoria și sociologia României din a doua jumătate a veacului trecut. Și sunt formule rezumative. [...]

Dar de la război încoace, s-a produs un alt val, mai mare și mai tumultuos, al „ridicării noroadelor”, însoțit, firește, de o altă „cădere a neamurilor” (unele din aceste „neamuri”, acum căzute, erau ele însele ridicate din „noroadă”). Așadar, de la război încoace, Caragiale a devenit din nou de actualitate.

Și va trebui să treacă iarăși multă vreme, pentru ca „noroadele” ridicate acum să devină „neamuri” și să se curețe de „caragialism”.

„Noroadele” care se ridică acum sunt aproape întregul popor. E opera războiului și a urmărilor lui sociale și politice. Vechea cultură rurală, cea care a produs pe Creangă și care era o cultură adevărată, atacată de formele nouă încă înainte de război, e pe cale de a dispărea. Dar de la acea cultură veche și până la cultura adevărată europeană, este spațiul tuturor „caragialismelor”. Saltul țării întregi, peste spațiul acesta, la cultura europeană (variante românească), indiferent de ce grad, dar europeană, este evoluția viitoare a societății românești, dacă evoluția va fi normală.

Atunci toate „noroadele”, după ce-și vor fi făcut stagiul în fatalul „caragialism” al fazelor de tranziție, vor deveni „neamuri”.

Până atunci Caragiale nu va fi niciodată inactual, sau cu totul inactual.

G. Ibrăileanu, Numele proprii în opera comică a lui Caragiale; reprodus în G. Ibrăileanu, Studii literare, ediția a II-a, Editura Cartea Românească, București, [1931], pp. 83-90.

Caragiale era un meridional leneș, înzestrat cu o inteligență și o fantazie hotărât supranormale. Toți acei care s-au priceput să-l observe vorbesc, în această privință, la un fel despre dânsul: risipa fantastică de spirit și imagini de care era capabil omul acela arăta neîndoiește o viață internă de o neobișnuită intensitate. Neobosit la vorbă – singura hărnicie autentică a meridionalului – el suferea greu de criza persistentă la care supune compunerea scrisă. Scrisul este muncă, și munca-i lucru incomod; iar Caragiale ura incomodul cu cea mai sensuală violență. „Să stau în cămașă, cu picioarele goale, tolănit într-un port de miazăzi, și să țin trecătorii de vorbă cu

povești” l-am auzit zicând, și cred că închipuirea lui era atunci, ca mai totdeauna, exactă. De porturi n-a avut parte, dar de cafenele destul. Pe deasupra, a apucat o societate românească patriarhală încă, din care lipseau asprimile stricte ale vieții burgeze, ori cel puțin puterea lor de constrângere era mult prea slabă. Lipseau și condițiile care să facă producția intelectuală cât de puțin rentabilă. Îndemnul la scris era dar slab, dinăuntru și dinafară. Caragiale s-a cheltuit în literatură vorbită.

Scrisul este lucru mut; și-i mare canon pentru un meridional să lucreze pe tăcute. Îmi vine a crede că tocmai necazul și sila aceasta, dușmană firii sale, dezlănțuie o energie particulară în sufletul meridionalului constrâns la muncă tăcută și-l face să-și lucreze scrisul cu o trudă înverșunată, care explică destul de bine mult citata perfecție stilistică a literaturilor sudice. Dar nu trebuie uitat aici că meridionalul este obsedat, și când tace, de efectele sentimentale și estetice ale vorbei rostite în gura mare. Scrisul lui Caragiale își are, cred, hotărât loc de cinste în această tradiție, latină, cum se zice, de scrupulozitate verbală. Pentru corectitudinea gramaticală era, ca Malherbe și Boileau, fanatic până la enormități: fastidios repeta, de pildă, că omul nu suflă cu genele în lumânare, cum pretindea el că zice cu neiertată neglijență Eminescu, în versul cunoscut.

Caricatura în opera lui Caragiale este îndeobște eminent amuzantă. Caragiale a fost un demon al veseliei. Gherea pare să fi simțit aceasta, când îl acuza că râde cu poftă. Se înțelege că acest neobosit moralist pornește de aici numaidecât un plan pentru un Caragiale cum ar fi trebuit să fie: să simtă amărăciune, să se revolte, să râdă cu adâncă seriozitate; și arată că acest autor a fost cum nu trebuia să fie, pentru că n-avea „idealul trebuincios”. Gherea era foarte tânăr când gândea acestea; în anii lui de plină maturitate se liberase desigur de multe dintre ortodoxismele inutile și naive ale tinereții. [...] Și aici discipolul ajunge mult mai departe decât învățătorul: din toată producția lui Caragiale, Ibrăileanu scoate cu hotărâre informația că scriitorul trebuie să fi fost un om foarte rău, nesimțitor chiar la drăgălășeniile neastâmpărate ale celor mai inocenți copii, și că prigonea chiar căței când îi bănuia că nu țin, prin educație și din tot sufletul, de partidul conservator.

Astăzi, în fața operei isprăvite, doar spirite prea zelos politice mai percheziționează poate după intenții de partid. Raoul și „le Général Grégorachko”, Gudurăii, Edgar Bostandaki, Stasache Panaitopolu și tot neamul nu sunt însemnați prin culoare de partid [...] Dar avea culoare de partid Guvidi, contemporanul lui Zibal și al popei Niță? Și de unde-i sigur că partidul cucoanei Joițichii nu-i conservator? Agamiță cel puțin este categoric „rumânu imparțial!”; și-i lucru însemnat că acest triumfător cumulează superior calitățile lui Cațavencu cu ale lui Farfuride. Dandanache este o concluzie de geniu. Caragiale povestea adesea în ce trudă de nedumerire îl ținuse lungă vreme contrastul dintre cele două eminențe: Farfuride-Cațavencu,

și ce violentă satisfacție l-a cuprins când i-a izbucnit în minte soluția strălucitoare a figurii culminante.

Să lăsăm dar partidele: „materialul este al națiunii!”

„Națiunea” nu-i poporul românesc, ci acea societate orășenească care se afirma purtătoare a unei conștiințe de cultură nouă, indiferent de calitatea ei rudimentară ori nu. Această națiune este de caracter hotărât meridional, și prin aceasta ea a fost un excelent stimul pentru instinctul caricaturist și verva veselă a lui Caragiale. Între apucătura artistului și caracterele cele mai vădite ale societății în care a lucrat s-a stabilit o fericită colaborare. Vioiciunea sudică este un reactiv energic, care face să apară ridiculele în forme cu deosebire tari. Prostia care stă latentă într-o masă umană nordică, flegmatică, tăcută, se degajează viu și colorat în focul exuberanței meridionale. [...] Când Cașavencu țipă: „Nu voi să știu de Europa; eu știu numai de România mea” – el nu aruncă numai o hiperbolă demagogic-patriotică, ci rezumă, grosolan, dar adevărat, stări sentimentale care circulau, mai bine ori mai slab ascunse, prin sufletele multor bărbați eminenți ai țării, indiferent de cultura sau culoarea lor politică. Cu atât mai iritată trebuia să fie vanitatea socială și națională, cu atât mai bogată recolta de comic în lumea aceasta silită la adaptări multiple și repezi, expusă prin urmare la toate stângăciile fatale acestor adaptări. [...]

Lumea aceasta, de care se îngrozesc atâta judecătorii moralicești ai lui Caragiale, îmi pare că se deosebește printr-o vastă lipsă de perversitate. Vorbesc de modelele reale, nu de preparatele artistului. În societatea nouă românească ticăloșiile de orice fel poartă aproape constant semnul inocenței; acești oameni fac rău fără să păcătuiască. Perversitatea, viciul adevărat și tragic nu sunt cu puțință decât acolo unde, printr-o îndelungată și profundă constrângere morală și religioasă, s-au putut forma acele duplicități și conflicte din care se naște conștiința complicată a binelui și răului moral. O lume care să mai fie ignorantă în această știință decât lumea în mijlocul căreia a creat artistul Caragiale ar fi, cred, greu de găsit în tot cuprinsul societăților istorice. Acești români orășeni îmi par deopotrivă de candidi, în bine ori în rău.

Paul Zarifopol, *Publicul și arta lui Caragiale*, în *Artiști și idei literare române* [1930]; reprodus în *Paul Zarifopol, Pentru arta literară*, ediție și prefață de Al. Săndulescu, Editura Fundației Culturale Române, 1997, vol. I, pp. 187-194.

Caragiale e un moralist, în sensul clasic francez, care în loc să graveze portrete, ca un La Bruyère, sau să scrie maxime, ca un La Rochefoucauld, de care se apropie mai mult prin intuiția ce o are asupra omului, fiind dotat cu un esențial geniu dramatic, a scris comedii; prin sensul lor ciclic social, prin puterea de a individualiza oameni, ca și prin excepționala lui virtuozitate tehnică, Ion Luca a făcut operă de moralist (în sensul precizat mai sus). Nenorocul lui a fost să cadă pe mâna moralizatorilor, sociologi sau moralști

pur și simplu, care în loc să înțeleagă au strâmbat din nas, au polemizat cu el și cu ficțiunile lui și l-au privit ca pe un măscărici, fie și genial. Chiar unui moralist ca Zarișopol i-a scăpat această latură a geniului caragialian; studiile lui despre Ion Luca stăruiesc în a sublinia caracterul, impresia de amuzament a comediilor. [...] Eroii comediilor și Momentelor, dincolo de egoismul lor individual (vanități, plăceri, avere, onoruri, putere), susținut prin viclenie, prin incorectitudine, umilință, exprimă o solidară, obsedantă și inalterabilă conștiință tranzacțională. Caragiale a văzut atât de clar și de adânc în psihologia etnică, aplicată la viața socială (instituții, familie, politică, stat), încât a iritat, firește, susceptibilitățile convenționale, pe care orice societate le are. Dar judecata criticii n-are a se preocupa de susceptibilitățile convenționale atât timp cât stă pe planul ficțiunii, și nu trebuie să-și împăienjenească mintea cu tot soiul de considerații lăaturalnice. Structura etnică a unui popor nu se reduce la o față, și nici un scriitor n-a cuprins, în geniul lui, toate fețele acestei structuri. Naiva pretenție a criticilor, ce vor parcă să găsească un geniu complet în orice mare scriitor național, este atât de copilăroasă, că nu merită a fi nici blamată. Și apoi, conveniențele sociale, morala colectivă nu e păstrată în comedii și în Momente cu o naturalețe care constituie o adevărată etică, în înțelesul ei de adaptare la viață, la împrejurări, la realități?... [...]

Omul comic al lui Ion Luca e omul văzut de un moralist neîndurat; nu-l interesează raporturile lui cu natura, cu Dumnezeu, cu toate sentimentele înalte, poetice, sublime, ci omul social prin excelență, iar etica lui e în funcție de egoismele înconjurătoare; nu mai puțin etern, prin esența lui, omul caragialian este lipsit de metafizică, de poezie, de eroism. Unicitatea lui Ion Luca, în înseși cadrele junimismului, este titlul lui de noblețe spirituală; dacă ar fi fost să fie după criticii cu rezistențe de tot felul, dacă ar fi fost să corespundă „idealurilor” ce căutau în Caragiale, de l-ar fi înghițit istoria literară; rezistând printr-o puternică structură individuală, a sporit astfel varietatea fenomenului creator ce se cheamă junimism.

Nu intenționez să arăt lumea comediilor ca o expresie a moralității; dar nici o colecție de monștri nu este, și niciuna de vicioși monumentali. [...] Lume de conformiști, trăind cu spaima moralei convenționale, apărându-și egoismul până la limitele posibile ale conștiinței tranzacționale, ea însăși formă a egoismului în care sumara noțiune de bine și de rău, de licit și ilicit, de moral și imoral se împacă, se liniștește, ca să-și reia existența identic. Sentimentul de rotație a vieții, așa cum se reface, prin finalurile comediilor, sugerând reluarea aceluiași situații (turburate o clipă prin neprevăzut) este inalterabil. Vodevilismul lor, de cea mai autentică școală franceză, nu e o simplă virtuozitate. Ion Luca, moralist mai presus de toate, s-a folosit de mijloacele dramatice, de la cele simple la cele mai complexe, de la cele mai exterioare la cele mai adânci, să desprindă o imagine a omului social, să fixeze o tipologie

sufletească dincolo de tipologia schemelor clasice și s-o individualizeze în personaje.

La fel a procedat și în *Momente*, unde observatorul social își lărgeste câmpul vizual prin felurite profesii și diverși indivizi. Același conformism, același egoism respiră și schițele lui, iar din suma indivizilor surprinși în situații variate conturează o nouă tipologie sufletească, în care miticismul pare o prismă cu infinite fațete, rotindu-se în jurul unei axe fixe, a unui principiu de gravitație morală.

Un om caragialian există deci; comediile și „momentele” sintetizează, trecând prin mai multe straturi sociale, prin clasicele tipologii ale teatrului, prin varietatea indivizilor, o concepție unitară a omului; ea merge spre esența lui morală, care e egoismul; dar acest egoism se încadrează, la rândul lui, într-o morală socială conformistă, într-o adevărată conștiință tranzacțională. Privit din această perspectivă, omul caragialian cristalizează o tipologie originală, înglobând în sine tipologiile consacrate ale comediei clasice. Părerea lui Zarifopol, care vede în viziunea lui Ion Luca un om caricatural, ni se pare insuficientă; după cum rezistențele tuturor criticilor au redus valoarea comediilor la un document social sunt fundamentale eronate. Într-o intuiție monovalentă, de o rară nuanțare, cât privește tipurile și indivizii, Caragiale a văzut concret multiplicat, o unitate umană; dintr-o tulpină robustă a urmărit, cu luciditate, ramificațiile ei numeroase, într-o desăvârșită arborescență. [...]

Tehnicește, *Momentele* țin de genul dramatic. Alcătuiind un lanț de „scenete”, așa-zisele schițe comice ale lui Ion Luca împing observația socială pe o arie mai întinsă. Se cunosc categoriile sociale, mediile din care-și ia eroii: familia, școala, cafeneaua, berăria, birocrăția, mondenitatea, presa, justiția, tagma preoțească etc. Prin ele defilează, într-o succesiune de momente concentrate, vii, mica și marea burghezie bucureșteană, în numeroase situații și populată cu atâtea personaje. Caragiale procedează și aici de la particular la general, de la individ la speță. Tipologia comediilor e în prelungire, în multe direcții: încornorați, femei adulterine, cochete, întreținuți, cetățeni, mai mult sau mai puțin indignați, mai mult sau mai puțin turmentați, intelectuali, funcționari, comisari, în plus copii rău-crescuți, soacre, mămițici, ofițeri, berbanți, provinciali la București, provinciali la ei acasă – un furnicar de oameni, circulând într-o atmosferă socială și morală, exprimând un limbaj de o puternică specificitate. Omul caragialian, văzut în comedii, se multiplică într-o infinitate de fațete prismatice, configurând aceeași intuiție, a egoismului și conformismului etc. Raportul dintre psihologie și indivizi e aici și mai evident, în sensul individualizării, prin arta concentrării, prin limbaj, prin nuanțele psihologice de relief clar, imposibil de confundat. Miniaturistul care în comedii a lucrat pe spații sociale și psihologice întinse, de frescă, de structură ciclică, în *Momente* se răsfață în tablouri care, înlănțuite și coordonate în categorii, alcătuiesc o nouă frescă, așa zice din crochiuri.

Excepțional desenator și pictor, Ion Luca, prin juxtapunere de crochiuri, ajunge să contureze un tip general, nou față de comedii, tipul autohtonului Mitică, surprins sub atâtea nume, Lache, Mache etc. Văzut într-o rotație de situații, succedate în planuri repezi, tipologia lui capătă volum; prin amploare, adâncime și nuanțe multiplicare, Mitică atinge însăși starea de spirit care e miticismul. Formula lui Ion Luca, cu atâta insistență repetată de Zarifopol („simt enorm și văd monstruos”), atenuată de sensul pur caricatural pe care i-l dă criticul, își află aici o aplicație strălucită. Dar nu atât o aplicație tehnică, așa cum Zarifopol voiește, cât una estetică. Într-adevăr, Ion Luca simte miticismul în innumerabilele lui cule și-l vede în multiplicitatea lui individuală, cu o rară luciditate și putere de viață.

Tipul circulă în variante de o claritate, de un contur și o expresie mereu trează. Geniul miniaturist al scriitorului, atât de minuțios organizat în comedii, în Momente huzurește, fiindcă tehnicește se ia pe urmele lui pas cu pas, îl surprinde, îl divulgă, într-o mai mare libertate decât în tehnica actelor de teatru. Acolo tablourile se desfășoară într-o economie și un ritm unitar, între legi aspre de loc și timp, aici se manifestă numai într-o stringentă unitate de acțiune. Momentele sunt construite pe tehnica izolată a scenei, pe dinamica ei rapidă, interioară, comedii trebuie să construiască tipul pe acte, pe scene, pe intrigă, într-o complexitate integrală, într-o organicitate mult mai dificilă. Mai liber în Momente, Caragiale va adânci mai multe, mai complexe nuanțe ale unui tip; și așa spune că Mitică și miticismul este personajul lui cel mai complex (în raport cu cele din comedii), fiindcă tehnica îi permite mișcări multe, situații mai bogate, poziții comice variate. Fără îndoială că dramaturgul din comedii e mai meșter, având să domine atâtea constrângeri, având să clarifice într-un spațiu și timp limitat atâtea personaje, în cuprinsul unor tipologii, cum am văzut, destul de variate. În comedii nuanțele se stabilesc și prin contaminarea tipurilor, prin ceea ce am numit tipuri mixte; în Momente, tipologia lui Mitică e unitară, situațiile permițându-i să exploateze, în succesiune plană, cât mai multe nuanțe.

Pompiliu Constantinescu, Comediile lui Caragiale [1939]; reprodus în Pompiliu Constantinescu, Scrieri, ediție îngrijită de Constanța Constantinescu, prefață de Aurel Felea, Editura pentru Literatură, București, 1967, vol. 2, pp. 122-140.

Opera lui Caragiale nu e atât de copioasă încât criticul să simtă nevoia stratificării pe epoci. Teatrul e mai vechi, proza însă mai caracteristică pentru mentalitatea artistică. I. L. Caragiale este, după Delavrancea, scriitorul cel mai zolist, naturalistul nostru prin excelență. Cetățeanul indignat, care locuia la Berlin și admira civilizația germană, n-avea nici cea mai mică legătură cu literatura respectivă și o cultivă dimpotrivă pe cea franceză. Naturalismul este, spre deosebire de realism, școala de origine pozitivistă care introduce în literatură explicația și toate metodele exacte de investigație. Pe zolist nu-l

interesează tipul, ci legătura causală între fapte, seriile. Preferința lui e pentru patologie și sociologie, unde se pot urmări înfurcatele rădăcini ale temperamentului. Problema eredității îl obsedează și ospiciul îl atrage. Charcot a fost idolul zoliștilor și nu e naturalist care să nu fi studiat un caz de patologie mentală, o boală socială. Se înțelege că și criminalistica e tot atât de gustată. Crima nu mai e acum faptul epic palpitant, romantic, e un caz în care se verifică determinismul. Intenția naturalistă a lui Caragiale este învederată și e de mirare că n-a fost luată în serios. Dar poate fi la mijloc puternica impresie de viață care acoperă ținuta scientistă. E cu puțință oare o nuvelă mai pozitivistă decât O făclie de Paști? I s-a zis des nuvelă psihologică, deși ea este mai mult fiziologică, etnologică, în sfârșit într-un câmp de relații ce depășesc cu mult conștiința. Leiba Zibal, hangiu în Podeni, a fost amenințat cu moartea de o slugă rea, alungată. În noaptea Învierii, Gheorghe vine și încearcă să deschidă poarta, făcând o bortă cu ferăstrăul. Ovreiul îi prinde mâna într-un laț și i-o arde cu lampa. Apoi înnebunește. Cum e cu puțință ca un om slab să facă o faptă așa de grozavă, care cere sânge rece? Explicația imediată de ordin psihologic este: frica. Spaima are adesea efectele curajului. Constatarea aceasta simplă a reținut cu precădere atenția scriitorului, care a revenit asupra ei. Însă fapta lui Zibal e așa de teribilă și de ingenioasă, încât nu pare ieșită dintr-o surescitare comună. (S-a făcut o comparație cu cazul zarafului Chryseros din Asinul de aur al lui Apuleius, care ținutuește cu un piron mâna introdusă printr-o gaură a lui Lamachas.) Este dar nevoie de frică delirantă, imaginativă, greu de întâlnit oricând. Aci începe aparatura naturalistă a lui Caragiale. Leiba Zibal aparține unei rase bătrâne cu nervii zdruncinați și cu imaginația înspăimântată de lungi persecuții. Nu e rar evreul fricos prin atavism și suspectator de „goi”. Prin urmare era de ajuns ca un creștin să amenințe chiar și în glumă pe omul din ghetou, ca el să se simtă năpădit de o neliniște ancestrală. Însă evreii normali sunt timorați în forme defensive, vâităreți, acomodanți. Zibal e sinistru. Scriitorul ne destăinuie o condiție particulară. Leiba Zibal a avut în copilărie un șoc nervos, pe când asista la o bătaie, care i-a lăsat o fobie incurabilă [...].

Deci Zibal suferă de spaimă atavică și de teroare cronică de origine traumatică. Scriitorului îi mai trebuie pentru eroul său imaginație și factorul delirant îl găsește în paludism:

„De sărăcie a scăpat Leiba dar sunt toți bolnavi, și el și femeia și copilul – de frigurile de baltă”.

Boala aceasta febrilă dă pacientului o acuitate excesivă a simțurilor, halucinații auditive uneori. Sunetele se propagă în urechile bolnavului haotic și dureros:

„Ceasornicul țacănea în perete. Zgomotul acesta monoton supăra pe Zibal. Omul nostru puse mâna pe limba ce se legăna și-i stinse mișcarea.

Gura lui era uscată. Îi era sete. Spălă un păhăruț în cada cu trei picioare

de lângă tarabă și voi să-și toarne rachiu bun dintr-un șip; dar gâtul șipului începu să clănțânească tare pe buzele paharului... Aceste sunete era și mai supărătoare. A doua încercare, cu toată voința lui de a-și birui slăbiciunea, nu avu mai mult succes.

Atunci, renunță la pahar, lăsându-l să cadă domol în apă, și înghiți de câteva ori din șip. Puse după aceasta la loc șipul, care atingând scândura produse o ciocnitură de speriat”.

Impresionabilitatea maximă a hangiului pus într-o tensiune sufletească ce ar conveni unui poet, e oricând pe punctul de a da, la cel mai mic element deprimant, melancolia care duce la ataraxie, dar și la ieșiri violente. Caragiale a așezat pe hangiu într-un mediu sumbru, ce ar fi numai romantic pentru un creștin, dar care devine terorist pentru evreul neiubitor de natură [...].

Mlaștina nu e numai o realitate, ci și un simbol oniric. Visele deprimanților sunt pline de smârcuri iar veghea de febricitant a lui Zibal ia astfel caracterul unei reverii neurastenice. Odată stabilite cauzele latente, actul e dezlănțuit. În aspectul exterior, psihologic, grija lui Caragiale este pentru analizarea minuțioasă a fenomenului încordării. L-a studiat și în alte împrejurări. Evreul trece printr-o criză malarică. Un client brutal îl gâdilă (excitație fizică) și-i strigă: „Scoală, jidane” (excitație morală, deșteptând amintiri recente și surde aprehensiuni identitare). Cu diligența vin doi studenți care discută în han, citând pe Lombroso, despre problema criminalității, făcând portretul tip al delincventului. Este noaptea Învierii, când Gheorghe a făgăduit că se va răfui cu hangiul. Noaptea produce anxietate prin sunetul de clopote, veghe, lumânări migrante. E o sărbătoare a „goilor” care redeșteaptă străvechi temeri. Când sluga bestială vine, evreul a atins pragul de sus al încordării și tot ce face aparține inițiativei patologice. Este foarte firesc ca forțele lui sufletești să se prăbușească după atâta abuz de energie și ca eroul să recadă în apatie, de astă dată definitiv dementială. În fond, prin urmare, Caragiale tratează un caz de clinică, compunând o foaie de observație, cu date ereditare, antecedente, stare somatică, prodrom și celelalte. Anume rezerve ale contemporanilor au oarecare îndreptățire. Nuvela nu are umanitate, nu trăiește decât din observația științifică și pentru cititorul comun, conținutul se reduce la o scenă de groază, la un fapt divers criminalistic. Dar, în fine, autorul e Caragiale, narator de rasă. Întâmplarea lui Zibal este de neuitat și un accident unic reprezintă și el o formă de viață.

Motivul crimei din frică îl reia Caragiale în monologul 1 aprilie. Aci cazul e mai simplu. Omorul se face orbește, fără tehnică savantă, astfel că, nemaifiind nevoie de factorul paroxistic, se renunță la explicații prea îndepărtate. Dar și de data aceasta nu e vorba de o frică banală. Factorul patologic anterior psihologismului pur e lașitatea maladivă a lui Mișu Poltronu [...].

Cu un astfel de om accidentul era de prevăzut. Mitică joacă lui Mișu o

farsă, determinându-l printr-o scrisoare plăsmuită să se întâlnească la movila din Cișmigiu cu o cârciumăreasă pe care o iubea. Nu veni iubita, ci o complice a farsorului, care jucă rolul soțului ultragiatic. De frică, Mișu lovi pe întuneric cu bastonul și omorî pe Mitică. Problemă serioasă de psihopatie strecurată în comicul aparent al unui monolog, ceea ce nu exclude firește satira socială.

În alte nuvele, Caragiale a studiat numai procesul încordării și nebunia de origine paroxistică. De data aceasta domeniul e curat psihologic, totuși mentalitatea naturalistă stăruie în preocuparea de a stabili lanțuri cauzale. Iată, de pildă, În vreme de război. Un popă tânăr e căpetenia unei bande de tâlhari. Când ceata e prinsă, popa se mărturisește fratelui mai mare, d-l Stavrache, hangiu, care îl ascunde și îl sfătuieste să se ducă volintir la oaste spre a i se pierde urma. Preotul de altfel nici nu era bănuit. În d-l Stavrache s-a născut duhul lăcomiei. Rămas stăpân peste averea fratelui, el își face socoteala că acela e în neputință de veni să și-o mai ceară:

„...Dar o să-ndrăznească să se mai întoarcă?

...Dar dacă îndrăznește și se-ntoarce?... Atunci ce-i de făcut?

...Da! Dar sergentul se poate întoarce; popa, ba!

...Dar dacă-i vine așa o nebuneală sergentului să spuie că el e stăpânul averii, întâmplă-se orice s-o întâmpla! că odată a purtat barbă și plete.

...Da, dar atunci procurorul îl rade și-l tunde de-a binelea.

...O veni?... n-o veni?...”

Acestea sunt ideile ce muncesc pe Stavrache, care se vede că nu e deplin încredințat de justetea argumentării. Îndoiala îl chinuie. În sfârșit, o scrisoare vine să-l liniștească. Cineva îi scrie că sublocotenentul Iancu Georgescu a murit în război. Și totuși în curând chinurile îndoielii cuprind din nou pe hangiu, care cade în aceleași fobii haluciantorii ca și Zibal. Caragiale introduce acum un element psihic pe care îl va trata și separat: percepția obscură a nevăzutului, presimțirea. Intrăm aproape în domeniul mistice. Cu toate documentele, d-l Stavrache simte că popa trăiește. Și într-adevăr, preotul vine. Paralelismul cu O făclie de Paști e izbitor: hangiu și într-o parte și-n alta, așteptare încordată a unei catastrofe. Fratele îl lămurește că a umblat cu banii regimentului și are lipsuri ce trebuiesc grabnic împlinite și-i cere să-l ajute cu o sumă de bani, din chiar averea lui de altminteri. Ar fi fost firesc ca hangiul să-i satisfacă rugămintea. Dar se vede că lăcomia lui este așa de mare și ideea de a înapoia averea atât de chinuitoare, încât se petrece în el o dramă neașteptată. Ajuns la capătul ultim al încordării, înnebunește. Pagina respectivă e magistrală:

„Drept orice răspuns, Stavrache se ridică în picioare foarte liniștit; se duse drept la icoane; făcu câteva cruci și mătăanii; apoi se sui în pat și se trânti pe-o ureche, strângându-și genunchii în coate.

Pe când musafirii stăteau nedomiriți, uitându-se când unul la altul, când

la omul ghemuit, acesta începu să horcăie tare și să geamă.

Dormea?... Visa urât?... Așa repede s-adoarmă?... Se preface?...

Dar n-apucară să-și pună din ochi atâtea întrebări și horcăielile se porniră ca un clopot, întrerupte de gemete din adânc, în timp ce trupul tremura tot mai tare și mai tare clănțănind din dinți.

Fratele se apropie de pat și atinse cu mâna umărul omului chinuit de cine știe ce vis. La acea ușoară atingere, un răcnet! – ca și cum i s-ar fi împlântat în rărunchi un junghi roșit în foc – și omul adormit se ridică drept în picioare, cu chipul îngrozitor, cu părul vâlvoi, cu mâinile-nclăștate, cu gura plină de spumă roșcată. Ca o furtună se repezi, apucă masa și o trânti de dușumea făcând tot țândări.

Lumânarea căzând se stinse și odaia rămase luminată numai de candela icoanelor și de tăciunele din vatră.

Stavrache rămase o clipă cu mâinile ridicate cât mai înalt, dete alt răcnet zguduitor și se năpusti asupra lui frate-său: îl doborî la pământ, năruindu-se peste el.

– Săi, că mă omoară!”

Această nuvelă e superioară celeilalte, problema e mai complexă și mai fină, fără acel spectaculos melodramatic ce obligă pe cei mai mulți să căineze tragedia milenară a evreului, iar pe unii să regrete ura lui contra „goilor”. Aici, pe lângă analiză, întâlnim și tipologie, fiindcă Stavrache, frate neomenos, întrunește ceva din eternul uman. Nu lipsește de altfel nici obligatoriul factor ereditar al naturaliștilor, strecurat cu discreție, de astă dată fără paradă scientistă. Incontestabil există o tară în familia în care un frate înnebunește iar altul se face tâlhar ca popă și delapidator ca ofițer. Posibil, alcoolism, pentru că îl vedem pe Stavrache bând.

De aproape înrudită este nuvela Două loturi, în care cei mai mulți sunt dispuși a vedea o compoziție veselă. Dimpotrivă, nuvela reprezintă o dramă cu atât mai dureroasă cu cât aparențele sunt mai parodice. Domnul Lefter Popescu, umil impiegat, strivit de mediocritatea existenței (ca scriitorul însuși), se află în culmea celei mai legitime iritații. A câștigat loturile cele mari de câte 50000 la două loterii și acum când norocul l-a atins cu aripa nu găsește biletele. Cercetările pentru descoperirea lozurilor, făgăduințele și umilințele d-lui Lefter sunt etapele savante ale disperării. Surescitarea eroului atinge faza mâniei teatrale atunci când află că vesta în care se bănuiau a fi biletele fusese schimbată la o chivuță pe farfurii. Platitudinea obișnuită a lui Lefter, aprinsă de disperare, dă o formă burlescă de patos:

„– Unde sunt farfuriile?... Voi să văz farfuriile! Adu farfuriile! poruncește strașnic d-l Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune: i le aduce și i le pune pe masă. Frumoase farfurii! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, și

altul pembè îngust pe buză. Domnul Lefter ia una și-o sună – porțalan.

– Bravo! bun gust ai! zice rânjind sardonice.

Și pac! trânteste una pe jos... țândări, și pe urmă paf! alta asemenea.

– Leftere!

– Așa sunt eu galant, cocoană! când am chef, sparg; sparg, cocoană, când am chef farfurii de câte zece mii de franci una! sparg, mă-nțelegi, sparg al dracului!

Și iar pac! paf! până la cea din urmă, pe când cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc”.

După atâta zbucium, Lefter suferă alt șoc: găsește biletele. Starea lui ia acum aparența marilor calmuri, însă ea e o excitație euforică cu pierderea simțului critic. Fără a mai examina lucrurile de aproape, impiegatul își dă demisia din slujbă printr-o petiție țanțoșă și barocă de sclav eliberat [...].

O lovitură și mai grozavă aștepta pe Lefter. La bancher i se arată că numerile lui câștigase, într-adevăr, dar invers:

„– Uite ce e, stimabile, v-ați înșelat... și iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum de s-a întâmplat!... Al dracului!... Dumeata ai la una tocmai numărul care a câștigat la cealaltă și...

– Și... ce?

– ...și viceversa”.

Aruncat pe rând de la supliciul disperării la cel al speranței și înapoi, sufletul mediocru al lui Lefter nu mai poate suporta șocul și cade într-o incoerență violentă și demențială, în care se recunosc (efect tragicomic) toate locurile comune ale indignării burgheze [...]

Aceeași temă a așteptării anxioase e variată în Inspecțiune prin amănuntul sinuciderii. Anghelache, casier impecabil și om de o rară cuviință, devine în preziua unei inspecțiuni de o violență neobișnuită [...].

Firește, toată lumea își închipuie că Anghelache are lipsuri în casă, iar când află că s-a sinucis, bănuiala se preface în certitudine. Și cu toate acestea, la verificare nu numai că nu se constată lipsuri, dar se găsește și un plus. De ce oare s-a sinucis casierul? De frică. Fobia lui e maladivă, împotriva bunului-simț elementar, și acuză un anxios intrat în faza paroxistică la întâia zguduire. Autorul nu uită să-i alcătuiască foaia de observație. Casierul, bărbat între 40-45 ani, e holtei și locuiește cu sora și cu mama lui. Prin urmare e un scindat cu teama răspunderii sociale.

Chestiunea eredității a cercetat-o Caragiale în Păcat, și într-un chip insistent și cumulativ (plăcut fraților Goncourt), care duce la o impresie neplăcută de monstruoasă umană. Un seminarist are legături cu o tânără văduvă bogată, dezamăgită în căsătorie, mamă a unor copii anormali. [...]

Sunt semne că nu numai tatăl e bolnav, dar și mama, fiindcă băiatul care

se va naște din legăturile seminaristului cu văduva va fi un degenerat cu instincte de vagabondaj și incest. Copilul, Mitu, crește mare în casa fostului seminarist, acum preot, care l-a găsit hoinărind în mediile cele mai deșănțate. Preotul are și o fată legitimă, Ileana, caz patologic și ea. Cine va fi vinovatul unei asemenea nașteri? Preotul? preoteasa? În orice caz, prea mulți eroi de ospiciu devin supărători. Fata are purtări sanguinare și inconștiențe de epileptică [...].

Preotul își mărită fata, ea umblă acum, spre disperarea lui, după Mitu, învățător în sat. Popa se duce la prefect să-i ceară un sfat și acolo zărește pe nevasta prefectului, nu alta decât fata iubitei lui de altădată, soră vitregă cu Mitu [...].

Preotul găsește cu cale să-i mărturisească lui Mitu că, fiind frate cu Ileana, păcătuiește umblând cu ea. Fata se arată mai nepăsătoare la această știre și caută să se întâlnească cu flăcăul. Popa îi împușcă pe amândoi. De bună seamă că nici preotul nu-i om normal. Ca și celălalt, tâlharul, el ascunde instincte nepotrivite cu haina clericală. Hotărârea lui dovedește puterea pornirilor naturale. [...]

Caragiale se teme de piaza rea, de ghinion, credea și într-o predestinație a caracterului. Într-adevăr, în existența lui Cănuță „om sucit” se văd orientări providențiale. Născut în post, copilul iese la iveală înainte de sosirea moașei, scapă la botez în cristelniță, se poartă anapoda la școală, suferă greul și izbucnește la nimicuri, dă divorț de nevastă pentru un crap ars iar nu fiindcă îl înșelase, se împacă văzând-o cu măseaua dureroasă, moare dintr-o mică supărare și nu din marile necazuri. În groapă, scheletul lui stă amestecat. „Suceala” lui Cănuță depășește așadar seria istorică. În *La Hanul lui Mânjoală*, nuvelă foarte imitată în spiritul ei de prozatorii următori, miraculosul formează sâmburele însuși. Egdar Poe e adus la proporțiile moderate ale superstiției. Dragostea de văduvă care ametește pe tineri e pusă în legătură cu puterile infernale, Mânjoloaia, hangița, cu diavolul. Lucrurile se petrec la veșnicul han, locul răscrucilor și al tuturor tainelor. Tânărul rătăcește câteva ceasuri pe furtună, cu gând de a se duce la logodnică și se învârtește ca printr-o forță misterioasă în jurul hanului, unde Mânjoloaia îl așteaptă cu farmecele ei. Clarobscurul misterios e remarcabil [...].

În altă nuvelă, *La conac*, evenimentul misterios se petrece tot la han. Acum diabolicul nu se mai arată sub ispita erotică, ci sub aceea a jocului de noroc. Feciorul de arendaș plecat să plătească moșierului câștigul se abate pe la han și pierde la cărți toți banii. Supranaturalitatea accidentului e simbolizată în călărețul satanic, proiecție a iluziei superstițioase [...]

Caragiale este, după Anton Pann și N. Filimon, un mare promotor al balcanismului în sens larg, al unui spirit aflat la punctul longitudinal real ocupat pe continent. Balcanismul lui începe cu un etnicism provincial bizuit pe specificul muntean și, încă mai exact, bucureștean. Eroul reprezentativ este

Mitică. Atunci când notele caracterologice sunt estompate, rămân suficiente „miticisme” care să dea eroului o culoare locală. Mitică este un cetățean volubil, deloc singuratic, ca provincialii lui Brătescu-Voinești sau ai lui Sadoveanu, având în cel mai înalt grad pe suflet interesele țării, pe care le vede totdeauna în negru („Stăm rău, foarte rău, domnule!”) și soluții pentru toate problemele la ordinea zilei [...]

El are furia perorației în public și cu greu e smuls uneori din încheștarea discuției. [...]

Spiritul critic miticist este excesiv: nimic nu-i bun, totu-i „moft”. [...]

Mitică nu e numai patriot peripatetic și incoerent, dar nu suferă rezerva, acostând familiar pe omul din stradă (amănunt ce trădează deodată, prin Caragiale, firea noastră meridională) și pretinde să ia stante pede o atitudine. [...]

Eroul caragialian este la antipodul romantismului. De obicei solitarii, apăsăți de mușenie melancolică, ai prozatorilor de mai târziu, trăiesc la munte și în provincie. Muntele e mediul brumos al romanticilor noștri, în vreme ce orașul lui Bucur e Sudul de magna Grecia, cu lume promiscuă trăind în stradă, unde de asemeni meditația gotică n-a înflorit. Mitică e bârfitor, lichea și intrigant mai mult din limbuție. E tipic dialogul Mache-Lache, Lache fiind un Mefistofel de urlătoare. [...] Canalia e chiar Lache, care pune pe socoteala unui amic invențiuni ale sale. [...]

Acest specimen de Mitică e generos și zăpăcit, acceptând să facă servicii fără a avea tăria să le ducă la bun sfârșit. Costică a fost trimis cu o petiție la Camera de către cultivatorii de prune și sosește în capitală după închiderea corpurilor legislative, Mari Popescu (Mitică feminin) intervine pentru trecerea unui licean fără să cunoască pe candidat, transmis printr-un lanț de recomandații, pentru că, facil îndatoritor el însuși, Mitică înțelege să ceară servicii oricui („Să nu zici că nu poți! Știu că poți! Trebuie să poți!”). El e comod, cu oroare de suferință. În sânge a rămas obiceiul ciocoiiului de a bate din palme. Astfel necunoscutul care sâcâie pe funcționarul de la Regie, fără scop precis, cere batista să se șteargă de sudoare și câteva pahare cu apă, interesându-se dacă apa are gheață și e filtrată. Impiegatul, înțelegător, îl dă afară abia după ce individul a băut cantitatea de apă cerută. Și fiindcă este oriental, iubitor de zgomot verbal cu orice preț, el are spiritul împăciuitor și lipsa de dignitate a negustorilor de bazar. Dar afară, domnul cu petiția răspunde foarte politicos: „- Mersi... Mă duc... Așa? carevasăzică, la pensii, carevasăzică?!”, iar Lache, bunul amic, pălmuit strașnic, se mulțumește să constate: „Uite vezi? Țsta e cusurul lui, – e măgar și violent!... și n-are maniere!”, chip de a atrage atenția că un Mitică e mai ales un om manierat. În general, de altfel, eroii lui Caragiale sunt lipsiți de vulgaritate sufletească și, dacă sunt ridicoli, asta vine din faptul că vor să pară distinși, fără a-și fi educat încă limbajul și gesticulația. Caragiale nu e deloc așa de mizantrop cum

se crede, și nici așa de deosebit de eroii lui, pe care nu-i strivește sub ironii amare. Pentru el clasa de jos are toate simpatiile, vizibile bunăoară în respectul pentru culegătorul beat din Repaus dominical. Pesimismului naiv al lui Al. Vlahuță îi răspunde cu o fină și sănătoasă încredere în forțele nației. Stropșirea în sens incult a limbajului, făcută mai mult dintr-o plăcere de ureche, nu trebuie să înșele. Toți eroii lui Caragiale se complac în graiul cu „nu pot pentru ca” și „mă-nțelegi” care nu-i decât dialectul lor, sub care se ascunde o severă maturitate uneori, ca în cazul lui Mitică, din Țal, negustor:

„— Eu, nene Iancule, n-am avut noroc să dispun de părinți care să înțeleagă de ce fel de copil dispuneau, pe onoarea mea! Păcat că nu m-au dat să învăț filosofia! eu ieșeam filosof, să nu crezi că spun mofturi! filosof: asta era naca-faua mea, nu negustor!”

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent [1941]*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1985, pp. 496-502.

Nu va fi posibil să se scrie istoria socială a veacului nostru al XIX-lea fără o continuă referință la opera lui Caragiale.

„Am învățat la școala lumii”, scria el. Cealaltă învățătură, a cărților, el o privea cu rezerve, ca și pe posesorii ei, rămași numai la ea, pedanții de toate categoriile și tipurile doctorale. Cu neîncrederea lui față de ideile generale [...], el persiflează odată mania filosofică într-unul din articolele consacrate prietenului său Gherea, teoretician și restaurator, poate nu fără o referință mentală la polemicile acestuia cu Maiorescu: „O pulpă de vițel, scrie Caragiale, se istovește ca prin farmec sub cuțitul lui Gherea, care aruncă ciolanul gol deoparte pentru a apuca o a doua pulpă ce sosește caldă. Iată, zic eu în gând, imaginea fidelă a nimicniciei adâncilor cercetări științifice. Pulpa de vițel reprezintă natura, lucrul în sine; cuțitul lui Gherea reprezintă spiritul nostru: el nu poate face alta decât să taie felii, mai mult sau mai puțin subțiri, după cum e mai mult sau mai puțin ascuțit, mai dibaci sau mai stângaci mânuit. A tăia o felie, a tăia cât de multe, nu vasăzică a pătrunde în esența pulpei de vițel. După fiecare trăsătură, ne vom afla în fața altei suprafețe: pulpa de vițel nu va voi să ne arate decât suprafețe, ascunzându-și sistematic sinele, așa încât, când vom rămânea pe farfurie cu cea din urmă bucătică și cu ciolanul în mână, ne vom găsi tot în fața unei suprafețe... Vom fi distrus, până la cea din urmă firimiță, obiectul cercetărilor noastre fără să putem pătrunde o clipă măcar în intima lui esență, în sinele însuși al lucrului. Atunci vom face ce-a făcut d. Gherea: cu un zâmbet ironic, vom arunca ciolanul deoparte – și iată scepticismul! Vom arunca ciolanul la câini, precum aruncă, obosit, filosoful chestiunea impenetrabilă în ghearele comentatorilor și a profesorilor de Universitate” (Epoca, 1897 [...]). Cu tot disprețul său pentru speculația filosofică, Caragiale este un spirit cultivat în înțelesul deplin al cuvântului. Toate formele literaturii îi stau la dispoziție și gustul lui, totdeauna perfect,

nu se înșală când persiflează tirada retorică în teatrul romantic, fastidioasa analiză psihologică în romanul mai nou [...] Citiți Câteva păreri (Ziua, 1896), apoi în Notițe și fragmente literare (1897) în care autorul, în afară de aceste rezerve ale gustului său, intervine în dezbaterile vremii asupra problemei artă pentru artă sau artă cu tendință, și-l veți vedea alegându-și exemplele din Tacit, din Dante, din Shakespeare și Molière, din Schiller și din Goethe. Marile opere ale clasicismului nu-i sunt necunoscute. [...] Altă dată traduce din Cervantes, Charles Perrault, Edgar Poe și Mark Twain. Caută motive în vechii povestitori, în Machiavelli și La Fontaine. [...] Caragiale este un om de cultură. Darurile lui naturale s-au șlefuit în frecventarea marilor modele.

Cultura este însă la el o atmosferă de atelier. Dincolo de acesta, în viață, omului îi place să trăiască în formele și atitudinile lui tradiționale, reproducând tipul unui mucalit oriental și balcanic cum trebuie să se fi aflat vreunul în șirul ascendenților lui. [...] Omul era un desăvârșit actor și un pince-sans-rire, un ironist care dădea cuvintelor sale un înțeles mental opus aceluia rostit, încât conlocutorii lui nu puteau fi niciodată siguri dacă și se vorbește „serios” și dacă nu cumva li se întinde o cursă. [...] Citiți finalul bucății Două loturi: „Dacă aș fi unul din acei autori care se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel... Au trecut mulți ani la mijloc. Într-un târziu, cine vizita mânăstirea Țigănești, putea vedea acolo o maică bătrână, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfântă etc”. Simularea gravității, a patetismului, ca și a tonului savant și doctoral face parte din atitudinile cele mai frecvente ale umorului caragialian. În pornirea lui intimă, omul aspiră către simplitate și încadrare firească în mediul lui. Atitudinile teoretice în viață, ideologismul de toate felurile îi dau accente de impaciță. Când aude că Gherea, ca socialist, a refuzat decorația oferită de suveran, indignarea lui amicală nu se mai stăpânește. În convorbirile cu Eminescu, după cum o știm din amintirile lui Slavici, impresiona contrastul dintre buddhismul poetului, formă de religiozitate savantă, absorbită din cărți, și religiozitatea lui Caragiale, „creștin drept-credincios, care se închina și se da în paza domnului”. Scrisorile lui sunt pline de invocări ale ajutorului de sus, de binecuvântări împărțite amicilor lui și familiilor acestora, cu gesturile tradiționale ale unui om patriarhal. Pe acest plan se înlănțuie, în sufletul lui Caragiale, cu ironistul lucid pe care l-am văzut mai sus, un sentimental, sensibil la durerile obștești, după cum ne asigură Slavici, stăpânindu-și cu greutate în unele împrejurări emoția. Când la banchetul Astei unul din vorbitori ridică paharul în sănătatea marelui scriitor satiric, Caragiale ripostează cu vivacitate: „Eu sunt un sentimental, domnule!” Și când adunați în casa lui Vlahuță, prietenii așteaptă să-l sărbătorească pentru cei cincizeci de ani ai săi, împliniți în aceeași zi, într-un târziu apare un om ostenit, gâtuit de emoție, evocând adunării nașterea lui într-o casă săracă, greutatea copilăriei și ale drumului său în viață. Nu o dată și-a amintit Caragiale de originile umile ale familiei sale, de întunericul din care a luptat să se

desprindă. Lui Delavrancea îi scrie: „Frate Barbule, am părăsit amândoi de mici umilul acoperământ părintesc și, care dincotro – tu din prăfăria Delei-vechi, eu din mocirlele Ploieștilor – am pornit sub paza unuia singur de sus. [...]”. Este evidentă în astfel de declarații, prin amintirea obârșii și a începuturilor, expresia dorinței de integrare în formele proprii ale unui suflet patriarhal.

...Ale unuia aparținând însă orașelor, nu satului, deși satul și țărănimea nu-i erau străine și le putea înțelege, după cum o dovedesc nu numai Năpasta, apoi La hanul lui Mânjoală, În vreme de război, Păcat, dar și detaliile de realism rural într-unele din bucățile lui fantastice. Orașul este însă mediul firesc al lui Caragiale. Aci se simte în largul lui, printre oamenii adunați în furnicar, în agora, acolo unde se întretaie știrile și se pun la cale trebile publice. Când într-o vară se găsește la Bușteni, împreună cu Slavici, în zadar acesta se încearcă să-l atragă la plimbări mai îndepărtate, „prin înfundăturile văilor și peste coastele prăpăstioase până-n poienele culmilor”. Caragiale preferă tovărășia oamenilor, „plimbându-se prin parc, pe șosea ori pe peronul gării”. [...] Din astfel de îndemnuri ale firii sale se explică emigrarea sa târzie către un loc de superioară civilizație urbană ca Berlinul. Pe când în întreaga lui generație, cu Eminescu, cu Slavici, cu Delavrancea și Vlahuță, triumfau idealurile unei vechi culturi rurale, Caragiale este singurul scriitor de seamă al vremii lui reprezentând orașul și aspirațiile lui de civilizație burgheză. Nu este deci de mirare că dintre toate peisajele și drumurile țării, Caragiale preferă pe acele în care se așază mai întâi tipul civilizației Europei de mijloc, pe linia ferată care unește Bucureștii cu Ploieștii, cu Sinaia, cu orașele Ardealului sau, pe o altă direcție, cu granițele cele mai nordice ale țării. Este greu să se stabilească cu toată precizia activul itinerariu pe această rețea al lui Caragiale, călătorul neostenit, figura populară a expreselor europene, pe care primarul Mizilului, bravul Leonida Condeescu, izbutește să le oprească în gara sa și în vagoanele cărora întâlnește familii plecate în vilegiatură, figuri de comis-voiajori și atâtea alte tipuri și împrejurări despre care Momentele nu încetează să mărturisească. Scenele din trenuri, din gări, călătorii și ceferiștii abundă în schițele lui Caragiale. [...]

Scriitor citadin, Caragiale a evocat viața orașului, a provinciei și a Capitalei în multe, în foarte multe din înfățișările lor: orele târzii ale nopții, cu cheflii întârziați, cu oameni care vin de la gară, cu măturători care stârnesc praful străzilor, cu trăsuri pornite în goană să caute moașa; orele aperitivului și ale prânzului, cu funcționari întârziați de la masă, îndârjindu-se în discuții inutile; ceasurile adormite ale după-amiezilor caniculare, cu birjari ațipiți pe capră, cu străzi care păzesc siesta locuitorilor din casele zăvorâte; multele străzi ale Bucureștilor, botezate de fantezia edililor umaniști, întreținând cultul virtuților, cu nume ale antichității sau cu ciudate nume alegorice, strada Fidelității, a Emancipării, a Pacienței; saloanele mondene, în care se practică

causeria și se pun la cale conferințe literare, unde lumea se adună pentru five o'clock, balurile high-life; mesele îmbelșugate în jurul cărora iau loc invitații; berăriile unde se poate constata „atmosfera încărcată” politică; birourile de avocați, vesela agitație populară a târgului moșilor, păcălelile de 1 Aprilie... Peste toate trece o undă de farmec, de împăcare cu viața, care dacă nu ia decât forme ușoare și superficiale, trăite de oameni naivi cu manii inofensive, este un semn că existența obștească se desfășura la adăpost de marile încercări. Aceasta este atmosfera Momentelor, în care este răsfrântă o societate oarecum cristalizată, cultivând plăcerea de a trăi. Ea înfățișează a doua generație după a Comediilor, unde decorul este mic-burghez, mahalagesc, unde oamenii nu sunt de obicei funcționari și cucoanele nu sunt încă franțuzite: lume de mici negustori, trăind patriarhal, ci stăpâni aspri, dar creduli, strașnici la capitolul onoarei familiale; cetățeni zeloși, membri ai gărzii-civice, politizând deși abia știu să silabisească gazetele, inițiindu-se în practicile tinerei democrații începătoare, străjuiți de femeile lor romanțioase. Între Comedii și Momente se așază răstimpul unei generații, împrejurare confirmată și de cronologia operelor, dacă ne gândim că Comediile sunt scrise între 1877 și 1885, în timp ce Momentele în cea mai mare parte a lor sunt compuse începând din 1899. [...]

Caragiale este un observator lucid și exact, dar materialul observațiilor sale nu rămâne niciodată în stare de pulbere infinitesimală, ci se adună în viziunile unor caractere tipice. Realismul tipic este formula lui artistică. Estetica lui coincide însă cu aceea a clasicismului numai pe porțiuni mărginite, căci în lucrarea de reliefare a tipicului, el nu simplifică imaginea omului, până a nu reține din ea decât singurele ei trăsături general-umane, așa cum fac clasicii. [...] Chiar atunci când înfățișează o teză generală, ca în unele din articolele sale politice sau teoretice, expunerea sa ia forma vorbită, încât omul care scrie este neconținut acoperit de acel care vorbește, de marele actor întrunit într-o structură atât de coerentă cu melomanul, cu fonetistul, cu sintacticianul. Vorbirea omenească este marea experiență a lui Caragiale, funcțiunea pe care o cunoștea mai bine și o stăpânea cu preciziunea unui virtuos, celula germinativă a întregii sale arte.

Caragiale este un scriitor obiectiv, supus realității lumii exterioare, pe care năzuiește s-o redea ca senzație nemijlocită: „Eu vreau s-auz pocnetul paharului spart în capul lui Paul” scrie el într-un rând, comentând tendințele sale artistice. Cu toate acestea, creația caragialiană este susținută într-un plan mai adânc de curentul unui lirism personal și autobiografic, pe care nu-l putem trece cu vederea. Dacă mai cu seamă oamenii din Momente trăiesc într-o atmosferă caldă, împrejurarea provine din aceea că scriitorul se oglindește oarecum în ei, nu-i resimte cu totul străini de el însuși. Personajul social al lui „Nenea Iancu” este un om din Momente. Oamenii din Momente dezvoltă câte una din laturile lui „Nenea Iancu”. [...]

Conștiința artistică a lui Caragiale a fost una din cele mai scrupuloase pe care le putem semnala în literatura noastră.

Tudor Vianu, I. L. Caragiale în: Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne [1944]*, Editura Eminescu, București, 1985, pp. 238-245

O operă încheată după canoane clasice și într-un fel limitată, ca aceea a lui Caragiale, oricât ar fi de susceptibilă de varii interpretări, e încă mai puțin enigmatică decât fizionomia lui. Într-adevăr, omul e mai interesant și mai nepătruns decât opera, analizabilă în materialul ei de experiență umană, în atitudinea creatorului ei și în scrisul artistic. De altfel, personalitatea omenească a lui Caragiale a sedus mai mult pe contemporanii care au intrat în atingere directă cu dânsa, decât opera ce li se părea unora oarecum stereotipă. Începând cu seniorii, P. P. Carp, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi, Vasile Pogor au fost fermecați de inteligența scăpărătoare, în permanență veghe, a tânărului care avea parcă într-însul un demon al contradicției și o vitalitate plină de neprevăzut. Maiorescu izbucnea într-un râs gros, în care se redeștepta parcă mocanul, când îl auzea vorbind, iar Carp, conștient de originalitatea sa, începea a se îndoii de superioritatea inteligenței sale, în prezența lui Caragiale. Negruzzi, între noi fie zis, era cam plat, așadar, liniștit față de toate diferențele de nivel. Numai Pogor, spirit liber, neambițios, epicureu al inteligenței, se bucura în voie de alăturarea unui tânăr, cu încântătoare spontaneități și zigzaguri temperamentale. Caragiale i-a păstrat o amintire mișcată și a mărturisit lui Zarifopol că prețuirea lui îl bucura mai mult decât a tuturor celorlalți. Mai interesantă era reacțiunea lui Eminescu, comunicată lui Slavici. Profund „serios”, poetul nu gusta cinismele lui Caragiale, dar îi aprecia simțul gramatical și facultatea instantanee a inteligenței de a prinde orice formă de creație, străină de propria structură; de aceea punea preț pe judecățile lui artistice.

Caragiale nu era însă scriitor exclusiv „om de litere”, la largul lui numai între confrăți și înstrăinat între indiferenți; dimpotrivă, sociabilitatea sa era atât de diversă, încât nu alegea între ambianțele ce i se ofereau. Avea prieteni buni și cunoscuți de toate treptele, în mediile cele mai felurite: beletristică, învățământ, armată, comerț, gazetărie, teatru, sfârșind cu precupeții, măcelarii și pescarii din Sinaia, cărora le trimitea salutări de la Berlin, prin doctorul Urechia. Se adapta la toate mediile, de la cel academic până la cel suburban, periferic, cu un neegalat cameleonism, de care era foarte conștient, ca un actor pe scenă. [...]

Deprins să mimeze, din copilărie, la școala liberă a lui Iorgu Caragiali, contrafăcea destul de bine, în viață, schima patetică, reușind a-și impresiona mai tinerii și naivii prieteni, ca Vlahuță și Delavrancea. Nu era un melancolic, cum credeau ei, un nefericit care-și ascundea suferințele. Sunt însă totuși, pentru observatorul atent al psihologiei sale, unele elemente curioase, peste

care nu trebuie trecut prea ușor. Fobiile (îi era teamă de foc și de molime), supertițiile (credea în „ceasul rău”), religiozitatea lui de primitiv, în reacțiune contra nenorocirilor posibile care cuprind existența noastră din toate părțile, nervozitatea extremă, priza muzicii asupra nervilor lui măcinați de veghe și boemă, spaima în fața suferințelor fizice și a morții dezvăluie în Caragiale conformația unui anxios. Marelui ironist, stăpân pe cea mai echilibrată formă artistică, îi lipsea, în fond, echilibrul moral. Actorul își teroriza, prin voință și inteligență, publicul în jurul unei mese, dar era la rândul lui înspăimântat de toate forțele obscure ale misterului, care stăpânesc destinul nostru. Numai așa se explică groaza de singurătate, care e cheia sociabilității lui.

Șerban Cioculescu, *Medalion [1944]*; reprodus în Șerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, București, 1987, pp. 7-8.

Caragiale poate fi definit, în înțelesul galic al cuvântului drept, un moralist, adică un scriitor preocupat de om, de caracterul și de moravurile lui în raporturile sale sociale: „animalul politic”, așa cum îl înțelegea Aristotel pe om, în cadrul cetății (polis). [...]

Ca orice mare scriitor, Caragiale a reflectat îndelung asupra condițiilor artei în genere, cât și ale artei sale particulare. În unele împrejurări publice, chiar a ținut să se prezinte însă ca un om fără învățătură de carte, în afară de școala primară, cu alte cuvinte, ca un autodidact crescut la „școala vieții”. Noi știm însă că a absolvit gimnaziul, poate și clasa următoare de liceu, și că la baza „esteticii” sale stă acel curs de retorică franceză, pe care îl pomenește în Câteva păreri. Manualele didactice de acest fel erau tributare vechiului spirit clasicist, ostil inovațiilor romantice și realiste. Caragiale ironizează „prima țâță” de la care a „supt laptele științei literare”; n-a găsit din înșirarea multiplelor stiluri stilul potrivit, dar anumite idiosincrazii de ale esteticii sale de maturitate coincid cu acelea ale ultimului bastion al clasicismului francez: retorica.

Aceasta exclude peisajul, descrierile de interior, lirismul. Estetica clasicistă e o doctrină nu numai severă, ca orice învățătură normativă, nu numai exclusivistă, dar și austeră. Caragiale vede mobilierul în decorurile de teatru, pentru că indicațiile scenice o cer printr-o tradiție, un consens. Nu-l mai vede însă în schițele și nuvelele lui ca pe un element necesar. Preromanticii au descoperit peisajul, „pitorescul naturii însuflețite”, romanticii i-au conferit un suflet, iar realiștii, descriptivi prin excelență, fie chiar în mod obiectivist și cu o paradă de impersonalitate, îl cultivă de asemenea.

Am văzut ce e peisajul la Caragiale. Să cercetăm acum și ce nu este. Nu este o ambianță morală, un climat, o fuziune intimă între obiect și subiect. Caragiale vede omul în societate, nu-l mai vede în natură, vede omul în interdependența sa socială, dar nu și în interdependența sa cosmică: omul de la munte, de la deal, de la șes, de la Dunăre, de la mare etc. Este sensibil la

categoriile sociale, distinge clar limbajul categorial, surprinde interesele antagonice, legăturile și conflictele de idei în cadrul vieții sociale. Legătura dintre om și cosmos îi scapă sau nu-l interesează. Nu recunoaște natura ca factor determinant în plămădirea aluatului omenesc. Natura e pentru el un simplu decor, un moment al zilei, climat plăcut sau neplăcut, un cadru așadar uneori îmbietor alteori neprielnic, în raport cu fiziologia noastră, dar nu și cu psihia noastră mai adâncă. Caragiale șfichiuieste societatea, pentru că „o ia în serios”. Moralistul dintr-însul nu consideră însă natura cosmică un factor determinant în formația noastră sufletească și simțirea ei ca una din componentele fundamentale ale vieții noastre morale. Realistul e întors cu fața la trecut. Se recunoaște tributar exigențelor artei clasice, arhitecturii ei geometrice, sobrietății, măsurii, echilibrului, calității formale de strictă economie. Ceea ce e însă la realiști o moștenire a romantismului, cum e descrierea naturii, nu i se pare esențial în raport cu omul, ci un amestec indiscret al unei alte arte în anarhia estetică din momentul în care natura își revendică viața ei proprie [...].

Tot realiștii au fost cei dintâi, cu Balzac, care au descoperit o altă ambianță, un alt climat, mai puțin larg decât vastitatea cosmosului: locuința și mobilierul. Și pe acestea, Caragiale, ca om de teatru, le acceptă pentru simpla indicare a cadrului [...] Locuința și mobilierul sunt la Balzac tot atât de revelatoare pentru surprinderea sufletului nostru ca și fizionomia, îmbrăcămintea, limbajul. La Caragiale, ele lipsesc cu totul în epica sa. Autorul ne introduce în bodegă, în case particulare, în birouri publice fără să se simtă dator să adauge, la specificul de limbaj al eroilor săi, specificul acestor esențiale moduri de reflectare ale vieții particulare sau publice. [...]

Mai e poate, un motiv pentru care marele umorist a înțeles să bareze naturii cosmice irupția în literatură. Lumea sa e un univers cosmic, regizat cu inteligență. Ca și clasicii și clasicistii, Caragiale a surprins în natură dușmanul: afectul sau simțirea și adjuvantele ei: imaginația, fantezia. Natura, pe de altă parte, nu e totuna cu omul, iar instrumentul specific al umorului, ironia, nu mai are priză asupra ei.

Șerban Cioculescu, Caragiale și natura [1957]; reprodus în Șerban Cioculescu, Caragialiana, Editura Eminescu, București, 1987.

Caragiale a reușit [...] o extraordinară „golire” a personajului literar. Vidul și nu egoismul (Pompiliu Constantinescu), care e consistent, și cu atât mai puțin „marea frenezie vitală” (G. Dimisianu) reprezintă, credem, trăsătura sa distinctivă. Printre personajele literaturii universale personajele lui Caragiale sunt dintre cele mai „imponderabile”. Ele îi lasă în urmă chiar și pe Vladimir și Estragon, pe care îi „umple” întrucâtva nostalgia lui Godot, amestecându-se numai cu „ușorii” de care vorbea Lucian Raicu, din opera lui Gogol. [...]

[...] după Zarifopol – „Caragiale a dat adeseori figurilor lui mecanism de

marionetă, dar – continuă exegetul, încercând să împace oarecum lucrurile – excepționala lui capacitate de observare le-a făcut să fie păpuși de caracter, dotate, printr-o strictă îngrijire artistică, cu o minunată putere de exactă evocare”. Ștefan Cazimir recunoaște „personajelor (caragialiene-n n.) o vagă alură de marionete”, iar I. Constantinescu susține că „influența stilului păpușeriei asupra artei comice a lui Caragiale este de domeniul evidenței”. O poziție de mijloc ocupă în această privință Șerban Cioculescu. Ferindu-se să vadă în eroul caragialian paiața, criticul nu pare a-i recunoaște însă nici caracterul de irezistibilă realitate al personajelor balzaciene: „Lucrările lui cele mai reprezentative, anume comediile și Momentele, pun în scenă hibridi omenești (s n.) produse ale unei evoluții sociale defectuoase”. Care este adevărul? Personajele lui Caragiale fac concurență stării civile sau... teatrului de păpuși? Sunt ele „copiate (s n.) după exemplele vii din societatea timpului”, cum credea Mihail Ralea, sau reprezintă creații mai libere în raport cu modelul, deviate înspre grotesc, caricatură și fantastic? Întrebarea se poate extinde asupra întregii probleme a relației dintre opera lui Caragiale și realitatea socială a vremii. Literatura scriitorului oglindește, deformează sau inventă? Este redare, denigrare (cum s-a pretins uneori) sau ficțiune? [...] Teatrul lui Caragiale – e de părere Eugen Ionescu – depășește „naturalismul” (de care vorbea G. Călinescu), devenind „absurdement fantastique”. O opinie judicioasă, care ar putea servi drept încheiere acestei, desigur incomplete, treceri în revistă, emite Silviu Iosifescu: „Un Caragiale desprins de societatea românească dintre 1880 și 1910 e la fel de inacceptabil ca și un Caragiale înțeles ca un simplu ilustrator comic ori sarcastic al acestei societăți, deci exilat în trecut”.

Un Caragiale „desprins” de societatea românească într-o epocă dată este nu numai „inacceptabil”, dar și de neconceput. El pornește în opera sa, e în afară de orice îndoială, de la această societate, de la această epocă, dar nu le reproduce, nu le oglindește, nu le copiază în sensul realismului fotografic, și nici măcar nu le reflectă în sensul realismului tradițional. Caragiale creează o viziune a acestor realități, captând sugestia lor cea mai adâncă. O viziune caricaturală, grotescă, voit schematică și mecanică, absurdă, fantastică. Că ea a putut să apară exagerată și denigratoare, „neadevărată” în raport cu unele aspecte de suprafață, ușor de observat cu ochiul liber, este explicabil. [...]

Cum apare, în cadrul acestei viziuni, personajul caragialian? Întotdeauna spectacolul comediilor scriitorului, sau al unor schițe dramatizate mi-a produs o anumită insatisfacție. Încercând să mi-o explic, mi-am dat repede seama că ea nu se referea la jocul actorilor, pe care nu o dată îl apreciam foarte mult. Nu avea legătură, am mai observat, nici cu acea parte a textului care se pierde într-o reprezentare, oricât de bună ar fi dicțiunea celor care joacă sau oricât de disciplinată ar fi sala, pierdere care, cu deosebire în cazul replicilor caragialiești, pare intolerabilă, poate irita. Insatisfacția de

care vorbeam nu se confundă însă cu această iritare. În cele din urmă am înțeles că ea provine din faptul că interpretarea actoricească în sine conferă eroului caragialian o masă și o pondere care îi denaturează esența. „Întruparea” scenică obișnuită constituie prin ea însăși un „veșmânt” prea greu în raport cu inconsistența personajului, nepotrivit cu alura, mai mult sau mai puțin de marionetă, a acestuia. Încă M. Dragomirescu constata că personajele caragialiene „nu prea au volum”, iar G. Călinescu, referindu-se la Farfuridi, Brânzovenescu și la Cetățeanul turmentat afirma că „sunt mai mult niște intrări grase în scenă decât niște corporalități”. Aceste observații sunt „accidentale” sau au în vedere numai anumite personaje. Noi credem însă că, în general, eroii caragialieni „nu prea au volum”, nu sunt „niște corporalități”, că nu trebuie – și nu pot fi – întruchipați în carne și oase, apăsător realistic, ca în viață. Cum să întruchipezi, de altfel, un personaj pe care autorul, în schița Broaște... destule. Nuvelă pesimistă, 1893, îl descrie în acest fel: „Părul lui nu era nici negru, nici galben, nici castaniu; fața nici oacheșe, nici bălană, nici smeadă; ochii nici negri, nici verzi, nici căprii. Nu era nici cârn, nici năsos și urechile le-avea potrivite...”, cum să-l „joci”, cum să exprimi fizic lipsa oricărei trăsături particulare? Nici un actor nu poate fi, ca înfățișare, destul de „șters” pentru a-l reprezenta. Există în opera lui Caragiale o serie de asemenea portrete. Tânărul poet din Autoritate (1896) e „o creatură nici prea-prea, nici foarte-foarte – unul din exemplarele de duzină...”, Mitică din schița cu același titlu (1900), „nu e nici tânăr, nici bătrân, nici frumos, nici urât, nici prea-prea, nici foarte-foarte; e un băiat potrivit în toate”, moderații din Istoria se repetă (1898), „un fel de lichele centraliste, avocaței și dăscălași” erau niște inși, și ei, „nici prea-prea, nici foarte-foarte”... Nu e vorba aici, de simple chipuri banale, ci de o nedeterminare care sugerează inexistența. Acea „inexistență” pe care, în doze mai mici sau mai mari o percepem la aproape toate personajele caragialiene. [...] Mult discutata (și atât de imputată) „neverosimilitate” a eroilor caragialieni nu reprezintă o „eroare”, cum s-a afirmat, cum se mai gândește poate și astăzi, ci un procedeu fundamental, care le sugerează inconsistența, irealitatea, dimensiunea „fantomatică”.

Valeriu Cristea, *Alianțe literare*, Editura Cartea Românească, București, 1977, pp. 39-46.

Vorbitul reprezintă suprema voluptate în lumea lui Caragiale, este visul de aur al fiecăruia și al tuturor, satisfăcut și reînnoit cotidian. „Domnul Mache șade la o masă în berărie și așteaptă să pice vreun amic; e vesel și are poftă de conversație”: în această lume nimic nu valorează mai mult cât o conversație, deși orice conversație nu valorează nici doi bani. Important, foarte important, cel mai important este să se stea de vorbă, indiferent cu cine, indiferent despre ce. Un om singur este, în această lume, un om în așteptare: un om care așteaptă să „pice”, adus de hazard, cineva. „Stau în fața unui local de noapte,

o mică berărie, și fiindcă am poftă de vorbă, aștept, nu cumva o pica vreun alt bucureștean iubitor ca mine de aer curat, să respirăm împreună”: oricine ar „pica”, el este binevenit. Umple un gol, populează vidul. Nu pentru multă vreme, nu cu adevărat; dar spaima de singurătate fiind pur fizică, împotriva ei se luptă prin elementara nevoie de simplă prezență fizică a cuiva. Gradul zero al raporturilor cu celălalt și cu ceilalți. [...]

Compusă din amici foarte sociabili, veseli și comunicativi, care se amestecă și intră-n vorbă unii cu alții dintr-odată, fără tatonări prealabile, deseori și fără să se cunoască, lumea aceasta e în fond roasă de plictiseală și de singurătate. Pofta de vorbă crește dintr-un vid lăuntric, nu are nici o legătură cu persoana, cu individualitatea celuilalt sau a celorlalți; aceștia sunt necesari numai ca obiecte însuflețite; ca decor uman. [...] În berării necunoscuții vin și se așază fără să ceară permisiunea la mesele transformate astfel în ciorchini umani; ești bătut pe umăr, interpelat, apucat de guler, înjurat, apostrofat de inși pe care nu i-ai văzut niciodată [...] Nu există spațiu de viață intimă în lumea lui Caragiale. Nu există, la fel, nici măcar bănuiala vreunei diferențe sociale, intelectuale sau de orice altă natură între indivizi: axiologia socială a fost abolită. [...] Lumea aceasta trăiește în deplina conștiință a lipsei de valoare a persoanei; și este alcătuită din indivizi atât de asemănători unul cu celălalt încât aceștia nu doar se confundă între ei, dar își schimbă și își pot schimba oricând rolurile, pozițiile, funcțiile și opiniile, atitudinile și convingerile. Lache se confundă cu Mache, Mitică se confundă cu Costică, Niță se confundă cu Ghiță – și viceversa. [...]

Fiecare „amic” se află de aceea în perpetuă goană după „amici” dispuși să-l asculte, să-l asiste, să-l aprobe, să-l placă și, de ce nu, să-l ovaționeze. Cine trăncănește are nevoie de public în primul rând, nu de teme ori de subiecte. Acestea sunt la-ndemână, într-o abundență generos oferită de însuși mereu schimbătorul prezent, singura dimensiune temporală care contează în lumea lui Caragiale: eternele și de fiecare dată altele „chestiuni la ordinea zilei”, toate, de bună seamă „arzătoare” și „vitale”. Se discută despre multe: despre alegeri, despre „noul impozit asupra țuicii”, despre apropiata vizită a familiei suverane, despre momentul „când vezi că bate falimentul la ușe și nu mai e nici un patriotism”, despre „monopolul băuturilor spirtoase”, despre „biată țara asta”, despre „o criză, mă-nțelegi, care poți pentru ca să zici că nu se poate mai oribilă”, despre „ce mai zice politica”, despre „cum stăm” și chiar „despre cine știe ce”. Competența lor este universală, se pricep la toate, au soluții pentru orice, pe loc exprimate. „Lache și Mache sunt tineri cu carte; ei știu de toate câte nimic, așa sunt adevărații enciclopediști”; nu-i descurajează nimic: „dânșii iau parte cu mult succes la toate discuțiile ce se ivesc la cafeneaua lor obișnuită: poezie, viitorul industriei, neajunsurile sistemului constituțional, progresele electricității, microbii, Wagner, Darwin, Panama, Julie la Belle, spiritism, fachirism, l'Exilée ș cl, ș cl”. Plutind în derivă pe

suprafața subțire și inconsistentă a imediatului, lumea lui Caragiale se agită de parcă ar urma să vină, dintr-o clipă în alta, sfârșitul pământului. „Ce mai e nou?” și „Ce mai scriu gazetele?” se întrebă, zi de zi, precipitat, gâfâind, această lume care trăiește, la propriu, cu sufletul la gură. Are mistica evenimentului decisiv căzut din cer și-l așteaptă trăncănind.

Doarme legănată de vorbe.

Mircea Iorgulescu, Eseu despre lumea lui Caragiale, Editura Cartea Românească, București, 1988, pp. 29-34.

Momentul Inspecțiune este, fără îndoială, cel mai impenetrabil text al lui Caragiale. Din mărturiile lui Zarișopol, aflăm că autorul însuși era teribil de amuzat de enigma ce învăluie funestul gest al lui Anghelache. „De ce s-o fi omorât Anghelache? Nici eu nu știu”, exclama cu malițioasă satisfacție nenea Iancu.

O parte a criticii n-a făcut decât să consfințească teoretic această sugestie inoculată cu viclenie de către Caragiale. [...] se vorbește mereu, cu insistență, în cazul lui nenea Anghelache, despre „frică absurdă” și „spaimă paroxistică”, despre un sentiment irepresibil care sfarmă „gingașul resort” al echilibrului psihic al eroului. E aici o confuzie care își are explicația, în primul rând, în faptul că laconicul și bizarul Anghelache a fost introdus, în mod nejustificat, în tagma unui Leiba Zibal, fapt ce, devenind clișeu rigid, ne împiedică să-l privim pe erou în adevărata sa lumină. Pe de altă parte, confuzia persistă din cauza explicației ce i se dă sinuciderii lui Anghelache: ipoteza furtului fiind exclusă, motivul gestului funest n-ar putea fi, logic, decât frica irațională, psihoza personajului.

Iată de ce cazul insolitului casier merită să fie revizuit; aceasta însă introducându-l într-o altă serie, într-o viață paralelă cu domnul Belikov. [...]

Încotoșmănit în plină vară, cu fața mereu ascunsă sub gulerul ridicat al paltonului, având urechile astupate cu vată și fiind prevăzut cu ochelari fumurii, galoși și umbrelă, personajul lui Cehov pune între el și realitate tamponul pufos al înveșmântării hibernale, surdinizând astfel permanent impactul său cu realul [...]. Unica terapeutică pentru Belikov o constituie circularele și regulamentele care interzic, controlează sau desființează ceva; ele singure îi dau sentimentul liniștitor al ordinii, al imuabilității lucrurilor. Orice comportament care, din întâmplare, nu e prevăzut printr-o circulară, este automat prohibit: „e interzis, și basta!”. În esență, domnul profesor Belikov, omul în carapace, este, dacă se poate spune, un anti-Karamazov, pentru care „totul este nepermis”. [...] Omului în carapace i se potrivește perfect observația lapidară a stoicilor înregistrată de Diogene Laertios: Frica este o așteptare a răului. [...] În orice abatere de la normă, el presimte o înfricoșătoare dereglare cosmică: cu „prudența lui de ipohondru”, Belikov aspiră la o încremenire a întregii umanități într-o existență a eternei spaima de hybris.

Dar tocmai aici e paradoxul omului în carapace: temându-se cumplit, el își dorește în același timp această teamă. Spaima de „zei” reprezintă simultan nevoia de acești „zei” cu circularele lor precise, în afara cărora Belikov nu poate trăi, nevoia unor autorități supreme, căreia să i se supună cu desăvârșire, primind astfel certitudinea vitală a securității sale absolute. [...]

Ceea ce la Belikov reprezintă circulara este la nenena Anghelache inspecția, adică același gen de emblemă administrativ-sacrală a unei autorități supreme care străjuiește comportamentul uman. „Zeul” de deasupra, care pentru personajul cehovian e directorul, pentru Anghelache este „inspectorul financiar”. Casierul nu se teme, așa cum s-a spus, de o eventuală verificare (și nici nu se află, „de altfel”, „în preajma unei inspecții”, pentru simplul motiv că nu are cunoștință de iminența ei); dimpotrivă, el o vrea și o visează mereu, dar, exasperat, descoperă în așteptatul zeu-inspector un fel de Godot: în unsprezece ani de când și-a luat slujba în primire, nimeni n-a venit să-l controleze. Și nu numai atât: în loc să fie temător de răspundere, Anghelache e furios tocmai pentru că nu e somat să răspundă. Căci omului nu-i este permis orgoliul (adică lipsa de măsură) de a se proclama singur „corect”, adică nevinovat; ca atare, când amicii neștiutori îl numesc „funcționar corect”, nenea Anghelache ajunge în culmea iritării: „Nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! că vă sparg capul!”. Tocmai de aceea, cu o frenezie explozivă, el dorește inspecția ca pe o probă ce, repetată periodic și ritualic, să-i revalideze calificativul de „funcționar model”. Există aici, evident, o temă a așteptării anxioase, dar aceasta are cu totul alt sens: așteptarea e neliniștitoare nu „din frica absurdă de a nu fi găsit cu lipsuri pe care nu le are”, ci pentru că numai venind, zeul-inspector îl poate consacra ca „om de o probitate mai presus de orice bănuială”. Prezența castratoare a transcendentului îi generează lui Belikov o frică permanentă. Absența frustrantă a transcendentului îi generează lui Anghelache o disperare continuă. [...] la Cehov, vinovat e omul care ar îndrăzni să se aventureze afară din carapace, sfidând „transcendentul”, pe când la Caragiale, vinovat este numai „transcendentul” acesta neglijent, omul, absolvit de vină, nefiind decât „o victimă a neglijenței altora”, o victimă a indiferenței „zeilor”. Drama celor două personaje, dincolo de aparențele maniacale, e una metafizică.

Atât pentru Belikov, cât și pentru Anghelache, moartea constituie carapacea perfectă ce le dă, în sfârșit, sentimentul eliberator. Doar sensul eliberării diferă la cei doi torturați: prin moarte, Belikov se sustrage spaimii de a contraveni normelor decretate de vreo neștiută circulară prin care „transcendentul” își afirmă prezența; sinucigându-se, Anghelache scapă, dimpotrivă, de teroarea absenței unui asemenea „transcendent” (extraordinare sunt în Inspecțiune semnele anticipativ-thanatice, întâlnite în cale de amicii care-l caută pe nenea Anghelache: astfel, Eliza, sora casierului, „apare ca o icoană albă cu mâinile încrucișate pe piept” și dispăre, fantasmal,

„stingându-se în întuneric”; iar Mitică, ultimul amic care l-a mai văzut pe nenea Anghelache, „e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sunt încleștate...” iar „mâna de asemenea albă, ca și cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sânge...” [...]. În *Inspecțiune* există un tipic scenariu de farsă destinală tragică. Anghelache, „inferiorul”, îl așteaptă unsprezece ani – ca să-și „ia binecuvântarea” (Evrei, 7,7) – pe „superiorul” absent, a cărui prezență necesară nu încetează, furios, s-o reclame. Exasperat, se sinucide. Acesta e momentul în care, în sfârșit, intră în scenă inspectorul financiar. Dar cel care l-a așteptat și l-a invocat zadarnic atâta vreme este el, acum, absent. Anghelache, rigoristul strict de tip paulin, se află în continuu contratimp față de un „transcendent” birocratic de tip arhaic, precreștin, adică indiferent la morală și, deci, întru totul capricios și pervers. Când, crud-ironic, odată cu sosirea „superiorului”, acest „transcendent” se revelă totuși, se înregistrează, simetric, absența „inferiorului” care ar fi trebuit să devină, la rândul său, mesagerul revelației și „solul” ce explică raportul special în care se află față de „inspectorul finanțiar”. (A se vedea în acest sens etimologia numelui bizarului casier: gr. *angelos*, „trimis”, „mesager”, „străin”, căci Anghelache e, într-adevăr, un sol neînțeleș și un străin printre amicii lui din berăriile bucureștene.) Această relație particulară dintre nenea Anghelache și „transcendentul” său birocratic rămâne însă incomprezibilă pentru cei din jur atât în timpul vieții („...d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești!”, își interpelează casierul amicii), cât și după moartea sa: „De ce?... de ce, nene Anghelache? a întrebat plângând ca un prost cel mai tânăr. Dar nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspundă”.

Pentru ambii eroi, refugiul specific e cel al congelării hibernale, adică al morții. Al morții ca adăpost, ca regresivitate perfectă, reușită, protectoare. Belikov are, în fine, întipărită pe față o expresie veselă, „ca și cum s-ar fi bucurat că nimerise în sfârșit într-o carapace din care nu avea să mai iasă niciodată”. La fel, „sătul de căldurile vieții”, nenea Anghelache, agitatul și schimonositul de furie, stă „cuminte”, destins și ușurat. Acolo, în „răcorosul otel”, trebuie să ni-l închipuim pe Anghelache zâmbind fericit.

Ion Vartic, „Domnul profesor Belikov și nenea Anghelache” [1980]; reprodus în Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, Editura Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, pp. 9-17.

Grație festelor pe care, în posteritate, destinul le joacă câte unui scriitor, umoristul George Ranetti este încă prezent în conștiința noastră culturală nu atât datorită propriei creații, cât datorită replicii memorabile pe care i-a dat-o, la apariția *Momentelor*, lui I. L. Caragiale: „Nu Momente, maestre, ci Monumente trebuia să botezi admirabilul volum, căci fiecare din paginile lui e un monument de spirit de observație, de spirit sadea, de perfecțiune artistică” [...].

Verdictul acesta, nu lipsit, intențional, de un anume accent calamburesc,

este astăzi definitiv și unanim ratificat de exegeza literară. Dar la 1901 lucrurile stăteau cu totul altfel, căci o parte din contemporanii lui Caragiale păstrau o rezervă radicală față de Momente, care, în opinia lor, ar fi reprezentat, spre deosebire de teatru și nuvele, opera minoră a scriitorului. Unele reacții imediate, fie la publicarea „momentelor” în ziarul Universul, fie la apariția lor în volum, sunt în privința aceasta întru totul semnificative (de altfel, încă în 1890, în legătură cu schița 25 de minute..., Duiliu Zamfirescu, într-o scrisoare către Titu Maiorescu, decreta: „Caragiale ar trebui oprit, în interesul reputației sale de scriitor, de a publica fleacuri”). [...]

Privirii naive a multora dintre contemporanii scriitorului – nedezbărați încă de vechea deprindere, moștenită de la Dinicu Golescu, de a măsura operele de artă cu metrul – Momentele le apar, în mod automat, datorită dimensiunii lor miniaturale, ca simple crochiuri, ca „mărunțișuri amuzante” ori „fleacuri”, ca lucruri neserioase, ca tot felul de „figuri care sunt numai schițate” [...]

Momentele reprezintă, într-adevăr, reflexele uimitor de prompte ale unor evenimente reale, absorbind și conservând efervescenta și vehemența iscate în jurul lor, ecourile lor profane, de culise, materializate în comentarii, argumentații pro și contra, polemici, confirmări și dezmințiri, speculații, zvonuri, bârfe etc. De aceea, fraza emblematică, potrivită mai tuturor „momentelor” și sugerând „atmosfera încărcată” a schimbului de opinii pe baza „ultimelor informațiuni”, este cea din debutul Inspecțiunii: „Mai mulți prieteni – impiegați în diferite administrații publice – stau de vorbă, la masa lor obișnuită într-o berărie, despre chestiuni la ordinea zilei”. [...]

Datorită capacității absolute de absorbție a oricărui fel de mostră extrasă din straturile multiple ale realității, Momentele conțin o catagrafie mozaicată a evenimentelor, mentalităților și moravurilor de sfârșit de veac și, totodată, de început de secol românesc. [...] Constituind proiecții de o acută promptitudine ale unor momente din aria raporturilor interumane, schițele caragialiene cuprind o cantitate apreciabilă de adevăr istoric, ce poate fi confruntat cu alte surse de informație: ziarele vremii, memorii, corespondență, discursuri parlamentare [...] Nu e, deci, de mirare că contemporanii lui Caragiale receptau „momentele” în cu totul alt mod decât noi, din unghiul viu al cunoașterii sensibile, savurând și înțelegând altfel comentariile, aluziile, polemicile și reacțiile personajelor. Și, iarăși, nu e de mirare că, pentru cititorii Universului, foiletoanele acestea, din cauza actualității lor imediate, puteau crea și impresia perisabilității, a netransfigurării și a lipsei de transcendență artistică. [...]

O asemenea proză ocazională pare să trăiască numai cât trăiește și fragmentul de realitate reflectat, atât timp cât „ocazia” supraviețuiește, cât interesul în jurul unui eveniment nu se stinge încă. Astfel că, în epoca receptării sincrone, putea părea că Momentele nu răsfrâng actualitatea perenă

a artei, ci doar pe aceea trecătoare a realității. Într-un dialog de tip platonician, în care sub diverse măști se înfruntă opinii diferite asupra destinului în eternitate al operei caragialiene, E. Lovinescu a înregistrat, foarte precis, impresia aceasta [...]: „Eroii lui Caragiale sunt reprezentativi, dar numai pentru o epocă mărginită (s n.); ei sunt tipici. În încheierea lor intră ceva și din sufletul omenesc din toate vremurile, dar intră totodată și prea multe lucruri legate de niște împrejurări restrânse, ce tind să dispară cu desăvârșire” [...]. Proza ocazională a Momentelor ar fi urmat să se volatilizeze odată cu extincția cauzelor generate de realitate; această proză așa-zis „mărginită” ar fi trebuit să dispară odată cu „epoca mărginită” pe care o circumscrie. Și, totuși, s-a întâmplat exact pe dos. Momentele și-au conturat o aură de eternitate și o autoritate de etalon tocmai pe măsură ce s-au îndepărtat de actualitatea pasageră, pe măsură ce particulele de contingent s-au dezagregat. La origine, Momentele au fost întâmplări din realitatea imediată și primii lor cititori, în firească cunoștință de cauză, le-au și recunoscut ca atare; un paradox fericit, iscat chiar din interiorul acestor schițe, face însă ca și noi, astăzi, să le percepem, în esență, la fel, fără a avea senzația că deasupra lor s-a lăsat o ceață a vetusteții. Cu alte cuvinte, dacă nu le mai receptăm doar ca anumite întâmplări de zi cu zi, ce pot fi datate precis (precum într-o proză ocazională), le receptăm, în schimb, ca epure ale oricărui întâmplări cotidiene. Dacă, liminar, păreau exponențiale numai pentru „împrejurările restrânse” ale unei „epoci mărginite”, ele se dovedesc acum valabile pentru împrejurări generale. [...]

[...] după părerea mea, Momentele au o miză actuală mai mare, una esențială – asta ar explica, de fapt, și perenitatea lor – căci ele constituie o multiplă concretizare a fațetelor prin care omul este o ființă-în-lume, în consecință, a faptului de-a-fi-întotdeauna-cu-celălalt. [...]

Prinși în „lanțul slăbiciunilor”, deși mereu în căutarea celorlalți, eroii sunt doar pioni aflați într-o mișcare browniană, azvârliți când într-o direcție, când în alta a raporturilor interumane complet exterioare, fără mister, oferite pe de-a-ntregul privirii tuturor [...]. Siluetele din Momente configurează numai ființe-în-lume și atâta tot, fără miez lăuntric, fără relief, transparente ca niște foi de hârtie. Viețuind sub regim strict cotidian, modul lor de a fi este unul publicitar, în vederea celorlalți și pentru aceștia, încarnat în trăirea totală în afară, exhibată până la stridență în fluxul neîntrerupt al unei comunicări decăzute în incontinență verbală. De aceea, la eroii schițelor caragialiene pot fi detectate acele simptome existențiale care, după Heidegger, prin conexiunea lor, participă la configurarea înfățișării noastre zilnice: vorbăria, curiozitatea, echivocul. [...]

Toate aspectele existențiale pe care le-am inventariat – omul ca ființă-în-lume și ființă-cu-celălalt, diversele sale determinații (verbiajul, curiozitatea, echivocul, obsesia timpului etc.) – dovedesc din plin că

Momentele, unde se află, adeseori, o pură revelație a existenței ca existență, conțin multe dintre exemplele de bază ale unei posibile ontologii a cotidianității. Caragiale nu este, repet, un simplu ilustrator al moravurilor și mentalității unei anumite epoci, ci, întrucât are acces la o zonă mai adâncă a umanului, primul creator din literatura română care, prin intuițiile sale atât de lucide, a surprins caracterele specifice ale omului ca ființă cotidiană, precum și esența și natura existenței publice. În acest context, reproșul lui Caragiale la adresa incapacității contemporanilor de a-l recepta adecvat devine perfect justificat: „De Momente n-a spus nimeni un cuvânt, deși e o carte europeană”.

Ion Vartic, I. L. Caragiale și Momentele sale exemplare, studiu introductiv la I. L. Caragiale, Momente, ediție de Ion Vartic, notă asupra ediției de Mariana Vartic, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, pp. I-XXX.

D-l Goe... Cine nu cunoaște această schiță ajunsă în manualele școlare? Pe peron, tânărul Goe bate din picior impacient: de ce nu vine trenul? Când, în sfârșit, trenul sosește, Goe, cu mamița, cu mam'mare, cu tanti Mița, urcă în compartiment. Dar Goe vrea pe culoar, „cu bărbații”. Vântul îi zboară pălăria de mariner, în bereta căreia se afla biletul de călătorie. Sosește controlorul etc. etc. Cine relatează toate acestea? Evident, cineva care a avut prilejul să asiste la evenimente; care a stat pe peron lângă grupul celor patru ascultându-le conversația, a urcat în tren odată cu ei, s-a postat pe culoar alături de Goe și a urmărit, eventual, scena cu controlorul din ușa cupeului, apoi a pătruns în cupeu, trăgând cu urechea la comentariile madamelor asupra incidentului. Cineva aflat deci în permanență la fața locului, în punctul optim pentru a auzi, a vedea. Sau, cel puțin, povestitorul se comportă ca și cum ar fi avut acest privilegiu. El nu se implică pe sine, ca persoană, în povestire – ca de exemplu, în alte istorii feroviare precum Întârziere, Lună de miere, Bùbico etc. -, se implică doar ideea prezenței lui – una din convențiile fabulatorii atât de răspândite încât cititorul nici n-o mai bagă în seamă. [...]

La un moment dat, această convenție ce-i imprimă textului o regulă specifică e contrazisă. Se aude semnalul de alarmă. Trenul se oprește. Se creează agitație. Se cercetează de unde s-a tras semnalul.

„Cine poate ghici în ce vagon era ruptă ața plumbuită și răsturnată manivela? Ciudat! Tocmai în vagonul de unde zburase mai adineauri pălăria marinerului! Cine a tras manivela? Mam'mare doarme în fundul cupeului cu puișorul în brațe. Nu se poate ști cine a tras manivela”.

Povestitorul nu s-a mai aflat la fața locului sau se comportă ca și cum s-ar fi găsit în altă parte. Totuși el ne pusese în temă, sub o formă destul de transparentă, cu desfășurarea incidentului: „Puișorul vede o linie de metal în colțul coridorului, care are la capătul de sus o mașină cu mâner. Se suie-n picioare pe geamantan, pune mâna pe mânerul mașinii și începe să-l tragă”. Povestitorul numește semnalul de alarmă echivoc „mașină” fie că îl privește

prin ochii neștiutori ai lui Goe, fie că el „face pe prostul”, ca și cum, deși vede ce se întâmplă, potrivit regulii textului, nu și înțelege. Când însă faptul s-a consumat și urmează ancheta, „nepriceperea” naratorului încalcă limitele de plauzibilitate. Apare astfel o ruptură – o dedublare – de voce. În prim-planul relatării se situează acum un povestitor în aparență neștiutor și naiv. Un cititor aiudoma ar putea să-i dea crezare. Un altul, mai vigilent, l-ar taxa drept fraudulos. Povestitorul „se face că doarme” – că plouă? – la fel ca mam'mare. Frauda comisă vizează deopotrivă realitatea povestită, cât și pe cititor: delictul e acoperit, cititorul, mințit.

Apariția unui narator fraudulos reprezintă, prin ea însăși, o noutate în spațiul prozei românești. A nu se confunda, iarăși, cu practica ironistului. Și acesta „minte” atunci când face o afirmație spre a subînțelege contrariul. Tehnica duplicitară caragiană nu poate fi redusă doar la atât. E vorba de o ironie „forte”, care construiește, în suprafața textului, conture tipologice ale instanței povestitoare. [...]

Neutralitatea, sub aspectul calificării celor relatate, afișată de narator, sau chiar simpatia – în sens etimologic, al simțirii „împreună” cu personajul – ce pare, la o lectură superficială, justificativă în raport cu o realitate blamabilă, i-au creat lui Caragiale reputația de scriitor „imoral”. Este cât se poate de limpede faptul că în privința mesajului moral, poziția lui Caragiale nu trebuie confundată cu cea a naratorilor frauduloși pe care îi inventează – chiar în ciuda mărturisirii autorului că-și iubește personajele, ceea ce înseamnă, cred, altceva, fiindcă el le-a iubit ca personaje, nu ca persoane. Un lucru se cuvine însă adăugat. Dacă jocul mincinos al naratorului devine evident pentru cititorul atent, aceasta se întâmplă pentru că așa vrea autorul. [...]

Dar dacă, după cum spuneam, jocul naratorului poate fi destul de lesne elucidat, cu mult mai puține lucruri certe se pot spune despre instanța ultimă, marele regizor, autorul. De aici și polemica – în fond gratuită – privitoare la „chipul” lui nenea Iancu: amuzat, sceptic-surâzător, gourmet al ridicolului, încruntat, vindicativ, profund decepționat, zguduit „a la Babacu” etc. Întunecări de prinț levantin ascunse sub masca râsului? Taclale nastratinești? Nu se știe și nu se va ști. Caragiale este, cred, cel dintâi autor major al literaturii române care se ascunde impecabil în operă. Doar Arghezi va mai reuși, pe ansamblul operei, o performanță similară.

Liviu Papadima, Caragiale, firește, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, pp. 113-116.

Noi n-am avut și nu avem, în teatru, mari opere tragice. Istoria noastră este un lanț neîntrerupt de tragedii, dar teatrul românesc a preferat comedia și cel mai mare dramaturg al nostru este un spirit comic, nu un spirit tragic. Să tragem de aici încheierea că stilul culturii noastre și stilul nostru de a fi în viața de toate zilele au fost formate de comedie? De aici să vină aplecarea

noastră spre răs, plăcerea noastră de a cârti, în fine, lipsa noastră de suflu, absența noastră din istorie? Caragiale, cu simțul lui enorm și văzul lui monstruos, a citit comedia din noi și ne-a fixat moravurile. Ca oameni sociali ne manifestăm adesea în stilul lui Caragiale; oamenii noștri politici, de o sută de ani și mai bine, se ceartă, se luptă și se împacă în Piața Endependenței în stilul eroilor lui Caragiale. De multe ori politologii și gazetarii noștri se conduc după dialectica subțire a Conului Leonida și culeg știrile după metoda lui Caracudi. Istoria se schimbă, tipologiile, mecanismele, moravurile, năravurile, pe scurt, stilul se repetă... Un stil, un fel de-a fi, o parte a noastră (aș zice: partea suprafețelor, omul social din noi și nebunia politică din noi), dar nu în totalitate, am impresia, stilul nostru, modul românesc de existență, în fine, specificul nostru reprezintă, s-ar putea, spune, opera comediei caragialeene. [...]

Caragiale este adus în discuție ori de câte ori este vorba de a defini spiritul românesc în partea lui comică și i se impută, veșnic, balcanismul nostru... Mă întreb dacă autorul Scrisorii pierdute este vinovat, cu adevărat, de ceea ce nu ne place în spiritul nostru și dacă intoleranța față de Caragiale nu ascunde un complex. În fine, cei care-i reproșează dramaturgului că a impus zeflemeaua ca stil de existență se arată exasperați, totodată, de viciul resemnării care ar fi, pentru noi, românii, catastrofal în istorie. Așadar: loviți de resemnare în ființa noastră profundă, formați la școala așteptării și a fricii [...], păcătuim când ne mutăm la oraș prin limbuție, irespectul valorilor morale și ne cheltuim energiile în improvizații și fantezii de birt, cu un cuvânt, ne caragializăm... Să nu uităm, totuși, că omul caragialean este o ficțiune, este creația unei imaginații excepționale și, ca orice ficțiune reușită, place și durează. Nu mă simt deloc umilit, ca român, când citesc Momente și schițe, ori piesele de teatru, capodopere de ironie. Creând un model de existență românească sau, mai concret, un anti-model din observarea târgului balcanic, cu ipistații, frizerii lui filosofi, republicanele electrizante, indivizii lui fanatizați de politică, Caragiale a fixat, desigur, un stil în care, ne place sau nu ne place, ne regăsim în anumite împrejurări ale vieții noastre sociale. Ei, și? Ce-i cu asta? Comicul spală, comedia provoacă o reacție, spiritul profund iese întărit din această formidabilă epopee a ironiei, cea mai importantă pe care a produs-o cultura românească. Spre deosebire de filosoful care se arată disperat de viciul cârtirii, aș zice că un popor care are forța de a se supune autoironiei este un popor spiritualicește puternic. Nu-mi dau seama cum ar putea ironia să împiedice manifestarea creației și de ce un dascăl de comedie, cum este I. L. Caragiale, limitează accesul nostru la metafizică? Aș zice că, dimpotrivă, o mare operă artistică este totdeauna morală și anti-modelul ei stimulează, prin negativitatea lui, un model. L-aș numi: un model al vigilenței, o pedagogie a purificării. Și apoi, omul caragialean este mai complex decât se recunoaște îndeobște. Înțeleg prin omul caragialean și pe acela din articole, note, însemnări răzlețe, acolo unde Caragiale a surprins și plinurile nu numai

golurile lumii românești. Un alt Caragiale, grav și profetic, se manifestă aici. Sau acela fantastic, misterios, pictor al insolitului din admirabila povestire *La hanul lui Mânjoală...* Vreau să spun că fenomenul Caragiale este complex și că stilul lui depășește limitele zeflemei. Dar chiar în spațiul comicalului, farsei, satirei, spiritul lui atinge o profunditate a observației care obligă judecata critică să depășească chestiunea pur morală.

Este Caragiale un scriitor reprezentativ pentru spiritualitatea românească? În măsura în care el a creat o mare operă (și a creat-o, de acest lucru nu se îndoiește nimeni), Caragiale are un mare grad de reprezentativitate. De reprezentativitate care trece însă prin spațiul esteticului. Descriind carnavalul unei lumi în trecere și petrecere (procesul formelor fără fond), el a creat din aceste stări de negativitate ale naturii umane românești o categorie întinsă de valori. Valori estetice, desigur, și prin aceasta valori morale, purificatoare, sublime. Iată ce se uită adesea când se discută modelul Caragiale, și anume: că arta transformă un anti-model existențial într-un veritabil model spiritual prin valorile lui estetice. Stilul românesc? Fără Caragiale ar fi incomplet: i-ar lipsi profunzimea comicalului. Ia gândiți-vă: cum ar arăta sfârșitul secolului al XIX-lea românesc fără Mitică, geniu al impacienței și al improvizației, mare politician de cafea, erou al gastronomiei, gentilom de mahala balcanică, cuprins mereu de delir verbal?... Ar arăta foarte trist...

Eugen Simion, I. L. Caragiale și spiritul românesc, prefață la I. L. Caragiale, *Opere*, ediție îngrijită și cronologie de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, Univers Enciclopedic, București, 2000, pp. IX-XIII.

După prima reprezentare a Năpastei, cronicarii dramatici au motivat în chip naiv lipsa de autenticitate a personajelor țărănești din literatura lui Caragiale [...], Gherea a dezvoltat o întreagă teorie în legătură cu exclusivismul nejustificat al „surtucarilor” de la oraș, iar Duiliu Zamfirescu, indiferent dacă avea sau nu dreptate, și-a pus problema unei corecte reprezentări a țaranului român în literatură, comparându-se cu Slavici și cu Caragiale, despre care credea că sunt rău orientați [...].

De fapt, Caragiale a procedat cu destulă prudență, preferând să vorbească mai mult despre grupul preoților, hangiiilor, învățătorilor de țară, aflați într-o poziție intermediară față de sat și oraș. [...]

Astfel, în chip cu totul neașteptat, observatorul mahalalei și creatorul comediilor orășenești, cu mici proprietari, funcționari de partid, pensionari, rentieri și oameni politici, se ilustrează în a doua fază importantă a activității sale ca un autentic cap de serie al literaturii noastre țărănești și al experiențelor sufletești mai complexe.

A treia obiecție importantă adusă Năpastei și nuvelilor tragice s-a referit la scenele exagerate de cruzime, despre care s-a afirmat că ar fi fost căutate în vederea obținerii unor efecte teatrale.

Într-adevăr, ceea ce ne impresionează și astăzi în textele acestea sunt „loviturile de teatru” violente și numeroasele scene à faire, prinderea lui Gheorghe, în finalul Făcliei de Paște, nebunia tragică și sinuciderea lui Ion din Năpasta, sau izbucnirile isterice ale fiicei prefectului din Păcat..., care aleargă cu cleștele de sobă în mână după slujnica din casă, „răgând ca o bestie”. Și Făclia de Paște și Păcat... au o structură pronunțat dramaturgică, cu o lungă expoziție în Vorgeschichte și cu justificarea minuțioasă a fricii lui Leiba Zibal sau a morții preotului Niță din Dobreni. N. Iorga a descris chiar nuvela Păcat... ca pe o dramă în cinci acte, cu un final de o cruzime exagerată, iar Gherea n-a apreciat nici el teatralitatea finalului Făcliei de Paște, „căutat pentru a produce efect”, și sugerând în locul groazei, scârba.

Astăzi știm că motivul prinderii mâinii prin orificiul unei porți a mai fost utilizat de Apuleius în povestea zarafului Chryseros și a hoțului Lamachus, din Măgarul de aur sau de Barbey d'Aurevilly în istoria abatelui Riculf, din Une histoire sans nom (1882) [...]. În ambele cazuri, hoții nu-și părăsesc tovarășul, care acceptă să i se reteze brațul spre a se salva. Dar indiferent de existența unor precedente, cel care citește pentru prima dată nuvela lui Caragiale resimte episodul prinderii și schingiuirii lui Gheorghe ca pe o „lovitură de teatru”, și accentul căzând pe „execuția” lentă a victimei, chiar dacă textul a fost construit dinspre final spre început, așa cum s-ar putea presupune, efectul este într-adevăr terifiant.

După unii, valoarea nuvelei O făclie de Paște ar trebui căutată în analiza fricii, după alții, în scena torturilor din final. Dar de fapt, ceea ce pare să-l preocupe pe Caragiale în momentul acesta este modul în care un om normal își pierde dintr-odată coerența sufletească sau mentală și se năruie sub presiunea unor factori care, în definitiv, ne amenință pe toți. Esențialul este că, din 1889, o temă profund tragică ia locul veseliei din Claponul sau temelor tragicomice din comedii și ocupă, pentru aproape un deceniu, prim-planul creației lui Caragiale, nu numai în Păcat..., Năpasta sau O făclie de Paște, dar și în schița Inspecțiune (1900), în nuvela În vreme de război (1898/1899) sau în cealaltă nuvelă tragică Două loturi (1898/1899). În cele mai multe dintre aceste texte, un om normal își pierde brusc mințile, Leiba Zibal pentru că e amenințat de un hoț, în condițiile în care nimeni nu e dispus să-l ajute, Dragomir pentru că a ucis și Ion pentru că a fost bătut, Stavrance pentru că nu mai poate renunța la averea încredințată de fratele său și chiar Lefter Popescu pentru că s-a apropiat prea mult de realizarea unei dorințe care l-a urmărit toată viața și care i se refuză în ultima clipă, cu o cruzime absolută, care pare să aparțină destinului. Acum rostește naratorul celebra formulă „simt enorm și văz monstruos”, din Grand Hôtel „Victoria Română”, acum se vorbește cu insistență, pentru prima dată, despre ochii răi ai copiilor și tot acum este descrisă, cu evidentă oroare, scena femeii bătute de un polițist în pragul unei cafenele sau scena aproape simbolică a dării unui câine în tărbață, în isteria

generală a măturătorilor de noapte din Ploiești.

Specific pentru textele din această perioadă este și faptul, naturalist în esență, că aproape toate ilustrează cazuri particulare ale „teoriei motorilor animați”, care poate fi identificată nu numai în Făclia de Paște, dar și în schița Grand Hôtel „Victoria Română” (în episodul câinelui fugărit), în schița O reparație (1896) sau în monologul 1 Aprilie (1896), și care a fost expusă pe scurt de Caragiale, tot în acest interval, în articolul Ion Brezeanu (1898):

„Iată o gloabă spetită și stinsă de puteri, pe care n-ai crede-o în stare să se mai târască trei pași. Călărețul e atacat de vrăjmași, cari descarcă focuri asupra-i. El smucește frâul, dă pinteni și țipă desperat. Atunci, gloaba năucă dă drumul rezervei de energie; din câteva sărituri supreme, a urcat dealul; într-o clipă a fost departe de primejdie. Poate crăpa în vârful dealului, dar l-a urcat. Este incalculabil câtă putere mecanică se poate transforma în energia înmagazinată cheltuită dintr-o singură dată” [...]

Și lucrul tot atât de important în legătură cu așa-zisa cruzime, Caragiale se dovedește a fi, și de data aceasta, un observator al formelor simple din gazete și un adept al utilizării genurilor paraliterare în literatura propriu-zisă, căci variantele minimale la care ar putea fi reduse Făclia de Paște, Păcat... sau Năpasta sunt de fapt întâmplări spectaculoase și cazuri juridice, întâlnite frecvent în jurnale, presa fiind aceea care a pus în discuție, înainte de Caragiale, tabuurile psihice și sociale și a transformat accidentul într-un spectacol popular, prin reportajele ei de senzație, cu scenarii din ce în ce mai vii. [...]

Dacă celebra formulă „sînt enorm și văz monstruos” are vreo semnificație pentru literatura lui Caragiale, atunci ea se potrivește primelor două faze importante din cariera scriitorului, faza comediilor și faza literaturii tragice, unite prin aceeași vehemență artistică și prin același radicalism total al atitudinilor, performanță realizată până atunci numai de Eminescu, în poezie și în articolele sale politice.

În fond, așa după cum în comedii a ignorat tabuurile politice și sociale, vorbind despre lovitura de la 11 februarie, despre Constituție și despre garda națională a partidului liberal, tot astfel în scrierile sale tragice, Caragiale ignoră tabuurile psihologice și literare, vorbindu-ne despre țărani într-un mod care sfidează prejudecățile „surtucarilor” și descriindu-ne cazuri de alienare mintală și accidente psihice de care umanitatea s-a simțit întotdeauna amenințată profund. Dar în timp ce la scena electorală din Scrisoarea pierdută participăm cu satisfacția celui care este martor la un act de denudare politică, la scena arderii din Făclia de Paște sau la episodul împușcării copiilor din Păcat..., ne simțim cuprinși de panică psihică și ne străduim să uităm cât mai repede lectura, intimidăți sau „cu mușchii obrazului strâmbați de dezgust”, cum i s-a întâmplat în 1889 lui Duiliu Zamfirescu. Și totuși, asemenea tuturor celorlalte experiențe radicale, nici lectura aceasta nu se va șterge din memoria

noastră și n-ar fi deloc exclus ca textele tragice, care continuă să ne șocheze și astăzi, să se dovedească în timp a fi tot atât de importante ca și opera comică și să asigure, într-un târziu, un nou tip de notorietate scriitorului Caragiale. [...]

Deși cele mai multe dintre schițele lui Caragiale sunt antologice în afara oricărui context, pentru a fi înțelese cu adevărat ele trebuiesc examinate în grup, ca o operă sistematică în care părțile se sprijină între ele și alcătuiesc un întreg cu o semnificație mai importantă decât cea ce poate să rezulte din analiza fragmentelor luate ca atare.

Caracterul sistematic al momentelor lui Caragiale a rezultat din întâlnirea unei gândiri sistematice, care a urmărit cu insistență să construiască o operă coerentă, pe baza unui program literar personal, cu o împrejurare specială, din sfera tehnică a producției literare, posibilitatea de a publica regulat, în gazetele de mare popularitate ale epocii. Tot astfel, în strânsă legătură cu gazetele, s-au consacrat și Cehov, Mark Twain sau Georges Courteline, ultimul dintre ei fiind pus în relație cu Caragiale ca autor al „atâtor producțiuni comice pentru teatrul și ziarele franceze” încă din 1902, în raportul academic al lui D. C. Ollănescu-Ascanio pe marginea volumului Momente [...].

Devine limpede, încă o dată, că spre deosebire de vechea literatură „clasică” sau de tragedie, care utilizează ca gramatică a arhetipurilor literare mitologia, Biblia sau istoria excepțională a unor eroi exemplari, comediile și în general literatura foarte populară a lui Caragiale descoperă aceeași funcție în cotidian, în anecdotă și în faptele diverse din sistemul culturii de ziar.

S-a observat în repetate rânduri că, în comparație cu vechile comedii, lumea din momente reprezintă o generație ulterioară, mai așezată și cultivând plăcerea de a trăi, că la vechile tipuri dramaturgice s-au adăugat câteva figuri noi, tot atât de reprezentative, și că vehemența veche a scriitorului s-ar mai fi îndulcit.

Impresia aceasta decurge în primul rând dintr-o schimbare de gen (trecerea de la teatru la proză), care impune respectarea unor convenții literare noi, dar de fapt este vorba mai mult de o modificare de ton, decât de perspectivă, pentru că, în mare, structura sistemului și valorile lui au rămas aceleași și cu toate că „intriga” nu ne este de la început foarte clară, judecate în ansamblu, schițele lui Caragiale pot fi luate drept „sertarele” unei extraordinare comedii.

Pe scurt, politica și micile afaceri, banii, erotica în trei, birocrăția, aparatul de stat și alcoolul reprezintă reperele esențiale ale acestei lumi mijlocii, care alcătuiește civilizația schițelor lui Caragiale. În jurul acestor elemente se desfășoară viața zilnică a unor instituții care funcționează pe dos, școala lui Rostogan, tribunalul și circa de poliție, micile gazete alimentate cu știri din Larousse și „patria cea mică” a lui Rică Venturiano, familia [...].

Eroii celor mai multe scene sunt indivizi cu numele terminat în -escu, Ionescu, Georgescu, Vasilescu, Popescu, Protopopescu, Iconomescu și Dăscălescu, personaje pe care Ibrăileanu le-a numit „oameni fără strămoși”. Totuși, în centrul sistemului poate fi așezat Mitică și, împreună cu el, miticismul, concept în care se varsă un fel de filosofie a specificului citadin-muntenesc [...].

În ciuda aparențelor, lumea de pretenții și de spoială a schițelor lui Caragiale nu a dispărut cu totul; ea formează, în orice tip de societate umană, categoria arogantă a celor care reclamă mult, fără să ofere nimic, partea care se vede din ghețarul plutitor al structurilor sociale.

Unul dintre elementele cele mai spectaculoase ale momentelor lui Caragiale îl reprezintă prezența unui narator care, pentru că se numește „nenea Iancu” și pentru că editează Moftul român, aproape că se identifică cu autorul. El face legătura între „episoadele” comediei, dă scurte indicații de regie, stă de vorbă cu personajele, dintre care cele mai multe ne sunt prezentate ca un fel de amici și, cel puțin la prima vedere, duce aproape aceeași viață ca și ele. Pornind de aici și de la unele declarații ale lui Caragiale, comentatorii operei sale au încercat să demonstreze fie că scriitorul și-a iubit personajele din schițe și din comedii, fie că, dimpotrivă, le-a urât. În schițe însă, unde cel care povestește se află aproape mereu înconjurat de eroii săi, această conviețuire nu este transformată în dramă, dar nici într-un motiv de satisfacție deosebită. [...]

Scrisorile berlineze ne arată și ele în ce măsură scriitorul s-a înconjurat de atmosfera propriei sale literaturi, lăsându-se „jucat” de eroii din schițe și din piesele de teatru, cu cuvintele cărora începe să vorbească din ce în ce mai des.

[...] proza lui Caragiale cuprinde două categorii de „fantastic”: mai întâi fantasticul paradoxal, de tip science fiction, din epoca începuturilor, și apoi fantasticul propriu-zis, concentrat în volumul Schițe nouă, dar și în nuvelele ceva mai vechi, La hanul lui Mânjoală (1898/1899) și La conac (1900/1901), din volumul Momente.

În prima categorie intră un număr de cronici fanteziste și de zigzaguri scrise în perioada Ghimpelui (1874), „apocalipsul politico-social” al raderii Carpaților, alegoria cetății Tâmpitopole, locuită „în anul grației 3874” de sinecorzi, și mai ales coșmarul ironic al unui București hiperurbanizat [...].

În ciuda aspectului lor fantezist, aceste texte sunt rezultatul unei angajări politice și al interesului față de teme principale ale momentului, între care cea mai vie trebuie să fi fost, desigur, aceea referitoare la marea febrilitate edilitară care cuprindea orașul București în ultimele trei-patru decenii ale secolului XIX și care stârnea entuziasm sau împotrivire, ca orice alt proiect inovator. Fără să fi atins proporțiile restructurărilor masive din Parisul lui Napoleon al III-lea și al baronului Haussmann, modificările

urbanistice efectuate în acest interval trebuie să le fi dat contemporanilor un sentiment de radicală preschimbare căci, într-adevăr, acum începe opera de sistematizare a capitalei, în sens modern european, în ciuda ironiilor lui Caragiale și a spiritului conservator cu care ne vom întâlni la Eminescu și în articolele pe această temă de la Timpul. [...]

Sub raport literar, textele fanteziste din 1874 ale lui Caragiale nu au totuși alt merit decât pe acela de a putea fi considerate între primele noastre încercări de proto-S. F., într-o epocă în care pionierii genului, foarte puțini la număr și abstrahi și ei de aceleași teme seducătoare ale anticipației urbanistice și ale ficțiunii politice, sunt niște scriitori modești, ca moldoveanul George Radu Melidon (*Un vis curios*, în *Calendar pentru români pe anul 1857*) sau total necunoscuți [...].

Cu totul alta este situația povestirilor din *Schițe nouă* și a celorlalte nuvele înrudite cu ele, fantastice în cu totul alt înțeles.

Zarifopol, care era un bun cunoscător al literaturii fantastice europene, de vreme ce a și alcătuit o antologie pe această temă în 1924, susținea că „*Fantasticul*, chiar acolo unde e introdus direct, în *Hanul lui Mânjoală*, în *Calul Dracului*, funcționează numai ca element de motivare; nu e exploatat ca viziune, ci apare ca ciudățenie ușoară – și explicabilă rațional! – cum e cotoiul și căprița *Mânjoalei*, sau e un fel de joc de cuvinte echivoc, cum e coada lui *Prichindel* în *Calul Dracului*. Caragiale transpune, cât poate, fantasticul în normalitate umană” [...]

În realitate, fantasticul lui Caragiale este de cele mai multe ori miraculosul și feericul din povești, cu totul în spiritul mitologiei folclorului balcanic, unde întâlnirile cu diavoli, ci sfinții și cu Dumnezeu, la o răspântie de drumuri, sunt obișnuite, și unde profanul intră la tot pasul în atingere cu sacrul nu din dorința săvârșirii unei convertiri mistice, ci în vederea satisfacerii, pe această cale, a unui sănătos instinct justițiar. Eroilor din aceste texte, care visează în secret la o soartă mai bună, li se îndeplinesc pe neașteptate dorințele, ca tipografului necăjit din *Norocul culegătorului* (1892), pe care Maica Precista îl îmbogățește în proporție directă cu ororile tipărite în „*ziarul cotidian*” la care lucrează [...]. Chiar negustorul Abu-Hasan, care crede un timp că visează că a fost fermecat de un duh malefic, intrat pe ușa casei, rămasă noaptea deschisă, are și el o dorință îndeplinită foarte repede: să fie calif „o zi măcar”, pentru a face ordine în mahalaua lui. Mai severă este providența în cazul poetului care, în ciuda credinței sale adânci în divinitate și în autoritatea acesteia, rămâne un neînțeles și pentru cel de sus, și pentru cei de pe Pământ.

Norocul culegătorului, *O invenție mare* sau *Partea poetului* sunt foarte aproape de apolog și de anecdotă, în slujba cărora pun elementele miraculoase ale basmului și, în ciuda dimensiunilor, același lucru se întâmplă cu nuvela *Kir Ianulea*, în care femeia se dovedește a fi mai rea decât diavolul, pe care îl

îmbrobodește cum vrea. Amănunt semnificativ, spre deosebire de personajele malefice cu priviri crucișe din *La conac* și *La hanul lui Mânjoală*, care par manevrate de diavol (*Marghioala*) sau reprezintă chiar o încarnare a lui (omul roșcovan din *La conac*), în *Kir Ianulea Acrivița* este cea cu privirea încrucișată și diavolul *Aghiuță* este victima ei.

Motivul femeii mai rele decât dracul a fost împrumutat de Caragiale, după cum se știe, de la Machiavelli, dar el a mai fost tratat la noi, în forme diferite, la Anton Pann sau de Gr. H. Grandea, care a publicat în *Universul literar* povestirile *Cum a cocoșat femeia pe dracul* (1880) și *Contractul cu dracul* (1891). În *Literatura populară română* (1883), Moses Gaster semnaleză basmul *Cum a înălbit femeia pe dracul*, publicat în *Timpul*, în 1882, iar la începutul anului 1890, „un dascăl craiovean” rezumă în ziarul *Românul* o povestire despre *Belfagor*, care putea să-i atragă încă de pe acum atenția lui Caragiale [...].

Povestea lui Caragiale poate fi privită și ca o tipică nuvelă de spionaj, în care o lume manifestă interes pentru o alta și încearcă să afle totul despre ea, căci diavolul din împărăția lui Dardarot este însărcinat cu misiunea de a pătrunde secretele pământenilor, luând înfățișarea unui om, dar neavând voie să facă uz, în afara sumei de bani pe care o primește, de niciuna dintre însușirile supranaturale cu care este înzestrat.

În afara utilizării elementelor miraculoase și a pasiunii de povestitor, care recurge în mod neașteptat la un context narativ maximal, surprinzător în *Kir Ianulea* mai este și faptul că acțiunea se desfășoară în jurul anului 1800. De fapt, este pentru prima dată când Caragiale preferă prezentului nemijlocit al comediilor și al schițelor satirice un trecut istoric mai îndepărtat decât orizontul amintirilor sale sau decât mijlocul secolului în care s-a născut, chiar dacă, așa cum s-a spus, vom regăsi și de data aceasta mahalaua și tipurile obișnuite ale literaturii sale „realiste”. În versiunea lui fanariotă, anecdota simplă a lui Machiavelli se umple de amănunte pitorești, de culoare „balcanică” sau de mahalagismele *Acriviței*, și chiar iadul, care în textul despre *Belfagor* era o variantă de parlamentarism democrat, devine la Caragiale un fel de divan ad-hoc, în care un satrap oriental țipă la subordonați și își impune fără multă discuție punctul de vedere. Mai mult, ceea ce la început pare a fi doar anecdotă, culoare locală și moralism, reușește să-și implice autorul, determinându-l să povestească în chip aproape autobiografic, căci printre întâmplările comice ale lui *Aghiuță* răzbat la suprafața textului un număr de motive obsedante ale carierei sau existenței lui Caragiale, motivul averilor pierdute peste noapte, motivul focului, al ochilor malefici sau al competenței profesionale, în care scriitorul a crezut cu tărie, chiar dacă atunci când s-a exprimat explicit a preferat să recurgă la toposul modestiei jucate [...].

Mai aproape de o definiție modernă a fantasticului sunt povestirile *La*

conac, *La hanul lui Mânjoală și Calul Dracului*.

La conac și La hanul lui Mânjoală seamănă foarte bine ca structură, în ciuda amănuntelor diferite, care fac din cea de-a doua povestire un text mai complex.

În ambele cazuri avem de-a face cu o „victimă”, căreia i se întâmplă ceva deosebit pe parcursul unei scurte călătorii, și pe care și-o dispută două grupuri adverse, unul „pozitiv”, care reușește să intervină în ultima clipă, celălalt „negativ”, exercitând o forță de atracție irezistibilă.

*Victimele celor două întâmplări sunt doi tineri neexperimentați, un „țângău mucos”, „sec” și „nătărău” în *La conac*, un tânăr pețitor „curățel și obraznic” în *La Hanul lui Mânjoală*.*

Împotriva bunelor intenții pe care le au, ambii eroi sunt reținuți într-un spațiu închis în care se petrec lucruri ciudate, și este o intuiție excepțională operațiunea prin care prozatorul fixează ca scenă perfect plauzibilă a unor experiențe de viață extreme, hanul rustic sau conacul, în loc de a fabrica un cadru în genul castelului bântuit sau al subteranelor sepulcrale din romanele gotice sau din nuvelele lui E. A. Poe, care pentru cititorul român ar fi fost neverosimile.

De fiecare dată, un plan de viață normală este modificat prin intervenția unor factori „de întârziere”, așa încât victimele rămân în spațiul periculos al tentației mult peste termenul pe care și l-au propus inițial. [...]

*În *La conac*, victima este ademenită prin manevrele unui personaj misterios și roșcodan (omul roșu din povestirea despre Harap-Alb a lui Creangă), cu privire de sașiu, penetrantă. Sub influența acestuia, tânărul se angajează într-o partidă interminabilă de stos, la capătul căreia pierde aproape tot ce are.*

*În *La Hanul lui Mânjoală*, „atentatorul” este totuna cu obiectul tentației, o femeie atrăgătoare, care se uită și ea cruciș și întreprinde o mulțime de activități ambigue, între care un rol important par să-l joace incantațiile și mișcarea imprevizibilă a unui cotoi bătrân. [...]*

*Ambele texte sunt perfect ambigue și în interpretarea lor poate fi vorba de o metaforă a drumului, cu un sens general inițiativ (ca în *Povestea lui Harap-Alb*), sau de un sens fantastic, căci întâmplările prin care trec eroii s-ar putea să fie regizate de forțele infernului, mai presus de puterea noastră de înțelegere. „Ochiul ciudat” al roșcovanului, aparițiile și disparițiile lui bruște, din *La conac*, sau absența icoanelor, căciula răsucită insistent de *Marghioala* și „jocul” cotoiului, din *La hanul lui Mânjoală*, pot fi apariții și coincidențe întâmplătoare, din registrul normal al realității, dar și semne ale fantasticului, care face concurență realității și amenință să-i smulgă pe oameni din locul lor obișnuit. [...]*

Zarifopol avea dreptate: o explicație rațională a întâmplărilor din aceste

nuvele este posibilă de fiecare dată, dar trebuie adăugat că ea nu rămâne nicidecum singura cu putință și că tocmai această dialectică a duplicităților de semnificație (normal/ anormal, explicabil/ inexplicabil, real/ supranatural) se bazează literatura fantastică. De fapt, *La conac* și *La hanul lui Mânjoală* reprezintă pentru Caragiale un prilej excepțional de a experimenta în direcția jocurilor de căutare, căci din fiecare nod al textelor sale sunt posibile două continuări și cititorul, oricât de perspicace, nu va descoperi nici o informație care să dezavantajeze vreunul din cele două programe de joc, indiferent dacă narațiunea este relatată la persoana întâi, ca în *La conac*, sau mediată de un povestitor care, principial, ar trebui să dețină explicația de care avem nevoie, ca în *Hanul lui Mânjoală*. [...]

La conac, *La hanul lui Mânjoală* sau *Calul dracului* sunt deci texte în mod diferit fantastice, dar, în orice caz, nu în spiritul tenebros sau filosofic al fantasticului anglo-saxon, ci în spiritul inițiatic al literaturii populare, în care chiar experiențele extreme pot fi privite cu umor și rezolvate la sfârșit printr-un joc de cuvinte. După experiențele romantice ale prozei lui Eminescu, prin care nuvela românească se întâlnește cu realismul magic al lui Novalis, cu Hoffmann și cu Tieck, fixând cu autoritatea incontestabilă a geniului aria sensibilității noastre spre nord, Caragiale se plasează în extremitatea sudică, poate mai tipic românească, a tipologiilor culturale europene, acolo unde se află și Cantemir, Budai-Deleanu, Anton Pann sau Ion Creangă. Spectrelor și magicienilor misterioși sau fenomenelor evident oculte din povestirile lui Poe sau Brentano, pe care le-a citit și care i-au plăcut, Caragiale le preferă decorul mai plauzibil pentru el al literaturii populare balcanice, cu hanuri în jurul cărora se țin legendele, cu fete frumoase transformate în cerșetoare bătrâne, cu diavoli răutăcioși și hazlii, care stau de vorbă cu sfinții și cu Dumnezeu, folosind vocabularul malițios și insinuațiile ireverențioase ale străzii.

Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale: jocuri cu mai multe strategii*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Humanitas, București, 2002, pp. 138-169.

Indiscutabil, schițele, „momentele”, majoritatea culese în volumul din 1901, reprezintă partea cea mai originală a prozei lui Caragiale, cea mai caragialiană, în definitiv. Ni se pare normal să aplicăm adjectivul situațiilor ori limbajului din comedii și din Momente. O fidelitate prea mare față de canonul literar ne împiedică să-l găsim potrivit pentru marile nuvele ori pentru *Năpasta*. Poate să fie la mijloc și prejudecata comicalului: unde nu e comic, Caragiale nu e Caragiale. Dar astfel de lucruri nu pot fi schimbate. Întâiul text din seria *Momentelor* este îndeobște socotit acela din 1889 intitulat *25 de minute*. Multe dintre topoi se află deja aici: micul oraș de provincie cu notabilitățile împărțite pe tabere politice; gazetele puterii și ale opoziției; soții, nevestele și amicii lor; copiii, mai bine sau mai prost crescuți, care se scobesc în nas în timpul festivităților prilejuite de vizita suveranului

(admonestați de mămici cu „te vede madam Carol”, vorbe care l-au scandalizat pe Maiorescu); împăcarea de la urmă a taberelor (de altfel, primele doamne, de la putere și respectiv din opoziție, sunt surori) Ș. a. Lumea nu e neapărat pe o treaptă socială inferioară celei din comedii. (Și, în definitiv, despre care comedie vorbim? Precizarea pe care uită s-o facă aceia care, de la T. Vianu la Alexandru George, au stabilit această ierarhie.) În fond, lumea Momentelor, ca și a comedii, este amestecată, dar coloana ei vertebrală o alcătuiesc notabilitățile politice (de obicei locale: prefecți, primari, directori de prefecturi, revizori de școală etc.), amployații, dăscălimea, gazetarii, ofițerii, magistrații, din Capitală și din provincie, cu familiile lor cu mulți copii, cu bone, feciori și vizitii. Mahalaua nu lipsește (Moșii, de exemplu), nici urmașii din generația a doua (Lanțul slăbiciunilor, Tren de plăcere). Stratificarea se vede în familiile orășenizate recent, în care gramamă, în pofida numelui alintat franțuzește, merge cu tramvaiul, în timp ce restul, cu trăsura, are bilet de clasa a III-a și pensiune modestă la Sinaia. În general, numele indică o burghezie mijlocie, cu origini grecești, franțuzită. În Urgent..., profesoarele care solicită lemne pentru școală se numesc Aglae Poppesco și Areti Ionesco, pe secretarul primăriei îl cheamă Athanasiu Eleutherescu, iar pe deputatul locului Lingopolu. Altundeva avem o Esméralde Piscopesco sau o Athénaisa. Tatăl lui Ionel din Vizită este „mare agricultor”, iar Iordăchel Gudurău din Telegrama „mari proprietar, aleg. col. I fost senator”. Toată această lume este surprinsă mai des în otium decât în negotium. Doamnele își cresc copiii, merg la baluri sau fac opere de caritate. Bărbații au timp berechet pentru cafea. Duminicile și sărbătorile și le petrec la Sinaia, la iarbă verde, punând de un picnic, fără a evita aventurile pasagere. Copiii nu sunt nici pe departe atât de prost educați cum li s-a dus buhul mai ales din cauza lui Goe și Ionel. Năzdrăvăniile sunt în general ale vârstei. Sunt alintați, dar benigni. Dacă nu s-ar vedea cu ochiul liber că autorul nu-i iubește (în Grand Hôtel „Victoria Română” e gata-gata să fie deochiat de unul, iar în Bùbico, bietul cățel e o metaforă pentru un copil plină de cruzime!), ar fi avut cu siguranță o reputație mai bună. Nici imoralitățile adulților nu trec peste medie. „Amicul” soției este deseori doar decorativ, un fel de cicisbeu în uniformă militară. Nici vorbă că ocuparea unui post, fie și inferior, într-un minister se face prin intervenții, dar până la urmă perdantul, cel cu adevărat dotat, care are și el pe cineva care pune o vorbă, își găsește o slujbă la fel de bună. În Five o'clock sau High-life este le meilleur monde, saloanele, pianul, jurnalele mondene. Fardul de onorabilitate este destul de subțire și bârfa, certurile, micile mizerii pe care personajele și le fac unele altora se văd cu ușurință. Îmbrăcate cu gust sunt mai ales doamnele, dar și domnii, care nu se despart de pălărie, mănuși și baston. Berăria lui Mitică nu e, cum s-ar putea crede, o speluncă, este un local corect, unde se găsesc tot soiul de bunătați exotice, mezeluri fine, trufandale, ca și în micile băcării, unde, în timp ce li se pregătește pachetul de cumpărături, domnii gustă ceva și se conversează. Tabloul întreg este pictat

de cel mai de seamă impresionist român și în el se vede bine la belle époque a lui Carol I, când civilizația a cuprins straturi largi din populație și a dat României o față europeană. Ideea unora că lumea aceasta e stăpânită de frica zilei de mâine ori de nesiguranța slujbei este exagerată. În realitate, eroii Momentelor trăiesc incomparabil mai bine decât generația care-i precede, au descoperit plăceri ignorate de aceasta, posedă arta conversației, petrec, se distrează, călătoresc, se tratează la băi, merg în excursii, profită de week-end și de sărbători, sunt mai degrabă nepăsători decât neliniștiți, sunt veseli, frivoli, bârfitori și puși pe farse. Față cu perspectiva tot mai întunecată pe care critica a adoptat-o referindu-se la lumea lui Caragiale, părerea mai veche a lui Mihai Ralea este de două ori mai demnă a fi reținută: o dată, pentru că afirmă categoric, exagerând prea puțin, că este vorba de o „lume minunată”, „absolut paradiziacă”, și a doua oară pentru că ne avertizează asupra pericolului de a vedea în ea, ca într-o oglindă, pe noi: „Verigopolu stă și acum în fața hotelului Continental. Dar privirea sa e abătută și distrată. L-au năpădit și pe el grijile pare? Bodega Tripcovici există și azi; dar e numai un rendez-vous pentru bătrâni pensionari care povestesc nostalgic întâmplări din le vieux beau temps.”România interbelică a ieșit, după părerea lui Ralea, din epoca lui Caragiale ca să intre în aceea a lui Balzac. Cu atât mai greu ne vine să acceptăm că România de după Războiul al Doilea s-ar fi putut recunoaște cu adevărat în Caragiale, dacă n-ar fi plătit prețul actualizării forțate [...]. În fond, dorința de a face din Caragiale un contemporan a fost una tipic modernistă, prelungită până târziu, de a citi trecutul cu ochii prezentului. Mi se pare că, punând capăt acestei bizare nevoi de identificare, postmodernitatea, cu viziunea ei retro, cu toleranța ei pentru diferență, ne permite să ne bucurăm de lumea lui Caragiale așa cum este ea, fără a o transforma după chipul și asemănarea fantasmelor sau coșmarurilor noastre.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Pitești, 2008, pp. 431-433

